چنگیز ئایتماتوۆ

قیامەت

ISBN 7 — 228 — 01467 — T

I·493（民文）定价：4.70元

چىڭگىز ئايتماتوۋ

سوۋېت ئىتتىپاقى

قىيامەت

ئۇزبېكچىدىن تەرجىمە قىلغۇچى: خەلىم سالىخ

قىياسەت

چىنگىز ئايتماتوۋ (سوۋېت ئىتتىپاقى)

ئۇزۇنكۇلاقتىن تەرجىمە قىلغۇچى: خەلىم سالىخ

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشىر قىلدى

(ئۈرۈمچى شەھىرى جىيەفاڭ كوچىسى 54 №)

شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى

شىنجاڭ شىنخۇا 2 - باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى

فورماتى: 850×1168 مىللىمېتىر 1/32

باسما تاۋىقى: 17.25. قىستۇرمائارىقى: 2

1991 - يىل 1 - ئاي 1 - نەشرى

1991 - يىل 1 - ئاي 1 - بېسىلىشى

تىراژى: 2.800 — 1

ISBN 7 — 228 — 01467 — 7/I·493

باھاسى: 4.70 يۈەن

تەرجىمانىدىن

مەشھۇر سوۋېت قىرغىز يازغۇچىسى چىنگىز ئايتماتوۋ 1928 - يىل 12 - دېكابىر كۈنى قىرغىزستاننىڭ تالاس ئوبلاستىدىكى شېكەر يېزىسىدا زىيالىي ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئۇ ئەسەرلىرىنى رۇسچە ۋە قىرغىزچە يازىدۇ. ئۇ «جەمىلە» (1958 - يىل)، «ئانا — يەر» (1963 - يىل)، «ئەلۋىدا، گۈلسارى!» (1966 - يىل)، «ئاق پاراخوت» (1970 - يىل) قاتارلىق ئەسەرلىرىدە زامانىمىزدىكى ئۆتكۈر ئىجتىمائىي ئەخلاق مەسىلىلىرىنى ئەكس ئەتتۈرگەن، بۇ ئەسەرلەردە خەلق ئەدەبىياتى ئەنئەنىلىرىگە ۋارىسلىق قىلىش، ردئالىيەتلەردىكى ئوبرازلاردىن پايدىلىنىش پىسخىك تەھلىل بىلەن چېك بىرلەشتۈرۈلگەن.

يازغۇچىنىڭ «قىيامەت» رومانى چوڭقۇر پەلسەپىۋى پىكىر، پاجىئەلىك ۋەقەلىكلەر ۋە تەسىرلىك دراماتىزم ئاساسىغا قۇرۇلغان بولۇپ، ئىنسانىيەتنى ئۆزىنى كۈتۈپ تۇرغان قىيامەت تەقدىرى ۋە كېلىش ئالدىدا تۇرغان بالايىئاپەتتىن ئاگاھلاندۇرىدۇ. ئۇزۇنچە ئەدەبىي ئۇسلۇبتا يېزىلغان بۇ رومانىدا تەقدىر ۋە ئازادلىق، جەمئىيەت ۋە تەبىئەت ئوتتۇرىسىدىكى مۇرەككەپ مۇناسىۋەتلەر تەسۋىرلىنىدۇ. يازغۇچى بوستون، ئاۋدىي، پوئىتىي پىلات قاتارلىق ئوبرازلار ئارقىلىق ھايات ھەققىدە پەلسەپىۋى پىكىر يۈرگۈزىدۇ.

«قىيامەت» رومانى سوۋېت ئىتتىپاقىدا چىقىدىغان «يېڭى دۇنيا» ژۇرنىلىنىڭ 1986 - يىللىق 6 - 8 - ۋە 9 - سانلىرىدا ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن، جەمئىيەتتە كۆچلۈك تەسىر قوزغىدى، بۇ ئەسەرنى چۆرىدىگەن ھالدا، ئۇنىڭغا باھا بېرىش دولقۇنى كۆتۈرۈلدى. نۇرغۇن ئوبزورچىلار، بۇ جەمئىيەتتىكى رەزىللىكلەر پاش قىلىنغان پەند - نەسىھەت خاراكتېرلىك ئەسەر، ئۇنىڭدا زامان ۋە ماكان چېكى بۇزۇپ تاشلىنىپ، تۈرلۈك ۋەقەلىكلەر بىر - بىرىگە گىرەلەشتۈرۈۋېتىلگەن، «يات» ۋە «سىناپ كۆرۈش ئۇچۇن چۈشىنىشكە تولغرا كېلىدىغان» ئالاھىدە شەكىلدىكى بىر سەنئەت گۈلدەستىسى، دەپ ھېسابلىدى. ئۇلار، بۇ رومان ھازىرقى سوۋېت جەمئىيىتىنىڭ «ئەجەللىك يېرى»گە تەگكەن، بۇ جەھەتتە ئاپتور ھېچنېمىدىن قورقمىغان؛ ئەسەردىكى مۇلاھىزىلەر مۇرەككەپ، كىنايىلەر ناھايىتى چوڭقۇر، ئۇنىڭ «يازغۇچىنىڭ قەلبىگە كۆرسەتكەن تەسىرى ئىنتايىن كۆچلۈك»، دەپ كۆرسەتتى. نۇرغۇن كىشىلەر، مويىنقۇم چۆللىنىڭ قىيامەت كۈنى تۇغرىسىدىكى تەسۋىرلەر كارامەت يېخشى يېزىلغان، دەپ ھېسابلىدى. ئۇلار بوستونىنى يېڭى دەۋر ئاچالايدىغان چارۋىچى، روشەن ۋە مۇكەممەل ئوبراز دېيىشتى. رومانىنىڭ 3 - قىسمىنى «رېئاللىقتىكى ئايتماتوۋ»، «بۇيۇك يازغۇچىنىڭ ئۇسلۇبى» دەپ قاراپ، سوۋېت ھېكايىچىلىكىدە «تېخى يۇنداق ئەسەر يېزىلمىغان»، «يازغۇچىنىڭ ئۆز مەقسىتىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، بۇ يېڭى ئەسەر ئۇنىڭ ئىلگىرىكى ئەسەرلىرىدىن زور دەرىجىدە ئېشىپ كەتكەن» دەپ ھېسابلىدى.

رومان نەشىردىن چىقىشى بىلەنلا كۆچلۈك بەس - مۇنازىرىلەرنى قوزغىدى. يەنى ئوبزورچىلار بۇ ئەسەرنى مۇئەييەنلەشتۈرۈش بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئۇنىڭ يەنى بابلىرىدىن ھەتتا «چۆچۈپ كەتكەن»، ئۇنى «چۈشەنمىگەن»، «يېخشى

كۆرمىگەن»، ئۇنىڭدىن «ئاز ـ تولا ئۆزىمىزلەنگەن»، شۇنىڭدەك «بىزار بولغان». ئومۇمەن ئالغاندا، «چۈشەنمەسلىك» ئاساسەن «ئىنجىل»غا دائىر ۋەقەلىكە مەركەزلەشكەن. ئۇلار، ئاپتورنىڭ بىر خرىستىئانىنى باش قەھرىمان قىلىۋالغانلىقى ئادەمنى «گاڭگىرىتىپ قويىدۇ»، ئەسەردە خرىستۇس توغرىسىدىكى رىۋايەتلەر ۋە ئىنجىل قىسسىلىرى «ئۆرپ ـ ئادەتكە مۇۋاپىق هالدا بىر تەرەپ قىلىنغان»، شۇڭا رومانىنىڭ بۇ قىسمىدىن «سەل ـ پەل مودا توغلاشقانلىق» چىقىپ تۇرىدۇ، دەپ هېسابلىدى. ئۇلار، بۇنداق ۋەقەلىكلەر «ئاتېئىزملىق دۇنيا قاراش بىلەن سىغىشالامدۇ ـ يوق؟» ئاپتور «خرىستىئان دىنىي ئەنئەنىلىرىنى قوغداش» تەرەپدارىمۇ ـ قانداق؟ دېگەنگە ئوخشاش سوئاللارنىمۇ ئوتتۇرىغا قويۇشتى. بەزىلەر، ئايتماتوۋ «قىيامەت» رومانىدا نېمە ئۈچۈن بىر جۈپ بۆرىنى يازىدۇ؟ يەنە كېلىپ، ئۇلارنى نېمىشقا «سەمىمىي ـ ساداقەتلىك»، «ئاق نىيەتلىك ۋە جاسارەتلىكنىڭ سىمۋولى» قىلىپ يازىدۇ؟ دېيىشتى. بەزىلەر، نېمىشقا «ئالتەيلەن ۋە يەتتىنچى»دىكى ساندرۇ ئۆزىنى ـ ئۆزى ئېتىۋالىدۇ؟ ئۇنىڭ ئۆلۈۋېلىشى «شەخسىي بىلەن ئىجتىمائىي ئەخلاق ئۆلچىمىنىڭ بىردەك بولماسلىقى» دىن دېرەك بېرەمدۇ ـ قانداق؟ كىتابنىڭ ئىسمىنى نېمىشقا «قىيامەت» قويىدۇ؟ دېگەنگە ئوخشاشلارنى ئوتتۇرىغا قويىدى. مۇشۇ نۇرغۇنلىغان «چۈشەنمەسلىك»لەرنى «ئەسەرنىڭ غەلىتىلىكى ياكى تۇرمۇشنىڭ غەلىتىلىكى»گە يىغىنچاقلىغىلى بولىدۇ.

بۇ «رومان ئوخشىمىغان بىكىر ۋە ئوخشىمىغان چۈشەنچىلەرنى كەلتۈرۈپ چىقاردى». ئايتماتوۋ «ئەدەبىيات گېزىتى» مۇخبىرىنىڭ زىيارىتىنى قوبۇل قىلغاندا، «قىيامەت» ئاساسەن ـ مۇنازىرە قوزغىشى مۇمكىنلىكىنى پەملىگەنىدى.

ئۇ مەن جىددىي ئەھۋالنى تەنقىدكە ئىنتىزارمەن، لېكىن شۇنىمۇ كۆرسىتىپ ئۆتمىسەم بولمايدۇكى، مۇبادا، ئوبزورچىلار ئەسەردە دىنغا بولغان ئامراقلىقنىڭلا ئىپادىلەنگەن - ئىپادىلەنمىگەنلىكىگە ئاساسلانسا ياكى ئەسەرنى هەممىگە تونۇشلۇق بولغان بىر يۇرۇش فورمۇلىغا سېلىپلا ئوقۇپ، ئاپتورنىڭ بۇ ۋەقەلىكلەرنى قانداق قىلىپ «تامامەن دىنغا يات مەقسەت ۋە پىكىردە ئىشلەتكەن» لىكىگە دىققەت قىلمىسا، ئۇ هالدا، «ئۇلار ئىككى كۆزنى كىتابقا تىكىپ تۇرغىنى بىلەن، هېچنېمىنى چۈشەنمەيدۇ» دېگەنىدى.

«قىممىتى هاياتلىقتا» دېگەن تېمىدىكى زىيارەت خاتىرىسىدە، ئايتماتوۋ «قىيامەت»نى يېزىشتىكى ئىدىيىسى ۋە كىتابخانلارنىڭ چۈشەنمەسلىكىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان بىر قاتار مەسىلەلەر ئۈستىدە چۈشەنچە بەرگەنىدى. كىتابخانلارنىڭ بۇ ئەسەرنى چۈشىنىشىگە ياردىمى تېگىپ قالار دېگەن مەقسەتتە، تۆۋەندە شۇ زىيارەت خاتىرىسىدىن بىرنەچچە ئۈزۈندە ئالىمىز:

بەش قەھرىمان توغرىسىدا، «خرىستىئان دىنى ئىنتايىن قۇدرەتلىك بىر شەخسنى — ئەيسا پەيغەمبەرنى ياراتتى... ئەيسا پەيغەمبەر مېنىڭ هازىرقى زامان كىشىلىرىگە مەلۇم يوشۇرۇن نەرسىلەرنى بايان قىلىپ بېرىشىمگە ئاساس بولدى. شۇڭلاشقا، مەن ئاتېئىست بولسامۇ ئىجادىيەت يولۇمدا ئەيسا بىلەن ئۇچراشتىم. مېنىڭ باش قەھرىمان تالاشتىكى سەۋەبىم ئەنە شۇ»، «شۇنداق، ئاۋدىي ئۆزى رۇس، لېكىن مەن ئۇنى تېخىمۇ كەڭ دائىرىدە كۆرسەمەن، بىر خرىستىئان مۇرتى سۈپىتىدە كۆرمەن... مۇشۇنداق ئەھۋالدا، مەن ئادەمگە تۇتىشىدىغان بىر يولنى دىن ئارقىلىق پۈتكۈزۈپ چىقماقچى بولدۇم. تەڭرىگە تۇتىشىدىغان يولنى ئەمەس، ئادەمگە

تۇتىشىدىغان يولنى! ماڭا نسبەتەن ئېيتقاندا، رومانىدىكى ھەممە يېپ ئۇچلىرىدىن بىر ئاساسلىق يېپ ئۇچى چىقىدۇ، ئۇ بولسىمۇ ئاۋدىي ۋە ئۇنىڭ ئىزدىنىشلىرى».

پونتىي پىلات بىلەن ئەيسانىڭ سۆھبىتى توغرىسىدا، «مەن بەزى يېڭى نەرسىلەرنى، بىز بۇگۈنكى كۈندە تونۇشقان نەرسىلەرنى كىرگۈزمەكچى بولىدۇم، بولۇپمۇ ئىنسانىيەت ئالىمىنىڭ دۇنياۋى ئاجىزلىقلىرىنى سۆزلىمەكچى بولدۇم. مەن زادىلا، كۆپچىلىك مەھشەر كۈنىدىكى سوراقنى دۇنيانىڭ يادرو قىيامىتى دەپ چۈشەنسۇن، دېگەن ئويدا ئەمەسمەن، لېكىن دەل شۇنداق تەھدىتنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى ھېس قىلغانلىقىم ئۈچۈن، قورقۇشقا تېگىشلىكى دۇنيانىڭ ئويدۇرۇپ چىقىرىلغان، سىرلىق قىيامەت كۈنى ئەمەس، بەلكى ئۆزىمىز قىلىپ قويۇۋاتقان ئېھتىمالى بولغان، قورقۇنچلۇق رېئاللىق بولۇپ قالىدىغان ئىش ئىكەنلىكىنى كۆچۈمنىڭ يېتىشچە ئىسپاتلاشقا مەجبۇر بولدۇم».

«ئالتەيلەن ۋە يەتتىنچى» توغرىسىدا، «بۇ يەردە زەنجىرسىمان رېفلېكس مەۋجۇت: ئالتە ئادەم شىددەتلىك قارشىلىق كۆرسىتىپ ئادەم ئۆلتۈرىدۇ، يەتتىنچى ئادەم شۇ سەۋەبتىن ئۆلارنى جازالايدۇ. ئۆلارنى ئۆجۇقتۇرغاندىن كېيىن، ئۇ ئۆزىنىڭ ئادەم سۈپىتىدىكى ئۆزىنى يوقاتقانلىقىنى سېزىدۇ، ئاخىرى ئۈيۈق يول ۋە تراگېدىيە بىلەن نەتىجىلىنىدۇ»، «مەن بۇ كىچىككىنە ھېكايە ئارقىلىق، ئىچكى ئۇرۇشنىڭ مىللىي تراگېدىيە بىلەن چەمبەرچاس باغلىق ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىماقچىدىم».

كىتابنىڭ ئىسمى توغرىسىدا، «كىتابنىڭ ئىسمىغا كەلسەك مېنىڭچە بۇ رومانىنىڭ مەزمۇنىدىن كەلگەن».

«قىيامەت» ئىنتايىن مۇرەككەپ ئەسەر. پۈتۈن ئەسەرگە

ياخشىلىق بىلەن يامانلىققا ئوخشاش پەلسەپىۋى تەپەككۇر سىڭدۈرۈلگەن، ئاپتور سىمۋوللاشتۇرۇش ۋە كىنايە ۋاستىلىرىنى كەڭ قوللانغان. ئۇنىڭ ئۇسلۇبىدىكى ئەدەبىيات ـ سەنئەت كۆز قارىشى ئوخشاش بولمىغان ئوبزورچىلارنىڭ بۇ ئەسەرگە بېرىدىغان باھاسىمۇ ئوخشاش بولمايدۇ. شۇڭا «قىيامەت»نىڭ بەس ـ مۇنازىرە قوزغىشى ناھايىتى تەبىئىي بىر ئەھۋال. بەس ـ مۇنازىرە كىتابخانلارنىڭ ئەسەرنى تېخىمۇ ئەتراپلىق ۋە چوڭقۇر چۈشىنىشىگە ياردەم بېرىدۇ، خالاس.

برنجی قسم

I

قىشنىڭ قىسقا كۈنى نارەسىدىنىڭ نەپىسىدەك بىرپەسىلا ئىللىپ تۇردى ـ دە، ئۇزاق ئۆتمەيلا تاغلارنىڭ كۈنگەيي قاپ-تاللىرىدا ھاۋا بۇزۇلۇشقا باشلىدى. مۇزلۇقلاردىن سوغۇق شامال ئۇرغىلى تۇردى، جىلغا ۋە ئۆڭكۈرلەرنى بالدۇر چۈشكەن قاراڭغۇلۇق ناھايىتى تېزلا قاپلىدى. قار ـ شۇنىڭغانلىق كېچىنىڭ ئىزغىرىدىن سوغۇقى بارغانسېرى كۈچەيدى.

ئەتراپنى قېلىن قار قاپلىغان بولۇپ، بۇ بەگباش تەبىئەتنىڭ ئۆز خاھىشى بويىچە، تۆت ئەتراپقا ئوت قويغانىدەك، بۇنىڭدىن ئىككى كۈن ئىلگىرى توساتتىن شىددەتلىك قار ـ بوران بىلەن كۆمگەنلىكىنىڭ نەتىجىسى ئىدى، ئىسسىقكۆل تاغ تىزمىلىرى قار كۆرپىلىرى بىلەن قاپلىنىپ تۇراتتى. تاغلار قارا قۇيۇن ئىچىدە قالغان بولۇپ، ئاسمان گۈمبىزى كۆرۈنمەيتتى، غۇۋالىشىپ كەتكەن ئەتراپ سۈكۈناتقا چۆمگەنىدى. ھاۋانىڭ رەڭگى بىردىنلا ئېچىلدى. شۇنىڭدىن كېيىن قىش بوراننى تىنچىپ، پۈتۈنلەيلا قار تېگىدە قالغان تاغلار يېتىمسىرىگەن ھالدا ھوماياغان پېتى قېلىشتى.

مانا شۇ كۈن پېتىۋاتقان يەيتتە ئۈزۈنچات دەريا-سىنى بويلاپ، ئاسمان گۈمبىزىدە، سەللىلىك بۇلۇتلار قوينىدا قىزىرىپ تۇرغان ئالامۈنگۈ مۇز داۋىنى تەرەپكە ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ئېغىر تىك ئۇچار ئايروپىلانىنىڭ گۈرۈلدىگەن ئاۋازى دەممۇ دەم يېقىنلىشىپ، بارغانسېرى كۈچەيمەكتە ئىدى. شۇنىڭ بىلەن بۇ

ئاۋاز پۈتۈن ئەتراپنى، تاۋۇش ۋە يورۇقلۇقتىن باشقا ھېچ نەرسە يېتىپ بارالمايدىغان چوققىلار، تاغ تىزمىلىرى ۋە مەڭگۈ ئېرىمەيدىغان كۆك مۇزلۇقلارنى ئۆز ھۆكۈمرانلىقى ئاستىغا ئالدى. تاغۇ تاشلارغا ئورۇلۇپ، بۇرۇنقىسىدىن نەچچە ھەسسىلەپ كۈچەيگەن ئاۋازلار باش ئۈستىدە شۇنچىلىك ئايىماستىن دەھشەت سالاتتىكى، يەنە ئازراقلا شۇنداق داۋام قىلىدىغان بولسا، يەر ئۆڭتۈرۈلۈپ كېتىدىغاندەك... قىيامەت قايىم بولىدىغاندەك قىلاتتى.

جەددىي پەيتەمۇ يېقىنلىشىپ قالدى ــ تىك ئۇچار ئايروپىلان ئۇچۇپ ئۆتۈۋاتقىنىدا، گۈلدۈرلەشنىڭ زورى تۈپەيلىدىن، يول ئۈستىدىكى شامال يالاپ كەتكەن تىك قىيا باغرىدىن قورام تاشلار كۆچۈپ ئورنىدىن قوزغالدى ـ دە، ئاندىن شۇ زامانلا خۇددى قان ئۈيۈغانىدەك ئايلىنىپ توختىدى. بىقارار، مۇئەللەق تاشلار خۇددى شۇنى كۈتۈپ تۇرغاندەك بىرنەچچە ئېغىر، تولىمۇ ئېگىز ھاڭدىن ئارقىمۇئارقا چاڭ ـ توزان كۆتۈرۈپ، شىددەت بىلەن گۈرۈلدەپ، ئايلىنىپ ئۇچۇپ غۇلىدى. تاغ يانباغرىغا كەلگەنىدە، تاشلار خۇددى زەمبىرەك ئوقىدەك ئۆزىلداپ چۈشۈپ، قىزىل تال ۋە قارىقات پۈتاقلىرىنى يېرىپ ئۆتۈپ، قارا توزانلىرىنى كۆككە سورۇغان پېتى ئېگىزدىن ئېسىلىپ تۇرغان قىيا تۈۋىدە، قويۇق پۈتاقلار بىلەن قاپلانغان ئويمانلا، ئىككى تەرەپى مۇز تۈتۈپ كەتكەن جىلغا بويىدىكى بۆرە ئىنى ئاغزىدا توختىدى.

چىشى بۆرە ئەكبىرە ئۈستىدىن غۇلاپ چۈشكەن تاشلار ۋە قار ئۈيۈملىرىدىن چۆچۈپ، ئۆزىنى ئارقىغا ئالدى ـ دە، قاراڭغۇ ئۆڭكۈر تەرەپكە چېكىندى، يەلكىسىدىكى يالىرى تىكلىشىپ، كۆزلىرى ۋال ـ ۋۇل قىلىپ ۋەھشىيانە ئوت چېچىپ، قانداقلا بالا كەلمىسۇن، ئۇنىڭغا قارشى ئېتىلىشقا تەييارلىنىپ تۇردى.

لېكىن، ئۇ بىكارغا خاۋاتىرلەنگەنىدى. ئوچۇق دەشت يامان، ئۇستۈڭدە قوغلاۋاتقان تىك ئۇچار ئايروپىلاندىن ھېچنەگە قېچىپ قۇتۇلالمايسەن، ئۇ تىنماي، كەينىڭدىن قالماي ئىزمۇ ئىز تەقىپ قىلىپ كېلىۋېرىدۇ، تىك ئۇچار ئايروپىلان پىلدىرلىغۇچە لىرىنىڭ قۇيۇنى، ئاپتوماتتىن يامغۇردەك ياغدۇرۇلغان ئوقلارنىڭ ۋىزىلدىشى يۈرىكىڭنى ئازاب ۋە قورقۇنچ بىلەن تولدۇرىدۇ، يورۇق دۇنيادا تىك ئۇچار ئايروپىلاندىن ئامانلىق كۈتمە، قېچىپ قۇتۇلىدىغان، شورلۇق بېشىڭنى پاناھ قىلىدىغان تۆشۈك - پۆڭ شۇكمۇ يوق، قوغلاپ كېلىۋاتقانلاردىن جېنىڭنى قۇتقۇزۇپ، يەرگە كىرىپ كېتەي دېسەڭ، يەرمۇ يېرىلمايدۇ.

تاغلارنىڭ يولى باشقا. ئۇ يەرلەردە دائىم قېچىپ قۇتۇلۇشقا بولىدۇ. تاكى خېيىم - خەتەر ئۆتۈپ كەتكۈچە يوشۇرۇنۇپ ياتقۇدەك بىرەر جاي تېپىلىدۇ. بۇ يەرلەردە تىك ئۇچار ئايروپىلان قورقۇنچلۇق ئەمەس، تىك ئۇچار ئايروپىلانلارنىڭ ئۆزى تاغلاردىن قورقىدۇ. بىراق، قورقانغا قوش كۆرۈنەر دېگەن گەپ بار. ئۇنىڭ ئۈستىگە بىر قېتىم يۈرەك ئالدى بولغان يېرى بار. تىك ئۇچار ئايروپىلان يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقىنىدا ئەكبەرە قاتتىق غىڭشىشقا باشلىدى، ئۇ بېشىنى ئىچىگە تىقىپ، تۆگىلۈۋالدى، لېكىن بەربىر بەرداشلىق بېرەلمىدى، ئاجىز، ئېچىنىشلىق قانداقتۇر بىر قورقۇنچقا چۈشۈپ، بىردىنلا بار ئاۋازىنى قويۇپ بېرىپ ھۇۋلاپ تاشلىدى: ئەلەم - ھەسرەت دەستىدە چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ، شۇ يەرنىڭ ئۆزىدىلا قاتتىق ئېلىشىشقا ھازىرلىنىپ، قورسىقى بىلەن غارنىڭ ئاغزى تەرەپكە سۈرۈلدى، ئۇنىڭ نەزەرىدە شۇنداق قىلسا، تۆمۈر يالماۋۇز ئۇ زۇنچاتتىن قېچىپ كېتىدىغاندەك، تاغۇ تاشلار تىنچىيدىغاندەك، زىلزىلىلەر توختاپ قالىدىغاندەك ئىدى.

ئەكبەرە قورقۇپ ھۇۋلاپ، غىڭشۈرگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ

جۇپتى تاشچاينار غار ئىچىگە بېشىنىى تىقتى. ئەكبەرە ئىغىر ئاياغ بولۇپ قالغاندىن بېرى تاشچاينار كۆپ ۋاقتىنى ئىنىدە ئەمەس، ئۆگكۈردىن ئۇزاق كەتمەي قېلىپ ۋە تىنچ قارىقات چاتقاللىرى ئارىسىدا ئۆتكۈزەتتى. چىشلىرى خەنجەردەك ئۆتكۈر بۇ بۆرە ھەرقانداق نەرسىنى چاينايدۇ ـ تىتىپ تاشلاشقا تەييار بولغىنى ئۈچۈن، شۇ ئەتراپتىكى چوپانلار ئۇنىڭغا تاشچاينار دەپ نام بەرگەنىدى. تاشچاينار جۈپتىنىڭ يېنىغا سۈرۈلۈپ كەلدى ـ دەم ئۇنى بالا ـ قازالاردىن قۇتقۇزۇپ قالماقچى بولغاندەك، گەۋدىسى بىلەن توسۇپ، تەسەللى بەرگەندەك غىڭشىدى. ئەكبەرە ئۇنىڭ قوينىغا مەھكەمرەك تىقىلدى ـ دەم ئادالەتسىز ئاسمانىدىنمۇ ياكى باشقا بىراۋدىنمۇ ۋە ياكى شور پېشانە قىسمىتىدىنمۇ ناله ـ پەريات قىلغاندەك غىڭشىدى. تىك ئۇچار ئايروپىلان ئالامۇنگۈنىڭ ئاق قارىلىق، كۆك مۇزلۇق داۋىنىدىن ھالقىپ ئۆتۈپ، بۇلۇتلار كەينىدە كۆزدىن غايىب بولغاندىن كېيىنمۇ ئەكبەرە يەنە خىلىغىچە ئۆزىگە كېلەلمەي، غال ـ غال تىترەپ تۇردى.

كائىناتنى باسقان سۈكۈت پۈتۈنلەي مۇشۇ تاغلارنى بېسىۋالغاندەك، ئەتراپ جىمجىتلىققا چۆمدى. ئەكبەرە كۆتۈلمىگەندە ئىچىدە نېمىنىڭدۇ قىمىرلاۋاتقانلىقىنى، تۇرتۈۋاتقانلىقىنى ئېنىق ھېس قىلدى. ئەكبەرە بىر كۈنى ـ بۇ تېخى ئوۋغا ئەمدىلا چىقىۋاتقان چاغلىرى ئىدى ـ بىر سەكرەپلا يوغان توشقاننى بېسىۋالغانلىقىنى ئەسلىدى. شۇ چاغدا، ئۇ توشقاننىڭ قورسىقىدا قانداقتۇ كۆزگە كۆرۈنمەس كىچىك مەخلۇقلارنىڭ قىمىرلاۋاتقانلىقىنى سەزگەندەك بولغانىدى، بۇ نەرسە ياش چىشى بۆرىنى ھەيران قالدۇرغان، ئۇ قۇلاقلىرىنى دىڭگايتقان پېتى، ئولجىسىغا ھاڭۇۋىقىپ قاراپ قالغانىدى. ئۇ بۇنىڭغا شۇنچىلىك تاڭ قېلىپ قىزىقىپ كەتكەنىدىكى، خۇددى مۇشۇك چالا ئۆلۈك چاشقانىنى

ئويىنغاندەك، ئۇمۇ ئاشۇ ئۆزى كۆرۈنمەي قىسىرلاۋاتقان مەخلۇقلار بىلەن ئويناشماقچى بولغانىدى. مانا ئەمدى ئۇ ئۆز قورسىقىدا كۆتۈلمىگەندە تىرىكلىك ھامىلىسىنى ھېس قىلىپ تۇرۇپتۇ. بۇ ئامان ـ ئېسەنچىلىك بولسا، بىر يېرىم ـ ئىككى ھەپتىدىن كېيىن دۇنياغا كېلىدىغانلارنىڭ ئۆزلىرىدىن بېرىۋاتقان خەۋىرى ئىدى. لېكىن ھازىرچە تېخى يورۇق يۈزى كۆرمىگەن قىپقىزىل كىچىك كۆچۈكلەر ئانا قورسىقىدىن چىقمىغان بولۇپ، ئۇنىڭ بىلەن بىر جان، بىر تەن بولۇپ تۇراتتى، شۇنىڭ ئۈچۈن ئانىنى قورقۇتۇۋەتكەن، تەھلىكە ۋە دەككە ـ دۈككىگە سالغان بايىقى ھاللارنى ئۇلارمۇ قورساقتا ياتقان پېتى سەزگەن، باشتىن كەچۈرگەنىدى. ئۇلار تاشقى ئالەم بارلىقىنى، ئۇنىڭدا ياۋۇز مۇھىت مەۋجۇتلۇقىنى شۇ تەرىقىدە تۇنجى قېتىم سەزگەنىدى. ئۇلار ئانىنىڭ قىينىلىۋاتقانلىقىنى سېزىپ، قورساقتا ھەرىكەتكە كېلىشتى. ئۇلارمۇ قورقۇپ كېتىشتى، قورقۇنچ ئۇلارغا ئانا قېنى بىلەن ئۆتتى.

قېنى ئېچىدە يەنە بىر جانىنىڭ ۋۇجۇدقا كەلگەنلىكىنى سەزگەن ئەكبەرە تىنچلىنالماي قالدى ـ دە، يۈرىكى گۈپۈلدەپ سوقۇشقا باشلىدى. كۆكرىكى ئاستىدا ۋايىغا يېتىۋاتقان بالىلىق رېنى خەۋپ ـ خەتەردىن ساقلاش ۋە قوغداش ئىشتىياقىدا غەيرەت ـ شىجائەتكە تولدى. ئۇ ھازىر ھېچ نەرسىدىن تەپ تارتمايتتى. ئۇنىڭ تەبىئەت ئاتا قىلغان نەسلىنى ئاسراش سېزىمى ئۇستۇنلۇكنى ئىگىلىدى. شۇ چاغدا ئۇ پۈتۈن ۋۇجۇدىغا مېھىر ـ مۇھەببەتنىڭ ئىسسىق قانىدەك يۈگۈرگەنلىكىنى ھېس قىلدى. ئۇنىڭ ئەمدى دۇنياغا كېلىش ئالدىدا تۇرغان بالىلىرىنى ئەركىلەتكۈسى، باغرىغا بېسىپ ئىسسىتقۇسى، ئۇلارنى قانىدۇرۇپ ـ قاندۇرۇپ ئېمىتكۈسى كەلدى. بۇ ئانىلىقنىڭ ئەڭ بىرىنچى بەختى ئىدى. ئۇ قورسىقى ئاستىدا ئىككى قاتلار بولۇپ

تەڭلىپ، قەدەمدە، ساڭگىلاپ تۇرغان ئەمچەكلەردىن توختىماي سۈت تېمىپ تۇرۇشىنى ئويلاپ زارىقىپ كەتتى، ھەتتا مەززە قىلغىنىدىن ئېگراپ تاشلىدى ۋە كۆزلىرىنى يۇمۇۋالدى. ئۇ ئىنى ئىمكان بەرگىنىچە بەدىنىنى سوزۇپ، ئاستا ـ ئاستا ئەركىلەشكە باشلىدى، شۇنىڭدىن كېيىن يۈرىكى بىراقلا جايىغا چۈشۈپ، يەنە ئۆزىنىڭ كۆڭ يالللىق تاشچاياناردىغا يېقىنراق سۈرۈلدى. تاشچايناڭ يالللىرى قېلىن ئۆسكەن ھەيۋەتلىك ۋە بەقۇۋەت بۇرە ئىدى. شۇنچىلىك قەيسەر ۋە قورقماس ئىكەنلىكىگە قارىماي، ئۇمۇ جۈپتىنىڭ كۆڭلىدىن نېمىلەر كېچىۋاتقانلىقىنى سەزدى. ئۇنىڭ نەزەردە جۈپتىنىڭ قورسىقىدا بىرەر ھادىسە يۈز بېرىۋاتقاندەك قىلاتتى، بۇنى ئويلاپ ئۇنىڭ چىرايى ئېچىلىدى. تاشچاياناڭ قۇلاقلىرىنى دىڭگايتىپ قاپاقتەك يوغان كاللىسىنى كۆتۈردى، شۇ چاغدا ئۇنىڭ ئوردىدەك چوڭقۇر قارامتۇل كۆزلىرىنىڭ قارىچۇقلىرىدىن سوغۇق نۇر چېچىلىپ، ئۇلاردىن قانداقتۇر بىر شەپە، ئاللىقانداق يېقىملىق سېزىم كۆڭۈلنىگەندەك بولدى. ئۇ ئاستا تامىقىنى قىرىپ ھۇۋلىدى. شۇنىڭ بىلەن جۈپتىنگە مېھىر ـ مۇھەببىتىنى، ئۇنى ھەرقانداق بالا ـ قازادىن ساقلاشقا تەييار ئىكەنلىكىنى، كۆڭ كۆز قانجۇقىغا غىڭ قىلماي بويسۇنىدىغانلىقىنى ئىزھار قىلدى ۋە شۇنىڭدىن كېيىن ئەكبەرەنىڭ بېشىنى، بولۇپمۇ ئۇنىڭ چاقناپ تۇرغان كۆڭ كۆزلىرىنى ۋە تۇمشۇقىنى يوغان، ئىسسىق شۆلگىيى ئېقىپ تۇرغان تىلى بىلەن ئەركىلىتىپ يالاپلا كەتتى. ئەكبەرە تاشچاينارنىڭ تىلىنى ياخشى كۆرەتتى، ئۇنىڭ قېنى قاينىپ، بىتاقەت بولۇپ خىرىس قىلىدىغان چاغلىرىمۇ تىلىنىڭ يىلانەدەك يۇمشاق تولغىنىپ، جانلىنىپ كېتىشىنى ياقتۇراتتى، لېكىن ئۆزىنى ھېچ نەرسىنى سەزمىگەندەك بىپەرۋا قىلىپ كۆرسىتەتتى. ئۇ گۆش ـ مايغا راسا تويۇپ، خاتىرجەم راھەتلىنىپ ياتقان چاغلىرىدىمۇ تاش

چاينارنىڭ شۆلگىيى ئېقىپ تۇرغان يىپەكتەك يۇمشىغان تىلىنى ياخشى كۆرەتتى.

بۇ ئىككى جانىۋارنىڭ باشچىسى، ئەقىلچىسى ئەكبەرە ئىدى. ئۇۋنى ئۇ باشلاپ بېرەتتى. تاشچاينار بولسا ئۇنىڭ قارا قۇلى بولۇپ، ئەمر ـ پەرمانىنى غىڭ دېمەي بەجا كەلتۈرەتتى، ئۇنىڭ ئىشەنگەن تېغى ئىدى. تاشچاينارمۇ ھېچقاچان ھېرىش ـ چارچاشنىڭ نېمىلىكىنى بىلمەيتتى. ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى شۇنداق مۇئامىلە زادىلا بۇزۇلغان ئەمەس. پەقەت بىر كۈنى كۆتۈلمىگەن ھادىسە يۈز بەردى. تاشچاينار كېچىچە يوق بولۇپ كەتتى ـ دە، تاڭ سەھەردە پۈتۈنلەي باشقا بىر قانجۇقنىڭ بەتبۇي ھىدىنى ئۆزىگە چاپلاشتۇرغان پېتى قايتىپ كەلدى. تەمتىرەپ يۈرگەن ئەركەك بۆرىلەرنىسى ئون چاقىرىملىغان يىراق يەرلەردىن مەرەز ھىدىغا چاقىرىدىغان ئاشۇ يەپ تويمايدىغان يوھا بۆرىنىڭ پۇرىقىغا ئەكبەرە زادىلا تاقەت قىلىپ تۇرالمىدى. قاتتىق غەشلىكى كېلىپ، ئاچچىقى تۇتتى، نەپرىتى قوزغالدى، توساتتىن شارتلا قىلىپ تاشچاينارنىڭ يەلكىسىگە چىشلىرىنى قاتتىق پاتۇردى. ئاندىن بىرنەچچە كۈنگىچە ئۇنىڭغا ئوچۇق چىراي بەرمەي، كەينىدىن يالۇرغۇزۇپ يۈردى. سولاشقان، ئابرويىنى تۆككەن ئەخمەقنى ئۆزىگە يېقىنلاشتۇرمىدى. ئۇ دادلاپ، ھەرقانچە خۇشامەت قىلسىمۇ، ئۇنىڭ ئۆزىگە ھېچقانداق ئالاقىسى يوقتەك، گويا ئەمدى ئۇنى ئۆلۈپ كەتكەندەك ھېس قىلىپ، قايرىلىپ قارىمۇ قويمىدى. ئەگەر تاشچاينار شۇ چاغدا ئۇنىڭغا يېقىنلىشىش ۋە كۆڭلىنى ئېلىش ئۈچۈن يەنە ئېسىلغۇدەك بولسا، ئەكبەرە ئۇنىڭ بىلەن تەپ تارتماي ئېلىشقان بولاتتى. ئەسلىدە، بۇ ئىككى مەخلۇق نىڭ بېشى ئۆزى بولۇپ، تاشچاينار بولسا، پۇتى ئىدى.

ئەمدى بولسا، ئۇ تاشچاينارنىڭ كەڭ كۆكسىدە يېتىپ،

بىرئاز هوشىغا كەلدى. ئۇ قورقۇنچلۇق پەيتلەردە ئەركىنلىك بىللە بولغانلىقىدىن، ئۆزىگە دالدا بولۇپ بەرگەنلىكىدىن رازى ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن تاشچاينارنىڭ ئەركىلىتىشلىرىگە قارشى لىق قىلمىدى، ھەتتا ئۇنىڭغا جاۋابەن ئۆزىمۇ ئۇنىڭ تۇمشۇقىنى بىر - ئىككى قېتىم يالاپ قويدى. لېكىن بايىقى ۋەھىمە نىڭ ئاسارىتى تېخى كەتمىگەچكە، دەمۇ دەم بەدىنىگە تىترەك ئولىشاتتى، قۇلاقلىرىنى دىك قىلىپ، تېخى تۇغۇلمىغان بالىلىرى نىڭ نېمە سەۋەبتىندۇ ئاۋارە بولۇۋاتقانلىقىغا قۇلاق سالاتتى، ھەممىسىگە: ئىنىنىڭ بارلىقىغىمۇ، تاغلارغا قاتتىق قار چۈشكەنىگىمۇ، سوغۇق تۈننىڭ شىددەت بىلەن باستۇرۇپ كېلىۋاتقانلىقىغىمۇ شۈكۈر قىلاتتى.

چىشى بۆرىنى قاتتىق قورقۇتۇۋەتكەن كۈن ئەنە شۇنداق ئۆتمەكتە ئىدى. ئانىلىق تەبىئىتىنىڭ ھەممە غەيرىي سېزىملىرىگە ماس ھالدا، ئۇ ئۆزى ئۈچۈنلا ئەمەس، بالىلىرىنى دەپ، مانا شۇ قاراڭغۇ ئۆڭكۈردە يېقىندا تۇغۇلىدىغان بۆرىچاقلىرىنى دەپ قورقتى. ئۇ ئىككىسى دەل شۇلارنى دەپ، قىدىرىپ يۈرۈپ، مانا مۇشۇ ھەيۋەتلىك تىك قىيا ئاستىدىكى قېلىن چاتقاللار ۋە تاش پارچىلىرى بىلەن توسۇلغان خالىي ئۆڭكۈرنى باشپاناھ قىلغانىدى.

ئۇنىڭ ئۈستىگە ئەكىرە بىلەن تاشچاينار يۇ يەرلەرگە كەلگەندى ئىدى. ئۇلار مۇشۇ يەرلىك بۆرىلەردىن پەرقلىنىپ تۇراتتى. ئالدى بىلەن، ئۇلارنىڭ يەلكە يالىرى كۆكرەك تۈكلىرىگە قۇيۇنىدەك ئايلىنىپ چۈشكەن بولۇپ، پۇتۇن يەلكىلىرىنى باشلىرىغا تەدەر قېلىن يۇڭ قاپلىغانىدى، خۇددى چۆل بۆرىلىرىنىڭكىدەك يالىرى ئاقۇچ - كۆكۈچ تۈستە تاۋلىنىپ تۇراتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇلارنى ئاقيال دەپ ئاتىشاتتى. ئاقيالالار ئىسسىق كۆلىنىڭ تاغ ئەتراپلىرىنى ماكان تۇتقان يەرلىك بۆرىلەردىن

چوڭراق، گەۋدىلىكىرەك ئىدى. ئەگەر ئەكبەرەنى يېقىندىن بىرەرى كۆرۈپ قالىدىغان بولسا، ئۇنىڭ تىنىق كۆزلىرىدىن پۈتۈنلەي ھەيران قالغان، بۇندىقىنى باشقا يەردە ھېچقاچان ئۇچراتمىغانلىقىنى ھېس قىلاتتى. شۇ يەرلىك چوپانلار بۇ چىشى بۆرىنى ئاقدال دەپ يۈرۈشتى. كېيىن - كېيىن بىرىپ ئەكبەرە دېيىشتى، يەنە بىرمۇنچە ۋاقىتلار ئۆتكەندىن كېيىن بولسا، ئەكبەرە — ئۇلۇغ — دەپ ئاتاشتى. كىم دېگەن بولسىمۇ دېگەندۇ، لېكىن ئۇنىڭغا شۇنداق نام بېرىلىشى بىكار ئەمەس ئىدى. بۇنىڭدا ياراتقۇچىنىڭمۇ ھۆكمى بارىدەك قىلاتتى...

بۇلتۇر بۇ يەرلەردە كۆك ياللار يوق ئىدى. ئۇلار كېلىشى كەلدى، لېكىن ھېچكىمگە قوشۇلماي بۆلەك يۈرۈشتى. ئۇلار باشتا بۇ يەرلەرنىڭ ئەسلىدىكى ئىگىلىرى بىلەن توقۇنۇشۇپ قالمايلى دەپ، كۆپىنچە ئىگىسىز يەرلەردە چەتلەپ يۈرۈپ، باربغا قانائەت قىلىپ جان ساقلاشتى. كېيىنچە، ئولجا ئىزدەپ ئادەملەر ياشايدىغان پەستىكى جايلارغىمۇ پۈت تەگمىشكە باشلىدى. لېكىن، بەرىبىر، يەرلىك بۆرە توپلىرىغا قوشۇلالمىدى. كۆك كۆز بۆرە ئەكبەرە ئاچلىقتىن ئۆلسە ئۆلەتتىكى، باشقىلارغا يالۇرۇپ ۋە بېقىندى بولۇپ ياشاشقا ئۇنىمايتتى.

ھەممە نەرسىنى ۋاقىت ھەل قىلىدۇ. بارا - بارا كەلگىندى كۆك ياللار مەھكەم پۈت تىرەپ تۇرۇشتى. سان - سانىقسىز خەتەرلىك جەڭلەردە ئىسىق كۆل ئېدىرلىرىدىكى كۆپ يەرلەرنى تارتۇۋلىشتى، ھەممە نەرسىگە ئىگە بولۇۋلىشتى. يەرلىك بۆرىلەر ئۇلارنىڭ ئايماقلىرىغا زادىلا يېقىن يولىيالماس بولدى. جان ساقلاش ئۈچۈن ياقا يۇرتلاردىن قېچىپ كەلگەن كۆك ياللارنىڭ ھاياتى ئىسسىقكۆلدە ئەنە شۇ تەرىقىدە ئىزغا چۈشۈپ كەتتى. لېكىن شۇنىڭغىچە ئۇلار قانچىلىغان ۋەقەلەرنى باشلىرىدىن كەچۈرۈشمىدى دەيسىز. سەزگۈر، زېرەك ئەكبەرە

ئۇلارنىڭ هەممىسىنى قايتا بېشىدىن كەچۈرگەندەك بولۇپ، پات ـ پات ئەسلەپ يۈردى. ئۇ مۇشۇ كەچۈرمىشلىرىنى ئەسلەگەن چاغلىرىدا، بەزىدە كۆڭلى بۇزۇلۇپ كۆز ياشلىرىنى توكۈشى، قايغۇ ـ ئەلەم بىلەن ئىڭراپ كېتىشى تامامەن مۇمكىن...

قولدىن كەتكەن مۇشۇ دۇنيا مويىنقۇمنىڭ بۇ يەردىن يىراقتىكى سۆكسۆكلۈك دالالىرىدا قالدى. پايانسىز مويىنقۇم سەھرالىرىدا كېيىكلەرنىڭ سان ـ ساناقسىز توپلىرىنى سان ـ ساناقسىز قېتىم سۈرۈپ ـ قوغلاپ يۈرگەن ئۇۋچى كۈنلىرى ئەمدى ئارقىدا قالدى. ئاتا ـ بوۋا زامانلىرىدىن تارتىپ قاقشال سۆكسۆكلۈك سەھرالاردا توپ ـ توپ بولۇپ ئۆمۈر كەچۈرىدىغان، خۇددى چەكسىز ۋاقىتنىڭ ئۆزىدەك تولىمۇ قەدىم، چېچەك هارمايدىغان، ئاچا تۇياقلىق، جۈپ مۈڭگۈزلۈك، دۆڭ تۇمشۇقلۇق شۇ جانىۋارلار، بۇرتىدىن ئوكيان سۇلىرىنى پۈركۈگەن كىتلەردەك، بۇرۇنلىرى بىلەن پىشىلداپ نەپەس ئېلىپ، پۇشقۇرۇپ هاۋا چىقىرىپ، كۈن يورۇغاندىن تارتىپ كۈن پاتقۇچە يۈگۈرەلەيتتى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ مەڭگۈلۈك هەمراهلىرى بولغان بۆرىلەرنىڭ تەقىبىگە ئۇچراپ، بىردىن هەربىرىنى كېلىشكىنىدە يۈرەكلىرى ئاغزىغا تىقىلغان باشقا بىر توپنى ۋەسۋەسىگە سېلىپ ئۆز كەينىدىن ئەگەشتۈرگەندە، ئاندىن ئۇلارغا يەنە بىر، يەنە ئىككى، يەنە ئۈچ كېيىك توپلىرى هۈركۈپ قوشۇلغاندا، ئاندىن يەنە، يەنە ـ يەنە چوڭ ـ كىچىك توپلار دەممۇ دەم قوشۇلۇۋەرگەندە ئىدىرلار، پەس دۆڭلۈكلەر، يالىڭاچ قۇملۇقلاردىن خۇددى يەر يۈزىگە چۈشكەن توپاندەك تاشقان چاغدا، زېمىن گويا تەتۈر ئايلىنىۋاتقاندەك بولاتتى، ياز پەسلىدە بوران ـ چاپقۇنلار ۋە مۆلدۈرلەر ئۇرۇۋاتقاندەك تۇياقلار ئاستىدىن تىنماستىن گۈپۈرلىگەن سادالار چىقاتتى. شۇنداق چاغلاردا هاۋا قۇيۇنغا ئوخشاش هەربىرىكە كېلىپ، ئاسمانغا چاقماق چېقىلغاندەك

ئۇچقۇنلارنى چاچاتتى، ھەممىلا ياقنى ھايۋان توپلىرىنىڭ پۇراقلىرى، ھايات ـ مامات ئۇچۇن كېتىۋاتقان تەلۋە بەيگىنىڭ پۇراقلىرى قاپلاپ كېتەتتى. بۆرىلەر كېيىك توپلىرىنىڭ ئىككى يېقىنىدىن ۋە كەينىدىن ئۇچقاندەك چېپىپ، كېيىك توپلىرىنى ئۆزلىرىنىڭ پىستىرمىلىرى ئىچىگە ھەيدەپ كىرگۈزۈشكە ئۇرۇناتتى، پىستىرمىلاردا بولسا، بىچارە قوغلاندىلارنى ئەشەددىي، تولىمۇ ۋەھشىي بۆرىلەر كۈتۈپ تۇراتتى، ئۇلار سۆكسۆكلەر ئارىسىدىن كېيىكلەرگە تاشلىنىپ، قىرغىنچىلىق قىلاتتى، ئۆزلىرىمۇ ئۇلار بىلەن تەڭلا قارا تۇپراقتا دومىلىشىپ كېتەتتى ۋە شۇ ئاندا كېيىكلەرنىڭ كېكىردىكىنى شارتلا ئۈزۈپ تاشلايتتى، بۇقۇلدىتىپ قېنىنى ئاققۇزاتتى، ئاندىن يەنە قېچىۋاتقان توپنىڭ كەينىدىن قوغلاشنى داۋاملاشتۇراتتى. بىراق كېيىكلەر قانداق تۇر يوللار بىلەن بۆرىلەر بىكىنىپ ياتقان يەرلەردىن خەۋەردار بولۇشاتتى ۋە كۆپىنچە شۇ جايلاردىن ئايلىنىپ ئۆتۈپ كېتەتتى؛ قوغلا ـ قوغلا شۇنىڭدىن كېيىن تېخىمۇ شىددەتلىكرەك جەڭ ئەۋجىگە چىقاتتى ۋە ئۇلارنىڭ ھەممىسى ـ قېچىۋاتقانلىرىمۇ، قوغلاۋاتقانلىرىمۇ ـ شۇ رەھىمسىز مەۋجۇدىيەتنىڭ بالا ـ قازالىرى ئىچىدە ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ، تىللىرىنى بىر غېرىچ ساڭگىلىتىپ، ئۆلەر ھالەتكە يېتىپ جان ـ جەھلى بىلەن يۇگۈرۈشەتتى. قانداقلا بولمىسۇن، ئىشقىلىپ، ياشاش، ئامان قېلىش ئۇچۇن ئەزىز قانلىرىنى ئوت قىلىپ يېقىشاتتى. بۇ قوغلىنىۋاتقانلار بىلەن قوغلاۋاتقانلارنى خۇدانىڭ ئۆزى توختاتمىسا، بۇ ئىش باشقا ھېچ كىمنىڭ قولىدىن كەلمەيدۇ. قىسقىسى، گەپ ئۆلۈش ياكى ھايات قېلىش ئۈستىدە بارىدۇ، بولۇپمۇ، بۇنداق كۆز كۆرۈپ، قۇلاق ئاڭلىمىغان قوغلا ـ قوغلاغا بەرداشلىق بېرەلمىگەن، ئېلىشىش ئۇچۇن يارىتىلمىغان كېيىكلەرنىڭ يۈرەكلىرى يېرىلىپ كېتىدۇ ۋە چاڭ ـ توزانغا پاتقان پېتىچە يەرگە غۇلايـ

دۇ، جان تەسلىم قىلىدۇ، ئوغلاش ـ قىيچىش بولسا، بىر دەم مۇ بوشاشمايدۇ. ئاسمان بوران ـ چاپقۇن كۆتۈرۈلگەندەك قارا توزان بىلەن قاپلىنىدۇ، ماداريدىن كېتىپ يىقىلغان بۆرىلەر مۇ- بادا، ئۆلمەي قالغان تەقدىردىمۇ، بۇ يەرلەردە تۇرماي، باشقا ياقلارغا باش ئېلىپ كېتىدۇ، كېيىن قىلچىمۇ قارشىلىق كۆرسەتـ مەيدىغان، ھەتتا قېچىشقىمۇ ئۇرۇنۇپ كۆرمەيدىغان ياۋاشقىنا قوي پادىلىرىنى بوغۇزلىدىن ئېلىش بىلەن مەشغۇل بولىدۇ. بۇ يەرلەرنىمۇ خەتەرسىز دېگىلى بولمايدۇ ـــ تېخى بۇنىسى بارچە خەتەرلەر ئىچىدە ئەڭ خەتەرلىكى بولىدۇ ـــ بۇ يەرلەردە پادـ لارغا ئادەملەر قارايدۇ، قوي ـ قوزىلارنىڭ خۇداسىمۇ، قوي ـ قوزـ لارنىڭ قۇلىمۇ شۇلار. بۇلار ئۆزلىرىغۇ جان باقىدۇ، لېكىن باشقىلارغا زادىلا كۆن بەرمەيدۇ، بولۇپمۇ، ئۆزلىرىگە قاراشلىق بولمىغانلارنى، ئۆز ئەركى بىلەن ياشاشقا ئۇرۇنمىغانلارنى بوش قويمايدۇ...

ئەي ئادەملەر، ئادەملەر ـــ ئادەمخۇدالار! مۇشۇ ئادەملەرمۇ ئەزەلدىن مويىنىمىزغا كېيىكلىرىنى ئۆڭلاپ كېلىۋاتىدۇ. دەسلەپتە ئۇلار ئاتلارغا مىنىپ، ئۇستىلىرىگە تېرە يېپىنىپ، ئوقيا ئېتىپ كېلىشتى، كېيىن مىلتىق كۆتۈرۈپ پاك ـ پۇك ئوق چىقىرىپ ئەيىبۇھەنناس كۆتۈرۈشتى، ئۇياقتىن ـ بۇياقتا ئوۋچىنىڭ ئېتىـ دەك ئات قويۇپ چېپىشتى. كېيىكلەر بولسا، توپ ـ توپ بولۇپ، بىردەم ئۇياقـقا، بىردەم بۇياقتا قېچىشاتتى، ئاخىرىدا چەكسىز سۆكسۆكلۈكلەر ئىچىدە غايىب بولۇشاتتى. مانا، ئەمدى ئۇلارنى تېپىپ بېقىڭچۇ! بۇلارمۇ ئۆتۈپ، ئادەمخۇدالار كېيىن كېيىكلەرنى ماشىنىلارغا ئولـتۇرۇپ قىرىشقا باشلىدى. خۇددى بۆرىلەرگە ئوخشاش، كېيىكلەرنى ئالدى بىلەن ھالىدىن كەتكۈزۈپ، ئاندىن مىلتىقلىرى بىلەن قىرغىن قىلىشتى. ئۇنىڭدىنمۇ ئۆتۈپ، ئادەمـ خۇدالارنىڭ تىك ئۇچار ئايروپىلانلاردا ئۇچۇپ كېلىپ، كېيىكلەرنى

ئوتلاپ يۈرگەن جايلىرىدىن تېپىشىپ، بەلگىلەنگەن جايلىرىغا ھەيدەپ، قورشاپ ئېلىپ كېلىشەتتى، بۇ چاغدا يەردىكى ماشىنىلاردا پايلاپ تۇرغان مەرگەنلەر تېزلىكنى يۈزدىن ئاشۇرۇپ تەقىب قىلىشقا چۈشەتتى، تىك ئۇچار ئايروپىلانلار بولسا، يۇقىرىدىن ئۇلارغا يول ۋە نىشان كۆرسىتىپ بېرىشەتتى. ماشىنىلار، تىك ئۇچار ئايروپىلانلار، تېز ئاتار مىلتىقلار دەستىدىن مويىنقۇمنىڭ ھاياتى ئاستىن ـ ئۈستۈن بولۇپ كەتتى. كېيىكلەر ئۈچۈن قىيامەت باشلاندى.

كۆككۆز ئەكبەرە ئۇ كەمدە تېخى ياش ئىدى. بولغۇسى جۈپتى تاشچاينار بولسا ئۇنىڭدىن سەل چوڭراق ئىدى. ئۇلار بۆرە توپلىرىغا قوشۇلۇپ ئۇۋ قىلىشنىڭ پەيزىنى سۈرۈشكە باشلىدى. باشتا ئۇلار ئالغۇر بۆرىلەر بىلەن تەڭلىشەلمەي، يەرگە يېقىلغان، نىمجان بولۇپ يېقىلغان كېيىكلەرنى بوغۇزدىن ئېلىپ، قارنىنى يېرىپ يۈرۈشتى. ئاندىن ئۆزلىرى كۈچ ـ قۇۋۋەتكە تولۇپ، نۇرغۇن بۆرىلەرنى، بولۇپمۇ قېرى بۆرىلەرنى كەينىدە قالدۇرۇپ كېتىشتى. ھەممىسى تەبىئەتنىڭ ئۆز يولى بىلەن ماڭغان بولسا، ئۇلار ئۇزاق ئۆتمەيلا بۆرە توپلىرىنىڭ سەركىسى بولغان بولاتتى. بىراق ئىككى ئارىلىقتا ھېچ خىياللىغا كەلمىگەن تىشلار يۈز بەردى...

يىل يىلغا تۇغرا كەلمەيدىكەن. شۇ يىلى كۆكلەمدە كېيىكلەر ناھايىتى بەرىكەتلىك قۇلۇنلاشتى، نۇرغۇنلىرى قوشكېزەك تۇغدى. ئۆتكەن كۈز ئايلىرى، كېيىكلەرنىڭ كۈيلىگەن چاغلىرى كۈنلەر يىللىق، ياخشى كەلدى، ئۈست ـ ئۈستىلەپ يامغۇر ياغدى، شۇنىڭدىن كېيىن، قۇرۇپ كەتكەن چەكسىز دالالاردا ئىككى قېتىم مايسا كۆكلىدى. كېيىكلەرنىڭ جىق تۇغقانلىقى شۇنىڭ شاراپىتىدىن ئىدى. كۆزى يورۇيدىغان پەيت كەلگەندە، كېيىكلەر باش ئەتىيازدىلا مويىنقۇمنىڭ ئەڭ ئېچكىرسىدىكى قار چۈشمەيدىغان

دىغان قۇملۇقلارغا كېتىپ قېلىشتى. نېمىشقىدۇر، بۇ ياقلارغا بۆرىلەر يېقىن يولىيالمايتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە قوم بارخانلىرى دا كېيىكلەرنى قوغلاپ يېتىدىغان نەرسە يوق ئىدى. قۇملۇقلارى دا كېيىك قوغلاشقا نەدە يول بولسۇن. بىراق كۆز ۋە قۇلاق ئايلىرىدا كېيىكلەر چۆل ۋە چەت سەھرالارغا كەلگەن مەھەللەرده كۆك يال توپلىرى ئۆز ئۇلۇشلىرىنى ئوشۇقى بىلەن ئالاتتى. خۇدا بەردى بۆرىلەرگە، دېگىنى ئەنە شۇ چاغدا بولىدۇ. يازدا كۈنلەر قاتتىق ئىسسىپ كەتكەندە، بۆرىلەر كېيىكلەرگە تەگمەيدۇ. بۇ يا قلاردا ياشقا يەيدىغان نەرسىلەر تۇمشۇقلىرى ئاستىدا تولۇپ ـ تېشىپ ياتىدۇ ئەمەسمۇ. سۇغۇرلار قىشلىق ئۇيقۇسىدىن ئويغىنىپ، پۇتۇنلەي سەھرا بويلاپ تىمىسقىلىشىپ يۈرۈشىدۇ. ياشقا مەخلۇق ۋە جانىۋارلار يول بويى تەمىنلەنگەن نەرسىلەرگە ئۇلار پەقەت يازدىلا يېتىشىدۇ. ئەنە شۇ چاغدا سۇغۇر توپلىرىنىڭ راھەتلىنىپ يۈگۈرۈپ يۈرۈشكەنلىكلىرىنى كۆرۈڭ. ئۇلار خەۋپ ـ خەتەرگىمۇ قارىماي قويىدۇ. ئەنە شۇ چاغدا بۆرە دېگەننىڭ كۈنى تۇغدۇ. سۇغۇر ئوۋى باشلىنىدۇ. ھەر نەرسىنىڭ ئۆز ۋاقتى ـ سائىتى بار ـ دە. قىشتا سۇغۇر دېگىنىڭ ئەنقانىڭ تۇخۇمى. ياز ئايلىرىدا بۆرىلەر سۈلەيسۇن، كەكلىك قاتارلىق جانىۋارلارنى ئولجا قىلىپ كۈن كەچۈرۈشىدۇ. لېكىن ئەڭ ئۇلۇغ ئوۋ ـــ كېيىك ئوۋى كۈزدە باشلىنىدۇ. ئاندىن تا قىش ئاخىرلاشقۇچە سوزۇلىدۇ. ھەر نەرسىنىڭ ۋاقتى ـ سائىتى كېلىدۇ. چۆل ـ دەشتىلەردە ھاياتنىڭ شۇ تەرىقىدە تەۋرىنىپ تۇرۇشى تەبىئەتنىڭ ئادالىتىدىن بولسا كېرەك. مويىنقۇمدا ئەزەل ـ ئەزەلدىن تارتىپ داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان تىرىكچىلىكنىڭ بۇ قانۇنىيىتىنى ياكى تەبىئىي ئاپەت ۋە ياكى ئىنسان بالىسىلا ئىزىدىن چىقىرىۋېتىشى مۇمكىن...

II

تاڭغا يېقىن چۆلگە سالقىن چۈشتى. يەر يۈزىدە قىسىر-لىغانلىكى مەخلۇقلارنىڭ ھەممىسى يېنىك نەپەس ئالدى. ئۆتۈپ كېتىۋاتقان مۇشۇ پەيت تىنىچ تۈن بىلەن شور باسقان تالا - تۈزنى ئۆرتەپ، ئاپتاپنىڭ ئاپئىلق يالقۇنىدا يېنىپ كېتىدىغان كۈندۈز ئوتتۇرىسىدىكى ئەڭ راھەت پەيت ئىدى. يەرگە كۆڭ سۈرمە رەڭ شولىلارنى چېچىپ، مويىنقۇم ئاسمىنىدا سېرىق توپ-ئىناي چىقتى. قەيەردىن قارىماڭ، بۇ يەرنىڭ بېشىمۇ، ئايىغىمۇ كۆرۈنمەيتتى. تۆت ئەتراپ يېراق - يېراقلارغىچە قارىيىپ باراتتى ۋە يۇلتۇزلۇق ئاسمان بىلەن قوشۇلۇپ كېتەتتى. كېچىلىك ئۆلۈك جىمجىتلىققا جان كىردى، يىلاندىن باشقا ھەممە جانىۋارلار تاڭ پەيزىدىن بەھىر ئېلىش ئۈچۈن قىمىرلاپ قالدى. غۇجمەك - غۇجمەك بولۇپ ئۆسكەن يۇلغۇن شاخلىرى-نىڭ ئاستىلىرىدا چۈجىلىرى ۋىچىرلاپ قۇشلار ئويغاندى. كىر-پىلەر يەر پۈراپ چېپىشقا باشلىدى. تۈن بويى تىنماي چىرىلە-دىغان قارا چېكەتكىلەرگە يەنە باشقىدىن جان كىردى. ئۇيقۇ-سىدىن ئويغانغان سۈغۇرلار باشلىرىنى ئىچىدىن چىقىرىپ، ھەر-نەرەپكە ئالاق - جالاق قاراپ، سۆكسۆكلەر تېگىگە تۆكۈلگەن ئۇرۇقلارنى تەرسەكمىكىن - تەرمىسەكمىكىن دېگەندەك ئۇيقۇ-سىراپ ئولتۇرۇشتى. يوغان مۈشۈكيالپاق بەش دانە ئاق بالە-سى بىلەن بىللە چاقچاقلىشىپ، چاقىرىشىپ، بىر - بىرىدىن ئايرىلماي بىردەم ئوچۇپ، بىردەم قونىاتتى. باشقا تۈرلۈك - تۈمەن جانىۋارلار بىلەن مەخلۇقلار سۈزۈلۈپ كېلىۋاتقان چۆل تېگىدا بىر ئېگىزلەپ بىر پەسلەپ ئۇلارغا جور بولاتتى...

كۆك كۆز ئەكبەرە بىلەن تاشچاينارنىڭ باشلىرى قوشۇل-

غان تۇنجى ياز كۈنلىرى ئىدى. ئۇلار ئەمدى ئۆزلىرىنىڭ چوڭ ئۇۋلاردا چېپىپ ھارمايدىغان چوڭ بۆرە ئىكەنلىكلىرىنى كۆرۈستىشكەن ۋە مويىنقۇم بۆرىلىرى ئارىسىدا تونۇلغانىدى. ئىككىسىنىڭ بەختىگە — چۆل جانىۋارلىرىنىڭ ئىچىدىمۇ بەختلىك ھەم بەختسىزلىرى بولسا كېرەك — تەبىئەت ئەكبەرەگىمۇ، تاشچاينارغىمۇ چۆل جانىۋارلىرىغا تونىمۇ زۆرۈر بولغان مۇھىم سۈپەتلەرنى مول - كۆل بەرگەن بولۇپ، ئىككىلىسىمۇ ئىنتايىن سەزگۈر، ئۇۋنى ئالدىن ھېس قىلىدىغان ۋە كۆزلەيدىغان، كۈچلىرى تەڭلىرىگە پاتمايدىغان، چاپقۇر ۋە باسقۇر، شىددەتلىك ئىدى. ھەممىسى كەلگۈسىدە بۇ ئىككىسى بۆرىنىڭ ئۇۋى ئوكىدىن كېلىشىدىن، ئۇلارغا تىرىكچىلىكنىڭ ھەممە ئازابلىرى ۋە راھەتلىرىمۇ تولۇق يار بولۇشىدىن، پىشانىلىرىگە نېمە يېزىلغان بولسا، ھەممىسىدىن قېچىپ قۇتۇلالماسلىقلىرىدىن دېرەك بېرەتتى. ھازىرچە ئۇلارنىڭ مويىنقۇم چۆللىرىدە يالغۇز ھۆكۈمران بولۇشىغا ھېچقانداق كۈچ توسقۇنلۇق قىلالمايتتى. تېخى ئادەملەر بۇ چۆللەرگە كۆپ قەدەم باسمىغان ۋە بۆرىلەرمۇ ئۇلار بىلەن زادىلا توقۇنۇشمىغانىدى. تەبىئەتنىڭ ئۇلارغا ئاتا قىلغان يەنە بىر ئىنئامى شۇ ئىدىكى، باشقا ھەممە جانىۋارلارغا ئوخشاش بۇ يىرتقۇچلارمۇ ئەتە نېمە بولىدۇ دەپ تەشۋىشلەنمەي، قورقماي، تەمتىرىمەي كۈن كەچۈرۈشەتتى. ئادەل تەبىئەت ئەزەلدىن مەخلۇقلارنى تىرىكچىلىكنىڭ بۇ قارغىش تەگكۈر تەشۋىشىدىن خالاس قىلغانىدى. تەبىئەتنىڭ دەل مانا شۇ ئىنئامى ئىچىگە جىسكى مويىنقۇم جانىۋارلىرىنىڭ بېشىغا قارا كۈن، قاتتىق ئازاب - ئوقۇبەت سالىدىغان بىر كۈچمۇ يوشۇرۇنغانىدى. لېكىن جانىۋارلارنىڭ ھېچبىرى بۇنى پەملىمەيتتى. باش - ئايىغى يوق مويىنقۇم قانچىلىك چەكسىز بىپايان كۆرۈنگىنى بىلەن، ئاسىيا قىتئەسىنىڭ خەرىتە

سىدە سۇس سېرىق رەڭدە بويالغان بارماقچىلىك بىر جاي ئىكەنلىكى ئايدىڭ ئىدى. بېقىلىدىغان مالالار يىلدىن - يىلغا كۆپىيىۋاتىدۇ، يېڭى قوۇدۇقلار كولىنىپ، ئوتلاق جايلار ئىزدىشىپ، مويىنقۇمنى تۆت تەرەپىدىن قىسىپ كېلىۋاتىدۇ، قانالالار قېزىلىۋاتىدۇ، يوللار ئۆتۈشۈۋاتىدۇ. مويىنقۇم ئەتراپلىرىغا دۇنيادىكى ئەڭ چوڭ گاز تۇرۇبىلىرى ياتقۇزۇلۇپ، ئادەملەر تېخنىكا بىلەن قاتتىق قوراللىنىپ، ماشىنا ۋە باشقا ماتورلۇق قاتناش قوراللىرىغا ئولتۇرۇپ، يانلىرىغا سۇ غەملىۋېلىپ، رادىئو ئالاقىسى ياردىمى بىلەن ھەرقانداق دەشتۇ سەھرا ئىچىگە، جۈملىدىن، مويىنقۇمغا شىددەت بىلەن كىرىپ كېلىۋاتىدۇ. لېكىن بۇلار كەلگۈسىدە ئەۋلادلار پەخىرلىنىپ يۈرىدىغان كەشپىياتلارنى ئىجاد قىلىدىغان پىداكار ئالىملار ئەمەس، ھەرقانداق ئادەملەرنىڭمۇ قولىدىن كېلىۋېرىدىغان ئىشنى بېجىرىدىغان ئاددىي كىشىلەر. چەك - چېگرىسى كۆرۈنمەيدىغان، ھېچقانداق بالا - قازا يولىيالمايدىغاندەك تۇيۇلغان مويىنقۇم چۆلىنى مانا شۇ ئاددىي ئادەملەر تەرەپتىن قىسىپ كېلىشكە باشلىدى. بىراق ئىنسان ھاياتىنىڭ تولىمۇ ئاددىي ۋە ساددا كۆرۈنگەن ئىشلىرىدا ياخشىلىق بىلەن يامانلىق قوشۇلۇپ كەتكەنلىكىنى مويىنقۇم جانىۋارلىرى نەدىن بىلسۇن. بۇ يەردە ھەممىلا نەرسە ئادەملەرگە باغلىق ئىدى — ئۇلار ئىنسان جامائەتچىلىكى ئۈچۈن ئادەت بولۇپ قالغان بۇ نەرسىلەرنى نېمىلەرگە باغلايدىكىن: ياخشىلىققىمۇ ياكى يامانلىققىمۇ، قۇرۇشقىمۇ ياكى بۇزۇشقىمۇ؟ بۇنى سەھرا مەخلۇقلىرى نەدىن بىلسۇن. ئادەملەر ئەقىل - ئىدراك بىلەن ئىش قىلىشقا باشلىغان زامانلاردىن بېرى ئۆزلىرىنى ئۆزلىرى بىلىشكە ئۇرۇنۇپ كېلىۋاتقانلىقلىرىنى، ئۆزلىرىنىڭ چىگىش ئىشلىرىمەن زادىلا قۇتۇلۇپ كېتەلمەيۋاتقانلىقىنى ۋە ئەزەلدىن تارتىپ نېمە ئۈچۈن

یامانلىق دائىم ياخشىلىق ئۈستىدىن غالىب چىقىدۇ دېگەن ئەقىدىنى، باشلىرىنى قاتۇرۇپ كېلىۋاتقان تېپىشماقنى يېشەلمەيۋاتقانلىقىنى تىلسىز مەخلۇقلار نەدىن بىلسۇن...

ئىنسان بالىسىنىڭ مانا شۇنىڭغا ئوخشاش ئىشلىرى، قانۇن ـ نىزاملىرى مويىنقۇم جانىۋارلىرىغا مۇتلەق قاراشلىقتۇر. بولۇپمۇ، بۇ نەرسىلەر ئۇلارنىڭ سېزىمى، تەجرىبىسى ۋە تەپەئتىدە ئومۇمەن يوق ئىدى. ئۇزۇن گەپنىڭ قىسقىسى، ھازىرقى كۈنلەرگىچە ئاسىيانىڭ ئاشۇ يېرىم چۆل، يېرىم سەھرا دەشتلىرىدە دەرەخ دېسە دەرەخ ئەمەس، ئوت ـ چۆپ دېسە ئوت ـ چۆپ ئەمەس، ئەمما تاشتەك قاتتىق، مېتىنەدەك مۇستەھكەم، تۆمۈر ئارغامچىدەك ئېشىلگەن، قۇرغاقچىلىققا چىداملىق يۇلغۇنلۇقلىرى، چىگىش سۆكسۆكلىرى، كەكرە ئوتلىرى ۋە ھەممىدىنمۇ بەك ئاي شولىسىدا، قۇياش نۇرىدا ئالتۇن رەڭلىك سۇپسۈزۈك ئورمانىدەك لاۋۇلداپ يانىدىغان، ئىچىگە كىرگەن ھەرقانداق زات بېشىنى كۆتۈرگەن ھامان تۆت تەرەپتىن بىراقلا دەرھال كۆزگە تاشلىنىدىغان چىغ ـ قومۇشلۇقلارغا تولغان شۇ دەشتلەردىكى جانىۋارلارنىڭ ھايات كەچۈرۈشىگە ھېچ نەرسە توسقۇنلۇق قىلالماي كېلىۋاتاتتى.

يېڭى بۆرە ماكانى ـ تاشچاينار بىلەن ئەكىبەرەنىڭ قىسمەتلىرى مانا مۇشۇ يەرلەردە كەچكەنىدى. مۇشۇ ئارىلىقتا مەخلۇقلار ھاياتىدا ناھايىتى مۇھىم بىر ۋەقەمۇ بولۇپ ئۆتتى ـ ئەكىبەرە ئۇچنى تۇغقانىدى. بۇ ئۇنتۇلماس ۋەقە مويىنقۇمدا مۇشۇ كۆكلەم چاغدىكى ئىرماش ـ چىرماش چاتقاللار ئارىسىدا، قېرى سۆكسۈك تېگىدىكى ئۆڭكۈردە يۈز بەرگەنىدى. بۇ ئۇۋا بۆرە بالىلىرىنى سەيلىگە ئېلىپ چىقىشقا تولىمۇ ئەپلىك ئىدى. بۆرە كۈچۈكلىرىگە خېلى جان كىرىپ قالغان بولۇپ، قۇلاقلىرىنى دىڭگايتىپ تۇرۇشاتتى، لېكىن

بىر - بىرى بىلەن ئويناشقان، دوستلاشقان چاغلىرىدا قۇلاق لىرىنىڭ سالپىيىپ كەتكىنى بىلەن كارى بولمايتتى. ئۇلار ھازىر خېلى پۇت دەسسەپ تۇرالايدىغان، ھەرقايسىسى ئۆزلىرىگە يارىشا خۇي - پەيلىنى يېتىشتۇرۇۋاتقان بولۇپ، چوڭ بۆرىلەر ئۇۋغا چىققان چاغلاردا ئۇلارنىڭ كەينىدىن قالماي ئەگىشىپ يۈرەتتى.

يېقىندا بۆرىلەر بىر كېچە - كۈندۈز ئۇۋدا بولدى. ئۇۋ كۈتۈلمىگەن پالاكەت بىلەن ئاخىرلاشقىلى تاسلا قالدى.

شۇ كۈنى ئەكبەرە تاڭ قاراڭغۇسىدا كۈچۈكلىرىنى ئەگەشتۈرگەن پېتى مېرىنقۇمنىڭ خىلۋەت بىر جايىغا يول ئالدى. بۇ يەرلەردە، پايانسىز دەشتىلەردە، بولۇپمۇ غۇۋا قاراڭغۇ سايلار ۋە ئويمان - چوڭقۇر يارداڭلاردا ئادەمنى ھوشسىزلاندۇرۇپ، بېشىنى ئايلاندۇرىدىغان غەلىتە ئوت - چۆپلەر بولۇق ئۆسۈپ كەتكەنىدى. مانا شۇ ئېگىزلىكى بەلگە كېلىدىغان، قارىيىپ ياتقان، چىگىش ئوت - چۆپلەر ئىچىدە ئۇلارنىڭ غەلىتە چاڭ - توزانلىرىنى بىردەم دىمىغىڭزغا تارتىدىغان بولسىڭىز، بىردىنلا ئۆزىڭىزنى ئاسماندا ئۈچۈپ كېتىۋاتقاندەك، ھاۋادا ئۇزۇۋاتقاندەك يېنىك ۋە خۇش كەيپ سېزىسىز، ئاندىن ھالسىزلىنىسىز، پۇتلىرىڭىزدىن ماغدۇر كېتىدۇ، كۆزلىرىڭىزنى ئاجايىپ ئۇيقۇ باسىدۇ. ئەكبەرە بۇ يەرلەرنى كۈچۈك ۋاقتىدىن تارتىپلا بىلەتتى. ئۇ كەندىر چېچەكلەيدىغان چاغلاردا بۇ يەرگە بىر كېلىپ كەتكەنىدى. ئۇ يولدا يولۇققان ئۇششاق چۆل جانىۋارلىرىنى چاڭگىلىدىن ئۆتكۈزۈپ، قويۇق ئۆسكەن ئوت - چۆپلەر ئارىسىدا ئايلىنىپ يۈرۈشنى، ئۇلارنىڭ تۆپىسىدە ئېغىناپ يېتىش، ئۆتكۈر پۇراقلىرىنى ئىچىگە تارتىش، ئاندىن قانات چىقارغاندەك بولۇپ ئۇچۇش ۋە پەيزى قىلىپ ئۇخلاپ قېلىشنى ياخشى كۆرەتتى.

هازىر بولسا ئۇ تاشچاينار بىلەن يالغۇز ئۆزىلا ئەمەس، ئارقىسىدىن، پۇتلىرى قولاشمىغان ۋە ئۇزۇن كۈچۈكلىرىمۇ ئەگىشىپ كەلمەكتە ئىدى. بۇنداق سەپەر پەيتلىرىدە بۆرە بالىلىرى ئىلاجىنىڭ بارىچە كۆپرەك نەرسىلەرنى بىلىپ، ئۆزلىرىگە تېگىشلىك ھۈنەرلەرنى كىچىكىدىنلا ياخشى ئۆزلەشتۈرۈۋېلىشىرى كېرەك ئىدى. چىشى بۆرە ئەگەشتۈرۈپ كېتىۋاتقان جاينىڭ چېتىدىكى خۇش بۇي ئوتلاقلارغىمۇ شۇ بۆرىلەر ئېگىدارچىلىق قىلاتتى. ئۇنىڭدىن ئۇ يېقى يات ماكانلار ئىدى، ئۇ ياقلاردا ئادەملەرگە دۇچ كېلىپ قېلىش ئادەتتىكى ئىش ئىدى. ھۇشۇ كۆز يەتمەيدىغان تەرەپلەردىن گاھىدا كۆز شامالىلىرىنىڭ ھۆۋلىغىنىدەك پاراۋوز ئاۋازلىرى قۇلاققا كىرىپ قالاتتى، ئۇ ياقلار بۆرىلەرگە ھۇتلەق يات ئىدى. ئۇلار ئەكبەرەنىڭ يېتەكچىلىكىدە ئۆز يەرلىرىنىڭ ئەڭ چەت ياقىسىغا كېتىپ باراتتى.

ئەكبەرەنىڭ كەينىدىن تاشچاينار لوكۇلداپ باراتتى. بۆرە بالىلىرى بولسا جانلىرى تېنىگە سىغماي، تىنماي شوخلۇق قىلىشاتتى، ئوينىشىپ ئالدىغا ئۆتۈپ كېتەتتى. لېكىن ئەكبەرە ئۇلارنىڭ بەڭباشلىق قىلىشىغا يول قويمايتتى، ھېچقانداق مەخلۇق ئۇنىڭ ئالدىغا ئۆتمەسلىكى كېرەك ئىدى.

ئۇلار باشتا سۆكسۆكلەر ۋە چۆل شىۋاقلىرى قاپلاپ كەتكەن قۇملۇق يەرلەردىن مېڭىشتى. قۇياش ئاستا - ئاستا يۇقىرى كۆتۈرۈلۈپ، ھاۋانىڭ ئادەتتىكىدەك ئوچۇق ۋە ئىسسىق بولىدىغانلىقىدىن دېرەك بەردى. كەچكە يېقىن بۆرە توپى چۆلنىڭ چېتىگە يېتىپ كەلدى. كۈن تېخى يورۇق ئىدى. ئوت - چۆپلەر بۇ يىل ئېگىز ئۆسكەن بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئىچىدە يۈرگەن بۆرىلەرنىڭ يالىلىرىلا كۆرۈنەتتى. كەندىرنىڭ ئاپتاپتا قىزىپ كەتكەن تۈك باسقان شاخلىرىدىكى كۆزگە ئۇنچىۋالا

تاشلانمايدىغان گۈللىرى كۆچلۈك پۇراق تارقىتاتتى، بولۇپمۇ، ئوت ـ چۆپ قېلىن ئۆسكەن جايلاردا پۇراق تولىمۇ ئۆتكۈر ۋە قويۇق ئىدى. ئۇزاق يول بېسىپ كەلگەن بۆرىلەر كىچىكرەك بىر ساي ئىچىدە دەم ئېلىشتى. تىنىمسىز بۆرە باللىرى ھېرىشنىڭ نېمىلىكىنى بىلمەي ئەتراپتا مولاق ئېتىشاتتى، يەرنى پۇراپ، تۇرلۈك پۇراقلارنى ئاجرىتاتتى، ئۇلارغا ھەممىلا نەرسە قىزىق تۇيۇلاتتى. بۆرىلەرنىڭ قورسىقى توق، شۇڭلاشقا، كېچىسى شۇ يەرنىڭ ئۆزىدە تۈنەپ قالىمۇ بولۇۋېرەتتى. ئۇلار يول بويى بىرنەچچە سېمىز سۇغۇر بىلەن بىر توشقان تۇتۇپ يېيىشكەن، بىرنەچچە قۇش چاڭگىللىرىنى تىنتىپ ئۆتۈشكەن، ئاندىن يولدا ئۇچرىغان يارداڭلىقتىكى بۇلاقتىن قانغۇچە سۇ ئىچىشكەنىدى. لېكىن ئارىلىقتا كۆتۈلمىگەن بىر ۋەقە يۈز بەردى. شۇنىڭدىن كېيىن بۆرىلەر بۇ يەرلەردىن تېزلىكتە ۋاز كېچىشكە، ئارقىسىغا ـــ سەھرانىڭ ئىچكىرىسىدىكى ئۇۋۇسىغا قايتىشقا مەجبۇر بولدى. ئۇلار تۈن بويى يول بېسىشتى.

ۋەقە مۇنداق بولدى: كۈن پاتماقتا ئىدى، ئەكبەرە بىلەن تاشچاينار كەندىرنىڭ ھىدىدىن مەستخۇش بولۇپ ئوت ـ چۆپلەر ئارىسىدا سوزۇلۇپ ياتاتتى. شۇ چاغدا يېقىن ئەتراپتىن قۇلاقلىرىغا ئادەم تاۋۇشى ئىشتىلدى. ئادەمنى باشقىلاردىن بۇرۇن يار بويىدا ئوينىاپ، قوغلىشىپ يۈرگەن بۆرە باللىرى كۆردى. ئۇلار ۋاقىتسىز پەيدا بولۇپ قالغان بۇ غەلىتە نەرسىنىڭ ئادەم ئىكەنلىكىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈشمىدى. قىسقىغىنا ئىشتان، يالاڭ پۇتىغا شۈەك، بېشىغا يېگىي ۋاقىتدا تاق، ھازىر بولسا تامامەن كىرلىشىپ كەتكەن پانامىسىگەن مەخلۇق يالىڭاچ ھالدا كەندىرلەر ئارىسىدا تەلۈلەردەك چېپىپ يۈرەتتى. ئۇ ئوت ـ چۆپلەر قېلىن ئۆسكەن جايلارنى

تاللاپ بىردەم ئۇ ياقتا، بىردەم بۇياقتا چېپسىپ بۇنىڭدىن مەززە قىلىۋاتقاندەك قىلاتتى. بۇنداق ئىشنى ئۆمرىدە بىرىنچى قېتىم كۆرۈۋاتقان بۆرە بالىلىرى بىر چۆچۈپ، بىر ئەجەبلىنىپ ھەيران بولۇپ قاراپ قېلىشتى. ھېلىقى مەخلۇق بولسا، خۇددى جىن تەگكەندەك، يۇگۈرۈشتىن توختىمايتتى. بۆرە بالىلىرى قورقۇشتىن ئۆزلىرىنى ئوڭلاپ، يۇرىكىنى توختىتىۋالدى، ئۇلارنىڭ پالاقلاپ چېپىپ يۈرگەن، بەدىنىدە تۈكى يوق، ئىككى پۇتلۇق ئاجايىپ مەخلۇق بىلەن ئويىنىغۇسى كەلدى. دەل شۇ چاغدا قىپىالىڭاچ ئادەمنىڭ ئۆزىمۇ بۆرە كۆچۈكلىرىنى كۆرۈپ قالدى. ھەيران بولىدىغان يېرى شۇكى، ئۇ بۇ يەردە بۆرە بالىلىرى نېمە قىلىپ يۈرىدىغانىدۇ، دەپ ئويلىماي، ھوشيار بولماي، ئېسىنى يوقاتقان ھالدا قوللىرىنى ئالدىغا سوزۇپ، بۆرە بالىلىرىنى ئەركىلەتكىلى تۇردى.

— ۋاي، بۇلار نېمە؟ — دەيتتى ئۇ يۈزىدىن ئېقىپ چۈشۈۋاتقان تەرنى سۈرتۈپ، — بۆرە بالىلىرى ئەمەسمۇ؟ يا بېشىم قېيىپ، كۆزۈمگە شۇنداق كۆرۈنۈۋاتامدۇ؟ ياقەي، ئۇچىلىسىلا چوڭ بولۇپ قالغان بۆرە بالىلىرىغۇ! ۋاي، مېنىڭ بۆرىبايلىرىم! يول بولسۇن! نەدىن كەلدىڭلار؟ نەگە بارىسىلەر؟ بۇ يەرلەردە نېمە قىلىپ يۈرىسىلەر؟ مېنىغۇ ئەسكىلىكىم بۇ يەرلەرگە ھەيدەپ كەلدى، سىلەرچۇ؟ بۇ چۆللەردە، قارغىش تەگكەن بۇ كەندىرلەر ئىچىدە نېمە قىلىۋاتىسىلەر؟ قېنى، بېرى كېلىڭلار، قورقماڭلار، قورقماڭلار، مەھ مەھ! ۋاي، تەنتەك بۆرىبايلىرىمەي!

كاللىسى يوق بۆرە بالىلىرى ئادەمنىڭ ئەركىلەتكىنىگە راستتىنلا ئىشىنىپ، قۇيرۇقلىرىنى شىپاڭشتىپ، قورساقلىرىنى يەرگە تەگكۈزۈپ قوغلاشماق ئويناش ئىشتىياقىدا ئۇنىڭغا يېقىنلىشىشقا باشلىدى. لېكىن شۇ چاغدا يار ئىچىدىن

ئەكبەرە ئېتىلىپ چىقتى. ئۇ ۋەزىيەتنىڭ نەقەدەر خەتەرلىك ئىكەنلىكىنى كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچىلىك ۋاقىت ئىچىدە ھېس قىلىپ بولدى. ئەكبەرە تەمكىن ھالدا چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ، چۆل قۇياشىنىڭ قىزغۇچ شەپەقلىرىگە چۆمگەن يالىڭاچ ئادەمگە تاشلاندى. ئۇنىڭغا ئۇنىڭ قارىنىنى يېرىپ تاشلاش ياكى كېكىردىكىنى ئۈزۈپ ئېلىش ھېچ گەپ ئەمەس ئىدى. ھېلىقى ئادەم ئوقتەك ئېتىلىپ كېلىۋاتقان بۆرىنى كۆرۈپلا، قورققىنىدىن كۆزلىرى ئالچەكمەن بولۇپ كەتتى، ئەس ـ ھوشىنى يوقىتىپ، بېشىنى قۇچاقلىغان پېتى زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپلا قالدى. ئۇنىڭ شۇ قۇتقۇزدى. ئوقتەك ئۇچۇپ كېلىۋاتقان ئەكبەرەنىڭ پىكرى چاقماق تېزلىكىدە ئۆزگەردى. ئۇ يالىڭاچ ۋە ھمايىسىز، بىر تېپىككە يارىمايدىغان ئادەمنىڭ ئۈستىدىن قۇيۇنىدەك ئۆتۈپ كەتتى. شۇ چاغدا ئۇ ئادەمنىڭ چىرايىنى، قورققىنىدىن قېتىپ قالغان كۆزلىرىنى كۆردى. ئەكبەرە ئادەم تېنىنىڭ ھىدىنى سەزدى. ئۇ يەنە بىر تاقلاپ ئۆزىنى ئادەمنىڭ ئۈستىدىن كەينىگە ئېتىپ يالىلىرى يېنىدا پەيدا بولدى، ئۇلارنى قۇيرۇقلىرىدىن ئاغرىتىپ چىشلەپ، شىددەت بىلەن يار بويىغا سۈرۈپ قوغلىدى ۋە تاشچايىنارنىڭ ئۈدۈلىدىن چىقتى. تاشچايىنارمۇ ئۇ ئادەمنى كۆرگەن بولۇپ، ئۇنىڭ ھەيۋەتلىك يالىلىرى دەھشەتلىك ھۆرپەيگەنىدى. ئەكبەرە ئۇنىمۇ نېرى سۈرۈپ، بىر چىشلىۋالدى ۋە كەينىگە ياندۇردى. شۇنىڭدىن كېيىن ھەممىسى يار ئىچىگە چۈشۈپ، كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە غايىب بولدى...

شۇنىڭدىن كېيىنلا بايىقى ئادەمنىڭ ھوشى جايىغا چۈشتى. ئۇ ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ قېچىشقا باشلىدى... كەينىگە قارىماي، نەپەس چىقارماي چۆلدە خېلى يەرگىچە چېپىپ باردى...

ئەكبەرە توپىنىڭ ئادەم بىلەن توقۇنۇشۇشى مانا شۇنداق

ۆتكەنىدى... بۇنىڭ ئاقىۋىتى نېمە بىلەن تۈگەيدىغانلىقىنى كىم بىلىدۇ دەيسىز...

* * *

كۈن يانپاشلىدى. پېتىپ كېتىۋاتقان قۇياشتىن چوغدەك هارارەت ياغاتتى، ئۇنىڭغا كۈن بويى قىزىپ ياتقان يەردىن كۆتۈرۈلگەن، تاقەت قىلغىلى بولمايدىغان ئىسسىق هور قوشۇلۇپ تۇراتتى. قۇياش ۋە چۆل ئەزەلدىن تارتىپلا خىيالدا: چۆل كۈنگە قاراپ ئاپتاپ ئۆز نۇرلىرىنى يايغان ماكاننىڭ نەقەدەر چەكسىز ئىكەنلىكىنى بىلىدۇ. چۆل ئاسمىنىنىڭ بىپايانلىقى بولسا، سارلارنىڭ ئېگىز پەرۋازلىرىدىن ئايان. مۇشۇ كۈن پاتار چاغدا موينىقۇم چۆللىرىدىكى كۆز يەتمەيدىغان ئېگىزلىكلەر ئۈستىدە بىر توپ سار ئۇچۇپ يۈرەتتى. ئۇلار هېچنېمىنى مولجالىغا ئالماي، قانات-قۇرۇنى كەڭ يېيىپ، بىلىنەر - بىلىنمەس ئۈكە پەرلىرىدەك پەردە بىلەن قاپلانغان، دائىم سالقىن بولىدىغان ئاسمان دېگىزىدا راهەتلىنىپ ئۇزۇشەتتى. خۇددى مۇشۇ ۋاقىت ۋە مۇشۇ ئاسمانىنىڭ قەدىمىيلىكى هەمدە ئۆزگەرمەسلىكىدىن خەۋەر بەرگەنىدەك، ئۇلار بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى هالقا شەكىللەندۈرۈپ ئايلىناتتى. مۇشۇنداق پەيتلەردە سارلار ئۆزلىرىدىن يىراقتا، پەستە، قاناتلىرى ئاستىدا نېمىلەر بولۇۋاتقانلىقىنى جىمغىنا تاماشا قىلىشاتتى. ئۇلارنىڭ كۆزلىرى ئۆتكۈر، هەممە نەرسىنى كۆرىدۇ (هە، ئاۋۋال كۆرىدۇ، ئاندىن ئاڭلايدۇ). دەل مانا شۇنىڭ ئۈچۈن چۆل ئاسمىنىنىڭ ئەڭ بۈيۈك يىرتقۇچلىرى هېسابلىنىدۇ، ئۇلار گۇناهكار يەر ئۈستىگە بولسا، پەقەت ئولجا ئىزلەش ۋە تۇنەش ئۈچۈنلا قونىدۇ.

ئەھۋالدىن قارىغاندا، مۇشۇ دەقىقىلەردە مۇشۇ كۆز يەتمەس ئېگىزلىكتىن ئۇلارغا كىچىكرەك دۆڭلۇك ئۈستىدە ئالا ـ بۇلا بولۇپ ئۆسكەن يۇلغۇنلار ۋە تىللادەك ۋالىلداپ تۇرغان چىغلار ئارىسىغا جايلاشقان چىشى بۆرە، ئەركەك بۆرە ۋە ئۇچ بۆرە بالىسى ئوچۇق ـ ئېنىق كۆرۈنگەن بولسا كېرەك. بۆرىلەر ئېگىزدىكى سارلارغا تاماشا بولۇپ بېرمۇاتقانلىقىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمەي، ئىسسىقتىن تىللىرىنى ساڭگىلاتقىنىچە دەم ئېلىپ ياتاتتى. تاشچاينار ئۆزىگە تولىمۇ ياقىدىغان ھالەتتە، ئالدىنقى پۇتلىرىنى ئالماشتۇرۇپ، بېشىنى ئېگىز كۆتۈرگەن پېتى سوزۇلۇپ ياتاتتى. بۇ تەييارتاپ بۆرە باشقىلاردىن ھەيۋەتلىكلىكى، قامىتىنىڭ زورلۇقى بىلەن ئاجرىلىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ يېنىدا دىققاق، يوغان قۇيرۇقىنى ئاستىغا بېسىپ، خۇددى تاشتىن يونۇلغان سەنەمدەك بولۇپ، چىشى ئەكبەرە ئىككى كۈچلۈك قولىنى يەرگە مەھكەم تىرىگەن پېتى سوزۇلۇپ ياتاتتى. قانجۇقىنىڭ ئاقىرىپ كۆرۈنگەن كۆكرىكى، ئەمدى ساڭگىلاپ قالغان ئەمچەكلىرى، ئىچىگە كىرىپ كەتكەن ئىككى بىقىنى ئۇنىڭ كۈچ ـ قۇۋۋەتكە تولغانلىقى ۋە بېلىنىڭ تولىمۇ كۈچلۈك ئىكەنلىكىدىن دېرەك بېرەتتى. بۆرە بالىلىرى بولسا، شۇ ئەتراپتا غۇجمەك بولۇپ ئويناۋاتاتتى. ئۇلارنىڭ تىنىمسىزلىقلىرى، شوخلۇق ـ تەنتەكلىكلىرى، توختىماي سۈركىلىپ ئېسىلىشلىرى چوڭ بۆرىلەرنىڭ زىغىرچە بولسىمۇ چىشىغا تەگمەيتتى. مەيلى، قانغۇچە تويۇپ ئويىنىۋالسۇن، دېگەندەك قىلىپ قارىشاتتى...

سارلار بولسا ھامان كۆكتە پەرۋاز قىلغان پېتى پەستە، مويىنقۇمدا، كۈن پاتار چاغدا نېمىلەر بولۇۋاتقانلىقىغا سوغۇق نەزەر تاشلىشاتتى. بۆرىلەر توپى جايلاشقان يەردىن سەل نېرىراقتا كەڭ يۇلغۇنلۇقنى ئارىلاپ كېيىكلەر ئوتلاپ يۈرەتتى.

بۇ توپتىن سەل ـ پەل نېرىدا قامغاقلىقلار ئىچىدە يەنە بىر چوڭ پادا يېيىلغانىدى. سارلار كېيىكلەرگە قىزىقىپ قارىغان چاغلىرىدىمۇ ئونلاپ چاقىرىمغا سوزۇلغان چۆلنىڭ ئىككى تەرىپىمۇ يۇزلەپ ـ مىڭلاپ كېيىك پادىلىرى بىلەن تولغانلىقىنى بايقىشاتتى. كېيىكلەر يېرىم سەھىرا ـ يېرىم چۆل بولغان مانا مۇشۇ ئەپلىك يەرلەردە قەدىم زامانلاردىن بېرى ماكان تۇتۇپ ياشاپ، كۆپىيىپ كەلمەكتە ئىدى. كېيىكلەر كەچكى ئىسسىقنىڭ يېنىشىنى كۈتۈپ، تۈن سالقىنىدا يىراق ـ يىراقلارغا جايلاشقان بۇلاقلارغا قاراپ يول ئېلىشتى. ئايرىم كېيىك پادىلىرى شۇ تاپىنىڭ ئۆزىدىلا توپلىشىپ سۇ ئىچكىلى يولغا چۈشمەكتە ئىدى. ئۇلار سۇ ئۈچۈن تولىمۇ ئۇزاق مۇساپىلەرنى بېسىپ ئۆتەتتى.

كېيىك توپلىرىدىن بىرى بۆرىلەر ياتقان دۆڭلۈك يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقىنىدا، شىددىرلىغان قۇرۇق چىغلار ئارىسىدىن ئاققۇيرۇقلارنىڭ ۋىز ـ ۋىز قىلىپ ئۆتۈپ تۇرغان ساغرىلىرى ۋە بىقىنلىرى، تېكە كېيىكلەرنىڭ مۈڭگۈزلىرى بۆرتۈپ چىققان، يەرگە قاراپ ئېگىلگەن كاللىلىرى كۆرۈنۈپ قالاتتى. ئۇلار ھاۋانىڭ ئوشۇقچە قارشىلىقىغا ئۇچرىماسلىق ئۈچۈن، دائىم باشلىرىنى تۆۋەن سېلىپ يۈرەتتى ۋە بىردەمنىڭ ئىچىدىلا شىددەت بىلەن يۈگۈرۈپ كېتەتتى. تەبىئەتنىڭ ئۆزى ئۇلارنى شۇنداق قىلىپ ياراتقان، ئۇلار ھەرقانداق خەۋپ ـ خەتەردىن بىمالال قېچىپ قۇتۇلالايدۇ. كېيىكلەرگە بېرىلگەن ئۇستۈنلۈكمۇ شۇنىڭدا. كېيىكلەر ئۆزلىرىگە تىنچ ئۈيۇلغان پەيتلەردە كېتىۋاتقىنىدا، بىر قېلىپتا، ھېرىش ـ چارچاشنىڭ نېمىلىكىنى سەزمەي، بۆرىلەردىن باشقا ھېچبىر مەخلۇققا تۇتۇق بەرمەي يورتۇپ كېتىۋېرىدۇ. كېيىكلەرنىڭ سان ـ سانىقى يوق، ئۇلارنىڭ كۆچمۇ مانا شۇنىڭدا...

هازىر ئۇلار قامغاقلار ئارىسىدا ياتقان ئەكبەرە توپىنىڭ نېرىسىدىن ئۆتمەكتە، ئۇلارنىڭ كەينىدىن شامال كۆتۈرۈلەتتى، شامالغا پادىنىڭ چاڭ ـ توزانلىرى ۋە بەدبۇي تەر پۇراقلىرى ئارىلىشىپ كەتكەنىدى. تۇمشۇقلىرىغا ئۇرۇلغان بۇ پۇراقلاردىن بۆرە بالىلىرىنىڭ قانلىرى قىزىيتتى. ئۇچىلىسىمۇ ھاۋانى قاتتىق ـ قاتتىق پۇراپ، نېمە ئىكەنلىكىنى ئۆزلىرىمۇ بىلمىگەن ھالدا قانلارنى جۇشقۇنلاشتۇرىدىغان پادا پۇرىقى كېلىۋاتقان تەرەپكە، چىغلىقلارنى ئارىلاپ ئۆتۈپ كېتىۋاتقان سېمىز تەنلەرگە تاشلانماقچى بولاتتى. بىراق چوڭ بۆرىلەر ـ نە ئەكبەرە، نە تاشچايىنار ئورۇنلىرىدىن قىمىرلاپمۇ قويمىدى. ۋەھالەنكى، ئۇلار بىر سەكرەپلا پادىغا يېتىشىۋېلىشى، ئۇلارغا دەھشەت ۋە قورقۇنچ سېلىپ ئۆتۈپ كېتىشى، ھايات ـ مامات ئېلىشىشىدا جانىۋارلارنى پۈتۈنلەي ھالىدىن كەتكۈزۈپ، ئاندىن بىرنەچچىسىنى چەبدەسلىك بىلەن يېرگە ئېغىنتىپ، بوغۇزىدىن ئېلىشى مۇمكىن ئىدى. شۇنداق قىلسا بولاتتى، بۇنىڭ قىيىن يېرى يوق ئىدى. لېكىن ئامىتى كەلمەي، ئولجىنى قولدىن چىقىرىپ قويۇشمۇ مۇمكىن ئىدى. بۇنداق ئىشلار بولۇپ تۇراتتى. لېكىن ئەكبەرەمۇ، تاشچايىنارمۇ توپنىڭ كەينىدىن قوغلاشنى خىيالىغا كەلتۈرۈشمىدى. ئولجا يانلىرىدىن شۇنداق ئۆتۈپ كېتىۋاتقىنىغا قارىمای، ئورۇنلىرىدىن قىمىرلىمىدى. بۇنىڭ ئۆزىگە يارىشا سەۋەبلىرى بار ئىدى. شۇ كۈنى ئۇلارنىڭ قورسىقى توق ئىدى. قورساقنىڭ توقلۇقىدا، كۈننىڭ شۇنداق ئىسسىقىدا كېيىكلەرنىي قوغلاش، قۇتراپ ئۇۋ قىلىش ئۇلارغا بىلەن بارابەر ئىدى. لېكىن، گەپ باشقا ياقتا. مۇھىمى، بۆرە كۈچۈكلىرىنىڭ ئۇۋ ئۇۋلايدىغان پەيتى تېخى كەلمىگەنىدى. ئۇلار قوغلا ـ قوغلا، چاپ ـ چاپقا بەرداشلىق بېرەلمەي، ئولجا ئالالمای، ئۇۋ قىزغىنلىقىنى

يوقتىپ قويۇشى مۇمكىن ئىدى. يۇرىكىنى ئالدۇرۇپ قويغان. رايى قايتقان بۆره بۆره بولمايدۇ. قىش كىرسۇن تېخى، چوڭ ئوۋلار باشلىنىدۇ، ئەنە شۇ چاغدا كۈچكە تولغان، ۋايىغا يەتكەن بۆرىلەر نېمىلەرگە قادىر ئىكەنلىكلىرىنى كۆرسىتىپ قويىدۇ، ئىشەنچىنى ئاشۇرىدۇ. ھازىردىنلا ئىشنى بۇزۇشنىڭ ھاجىتى يوق. لېكىن ۋاقتى - سائىتى كەلسۇن، ئوۋلارنى شۇ چاغدا كۆرۈڭ! چوڭ مەرىكە ئەنە شۇ چاغدا بولىدۇ!

ئەكبەرە ئۆۋ تەمەسسىدە ئويناقلاپ، سەكرەپ ئۆزىگە ئېسىلىۋەرگەن كۈچۈكلىرىدىن بىزار بولۇپ، باشقا جايغا سەكرەپ ئۆتتى. چىغلارنىڭ كۈمۈش پۈپۈكلىرىنى ئارىلاپ خۇددى ئوقچۇيدىغان پەيتلەردە دەريادىن يۇقىرىغا قاراپ ئۈزگەن بېلىقلاردەك ھەممىسى بىر ياققا قاراپ كېتىۋاتقان كېيىكلەردىن كۆزلىرىنى ئۈزمەي قاراپ تۇردى. كېيىكلەرنى بىر - بىرىدىن زادى ئاجراتقىلى بولمايتتى. ئەكبەرەنىڭ قاراشلىرىدىن، مەيلى ھازىرچە ئۆتۈۋېرىڭلار، ياشىغىنىڭلارچە ياشاڭلار، لېكىن ۋاقتى - سائىتى كەلگەندە، سەھرادا نېمىلا بولسا، يەنە ھەممىسى سەھرانىڭ ئۆزىگە قايتىدۇ، ئۇنىڭدىن ئەسلا قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ، دېگەن مەنىنى ئۇقۇش مۇمكىن ئىدى. مۇشۇ پەيتتە بۆره كۈچۈكلىرى مۇدرىگەن تاشچاينارغا ئېسىلىپ، تىرمىشىپ، ئۇنى ئورنىدىن قوزغاش ھەلەكچىلىكىدە ئىدى.

شۇ چاغدا ئەكبەرە بىردىنلا بۈيۈك سەھراغا چۈشىدىغان بىرىنچى قىش كۈنلىرىنى تەسەۋۋۇر قىلدى. تاكىغا يېقىن ھەممە ياق ئاپئاق قار بىلەن قاپلىنىدۇ، ئۇ يېرىم كۈن، كۆپ بولسا بىر كۈن تۇرۇپ، ئاندىن ئېرىپ كېتىدۇ. لېكىن شۇ قار بۆرىلەرگە چوڭ ئوۋلارنىڭ پەيتى كەلگەنلىكىدىن دېرەك بېرىدۇ. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن بۆرىلەرنىڭ ئەس - يادى

كىيىك تۇۋەدا بولىدۇ. كېلىدۇ شۇ كۈنلەر تېخى! سايىلارنى تۇمان قاپلايدۇ. ئاپئاق، مۇڭلۇق چىغلارنى قىش قىراۋلىرى باسىدۇ. يۇلغۇنلارنىڭ قېلىن شاخلىرى قار يۈكىنى كۆتۈرەلمەي ئېگىلىپ كېتىدۇ. هارارىتى قايتقان چۆل قۇياشىنىڭ يۈزى هورلىشىپ تۇرىدۇ. چىشى بۆرە شۇ كۈننى كۆز ئالدىغا شۇنچىلىك ئېنىق كەلتۈرۈپ، بىردەنلا سەسكىنىپ كەتتى. ئۆپكىسىگە مۇزدەك قىش هاۋاسى كىرگەندەك تۇيۇلدى، گويا غۇجمەك يۇلتۇزدەك مەزمۇت پەنجىلىرى قار يۈزىگە چۈشكەندەك، ئۆزىنىڭ تونۇش ئىزلىرىنىمۇ، ئۆسۈپ ـ چوڭىيىپ، سىجەز ـ خۇلقلىرىمۇ خېلى بەلگىلىك بولۇپ قالغان بالىلىرىنىڭ ئىزلىرىنىمۇ، بۇلارنىڭ هەممىسىگە يانمۇ يان تۇرغان يوغان، قۇدرەتلىك، تىرناقلىرى خۇددى يوغان قۇشنىڭ قايرىلغان تۇمشۇقىدەك بۆرتۈپ چۈشكەن ئىزلارنى ـ تاشچاينارنىڭ ئامانلىق بەرمەيدىغان ئىزلىرىنىمۇ ئېنىق كۆرگەندەك بولدى. كەڭ يەلكىلىك، بۇدۇر تۇشلۇك تاشچاينارنىڭ پەنجىلىرى قارغا چوڭقۇر پاتىدۇ، ئۇنىڭ كۈچ ـ قۇدرىتى باسقان ئىزىدىنمۇ بىلىنىپ تۇرىدۇ. تاشچاينار كېيىكلەرنىڭ كېكىردەكلىرىگە قادالغان خەنجەر. ئۇ يېقىنىپ ئۆتكەن كېيىك گويا قانغا مىلەنگەن قۇش قانات‌لىرىنى تىپىرلىتىپ قار يۈزىدە ياتقاندەك، قىزىل قېنى بىلەن چۆلدىكى قارلارنى بويايدۇ. بىراۋنىڭ قېنى باشقا بىرىگە يەم بولىدۇ. بىرىنىڭ قېنىنى ئېچىمسە، ئىككىنچىسى ياشىيالمايدۇ. ئەزەلدىن تارتىپ شۇنداق، تىرىكچىلىكنىڭ باشقا يولى يوق. بۇنىڭغا هېچكىم قازىلىق قىلالمايدۇ. كىم بىراۋنىڭ قېنىنى ئۆزىگە بېرى ئۈچۈن يەم قىلىپ ياراتقان بولسا، ئەيىب شۇنىڭدا (پەقەت ئادەم بالىسلا باشقىچە قىسمەت بىلەن يارالغان: ئۇ يەيدىغان ـ ئېچىدىغىنىنى زەخمەت چېكىپ تاپىدۇ. ئادەم ئۆز تەبىئىتىنى ئۆزى بەرپا قىلىدۇ.

مويىنتۇمنىڭ دەسلەپكى قارلىرىغا چۈشكەن بايىقى جۇپ يۇلتۇزدەك چوڭ ـ كىچىك ئىزلار ـــ بۆرىنىڭ تـوپ ـ توپ پەنجىلىرى سايلاردىكى تـۇمـانـلارنى ئارىـلاپ بارىدۇ ـ دە، شامالدىن پاناھ بولغان يىر جىلغا بويىدا، قامغاقلار ئارىسىدا توختايدۇ. بۇ يەردە بۆرىلەر مەسلىھەت مـەرىكىسـى قىلىـدۇ، كىم قوغلاشقا بارىدۇ، كىم پىستىرمىدا قالىدۇ...

زارىقىپ كۆتكەن ئاشۇ دەمـلەرمۇ كېلىدۇ: ئەكـبـەرە قار ئىچىدە قورسىقى بىلەن سۆرىلىپ، ئۇشـشـۇپ قـالغـان ئوت ـ چۆپلەرگە سۈركىلىپ، بىلىنەر ـ بىلىنمـەس نەپـەس ئېلىـپ، ئوتلاپ يۈرگەن كىيىكلەرگە ئاستا يېقىنلىشىپ بارىـدۇ، كـۆزى ئۇلارنىڭ ھازىرچە تەشۈشسىز باققان كۆزلىرىگە چۈشـدۇ ۋە شۇندا بىردىنلا سايىدەك چاپچىيدۇ. بۆرىنىڭ كۈنى تۇغۇلغىنـى شۇ چاغدا كۆرۈلگە! ئەكبەرە كۆچۈكلىرىگە ساۋاق بولىدىغان مۇشۇ تۇنجى ئوۋنى شۇنچىلىك ئېنىق تـەسـەۋۋۇر قىلـدىكى، ئىختىيارسىز ئىگراپ تاشلىدى ۋە سەكرەپ ئورۇپ كېتـىشـتـىـن ئۆزىنى تەسلىكتە تۇتۇۋالدى.

ئاھ، مۇشۇ دەسلەپكى قىش كۈنلىرىدە بولىدىغان چۆلدىكى ئوۋ! كىيىك توپلىرى ئوتتىن قورقماندىن بـەتتـەر قـورقـۇپ، قۇتراپ قېچىشقا باشلايدۇ. قارىنىڭ ئاپئاق يۈزى بـىـردەمـدىلا قارا چوقۇرغا ئايلىنىدۇ. ئەكبەرە ھەممىنىڭ ئالدىـدا ئۇلارنـىڭ كەينىدىن قوغلايدۇ. يـاش بۆرىلەر ـــ ئۇنىڭ قېنىدىن تۆرەلـگەن نەسىل كەينىدىن قالماي چاپىدۇ. تەقدىر ـ ئىرادە ئۇلارنـى دەل مانا شۇ سائەت، مانا شۇ ئوۋچۇن دۇنياغا كەلتۈرگەن؛ ئۇلاردىن سەل نېرىدا ھەيۋەتتىدىن ئات ئۈركۈيدىغان، شامالدەك تېز، قۇدرەتلىـك تـاشچاينار ياتىدۇ. ئۇنىڭ مەقسىتى بىرلا: كىيىكلەرنى پىستىرما قىلـىـپ ياتقان تەرەپكە ھەيدەپ بېرىش، ئەنە شۇ يەردە ئۇ ئوغلانلىرىغا ئوۋنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى

گۆرستىدۇ. ئەنە قوغلاشماق، ئەنە ئۇۋا! ئەكبەرە ئۈچۈن بۇ يەردە ئولجا ئېلىشتىنمۇ قىزىقراق باشقا نەرسىمۇ بار. ھەي، ئۇۋ پەسلى تېزرەك يېتىپ كەلسىدى، چۆل باغرىدا ھايت ـ ھۇيت دەپ ۋارقىراپ، قوشتەك ئۈچۈپ كەتسە... بۆرە ھاياتلىك قىزىقى شۇنىڭدا، لەززىتى، خۇمارى شۇنىڭدا...

تەبىئەت چىشى بۆرىگە ئەنە شۇنداق خىيال ئاتا قىلغان. يەنە تېخى كىم بىلىدۇ، شۇ سىرلىق خىياللارنى كېيىنچىرەك ئاچچىق ئەلەم، چىدىغىلى بولمايدىغان ئۆكۈنچ بىلەن ئەسلەپ قالار. ئەجەب ئەمەس، بۆلار دەردلىك ئارمانغا ئايلىنار ۋە پات ـ پات چۈشلىرىگە كىرەر... شۇ خىياللاردىن بەلكىم پەقەت نادامەتلا قالار، تەشۋىشلىك ياشلارلا قالار. خىيال دېگەن نەرسىنىڭ ئۆزى باشتا كۆكۈل دۇنياسىدا شۇنداق قانات لىنىپ پەيدا بولىدۇ ـ دە، ئاندىن، خۇددى بەزى گۈللەر ۋە دەرەخ لەردەك، كۆپىنچە يىلتىز تارتماي يوپۇرماق چىقارغانلىقى ئۈچۈن مۇقەررەر ھالدا ھالاكەتكە يۈز تۇتىدۇ. قۇرۇق خىيالنىڭ قىسمىتى باشقا نېمىمۇ بولاتتى. ياخشىلىق بىلەن يامانلىقنىڭ نىسبىتىنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىشنىڭ ئاچچىق زۆرۈرىيىتى ئەنە شۇنىڭدەك...

III

مويىنقۇمغا قىش كەلدى. بىر قېتىم قارمۇ يېغىپ ئۆتتى. قار خېلى قېلىن ياغدى، بىراق ئۇزاق تۇرمىدى. ئەتىگەنلىكى جىمىكى چۆلۈ سەھرا خۇددى دولقۇنلىرى دولقۇنلاۋېتىپ بىر دىنلا قېتىپ قالغاندەك ئاپئاق ئوكيانغا ئايلاندى. ئاق مۇھتىقا قامىغاقلارنى ۋېرىلدىتىپ قوغلاپ يۈرگەن شامالىلارلا ھاكىم بولۇپ قالدى. قۇملۇقلارغا نەم سىڭدى. بەدىنىگە ھۆل تېگىپ

قېتىپ كەتكەن تاقىر يەرنىڭ باغرى يۇمشىدى. چۆلنى كائىنات ــ چەكسىز ئاسمانلىق جىمجىتلىقى قاپلىدى... بۇنىڭدىن سەل ئىلگىرى سەھرا ئۈستىدىن غازلار غاقىلداپ ئۇچۇپ ئۆتكەنىدى. ئۇلار مويىنقۇم ئۈستىدە تولىمۇ ئېگىزلىكتە قاتتىق ئاۋاز چىقىرىپ، ھىمالايا تەرەپلەرگە كەتكەنىدى. ئۇلار شىمالىنىڭ دەريا ۋە دېڭىزلىرىدىكى يازلىق قارارگاھلىرىدىن ھىند ۋە براخماپۇترانىڭ ئەزەلدىن ــ ئەزەل ئېقىپ كېلىۋاتقان سۈلىرىنى مولجال قىلىپ ئۇچۇشقانىدى. چۆل جانىۋارلىرىدىمۇ قانات بولغان بولسا، ئۇلارمۇ، ئەلۋەتتە، غازلارنىڭ مۇڭلۇق قىچقىرىشلىرىغا جاۋابەن ھاۋاغا كۆتۈرۈلگەن بولاتتى. بىراق ھەر مەخلۇقنىڭ پېشانىسىگە ئۆز جەننىتى پۈتۈپ قويۇلغان... ھەتتا يۈكسەك پەرۋازلارغا ئۆگەنگەن چۆل سارمۇ ئۆزلىرىنىڭ ئۇچار جايلىرىدىن ئۇنچىلىك يىراقلاپ كەتمەيتتى...

ئەكبەرەنىڭ بالىلىرى قىش باشلىنىشىغا ۋايىگە يېتىپ، كۆزگە كۆرۈنۈپ قالدى. ئۇلارنىڭ ھەر بىرىنىڭ ئۆزىگە تۇشلۇق خۇي - پەيلى بار ئىدى. راستى ئەكبەرە ئۇلارغا ئىسىم، ئاتاق قويغىنى يوق. خۇدانىڭ ئۆزى بۇيرۇمىغاندىن كېيىن، چاڭگىلىدىن چىقىپ نەگىمۇ بارىدۇ. لېكىن ئەكبەرە بالىلىرىنى ئادەملەر بىلمەيدىغان ھىد - پۇراقلىرىدىن ۋە باشقا ئۆزىگە تونۇشلۇق بەلگىلەردىن ئوبدان پەرق قىلالايتتى ۋە ھەر بىرىنى ئادا شماستىن ئېنىق چاقىرالايتتى. بۆرە كۈچۈكلىرىنىڭ ئەڭ چوڭى خۇددى تاشچاينارغا ئوخشاش يوغان باش ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنى «خۇمكاللا» دەپ پەرقلەندۈرەتتى. ئوتتۇرانچىسىمۇ تۈرگۈن ۋە يوغان بولۇپ، پۈتلىرى تۇرۇن ۋە كۈچلۈك ئىدى. ۋاقتى ــ سائىتى كەلگەندە، ئۇ ئۆۋدا ھەيدىگۈچىلەرگە باش بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنى «ئىلدام» دەپ تونۇيدۇ. ئۈچىنچى كۈچۈكى بولسا، ئەكبەرەنىڭ ئۆزىمۇ ــ كۆك كۆز،

يانپشىدا ئاق تەڭگىسى بار بولۇپ، ئانىسىنىڭ سۆيۈملۈك قارىچوقى. ئەكبەرە ئۇنى ئۆز نەزىرىدە «سۆيۈن» دەپ ئاتىۋالغان. ئۇ ۋايىگە يەتسۇن تېخى، ئېھ - ئېھ، نى - نى ئۇمىدۋار ئاشسقلار ئۇنى دەپ بىر - بىرىگە قىرغىنچىلىق سالىدۇ...

كىچىسى بىلىندۇرمەي ياغقان قار ھەممىنىڭ كۆكۈل - كۆكسىنى ئېچىۋەتتى. بۆرە بالىلىرى ئالدى بىلەن ئىنىلىرىنىڭ ئەترايىنى پۇتۇنلەي باشقىچە قىلىۋەتكەن، ئۆزلىرىگە نامەلۇم بولغان بۇ غەلىتە نەرسىنى كۆرۈپ، دىماغلىرىغا ئۇنىڭ ھىدىنى چوڭقۇر - چوڭقۇر تارتىپ، سەل - پەل ئۇركۈپ تۇرۇشتى. كېيىن قارىنىڭ راھەتبەخش مۇزدەك سالقىنى قانلىرىنى جۇشقۇنلاشتۇرۇۋەتتى، بىر - بىرىنى قوغلىشىپ، خىرىلدىشىپ، قارغا ۋىلىشىپ، بېسىشىپ، جېنىغا جان قوشۇلغىنىدىن ئىگرىشىپ، يايراپ كېتىشتى. شۇ قىش تۇنجى بۆرە بالىلىرى ئۈچۈن ئەنە شۇنداق باشلاندى. قىش ئاياغلاشقاندا، ئۇلار بىر - بىرىدىن، ئاتا - ئانىلىرىدىن ئايرىلىپ چىقىدۇ، ھەر بىرى مۇستەقىل ھاياتقا قەدەم بېسىشقا مەجبۇر بولىدۇ.

كەچكە يېقىن يەنە قاتتىق قار ياغدى. ئەتىسى سەھەردە، تېخى قۇياش چىقماي تۇرۇپلا، چۆل تاماممەن يورۇشۇپ كەتتى. ھەممىلا ياق جىمجىتلىققا چۆمدى. قىش سوغۇقى ئۇلارنىڭ ئىشتىھاسىنى ئېچىۋەتتى. بۆرىلەر توپى قۇلاقلىرىنى دىك قىلىپ، ئەترايىقا تىكىلىشتى ــ ئۇلجا ئىزدەپ چىقىدىغان ۋاقىت كەلگەندى. ئەكبەرە باشقا بۆرە توپلىرىدىن كېيىنىك ئۇۋىنى باشلاش ھەققىدە خەۋەر كۈتمەكتە ئىدى. ھازىرچە ھېچقانداق ئىشارەت يوق. لېكىن ھەممە شۇنىڭغا ئىنتىزار بولۇپ تۇرىدۇ. خۇمكاللىنىڭ ئولتۇرۇشىنى كۆرۈڭ. ئۇ قۇلاقلىرىنى دىك تۇتقان پېتى سەۋرسىزلىك بىلەن كېتۇۋېتىپتۇ. لېكىن تېخى ئۇۋىنىڭ

قانچىلىك مۇشەققەتلىك ئىكەنلىكىنى بىلمەيدۇ. ئەنە، ئىلدامىۋ تەييار تۇرۇپتۇ؛ مانا، سۆيۈنۈشلۈك ئانىسىنىڭ كۆزلىرىگە تىك ۋە سالاقەت بىلەن قاراۋاتىدۇ؛ ئۇلارنىڭ يېنىدا تاشچاينار، نېرى بېرىپ، بېرى كېلىپ تۇرۇپتۇ. ھەممىسلا ئەكبەرەنىڭ ئەمرىگە قاراشلىق. لېكىن بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇستىدىن يەنە بىر بۇيۇك ھاكىم — ئاچلىق، نەپس ھاكىمى ھۆكۈمرانلىق قىلماقتا.

ئەكبەرە ۋاقتى بولدى دېگەندەك قىلىپ ئورنىدىن قوزغالدى — دە، يورتۇپ، يولغا چۈشتى. ئوشۇقچە كۆتكىلى بولمايتتى، باشقىلارمۇ ئۇنىڭغا ئەگەشتى.

ئەكبەرە بالىلىرى تېخى كىچىككىنە چاغدا ئۇۋنى قانداق ئىلزۇ قىلغان بولسا، ئەمدي شۇنداق باشلايدۇ. بۇ — توپ — توپ بۆرىلەر بىر جايغا يىغىلىپ، چۆلدە چوڭ ئۇۋنى باشلىۋېتىدىغان پەيت. يەنە جىنىدەك ۋاقىت ئۆتسۇن، قارا سوغۇق باشلىنىدۇ، شۇ چاغدا يالغۇز يۈرىدىغان بۆرىلەر جەم بولۇپ بىرلىشىدۇ ۋە قىش ئاخىرلىرىغا قەدەر بىرلىكتە ئۇۋ قىلىشىدۇ.

ئەكبەرە بىلەن تاشچاينار ئاڭغىچە تۇنجى پەرزەنتلىرىنى سىناپ بېقىش ئۈچۈن، بىرىنچى چوڭ كېيىك ئۇۋىغا ئېلىپ چىقماقتا ئىدى.

بۆرىلەر بىردەم مېڭىپ، بىردەم سوكۇلداپ چۆلگە قاراپ ئىچكىرىلىدى، ئۇلارنىڭ ئىزلىرى تەپتەكشى ماموق قارغا خۇددى يېگانە كۆچ ۋە ئىرادە بەلگىسىدەك چوڭقۇر پاتاتتى. يىرتقۇچلار يوللىرىدا قامغاق يولۇقسا، ئەگىپ ئۆتۈشەتتى، لازىم بولغاندا، خۇددى سايىدەك تاۋۇش چىقارماي سەكرەيتتى. ئەمدى ھەممىسى ئۇلارنىڭ ئۆزىگە باغلىق، ئامىتىگە قارايدۇ...

بىر يەرگە كەلگەندە، ئەكبەرە ئەترايىنى كۆزىتىش ئۈچۈن دۆڭ ئۈستىگە يۈگۈرۈپ چىقتى — دە، كۆك كۆزلىرىنى چۆلنىڭ يىراق — يىراقلىرىغا قادىغان پېتى تىك تۇردى. ئۇ شامال

ئۇچۇرۇپ كەلگەن پۇراقلارنى دىمىغى بىلەن پەرقلەندۇرەتتى، ئۇلۇغ سەھرا ئويغانماقتا ئىدى. كۆز ئىلغا قىلغۇدەك يېنىك، نېپىز تۇمانلار ئىچىدە كېيىك توپلىرى ئوتلاپ يۈرەتتى. كېيىك توپلىرى تولىمۇ چوڭ ئىدى؛ ئۇلارغا بىر ياشقا تولغان توقلا پادىلىرىمۇ ئارىلىشىپ كەتكەنىدى. ئۇزاق ئۆتمەي ئۇلار ئۆزلىرى ئالاھىدە توپ بولۇپ ئايرىلىپ چىقىدۇ. شۇ يىلى كېيىكلەر مول قوزىلىغانىدى، بۇ، بۆرىلەرگىمۇ بىر بەرىكە.

ئەكبەرە چىغلىق دۆڭدە بىرئاز تۇرۇپ قالدى: مولجالنى توغرا ئېلىش، شامالنىڭ سوقۇشىغا قاراپ ئوۋنى قايسى تەرەپتىن باشلاشنى ئېنىق بىلىش كېرەك ئىدى.

دەل مانا شۇ پەيتتە ئاللىقايا قالاردىن، ئاسمان تەرەپتىن غەلىتىلا گۈلدۈرلىگەن تاۋۇش چىقتى. چۆلنى گۈلدۈر - غاراس باستى. لېكىن ئۇ زادىلا گۈلدۈرمامۇ ئاۋازىغا ئوخشىمايتتى. ناتونۇش شاۋقۇن بارغانسېرى كۈچىيىۋاتاتتى، تاشچاينارمۇ جايىدا تۇرالماي، سەكرەپ ئەكبەرەنىڭ يېنىغا كەلدى، ھەر ئىككىلىسى قورقۇپ كەينىگە داجىدى. ئاسماندا قانداقتۇ بىر ئىشلار بولماقتا ئىدى. يىراقتا قۇلاقلىرىنى دىڭ قىلىپ گۈرۈلدەۋاتقان قانداقتۇ بىر تۆمۈر قۇش پەيدا بولدى. ئۇ تۇمشۇقىنى قۇمغا تىقىۋالاي دېگەندەك، پەسلەپ، ئېگىشىپ، قىڭغىيىپ ئۇچاتتى. ئۇنىڭدىن سەل نېرىراقتا خۇددى شۇنىڭدەك يەنە بىر قۇش ئۇچۇپ كېلىۋاتاتتى. كېيىن ئۇلار كۆزدىن يىراقلاپ كەتتى. شاۋقۇن - سۈرەن ئاستا - ئاستا تىندى. بۇلار تىك ئۇچار ئايروپىلان ئىدى.

شۇنداق قاسىپ، خۇددى سۇدا ئىز قالدۇرمايدىغان بېلىقلاردەك ئىككى تىك ئۇچار ئايروپىلان مويىنقۇم ئاسمىنىنى تىلىپ ئۆتتى. بىراق نە كۆك، نە يەردە بىرەر نەرسىمۇ ئۆزگەرمىدى. بۇ ھاۋادىن قىلىنغان چارلاش ئىدى. مۇشۇ تاپتا

ئۇچقۇچلار قەيەردە، قايسى دائىرىدە قانچە نەرسە كۆرگەنلىكى توغرىسىدا رادىئو ئارقىلىق تېگىشلىك جايغا خەۋەر بەرمەكتە ۋە مويىنقۇمغا كىرىدىغان دالا ئاپتوموبىللىرى بىلەن يۈك ماشىنىلىرىغا يول كۆرسەتمەكتە ئىدى...

بۆرىلەر بىرەدەملىك ساراسىمىدىن كېيىن تىك ئۇچار ئايروپىلانلارنى تېزلا يادىدىن چىقىرىپ قويىدى، ئۇلارنىڭ بۇ ئىش بىلەن نېمە كارى؟ ئۇلار كېيىكلەر ئوتلاۋاتقان ماكانلارغا قاراپ سوكۇلداپ جۆنەشتى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى، بارلىق چۆل جانۋارلىرى ۋە يىرتقۇچلىرى ئۆزلىرىنىڭ دەپتەرگە چۈشكەنلىكىنى ھەمدە پۈتۈنلەي قىرغىن قىلىشقا مەھكۇم قىلىنغانلىقىنى نەدىن بىلسۇن. بۇ ئۇلارنىڭ ئۇخلاپ چۈشىگىمۇ كىرمەيتتى، ئۇلار بۇلارنى بىلىش ۋە ئۇقۇشتىن مەھرۇم ئىدى. ھالبۇكى، ئۇلارنى قىرىشنى پىلانلىغان ئادەملەر مۇشۇ تاپتا قانچە - قانچىلىغان ماشىنىلار بىلەن بۇ ياقلارغا قاراپ يول ئېلىشقانىدى...

چۆل بۆرىلىرى ئۆزلىرىنىڭ ئەزەلدىن بۇيانقى تامىقى — كېيىكلەرنىڭ ئادەملەرگە گۆش تاپشۇرۇش پىلانىنى بىجىرىش ئۈچۈن لازىم بولۇپ قالغانلىقىنى نەدىن بىلسۇن. «ھەل قىلغۇچ» يىلنىڭ ئاخىرقى پەسلىدە ئوبلاستنىڭ ئەھۋالى ناھايىتى چاتاق بولدى، ئەتراپتا ئەسەبىي ھالەت ھۆكۈمران ئىدى. «بەش يىللىق پىلان» ئورۇندالمايۋاتاتتى. شۇ چاغدا ئوبلاست باشقارمىسىدىكى ئەقىللىك ماھىرلاردىن بىرى مويىنقۇم گۆش زاپاسلىرىنى «ئېچىش» تەكلىپىنى ئوتتۇرىغا قويىدى. بۇ پىكىرنى. مۇھىمى گۆش ئىشلەپچىقىرىشلا ئەمەس. بەلكى يۇقىرىغا گۆش تاپشۇرۇش پىلانىنى ھەقىقىي تۈردە ئورۇندىتىش، دېگەنگە يېغىنچاقلاشقا بولاتتى. خەلق ۋە تەلەپچان يۇقىرى دەرىجىلىك تەشكىلاتلار ئالدىدا يۈزىنى يورۇق قىلىشنىڭ بىردىنبىر يولى شۇ ئىدى. لېكىن بۇلارنى چۆل بۆرىلىرى

نەدىن بىلسۇن. مەركەزلەردىن ئويلاستىلارغا توختىماستىن تېلېفون بېرىشەتتى. تەلەپمۇ قاتتىق ئىدى: قانداقلا بولمىسۇن، يەرنىڭ تېگىدىن بولسىمۇ گۆش تېپىپ، تاپشۇرۇلغان پىلاننى ئورۇندىتىش كېرەك ئىدى، ۋەسسالام. شۇنچىلىك كەينىگە سۆرەپ گىنىمۇ يېتەر. بەش يىللىق يەكۈنلىنىدىغان يىل بۇ، بىز خەلقتە نېمە دەيمىز؟ قېنى پىلان، قېنى گۆش، قېنى مەجبۇرىيەتلەر؟ ئەمما بۇلارنى چۆل بۆرىلىرى نەدىن بىلسۇن.

«پىلاننى ئىلگىرى ئورۇندايمىز، — جاۋاب يوللايتتى ئويلاست باشقارمىسى، — يېقىنقى ئون كۈن ئىچىدە بېجىرىمىز. جايلاردا قوشۇمچە زاپاسلار مەۋجۇت، ئامالىنى قىلىمىز، تەلەپ قىلمىز...»

بۇ ئارىلىقتا ھېچ نەرسىدىن قىلچە خەۋىرى بولمىغان چۆل بۆرىلىرى ھامان ئەكبەرەنىڭ يېتەكچىلىكىدە يۇمشاق قار ئۈستىدىن ئۇن - تىن چىقارماي مېڭىپ، چەت - ياقا، خالىي جايلارنى پاناھلاپ، ھۇجۇم باشلايدىغان يەرلىرىگە يېتىپ كېلىشتى. ئۆزلىرىنى ئېگىز ئۆسكەن چىغ توپلىرى ئارىسىغا ئېلىشتى. ئۇلارنى چىغلارنىڭ قوڭۇر يىلتىز توپلىرىدىن زادىلا پەرقلەندۈرگىلى بولمايتتى. ئەكبەرەنىڭ توپىغا بۇ يەردىن ھەممىسى ئوچۇقلا كۆرۈنۈپ تۇراتتى. يارىتىلغىنىدىن بېرى ھەممىسى بىر - بىرىگە ئوخشاش بولغان قورساقلىرى ئاق، يەلكىلىرى سۇس جىگەر رەڭلىك كېيىكلەر① نىڭ سان - سانسىز پادىلىرى خەۋپ - خەتەردىن خالىي كەڭ يۇلغۇنلۇق ۋادىدا يېڭى چۈشكەن قار ئاستىدىكى ئەرمەن، شۇۋاقلارنى ئىشتىھا بىلەن چىمدىپ يۇرۇشەتتى. ئەكبەرە پەيت كۈتەتتى. پەيت كۈتمىسە بولمايتتى. ھۇجۇم ئالدىدا نەپەسنى رۇسلۇپلىش

① ئايرىم تۇردىكى خەلقلەر، جۇملىدىن قىرغىزلار بۇ كېيىكلەرنى بۆكەن دەپمۇ ئاتىشىدۇ.

كېرەك. ئاندىن كېيىن ھەممىسى بىراقلا كېيىك توپلىرىغا ئېتىلىدۇ ۋە شۇ زامات قوغلا ـ قوغلانى باشلىۋېتىدۇ. شۇ ھالەتتە قوغلاپ كېتىۋېتىپ يەنە نېمىلەرنى قىلىش كېرەكلىكى ئۆز ـ ئۆزىدىن ئايدىڭلىشىدۇ. ياش بۆرىلەرنىڭ تاقىتى تاق، ئۇلار قۇيرۇقلىرىنى ئەسەبىيلىك بىلەن شىپاڭشتىدۇ، قۇلاقلىرىنى بىردەم دىڭ قىلىپ، بىردەم سالپايتىدۇ. ئېغىر ـ بېسىق تاشقا چاينارنىڭمۇ قېنى قىزغىدى، چىشلىرىنى ئولجىسىنىڭ بىقىنلىرىغا سانجىش ئارزۇسىدا غۇچۇرلاتتى. بىراق ئەكبەرە كۆزلىرىدىن چاقنىغان ئوتنى يوشۇراتتى، بۆرىلەرنى تېخى ھۇجۇمغا باشلىماي، ئەڭ قولاي پەيتنىڭ كېلىشىنى كۈتەتتى. پەقەت شۇنداق قىلغاندىلا، ئۇۋ ئوكىدىن كېلەتتى. ئەكسىچە بولغاندا، كېيىكلەر بىردەمنىڭ ئىچىدىلا شامالدەك ئۇچۇپ كۆزدىن غايىب بولاتتى. باشقا ھېچقانداق ھايۋان ئۆلاردەك تېز يۈگۈرەلمەيتتى. ھەم پەيت كۈتۈش كېرەك.

شۇ چاغدا خۇددى يازدىكى چاقماقتەك يەنە بايىقى تىك ئۇچار ئايروپىلانلار كۆرۈندى. بۇ قېتىم ئۇلار تېز پەسلەپ ئۇچۇپ كېلىشتى. بىمالال ئوتلاپ يۈرگەن كېيىكلەرنىڭ قېلىن توپلىرى ئۈستىگە يوپۇرۇلۇشتى. كېيىكلەر قاتتىق ئۈركۈپ كېتىشتى. ھەممە ئىش بىردەمنىڭ ئىچىدىلا يۈز بەردى. يۈزلىگەن ـ مىڭلىغان قورقۇپ كەتكەن كېيىكلەر سەركىلىرىدىن ئايرىلىپ، كۆزلىرى ئالىچەكمەن بولۇپ، ئۆزلىرىنى قالايمىقان ھەر تەرەپكە ئۇرۇشقا باشلىدى. ئازلار يېمىگەن مەخلۇقلار ئاساماندىن چۈشكەن تۆمۈر بالاغا تاقەت قىلالمىدى. تىك ئۇچار ئايروپىلانلارغا بولسا دەل شۇنىڭ ئۈزى كېرەك ئىدى. ئۇلار قۇتراپ توزۇپ كەتكەن كېيىك توپلىرىنى يەرگە قىسىپ، ئوراپ، ئاندىن ئالدىغا ئۆتۈپ، بىر توپنى نېرىدا ئوتلاپ يۈرگەن باشقا بىر پادا بىلەن توقۇنۇشتۇرۇپ، قالايمىقان

قىلىپ تاشلىدى. ھېچقاچان بۇنداق ئاپەتكە دۇچ كەلمىگەن، توزۇپ كەتكەن مىڭلىغان چۆل كېيىكلىرى ئەس - ھوشىنى يوقتىپ، ئۇياقتىن - بۇياققا يۈگۈرۈشەتتى، مويىنقۇمدا بەئەينى جەھەننەم بولغانغا ئوخشايتتى، چۆلدە ھېچقاچان بۇنداق ئىش بولمىغانىدى. جۇپ تۇياقلىقلارلا ئەمەس، ئۇلارنىڭ ئەزەلدىن تارتىپ ھەمراھى بولۇپ كەلگەن بۆرىلەرمۇ شۇنداق ئەھۋالغا چۈشتى.

تىك ئۇچار ئايروپىلانلارنىڭ بۇ مۇدھىش باسقۇنچىلىقىنى كۆرگەن بۆرىلەرمۇ ئەس - ھوشىنى يوقاتقىنىچە، ئۆزلىرىنى پاناھلاپ، چىغلارنىڭ تومپىيىپ چىققان يىلتىز توپلىرىنىڭ ئاستىغا مۆكۈندى. لېكىن، بەرىبىر. يۈرەكلىرى بەرداشلىق بېرەلمەي، لەنىتى جايلاردىن ھەدەپ قېچىشقا باشلىدى. بۆرىلەر بۇ يەردىن ئىلاجىنىڭ بارىچە تېز باش ئېلىپ كېتىشى، كۆزدىن يوقىلىشى، بىخەتەر جايلارغا يېتىۋېلىشى كېرەك ئىدى. لېكىن، دەل مانا شۇنىڭ ئىلاجى تېپىلماي قالدى. ئۇلار تېخى قېچىپ ئۇزاققىمۇ بارمىغانىدى، توساتتىنلا توپان كۆچكەندەك يەرنىڭ گۈلدۈرلىگىنى، ۋىزىلدىغىنى ئاڭلاندى. تىك ئۇچار ئايروپىلانلار مولجاللىغان تەرەپكە ھەيدەپ كېتىۋاتقان سان - سانا قسىز كېيىكلەر ئەقىلگە سىغمايدىغان تېزلىك بىلەن بۆرىلەر تەرەپكە باستۇرۇپ كەلمەكتە ئىدى. بۆرىلەر يا بىرياققا قېچىپ چىقالمىدى، يا ئۆزلىرىنى پاناھقا ئالالمىدى. ئۇلار يولى ئۇستىدە نېمىلا ئۇچرىسا، ھەممىسىنى ئاستىن - ئۈستۈن قىلىپ، مىجىپ تاشلايدىغان، قارا بۇلۇتتەك شىددەت بىلەن يوپۇرۇلۇپ كېلىۋاتقان ۋەھىمە ئاستىدا قېلىشتى. ئەگەردە ئۇلار شۇ پەيتتە بىردەملا توختايدىغان بولسا، كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچىلا كېيىك ئەرنىڭ تۇياقلىرى تېگىدە دەسسىلىپ، قارا يەرگە پېتىپ كەتكەن بولاتتى. باشلامچىسىنى يوقاتقان، ئۆزلىرىنى زادىلا

باشقۇرالماي قالغان بۇ كېيىك توپلىرى خۇددى جانلىق كەلكۈندەك دەھشەت سېلىپ كېلىۋاتاتتى. بۆرىلەر قەدەملىرىنى ئاستىلاتماي، ئەكسىچە ۋەھىمىنىڭ كۈچى بىلەن تېخىمۇ چەت داشلىق بېرىپ قېچىشقا باشلىغانلىقى ئۈچۈن ئۆلمەي ئامان قېلىشتى. لېكىن ئەمدى ئۇلارمۇ ئەقىلگە سىغمايدىغان مانا شۇ بۈيۈك قاچقۇندا سىرتماقتا چۈشكەنىدى. رەھىمسىز ۋەھشىي ئېقىم ئۇلارنى توختىماستىن قوغلاپ كەتتى. ئەمدى ئۇلار ئۆزلىرى بايىلا قوغلاپ، قىرغىن قىلىپ، گۆشىنى بىر بۇردىدىن تالاش ماقچى بولغان كېيىكلەر بىلەن بىللە جانلىرىنى ئالقىنىغا ئېلىپ، يانمۇ يان ئومۇمىي ياۋۇز خەتەردىن قاچماقتا ئىدى. تەڭشەلمىگەن قىسمەت ئۇلارنى تەپمۇ تەڭ قىلىپ قويغانىدى. بۆرىلەر بىلەن كېيىكلەرنىڭ مانا شۇنداق بىر توپ ئىچىدە قاچقانلىقىنى قېرى مويىنقۇم ھەتتا ئەڭ ئۇلۇغ يانغىن پەيتلىرىدىمۇ كۆرمىگەنىدى.

ئەكبەرە بىرنەچچە قېتىم توپ ئىچىدىن چىقىشقا ئۇرۇنۇپ باقتى. لېكىن ئېپىنى قىلالمىدى. يانمۇ يان چېپىپ كېتىۋاتقان كېيىكلەرنىڭ تۇياقلىرى ئاستىدا قېلىش ئادەتتىكى ئىش ئىدى. ئەكبەرەنىڭ بۆرىلىرى قۇتۇرغان بۇ دالادا ھازىرچە توپلىشىپ قاچمىقتا ئىدى. ئەكبەرە ئۇلارنى كۆز قىرى بىلەن كۆرۈپ تۇراتتى — ئەنە، ئۇلار كېيىكلەر ئارىسىدا تېخىمۇ ئىلدامراق يۈگۈرمەكتە؛ ئەنە، كۆزلىرى قورقۇنچتىن چەكچىيىپ كەتكەن تۇنجىلىرى — ھە ئەنە خۇمكاللا، ھە ئەنە ئىلدام، ئەنە، ماغدۇرىدىن كېتىپ ئارانلا يېتىشىپ كېلىۋاتقان سۆيۈنتاي، ئەنە، مويىنقۇمنىڭ قەھرلىك باتۇرى تاشچاينار، ئوھوي. ئۇمۇ دەھشەتلىك قورقۇنچ ئىچىدە پايپاسلاپ قېچىپ كېلىۋاتىدۇ. كۆك كۆز بۆرە ئەكبەرە مۇشۇنداق بولىدۇ دەپ ئويلىغانمىدى؟ قاراڭ، چوڭ ئوۋنىڭ ئورنىغا ئۇلار كېيىكلەرگە قوشۇلۇپ

قېچىۋاتىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا چارىسىمۇ يوق، گويا دەريا پىر-پىر قىلىپ ئايلاندۇرۇۋاتقان خەشەكتەك... بىرىنچى بولۇپ سۆيۈنگاي كۆزدىن ئۆچتى. قۇتربغان توپنىڭ تۆياقلىرى ئاستىدا قالدى. پەقەت بىر چىرقىراش ئاڭلاندى، ئاندىن بۇ ئاۋاز مىڭلىغان تۆياقلارنىڭ دۇپۇرلەشلىرى ئىچىدە يوق بولۇپ كەتتى.

قوغلاشقا چۈشكەن تىك ئۇچار ئايروپىلانلار چوڭ قاچقۇن توپنىڭ يېنىدا ئۇچاتتى، توپ چېچىلىپ كەتمىسۇن، چۆلدىن يەنە قايتۇرۇپ كېلىش تەس بولىدۇ دەپ، ئۇنى ياندىن قىستاپ كېلەتتى، ئۇلار بىر-بىرى بىلەن سىمسىز رادىئو ئارقىلىق خەۋەرلىشەتتى، بىر-بىرىگە ماسلىشىپ ھەرىكەت قىلاتتى، جانىۋارلارنىڭ يۈرىكىنى يېرىپ، ئۇلارنى تېخىمۇ چاپسانراق چېپىشقا مەجبۇر قىلاتتى. كانايلاردىن قوغلىغۇچىلارنىڭ قۇلاقنى پاڭ قىلىدىغان خىرقىراق ئاۋازلىرى ئاڭلىناتتى: «يىگىرمىنچى، ماڭا قارا، يىگىرمىنچى! قېنى، يەنە بىر غەيرەت قىل! يەنە، يەنە!» تۆپىدە ئۇچۇپ يۈرگەن تىك ئۇچار ئايروپىلانلارغا پەستە ئاپئاق قار ئۇستىدە سەلدەك ئېقىپ كېتىۋاتقان قۇتربغان قارا دەريا ئوچۇق كۆرۈنۈپ تۇراتتى. قولاقچا قولىقىدىن يىگىرمىنچىنىڭ قەتئىي ئاۋازى ئاڭلاندى: «بولىدۇ، غەيرەت قىلمىز! ھا-ھا-ھا! ھە، كۆرۈۋاتامسەن. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا بۆرىلەرمۇ بار ئىكەن! خوپ بولدى! قولغا چۈشتۈكلار، كالتە قۇيرۇقلار! جېنىڭدىن ئۈمىدىڭنى ئۈزۈش، بەچچىغەرلەر! بىز سەن نېمىلەرگە چاقچاق قىلىۋاتقىنىمىز يوق!»

قوغلىغۇچىلار ھايۋانلارنى ھاردۇرۇپ، ماغدۇرىدىن كەتكۈچە قوغلىدى. شۇنداق قىلىش ئالدىنئالا كۆزلەنگەنىدى، دەل كۆزلەنگەندەك بولدى.

قوغلاندى كېيىكلەر چوڭ، تەپتەكشى تۈزلەڭلىككە كىرىپ كەلگىنىدە ئۇلارنى قورال تۇتقان ئاتقۇچىلار كۈتۈۋالدى. تىك

ئۇچار ئايروپىلانلارنىڭ ئەتىگەندىن بېرى قىلىۋاتقان ھەربىر-
لىرى مانا شۇنىڭ ئۈچۈن ئىدى. بۇلار ئۇۋچىلار ئەمەس،
قىرغۇچىلار. ئۇستى ئوچۇق جىپ ماشىنىلارغا ئولتۇرۇۋالغان
ئاتقۇچىلار كېيىكلەرنى قوغلاپ كېتىشتى. ئۇلار كېيىكلەرنى يول
بويى ئاپتوماتلاردىن بىراقلا ئوت ئېچىپ، ھەتتا مولجالغىمۇ
ئالماستىن قىراتتى، جانىۋارلارنى خۇددى قالدۇرۇق يەرلىرىدە
ئوت ئورغاندەك ئورۇپ تاشلىشاتتى. ئۇلارنىڭ كەينىدىن يۈك
ماشىنىلىرى ماڭاتتى — ئولجىلارنى كوزۇپقا بىر - بىرلەپ
ئىرغىتىپ تاشلايتتى، ئادەملەر ئاسانلا ھوسۇل ئالاتتى، ئەپچىل
ۋە كۆچلۈك يىگىتلەر دەرھاللا بۇ ئىشنىڭمۇ ئېپىنى ئېلىشتى.
ئۇلار تېخى جېنى چىقمىغان كېيىكلەرنى بوغۇزلايتتى، ياردار-
لىرىنىڭ كەينىدىن قوغلايتتى، ئاندىن ئۇلارنىڭ بوغۇزلىرىغا
پىچاق سۇرەتتى. لېكىن قىلىدىغان ئاساسلىق ئىشى يەردە
قانغا مىلىنىپ ياتقان كېيىكلەرنى كۆتۈرۈپ، پۇتلىرىدىن سىل-
كىشتۈرۈپ، ئاندىن بىر كۆچەپلا ماشىنا كوزۇپىغا تاشلاشتىن
ئىبارەت ئىدى. چۆل چۆل بولغىنى ئۇچۇنلا خۇداغا مانا شۇنداق
قانلىق سىلىق تۆلىمەكتە ئىدى. قانغا مىلەنگەن كېيىكلەر
كوزۇپلارغا تاغدەك دۆۋىلەندى.

قىرغىن داۋام قىلىۋاتاتتى. ماشىنىلاردىكى ئاتقۇچىلار
ماغدۇرىدىن كەتكەن كېيىكلەرنىڭ قېلىن توپلىرىغا يېرىپ
كىرىپ، ئوك - سولىغا قارىماي ئۇلارنى ئېتىپ يىقىتاتتى،
جانىۋارلارنى تېخىمۇ بەتتەر ۋەھىمە ۋە دەھشەتكە سالاتتى.
قورقۇنچ ئاسارىتى شۇ دەرىجىگە بېرىپ يەتكەنىدىكى، گويا
قىيامەت قايىم بولۇۋاتقاندەك، ئاتە - ئاتلاردىن قۇلىقى پاك
بولغان ئەكبەرەگە گويا ئالەمنىڭ ئۆزى ساڭرو ۋە كېكەچكە
ئايلانغاندەك، يەر - ئاسمان ئاستىن - ئۈستۈن بولۇپ كەتـ
كەندەك، ھەتتا كۆكتە ئۇن - تىنىسىز نۇر چېچىپ تۇرغان

قۇياشنىڭ ئۆزىمۇ ئۇلار بىلەن بىللە قۇتربغان قىرغىنغا ئۇچرىغاندەك ۋە ئۆزىنى تۆت تەرەپكە ئۇرۇپ نىجادلىق ئىزدەۋاتقاندەك، ھەتتا تىك ئۇچار ئايروپىلانلارمۇ ئۆزلىرىنىڭ ئىزىلدىغان، گۈلدۈرلىگەن، چىرقىرىغان تاۋۇشلىرىدىن ئايرىلىپ، پاك بولۇپ قالغاندەك قىلاتتى. ئۇلار پايانسىز زۇلمەتكە چۆمگەن سەھرا ئۈستىدە ۋەھىمىلىك قارا سارلاردەك ئاۋاز چىقارماي ئۆزۈپ يۇرۇشەتتى... ئاتقۇچىلار بولسا، تىزلىنىپ تۇرۇپمۇ ئاتاتتى، ئۈستى ئوچۇق ماشىنىلاردا ئۆرە تۇرۇپمۇ ئاتاتتى، لېكىن ئوق تاۋۇشى ئاڭلانمايتتى، ماشىنىلار شامالدەك چاپاتتى، سەكرەيتتى، كۆتۈرۈلەتتى، ئۆرۈلۈپ چۈشەتتى، لېكىن ئۇلارنىڭمۇ ئاۋازى ئاڭلانمايتتى، ساراڭ بولۇپ قالغان كىيىكلەر قانات چىقارغاندەك ئوچاتتى، لېكىن ئاۋازى چىقمايتتى، مۆلدۈرلەپ ياغدۇرۇلغان ئوقلاردىن قانغا مىلىنىپ يىقىلاتتى، پۈتلىشاتتى، لېكىن ئاۋازى چىقمايتتى... بۇ ئاخىر زامان جەمئىتىلىقىغا ئوخشايتتى. شۇ چاغدا ئەكبەرەنىڭ كۆزىگە ئادەم قىياپىتى كۆرۈندى. ئۇ ئادەمنىڭ قورقۇنچلۇق بەشىرىسىنى شۇنچىلىك يىقىندىن، شۇنچىلىك ئېنىق - ئوچۇق كۆرۈپ، شۇنچىلىك دەھشەتكە چۈشتىكى، ماشىنا چاقلىرى ئاستىغا كىرىپ كەتكىلى تاسلا قالدى. ئۇ ئۈستى ئوچۇق ماشىنىنىڭ يېنىغىلا كېلىپ قالغانىدى. ھېلىقى ئادەم بېلىدىن يۇقىرىسىنى ماشىنىدىن سىرتقا چىقارغان پېتى ئالدىدا ئولتۇراتتى. ئۇ كۆزىنى شامالدىن ئاسراش ئۈچۈن، يوغان كۆزەينەك تاقىۋالغانىدى. ئۆپكىدەك قىپقىزىل يۈزىنى شامال يالاپ كەتكەن بولۇپ، قارىيىپ كۆرۈنگەن ئاغزىغا مىكروفون تۇتقان پېتى ئولتۇرغان جايىدا تىنماستىن سەكرەيتتى، پۈتۈن چۆلگە ئاڭلانسۇن دەپ ئالالىنىپ مىلەرنى بوغۇلۇپ ۋارقىرايتتى، لېكىن ئۇنىڭ سۆزلىرى ئاڭلانمايتتى. ئەپتىدىن قارىغاندا، ئۇ ھۇجۇم ۋە قوغلاشنى

باشقۇراتتى. ئەگەر شۇ چاغلاردا ئەكبەرە شاۋقۇن – سۈرەن تاۋۇشلىرىنى ئاڭلىغان ۋە ئادەم بالىسىنىڭ تىلىنى چۈشەنگەن بولسىدى، ئۇنىڭ كانايىدىن چىقىرىۋاتقان مۇنۇ سۆزلىرىنى ئاڭلىغان بولاتتى: «چېتىدىن ئېتىڭلار! چېتىدىن! ھەي! ئوتتۇرىسىغا ئاتمىڭلار! ھە، نېمە قىلىۋاتىسىلەر! ھەممىسى ئاياغ ئاستىدىلا قېلىپ كەتتىغۇ!» ئۇ ئۆلتۈرۈلگەن كىيىكلەرنىڭ گۆشلىرى يەردە پايخان بولۇپ كەتمىسۇن دەيدۇ – دە...

شۇ چاغدا مىكروفونغا ۋارقىراۋاتقان كىشى ماشىنا بىلەن يانمۇيان قېچىپ كېتىۋاتقان كىيىكلەرنىڭ ئارىسىدا بىر بۆرە، ئۇنىڭ كەينىدىن بولسا يەنە بىرنەچچە بۆرە چېپىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدى. ئۇ بىر سىلكىندى، ئاللىنېمىلەرنى دەپ خىرىلداپ ۋارقىرىدى، ھە، ئالدىرىماي تۇر، دېگەندەك قىلىپ مىكروفوننى تاشلىدى – دە، قولىغا مىلتىق ئالدى ۋە شۇ زامانلا ئۇنى بەتلىدى. ئەكبەرەنىڭ قولىدىن نېمىنى كېلەتتى، كۆزەينەك تاقىغان بۇ ئادەمنىڭ ئۆزىنى مولجالىغا ئېلىۋاتقانلىقىنى ئۇ چۈشەنمەيتتى، چۈشەنسە، بىلمىسۇ. خوش، نېمە قىلالايدۇ؟ توپنىڭ ئىچىدىن چىقىپ كېتەلمەيدۇ. ئۆزىنى پاناھقا ئالالمايدۇ، ئادەم بولسا، ھامان مولجالىغا ئالىدۇ. ئەگەر بەرەنىڭ پۇتى ئاستىغا نېمىدۇر تاراسلاپ ئۇرۇلدى، ئۇ بېشى بىلەن موللاق ئېتىپ چۈشتى، لېكىن توپنىڭ تېگىدە قالماسلىق ئۈچۈن دەرھال سەكرەپ قوپتى، ئۇنى شۇ قۇتقۇزدى. شۇ چاغدا، ئۇ تۇنجى بالىسى خۇمكالىنىڭ ئاسمانغا ئېگىز چاپچىپ، ئاندىن يەرگە يېقىلغانلىقىنى كۆردى. ئۇنى چېپىپ كېتىۋاتقىنىدا ئاتقانىدى. ئۇ گەۋدىسى سوزۇلۇپ ئۆڭتۈرۈلگەن پېتى ئۆز قېنىغا پېتىپ كەتتى. بەلكىم ئۇ ئاغرىقىغا چىدىيالماي ھۇۋلاپ تاشلىغاندۇ، بەلكىم ئۆلۈم خەۋپىدە داد – پەريادىنى كۆتۈرگەندۇ، لېكىن بۇنى بۆرە ئاڭلىمىدى. ئاتقان ئادەم ئىنتايىن خۇشال

بولۇپ مىلتىقنى بېشىغا كۆتۈرۈپ، توختىماي سىلكىتەتتى. يەنە بىر دەقىقىدىن كېيىن ئەكىرە ئۆلۈپ قالغان بالىسىنىڭ جەسىتى ئۈستىدىن سەكرەپ ئۆتۈپ كەتتى. شۇ چاغدا ئۇنىڭ قۇلىقى يەنە ئېچىلدى، ئالەمنىڭ پۈتۈن قەي - چۈلىرى ئاڭلىنىشقا باشلىدى — ئەنە شاۋقۇن، ئەنە سۈرەن، ئەنە پاك - پۈك ئوق ئاۋازلىرى، ماشىنىلارنىڭ گۈرۈلدەشلىرى، ئادەملەرنىڭ ۋارقىراش - جارقىراشلىرى، جان تالىشىۋاتقان كېيىكلەرنىڭ خىرقىراشلىرى... ئۇرغۇنلىغان كېيىكلەر يەرگە توپ - توپ بولۇپ يىقىلاتتى، پۈتلىرىنى تىپىرلىتىپ يەردە ياتاتتى، ئورنىدىن تۇرۇشقا ماداري يەتمەيتتى، ئۇلارنىڭ ئۆپكىلىرىگە ھاۋا تىقىلغان بولۇپ، يۈرەكلىرى يېرىلىپ كەتكەنىدى... ئادەملەر شۇ يەرنىڭ ئۆزىدىلا ئۇلارنىڭ تاماقلىرىغا شارتتىدە پىچاق سۈرۈپ بوغۇزلايتتى. ئاندىن تېخى جېنى چىقمىغان، تىترەپ قاقشىغان كېيىكلەرنى پۈتلىرىدىن تۇتۇپ، يۈك ماشىنىلىرىنىڭ كۇزۇپلىرىغا تاشلايتتى. بېشىدىن ئايىغىنچە قانغا پاتقان بۇ ئادەملەرگە قاراش قورقۇنچلۇق ئىدى.

ئەگەر چەكسىز ئاسمان قەرىدىن بىر كىمنىڭ سەگەك كۆزلىرى بۇلارنىڭ ھەممىسىنى كۆزىتىپ تۇرغان بولسا، ئۇ قىرغىنىنىڭ قانداق بولغانلىقىنى ۋە مويىنقۇمنىڭ شۇنىڭدىن كېيىن قانچىلىك ئەبگار ئەھۋالغا چۈشكەنلىكىنى كۆرگەن بولاتتى. لېكىن، بۇنىڭدىن كېيىن، نېمىلەرنىڭ روي بېرىشى، بۇنىڭ ئاقىۋىتىنىڭ قانداق بولۇشى، ئۇ ئادەمگە قاراڭغۇ بولۇپ قېلىۋېرەتتى...

مويىنقۇمدىكى قىرغىن كەچكە يېقىن توختىدى. قوغلىغانلارمۇ، قاچقانلارمۇ تامامەن ھالىدىن كەتتى. چۆلگە قاراڭغۇ چۈشتى. ئەتە تېك ئۇچار ئايروپىلانلار بازىدىن ماي قاچىلاپ كەلگەنىدىن كېيىن قىرغىنىنى يەنە داۋام قىلدۇرماقچىدى: ئۇلارنىڭ پەردىسىچە، بۇ يەردە تېخى ئۇچ - تۆت كۈنلۈك ئىش

بار ئىدى. تىك ئۇچار ئايروپىلانلاردا قىلىنغان تەكشۈرۈشلەرگە قارىغاندا، موينىقۇمنىڭ ئەڭ قۇملۇق غەربىي قىسمىدا تېخى ھېچ تېگىلمىگەن كىيىك توپلىرى سان ـ سانا قىسىز ئىدى. ئادەملەر ئۇلارنى ئولجىنىڭ تېخى ئېچىلمىغان زاپاسلىرى دەپ ئاتىشاتتى. شۇڭلاشقا، زاپاس مەۋجۇت ئىكەن، ئۇنى تېزلىكتە ئۆزلىكىنىڭ گۈللەپ ـ ياشنىشى يولىدىكى پىلانغا كىرگۈزۈش كېرەك. موينىقۇم «يۈرۈش»نىگە دەل مانا شۇ نەرسە رەسمىي ئاساس بولغانىدى. لېكىن، مەلۇمكى، ھەرقانداق رەسمىي خۇلاسىلەرنىڭ كەينىدە، ئەلۋەتتە، تارىخنىڭ ھەرىكىتىنى بەلگىلەپ بېرىدىغان ئۇنداق ياكى بۇنداق ھاياتىي شەرت ـ شارائىتلار تۇرىدۇ. شەرت ـ شارائىت دېگىنىمىز بولسا، بۇ ئالدى بىلەن، ئادەملەر، ئۇلارنىڭ ئىنتىلىشلىرى ۋە ھاياجانلىرى، ياخشىلىق ۋە ياماتلىقلىرى، نېمە بىلەن ئاخىرلىشىشنى بىلگىلى بولمايدىغان ئىزدىنىشلىرى ۋە باش ـ ئايىغى يوق زىددىيەتلىرى. شۇ مەنىدىن ئالغاندا موينىقۇم پاجىئەسى مۇستەسنا بىر ھادىسە ئەمەس ئىدى. شۇ كېچىسى ئۆزى خالاپمۇ ياكى خالىمايمۇ، شۇ ۋەھىشىيلىكنى قىلغان كىشىلەر چۆلدە تۈنەپ قېلىشتى.

بۆرە توپى ئىچىدە ئەكىرە بىلەن تاشچاينارلا بالا ـ قازا ئىچىدىن ئامان ـ ئېسەن چىقىپ، ئەمدى تۈن بويى تەمتىرەپ، قىرغىن بولغان جايلاردىن يىراققا كېتىپ بارماقتا ئىدى. قىيامەت بولغان دالا ـ تۈزدە قېچىۋېرىپ كۆكرەكلىرى، دوۋسۇنلىرى تا ساغرىسىغىچە لاي ـ پاتقاقتا پاتقان بۆرىلەر زورمۇ زور قەدەم تاشلايىتتى. تىلىنگەن، شىلىنگەن، يارىلانغان پۇتلىرى تىنماي زىڭىلداپ ئاغرىيىتتى، كۆيگەندەك ئېچىشاتتى، ھەر بىر قەدەم تاشلىماق مىسالى بىر ئازاب ئىدى. قېنى ئەمدى، تېزرەك ئىنسىزغا يېتىۋالساق، شورلۇق بېشىمىزغا چۈشكەن بۇ ئېغىر كۈننى تېزرەك ئۇنتۇساق، پۇتلىرىمىزنى ئۇزۇن سۇنۇپ، كۆزلىرى

مەزنى يۇمساق ــ بۆرىلەرنىڭ مۇشۇ تاپتىكى بىردىنبىر ئىستىكى ئەنە شۇ ئىدى.

لېكىن ئۇلارنىڭ بۇ يەردىمۇ ئامىتى كەلمىدى. ئىنىغا يېقىنلىشىپ قالغاندا، ئۇلار ئادەملەرنىڭ ئۇستىدىن چۈشتى. قەھرىدان ئىنىنىڭ يېنىدىلا يوغان يۇك ماشىنىسى قارىيىپ كۆرۈنەتتى، ئۇنىڭ چاقلىرى يۇلغۇن شاخلىرى ئارىسىغا يېرىپ كىرگەنىدى. ئۇ يەردىن ئادەملەرنىڭ ئاۋازى، گۈڭۈر ــ مۇڭۇرلىرى ئاڭلىناتتى. بۆرىلەر بىردەم جىم قۇلاق سېلىپ تۇرۇشتى، ئاندىن غىڭ قىلماي ئوچۇق چۆلگە قاراپ كېتىشتى. نېمىشقىدۇر، دەل شۇ پەيتتە تۇن قاراڭغۇلۇقىنى يېرىپ، ماشىنىنىڭ ئۆتكۈر چىراغلىرى ياندى. گەرچە ئۇلارنىڭ نۇرلىرى نېرىقى ياقتا چۈشكەن بولسىمۇ، لېكىن شۇنىڭ ئۆزىمۇ يېتىپ ئاشاتتى. بۆرىلەر ئاقساپ، ئاغرىق ئازابىدىن دىكاڭلاپ بېشى قايغان تەرەپكە كېتىشتى. ئەكبەرەنىڭ بولۇپمۇ ئالدىنقى تاپانلىرى ئېچىشىپ ئاغرىيتتى... زېدە بولغان پۇتلىرىغا ئازراق بولسىمۇ ئارام بېرىش ئۈچۈن، ئۇ ئېرىمەي قالغان قارلار ئۇستىدىن قەدەم بېسىشقا ئۇرۇناتتى. بۆرە تاپانلىرىدىن چۈشكەن سولغۇن گۆللەر قاردا ئەلەملىك، مەيۈس سۆرىلىپ باراتتى. بالىلىرى ئۆلدى. باشپاناھ يولى ئېتىك. چۆلدە ئادەملەر قۇتراپتۇ...

ئۇلار ئالتەيلەن ئىدى. شوپۇر كېپانىمۇ قوشۇپ ھېسابلىغاندا، ئۇلار تاسادىپىي بىر جايغا يىغىلىپ قالغان ئولجا توپلىغۇچىلار. ئۇلار ئەتە ئىشنى ئەتىگەنرەك باشلايمىز دەپ، چۆلدە تۈنەپ قالغانىدى. ئىشمۇ ئۇلارغا تازا ئوڭىدىن كەلدى. ماشىنىغا تاشلانغان ھەر بىر كېيىك ئۈچۈن ئەللىك تىيىن بېرىلەتتى. بۈگۈن ئۈچ كوزۇپنى لىق تولدۇرۇشتى. لېكىن، ھەر قانچە قىلغان بىلەن، قاراڭغۇ چۈشكۈچە ھەممە ئېتىلغان،

يىقىلغان كېيىكلەرنى يىغىشقا ئۇلگۈرەلمىدى. ئەتىگەندە يىغىلماي قالغانلىرىنى تېپىپ، ماشىنىغا تاشلاپ، ئاندىن پرىتسېپلىق قاتناش ۋاستىلىرىگە جايلاشتۇرىدۇ. ئۇلار ئولجىلارنى مويىنى قۇمدىن يىراق - يىراقلارغا ئېلىپ كېتىدۇ.

شۇ كېچىسى ئاي تولغانىدى. تولۇن ئاي يىراق ئۇپۇقتىن ناھايىتى بالدۇر كۆتۈرۈلدى. ئاي بەختى ئۆچكەن، قارلىرى پۈتۈنلەي ئېرىپ كەتمىگەن چۆللىنىڭ ھەممە يېقىدىن ئوچۇق كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇنىڭ تىنىق نۇرلىرى چۆلدىكى قامغاقلار، ئوي - چوڭقۇرلار، دۆڭ - تۆپىلەرنى دەم يورۇتۇپ، دەم قاراڭغۇلاشتۇرۇپ تۇراتتى. لېكىن شۇ ھۆۋلاپ تۇرغان، ئىنىس - جىن يوق جايلاردا يوغان يۇڭ ماشىنىسىنىڭ قارىيىپ تۇرغان قازىسى كۆزگە ھېچ سىغمايتتى. ئۇ بۆرىلەرنىڭ جېنىغا دەھشەت سالاتتى. ھەر قېتىم ئۇنى كۆرگەندە، بۆرىلەرنىڭ يۈرەكلىرى كەينىگە تارتىشىپ كېتىدۇ، قۇيرۇقلىرىنى چاتراقلىرىغا قىسىپ، قەدەملىرىنى تېزلىتىدۇ. شۇنىڭغا باقماي، ئۇلار ھە دېسە توختاپ، يەنە كەينىگە تىكىلىپ قارايتتى، نېمە بولۇۋاتقاندۇ، نېمىشقا ئادەملەر ئۇلارنىڭ ئىنى ئالدىدا توختايدۇ، نېمە بار ئۇلارغا؟ ئاۋۇ قورۇق قۇنچلۇق چوڭ ماشىنا بۇ يەردە خېلى ئۇزاق تۇرامدىكىن ياكى كېتەمدىكىن؟ دەرۋەقە، بۇ ماشىنا ھەربىي بۇيرۇق بويىچە چىقىرىلغان، ئۈستى بىرزېنت بىلەن يېپىلىدىغان، ھەيۋەتلىك چاقلىرى يۇز يىل يۈرسىمۇ يېرىلىپ كەتمەيدىغان، خالىغان يېرىدە بىمالال مېڭىپ كېتىۋېرىدىغان دالا ئاپتوموبىلى «MA3» ئىدى. كوزۇپتا ئەتە ماڭغۇزۇش ئۈچۈن قالدۇرۇلغان ئونلىغان كېيىك مۇردىلىرى ئارىسىدا قوللىرى خۇددى ئەسىر ئېلىنغاندەك باغلاپ قويۇلغان بىر ئادەم ياتاتتى. ئۇ تېگىدىكى ۋە يانلىرىدىكى كېيىكلەرنىڭ جەسەتلىرى ۋاقىت ئۆتكەنسېرى سوۋۇپ، قېتىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى. ھەر نەچە بولسىمۇ،

ئۇلارنىڭ تېرىسى ئۇنى ئىسسىتىپ، جېنىغا ئارام بېرىپ تۇراتتى، بولمىسا، ئەھۋالى تولىمۇ چاتاق ئىدى. ماشىنا ئۇستىگە يېپىلغان بېرىزېنتنىڭ يوچۇقلىرىدىن ئاي مارىلايتتى، لېكىن ياتقان ئادەمنىڭ كۆزىگە بوشلۇقتىن باشقا نەرسە كۆرۈنمەيتتى، بەختى قاچقان چېھرىسىدە ئازاب ـ ئوقۇبەت ئەكس ئېتەتتى.

ئەمدى ئۇنىڭ تەقدىرى مانا شۇ ئادەملەرگە باغلىق. ئۇ بۇ يەرگە ئۇلار بىلەن بىللە كەلدى، ئۇ شۇلارغا ئوخشاشلا مويىنقۇم قىرغىقىدىن پۇل تېپىپ كەتمەكچىدى...

ئادەمنىڭ ئۆمرى نېمە، دېگەن سوئالغا جاۋاب تېپىپ بەرمەك تەس. ئىنسانلارنىڭ مۇناسىۋىتى شۇنچىلىك غەلىتە، ئىنسانلارنىڭ تەبىئىتى، مىجەز ـ خۇلقى شۇنچىلىك رەڭمۇ رەڭ ۋە مۇرەككەپكى، ھەتتا ئەڭ مۇكەممەل، ئەڭ زامانىۋى ھېسابلاش سىستېمىلىرىمۇ ئەڭ ئاددىي ئىنسان تەبىئىتىنىڭ ئومۇمىي سىزىقىنى سىزىپ بېرەلمەيدۇ. مانا مۇشۇ ئالتە كىشىنى ئالايلى. توغرىراقى، بەش كىشى، چۈنكى دالا ئاپتوموبىلىنىڭ شوپۇرى كېپا ئايرىمچىلا، ئۇ بۇلارغا ماشىنا ھەيدىگۈچى بولۇپلا قوشۇلغان، يەنە كېلىپ ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بىردىنبىر بالا ـ چاقىلىق ئادەم، لېكىن ئوچۇقنى ئېيتقاندا، شېرىكلىرىدىن ئۇنچىلىك پەرقمۇ يوق، شۇلارنىڭ بىرى، خالاس. مانا شۇ ئالتەيلەننىڭ ھاياتىدا بىر ـ بىرىگە پۈتۈنلەي قارىمۇ قارشى ھالەتلەرنىڭ بولۇشى ۋە بۇنى ئېلېكترونلۇق ھېسابلاش ماشىنىسى بىلەن ھېسابلاشنىڭمۇ ھاجىتى يوقلۇقى، شۇنىڭدەك، گەپ ئادەملەرنىڭ ئەڭ كىچىك، ئەرزىمەس كوللېكتىپى ئۈستىدە كېتىۋاتقىنىدا، ئادەمنىڭ ئەقلى يەتمەيدىغان، ئاڭلاش قىيىن بولغان ھاللارنىڭمۇ كۆپ بولىدىغانلىقى شۇبھىسىز. خۇدانىڭ خاھىشى شۇ ئىكەن ـ دە، ئەكسىچە بولغاندا، ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئادەمنى تەئەججۈپكە سالىدىغان تەرزدە بىر خىلدىكى ئادەم بولۇپ چىقاتتى. يەنە كىم بىلىدۇ،

هەر هالدا، ئۇلار مويىنقۇمغا ئاتلانغان چاغلىردا ئەھۋال شۇنداق ئىدى...

بۆدۈنىنىڭ ئۆيى يوق، نەگە بارسا ۋىتۇالداق دېگەندەك بۇلارمۇ تايىنى يوق، شامال قەيەرگە ئۈچۈرتسا شۇ يەرگە كېتىۋېرىدىغان قامغاقتەك بىر نېمىلەر ئىدى. پەقەت كېپالا بۇ-نىڭدىن مۇستەسنا ئىدى. ئۇلارنىڭ ئۆچىنى خوتۇنى تاشلاپ كەتكەن، ھەممىسلا يا بىر كىمنى جۆندىگەن، يا ئۆزلىرى جۆن-دەلگەن، شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ جاھاندىن تويغان، ھەممە نەرسىدىن نارازى ئادەملەر ئىدى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ياشقىنا بىر يىگىت ئاجرىلىپراق تۇراتتى. ئۇنىڭ ئىسمىمۇ غەلىتە — ئاۋدىي ئىدى. بۇ نام قەدىمىي كىتابلاردا بار: ئىنجىلنىڭ ئۈچىنچى مۇلۇك پۈتۈكىدە ئېيتىلغان. ئۇ ئەسلىدە دىياكوننىڭ ئوغلى بولۇپ، پىسكوۋ تەرەپلەردىن ئىدى. ئاتىسى ۋاپات بولغاندىن كېيىن، چېركاۋ خادىمىنىڭ ئەۋلادى دەپ، تەھسىل ئۈچۈن دىنىي مەكتەپكە قويۇل قىلىنغان، ئەمما ئىككى يىلدىن كېيىن كۇپۇرلۇققا يول قويغاتلىقى ئۈچۈن ئۇ يەردىن ھەيدەلگەنىدى. مانا ئەمدى ئىككى قولى باغلانغان ھالدا «MA3» نىڭ كوزۇپىدا جاجىسىنى كۆتۈپ يېتىپتۇ. ئوبېرنىڭ تىلى بىلەن ئېيتقاندا، ئۇ كېيمىدە ئىسيان كۆتۈرمەكچى بولغان.

ئۇلارنىڭ ھەممىسى، ئاۋدىينى ھېسابقا ئالمىغاندا، ئۆلگۈ-دەك ھاراقكەش ئىدى. كەسپىمىز ھاراق ئىچىش دەيتتى ئۆزلىرى. بىراق بۇ يەردىمۇ كېپا ئۇلارغا جىق قوشۇلالمايدۇ، شوپۇرلۇق قەغەزنى ئاسرىمسا بولمايدۇ، ئەكسىچە بولغاندا خوتۇنى ئۇنىڭ ئىككى كۆزىنى ئويۇۋېلىشتىن يانمايدۇ. لېكىن شۇ كېچىسى، ئۇ مويىنقۇمدا باشقىلاردىن ئەسلا قېلىشقىنى يوق، تويغۇچە ئىچتى. پەقەت ئاۋدىي، ئاۋدىيۇخا، شۇ دەردىسەرلا ئىچمەيمەن، دەپ تۇرۇۋېلىۋالدى. بۇ ئوبېرنىڭ بەتتەر غەزىپىنى قوزغىدى.

ئۇ قولى ئاستىدىكى كىيىك يىغقۇچىلارغا ئۆزىنى قىسقا قىلىپ، ئوبېر، دەپ چاقىرىش كېرەكلىكىنى ئېيتىپ قويغانىدى. ئېھتىمال، بۇ سۆز چوڭ دېگەن مەنىنى بېرىدىغانلىقىنى كۆزلەپ شۇنداق قىلغاندۇر. ئۇ ھەقىقەتەن ھەم جازالىنىشتىن بۇرۇنلا جازالاش باتالىيونىنىڭ چوڭ لېيتىنانتى ئىدى. ئۇ ئۆتۈانىدىن مەھرۇم قىلىنغان چاغدا، خەيرىخاھ كىشىلەر: خىزمىتىنى ئاشۇرۇپ ئىشلىگەنلىكى ئۈچۈن كۆيدى بىچارە، دەپ خېلىلا خاپا بولۇپ يۈرۈشتى. ئۆزىمۇ باشقىلار ماڭا نىسبەتەن ئادالەتسىزلىك قىلدى دەپ ھېسابلايتتى، سورىغانلارغا شۇنداق دەپ چۈشەندۈرەتتى، ئىچ ـ ئىچىدىن تىت ـ تىت بولاتتى. لېكىن ئارمىيىدىن قوغلىنىشىدىكى ھەقىقىي سەۋەبلەر ھەققىدە ھەرگىز ئېغىز ئاچمايتتى. ئۆتكەننى ئەسلىسەك، ئەقلىگەن ئازسەن. نېمە قىلىدۇ ئەسلەپ. ئوبېرنىڭ ھەقىقىي فامىلىسى كانىدالوۋ، ئەسلى خانادالوۋ بولۇشىمۇ مۇمكىن، لېكىن بۇنىڭ بىلەن خەقنىڭ نېمە كارى. ئوبېرمۇ، بولدى، بۇنىڭدىن ئارتۇق يەنە نېمە كېرەك.

بۇ توپ ئۆزىنى قانخور دەپ ئاتايدۇ، ھەممىسى شۇنداق دېيىشكە كېلىشكەن. پەقەت ئوبلاستلىق دراما تىياتىرىنىڭ سابىق ئارتىسى گاملېت ـ گالكىنلا «قانخور» دەپ ئاتاشقا ئېتىراز بىلدۈرگەن: «ھەي، قويۇڭلار شۇ قانخور ـ پانخورنى. كۆڭلۈم ياقتۇرمايدۇ شۇ قانخور دېگەننى، بالىلار. بىز سەپەرگە ئاتلىنىۋاتىمىز. كېلىڭلار، نامىمىزمۇ «سەپەر» بولسۇن!» لېكىن گاملېت ـ گالكىنىڭ بۇ تەكلىپىگە ھېچكىم قوشۇلمىدى. «سەپەر» سۆزى ئۇنچىۋالا چۈشىنىشلىك ئەمەس ئىدى. «قانخور» دېگىنى بولسا دادىل ۋە ئۆكتەم ئاڭلىناتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن، كۆپرەك شۇ سۆز ماقۇل كۆرۈلگەن بولسا كېرەك. ئەنە شۇ قانخورنىڭ ئىككىنچى ئادىمى مىشاش دېگەن ئادەم. تولۇق ئاتاپ

ئېيتقاندا، مىشكا ـ شاباشنىك①. قوتلۇقلۇق تېرىككەك بۇ زات خالىغان ئادەمنى، ھەتتا ئوبېرنىك ئۆزىنىمۇ ئاغزىغا كەلگەنىنى دەپ سۆكۈشتىن يانمايتتى. مىشاشنىك ئادەتلىرىدىن بىرى شۇ ئىدىكى، ھەر ئىككى گەپنىك بىرىدە «ئاناڭنى...» دەپ تۇراتتى. بۇ ئۇنىڭغا نەپەس ئالغاندەكلا بىر گەپ ئىدى. ئاۋۇدىنى باغ-لاپ ماشىنا كوزۇپىغا تاشلاش پىكرى باشقىلاردىن ئەمەس، دەل شۇ مىشاشتىن چىقتى. قانخور بولسا، ئۇنىك تەكلىپىنى كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچىلا بەجا كەلتۈردى. ـ

قانخور ئىچىدە ئەڭ كۆزگە كۆرۈنمەيدىغان ساددا ئادەم ـ گاملېت ـ گالكىن. ئىچكۈلۈككە دۇچ چۈشكەن، سەھەنىنى تولىمۇ بالدۇر تەرك ئەتكەن بۇ شەخس ئۇدۇل كەلگەن ئىشنى قىلىپ جېنىنى باقاقتى. ملغا، ئارىدا ئاسماندىن چۈشكەنـدەك بولۇپ، بۇ ئاسان ئىش چىقىپ قالدى. كىيىك دەمدۇ ئېلىك دەمدۇ، ئۇنىڭغا نېمە پەرقى بولسۇن، پۈتلىرىدىن تۇتۇپ شارت ـ شۇرتلا ماشىنىغا تاشلىساڭلا بولغىنى. بىر ئايدىمۇ تاپقىلى بولمايدىغان پۇلنى ئىككى ـ ئۈچ كۈندىلا بىمالال تېپىۋالسەن. تېخى ئوبېر قۇرغۇرنىك مۇكاپىتىنى دېمەمسىلەر. بىر يەشىك هاراق. تۇغرا، بۇ ئومۇمىي دارامەتكە ئېلىنىدۇ. لېكىن بەرىبىر ـ دە. بولۇپمۇ، بۇ توپ ئىچىدە ئەڭ مۆمىنى، قوينىك ئاغزىدىن چۆپ ئالمىغىنى ئاشۇ ئۆزاقباي. ئۇنىك پۈت-قولى ناھايىتى چاققان. ئۆزاقباي ئۆزى شۇ يەرلىك، مويىنقۇم ئەتراپلىرىدىن ئىدى. نېمىشقىدۇر ئۇنى ئابورىگىن دەپ چاقىرىشاتتى. ئۆزاقباي ئار ـ نومۇس دېگەن نەرسىلەرنىك ھەتتا كوچىسىدىنمۇ ئۆتمىگەن. نېمە دېسەڭ، ھەممىسگە رازى، ھەممىسگە ماقۇل دەيدۇ، قوشۇلىدۇ. بىر شېشە هاراق ئۇچۇن

① شاباشنىك ـــ بىر ئىشنى مۇددىگە ئېلىپ، تېزدىن پۈتتۈرىدىغان بىلىمدان، پوچى دېگەن مەنىدە.

شمالىي قۇتۇپقا دېسىكىزمۇ بارىدۇ. ئۇزاقتىباينىڭ قىسقىچە تەرجىمىھالى مۇنداق: ئۇ باشتا تراكتورچىلىق قىلىپ يۈرگەنىكەن، كېيىن بېيشىنى كۆتۈرمەي ئىچىۋېرىدىغان ئادەتنى چىقىرىپتۇ. بىر كۈنى كېچىسى تراكتورىنى چوڭ يولنىڭ ئوتتۇرىسىغا تاشلاپ كېتىپتۇ، ئۇنىڭغا يولدىن كېلىۋاتقان بىر ماشىنا سوقۇلۇپ، ئادەم نابۇت بولۇپتۇ. ئۇزاقباي شۇنىڭدىن كېيىن ئىككى يىل قاماقتا يېتىپ چىقىپتۇ. شۇ ئارىلىقتا خوتۇنى باللىرىنى ئېلىپ كېتىپ قاپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇزاقباي نەدىسەن دەپ، شەھەرگە جۆنەپتۇ. تايىنى يار بىرەر ئىشنىڭ پېشىنى تۇتماپتۇ. ئوزۇق - تۆلۈك دۇكىنىدا يۈك توشۇپ يۈرۈپتۇ. ئۆيلەرنىڭ قارىغۇ بۇلۇڭلىرىدا پوك چۈشۈپ، شىشە بوشتىپ يۈرۈپتۇ. ئوبىر ئۇنى ئەنە شۇنداق قارىغۇ بۇلۇڭلارنىڭ بىرىدىن تېپىپتۇ. ئۇزاقباي ئۇنىڭغا غېرىك قىلماي ئەگىشىپتۇ. نېمىسىگىمۇ غېرىك قىلسۇن... ئوبىر كاندالوۋغا يالىق دېگىلى بولامدۇ — ئۇ يىراقتىنلا پۇراشقا تولىمۇ ئۇستا ئادەم...

ئوبىر كاندالوۋ باش بولغان قانخور مانا شۇنداق قىلىپ تېپىشقانىدى. ئۇلار مويىنقۇمدىكى تەقىپ مەركىسىدە ئوتتۇرىغا چىقىشتى...

ئەگەر تەقدىر ۋە تەقدىرلەر ھەققىدە، ھادىسىلەرنى ئالدىدىن بەلگىلەپ بېرىدىغان تىرىكچىلىكنىڭ تۈرلۈك - تۈمەن ھال - ئەھۋاللىرى ئۇستىدە سۆز ئاچىدىغان بولساق، شۇنداق دېيىشىمىز كېرەككى، ئاۋۇدىي كاللىستراتوۋ ئۆز ۋاقتىدا دېنىي مەكتەپنى مۇۋەپپەقىيەتلىك تاماملاپ، شۇ يولدا ھۇنىرىنى كۆرسىتىپ، ياخشى نام - ئاتاقلارغا مۇشەررەپ بولۇپ يۈرگەن بولسا ئىدى، ئۇ چاغدا خۇدا گۇۋاھ، ئوبىر كاندالوۋنى ھېچقانداق تەشۋىشكە قويمىغان، بېشىنىمۇ مۇنچىۋالا قاتۇرمىغان بولاتتى. دەرۋەقە، ئاۋۇدىينىڭ ھەممە سىنىپداشلىرى، يەڭگىلىتەك

ئوقۇغۇچى بالىلارمۇ كېيىنچىرەك تاللىۋالغان تۇرمۇش يوللىرىنى ئېغىشماس قەدەملەر بىلەن داۋاملاشتۇردى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى بۇ ساھەدە سابىق دىياكونىنىڭ ئوغلى ئاۋدىيدىن چاققانراق ۋە چەبدەسرەك چىقىشتى. ئۇلار دىنىي تەھسىلنى تۈگەتكەندىن كېيىن، چېركاۋ مەنسەپ شوتىسىنىڭ بالداقلىرىدىن مۇۋەپپەقىيەتلىك ھالدا ئۆرلەپ تۇردى. ۋەھالەنكى، ئاۋدىي روھانىي ئاتىلىرىنىڭ سۆيۈملۈك، ئىستىداتلىق ئوقۇغۇچىلىرىدىن ھېسابلىناتتى. ئۆز سىنىپداشلىرى قاتارىدىن چىقىپ كەتمىگەن بولسا، ئۇ چاغدا ھېچقاچان ئوبېر كانداللوۋغىمۇ دوچ كەلمىگەن بولاتتى. ئوبېر كانداللوۋ بولسا، پوپلارنى دۇنياغا خاتالىشىپ كېلىپ قالغان ئادەملەر دەپ بىلەتتى. ئۆزىگە كەلسەك، ئۆمرى بىنا بولۇپ چېركاۋغا يېقىن يولىمغان، ھەتتا چېركاۋ نېمە ئىكەن دەپ ئويلىنىپمۇ باقمىغانىدى.

كېيىن نېمە ئىشلار بولىدىغانلىقىنى ھېچكىم بىلمەيتتى. ھەممىسىنى ئالدىن بىلىش قىيىن ـ دە... بىر نۆۋەت بىللە قىلىنىدىغان ئىشقا كىم ئانكىت تولدۇرۇپ ئولتۇراتتى، پۇل تېپىشتىن باشقىسىنى خىيالىغا كەلتۈرمەيسەن. بۇ خۇددى كولېكتىپ بىلەن ياكىيۇ يىغىشقا چىققاندەك ئامەتلىك ئىش. پەرقى شۇكى، بۇ يەردە ياكىيۇ ئەمەس، ئوقتىن ئۆلگەن كىيىكلەرنى يىغىشتۇرىسەن. ئوبېر كانداللوۋ ۋوگزالدا دوچ كەلگەن مۇساپىر ئاۋدىينىڭ كەم ئەقىل، قەلەندەر ئىكەنلىكىنى بىلگەن بولسىدى، موينىقۇمدا ئەمدى بۇنى نېمە قىلسەن، قانداق قىلسام بۇ شور پېشانىدىن ئامان ـ ئىسەن، زىيان تارتمايلا قۇتۇلسەن، دەپ بېشىنى قاتۇرۇپ ئولتۇرمىغان بولاتتى. ئوبېر كانداللوۋ بۇ ئىشنى بىراقلا، ئۆتكەن گۇناھلىرىمنى يۇيىمەن دەپ جان كۆيدۈرۈپ باشلىغانىدى. مانا شۇ ئىشنى تەنتەك ئاۋدىي بەربات قىلىۋېتىشكە تاسلا قالدى. ھەممىسى ئەقىلگە سىغمايدىغان دەرىجىدە

غەلىتە بىر تەرزدە، ئۇنىڭ ئۈستىگە تولىمۇ ئەخمىقانە تەرزدە بىر جايدىن چىقىشى كىمنىڭ خىيالىغا كېلىدۇ دەيسىز. شۇلارنى ئويلىغىنىدا، ئوبېر كاندالوۋنىڭ تازا ئىچكۈسى كېلىدۇ، ئىچكەنـ دىمۇ راسا چىلاشقۇدەك ئىچىدۇ. ئۇ، يېرىم ئىستاكاننى شارتلا ئاتىدۇ، ئاندىن يەنە يېرىم ئىستاكاننى ئاتىدۇ، ئاندىن كېيىن ئېتىلىۋېرىدۇ. قارايدىغان بولسىڭىز دۇنيادا ئۇنىڭ يولىنى توسايدىغان ھېچقانداق كۈچ قالمىغاندەك كۆرۈنىدۇ، جېنى يايراپ، قېنى قاينايدۇ. ھەممە نەرسىنىڭ قېتىقىنى چىقىرىپ تاشلىغۇسى كېلىدۇ... قاق مېڭىسىگە سالسام، مىجىپ تاشلىسام دەيدۇ... ئەمما ئۇنىڭ قورقىدىغىنى دەل مانا مۇشۇ، چۈنكى قانچە ـ قانـ چىلىكەن ئىشلارنىڭ مۇشۇنىڭ بىلەن رەسۋا بولىدىغانلىقى ئۇنىڭغا ئايان.

نەدىن كېلىپ قالدى ئاۋدىي دېگەن بۇ بالا ـ قازا! يەنە تەقدىر ۋە تەقدىرلەر ھەققىدە، باشقا ھادىسىلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىـ دىغان تۈرلۈك ـ تۈمەن ھال ـ ئەھۋاللار ھەققىدە سۆزلەيدىغان بولساق، ئۇ ھالدا ئېيتىشىمىز كېرەككى، بۇلارنىڭ ھەممىسى خېلى بۇرۇن باشلانغان ۋە بۇ يەرلەردىن خېلى يىراق يەرلەردە باشلانغانىدى...

ئۇ چاغلاردا ئاۋدىي دىنىي مەكتەپتىن كۆپۈرلۈق پىكىرلىرى ئۈچۈن قوغلاپ چىقىرىلغان بولۇپ، ئوبلاست كومسومول گېزىتـ نىڭ شتاتتىن سىرتقى خادىمى بولۇپ ئىشلەيتتى. گېزىت تەھرىر بۆلۈمى ئوقۇغۇچىلار سۆيۈپ ئوقۇيدىغان ماۋزۇلاردا كېلىشتۈرۈپ يازدىغان، ئۇنىڭ ئۈستىگە مەكتەپتىن قوغلاندى قىلىنغان ياش يىگىتكە تولىمۇ قىزىقىپ قارايتتى. ئۇ چېركاۋ تەرىپىدىن مۇزۇتەد دەپ ئېلان قىلىنغاچقا، دىنغا قارشى تەشۋىقات ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن خېلى قولاي شارائىتقا ئىگە ئىدى. ئۆز نۆۋـ تىدە، دىنىي مەكتەپ بىلەن چېقىشالمىغان بۇ يىگىتكە ياشلار

مەتبۇئاتىدا ئۆزىگە يېقىن بولغان ئەخلاقىي - مەنىۋى مەسىلە لەرنى كۆتۈرۈپ چىقىش ئالىچە - مۇنچە قىزىقارلىق بولۇپ تۇيۇلاتتى. ئوبلاست مەتبۇئاتىنى توپان پەيتىدىكى سۇدەك بېسىپ كەتكەن بىر قېلىپتىكى زېرىكەرلىك ئەقلۇازلىقلار، تومتاقلا پال ئېچىشلار ئارىسىدا ئۇنىڭ گېزىت سەھىپىلىرىدىكى ئىلجايىپ پىكىرلىرى، شۇبھىسىز، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئېتىۋارىنى ئۆزىگە تارتاتتى، بۇنىڭغا ياشلارلا ئەمەس، چوڭلارمۇ قىزىقاتتى. ھالبۇكى ھەر ئىككىلا تەرەپ بىر - بىرىنى تەقەززا قىلىپ، بىر - بىرىگە لازىم ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ تۇراتتى، لېكىن ھىلال ئايدەك ئەمدىلا كۆتۈرۈلۈۋاتقان بۇ يېڭىتىنىڭ يۇرىكىدە قانداق يالقۇنلۇق نىيەتلەر باش كۆتۈرۈۋاتقانلىقىنى ناھايىتى ئاز ئادەم، توغرىراقى، بىر ئادەمدىن باشقا ھېچكىم بىلمەيتتى. ئاۋدىي مۇخبىر سۈپىتىدە نامى بارا - بارا كۆپچىلىككە تونۇلغاندىن كېيىن، قانداقتۇر بىر مۇناسىپ شەكىل، قانداقتۇر ئوتتۇرىچە ئىدىيىۋى ئارا يول تېپىپ، شۇنىڭ ۋاستىسى بىلەن ئۆز نەزەرىدە تولىمۇ جىددىي ۋە ھاياتىي جەھەتتىن غايەت مۇھىم بولغان، ھازىرقى زامانداشلار خۇدا ۋە ئىنسان ھەققىدىكى جەدىتلىك پىكىرلىرى ھەمدە تەسەۋۋۇرلىرىنى كونا دىنىي تەلىماتنىڭ قېتىپ قالغان ئەقىدە لىرىگە زىت قىلىپ ئىپادىلەپ بېرىشنى كۆڭلىگە پۈككەنىدى. ئۇنىڭ نىيەت قىلىشىنىڭ قىلىپ، ئالدىدا ئىككى بويسۇنمايدىغان، ئىشغال قىلغىلى بولمايدىغان زور ئىستىھكام تۇرغانلىقىنى خىيالىغا كەلتۈرمىگەنلىكى كۆلكىلىك ئىدى. بۇ ئىككى كۈچ بىر - بىرىنى ھېچقاچان ياقتۇرغان ئەمەس ھەم ياقتۇرمايدۇ. بىر - بىرىگە ھېچقاچان بويسۇنغان ئەمەس ھەم بويسۇنمايدۇ. بىر تەرەپتە، مىڭ يىللاردىن بېرى دىنىي ئېتىقادنىڭ ساپلىقىنى ھەرقانداق يېڭىلىقلاردىن ۋە ھەتتاكى ياخشى نىيەت بىلەن ئوتتۇرىغا چىققان يېڭى پىكىرلەردىن چىش - تىرنىقى بىلەن

قوغداپ، ئاسراپ، همايه قىلىپ كەلگەن، ئۆزگەرمەس، ۋاقىتقا تەۋە بولمىغان جاھىلانە دىنىي قاراشلار، ئىككىنچى تەرەپتە، دىننى ئۇنىڭ ھەرقانداق كۆرۈنۈشلىرىدە تۆپ - يىلتىزى بىلەن ئىنكار قىلىدىغان، رەت قىلىدىغان ئىلمىي ئاتېئىزمنىڭ قۇدرەتلىك مەنتىقى. بىچارە يىگىت ئەنە شۇلارنىڭ ئارىسىدا تۇڭمەن تېشىنىڭ ئوتتۇرىسىدا قالغاندەك پۈچۈلىناتتى، بىراق ئۇمىد چىرىغى ئۆچمىگەنىدى. «ئىنسانىيەتنىڭ تارىخىي تەرەققىياتى جەريانىدا ۋە ئۇنىڭغا باغلىق ھالدا خۇدا كاتېگورىيىسىنىڭ ۋاقتىغا نىسبەتەن راۋاجلىنىشى» دېگەن يېڭى ئەقىدىنى كۆيۈپ - پىشىپ كۆتۈرۈپ چىقىۋاتقان ئاۋدىي كاللىستراتوۋ: تەقدىر بالدۇرمۇ، كەچمۇ بەربىر ماڭا ئۆز قاراشلىرىمنى ئادەملەرگە مەلۇم قىلىش ئۈچۈن ئىمكانىيەت بېرىدۇ، دەپ ئىشىنەتتى. ھەقىقەتەن، ئىنسان قۇدرىتى ئۆزىنىڭ ئەڭ يوكسەك نۇقتىسىغا يەتكەن، سانائەت ھۆكۈمران كۈچكە ئايلانغان دەۋردە ئادەملەر ئۆزلىرىنىڭ خۇدا بىلەن بولغان مۇناسىۋەتلىرىنى ئېنىقلاپ بىلىۋېلىش پېيىگە چۈشىدۇ. بولۇۋاتقان ئىشلارنىڭ ھەممىسى دەل مانا شۇنىڭغا قاراپ كېتىۋاتىدۇ. ئاۋدىنېنىڭ خۇلاسىلىرى تېخى تولۇق ئەمەس بولۇپ، خېلى مۇنازىرە تەلەپ قىلاتتى. لېكىن رەسمىي دىنىي تەلىم ئۇنىڭ بۇ ئەركىن پىكرىنى ھەزىم قىلىپ، كەچۈرۈپ كېتەلمىدى. ئۇ توۋا - ئىستىغپاردىن باش تارتقۇچە، باشقىلار ئۇنى دىنىي مەكتەپتىن ھەيدىۋەتتى.

ئاۋدىي كاللىستراتوۋنىڭ ماڭلىيى كەڭ بولۇپ، بۆزدەك ئاق ئىدى. ئۆز قاتارىدىكى نۇرغۇن ياشلارغا ئوخشاش ئۇ چاچلىرىنى يەلكىسىگىچە ئۆستۈرگەن، قوڭۇر رەڭلىك قويۇق ساقال قويغانىدى. بۇلار ئۇنىڭغا كۆركەملىك بېغىشلىمىسىمۇ، لېكىن چىرايىنى مۆمىن - مۇلايىم قىلىپ كۆرسىتەتتى. چاناق

لىرىدىن بۆرتۈپ چىققان كۆزلىرى تىنماي پىلىلداپ تۇراتتى، ئۇلاردا يەنە ئۆزى قىينىلىپ تېپىۋاتقان نەرسىلەردىن كەلگەن چەكسىز مەمنۇنلۇق ۋە شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۇ ياخشىلىق قىلماقچى بولۇپ ئىنتىلىۋاتقان ئەتراپتىكى ئادەملەردىن كېلىۋاتقان نۇرغۇن ئېغىر ئازاب ـ ئوقۇبەتلەرمۇ ئىپادىلىنىپ تۇراتتى...

ئۇ كۆپرەك كاتەكچە كۆڭلەك، ئۆرە ياقلىق تىۋىتلىق پوپايكا، سوغۇق كۈنلىرى كونىرىغان پەلتو، دادىسىدىن قالغان قالىپقىنى كىيىپ يۈرەتتى. ئۇ موينىقۇم چۆلىدىمۇ شۇ ئۇستىباش بىلەن پەيدا بولدى...

مۇشۇ پەيتته قوللىرى باغلانغان ھالدا ماشىنا كوزۇپىدا ياتقان ئاۋدىنىڭ خىيالىدىن ھەر تۈرلۈك ئاچچىق، ئەلەملىك ئويلار ئۆتىمەكته ئىدى. لېكىن شۇ تاپتا ھەممىدىنمۇ يالغۇزلۇق ئەلىمى قەلبىنى ئۆرتەۋاتاتتى. شۇ چاغدا ئۇ قايسىدۇر بىر شەرق شائىرىنىڭ يادىدا چالا ـ پۈچۈق قالغان مىسرالىرىنى تەكرارلىدى: «ئاتىدىن ئالته بولساڭمۇ، بىر يالغۇزلۇق بېشىڭدا، جاپادىن يالغۇز بولساڭمۇ شۇ يالغۇزلۇق بېشىڭدا». ئۇ يەنە تېخىمۇ ئىزتىراپ ئىچىده كېيىنكى چاغلاردا دۇنيادا ئۆزىگە ئەڭ يېقىن بولۇپ قالغان ئاشۇ قىز توغرىسىدا ئەلەم بىلەن ئويلاپ كەتتى. ئۇ ئۇنىسى ئۆز جېنىدىن ئايرىپ تەسەۋۋۇر قىلالمايدۇ، ئۇ دائىم خىيالىلىرىغا ھەمراھ. قىينالسىمۇ، شادلانسىمۇ ئۇنىڭغا مۇراجىئەت قىلىدۇ. ئېغىر ئەھۋالىغا چۈشكەنده بىر ـ بىرىگە ناھايىتى يېقىن كىشىلەرنىڭ قەلب يولى بىلەن پەۋقۇلئاددە ئۇچرىشىشى راست بولىدىغان بولسا، ئۇ ھالدا ئاشۇ شەپقەتلىك ـ مېھرىبان قىز جەزمەن مۇشۇ كېچىده نېمىدېگەندۇر قاتتىق ئۆرتىنىپ، نېمىنىدۇر قاتتىق سېغىنىپ، يۈرىكى نېمىدېگەندۇر ئازابلىنىپ تۇرۇۋاتقاندۇر...

مانا شۇ چاغدا ھېلىقى شەرق شائىرى ئېيتقان غەلىته

سۆزلەرنىڭ ئەسلى مەنىسى بىرددىنلا ئۇنىڭغا ئايان بولدى. ئۇ بۇرۇنلاردا شۇ سۆزلەردىن كۈلۈپ يۇرەتتى، ئۇلارغا ئىشەنمەيتتى: «سۆيگۈگە چىن دىلىدىن بېرىلگەن كىشى، مۇھەببەت تورىغا قالمىغاي چۈشۈپ...» تۇۋا! ئەمدى بولسا ئۇ شۇ تەقدىر توغرىسىدا ئويلاپ يېتىپ، ئاۋاز چىقارماي يىغلايتتى، مۇنداق خىيال قىلاتتى: «ئەگەر ئۇنى كۆرمىگەن، بىلمىگەن، كۆيۈپ - پىشىپ سۆيمىگەن بولسام، بۇنچىلىك ئازاب - ئوقۇبەت چەكمەس ئىدىم. سېغىنماس ئىدىم، كۆيمەس ئىدىم، مۇشۇ تاپىنىڭ ئۆزىدىلا، ھە، دەل مانا مۇشۇ تاپتا ئۇنى كۆرگۈم، سوغۇق، رەھىمسىز تۈن باغرىنى يېرىپ ئۆتۈپ، ئۇنىڭ قېشىدا پەيدا بولغۇم كەلمەس ئىدى. چېكى بارمۇ ئاخىر بۇ تەلۈە، يېڭىش قىيىن بولغان ئاغرىق - ئازابىنىڭ! قېنى ئەمدى، ھازىر ئاسىيانىڭ چەك - چېگرىسى يوق چۆللىرىدە، شۇ چۆللەرنىڭ بىر چېتىدە، قۇرۇقلۇقنى كېسىپ ئۆتكەن تۆمۈريولنىڭ ياقىسىغا جايلاشقان جالپاق - ساز بېكىتىگە بېرىپ قالساڭ، دەل شۇ يەردىكى كېسەلخانىنىڭ يېنىغا جايلاشقان ئاجايىپ ئۆينىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا يېرىم ساەتلا تۇرساڭ، بۇ، ئۇنىڭ ئۆيى...» لېكىن قۇتۇلۇپ كېتىشنىڭ ئىلاجى يوقلۇقىنى كۆرۈپ، ئاۋدىي ئۆزىنىڭ، ئېھتىمال، شۇ قىزغا قىلچىلىك لازىمى بولمىغان ساداقىتىگە لەنەت ئوقۇدى. ئۇ پەقەت شۇنىلا دەپ، ئىككىنچى مەرتىۋە يەنە ئاسىيا ئۆلكىلىرىگە قايتىپ كەلدى، ئۇنى دەپ، مانا موينىقۇمدا ئىت كۆرمىگەن كۈنلەرنى كۆرۈپ باغلىنىپ يېتىپتۇ. ئۇنى كۆرۈشنىڭ ئىلاجى يوقلۇقىدىن ئۇنىڭ جېنى تېخىمۇ ئۆرتىنەتتى، ئۆزىنى تېخىمۇ يالغۇز سېزەتتى. ئەينى زامانىدا شۇ ھېسسىياتلار ئۇنىڭغا خۇداغا ئىنتىلىش ۋە ئۇنىڭ ۋىسالىغا يېتىش يولىنى ئاچقاندەك بولۇۋىدى. خۇدا ئىنسانغا مۇھەببەت ئارقىلىق ئاملىيان بولىدىكەن ۋە شۇنىڭ

بىلەن ئادەمگە تىرىكچىلىكنىڭ ئەڭ ئالىي سائادىتىنى ھەدىيە قىلىدىكەن. بۇنىڭدا تەڭرى ـ تائالانىڭ خەير ـ ساخاۋىتى چەكسىزدۇر، خۇددى ۋاقىت دەريالىسىنىڭ چەكسىزلىكىدەك مۇھەببەتنىڭ يولىمۇ تەكرارلانمايدۇ، ھەر بىر ئادەم ئۆچۈن، ھەر بىر ھال ئۆچۈن...

«ساڭا ھەمدۇسانالار بولسۇن!» دەپ شۇڭىرلىدى ئۇ ئايغا قاراپ پېتىپ. ئاندىن ئويغا چۆمدى: «دىلىنى مۇھەببەتكە ئاشنا قىلىدىكەن، بۇمۇ لۇتفى مەرھەمىتىنىڭ چەكسىزلىكىدىن... قېنى، ئۇ بۇنى چۈشەنسە...»

شۇ چاغ تۆۋەندە، ماشىنا يېنىدا قەدەم تاۋۇشلىرى ئاڭلاندى. كىمدۇر كېكىرىپ، خىرىلدىغان پېتى ماشىنا كوزۇپىغا ئېسىلىشقا باشلىدى. مىشاش ئىكەن. ئۇنىڭ كەينىدىن كېپىنىڭ كاللىسى كۆرۈندى. راسا كۆتۈرۈشكەن ئوخشايدۇ، ئۇلاردىن گۈپۈلدەپ ھاراقنىڭ قاڭسىق پۇرىقى چىقىپ تۇراتتى.

ـــ يېتىۋېرەمسەن، ئاناڭنى... قېنى، قوپ ئورنىڭدىن، ئىتنىڭ پوپى. ئوبېر چاقىرىۋاتىدۇ. تېرەكنى شىلۋالىمەن دەيدۇ، ـــ مىشاش تىللىغان پېتى كېپىكلەر ئۇستىدىن خۇددى ئېيىق ئىندا دەلدەكشىگەندەك ئۈيلاق ـ بۇيىقا لەلەكشىپ كېلىۋاتاتتى.

كېپىمۇ تەھدىت سالدى:

ـــ تېرنىسىنى شىلىپ، مۇشۇ چۆلگە تاشلاپ كېتىمىز.

ـــ چۆلىمۇ گەپمۇ! ـــ كېكىردى مىشاش، ـــ شۇ قىلىقى ئۆچۈن سىبىرگە ئەۋەتىش كېرەك بۇ ئىتنى، ھۇ ئاناڭنى... تازا بېشىمىزنى قاتۇردۇڭ. نېمە، سوپىي قىلماقچىمىدىڭ بىزنى! تازا تېپىپسەن ئادىمنى، ئاناڭ...

IV

ئۆتكەن ئاشۇ مەزگىل ئىچىدە ئاۋدىي كاللىستراتوۋ جالپاق - ساز بېكىتىدىكى ئىنگا فېدوروۋنا نامىغا بىرنەچچە پارچە خەت يېزىپ ئەۋەتتى. ئىنگا فېدوروۋنامۇ شەھەر پوچتە خانىسىنىڭ سوراپ ئېلىنىدىغان بۆلۈمىگە جاۋاب يوللاپ تۇردى. چۈنكى ئاۋدىينىڭ شەھەردە ھازىر باشقا تايىنلىق ئادرېسى يوق ئىدى. ئاۋدىي ئانىسىدىن بالدۇر ئايرىلدى. بويتاق قالغان دىياكون كاللىستراتوۋ يۇرمەكىنىڭ پۈتۈن قۇربىنى، ھەممە دۇنياۋى ۋە دىنىي بىلىملىرىنى ئوغلى بىلەن قىزىغا بېغىشلىدى. ئاۋدىيدىن ئۈچ ياش چوڭ ھەدىسى ۋارۋارا لېنىنگرادقا ئوقۇشقا كەتتى. سەفەن مەكتىپىگە كىرىمەن دەپ يۇرگەنىدى، لېكىن ئۇنى چېركاۋ خادىمىنىڭ قىزى، مەكتەپ بالىلىرىنى بۇلارغا ئىشىنىپ تاپشۇرغىلى بولمايدۇ دەپ، قوبۇل قىلمىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ئىمتىھاندىن ئۆتۈپ سانائەت ئىنىستىتۇتىغا كىردى ۋە شۇ يېتى لېنىنگرادتا قېپقالدى. تۇرمۇش قىيىنىدى، ئائىلىلىك، بالا - چاقىلىق بولدى. ھازىر قايسىدۇر بىر لايىھىلەش يۇرتىدا سىزمىكەشلىك قىلىدۇ. ئاۋدىينىڭ يولى روھانىي بىلىملەر ساھەسىگە چۈشكەنىدى. بۇ ئۇنىڭ ئارزۇسى ئىدى، شۇنداقلا ئاتىسىنىڭمۇ ئارزۇسى ئىدى، بولۇپمۇ ۋارۋارا سەفەن مەكتىپىگە كىرگەندىن كېيىن، ئۇ شۇنداق بولۇشىنى تېخىمۇ ئارزۇ قىلغانىدى. ئاۋدىينىڭ دىنىي مەكتەپتە بىلىم ئېلىشقا باشلىغانلىقىنى كۆرۈپ دىياكون كاللىستراتوۋ ئىچ - ئىچىدىن خۇشال بولۇپ، ئەمگىكى ۋە ئۆگۈت - نەسىھەتلىرىنىڭ زايا كەتمىگەنلىكىدىن، نالىلىرى خۇداغا يېتىپ بارغانلىقىدىن ئۆزىنى تولىمۇ بەختىيار ھېسابلايتتى. لېكىن ئۇزاق ئۆتمەيلا

ئۇ ئامانتىنى تاپشۇردى. ھېلىمۇ تەقدىر مېھرىبان ئىكەن-ده بولمىسا، ئۇ پەرزەنتى ئاۋدېتسىنىك ئادەمنىڭ ئۆزىدەك كونا ئىلمىي ئىلاھىيەت تەدرى تائالانىڭ باقي ۋە چەكسىز قۇدرىتى بىلەن مەڭگۈ يارىتىلغان دىنىي تەلىمات ساھەسىدە بىدئەتكە بېرىلىپ كېتىشىنى، كۇپۇرلۇق ئويلارغا يول قويۇشىنى كۆرىدىغان بولسا، بۇنى ئەسلا كۆتۈرەلمىگەن بولاتتى.

ئاۋدېي كاللىستراتوۋ ئوبلاست ياشلار گېزىتىنىڭ ئىشلىرىغا قاتنىشىشقا باشلىغاندىن كېيىن، دېياكون كاللىستراتوۋ ئۆزاق يىللار ئائىلىسى بىلەن ئىستىقامەت قىلغان كىچىككىنە ئۆيدە تەيىنلەنگەن چېركاۋ خىزمەتچىسىگە بېرىلىپ سابىق دىنىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسىدىن ئۇنى بوشتىپ بېرىش تەلەپ قىلىندى. ئەمدى ئۇنىڭ چېركاۋ بىلەن ئالاقىسى ئۈزۈل-كېسىل ئۈزۈلگەنىدى.

ئاۋدېي لېنىنگرادتىن ھەدىسىنى چاقىرتتى. خالىسا ئاتا-ئانىسىدىن قالغان ئۆزىگە كېرەكلىك نەرسىلەرنى، ئاساسەن، بۇتلار بىلەن سۈرەتلەرنى خاتىرە ئۈچۈن مىراس تەرىقىسىدە ئېلىپ كەتسۇن، دېدى. ئۆزىگە دادىسىنىڭ كىتابلىرىنى ئېلىپ قالدى. ھەدە - ئىنى شۇ چاغدا ئاخىرقى قېتىم ئۇچراشقانىدى. ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىگە يارىشا ھايات يولى بار ئىدى. ئۇلار شۇنىڭدىن بېرى كۆرۈشكىنى يوق. ئۇلارنىڭ بىر - بىرى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى يامان ئەمەس ئىدى. لېكىن، نېمە ئامال بار، ئۆمۈر يوللىرى باشقا - باشقا ئىكەن. شۇنىڭدىن بېرى ئاۋدېي خەلقارنىڭ ئۆيىنى ئىجارىگە ئېلىپ ياشىدى، پۈتۈن بار چاغلاردا ئالاھىدە ئۆيلەردە، پۈتۈن يوق چاغلاردا ئادەتتىكى ئۆيلەردە يېتىپ يۈردى. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇنىڭغا يېزىلغان خەتلەر پوچتىخانىسىنىڭ «سوراپ ئېلىنىدىغان» بۆلۈمىگە ئەۋەتىلەتتى.

ئاۋدىي كاللىستراتوۋنىك ئوبلاست كومسومول گېزىتى تەھرىر بۆلۈمى تەرىپىدىن ئوتتۇرا ئاسىياغا ئەۋەتىلىشى دەل مانا شۇ پەيتلەرگە توغرا كەلدى. بۇ پىكىرمۇ ئاۋدىينىك ئۆزىدىن چىقتى. ئۇ مەملىكەتنىك ياۋروپا قىسمىدىكى ياشلار ئارىسىدا نەشكەشلىك قانداق يوللار ۋە ۋاستىلەر بىلەن تارقىلىۋاتقانلىقىنى ئۆگەنمەكچى ۋە ئۇنى شەرھلەپ بەرمەكچىدى. نەشە بولسا ئوتتۇرا ئاسىيادا، چۇ ۋە مويىنقۇم چۆللىرىدە ئۆسىدۇ. نەشە — مەشھۇر ھىندى كەندىرىنىك بىر تۈغقان ئاچىسى، جەنۇبتىكى دەشتلەردە ئۆسىدىغان ياۋايى قورايىنىك بىر تۈرى. ياۋايى قورايىنىك يوپۇرماقلىرى. چېچەكلىرى ۋە چاڭلىرىدا ئادەمنىك بەشىنى ئايلاندۇرىدىغان، چەككەندە ھوشىنى كەتكۈزىدىغان ۋە خىيالىنى كۆكلەردە سەير قىلدۇرىدىغان، لېكىن نورمىدىن ئېشىپ كەتسە، روھنى ئېزىدىغان، قىينايدىغان ۋە ئاخىرىغا بېرىپ ساراڭ قىلىپ قويىدىغان ماددىلار بولىدۇ، ئۇنى چەككەندىن كېيىن ئەتراپتىكى نەرسىلەر ئادەمگە غايەت خەتەرلىك بولۇپ سېزىلىدۇ.

ئاۋدىي كاللىستراتوۋ سەپەردىن ئالغان تەسىراتلىرىنى يول ئوچېركلىرىدا تەپسىلىي تەسۋىرلەپ يازدى. چۆلدە كۈتۈلمىگەندە بۆرە توپىغا دۇچ كەلگەنلىكىنى، ئۆز كۆزى بىلەن نېمىنى كۆرگەن، بېشىدىن نېمىنى ئۆتكۈزگەن بولسا، ھەممىسىنى ھەم گۇۋاھچى، ھەم پۇقرا سۈپىتىدە ئەلەم ۋە تەشۋىش بىلەن تەسۋىرلىدى. كەندىر ئوتىنىك جەمئىيەتكە قانچىلىك زىيان سېلىشى مۇمكىنلىكى ھەققىدە كۆيۈنۈپ ئاگاھ بەردى. بىراق تەھرىر بۆلۈمى دەسلەپتە قۇچاق ئېچىپ كۈتۈۋالغان ئوچېركلار باشتا قىسقارتىلدى، كېيىن پۈتۈنلەي چىقماي قالدى.

ئاۋدىي ئىشىنىك ھېچ يۇرۇشمەيۋاتقانلىقى، ئۆزى دۇچ كېلىۋاتقان قىيىنچىلىقلار ئۈستىدە ئىنگا فېدوروۋنىغا خەت

يېزىپ تۇردى. ئاۋدىي ئۇنى تەقدىر ئىلاھىنىڭ ئۆزىگە ئاتا قىلغان ئىنئامى، دۇنيادىكى ئەڭ يېقىن ئادەمىم دەپ بىلەتتى. ئۇنىڭ نەزەرىدە ئىنگا فېدوروۋنا بىر دەريا ئىدى، شۇ دەريادا بىر چۆمۈلۈۋالسام، ئۆلۈپ كېتىۋاتقان ۋۇجۇدۇم قايتا تىرىلەتتى، شۇنىڭ بىلەن تۇرمۇشتىكى ئوكۇشسىزلىقلارنى يېڭىش ئۈچۈن ئۆزۈمدە كۈچ پەيدا قىلاتتىم، دەپ ئويلايتتى. ئاۋدىي بارا-بارا ئىنگا فېدوروۋنا بىلەن يېزىشقان خەتلىرىنىڭ ھاياتىدىكى ئەڭ چوڭ ۋەقە، ئۆمرىنىڭ ئېسىل مەزمۇنى ۋە مەنىسى بولۇپ قالغانلىقىنى چۈشىنىپ يەتتى.

ئۇ خەتنى ئەۋەتىۋەتكەندىن كېيىن شۇنىلا ئويلاپ ياشايتتى. يازغان نەرسىلىرىنىڭ ھەممىسىنى خاتىرىسىدە يەنە بىر باشتىن تىكلەپ چىقاتتى، ئۇلارنى ئىزاھلايتتى، ئۆزىچە چۈشەندۈرەتتى. بۇ، بىر - بىرىدىن تولىمۇ يىراقتا بولغانلارنىڭ غەلىتە بىر ئۇچرىشىشى ئىدى، ئۇنىڭ ئازابلىق سۆيگۈ فونتانلىرى يۈرىكىدىن ئېتىلىپ چىقىپ، ھەرقانداق زامان ۋە ماكانلاردىن ھالقىپ كېتەتتى.

«... كېيىن مەن خېلىغىچە ئويلىنىپ يۈردۈم. خېتىمنىڭ بېشىدىكى سۆزلەر سىزنى تەئەججۇپكە سېلىپ قويمىدىمىكىن: «پەدەرۇ ئوغۇلۇ مۇبارەك روھ ئىسمى بىلەن!» ئۆزۈم شۇنداق ئەنئەنىلەر ئىچىدە تەربىيەلەنگەنلىكىم ئۈچۈن ئۇلارنى تىلغا ئالغانىدىم. ھەر بىر جىددىي گەپ ئالدىدىن ئۇلارنى ئەسلەيمەن. چۈنكى شۇ سۆزلەر يۈرىكىمگە قۇۋۋەت بېرەتتى، تىلىمنى سازلايتى ۋە ئۆتكۈر قىلىتى، خۇددى ئىبادەت قىلىۋاتقاندەك بىر ئەھۋالغا چۈشەمەن. شۇنىڭ ئۈچۈن مەن بۇ ئادىتىمنى ئۆزگەرتىپ ئولتۇرمىدىم. روھانىيلار تەبىقىدىن چىققانلىقىمنى ۋە دىنىي مەكتەپتە ئوقۇغانلىقىمنى سىزگە يەنە بىر نۆۋەت ئەسلىتىپ ئۆتۈۋاتىمەن. مەن سىزدىن ئۆزۈمگە تېگىشلىك ھېچ نەرسىنى

يوشۇرۇشنى خالىمايمەن. سىزگە بولغان مۇناسىۋىتىم مېنى شۇنداق قىلىشقا تەقەززا قىلىدۇ.

يەنە شۇنىمۇ كۆپ ئويلايمەنكى، سىز بىلەن خوشلاشقان چېغىمىزدا يېقىن بولۇپ قالغان ۋە سەنلىشىپ پاراڭلاشقانىدۇق. ئەمدى بولسا يەنە سىز دەپ يېزىۋاتىمەن. مېنى كەچۈرۈڭ، خوشلاشقىنىمىزدىن بۇيان تېخى كۆپ ۋاقىت ئۆتكىنى يوق. لېكىن ماڭا نېمىدۇر بىرنېمە بولدى. شۇنداق، ھەممە تەنتەك ئادەملەر ئۆزلىرىنى ئاقلاش ئۈچۈن دائىم تۈرلۈك باھانە - سەۋەبلەرنى ئويلاپ تاپىدۇ. بۇ خالىسانە ئېيتىلغان بىر گەپ - تە. ھەر ھالدا ئارىمىزدا شۇنچىلىك ئۇزۇن مۇساپە تۇرۇپتۇ. ئىجازەت بېرىڭ، سىزنى سىزلەپ يازاي. شۇنداق قىلسام، ئۆزۈمنى خېلى يېنىك سېزىمەن. مۇبادا، سىز بىلەن كۆرۈشۈش ماڭا يەنە نېسىپ بولمىغان بولسا، يۈرىكىمدىكى ئەڭ مۇقەددەس، ئەڭ ياخشى ئارزۇ - ئارمىنىم ئەمەلگە ئاشقان بولاتتى (ئارزۇلىرىم ماڭا ئۆز پەرزەنتلىرىمدەك بولۇپ قالغان، مەن ئۇلارنى ئارزۇلاپ ئۆستۈرىمەن، ئۇلارسىز بىردەممۇ تۇرالمايمەن. ئۆز پۇشتۇڭدىن تامغان بالىلارنى سۆيۈش، ئۇلارنى خۇددى ئارزۇ - ئارماندەك سۆيۈش قانچىلىك بەخت - سائادەت ئىكەنلىكىنى ياخشى تەسەۋۋۇر قىلىمەن). بۇ ئارزۇلار روھنىڭ ئەبەدىي جەزبىسى ۋە چەكسىز ئىلاھىي مۇكەممەللىككە ئىنتىلىشىدىن تۇغۇلىدۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۆزۈمۇ تۇيمىغان ھالدا شۇ ئارزۇلار تۈپەيلىدىن يوقلۇق تەشۋىشىگە قارشى غالىب تۇرىمەن. ئېھتىمال مۇھەببەت ئۆلۈمىنىڭ ئەكسىدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن، تۇغۇلۇش ھادىسىسى قاتاردا ئۇ تىرىكلىكىنىڭ ئەسلى ئاچقۇچى بولسا ئەجەب ئەمەس. مەن بىزگە يەنە دىدار كۆرۈشۈش نېسىپ بولسۇن دەپ، سىزگە بۇلارنى خۇددى دۇرۇت تۇققۇغاندەك تەكرارلاۋاتىمەن. شۇ چاغدا ئۇچراشقان چېغىمىزدا، سىزنى

خىجىللىقتا قويماسلىققا ۋەدە بېرىمەن... ھازىرچە ئېيتىش لازىم بولغان گەپلەر شۇنچىلىك جىقكى...

ئىنگا فېدوروۋنا، يادىڭىزدا بولسا كېرەك، سىزنىڭ يۈرىگىڭىزغا بېرىشتىن مەقسەت ماقالە يېزىش ئىدى. ماقالىلىرىم گېزىتتە چىقىشى بىلەنلا ئۇلارنى سىزگە ھاۋا پوچتىسى ئارقىلىق ئەۋەتىمەن، دەپ ئېيتقانىدىم. ئەپسۇسكى، نەشىكەش بالىلار، نەشە ئىزدەپ يۈرگەن ئۆسمۈر يىگىتچاقلار ۋە شۇلار بىلەن باغلىق بولغان ھاياتىمىزدىكى ھەممە قايغۇلۇق ھادىسىلەر ھەققىدىكى ئوچېركلىرىمنىڭ پات ئارىدا گېزىتتە چىقىشىغا ئەقلىم يەتمەي قالدى. مەن بىزنىڭ كۆنلىرىمىزدە دەۋاتىمەن. چۈنكى كەندىر بۇ يەرلەردە ناھايىتى بۇرۇنقى زاماتلاردىن بېرى ياۋايى ھالەتتە ئۆسۈۋاتىدۇ. بۇنىڭدىن ئون بەش يىل بۇرۇن — بۇنى ئۆزىڭىزمۇ بىلىسىز، نېمىشقا مەن بۇنى سىزگە ئۆزى مۇتەخەسسىس بولغان ئادەمگە ئېيتىۋاتقانلىقىمنى بىلمەيمەن، لېكىن، ئەپۇ قىلىڭ، مەن بەربىر، ئىنگا فېدوروۋنا، بۇنى ھېكايە قىلىشىم كېرەك ۋە يەنە سىزگە ھېكايە قىلىپ بېرىمەن، پەقەت شۇلارلا مۇشۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىگە قانداقتۇر مەنە بېغىشلاپ تۇرىدۇ. شۇنداق قىلىپ، ئون بەش يىلچە بۇرۇن بۇ كاساپەت ئوتنى، نەشكەشلەر ئۇنى ئون دېيىشىدۇ، چېكىش ئۇچۇن ياكى باشقا بىرەر مەقسەتتە يىغىش ھېچكىمنىڭ خىيال لىغىمۇ كەلمىگەنىكەن. شۇ يەرلىك ئادەملەر شۇنداق دەيمۇ. بۇ ئاپەت تېخى يېقىندىلا پەيدا بولدى. ئەلۋەتتە، بۇنىڭدا غەربنىڭ تەسىرىمۇ ئاز ئەمەس. مانا ئەمدى، ماڭا قايسىدۇر تەشكىلاتلارغا بايانات يېزىشنى تەكلىپ قىلىشۋاتىدۇ. ئەقلىگە سىغامدۇ شۇ گەپ. چۈشىنىمەن، بۇ مەسىلىنى كۆتۈرۈپ چىقىش ئاسان ئەمەس. ياشلار ئوتتۇرىسىدا — ئادالەت يۈزىسىدىن ئېيتىپ قويايلى، قىسمەن ئېگىز تۆۋەن ياشلار ئوتتۇرىسىدا —

ئەپپۇتكەشلەر، نەشكەشلەر توغرىسىدىكى دەھشەتلىك، پاش قىلغۇچى ماقالىلار ئابروي ـ شەنىمزگە داغ چۈشۈرەرمىش، ھەممىنى دەرغەزەپ قىلارمىش، كۆلكىگە قالارمىشمىز. چۆچۈگەن نەرسىلىرىنى قاراڭ. ئالدامچىلىق ئەمەسمۇ بۇ، سىياسەتتە تۆگىقۇشقا ئوخشاپ قېلىش ئەمەسمۇ بۇ.. ئاقىۋىتى ھەددىدىن زىيادە ئېغىر بولىدىغان بۇنداق ئابرويىنىڭ كىمگە كېرىكى بار!

بۇ سۆزلەرنى ئوقۇۋېتىپ، ئىنگا فېدوروۋنا، ۋاي بىچارە، ئەخمەق، نېمانچە ساددىدۇر، نېمانچە يېنىپ ـ كۆيىدىغاندۇر دەپ مىيىقىدىزدا كۈلۈپ قويغانسىز. ياكى ئەكسىچە، تەشۋىشلىنىپ قوشۇمىدىزنى تۈرۈپ قويغانسىز. راستىنى ئېيتسام، بۇ سىزگە تولىمۇ ياراشىدۇ. قوشۇمىدىزنى تۈرگەن چاغلىرىدا، چېھرىڭىز ئىلاھىيەتنىڭ ماھىيىتىگە يېتىشكە ئۇرۇنغان ياش راھىبلارنىڭ رۇخسارلىرىدەك پاك ۋە غايەت سىرلىق بولۇپ قالىدۇ. ئاشۇ ئەيسا ئەلەيھىسسالام ئاشقىنى ـ ھۇرلىرىنىڭ ھەقىقىي گۈزەللىكىمۇ ئۇلارنىڭ ئىلھامبەخش مەپتۇنكارلىقىدا ئەمەسمۇ ئاخىر. ئەگەر مەن بۇ سۆزلەرنى ئاۋازىمنى چىقىرىپ ئېيتسام ۋە يەنە باشقا ئادەملەرنىڭ ئالدىدا ئېيتسام، ئۇ ھالدا تىل ياغلىملىق قىلىۋاتقاندەك بولۇپ قالار ئىدىم. لېكىن بايا ئېيتقىنىمدەك، سىزنىڭ ئالدىڭىزدا مېنىڭ يا ئازايتىپ ۋە يا كۆپەيتىپ كۆرسىتىدىغان مۇتلەق ھېچ نەرسەم يوق. مۇبادا، سىزنىڭ تەشۋىشلىك خىيال بىلەن تولغان چېھرىڭىز خاتىرەمگە ئويغىنىش دەۋرى سەنئىتىنىڭ بۈۈي مەريەمنى چۈشۈرۈۋاتقان بولسا، ئۇنداقتا بۇ ھالنى مېنىڭ سەنئەت ساھەسىدىكى تەجرىبىسىز لىكىمگە ئارتىپلا قويۇڭ. ئىشقىلىپ قانداقلا بولمىسۇن، سۆزلىرىمنىڭ سەمىمىي ئىكەنلىكىگە ئىشىنەرسىز، دەپ ئۈمىد قىلىمەن... ئاخىر، ھەممىسى شۇنداق باشلانغان ئەمەسمىدى.

سىز ئاغزىمدىن چىققان بىرىنچى سۆزۈمدىنلا ماڭا ئىشەنمىگىز ۋە مېنىڭ ھاياتىمدا پۈتۈنلەي يېڭى بىر سەھىپە ئاچتىڭىز...»

* * *

«بۈگۈن يەنە ماقالام يۈزىسىدىن تەھرىر بۆلۈمىگە باردىم. ئەھۋال شۇنداقلا، ھېچقانداق ئۆزگىرىش يوق، ھېچقانداق سىلجىش يوق، ھېچقانداق يورۇقلۇق يوق. نېمىشقا مېنىڭ چۆل ئوچېركلىرىمنى تەھرىر بۆلۈمى باشتا خۇشال ـ خۇراملىق بىلەن ئالىدۇيۇ، ئەمدى كۆڭۈللىرى پۈتۈنلەي سوۋۇپ كېتىدۇ، بۇنى ماڭا ھېچكىم تۈزۈكرەك قىلىپ چۈشەندۈرۈپ بېرەلمەيدۇ. ئۇلار ئوتتۇرىغا قويۇلغان مەسىلەرنىڭ نەقەدەر مۇھىملىقىنى ئاشكارا تەن ئېلىشقان ئەمەسمىدى. گېزىتنىڭ باش مۇھەررىرى مېنىڭدىن ئۆزىنى چەتكە ئالغىنى ئالغان، كاشكى تېلېفون بېرىپ ئالغىلى بولسا. ئايال كاتىپى دائىم ئالدىراش دەپلا جاۋاب بېرىدۇ ــ بىردەم ھەيئەتلەر يىغىنى، بىردەم چوڭ يىغىن، بىردەم يۇقىرى چاقىرغان، ئۇلار مانا شۇلارنى باھانە قىلىشنى بەكمۇ ياخشى كۆرىدۇ.

يەنە ئۆزۈم يالغۇز تونۇش كوچىلاردا كېتىپ بارىمەن. بۇ يەرگە چەتتىن كېلىپ قالغان يات ئادەمگە ئوخشايمەن. گويا شۇ يەردە تۇغۇلمىغاندەك. بالىلىقىمدىن تارتىپ چوڭ بولمىغاندەك. يۈرىكىم مۇزدەك، بوش، ئۆزۈمنى يات سېزىمەن. گاھىدا تونۇش ـ بىلىشلىرىم مېنىڭ بىلەن ئەھۋاللاشمايدۇ. ئۇلار مېنى دىندىن ئازغان، مۇرتەت، مەكتەپتىن قوغلانغان، بىدئەتچى ۋەھاكازا دەپ بىلىدۇ. پەقەت بىر نەرسە يۈرىكىمگە ھارارەت بېغىشلاپ تۇرىدۇ، پەقەت بىر ئۇي دائىم مېنى ئۆزىگە تارتىدۇ ــ بۇ، مېنىڭ خەتلىرىم. يول بويى نېمىلەرنى

يېزىشىمنى ئويلايمەن. كېيىنكى خېتىمدە ئۇنىڭغا قىزىقارلىق بولغان ھەممە نەرسىلەر ھەققىدە ھېكايە قىلىپ بېرىمەن. سۆيۈملۈك ئايال ھەققىدە خىيال سۈرۈش، ئۇنىڭغا خەتلەر يېزىش ھاياتىمنىڭ ئېسىل مەزمۇنىغا ئايلىنىدۇ، دەپ زادىلا ئويلىمىغانىدىم. قېنى، قانىتىم بولسا، تېزرەك ئۇنىڭ ئالدىغا پەرۋاز قىلسام، يەنە ئۇنىڭ بىلەن تۇنجى قېتىم ئۇچراشقان يەرگە بارسام. تېزرەك بولسىچۇ! مېڭىپ كېتىۋېتىپ، شۇلارنىلا ئويلىغىنىم ئويلىغان. بەلكىم، باشقا ئادەملەرنىڭ بېشىدىنمۇ شۇنداق كۈنلەر ئۆتكەندۇر، ئۇلارمۇ مەلۇم بىر مەزگىل ھاياتىنىڭ مەزمۇنىنى پەقەت مۇھەببەتتە بىلىپ، شۇنىڭدىن خۇش بولۇپ، بېشى ئاسمانغا تاقىشىپ يۈرگەندۇر. لېكىن، مېنىڭ ئۇلاردىن پەرقىم شۇنىڭدىكى، مەن تاكى ئۆلگۈچە سۆيىمەن، ھاياتىمنىڭ پۈتۈن مەنىسى شۇنىڭدىلا بولىدۇ.

مانا، كەڭ كوچىلاردا يوپۇرماقلار تۆكۈلۈۋېتىپتۇ. مەن يازغان نەرسىلەر يازنىڭ بېشىدا بولۇپ ئۆتكەن ئىدىغۇ. تەھرىر بۆلۈمى شۇ چاغلاردا مېنىڭ پىكرىمنى قوللاپ تېزرەك يېزىشقا ئالدىراتقانىدىغۇ. ئەمەلىي ئىشقا كەلگەندە، تەھرىر بۆلۈمى ئۆزىنى كەينىگە تارتىشى مۇمكىنلىكى خىيالىمغىمۇ كەلمىگەنىدى. ئاممىۋى مەتبۇئات سەھىپىلىرىدە پەقەت ئۆزىمىزگە توغرا كېلىدىغان ۋە ياقىدىغان، ئابروي كەلتۈرىدىغان، ئۇتۇقلارنى ئومۇملاشتۇرىدىغان نەرسىلەرنىلا يېزىش كېرەك، دەيدىغان غەلىتە ئادەت بۇنچىلىك كۈچلۈك ئىكەنلىكى ھەققىدە ئويلىمىغان ئىكەنمەن.

شۇ كۈنلەردە پۈتۈن پىكرۇ خىيالىم جەنۇبتىكى ئۆلكىلەرگە قىلىدىغان سەپىرىم بىلەن بەند ئىدى. روسىيىنىڭ ئىچكىرىسىدە تۇغۇلۇپ ئۆسكەنلىكىم ئۈچۈن، ئۇ ناتونۇش يەرلەر ماڭا تولىمۇ ئاجايىپ كۆرۈنەتتى. بارىدىغان بولسام، نەشكەش

چاپارمەنلەرنىڭ بىرىدەك، ئۇلارنىڭ مەخپىي توپلىرىغا قوشۇلۇپ بارىمەن، دەپ كۆڭلۈمگە پۈكۈپ قويغانىدىم. چەتتە تۇرۇپ كۆزىتىش بىلەن بۇ يەردە ھېچ نەرسىگە ئېرىشەلمەيسەن. تۇغرا، يېشىم نەشكەش‌چاپارمەنلەردىن سەل چوڭراق، لېكىن سىرتتىن قارىغاندا، شۇبھە تۇغدۇرمىغان‌دەرىجىدە ئەمەس ئىدى. تەھرىر بۆلۈمىدىكىلەر ئەگەر كونا چاپان بىلەن توزۇپ كەتكەن قالپاق كىيىۋالسىڭىز، ئۇنىڭ ئۈستىگە ساقلىڭىزنى قىرداۋرۇپ تاشلىسىڭىز، سىزنى شۇ خىلدىكى بالىلاردىن زادىلا ئاجرىتىۋالغىلى بولمايدۇ، دېيىشتى. بوپتۇ، دېدىم ـ دە، ساقلىمنى قىرداۋرۇۋەتتىم. ھېچقانداق خاتىرە دەپتەر تۇتمىدىم، بۇ يولغا بالىلارنى نېمىلەر باشلىغانلىقىنى ئېنىقلىشىم، پۇل تېپىش ۋە سودا ـ سېتىقتىن باشقا يەنە نېمە ئۇلارنى بۇنچىۋالا بەند قىلىۋالغانلىقىنى بىلىشىم كېرەك ئىدى. مەن بەگلىك ھادىسىلىرىنىڭ شەخسىي، ئىجتىمائىي، ئائىلىۋى، ئاندىن قالسا. پسىخولوگىيىلىك ھالەتلىرىنى شۇلارنىڭ ئىچىدە تۇرۇپ ئۆگىنىشىم زۆرۈر ئىدى.

شۇنىڭغا قارىماي ھازىرلىق قىلدىم. ماي ئېيى ئىدى. نەشە ماي ئېيىدىن باشلاپ چېچەكلەيدۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ ئۇنىڭ گۈلىنى تېرىش ئۈچۈن، مەخسۇس ئادەملەر مويىنقۇم ۋە چۆچۆللىرىگە ئاتلىنىدۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ماڭا شەھىرىمىزدىكى مەكتەپلەردىن بىرىنىڭ تارىخ ئوقۇتقۇچىسى ۋىكتور نىكىفوروۋىچ گورودېتسكىي دېگەن تونۇشۇم ھېكايە قىلىپ بەردى. ئۇنىڭ بىلەن ئىككىمىز بىر باغدىن، بىر تاغدىن دېگەندەك پاراكلاشقان چاغلىرىمىزدا، ئۇ مېنى چاقچاق قىلىپ، ئاتا ئاۋدىي. دەپ چاقىراتتى. ئۇنىڭ يېشىمۇ مېنىڭدىن ئانچە چوڭ ئەمەس، ھەدەم ۋارۋارا بىلەن تەڭتۇش ئىدى. ۋېكتور نىكىفوروۋىچنىڭ بىر جىيەنى بار ئىدى، تۇغۇلغان ۋاقتىدا ئۇنىڭغا ئۆزى پاشا، پاخوم دەپ ئات قويغانىكەن. ئەنە شۇ

پاشاسی ئۆلگۈر نەشكەشلەر توپىغا كىرىپ قاپتۇ. بۇنى كۆرگەن رەئىس بىلىپتۇ. نە ئاتا ـ ئانىسى، نە ئۆكتور نىكىفوروۋنىڭ خەۋەردار بولماپتۇ.

بىر كۈنى پاشا ئاتا ـ ئانىسىدىن ريازانغا، بوۋامنىڭ يېنىغا بېرىپ كېلىمەن، دەپ رۇخسەت سوراپتۇ. ئۇ بوۋىسىنىڭ قېشىغا پات ـ پات بېرىپ تۇرىدىكەن. ئۇ كېتىپ بەش كۈن لەردىن كېيىن، ئۆكتور نىكىفوروۋنىڭ قازاقىستانىنىڭ ناھايىتى يىراقتىكى بىر ستانسىسىدىن، يول نازارەت قىلىش تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ تەرگەۋچىسى جاسلىبىكوۋدىن تېلېگرامما ئاپتۇ. تېلېگرامىدا، سىزنىڭ جىيەنىڭىز تۆمۈرىولدا جىنايى تەرزدە زەھەرلىك چېكىملىك ئېلىپ كېتىۋاتقىنىدا قولغا چۈشتى، تۇرمىدە ياتىدۇ، دەپ خەۋەر قىلىنغانىدى.

ئۆكتور نىكىفوروۋنىڭ جاسلىبىكوۋنىڭ نېمىشقا بالىنىڭ ئاتا ـ ئانىسىغا ئەمەس، ئۆزىگە تېلېگرامما ئەۋەتكەنلىكىنى دەرھال سەزىپتۇ. پاشا ھەددىدىن زىيادە قاتتىق قول دادىسىدىن قورقۇپتۇ. ئۆكتور نىكىفوروۋنىڭ دەرھال ئايروپىلان بىلەن ئالمۇتىغا بېرىپتۇ، ئۇ يەردىن پويىزغا چۈشۈپ، بىر كېچە ـ كۈندۈز يول مېڭىپ، ئاشۇ چۆلدىكى بېكەتكە يېتىپ بېرىپتۇ. قارىسا، پاشانىڭ ئەھۋالى چاتاق. مەخسۇس قانۇن بويىچە، ئۇ سوت قىلىنىشى، كەم بولغاندا ئۈچ يىلغا كېسىلىشى ۋە قاماق مۇددىتىنى رىجىمى قاتتىق بولغان جايلاردا ئۆتىكۈزۈشى كېرەك ئىكەن. جىنايەت ئىسپاتلانغان، سوتنىڭ بولۇشى ئېنىق ئىدى. ئۆكتور نىكىفوروۋنىڭ ئەپسۇسلىنىپتۇ، جىيەنىگە بولار ئىش بوپتۇ، ئەمدى ئىلاج قانچە، ئاپلا دېمەكتىن باشقا ئامال يوق، جىنايەت ئۆتكۈزگەندىن كېيىن. جازاسىنى تارتىسەن دەپ چۈشەندۈرۈپتۇ. ئۆزىنى قانداق تۇتۇش، سوتتا نېمە دەپ جاۋاب بېرىش كېرەكلىكىنى ئۇقتۇرۇپتۇ. ئاتا ـ ئانا ئۆزىگە چۈشەندۈرىمەن،

تۇرمىگە بېرىپ خەۋەر ئېلىپ تۇردىمەن، دەپ جىملەپتۇ. جاسلىبېكوۋ تاغا ـ جىيەنىنىڭ ھەممە گېپ ـ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ئولتۇرغانىكەن. ئۇ بىردىنلا مۇنداق دەپ قاپتۇ:

ـ ۋېكتور نىكىفوروۋىچ، ئەگەر جىيەنىڭىز بۇ جىنايى ئىشقا ئەمدى ھەرگىز قول تىقمايمەن، دەپ ۋەدە بەرسە، سىز ئۇنىڭغا كېپىل بولىسىز، مەنمۇ مەسئۇلىيەتنى ئۈستۈمگە ئېلىپ، ئۇنى قويۇۋېتىمەن. مېنىڭچە، بۇ ئالىنى تىوغرا يولغا سېلىش سىزنىڭ قولىڭىزدىن كېلىدۇ. ئەگەر ئۇ يەنە بىر قېتىم نەشە بىلەن قولغا چۈشىدىغان بولسا، ئېغىر جىنايەتچىلەردەك تۇرمىگە تاشلىنىدۇ. ئەمدى ئۆزىڭىز بىر نېمە دەڭ.

ۋېكتور نىكىفوروۋىچ خۇش بولۇپ كېتىپ، پاشانى كېپىل لىككە ئاپتۇ. جاسلىبېكوۋغا نېمە دەپ مىننەتدارچىلىق بىلدۈرۈشنىمۇ بىلمەي قاپتۇ. جاسلىبېكوۋ بولسا مۇنداق دەپتۇ:

ـ سىزدىن، ۋېكتور نىكىفوروۋىچ، بىر ئىلتىماسىم بار. تۇرغان جايىڭىزدىن بىزگە ياردەم قىلىشىڭىزنى سورايمەن. مەتبۇئاتتا مۇشۇ ئىشلار جېددىي ئوتتۇرىغا قويۇلسا، قالىتىس ياخشى بولاتتى. سىز دېگەن مۇئەللىمغۇ. بىز يۈز بەرگەن ياكى يۈز بېرىۋاتقان جىنايەتلەرگە قارشى كۈرەش قىلىمىز. لېكىن مانا بۇنىڭغا ئوخشاش ئاغا سۈتى ئاغزىدىن كەتمىگەن بالىلارنى بۇ ئادەمزات بولمىغان بىپايان چۆللەرگە، ئايىنىپ كەتكەن ئادەملەر، ئەشەددىي جىنايەتچىلەر ئارىسىغا كىملەر، قانداق قىلىپ ئەۋەتىۋاتقانلىقىنى بىز بىلمەيمىز. ئاخىر، بىز ئۆسمۈرلەرنى سوتقا بېرىۋاتىمىز، سوتلاشقا مەجبۇر بولۇۋاتىمىز. سىزنىڭ دەررۇ يېتىپ كەلگىنىڭىز ياخشى بولدى، ماڭا ياردەم بەردىڭىز. كۆپچىلىك ئورۇق ـ تۇغقانلار ـ ئۇلار كۆپ سانىنى تەشكىل قىلىدۇ ـ ئومۇمەن كەلمەيدۇ. ئاندىن

ئون بەش ياشلىق بالا رىجىسى قاتتىق تۇرمىلەرگە چۈشىدۇ. تۇرمىدە نېمە بولاتتى دەيسىز؟ نېمىنى ئۆگىنىدۇ ئۇ يەردە؟ پەس، ھېچ نەرسىگە يارىمايدىغان بىكار تەلەپ بولۇپ چىقىدۇ. ئۆزىگىز بىلىسىز، ۋىكتور نىكىفوروۋىچ، تۇرمىگە يوللاشقا مەجبۇر بولىمىز. بۇ ئىشلارنى كۆرۈپ ئادەمنىڭ جېنى كۆيىدۇ. ئىشىنەمسىز، ئۆتكەن مەۋسۇمدە بىزنىڭ ئوچاستىكىنىڭ ئۆزىدىلا يۈزدىن ئارتۇق ئۆسمۈرنى سوت قىلدۇق. قولغا چۈشمىگەنلىرى، كۆزىمىزنى پارقىرىتىپ تۇرۇپ قاچقانلىرى قانچە دەڭ. ئۇلار سان ـ ساناقسىز، كىلىلۈپىرىدۇ. ئارخانگېلىسكىدىن تارتىپ كامچاتكا تەرەپلەردىن كېلىشىدۇ، خۇددى بىلىق ئۇرۇقلىغاندەك. ئاخىرى بارمۇ بۇنىڭ؟ ھەممىسىنىلا قامىغىلى بولمايدۇغۇ. ئۇلار نەشە يىغىشنى ئۇجۇر ـ بۇجۇرىغچە ئىگىلىگەن. ئۆزلىرىنىڭ يول باشلىغۇچىلىرى بار ـــ بەزىلىرى شۇ يەرلىكلەر، بەزىلىرى باشقا جايلاردىن ـــ ئۇلار بالىلارنى نەشە جىق ئۆسكەن جايلارغا باشلاپ بارىدۇ. بىز ئۇلارنىمۇ سوتلايمىز. ئۇلارنىڭ پويىزلارنى نېمە قىلىۋاتقانلىقلىرىنى بىلەمسىز؟ يولۇچىلار پويىزىغا چۈشمەيدۇ. يۈك پويىزلىرىنى توختىتىشىدۇ. يولۇچىلار پويىزىدا ئۇلارنى دەرھال تۇتۇۋېلىشىدۇ. ئۇلار قانداقتۇر بىر مەخسۇس دورا تېپىپتۇ، شۇنى كېچىسى رېلىس ۋە شپالالارنىڭ ئۈستىگە سېپىپ چىقىدىكەن، يىراقتىن پويىزنىڭ چىراغ نۇرلىرى چۈشكەندە، شۇ سېپىلگەن نەرسە خۇددى يېنىۋاتقاندەك، يول، شپال ۋە رېلىسلار يالقۇن ئىچىدە قالغاندەك بولۇپ كۆرۈنىدىكەن. ئەلۋەتتە، پويىز ھەيدىگۈچى پويىزنى توختىتىدىكەن. چۈلدە نېمىلەر بولمايدۇ دەيسىز. پويىز ھەيدىگۈچىلەر يۇگۇرۇپ پەسكە چۈشىدۇ. قارىسا، تىنچلىق، ھېچ نەرسىگە ئوت كەتكەن ئەمەس. نەشكەشلەر بولسا، شۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، سومكىلىرى، چامادانلىرى، تاغارلىرىنى كۆتۈرۈپ ۋاگونلارغا چىقىۋالىدۇ. ھا-

زمرقى سوستاۋلارنى بىلمسىز، بىر چاقىرىملاپ سوزۇلۇپ كېتىدۇ. مىڭ قارىغان بىلەن بىكار. ئۇلار پويىزغا چىققاندىن كېيىن، چوڭ بىكەتكىچە بېرىۋالىدۇ. ئۇ يەردە بولسا يولۇچىلار كۆپ! كىمنىڭ كىملىكىنى بىلىپ بېقىڭچۇ! راست، كېيىنكى يىللاردا ساقچىلار مەخسۇس ئۆگىتىلگەن ئىتلارنى بېقىۋاتىدۇ. ئۇلار نەشنى پۇرىقىدىن تاپىدۇ. سىزنىڭ جىيەنىڭىزنىمۇ شۇنداق ئىتلار تۇتۇپ بەردى...

ۋىكتور نىكىفوروۋىچ ئۇ يەردە يەنە باشقا نۇرغۇن گەپلەرنى ئاڭلاپتۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئۇ ماڭا سۆزلەپ بەردى. لېكىن ئۆزۈمۇ تەخمىنەن شۇنداق بىر گەپكە ئىچ - ئىچىمدىن ئىشىنىپ قالغانىدىم. ئۆزۈم بىلەن تەڭتۇش بولغان ياشلارنىڭ ئەقىل ۋە يۈزىگە ھېچكىمنىڭ خىيالىغا كەلمىگەن بىر يول تاپسام، دەپ ئۆز گۆشۈمنى ئۆزۈم يەپ يۈرەتتىم، ئۇلارنى ياخشىلىققا باشلىشىم كېرەك، دەيتتىم. زىممەمگە يۈكلىنىۋاتقانىدەك ئىدى. شۇنداق ئويلاپ، ئېھتىمال، ئۆزۈمگە ئۆزۈم ئارتىۋقچە باھا بېرىۋەتكەندىمەن. لېكىن ھەر ھالدا، نېمىلا بولمىسۇن، چىن قەلبىمدىن شۇنداق قىلىشنى خالايتتىم. بەلكى بۇنى ئىجتىمائىي كېلىپ چىقىشىم تەرەپتىن چۈشەندۈرگىلى بولار. مەن ئايرىم ماقالىلىرىمدا گەرچە ئومۇمىيراق تەرزدە بولسىمۇ، ئىچىملىكنىڭ ياشلارغا بولغان ھالاكەتلىك تەسىرى ئۈستىدە توختالغانىدىم. غەربنىڭ پاجىئەلىك تەجرىبىلىرى ئاساسىدا چېكىملىك توغرىسىدىمۇ شۇنىڭغا يېقىنراق نەرسىلەرنى يازغانىدىم. لېكىن بۇلارنىڭ ھەممىسىنى يا باشقىلاردىن ئاڭلىغان، يا كىتاب - گېزىتلەردىن ئوقۇغانىدىم. ياشلار، بولۇپمۇ، ئۆسمۈرلەر ئارىسىدا تارقىلىۋاتقان، نۇرغۇن قايغۇلۇق ئاقىۋەتلەرگە ئېلىپ بېرىۋاتقان، ھەممىگە مەلۇم، شۇنىڭ بىلەن بىللە نۇرغۇنلىرى ۋاپادىن قورققانىدەك نامىنى ئېيتىشتىن قورقىدىغان

بەكگىلىك ھادىسىلىرى ــ شەخسىنىڭ ئۆز ـ ئۆزىنى يېمىرىـ شىدىن تارتىپ، تا قىيىناپ ئۆلتۈرگىنىگە قەدەر ــ ئۆز ئويلىـ رىم ۋە كەچۈرمىشلىرىمنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان يازمىن، تەسىرـ لىك ماقال تەييارلاش ئۈچۈن مەسىلىنى ئىچىدىن ھەممە تەپـ سىلاتلىرى بىلەن ئىچىپ بېرىدىغان بىلىم يېتەرسىزلىك قىلـ ئاتاتتى. مانا قاراڭ، شۇ ئەسنادا بۇنداق ۋەقەلەر بىلەن شەخـ سەن ئۆزى توقۇنۇشقان ئوكتور نىكىفوروۋىچ گورودېتسكىي ماڭا بېشىدىن كەچۈرگەنلىرىنىڭ ھەممىسىنى، ئوي ـ خىيالىلىرىنى سۆزلەپ بەردى. پاشانى نەشكەش ئۈلپەتلىرىدىن ئاجرىتىۋېلىش ئۈچۈن ئاتا ـ ئانا، ئاكا ـ ئۇكا، پۇتۇن ئائىلە ئۆيىنى كىچىك رەك بولسىمۇ باشقا شەھەردىكى ئۆيگە ئالماشتۇرۇپ كۆچۈپ كېتىشكە مەجبۇر بولۇپتۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئوكتور نىكىفوروـ ۋىچ كۆيۈپ ـ پىشىپ ھېكايە قىلدى.

شۇنىڭ بىلەن كۆڭلۈمگە پۈككەن ئىشىمغا دادىل كىرىشتىم.

* * *

مەن موسكۋاغا كەلدىم. بۇ يەردىكى قازان ۋوگزالىدىن نەشە ئۆسىدىغان چۆللەرگە جۆنىشىم كېرەك ئىدى. گەپ شۇـ نىڭدىكى، دەل مانا شۇ قازان ۋوگزالىدا ئۆسمۈرلەرنىڭ نەـ شىگە بارىدىغان چاپارمەنلىرى ــ ئۇلار نەشە يىغىشقا بارـ دىغان بالىلارنى چاپارمەن دەيىتتى، ــ گۇرۇھ بولۇۋالىدۇ. كېيىن بۇ نەرسىگە ئىشەنچ ھاسىل قىلدىم. چاپامەنلەر شىمال ھەمدە بالتىق دېڭىزى بويىدىكى تۈرلۈك شەھەرلەردىن، بو لۇپمۇ ئارخانگېلىسكى بىلەن كلايپېدادىن جىق كېلەتتى. پەرـ زىمچە، بۇ شەھەرلەردە نەشىنى يولغا چىقىۋاتقان دېڭىزچىلارغا

پۇل قىلىش ئاسان بولسا كېرەك. نەشكەش چاپارمەنلەرنىڭ ئىزىغا چۈشۈش ئۈچۈن، مەن قازان ۋوگزالىدا ئۇتتۇرۇغ ياكى ئۇتيا لەقەملىك، كۆكرىكىگە سەكسەن يەتتىنچى نومۇرلۇق رەقەم ئاسقان يۈك توشۇغۇچىنى تېپىشىم، ئۇنىڭغا كونا بىر تونۇشىدىن سالام يەتكۈزۈشۈم لازىم ئىدى. تونۇشنىڭ نامى بىزگە پاشا ئارقىلىق مەلۇم بولغانىدى. ئۇتتۇرۇغ بېلەت ساتىدىغان كاسسىلارنى ياخشى بىلەتتى، ئازغىنا تاپان ھەققى ھېسابىغا باردىغان جايىغا يەتكۈزۈپ قويالايتتى. لېكىن كىمنىڭ شۇنداق قىلىدىغانلىقىنى بىلەلمىدىم، ئۇنىڭدىن باشقا يەنە كىمنىڭدۇر شۇ ئىشلارنى مەخپىي باشقۇرۇپ تۇرىدىغانلىقى ئېنىق ئىدى. شۇ ئۇتيا بالىلارنىڭ ھەممىسىگە بىر پويىزنىڭ بېلىتىنى تېپىپ، ئۇلارنى ھەر تۈرلۈك ۋاگونلارغا جايلاشتۇرۇپ ماڭغۇزۇشى كېرەك ئىدى. نەشكەش چاپارمەنلەر بىلەن يېقىن تونۇش بولۇۋېلىپ شۇنى بىلىۋالدىمكى، نەشە ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن باردىغانلارنىڭ بېرىدىغان بىرىنچى ۋەدىسى، قولغا چۈشۈپ قالغۇدەك بولسا، زادىلا ئېغىز ئاچماسلىق، بىر - بىرىنى ساتماسلىق ئىكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار ئادەملەر ئالدىدا بىر - بىرى بىلەن كەمدىن كەم پاراڭلىشىدىكەن.

شۇنداق قىلىپ، مانا، موسكۋاغا ئىلگىرى كېلىگەن - كەتكەن پەيتلىرىمدە پىششىق بىلىۋالغان ئۇچ ۋوگزال مەيدانىدا تۇرۇپتىمەن. ئادەم كۆپ، بولۇپمۇ يەر ئاستى تۆمۈريولى بىلەن ۋوگزالنىڭ ئۆزى تىقما - تىقما. ئۇتۇش تەس. شۇنچە ئادەم نەدىن كېلىپ، نېگە باردىكىن، ئۇلار بۇ ئۇچ ۋوگزال مەيدانىدا قاينامغا كىرىپ قالغان چۆپتەك پىر - پىر ئايلىنىدۇ. بەربىر مەن موسكۋانى كۆرۈشنى، شەھەر مەركىزىگە، سەل كەڭ رىرەك جايغا چىقىۋالغاندىن كېيىن بولسا، كوچىلاردا يۈرۈشنى، كونا كىتاب دۇكانلىرىنى ئارىلاشنى، ئۇقتۇرۇش ۋە تۈرلۈك

ئېلانلارنى ئوقۇشنى، ئىلاجىنى قىلالسام، يەنە تېرىتياكوۋ سەنئەت ساراىيغا ۋە پۈشكىن مۇزېيغا بېرىشنى تولىمۇ ياخشى كۆرەتتىم.

بۇ قېتىم ئېلىكتر پويىزىدىن ياروسلاۋسكىي ۋوگزالىدا چۈشۈپ قېلىپ، ئادەملەر توپى ئىچىدە قازان ۋوگزالى تەرەپكە كېتىۋېتىپ، مېڭەمدىن بىر پىكىر ئۆتتى. مۇنۇنى كۆرۈڭ، ئىلگىرى ئۆزۈمگە ئۆزۈم خوجايىن ئىدىم، ئۆز خاھىش - ئىرادەم ئۆزۈمگە تەۋە، زىممەمدە ھېچقانداق يۈك يوق، ھېچقانداق ئىش - تەشۋىش ۋاقتىمنى بەند قىلالمايتتى. موسكۋا كوچىلىرىدا خالىغىنىمچە تاماشا قىلىپ، ئوينىغاپ يۈرەتتىم. بۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق ياخشى بولۇشى مۇمكىنمۇ، ئاخىر. قالتىس چاغلار ئىكەن - دە شۇ چاغلار. ھازىر بولسا چۈمۈلە ئۇۋۇسىدەك، ئادەملەر سەلدەك ئېقىپ يۈرگەن چوڭ قازان ۋوگزالىدا كۆكرەكىگە سەكسەن يەتتىنچى نومۇرلۇق رەقەم ئاسقان ئۇتيۇگ لەقەملىك ئالاقچى ۋە يۈك توشۇغۇچىنى ھايال قىلماي تېپىشىم كېرەك. ئاھ، خۇدايىم، بۇنىڭ نومۇرى سەكسەن يەتتىنچى بولسا، قازان ۋوگزالىدا ئۇنىڭدەك ھارۋا سۆرەيدىغانلارنىڭ ئۆزى قانچىكىن، يۈزدىن كەم ئەمەستۇر ھەر ھالدا. ھەقىقەتەن بۇ قايسى نام ئىچىدىن ئۇنى تېپىش ئاسان ئىش ئەمەس. يېرىم سائەت سەرپ قىلىپ يۈك توشۇغۇچىلار يۈرىدىغان جايلارنىڭ ھەممىسىنى ئايلىنىپ چىقتىم. ئاخىرىدا ئۇنى تاشكەنتكە مېڭىش ئالدىدا تۇرغان پويىز سۈپىسىدىن تاپتىم. ئۇتيۇگ ئاللىكىمنىڭ چامادانلىرى بىلەن يەشىكلىرىنى ھارۋىدىن ۋاگونغا ئىتتىك ئۆزىتىپ بېرىۋاتاتتى، بىرىدەم - بىرىدەم پويىز خادىملىرىغا چاقچاق قىلىپ قويۋاتتى، ئۆزىگە بەكمۇ ياقسا كېرەك، ۋوگزالدا كەڭ تارقىلىپ كەتكەن بىر گەپنى ھەدەپ تەكرارلايتتى: «پۇلۇم بار — قازانغا باردىمەن، پۇلۇم يوق — بۇلاققا باردىمەن». مەن بىر چەتتە ئۇنىڭ بوشىشىنى، يولۇچىلارنىڭ ئۆز ۋاگونلىرىغا ئورۇنـ

لىشىشنى، ئۆزاتقىلى چىققانلارنىڭ بولسا، پويىز سوستاۋنى بويلاپ ۋاگونلارنىڭ ئەينەكلىرى ئالدىغا تۇرۇشنى كۈتۈپ تۇر-دۇم. ئاخىر ئۇ ئالغان چاي پۇلىنى چۆنتىكىگە تىققان پېتى ھاسىراپ چىقىپ كەلدى. دېۋىدەك بەردەم يىگىت ئىكەن، كۆز-لىرى تۆت تەرەپكە ھودۇقۇپ قارايدۇ. مەن ئىشنى بۇزۇپ قويغىلى تاس - تاسلا قالدىم. ئۇنىڭغا سىزلەپ گەپ قىلىشقا، يەنە كېلىپ ئاۋارە قىلغۇنىم ئۈچۈن ئەپۇ سوراشقا ئاز قاپتىمەن.

— بارمۇ سەن، ئۇتيۇگ، ئىشلىرىڭ قانداق؟ — دېدىم ئۇنىڭغا ئىلاجىنىڭ باربچە پەرۋاسىز ۋە تەكەللۇپسىز ھالدا.

— ئىشلىرىمىز خۇددى پولشا. ئات - ھارۋا كىمنىڭكى — پانىنىڭكى، — مېنى خۇددى يۇز يىلدىن بېرى تونۇيدىغان ئادەمدەك چېچەنلىك بىلەن جاۋاب بەردى ئۇ.

— پان ئۆزۈڭ ئىكەنسەن - دە، — دېدىم ئۇنىڭغا ھار-ۇقىسىنى كۆرسىتىپ.

— شۇنداق بولماي! بىزمۇ ئاغىنە، بىلىمىز پۇلنىڭ سېسىقىغا چىدىيالمايۋاتقانلارنى. ئۆزۈڭ نېمە قىلىپ يۈرىسەن، بۇرادەر؟ يۈك - پۈكۈڭ بولسا ئاپىرىپ قويايمۇ، قانداق دەيسەن؟ خوش!

— ئاپىرىپ قويۇش ئۆزۈمىنىڭمۇ قولىدىن كېلىدۇ، — چاقچاق قىلدىم، — سېنىڭدە ئىشىم بار.

— ئېيت، نېمە ئىشىڭ بار؟

— بۇ يەردە ئەمەس، سەل چەتكە چىقايلى.

— يۈر بولمىسا، بۇرادەر، نېرىراق بارايلى.

ئۇزۇن پويىز سۇپىسىدىن ئۆتۈپ، ۋوگزال بىناسىغا قاراپ ماڭدۇق. تاشكەنت پويىزى قوزغالدى، يېنىمىزدىن ئەينەكلەرگە بۇرۇنلىرىنى تىرىگەن باشلار قاتار - قاتار ئۆتۈشكە باشلىدى. قوشنا يولغا ئاللىقاياقتىن باشقا بىر پويىز كېلىپ

توختىدى. پويىزلار قاتار - قاتار تۇراتتى، ئادەملەر ئالدىرىشاتتى، ئۇياقتىن - بۇياققا يۈگۈرۈشەتتى، رادىئو كانايلىرىدىن دەممۇ دەم كېلىۋاتقان ۋە كېتىۋاتقان پويىزلارنىڭ قېتىم سانلىرى ئېلان قىلىنىپ تۇراتتى.

ۋوگزال بىناسىغا كەلگىنىمىزدىن كېيىن، ئۇتيۇگ هارۋىسىنى بۇلۇڭغا تارتتى، بۇ يەردە هېچكىم يوق ئىدى، ئەتراپقا زەن سېلىپ قارىدىم - دە، ئۇنىڭغا پاشكا دېگەن ئادەمنىڭ دۇئايى سالىمىنى يەتكۈزدۇم. ئۇنىڭ ئىسمى ئىگور بولوپ، چاپارمەنلەر ئارىسىدا مورژ لەقىمى بىلەن تونۇلغانىدى. نېمىشقا مورژ ئىكەنلىكىنى بىر خۇدانىڭ ئۆزى بىلىدۇ.

— مورژ ئۆزى قېنى؟ — سورىدى ئۇتيۇگ.

— يېتىپ كېلىدۇ، — جاۋاب بەردىم، — ئاشقازان يارىسى قېينىۋەتتى بىچارىنى.

— دېگىنىمدەك بوپتۇ، — ئېچىنىپ پىشانىسىگە ئۇردى ئۇتيۇگ. بىرياقتىن ئېيتقىنىنىڭ تۇغرا چىققانلىقىدىنمۇ مەمنۇن ئىدى، — ئۇنىڭغا ئۆتكەن قېتىم ئېيتقانىدىم، تەنتەكلىك قىلما، ئاۋۋال ئۆزۈڭگە باق، ئاندىن ناغرا قاق دېگەنىدىم، ئېكستىراغا ئاران چىداۋاتاتتى، ئەمدى بېلى سۇنىدۇ - دە. مانا قارا، ئەمدى ئاشقازىنى يارا بوپتۇ!

مەن ئېچىنىپ قۇلاق سالغان بولۇۋالدىم. لېكىن ئوچۇق قىنى ئېيتسام، ئېكستىرا دېگىنى نېمە — هاراقمۇ ياكى باشقا نەرسىمۇ — بىلمەيتتىم. خۇداغا شۈكۈر، ئۇنىڭدىن بۇنى سوراپ ئولتۇرمىدىم. كېيىن ئۇقسام، ئېكستىرا دېگىنى نەشە چېڭىدىن ئىشلەنگەن موم سېغىز ئىكەن، ئۇ خۇددى پلاستىلىنغا ئوخشايدىكەن. نەشىدىن ئېلىنغان ئەڭ قىممەتلىك نەرسە شۇ ئىكەن (مەن پلاستىلىن هەققىدە ۋىكتور نىكىفوروۋىچتىن ئاڭلىغانىدىم). ئۇ قارا دورىغىمۇ ئوخشاپ كېتىدىكەن. خىمىيە تەجـ

ربىبخانىلىرىدا ئېكسترا خېرىئىنغا ئوخشاش سۈيۇقلۇققا ئايلانـ
دۇرۇلۇشى مۇمكىن. بۇنىڭغا موزۇغا ئوخشاشلارنىڭ ياكى باشقا
نەشىكەش چاپارمەنلەرنىڭ قۇربى يەتمەيدۇ. لېكىن ئۇلارنـىڭ
تازا كۆڭلى تارتىپ قالسا، ئېكسترانى تىللىرىنىڭ ئاستىغا قو-
يۇپ شوراش، چاينىاش، ھاراقنىڭ ئارىلاشتۇرۇپ ئىچىش، نانغا قوشۇپ
يېيىش قوللىرىدىن كېلىدۇ. ئۇلار ئېكسترانى تېتىپ كۆرمەكچى
بولسا، مېڭمىزنى بىر قاپاق قىلايلى، دېيىشىدۇ. لېكىن قول
بالىسى بولمىدىغان نوچى ئىش ــ نەشە چېكىش. بۇنىڭدىنمۇ
ھەركىم ئۆز ھالىغا يارىشا: بەزىلىرى تازىسىنى چېكىدۇ، بە-
زىلىرى تاماكىغا ئارىلاشتۇرىدۇ. چەككەندىنمۇ مېڭە خېلىلا قا-
يىدۇ. لېكىن بۇنداق قىلغاندا، نەشىنىڭ كەيپى باشقا ئۇسۇل-
لارغا قارىغاندا تېزرەك تارقايدۇ.

بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ۋە نەشىكەش چاپارمەنلەرنىڭ ھا-
ياتىغا ئائىت باشقا جىق نەرسىلەرنى مەن «خالخىنگول»غا
بارغىنىمدا ئاستا ــ ئاستا بىلىۋالدىم. نەشە چېقىدىغان ئاشۇ
جايلارنى «خالخىنگول» دەپ ئاتايدىكەن، «خالخىنگول» دېگىنى
قۇرۇپ كەتسۇن، تۈگىشىپ كەتكىلى تاسلا قالدىم.

ــ سەنمۇ، بۇرادەر، «خالخىنگول»غىمۇ؟ ــ سوردى
ئۇتيۇگ گەپ ئارىسىدا.

باشتا تىلىم تۇتۇلۇپ قالدى، «خالخىنگول» دېگىنىنى
چۈشەنمىدىم، كېيىن بىردىنلا ئەقلىم ئىشلەپ كەتتى:

ــ شۇنداق دېسەكمۇ بولىدۇ. ئومۇمەن ئالغاندا شۇنداق،
بولمىسا مەن نېمىدەپ...

ــ ئۇنداق بولسا، گەپ مۇنداق. بېلەت توغرىسىدا، بۇرا-
دەر، غېم قىلما. ھەممىسىنى قاتۇرۇۋېتىمىز. قالغان گەپلەرنى
ئوت ــ چۆپ ئېلىپ كەلگەن چېغىدا دوگنىڭ ئۆزى ھەل قى-
لىدۇ، بۇ مېنىڭ ئىشىم ئەمەس.

بىزگە بىلەت ئېلىپ بېرىدىغان دوكتىك كىم ئىكەنلىكى، ئۇنىڭ نېمىنى ھەل قىلىدىغانلىقىنى مەن بىلەلمىدىم، بۇنى ئاخىرىغىچىمۇ ئېنىقلىيالمىدىم. لېكىن ئۇتتىيۇگ بىلەن پاراڭ لاشقانىدىن كېيىن، «خالخىنگول»غا بۇگۈن ئەمەس، ئەتە ماڭىدىغانلىقىمىزنى ئۇقتۇم. ئاڭلىشىمچە، تېخى ھەممە چاپارمەنلەر يېتىپ كېلەلمەپتۇ. مۇرمانسكىدىن ئىككى چاپارمەن كەچلىك پويىزدا يېتىپ كېلىدىكەن. يەنە بىرى، قەيەردىنكىن بىلەلمەيمەن، ئەتە مەشھەدە ھازىر بولىدىكەن. لېكىن ئەمدى ئۇلارنىڭ ماڭا قىلچە دەخلىسى يوق. موسكۋادا بىر كۈن تۇرغانغا نېمىمۇ تەڭ كېلىۋىن.

ئەتىسى بەلگىلەنگەن ۋاقىتتا قاۋان ۋوكزالىغا كېلىدىغان بولدۇم (كەلسەم ـ كەلمىسەم، بەرىبىر، شۇ ۋوكزالىدىن بۆلەك ياتىدىغان جايىم يوق). ئۇتتيۇگ مېنىڭ بىلەن خوشلىشۇپتىپ، ئوت ـ چۆپ سالىدىغان سومكا ۋە قەغەز خالتىلىرىڭ بارمۇ، دەپ سورىدى. چامادانىمدا سومكا ۋە قەغەز خالتىلار بار ئىدى. ئۇ، ماگىزىنلارغا قارا، ئاغزى مەھكەم، چىڭ يېپىلىدىغان ئەينەك ياكى سۇلياۋ قۇتا تاپساڭ سېتىۋال، شۇنىڭغا نەشىنىڭ شىربىسىنى يىغىسەن، دېدى.

ـــ ئەخمەق بولما، ئاھايىتى قىيىن ئىش ئۇ، لېكىن بىرئازلا سىراج توپىلا، ـــ دەپ پىچىرلىدى ئۇ، ـــ ئۆزۈم زادىلا بېرىپ باقمىغان، لېكىن جىق ئاڭلىغانمەن. مەشھەدە لىيۇخا دېگەن بىرى بار. ئىككى قېتىم سەپەر قىلىپ كەلدى ـ ده، دەرھال «ژىگۇلى» ماركىلىق ماشىنا ئالدى. موسكۋادا مەززە قىلىپ يۇرۇپتۇ، پەيزى قىلىپ... ئادەم ئۇزاق بولسا ئون كۈنلا قىينىلىدۇ، خالاس...

شۇنىڭدىن كېيىن ھەرقايسىمىز ئۆز يولىمىزغا كەتتۇق. مەن چامادانىمنى ساقلاش ئورنىغا تاپشۇردۇم ـ دە، موسكۋانى ئايلىنىشقا ئاتلاندىم.

ماي ئېيى ئاخىرلىشىپ قالغان. ياز باشلىنىش ئالدىدا موسكۋا باشقىچە بولۇپ كېتىدۇ. ئۇنداق دېسەم، كۆز پەسلىچۇ، ھاۋا ھەددىدىن زىيادە تازا، يوپۇرماقلارنىڭ تىللا رەڭ شولىلىرى ھەتتا ئادەملەرنىڭ كۆزلىرىدە ئەكس ئېتىدىغان باش كۆز مەزگىلىمۇ مىسلىسىز چىرايلىق. لېكىن مەن تولاراق يازغا كىرىپ كېتىۋاتقان موسكۋانى ياخشى كۆرىمەن، ئۇنىڭ كۈتەۋزىدىكى كوچىلىرى راھەت، سۈتتەك ئايدىڭ كېچىلىرى راھەت، بۇنداق چاغلاردا شەھەرنىڭ ئۆزىمۇ، يۈلتۈزلۇق ئاسمىنىمۇ تاكى تاڭ سۈزۈلگۈچە تۇن نۇرىغا، شولىلىرىغا چۆمۈلۈپ ياتىدۇ.

مەن ۋوگزالدىن تېزرەك ساپ ھاۋاغا چىقماقچىدىم، لېكىن شەھەر مەركىزىگە يەر ئاستى تۆمۈر يولىدا بېرىش قولايلىقلىنى ئەسلىدىم ـ دە، يەنە ئادەملەر ئېقىمىغا قوشۇلدۇم. تېخى كەچكى قىستا ـ قىستاڭغا خېلى ۋاقىت بار. كۆز ئالدىمىدىن قاراڭغۇلۇق ۋە يورۇقلۇق لېپىلداپ ئۆتە ـ ئۆتە شەھەر مەركىزىگە يېتىپ كەلدىم. سۈبردلوۋ مەيدانىدىكى ئۆزۈم ياخشى كۆرىدىغان باغچىغا كىردىم. باغچا خۇددى يېقىملىق ۋە گۈزەل ئارالغا ئوخشايدۇ. ئۇ كۆپكۆك ياشناپ تۇرىدۇ، ئەتراپىدا ماشىنىلارنىڭ تىنىمسىز ئېقىمى ۋە زىچ قورشاپ تۇرغان بىنالار. مەن ئىختىيارسىز يولۇچىلار دولقۇنىغا قوشۇلۇپ، كۆرگەزمىخانا تەرەپكە ماڭدىم. بىرەر كۆرگەزمە ئېچىلغان بولسا كۆرىمەن دېدىم. ئەمما كۆرگەزمىخانا ئېچىلماپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن كونا ئۆنۈۋېرسىتېت بىناسى ئالدىدىن، پاشكوۋ ئۆيىدىن ئۆتۈپ، ۋېلكونكىغا ۋە ئاندىن پۈشكىن مۇزېيىغا باردىم. نېمىشقا ئىكەنلىكىنى بىلمەيمەن، دىلىم تولىمۇ خاتىرجەم ۋە شاد ئىدى. بۇ شادلىق بەلكى تېخى قىستا ـ قىستاڭ باشلانمىغان موسكۋا مەركىزىي كوچىلىرىنىڭ جىمجىتلىقىدىن ياكى شەھەرنىڭ مۇشۇ قىسمىغا ھۆكۈمرانلىق قىلىپ تۇرغان مەزمۇت تاغدەك سوزۇلۇپ ياتقان كرېملىنىڭ

خىش تاملىرىدىن كەلگەن بولۇشى مۇمكىن. مەن ئىختىيارسىزلا: «بۇ تاملار نېمىلەرنى كۆرمىگەن ۋە تېخى نېمىلەرنى كۆرمەيدۇ؟» دەپ ئويلىدىم. مەن كوچىدا تۇرلۇك ئوي ـ خىياللارغا چۆمۈپ، ساقلىمنى تۇنۇگۈن ئاخشام قىرىپ تاشلىغىنىمنىمۇ تامامەن يادىمدىن چىقىرىپ، سىپىلىق ئېكىسىنى ئۆزۈمۈمۇ سەزمىگەن ھالدا ھەدەپ سىلايتتىم. قازان ۋوگزالىدا ئۇۋا قۇرۇۋالغان جەنايەتكار گۇرۇھنىڭ ئىچىگە بېشىمچە كىرىپ، نېمىلەرنى ئېنىقلىماقچى بولغىنىمنىمۇ ۋاقىتنىچە يادىمدىن چىقىرىپ قويىدۇم.

ياق، نېمىلا دېگەن بىلەن، تەقدىر دېگەن نەرسە بار، ياخشىلىقمۇ، يامانلىقمۇ شۇنىڭدىن كېلىدۇ. پۇشكىن مۇزېيى تەرەپكە كېتىۋېتىپ، ئامىتىم كېلىپ قالغىنىنى قاراڭ، زادىلا خىيالىمغا كەلمىگەن ئىش بولدى. مەن مۇزېيدا ھېچ بولمىغاندا يېڭى مۇقەددىمىلەرنى كۆرىمەن، دەپ نىيەت قىلغانىدىم. ئەگەر ئۇمۇ بولمىسا، زاللارنى يەنە بىر ئايلىنىپ چىقىمەن، چىق نەرسىلەرنى يادىمغا چۈشۈرۈۋالىمەن، تەسىراتلىرىمنى يېڭىلايمەن، دېگەنىدىم. بۇنى كۆرۈڭ، مۇزېيغا كىرىپ كېتىۋاتقىنىمدا، باغچا ئالدىدا بىر جۈپ قىز ـ يىگىت ئۇدۇلۇمدىن چىقتى ـ دە، مېنى توختاتتى:

ـــ ماڭا قارا، ئاغىنە. ساڭا بىرلەت لازىم ئەمەسمۇ؟ ـــ دېدى يالتىراق كۆك گالىستۇك تاقىغان، پۇتىغا بېغىرەڭ شىبلىت كىيگەن ۋە شىبلىتىنىڭ پۇتىنى قىسۋاتقانلىقى مانا مەن دەپ كۆرۈنۈپ تۇرغان كىمدۇر بىرى.

ھەر ئىككىلىسىمۇ تازا زېرەك كىپ كەتكەنىدەك قىلاتتى، چىرايلىرىدىن تاقەتسىزلىك ئەكس ئېتەتتى.

ـــ نېمە، بىرلەت يوقمىكەن؟ ـــ دېدىم نۆۋەت كۈتۈپ تۇرغان بىرەر ئادەم يوقلۇقىنى كۆرۈپ.

— هه، ياق، بۇ كونسېرتنىڭ بېلىتى. ئىككىلىسىنىلا ئالىسەن.

— قانداق كونسېرت؟ — سورىدىم يەنە.

— كىم بىلىدۇ دەيسەن، چېركاۋ خورى دېيىشىدىغۇ.

— مۇزىيدا - ھە؟ — ھەيران بولدۇم.

— ئالامسەن - يوق؟ ئىككى بېلەت ئۈچ سوم، ئال.

مەن ئىككىلا بېلەتنى ئالدىم - دە، مۇزىيغا ئالدىرىدىم. پۇشكىن. مۇزىيىدا كونسېرت قويۇلىدىغانلىقىنى ئاڭلىمىغانىدىم، باشقۇرغۇچى خادىمدىن سوراپ بىلدىم. كېيىنكى چاغلاردا مۇزىي قارىمىقىدا كلاسسىك مۇزىكا بۆلۈمىگە ئوخشاش بىر نەرسە تەشكىل قىلىنغانىكەن، كۆپىنچە مەشھۇر مۇزىكانتلار تەرىپىدىن ھۆجرا كۈيلىرى ئورۇندىلىدىكەن. بۇ قېتىم تەلىيىمگە ئىتالىيان بۆلىمىسى دەپ ئاتالغان زالدا كونا بۇلغار ئىبادەت كۈيلىرى كونسېرتى بولىدىكەن. بۇ ھەتتا چۈشۈمگىمۇ كىرمىگەنىدى! ئىلاھىم، سلاۋيان ئىبادەت مۇزىكىسىنىڭ ئاتىسى ئىتوۋائىن كۈكۈزېلىنىڭ كۈيلىرىنى ئورۇندىغان بولسا، ئەپسۇسكى، باشقۇرغۇچى خوتۇن تەپسىلاتىنى ئېيتىپ بېرەلمىدى. ھۈرمەتلىك مېھمانلار كۈتۈلۈۋاتىدۇ، بۇلغار ئەلچىسى كېلىپ قالسا ئەجەب ئەمەس، دېدى ئۇ. ماڭا بۇلارنىڭ ھېچقانداق نەپ يۇقىدىغان يېرى بولمىسىمۇ، خۇشاللىقىمدىن سەكرەپ كەتتىم. بۇلغار ئىبادەت كۈيـ قوشاقلىرى توغرىسىدا ئىلگىرى ئاتامدىن ئاڭلىغانىدىم. بۇنى قاراڭ ئەمدى — ماڭا شۇنداق ئاجايىپ سۇۋغا سۇنۇلۇۋاتىدۇ، يەنە كېلىپ خەتەرلىك سەپەرگە چىقىش ئالدىدىن. كونسېرت باشلىنىشقا يېرىم سائەت قاپتۇ. مەن مۇزىينى ئايلىنىپ يۈرمەي، ئۆپكەمنى سەل بېسىۋالاي دەپ، ساپ ھاۋاغا چىقتىم.

ئاھ، موسكۋا! موسكۋا! موسكۋا — دەريا بويىدىكى يەتتە چوڭ ئېگىزلىكنىڭ بىرى. ماي ئېيىنىڭ ئاخىرلىرى. يۈرىكىڭدە

غۇبار يوق، كائىناتتا مۇۋەققەت ئۈيغۇنلۇق ھالكم. ئەنە شۇنداق چاغلاردا شەھەر تولىمۇ پەيزى ۋە ھەممە نەرسە تولىمۇ مەنىلىك بولۇپ كۆرۈنىدۇ. كۆكسۈمنى تولدۇرۇپ چوڭقۇر - چوڭقۇر نەپەس ئالدىم، ئاسمان تىنىق، يەر مۆتىدىل. مەن مۇزېي ئالدىدىكى باغنىڭ چوڭۇن رېشاتكىسىنى بويلاپ ئۇياق-بۇياققا ماڭدىم.

كۈتىدىغان ھېچكىمىم يوقلۇقى ئۈچۈن ئۆكۈنەتتىم. ئېھتىمال. يانچۇقۇمدا بىرنەچە ئىككى بولغانلىقى ئۈچۈن شۇنداق ئۆكۈنگەندىمەن. قېنى، ئۇ مۇشۇ تاپتا كېلىپ قالسا ئاجايىپ بولاتتى - دە، ئۇنىڭغا كوچىنىڭ نېرىقى چېتىدە تۇرغىنىدا كۆزۈم چۈشىدۇ، ئىشقىلىپ، كېچىكىپ قالمايلا دەپ، كوچىنىڭ بۇ يېقىغا ئۆتمەكچى، ئۇ شۇنچىلىك گۈزەل، شۇنچىلىك تەنتەك ۋە ئېھتىياتسىز، مەن ئۇنىڭدىن ئەنسىرەيمەن. يۈرىكىم چۆچۈيدۇ، ھولۇقىدۇ، ئۇنىڭغا ئۆزۈمنى بېسىپ ئىشارەتلەر قىلىمەن، ئالدىرىما، ئۆتمەي تۇر، ھولۇقما دەيمەن، ئەنە، كۆرۈۋاتامسەن. ماشىنىلار كېلىۋاتىدۇ، ئادەم كۆپ ھەممە ياقتا. لېكىن يالغۇزسەن، سەنلا مېنىڭ بەختىڭ - سائادىتىمنى ئۆزۈڭ بىلەن بىللە ئېلىپ يۈرىسەن، دەيمەن. شۇ چاغدا ئۇ ماڭا قاراپ كۈلۈمسىرەيدۇ، ئاخىرى ئۇ يۈزۈمگە قاراپ، قەلبىمدىكى ھەممە سۆزلىرىمنى ئۇقۇۋالىدۇ. شۇ چاغدا مەن ئۇنىڭدىن بالدۇراق، كوچىنىڭ نېرىقى چېتىگە، ئۇنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ ئۆتىمەن. ئۆزۈمدىن قورقمايمەن، چاققانلىقىمنى بىلىمەن، يۈگۈرۈپ ئۆتۈپ شارتلا قوللىرىدىن تۇتۇۋالىمەن - دە، كۆزلىرىگە تەلمۈرۈپ قارايمەن. نېمىشقىدۇر شۇ مەنزىرىلەرنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرۈۋېتىپ، ھەقىقەتەنمۇ، يۈرىكىمدە مۇھەببەت ئىنتىزارلىقىنى ھېس قىلدىم ۋە نەچچىنچى قېتىم پېشانەمگە يېزىلغان سۆيۈملۈك قىزنى مۇشۇ كەمگىچە ئۇچرىتالمىغانلىقىمنى

ئويلىدىم. پىشانەمگە پۈتۈلگىنى بارمىكىن، بۇنى مەن ئۆزۈمچىلا توقۇپ چىقاردىممۇ ـ يا؟ بەكمۇ ئاددىي نەرسىلەرنى چىگىشلەشتۈرۈپ تاشلىدىممۇ ـ يا؟ بۇ ھەقتە جىق ئويلايتتىم ۋە ھەر قېتىم ھەممىسگە ئۆزۈم ئەيىبلىك، دەپ ئۆكۈنەتتىم، مەيۈسلىنىپ قالاتتىم. يا ھەددىدىن زىيادە كۆپ نەرسىلەرنى كۆتكەن بولسام كېرەك، يا مېنىكىدە قىزلارنىڭ ئۆزىگە تارتىدىغان بىرنەرسە يوقمىكىن، ھەر ھالدا تەكتۈشلىرىم بۇ جەھەتتە مېنىكىدىن ئامەتلىكرەك ۋە كۆكۈلنىك كۆزىنى بىلدىغانراق ئادەم بولۇپ چىقىشتى. دىنىي مەكتەپ ياش كۆكۈلنىك ئۆز خاھىشىغا قاراپ ياشىشىغا يول قويمايتتى، دەپ باھانە كۆرسىتىشىم مۇمكىن ئىدى. لېكىن مەكتەپتىن چىقىپ كەتكىنىمدىن كېيىنمۇ بۇ جەھەتتە بىرەر مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشكىنىم يوق. نېمىشقا؟ ئەگەر مەن سۆيۈشىنى خالىغان ئادەم ھازىر راستىنلا بۇ يەرگە كېلىپ قالسا، ئۇنىڭغا ھەممىدىن ئاۋال مۇنداق دەيتتىم: يۈر، بىللە بېرىپ ئىبادەت مۇزىكىسىنى ئاڭلايمىز ۋە ئۆزۈمىزنى شۇ مۇزىكىدىن تاپمىز. لېكىن، كېيىن مېنى شۇبھىلەر غاجاشقا باشلىدى: مۇبادا، بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭغا غايىت زېرەكلىك ۋە تۇزسىزدەك تۇيۇلسا، ئۇنچىلىك چۈشىنىشلىك بولمىسا، ئۇ چاغدا قانداق قىلىمەن؟ ھەر ھالدا، ئىبادەتخانا ئىچىدىكى ئىبادەت، ساما مۇزىكىسى باشقا، ئاددىي بىنانىڭ ئاددىي زالىدا ئاجايىپ ئادەملەر ئىچىدە ئېيتىلغان كۈي ـ قوشاق باشقا. باخنىڭ قەسىدىلىرىنى تەنھەرىكەت مەيدانىدا ياكى جۇشقۇن مارشلارغا ئادەتلىنىپ قالغان ھاۋا ئارمىيىسىنىڭ قورۇقلۇقتا ئۇرۇش قىلغۇچى قىسىملىرىنىڭ گەزەرمىسىدە ئىجرا قىلسا، ئۇنىڭ ئۇنۇمى قانداق بولار ئىكىن؟

پۇشكىن مۇزىيىغا ژال ـ ژۇل قىلغان ماشىنىلار كېلىپ

توختاشقا باشلىدى. ھەتتا خەلقئارالىق ساياھەت ئىدارىسىنىڭ ئاپتوبۇسىدىنمۇ بىرى كەلدى. ۋاقىت توشقان بولسا كېرەك. ئىتالىيان زالىغا كىرىدىغان جايدا ئادەملەر توپلىشىپ تۇراتتى. كىشىلەر جەم بولۇپ بىر نەرسىنى كۈتۈۋاتقان بولسا، ئادەمگە شۇنداق تۇيۇلىدۇ. كىمدۇر بىرى، ئوشۇق بېلەت يوقمۇ، دەپ سوردى. مەن ئارتۇق بېلىتىمنى ئۆزىنگە ياراشمىغان كۆزەينەك تاقىغان تەلۈە يىگىتكە بەردىم. كېيىن بۇنىڭدىن پۇشايمان يېدىم. ئۇ ئادەملەرنىڭ ئوتتۇرىسىدا يانچۇقىدىن پارچە - پۇرات پۇللارنى چىقىرىپ سانىغىلى تۇردى. تەڭگىلەر قولىدىن يەرگە تۆكۈلۈشكە باشلىدى. مەن، بولدى قويۇڭ، بۇ بېلەتنى ماڭا سوۋغا قىلغانىدى، سىزگە بەردىم، دېسەممۇ ھېچ ئۇنىمىدى، ئاخىر زالغا كىرىپ كېتىۋاتقىنىمىزدا تەڭگىلەرنى بىر ئوچۇم قىلىپ چاپىنىمنىڭ چۆنتىكىگە تاشلىدى. راست، پۇلۇم ئېشىپ-تېشىپ تۇرغىنى يوق، ئۆز كۈنۈمنى ئۆزۈم بىر ئامال قىلىپ ئۆتكۈزۈۋاتقان ئادەممەن. لېكىن شۇنداق بولسىمۇ، ھەرھالدا... پايتەخت ئادەملىرىنىڭ كونسېرتقا ماس كىيىنگەنلىكىنى كۆرۈپ، يەنە بىر خىجىل بولدۇم. ئۆزۈم كونا، تۈتىلىق كىر پوپايكا، ئالدى ئوچۇق چاپان، قاملاشمىغان ئاياغ كىيىۋالغانىدىم، ئۇنىڭ ئۈستىگە ساقىلىم قىردۇرۇلغانىدى. بۇنىڭغا بولسا قىلچە ئادەتلىنەلمەي، خۇددى بىر نېمەمنى يوقتىپ قويغاندەك بولۇپ يۈرەتتىم. مەن ئۆزۈم بىلمەيدىغان يىراق، نامەلۇم ئۆلكىگە، نەشە چىقىدىغان چۆللەرگە ئاتلانغانىدىم، ھەمراھلىرىم بولسا ئاللىقانداق خۇدايىمۇ بىلمەيدىغان بەڭگە چاپارمەنلەر... لېكىن بۇلارنىڭ ھەممىسى ئېغىزغا ئېلىشقىمۇ ئەرزىمەيدىغان مەيدە - چۈيدە بىر نەرسىلەر...

ئىككى قەۋەتلىك ئېگىز ئىتالىيان سەھنىسىدىكى ھەممە كۆرگەزمە بۇيۇملىرى، مۆلچىرىمچە، ئۆز جايىدا تۇراتتى،

پەقەت زالىنىڭ ئوتتۇرىسىغا بىر - بىرىگە زىچ قىلىپ ئورۇنـ
دۇقلار قويۇلغانىدى. بىز ئەنە شۇ ئورۇندۇقلارغا جايلاشتۇق.
ئۇدۇلىمىزدا يا سەھنە، يا مىكروفون، يا پەردە يوق ئىدى.
رەئىس مۇنبىرىدىكىلەر ئولتۇرىدىغان جايىنىڭ چېتىگە ئانچە
چوڭ بولمىغان مۇنبەر ئورنىتىلىغان. ئىككى دەقىقىلەردىن
كېيىن ھەممە ئادەم جاي - جايىغا ئورۇنلىشىپ بولدى.
ئىشىك ئالدىدا يەنە بىرنەچچە ئادەم توپلىنىپ قالدى.
ئەھۋالدىن قارىغاندا، زالدىكىلەرنىڭ كۆپچىلىكى بىر - بىرىنى
تونۇسا كېرەك، ھەممىسى چاقچاقلىشىپ ئولتۇراتتى. پەقەت
مەنلا جىمجىت خىيال سۈرەتتىم، ئۆزۈم بىلەن ئۆزۈم
ئاۋارە ئىدىم.

لېكىن، مانا ئاخىر، يان تەرەپتىكى ئىشىكتىن ئىككى
ئايال چىقىپ كەلدى. ئۇلاردىن بىرى، پۇشكىن مۇزېيىنىڭ
خادىمى بولۇپ، ئۇ ھەمراھىنى — سوفىيادىكى ئالېك-
ساندىر نېۋسكىي چېركاۋىغا قاراشلىق مۇزېيدىن كەلگەن
بۇلغار كەسپدىشىنى تونۇشتۇردى. زالدىكى ۋاراڭ - چۇرۇڭ
توختىدى. چاچلىرى سىلىق تارالغان، ياخشى توپلەي كىيگەن،
پۇتلىرى غايەت چىرايلىق (بۇ پۇتلار نېمىشقىدۇر ئادەمنى
ئۆزىگە ئالاھىدە جەلپ قىلاتتى)، سىپايە ۋە ياش بۇلغار
ئايال يوغان قارا كۆزەينەك ئۈستىدىن زالغا ۋەزمىنلىك بىلەن
كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى - دە، سالاملاشتى، ئاندىن رۇس تىلىدا
بىر ئوبدان، قىسقىچە دوكلات قىلدى. ئۇنىڭ مۇزېيلىرىدا چېر-
كاۋ بىناكارلىقىنىڭ بىباھا يادنكارلىقلىرى، قەدىمىي قولىيازمـ
لار، ھۆر - پەرى سىزىش سەنئىتىنىڭ نەمۇنىلىرى ھەمدە
كونا كىتابشۇناسلىق تارىخىغا دائىر ئەسەرلەر بىلەن بىر قاتاردا
ئوتتۇرا ئەسىر چېركاۋ مۇزىكىسىنىمۇ تەرغىب قىلىشۇاتقانلىق
لىرىنى سۆزلەپ بەردى. ئۇلار جامەنىڭ تېگىگە جايلاشقان

تۆۋەنكى قەۋەتلەردە — بۇنى كىرىپت دېيىشىدىكەن — كېچىلىك كونسېرتلارنى ئۇيۇشتۇرۇپ، ئۇنىڭدا تىرىك كۆرگەزمە بۇيۇملىرىنى قاتناشتۇرىدىكەن. خانىم شۇنى دەۋېتىپ، كۆلۈمسىرەپ قويىدى. پۇشكىن مۇزېيىنىڭ تەكلىپىگە بىنائەن، «كىرىپت» خور ئۆمىكى مانا ئەمدى مۇسكۇاغا مېھمان بولۇپ كەپتۇ.

— مەرھەمەت قىلىڭلار! — ئۇ گۈلدۇراس ئالقىشلار ئىچىدە ئىچكىرىدىكىلەرنى چىقىشقا تەكلىپ قىلدى.

ناخشىچىلار شۇ يەردە تۇرغانىكەن، بىز كىرگەن ئىشىك تىن زالغا كىرىشتى. ئۇلار بار - يوقى ئون كىشى ئىدى. ھەممىسى نەۋقىران، مېنىڭ بىلەن تەڭ دېمەتلىك يىگىتلەر ئىكەن. ھەممىسلا بىر خىل ياسىنىپتۇ — كونسېرتقا ماسلاشقان قارا كاستۇمدا، ئاپئاق ياقىلىرىدا قاتۇرما كېپىنەك گالستۇكلار، پۇتلىرىدا قارا بەتىنكە. يا چالغۇ ئەسۋابلىرى، يا مىكروفون، يا ئاۋازنى كۈچەيتىپ بېرىدىغان ئۈسكۈنىلەر، يا مەخسۇس سەھنە ۋە يا كۆزنى قامаشتۇرىدىغان رەڭمۇرەڭ چىراغلار يوق. پەقەت زالدىكى چىراغلارنىڭ يورۇقلۇقىنى بىرئازلا سۇسلاشتۇردى، خالاس.

چامامچە، بۇ يەرگە خور ئۆمىكى ھەققىدە چۈشەنچىگە ئىگە تەكشىغۇچىلار يىغىلىپتۇ، لېكىن، نېمىشقىدۇر، شۇنداق بولسىمۇ، ناخشىچىلار ئۈچۈن ئەنسىرەپ كەتتىم. يىغىلغان ئادەم ئاز ئەمەس - تە. ئۇنىڭ ئۈستىگە بىزنىڭ ياشلىرىمىز ياكراق ئېلېكترون ئاۋازلارغا ئۆگىنىپ قالغان — بۇ ناخشىچىلار جەڭ مەيدانىدا قورالسىز قالغان ئەسكەرلەرگە ئوخشايتتى.

ئۇلار مۇرىسىنى مۇرىگە تىرەپ يېرىم دائىرە شەكىللەندۈرۈپ تۇرۇشتى. چىرايلىرى خاتىرجەم، جىددىي، ئۆزلىرىگە ئىشەنچى تولۇپ تۇرۇپتۇ. يەنە بىر قىزىق نەرسىنىمۇ بايقى-

ەدىم ــ ئۇلارنىڭ ھەممىسى نېمىشقىدۇر بىر ــ بىرىگە قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشايتتى. يۈرەكلىرىنىڭ مۇشۇ تاپتا بىر تەشۋىش، بىر ئىنتىلىش، بىر مەقسەتتە سوقۇۋاتقانلىقى تۈپەيلىدىن شۇنداق كۆرۈنگەن بولسا كېرەك. بۇنداق پەيتلەردە باشقا نەرسىلەر، ھەتتا ھەر بىرىنىڭ ھاياتىدىكى ئەڭ مۇھىم نەرسىلەرمۇ كەينىگە چېكىنىدۇ، ئۇلار خىيالىدىن مۇتلەق چىقىرىپ تاشلىنىدۇ ــ بۇ ھەممە ئادەم جەڭگە كىرىشتىن بۇرۇن غەلىبە قازىنىشىنى ئويلىغاندەكلا گەپ.

مۇشۇ ئاردا بايىقى بۇلغار جۇۋان كونسېرت باشلىنىشتىن بۇرۇن، قارا كۆزەينەكىدىن بىزگە ۋەزمىن نەزەر تاشلىغىنىچە، قىسقىچە تارىخىي مەلۇمات بېرىپ ئۆتتى. بۇلغار چېركاۋىنىڭ ئۆزىگە خاسلىقى، ۋىزانتىيەگە بېرىپ تاقىلىدىغان يىلتىزلىرى، پەرقلىنىپ تۇرىدىغان خۇسۇسىيەتلىرى، ئىبادەت مۇراسىملىرى ۋە قوشاقلىرى توغرىسىدا سۆزلىدى، بۇلغار قوشاقچىلىقىنىڭ مىللىي ئەنئەنىلىرىگە تەئەللۇق ئايرىم تەپسىلاتلار ئۈستىدە تۇرختالدى. ئاندىن كونسېرت باشلانغانلىقىنى ئېلان قىلدى.

ناخشىچىلار تەييار ئىدى. ئۇلار نەپەسلىرىنى رۇسلاپ يەنە بىردەم جىم تۇرۇشتى. بىر ــ بىرىگە يەلكىلىرىنى تىرەپ تېخىمۇ يېقىنراق سىلجىشتى. ئەتراپ جىمجىتلىققا چۆمدى. زال خۇددى بوشاپ قالغاندەك تۇيۇلدى، ئادەملەرنىڭ قىزىقىشى ئارتقانىدى: قېنى، بۇ ئون يىگىت بىزگە نېمە بېرىدىكىن، نېمە ھۇنەر كۆرسىتىدىكىن. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ نېمىسىگە ئىشىنىدىكىن. ئاخىرى، ئوڭ تەرەپتىن ئۈچىنچى ناخشىچى ــ ئۇلارنىڭ يېتەكچىسىدەك قىلىدۇ ــ ئىشارەت قىلدى، ناخشا باشلاندى. ئاۋازلار پەرۋاز قىلدى...

مۇشۇ جىمجىتلىق ئىچىدە گويا ئاسمانىنىڭ پارلاق ھاۋا

رەڭلىك ھارۋىسى ئاستا ئورنىدىن قوزغالغانىدەك بولدى ۋە كۆزگە كۆرۈنمەس ھاۋا دولقۇنىرىغا مىنىپ زالدىن چىقىپ كۆكلەرگە ئىنتىلدى، بۇ جانان ھارۋىنىڭ كەينىدىن روھنىڭ پۈتمەس - تۈگىمەس زاپاسلىرىدىن كۈچ - قۇۋۋەت ئېلىپ، ھەر نۆۋەت قايتىدىن جانلىنىپ كېتەتتى، ئۇۋازلىرىنىڭ تەنتەنىلىك ھەمدە شادىيانە ئىزلىرى ئۆچۈپ كەتمەي، بارغانسېرى سوزۇلۇپ كېتىۋاتاتتى.

خور ئۆمىكىدىكى ھەممە ئاۋازلارنىڭ ئۆزىگارا بەكمۇ نازۇك ماسلاشقانلىقى، ئاۋازلارنىڭ ھەربىرىكەتچان ۋە ئۇيغۇن - مۇتاناسىپلىققا ئېرىشكەنلىكى سېزىلدى. بىر - بىرىگە ئەسلا ئوخشىمايدىغان ئون ئادەم، ئۇلار ھەرقانچە ناخشا ئېيتىش قابىلىيىتىگە ۋە ماھىرلىققا ئىگە بولسىمۇ، بۇنچىلىك ئۇيغۇنلۇقنىڭ قارار تېپىشى ھەتتا تەسەۋۋۇرغا سىغمايتتى. مۇبادا، مانا مۇشۇ ئېيتىلىۋاتقان ناخشىغا ھەرقانداق مۇزىكا، بولۇپمۇ، زامانىۋى مۇزىكا ئەسۋابلىرى تەڭكەش قىلىنىدىغان بولسا، ئون تال مۇستەھكەم تۈۋرۈك تۈتۈپ تۇرغان مۇشۇنداق ئاجايىپ ئىمارەت شەك - شۇبھىسىز ئۆرۈلۈپ چۈشكەن بولاتتى. بۇنداق مۆجىزىنى ئاجايىپ قىسمەتلا يارىتالىشى مۇمكىن. يەنى مانا شۇ، ھە، دەل مانا شۇ ئون ئادەم تەقدىر - ئىرادىنىڭ مەرھىمىتى بىلەن بىر چاغدا تۇغۇلۇشى، ۋايىغا يېتىشى، بىر - بىرىنى ئىزدەپ تېپىشى، بىر يەرگە جەم بولۇشى. قاچانلاردۇر قوغلاپمۇ، ئاجرىتىپمۇ بولمايدىغان روھتىن يارالغان ئەيسا پەيغەمبەرنى نى - نى ئازاب - ئوقۇبەتلەر ئىچىدە ئىزدىگەن، ئويلىغان ۋە ئاخىردا تاپقان ئاتا - بۇۋىلار ئالدىدا پەرزەنتلىك بۇرچىنى ھېس قىلىشى كېرەك ئىدى — ھەر ھالدا، ئىپادىلەش قىيىن بولغان تاشقىنلىق، پىغانلىق ناخشىلار پەقەت مانا شۇنداق ھاللاردىلا دۇنياغا كېلىشى مۇمكىن

ئىدى. ئۇلار شۇنچىلىك زور قۇدرەت بىلەن ۋۇجۇد كۆيگە ئايلىنىپ، ئۆرتىنىپ، ئۆز كۆيلىرىگە تامامەن بېرىلىپ ئېيتاتتى كى، بۇ سەنئەتنىڭ بايلىقى ئۇلارنىڭ تۇغمەس ھېس - تۇيغۇلىرىغا سىڭىپ كەتكەنىدى. بۇ يەردىكى پىشىشىق يادلانغان ئاجايىپ مىسرالار بىرخىل شەكىل، ئىلاھقا نىسبەتەن ئېيتىلغان مۇناجات ئىدى، خالاس. ھەممىسىنىڭ بېشىدا بولسا، ئۆز ئۇلۇغۋارلىقىنىڭ غايىۋى چوققىلىرىغا ئىنتىلگەن ئىنسان روھى تۇراتتى.

ئاڭلىغۇچىلار مەپتۇن بولۇپ، ئۆزلىرىنى ئۇنتۇغان ھالدا تۇرلۇك ئوي - خىياللارغا چۆمگەنىدى. ھەممىلا ئادەم ئۆز ئالدىغا مۇناجاتىنىڭ مەزمۇنىدىن ۋاقىپ بولۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولغانىدى، بۇ مۇناجاتلار بولسا، ئەسىرلەردىن بۇيان مەڭگۈ تاشقىي ئالەمدىن ئۆزىنى ئىزدىگەن، ئەقىل - ئىدراكى جايىدا بولغان كىشىلەر خىلمۇ خىل پاجىئەلىك ئادىشىشلار ۋە كارامەتلەرنى بېشىدىن كەچۈرگەنىدىن كېيىن توقۇلۇپ چىققانىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ھەربىر ئادەم كۆپچىلىك بىلەن بىللە سانسىز قەلبلەرنىڭ قوشۇلۇشىدىن ئون ھەسسىلەپ كۈچىيىپ كەتكەن مۇناجاتلارنىڭ دەۋىتىدىن بەھرىمەن بولماقتىدى. يەنە شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، خىيالىي تەسەۋۋۇرلار ھەممىلا ئادەمنى ئاشۇ غۇۋا، لېكىن ئۆزلىرى ھەر دائىم تاقەتسىزلىك بىلەن قوغلىشىدىغان ئالەمگە، ھەر كىمنىڭ ئەسلىمىلىرى، ئوي - خىياللىرى، ئىچ پۇشۇقلىرى، ۋىجدان ئازابلىرىدىن توقۇلغان ئالەمگە، كىشىلەرنىڭ ئۆز ھايات تىدا بېشىدىن كەچۈرگەن خىلمۇ خىل ئوكۇشسىزلىقلىرى ۋە خۇشاللىقلىرىدىن توقۇلغان ئالەمگە تارتىماقتا ئىدى.

راستىنى ئېيتسام، شۇ پەيتتە بېشىمدىن نەملەر كېچە ۋاتقانلىقىنى ئۇقمايتتىم، ئۇقۇشنىمۇ خالىمايتتىم. كۆرۈنۈشىدىن

خۇددى ماڭا ئوخشايدىغان، خۇددى ماڭا ئوخشاشلا ئادەم بولغان ئون ناخشىچىغا ئېمىشقا مۇنچىلىك بېرىلىپ كەتكىنىنى بىلمەيمەن، ئەمما ئۇلار ئېيتىۋاتقان قەسىدىلەر، مۇناجات قوشاقلىرى خۇددى مېنىڭ كۆكسۈمدىن، دەرد ـ ئەلەملىرىمدىن، خاھىشلىرىم، مۇشۇ چاغقىچە تاشقىرىغا چىقىشقا يول تاپالمىغان تەشۋىش ۋە خۇشاللىقلىرىمدىن ئېتىلىپ ئوتتۇرىغا چىقىۋاتقاندەك ۋە شۇ زامانلا يېڭىچە نۇر ۋە يېڭىچە بېشارەت بىلەن تولۇۋاتقاندەك قىلاتتى. شۇ ناخشىچىلارنىڭ سەنئىتى ۋە ماھارەتلىرى تۈپەيلىدىن مەن ئىبادەتگاھ ساما قوشاقلىرىنىڭ ئەسلى مەنىسىنى چۈشىنىپ يەتكەندەك بولدۇم. بۇ ھاياتنىڭ پەريادى، قوللىرىنى ئاسمانغا سوزغان ئىنسان بالىسىنىڭ نالە ـ پىغانى ئىدى. ئۇ كۆز يەتمەيدىغان كائىنات بوشلۇقلىرىدىن ئۆزگە تايانچ ئىزدەيتتى، ئۆزگە ئىشەنچ ئىلتا قىلىشنى ئىستەيتتى، ئۆز ئەھۋالىنى ياخشىلاشنى خالايتتى؛ بۇنىڭدا ئۇنىڭدىن تاشقىرى يەنە ئۆزگە يار ـ مەدەتكار بولالايدىغان ئاللىقانداق ئىلاھىي كۈچلەر بارلىقىغا ئۈمىد باغلايتتى، پاجىئەلىك بىر ئەلپازدا ئۇلاردىن نىجاتلىق كۈتەتتى. پاھ، بۇ نېمىدېگەن چوڭ قايمۇقۇش! ئاھ، ئادەم بالىسىرى ئۆز ئاھۇ پەريادلىرىنىڭ كۆكلەرگە يېتىپ بېرىشىنى قانچىلىك خالايدۇ ـ ھە! قانچىلىك كۈچ ـ قۇۋۋىتى، ئەقىل ـ پاراسىتىنى ئاشۇ ئىشەنچ ـ ئېتىقادقا، تۇڭا ـ ئىستىخپارغا، ھەمدۇ ـ سانالارغا بەخش ئېتىدۇ ـ ھە. قېنى قايسىناپ، جۇش ئۇرۇپ تۇرغىنىغا، تەبىئىتىدە ئەزەلدىنلا ئىسيان، ئىنكار، يېڭىلىق يارىتىش ئىشتىياقى دولقۇنلاپ تاشقىنىغا قارىماي ئۆزىنى سەۋر ـ تاقەتكە، مۆمىنلىككە، ھەممىلا نەرسىگە چىدامچانلىقىغا، ئەندىشىگە ئۆگىتىدۇ ـ بۇلارنىڭ ھەممىسى كۆكتە ھېسابىقا ئېلىنىدىغۇ دەيدۇ. ئاھ، قانچىلىك ئازاب ـ ئوقۇبەتلەر، قىيىن

چىلبقلار بىلەن بۇلارنىڭ ھەممىسىگە مۇيەسسەر بولىدۇ. مۇنا جاتىلار، سېھىر - جادۇلار، رەملەر، دۇئالار، ھەمدۇ - سانالار، شامانلار! ئەسىرلەر بويى قانچە - قانچىلىغان ئىلىتىجالار. ئىبادەتلەر، دۇئالار كۆكىكە يېغىپ تۇرىدى. مۇبادا، شۇلارنىڭ ھەممىسى بىردەملا دەريا يالكى دېڭىزغا ئايلىنىپ قالىدىغان بولسا، قىرغاقلارغا پاتماي تېشىپ چىققان، ئاچچىق ۋە شورلۇق بەھرى مۇھىتتەك يەر يۈزىنى بالىقان، ھەممىنى كۆمۈپ تاشلىغان بولاتتى. ئادەمنىڭ ئادەمىيلىكى قانچىلىك مۇشكۇلكەر ئىچىدە تۇغۇلدى...

خۇدانىڭ قۇدرىتى بىلەن بىر - بىرىگە جەم بولغان ئون ناخشىچى ناخشا ئېيتىپ، بىزنى خىيالىمىزغا غەرق قىلاتتى، ئېڭىمىزنى قاپقارا گىردابلىرىغا چۆكتۈرۈپ، ئۆتمۈشتىن، يوقلۇق مۇلكىگە ئايلىنىپ كەتكەن ئىنسان ئەۋلادلىرىنىڭ روھى ۋە غەم - غۇسسىلىرىنى تىرىلدۈرەتتى ۋە شۇ ئەسنادىلا بىزنى يۈكسەك ئېگىزلىكلەرگە پەرۋاز قىلدۇراتتى، ئۆزىمىزدىن، ئالەمدىن ئېگىزرەك كۆتۈرۈلۈشكە، ھاياتىمىزنىڭ مەنىسى ۋە گۈزەللىكىنى تېپىشقا چاقىراتتى، ھاياتقا بىرلا قېتىم كېلىسەن، ئۇنىڭ مۆجىزىلىك ئىمارىتىنى سۆيگىن، دەيتتى. ئون ناخشىچى ئۆزلىرىمۇ بىلمىگەن ھالدا ئىلاھىي ناخشىغا مۇناسىپ بولۇپ شۇنچىلىك پىداكارلىق بىلەن مەپتۇن ۋە مەھلىيا بولۇپ كۈيلىدىكى، يۈرەكلەردە شۇنىڭ تەسىرىدىن ئالىي ئىنتىلىشلەر قوزغىلاتتى. كۈندىلىك تۇرمۇشتا جانغا تەگكەن تەشۋىش، يۇگۇر - يېتىم، ھالاۋەتسىزلىكلەر ئىچىدە ئادەم بۇنداق كەچۈرمىشلەرنى بېشىدىن كەچۈرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئاڭلىغۇچىلارنىڭ پايانسىز دىلى ئېچىلغان، يۈزلىرىدە ھاياجان ئەكس ئېتىپ، بەزىلىرىنىڭ كۆزلىرىنى بولسا ياش قاپلىغانىدى.

شۇ ئاجايىپ بايرامنى قۇتلۇقلاش ئۈچۈن، مېنى باشلاپ كەلگەن تاسادىپقا تەھسىن ئوقۇپ، ئاجايىپ خۇشال بولىۋاتقىنىمدىن، پۈتۈن ۋۇجۇدۇم گويياكى زامانىدىن، ماكانىدىن تامامەن خالىي بولۇپ، كۆز يەتمەس كەڭلىكلەرگە چىققانىدەك، بۇ يەردە ئۆتكەن كۈنلەر خاتىرىسىمۇ، شۇ پەيتلەرنىڭ سېزىمى ۋە چۈشەنچىلىرىمۇ، كېلەچەك ئارزۇلىرىمۇ — بۇلارنىڭ ھەممىسى مېنىڭ بىلگەن ھەممە نەرسىلىرىم، بېشىمدىن كەچۈرگەنلىرىم گە مۇجىزىلىك بىر تەرزدە قوشۇلۇپ، بىرلىشىپ كەتكەنىدەك ئىدى. شۇ خىياللار ئىچىدە مەن بىردىنلا تېخى بىر كىمنى سۆيگۈنۈم يوق، دەپ ئويلىدىم، قېنىمدا ياشاپ، ئۆز ۋاقتى - سائىتى كېلىشىنى كۈتۈپ تۇرغان مۇھەببەت سېغىنىشى كۆكرەكىمنى قاتتىق سىرقىرىتىپ، ئاغرىتىپ ئۆتتى. كىم ئۇ؟ قەيەردە ئۇ؟ بىز قاچان دىدار كۆرۈشەلەيمىز؟ ئىشىكنى بىرنەچچە قېتىم ئىختىيارسىز قاراپ قويىدۇم. بەلكى ئۇ كېلىپ قالغانىدۇ، مەشەدە تۇرۇپ تىڭشاۋاتقانىدۇ، مېنىڭ قاچان نەزەر تاشلىشىمنى كۈتۈۋاتقانىدۇ. ئۇنىڭ ماڭا مۇشۇ كەملەردە، مۇشۇ زالدا بولىشغانلىقىغا بەكمۇ ئېچىندىم. قېنى، ئۇنىڭ بىلەن مېنى ھازىر شۇنچىۋالا دولقۇنلاتقان، تەسەۋۋۇرلىرىمنى جانلاندۇرغان نەرسىلەرنى ئۇنىڭغا ئېيتىپ، ئورتاقلاشسام. لېكىن، ئەپسۇس... بۇ يەردە يەنە باشقا بىر نەرسىنىمۇ ئويلىدىم. ئىشقىلىپ تەقدىر بۇلارنىڭ ھەممىسىنى كۆلكىلىك نەرسىگە ئايلانىدۇرۇپ قويىمسۇن، كېيىن ئەسلىگەن چاغلاردا، ئۇيلىسام، خىجالەت بولۇپ يۈرىدىغان بولمىسۇن...

نېمىشقىدۇر ئانامنى، گۆزەكلىك چاغلىرىمنى ئەسلىدىم... قىش مەزگىلى ئىدى، سەھەردە ھەممە ياق ئاقارغان. يوپيورۇق كەڭ كوچىلاردا قار ئېرىنچەكلىك بىلەن ئۇچقۇنلايدۇ. ئانام كۆلۈپ تۇرغان كۆزلىرى بىلەن يۈزۈمگە تىكىلىدۇ، كونا پەلتو

يۇمنىڭ تۆگمىلىرىنى قادايدۇ، نېمىلەرنىدۇ دەيدۇ، مەن ئۇنىڭ يېنىدىن قاچسام، ئۇ بولسا، كۈلۈپ كەينىمدىن قوغلايدۇ، دۆڭگە جايلاشقان چېركاۋدىن پۈتۈن شەھەرگە قوڭغۇراق ئاۋازى تارىلىدۇ، ئاتام شۇ يەردە دىياكون بولۇپ ئىشلەيدۇ. ئۇ خۇداغا قاتتىق ئىشەنگەن ئادەم ئىدى، شۇنىڭ بىلەن بىللە، خۇدانىڭ قۇدرىتى ۋە نىيىتى بىلەن يارىتىلغان ھەممە نەرسىلەرنىڭ شەرتلىك ئىكەنلىكىنى ئوبدان چۈشىنەتتى. مەن بۇنى ئەمدى پەملەۋاتىمەن. ئەسلا مەن ئۇ كىشىنى زادىلا ئىززەتلىمەي، پۈتۈنلەي باشقا يولدا ماڭدىم، ئۇنىڭ خاھىشىنى ئادا قىلالمىدىم. ئاتام ئۇ دۇنياغا رازى بولۇپ كەتتى. مەن بولسام، ئۆزۈمنى ھەر ياققا ئۇرىمەن، ئۆتمۈشنى رەت قىلىمەن ۋە يەنە بۇنىڭدىن بەتتەر يۈرىكىم سىقىلىدۇ. لېكىن شۇنداقتىمۇ، ئەسرىمۇ ئەسىر تارقىلىپ، پۈتۈن دۇنيادا، ئىنسان ئەۋلادلىرىغا، ئۇلارنىڭ قاراشلىرىغا ھۆكۈمرانلىق قىلىش ئۈچۈن ھەممە قىتئە ۋە ئاراللاردىكى ئادەملەرنى ئۆز تەۋەسىگە تارتىپ، ئەقىدىلىرىگە ئىشەندۈرگەن، چاقماقنى يەرگە ئۆتكۈزۈۋەتكەن چاقماق قايتۇرغۇچىنىڭ ئادەم بالىسىنىڭ ئەدەبىي ئىسيانكار دەۋەتلىرىنى بېسىپ توختىتىپ، ئۇلارنى ئەقىدە ۋە ئىتائەت گىردابىغا چۆكتۈرگەن، بىر چاغلاردا چەكسىز قۇدرەتكە ئىگە مۇتلەق غايىنىڭ ئىلگىرىكى ئۇلۇغۋارلىقى ھەمدە مىسلىسىز ئىپادىلەش كۈچىگە غەرق بولۇپ كېتىمەن. ئىمان ۋە گۈمانغا مىڭ شۈكۈر، ئۇلار ھاياتىنى توختىماي ھەرىكەتلەندۈرۈپ تۇرىدىغان كۈچلەر.

مەن شەك ۋە گۇمان كۈچلىرى ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلىگەن زاماندا تۇغۇلدۇم. ئۇ شۇبھىلەر، ئۆز نۆۋىتىدە، يەنە يېڭى شۇبھىلەرنى ۋۇجۇدقا كەلتۈردى. مەن ئەنە شۇ جەريانىنىڭ مەھسۇلىمەن. مېنى بىر تەرەپ كۆكرىكىمدىن ئىتتىرىپ، چەتكە

سۈرۈپ قويدى. ئىككىنچى تەرەپ بولسا، دىلىمىدىكى زىددىيەت-لىرنىم ــ ئىشەنچ ۋە گۈمانلىرىمنى ھەرگىز سىغدۇرمىدى، سىغدۇرۇشنى خالىمىدى. نېمىمۇ قىلالايتۇق، تارىخ ماڭا ئوخشاشلاردىن ئۆچمىنى ئالدۇ، ئۇلارنى ئويۇنچۇقىغا ئايلاندۇرۇ-دۇ ... كونا بۇلغار ناخشىلىرىنى ئاڭلاپ ئولتۇرۇپ، ئەنە شۇلارنى ئويلاپ كەتتىم.

ناخشىلار شۇ زالدا خۇددى ئۆتكەن زامانلارنىڭ ئەكىس ساداسىدەك بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى ياڭرايتتى. «تۇن قۇربانى»، «سەبىلەرنى تەھقىرلەش»، «مالائىكىلەر نالىسى»گە ئوخشاش ئىنجىل ئېھتىراسلىرى دىن ۋە ئىمان يولىدا مۇشەققەت ۋە رىيازەت چەككەنلەرنىڭ ئېغىر يالقۇنلۇق ناخشىلىرى بىلەن ئالمىشاتتى. گەرچە بۇلارنىڭ نۇرغۇنى ماڭا بۇرۇندىنلا تونۇش بولسىمۇ، مېنى ناخشا ئېيتىۋاتقانلارنىڭ ئۆزى مەپتۇن قىلىۋال-غانىدى، بۇنى تولۇق ئىپادىلەپ بېرەلمەيمەن. ئۇن ناخشىچى ئۆزىگە ئەسىر قىلاتتى، مەلۇم نەرسىلەرنى تەڭداشسىز سەنئەت-كە ئايلاندۇراتتى، بۇ سەنئەتنىڭ كۈچى خەلقنىڭ روھىنىڭ تارىخ تەقەززاسى بىلەن كەڭ ئىپادىلەنگەنلىكىدە ئىدى. ھەقىقەتەن، ئازابنى كۆپ چەككەنىنىڭ بىلدىغىنى كۆپ بولىدىكەن...

ئۆز كۈيلىرىدىن زوق ــ شوقىغا چۆمۈپ، مەستانىلەرچە ناخشا ئېيتىۋاتقان سوفىيىلىك ناخشىچىلارنىڭ ئاۋازلىرىغا قۇلاق سېلىپ، ئۇلارنىڭ تۇرق ــ ھەرىكەتلىرىگە زەن سېلىپ ئولتۇ-رۇپ، توساتتىنلا سولدىن سانىغاندا ئىككىنچى بولۇپ تۇرغان، بۇغداي ئۆڭ، قارا چاچلىق بۇلغارلار ئىچىدىكى بىردىنبىر سۇس جىگەر رەڭلىك قوشاقچىنىڭ ئۆزۈمگە تولىمۇ ئوخشايدىغانلى-قىنى سېزىپ قالىدىم. ئادەم ئۆزىگە بەئەينى ئوخشايدىغان كىشىنى ئۇچرىتىپ قالسا غەلىتە بولۇپ كېتىدىكەن. ئۇنىڭ كۆزلىرى سۇس زەڭگەر، يەلكىلىرى تار ــ ئۇنىمۇ بالا چاغ-

لىرمدا ئۇڭاق، دەپ چاقىرىشقان بولغىيتتى بەلكى ــ ئۇزۇن چاچلىرى ئاق سېرىق، قوللىرى ئۇزۇن ۋە ئىنچىكە. ئۇمۇ تار-تىنچاقلىقىنى ناخشا ئېيتىپ يەڭسە ئەجەب ئەمەس، بۇنداق هالەت مېنىڭدىمۇ كۈچ بولىدۇ، ئۇڭايسىزلانغانلىقىمنى يوشۇرۇش ئۈچۈن، گەپنى كۈچ چاغلاردا دەنىي ماۋزۇلارغا بۇراپ تاشلايمەن. ئىياللار بىلەن تونۇشقانىدىمۇ جىددىي ۋە سىپايە گەپلەرنى ئىشلىتىمەن، سىرتتىن قارىغاندا ئادەمگە بۇ ئۆلگۈدەك ئەخمىقانە تۇيۇلسا كېرەك. كۆك كۆز يىگىتنىڭ چېھرىسى بەئەينى ئۆزۈم: ئىككى چېكىسى ئىچىگە پېتىپ كەتكەن، قۇرغۇي بۇرۇن، پېشانىسىگە ئىككى ئۇزۇن سىزىق چۈشكەن. باشقىسىنى قويۇپ ساقلىنى دېمەمسىز، قىردۇرۇپ تاشلىغان ساقلىمىنىڭ نەق ئۆزى. قولۇمنىڭ ئېكىكىمگە سوزۇلغىنىنى ئۆزۈمۇ سەزمەي قالدىم. شۇ چاغدا، ئەتە نەشكەش چاپارمەنلەر بىلەن چۆلگە ئاتلىنىدىغانلىقىم يادىمغا چۈشتى. ئۆزۈمدىن ئۆزۈم هەيران بولىمەن: نەگە كېتىۋاتىمەن، نېمىشقا؟ ئىلاهىي ساماالرنىڭ نەدىلىكى بىلەن ۋوگزالغا ئىن قۇرۇۋالغان ئوتيوگلارنىڭ قاباھىتىنىڭ نەدىلىكىنى سېلىشتۇرغىلى بولامدۇ؟ بىراق، هەممە زامانلاردىمۇ هايات هەقىقەتەن هەم هەممە ياخشىلىقلىرى ۋە زالىملىقلىرى بىلەن ئىبادەتخانىلاردىن سىرتتا تۇرغان بىزنىڭ زامانىمىزمۇ بۇنىڭدىن مۇستەسنا ئەمەس...

شۇ كونىبرتتا شۇنداق ئوخشاش قىياپەتلەرنى كەشىپ قىلدىم، كېيىن ئۇنىڭدىن كۆزۈمنى زادىلا ئۈزمىدىم. ناخشا ئېيتىۋاتقاندا يۈزىنىڭ قانداق سوزۇلىدىغانلىقى، ئەۋجىگە چىقىقاندا ئاغزىنىڭ قانچىلىك ئېچىلىدىغانلىقىنى كۆزىتىپ ئولتۇرۇدۇم. ئۆزۈمنى ئۇنىڭ ئورنىغا قويۇپ كۆردۇم، ئۇ مېنىڭ ئەكسىمىلا ئىدى. شۇ تۇرقۇمدا مەنمۇ ناخشا ئېيتىشقا قاتنىشىۋاتقاندەك ئىدىم. ۋۇجۇدۇم ناخشىغا ئايلىنىپ كەتكەندەك قىلاتتى.

خور بىلەن بىر جان، بىر تەن بولۇپ كەتتىم. كۆكسۈمدە ئاجايىپ بۇرادەرلىك تۇيغۇلىرى جۇش ئۇراتتى، يىغلىغۇم كېلەتتى، ئۇزاق ئايرىلىشتىن كېيىن ئاكىلىرىم بىلەن ئۇچراشقاندەك، شۇ مەردانە، مەرد كىشىلەرنى باغرىمغا باسقاندەك قانداقتۇر ئۇلۇغۋارلىق، يەكدىللىك ھېس قىلاتتىم، ئاۋازلىرىمىز ئاسمان گۈمبىزىگە ئۇرۇلاتتى، پۈتلىرىمىز بولسا زېمىن ئۈستىدە مەھكەم تۇراتتى. بىز ئەنە شۇنداق ناخشا ئېيتىۋېرىمىز، خالىغىنىمىزچە ئېيتىۋېرىمىز، زامانىدىن زامانغا ئېيتىۋېرىمىز...

ئۇلار شۇنداق كۈيلىشەتتى، مەنمۇ ئۇلار بىلەن بىللە ئىدىم، مەن كۆپىنچە كونا گرۇزىن ناخشىلىرىنى ئاڭلىغانىدىم، ئۆزۈمنى شۇنداق يوقتىپ قويىمەن. بۇنى چۈشەندۈرۈپ بېرىشىم قىيىن. لېكىن قانداقلا بولمىسۇن، ئۇچ ئادەمنى گرۇزىن يىغلىپ ناخشا ئېيتىشقا باشلىسا، دىلىڭ يايراپ كېتىدۇ. ئۆز ئۇيغۇنلۇقى بىلەن غايەت ساددا ۋە باھاسىز سەنئەتنىڭ يۈكسەك پەرۋازىنى كۆرسەن، روھىڭمۇ قاناتلىنىپ ئۇچىدۇ. بۇ ئۇلارغا تەبىئەتنىڭ قوشقان قىممەتلىك تۆھپىسى، مەدەنىيەت دەرىجىسى، بەلكى خۇدانىڭ توپىمۇ توغرا لۇتفى ـ كەرەمىدۇر. ئۇلارنىڭ نېمىلەر توغرىسىدا كۈيلەۋاتقانلىقىنى چۈشەنمەيمەن، لېكىن ماڭا ئۇلارغا قوشۇلۇپ ئېيتىۋاتقىنىم مۇھىم.

شۇلارنى ئويلىغىنىمچە، ناخشا ئاڭلاپ ئولتۇرۇپ، خىيالىم بىردىنلا چاقناپ ئېچىلىپ كەتكەندەك بولدى. «ئالتەيلەن ۋە يەتتىنچى» دېگەن گرۇزىن ھېكايىسىنى ئوقۇغانلىقىمنى ئەسلىدىم. بىردىنلا شۇ ھېكايىنىڭ مەنىسى ماڭا يالت قىلىپ ئايان بولدى. بۇنداق ھېكايىلەر ۋاقتىلىق مەتبۇئاتلاردا ئاز ئەمەس. ھېكايىنىڭ ئۇنچىلىك كۆزگە چېلىقىپ تۇرىدىغان خۇسۇسىيىتىمۇ يوقتەك ئىدى. ئۇنىڭدا پىسخولوگىزمغا قارىغاندا

ۋەقەلەرنىڭ ئىزچىل بايانى كۆزگە كۆپرەك تاشلىناتتى، يۈنۈلىشى رومانتىكراق ئىدى. ئەمما ھېكايىنىڭ نېمە بىلەن ئاخىرلاشقانلىقىنى قاتتىق ئەسلىدىم، ئۇ خۇددى سانجىلغان تىكەندەك ماڭا ئارام بەرمەيتتى.

ھېكايە، تۇغرىراقى، «ئالتەيلەن ۋە يەتتىنچى» دەپ ئاتالغان باللادانىڭ (ھېلىمۇ تېخى تونۇلمىغان مۇئەللىپنىڭ قېيىن ئىسمىنى ئەسلىيەلمەيمەن) مەزمۇنىمۇ ئۆزىگە ياردىشىملىق ئىدى. ئىنقىلاب ئەۋجىگە كۆتۈرۈلگەن، قانلىق گىرادانلار ئۇرۇشى كېتىۋاتقان بولۇپ، ئىنقىلابچىلار دۈشمەنلەرگە قارشى ئاخىرقى جەڭلەرگە كىرگەنىدى. گرۇزىيىنىڭ تارىخىي يولى مۇقەررەر ــ سوۋېت ھاكىمىيىتى غەلبە قازىنىپ، ئەڭ چەتتىكى تاغ قىشلاقلىرىدىنمۇ قوراللىق ئەكسىلئىنقىلابچىلارنىڭ قالغان ـ قاچقان توپلىرى سىقىپ چىقىرىلىۋاتقان پەيتلەر. بۇنداق شارائىتتا ئاساسىي قانۇن بىرلا، يەنى دۈشمەن تەسلىم بولمىسا، يانجىپ تاشلاش. ئەمما شەپقەتسىزلىككە جاۋابەن شەپقەتسىزلىك مەيدانغا چىقىدۇ، بۇمۇ قەدىمدىن قالغان قانۇن. بولۇپمۇ، باتۇر گۇرام جوخادزې دېگەننىڭ توپى چىش ـ تىرنىقىغچە قارشىلىق كۆرسەتتى. گۇرام جوخادزې ئەسلىدە يىلقىچى بولۇپ، پۇتۇن ئەتراپتىكى تاغلارنى بەش قولدەك بىلەتتى. ئۇنى تۇتۇش تەس ئىدى، كۆتۈلمىگەن يەرلەردىن كېلىپ ھۇجۇم قىلاتتى، قىرغىنچىلىق تۇغدۇراتتى، سىنىپىي كۆرەش ئىچىدە پۈتلىرى چىرمىشىپ قالغانىدى. لېكىن ئۇنىڭ ئەجىلىمۇ توشقانىدى. ئۇ كېيىنكى چاغلاردا ئۈستى ـ ئۈستىگە دەككە يەۋاتاتتى. گۇرامنىڭ توپىغا بىر چېكا خادىمى① كىرىۋالغان. ئۇ جېنىنى مىڭ خەتەرگە سېلىپ، گۇرام جوخادزېنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشىپ

① چېكا خادىمى ــ ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى تازىلاش كومىتېتىنىڭ خادىمى ــ ت.

توپتىكى ئەڭ چاققان يىگىتلەردىن بىرىگە ئايلانغانىدى. قالاي-مىقان جەڭلەرنىڭ بىرىدە جوخادزې توپى جىق تالاپەتكە ئۇچراپ، چېكىنىشكە مەجبۇر بولىدۇ. شۇ چاغدا جوخادزې چېكا خادىمىنىڭ ئۇستىلىق بىلەن قۇرغان تۇزىقىغا چۈشىدۇ. گۇرام جوخادزې دەريادىن كېچىپ ئۆتۈۋاتقان مەھەلدە پىستىرمىغا دۇچ كېلىدۇ. جوخادزېنىڭ يىگىتلىرى ئالدىراشلىق بىلەن قېيىق دەريا قىرغىقىغا يېتىپ كېلىدۇ. ئۇلار بىرەمىمۇ ھايال بولماي ئاتلىرىنى دەريىغا سالىدۇ. چېكا خادىمى مىنگەن ئاتنىڭ بولسا تارتمىسى بوشاپ كېتىدۇ، ئۇ چاتقاللارنى پاناھلاپ يەرگە چۈشۈشكە مەجبۇر بولىدۇ. جوخادزېنىڭ يىگىتلىرى تەرەپ كەتكەن ئاتلاردا شارقىراپ ئېقىۋاتقان تاغ دەريىاسىنىڭ قاپ بېلىگە كېلىپ قالىدۇ. دەريانىڭ ئوتتۇرىسى تۆت تەرەپتىن ھاڭدەك ئوچۇق. شۇ چاغدا ھەر ئىككى قىرغاقتا يوشۇرۇنلۇقچە ئورنىتىلغان ئىككى چوڭ پىلىموت يىگىتلەرنى تەڭلا ئوققا تۇتىدۇ. ئامانلىق يوق، يىگىتلەر تاغ دەريىاسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئۇجمىدەك توڭكۈلۈپ كېتىدۇ. لېكىن گۇرام جوخادزېنىڭ ۋاقتى-سائىتى تولمىغانىكەن. ئۇ مۆلدۈردەك يېغىۋاتقان ئوقلار ئاستىدىن ئامان - ئېسەن قۇتۇلۇپ چىقىدۇ. ئېتىنى چاققانلىق بىلەن كەينىگە بۇرايدۇ. ئۆزىنى دەريا يېقىلاپ ئۆسكەن قېلىن چاتقال-لىقلار ئارىسىغا ئالىدۇ ۋە ھەش - پەش دېگۈچىلا كۆزدىن غايىب بولىدۇ. تىرىك قالغان بىرنەچچە سادىق يىگىتى ئۇنىڭغا ئەگىشىدۇ. مولجاللانغان ئىش تولۇق ئەمەلگە ئاشماي، باسمىچىلار باشلىقىنىڭ قېچىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن چېكا خادىمى دەرھال يەنە ئۇلارغا قوشۇلىدۇ.

دەريادىكى قىرغىندا جوخادزې باسمىچىلىرى پۈتۈنلەي تارمار قىلىنىدۇ.

گۇرام جوخادزې تەسلىكتە تەقىبتىن قۇتۇلۇپ، ماغدۇرىدىن

كەتكەن ئېتىنى توختاتقىنىدا، پۈتۈن توپتىن ئۆزىنىمۇ قوشۇپ هېسابلىغاندا يەتتە يىگىتنىڭلا ئامان قالغانلىقىنى كۆردىۋ. يەتتىنچىسى مۇشۇ ساندرو دېگەن يىگىت ئىدى. هېكايىنىڭ نامىمۇ «ئالتەيلەن ۋە يەتتىنچى» دەپ شۇنىڭغا ئىشارە قىلىنغان بولسا كېرەك.

ساندرو قانداقلا بولمىسۇن ،اسمىچىلار باشلىقى گۇرام جوخادزېنى يوقىتىش توغرىسىدا تاپشۇرۇق ئالغان، جوخادزې خەۋپلىك دۈشمەن. لېكىن ئەمدىلىكتە ئۇنىڭ يەنە قايىتىدىن جەڭگاھ كىرىشى گۇمانلىق. دېمەك، ئۇنى ئېتىپ تاشلاشمۇ خېلى مۇشكۈل. ئۇنىڭ ئۈستىگە يەنە يالغۇز قالغاچقا، تۇزاققا چۈشكەن يىرتقۇچىتەك تولىمۇ ئېھتىياتچان بولۇپ يۈرىدۇ. كۆپ رەك ئۆز كۈچىگە ئىشىنىدۇ. ئۇ ئاخىرىغىچە ئېلىشىدۇ، ئاخىرقى نەپىسىگىچە...

مانا، شۇ ۋەقەنىڭ ئاخىرى ... ئۇ مېنى هەممىدىن كۆپ رەك هاياجانغا سالىدۇ ...

يىگىتلەر توپىغا قىرغىن كەلگەندىن كېيىن، تاغ يوللىرى نى بەش قولدەك بىلىدىغان گۇرام جوخادزې قاش قارىيىشقا باشلىغان پەيتتە تۈركىيە چېگرىسىدىكى ئادەم ئۆتەلمەيدىغان خىلۋەت ئورمانغا كېلىپ قوندى. هەممىسى ــ ئالتەيلەنمۇ، يەتتىنچىمۇ ئاتلىرىدىن ئوپۇل ـ توپۇل ئېگەر ـ جابدۇقلىرىنى چۈشۈرۈپ، هارغىنلىق دەستىدىن ئۆزلىرىنى پوك ـ پوك يەرگە ئاتتى. بەش ئادەم شۇ زاماتلا ئۆلۈكتەك داڭ قېتىپ ئۇخلاپ قالدى. ئىككى كىشىنىڭ بولسا كۆزلىرىگە ئۇيقۇ كەلمەيتتى. چېكا خادىمى سانىرونىڭ تەشۋىشى ئۆزىگە يېتىپ ئاشاتتى. ئۇ ئەمدى نېمە قىلسامكىن، بۇلارنىڭ ئىشىنى قانداق جۇندىسەمكىن، قانداق قىساس ئالسامكىن، دەپ هەدەپ باش قاتۇراتتى. ئەسكەرلىرىنىڭ بىرىنچىسى چىقىپ كەتكەن گۇرام جوخادزې

نىڭ كۆزىدىن ئۇيقۇ قاچقان ــ مانا، ھەممىسىدىن بىراقلا مەھرۇم بولۇپ ئولتۇرۇپتۇ. ئەتىكى كۈنى نېمە بولىدۇ، خۇدا بىلىدۇ. ئىنقىلاب قاق ئىككىگە بۆلۈپ تاشلىغان بۇ ئىككى ئەزىمەت، ئىككى ئەشەددىي، مۇرەسسەسىز دۈشمەن يەنە نېمىلەرنى ئويلايدىكىن، بۇ ياراتقان ئىگىسىگە ئايان.

تولۇن ئاي ئۇلارنىڭ بېشىنىڭ ئوڭ يېقىدا نۇر چېچىپ تۇرۇپتۇ. كېچىدىكى ئورمان قاتتىق قارا باسقاندەك خورسىنىدۇ، پەستە تاشلاردىن تاشلارغا ئۇرۇلۇپ دەريا شارقىرايدۇ. ئەتراپتىكى تاغۇ تاشلار سۈكۈتكە چۆمگەن. شۇ پەيتتە گۈرام جوخادزې خۇددى بىر نەرسىدىن تەشۋىشلەنگەندەك ئورنىدىن دەس سەكرەپ قويۇپتى.

ــ ئۇخلىيالمىدىگەۇ، ساندرو؟ــ ھەيران بولۇپ سورىدى ئۇ يەتتىنچىدىن.

ــ ياق. نېمىشقا قويۇپ كەتتىڭ؟ــ ئۆز نۆۋىتىدە سورىدى ساندرو.

ــ ئۇزۇمچىلا. ئۇيقۇم قاچتى. بۇ يەردە ھېچ ياتالمايۋاتىمەن. كۆزۈمگە ئاي چۈشۈۋاتىدۇ. غارغا بېرىپ ياتىمەن، ــ جوخادزې يامغۇرلۇقىنى، قورال ـ ياردىنى، بېشىغا قويۇپ يېتىش ئۈچۈن ئېگەر ـ جابدۇقىنى ئالدى. ئۇ كېتىۋېتىپ، ــ قالغىنىنى ئەتە پاراڭلىشىمىز. باشقا پاراڭلاشقۇدەك ۋاقتىمۇ قالمىدى، ــ دېدى.

ئۇ كەتتى. غارنىڭ نەق ئاغزىغا بېرىپ جايلاشتى. ئۇ ئات بېقىپ يۈرگەن چاغلىرىدا بۇ يەرنى يامغۇر ـ قاردىن دالدا قىلىپ كۆپ بېكىنگەن. مانا، ئەمدىمۇ بېشىنى شۇ پاناھقا ئالدى. بەلكى تۇغمەس كۈلپەت ۋە دەرد ـ ئەلەمنى ئۆزى يالغۇز تارتماقچىدۇر، يا بولمىسا، نېمىدىندۇر خەۋپسىرىگەندۇر، يېنىمغا ھېچكىم يولىمسۇن، بىركىم بۇياققا يېقىنلاشسا، دەرۇ

كۆزۈمگه تاشلانسۇن، دېگەندۇر. ساندرو پۈتى كۆيگەندەك تىپ پىرلاپ قالدى. باسمىچىلار باشلىقى بۇ قىلىقى بىلەن نېمە دېمەكچى؟ ئۇنىڭ قىلىۋاتقان ئىشى تۇغرىمۇ ـ يا؟ ئىشقىلىپ، كۆڭلى غەش بولۇپ قالمىدىمىكىن؟

ئۇ كېچە شۇنداق ئۇخلىتى. سەھەردە گۈرام جوخادزې ئاتلارنى ئېگەرلەشنى بۇيرۇدى. ئۇنىڭ نېمە كويدا ئىكەنلىكىنى، نېمە قىلماقچى ئىكەنلىكىنى ھېچكىم بىلمەيتتى. ئاتلار ئېگەرلىنىپ، ھەممىسى تىزگىننى تۇتۇپ ئۇندىمەي تۇرغىنىدا، ئۇ خورسىنىپ:

ـــ ياق، تۇغۇلغان يېرىمىزدىن مۇنداق قىلىپ كەتسەك بولمايدۇ. بۇگۈن بىزنى ئۆستۈرۈپ چوڭ قىلغان يېرىمىز بىلەن خوشلىشىمىز. ھەرقايسىمىز ئۆز يولىمىزغا راۋان بولىمىز. لېكىن ھازىرچە ئۆز ئۆيىمىزدە تۇرغاندەك كۆڭۈل ئاچايلى، ـــ دېدى.

ئۇ ئىككى ئاتلىق يىگىتنى ئەترايتىكى قىشلاقتىن ۋىنو ۋە يېمەكلىك ئېلىپ كېلىشكە جۆنەتتى، قىشلاقتا ئۇنىڭ سادىق ئادەملىرى بار ئىدى. ساندرو بىلەن يەنە بىر يىگىتنى قۇرۇق ئوتۇن يىغىش ۋە ئاتلارغا قاراشقا قالدۇردى. ئۆزى ئىككى يىگىتنى ئېلىپ. ئۇۋ قىلغىلى كەتتى. ئۇ كەچكى خوشلىشىش زىياپىتىگە بىرەر كېيىكمۇ، تاغ ئۆچكىسىمۇ ئېتىپ كەلمەكچىدى.

ساندروغا بويسۇنماقتىن، تاپشۇرۇقنى ئورۇنداش ئۈچۈن باشقا قولايلىق پەيت پايلاشتىن باشقا ئىلاج قالمىدى. لېكىن شۇ قولاي پەيتنىڭ قاچان كېلىدىغانلىقى نامەلۇم ئىدى.

گۈگۈم چۈشكەندە ئالتەيلەن ۋە يەتتىنچى بىر يېرگە توپلاندى. ئورمانلىقنىڭ چەت ياقىسىغا ئوت يېقىشتى. يېرگە قېلىن داستىخان سېلىپ، ئۇنىڭغا گۈرام جوخادزېنىڭ قىشلاقتىكى سادىق ئادەملىرى ئەۋەتكەن نان، تۇز، ۋىنو ۋە باشقا تاماملارنى تىزىشتى. گۈلخان يالقۇنى ئاسمانغا ئۇرلىدى. يەتتەيلەن ئوتقا يېقىنراق كېلىشتى.

— هەممە ئاتلار ئېگەرلەندىمۇ؟ هەممە دوستلار ئۇزەكگە گە ئاياغ سېلىشقا تەييارمۇ؟ — سوردى گۇرام جوخادزې.

هەممە تەستىقلاپ باش لىڭشىتتى.

— هەي، ساندرو، — دېدى گۇرام جوخادزې، — ياخشى ئوتۇن يىغىپ كەپسەن، نېمىشقا ئوتۇنلىرىڭنى گۇلخاندىن يىراققا قويىدۇڭ؟

— تەشۋىشلەنمە، گۇرام، بۇ مېنىڭ ئىشىم، گۇلخانغا مەن قاراپ تۇرىمەن. سەن ئېيتقىنىڭنى ئېيتقىن.

شۇنىڭ بىلەن گۇرام جوخادزې سۆزلەشكە باشلىدى:

— بۇرادەرلىرىم، بىز ئىشىمىزنى چاندۇرۇپ قويىدۇق. ئىككى تەرەپ ئۇرۇشقاندا كىمدۇر بىرى يېڭىپ چىقىدۇ، باشقىسى مەغلۇپ بولىدۇ. ئۇرۇش دېگىنى شۇ. بىز قان تۆكتۇق، بىزنىڭ قېنىمىزنى تۆكىدۇ. ئۇ تەرەپتىنمۇ، بۇ تەرەپتىنمۇ نۇرغۇن ئېسىل ئوغلانلارنىڭ باشلىرى كەتتى. بولغۇلۇق بولدى. هالاك بولغان دوستلىرىمىزدىن ۋە رەقىبلىرىمىزدىن ئۆزۈرە — ئەپۇ سورايمەن. جەڭدە ئۆلگەن رەقىب ئەمەس. پۇتۇم ئۇزەكگىدە تۇرغىنىدەك، بەربىر هالاك بولغانلاردىن كەچۈرۈم سورايتتىم. لېكىن قىسمەت بىزدىن يۈز ئۆرۈدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ خەلقنىڭ كۆپچىلىكى بىزگە ئىشەنمەي قويدى، هەتتا بىزنى پەپلەپ ۋاپاسىغا يەتكۈزگەن جانىجان يېرىمىزمۇ بىزنى سېغىنمايۋاتىدۇ. بىزگە ئورۇن يوق بۇ يەردە، بىزگە ئەپۇمۇ يوق. خۇدا شاهىد، ئەگەر مەن غەلبە قىلسام، دۈشمەنلەرنى ئامان قويمىغان بولاتتىم. بىزگە بىرلا يول قالدى: بېشىمىزنى ئېلىپ ياقا يۇرتلارغا كېتىمىز. ئەنە ئاۋۇ تاغلارنىڭ ئارقىسى تۈركىيە، قول ئۇزاتساڭ يېتىدۇ. ئۇنىڭدىن سەل نېرىراقتا، ئاي كۆتۈرۈلۈپ چىقىۋاتقان تاغ چوققىسىنىڭ ئۇ يېقى ئىران. كىم قەيەرگە بارىمەن دېسە ئۆزى بىلىۋېلىڭ. مەن تۈركىيىگە كېتىمەن، ئىستانبۇلدا كېمىلەردە

هامما للىق قىلىمەن. ھەر بىرىمىزگە باشپاناھ كېرەك. بىز يەتتە ئادەم قاپتىمىز. ئۇزاق ئۆتمەيلا ھەممىمىز ھەرياققا، ياقا يۇرتلارغا تارقىلىپ كېتىمىز، پىشانىگە پۈتۈلگىنىنى كۆرىمىز. ئەمدى ھېچقاچان كۆرۈشەلمەيمىز. بىر - بىرىمىزنى ئاخىرقى مەرتىۋە كۆرۈپ تۇرۇپتىمىز. ئاخىرقى قېتىم بىر - بىرىمىزنىڭ سۆزىنى ئاڭلاۋاتىمىز. كېلىڭلار، بىر - بىرىمىز بىلەن خوشلىشايلى، ئانا يېرىمىز بىلەن خوشلىشايلى، گۈزەللىكنىڭ نان - تۇزى بىلەن خوشلىشايلى، ۋىنوسى بىلەن خوشلىشايلى. بۇنداق ۋىنو ھېچ يەردە يوق. ۋىدالاشقاندىن كېيىن، ھەركىم ئۆز يولىغا كېتىدۇ. بىز ئۆزىمىز بىلەن تېرىقچىلىك بىر نەرسە ئېلىپ ماڭمىغىنىمىز يوق، ۋەتەننى ئېلىپ كەتكىلى بولمايدۇ، پەقەت سېغىنىش ۋە ئارمانلىرىمىزنى ئېلىپ كېتىمىز. ئەگەر ۋەتەننى خۇرجۇنىڭ ئېلىپ يۈرۈشكە ۋە توشۇپ كېتىشكە مۇمكىن بولسا ئىدى، ئۇ سۇنۇق يارماقلىمۇ ئەرزىمىگەن بولاتتى. كېلىڭلار، سەپىرىمىز ئالدىدىن ئىچەيلى، سەپەر ئالدىدا ناخشىلىرىمىزنى ئېيتىۋالايلى...

ۋىنو دېھقانچە تۇلۇملارغا قاچىلانغانىدى، ئۇنىڭغا يەر ۋە ئاسمانلىك تەمى قوشۇلۇپ كەتكەنىدى. كۆكۈلدەر يەنە شادىمانلىق ۋە ھەسرەتكە تولدى. ناخشا ئۆز - ئۆزىدىنلا قۇيۇلۇپ كېلىۋېرەتتى. ئۇ خۇددى تاغۇ تاشلار باغرىنى يېرىپ چىققان ۋە يولدا نېمە دۇچ كەلسە شۇنى گۈللەپ - ياشنىتىدىغان بۇلاقتا ئوخشايتتى. ئۇلار ئاستا - ئاستا بوۋىلىرىنىڭ ناخشىلىرىنى باشلىدى. ئاندىن تاغ يانباغرىدىن چۈشۈۋاتقان شارقىراتما سۈيىدەك ئاۋازى ئاستا كۆتۈرۈلۈپ، بارغانسېرى كۈچەيدى. يەتتە تەيلەنمۇ ناخشىنى تازا ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئېيتىشتى. نېمىشقىدۇ، ناخشا ئېيتىمايدىغان گۇۋزەن يوق، ھەركىم ئۆز ئاۋازى بىلەن ئۆزىگە يارىشا كۈيلەيدۇ، لېكىن ئاۋازلىرى بىر - بىرىگە تولىمۇ

ماسلشىدۇ. شۇكلاشقان كۆيمۇ ئوتتۇرىدا يېنىۋاتقان گۈلخانىدەك تازا ئەۋجىگە چىقىدۇ.

يەتتەيلەنىڭ، توغرىراقى ئالتەيلەن بىلەن يەتتىنچىنىڭ خوشلىشىش ناخشىسى ئەنە شۇنداق باشلاندى. لېكىن يەتتىنچى ئۆز زىممىسىدىكى ۋەزىپىنى بىردەمدۇ يادىدىن چىقارمايتتى. ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسى، بولۇپمۇ گۈرام جوخادزې ئۆز جازاسىنى تارتماستىن تۇرۇپ چەت ئەللەرگە چىقىپ كەتمەسلىكى كېرەك ئىدى، چېكا ئەزاسى بۇنىڭغا ئەسلا يول قويالمايتتى. ئۇنىڭغا بىرىلگەن بۇيرۇق شۇنداق ئىدى. ئۇ بۇيرۇقتىن ئىجرا قىلىشى كېرەك ئىدى.

ناخشىغا يېڭى ناخشا ئۇلىنايتتى، ۋىنو ئىچىلمەكتە ئىدى. ئىچىلگەنسېرى يەنىمۇ كۆپرەك ئىچىلەتتى، يۈرەكمۇ شۇنىڭغا ماس ھالدا يالقۇنلىنىپ يانايتتى، يانغانسېرى يەنە ۋىنوغا تەشنا بولاتتى، يەنە ناخشا قاينايتتى.

ئۇلار دائىرە ياساپ تۇرۇشاتتى، بەزىدە قوللىرىنى بىر - بىرىنىڭ يەلكىسىگە تاشلايتتى، بەزىدە قامچىدەك يەرگە ساڭگىلىتاتتى، بەزىدە بولسا، بىلگىلى بولمايدىغان ۋە كۆرگىلى بولمايدىغان، لېكىن ھەممە نەرسىنى بىلىدىغان ۋە ھەممە نەرسىنى كۆرىدىغان ئىلاھىي قۇدرەت ئاكلىسۇن دەمدىكىن، قوللىرىنى ئاسمانغا كۆتۈرەتتى. ئەگەر ياراتقان خۇدا ھەممىسىنى كۆرۈپ تۇرغان ۋە بىلىپ تۇرغان بولسا، ئۇنداقتا نېمىشقا ئۇلارنى قوغلاندى قىلىدۇ، بۇ قانداق بولغىنى زادى؟ نېمىشقا زادى بۇنداق؟ ئادەملەر زادى نېمىشقا بىر - بىرى بىلەن ئۇرۇشىدۇ، قان تۆكىدۇ، كۆز ياشلىرىنى دەريا قىلىپ ئاققۇزىدۇ؟ ھەممىسلا ئۆزىنى ھەق، باشقىلارنى ناھەق دەپ ھېسابلايدۇ، قېنى زادى ھەقىقەت، كىم ھەقىقەتنى سۆزلەيدۇ، كىم؟ قېنى ئۇلارنى ئادالەت بىلەن كېيىم قىلغۇچى پەيغەمبەر؟...

خەلق خاتىرسىدە ساقلىنىپ قالغان مۇشۇ قەدىمىي ناخشىلاردا يىراق - يىراق زامانلاردا روي بەرگەن ئۆتكەن ئازاب - ئوقۇبەتلەر، ياخشىلىق ۋە يامانلىقلارنىڭ ئەزەلدىن بۇيانقى تەجرىبىلىرى، ئۇلارغا ئاتا - بوۋىلىرىنىڭ بىغەشىلىغان مەزمۇنلىرى، ئۇلار ئارقىلىق ھېس قىلىنغان گۈزەللىك ۋە ئەبەدىيەت ئەكىس ئەتمەسمىدى، شۇلار توغرۇلۇق ئەمەسمىدى مۇشۇ ناخشىلار؟ شۇنىڭ ئۈچۈن يەتتەيلەن بىر ناخشا تۈگەر - تۈگىمەيلا باشقىسىنى ئۇلاپ ئېيتاتتى، ناخشا ھالقىسى زادىلا ئۈزۈلمەيتتى، پەقەت ساندرولا ۋاقتى - ۋاقتىدا دائىرىدىن چىقىپ، ئوتۇن ئەپكېلىپ، يەنە گۈلخانغا تاشلايتتى. ئۇ بىكارغا شۇنداق قۇرۇق ئوتۇن يىغمىغانىكەن (ھاياتتا ھەربىر نەرسىنىڭ ئۆز باھانە - سەۋەبى بولىدۇ)، مانا ئەمدى، يالقۇنغا ئۆزى چىداشلىق بېرىپ ئولتۇرۇپتۇ. ناخشىلارنىمۇ ئۇ قاتاردىن قالماي چىن يۈرىكىدىن ئېيتاتتى. ناخشا دېگەن ھەممىگە تېگىشلىك ئەمەسمۇ، ئاخىر. باشقىلارنىڭ ئېيتقىشى مەنئى قىلىنغان، پەقەت پادىشاھلارنىڭ ئۆزلىرىلا ئېيتقىدىغان ناخشا يوق بۇ جاھاندا. ناخشا ئېيت، شادلان، يايرا. دەرد چەك ۋە يىغلا، ئويىنىۋالغىن بۇ تىرىكلىك ئالىمىدە...

كىمنى جان - دىلىڭدىن سۆيگەنىدىڭ، كىمنى تىترەك ئىچىدە كۈتكەنىدىڭ. كىم سېنى تاشلاپ كەتتى، قانچىلىك ئۆرتەنىدىڭ، كۆيدۈڭ، سېنى چۈشەنمىدى، بۇنىڭدىن كۆرە ئۆلۈگىنىم ياخشى ئەمەسمىدى دېدىڭ، ئۆلۈم ئالدىدا ئېيتقان ئاخىرقى ناخشاڭنى ئۇنىڭ ئاڭلىشىنى ئارزۇ قىلدىڭ، ئاناڭ نەقەدەر ئەركىلىتەتتى سېنى گۈدەك چاغلىرىڭدا، باتۇر ۋە مەرد ئاتاڭنىڭ بېشىنى نەلەردە قالدى. قانداق جەڭ قىلىشاتتى جەسۇر دوستلىرىڭ، قايسى خۇداغا ئاچاتتىڭ غەرەزسىز ۋە پاك دىلىڭنى؛ ئويلىغانمىدىڭ، ھەممە ئادەم نېمىشقا تۇغۇلىدىغۇ، نېمىشقا

ئۆلىدۇ ۋە ئۆلۈم نېمىشقا سېنىڭ بىلەن بىللە بولىدۇ، سېنىڭ دىن نېرى كەتمەيدۇ، ئۆلگەندىن كېيىن ئۆلۈم بولمايدۇ، لېكىن ھايات ئۆلۈمدىن ئەلا، دۇنيادا ھاياتتىنمۇ يۇقىرى ئۆلۈچەم يوق. شۇنىڭ ئۈچۈن تىرىك جاننى نابۇت قىلما، لېكىن ئېلىڭگە ياۋ باستۇرۇپ كېلىدىغان بولسا، دەرھال قوغداشقا ئاتىلان؛ خۇددى ئانا يەرنى ياتلاردىن ئاسرىغاندەك سۆيگىنىڭنى نومۇسىنى ئاسرا؛ ئايرىلىش دەردىنى تارتىپ باققانمىدىڭ، بىلەمسەن ئايرىلىشنىڭ ئېغىرلىقىنى، يەلكەڭگە خۇددى چوڭ تاغلاردەك يۈكلەر ئارتىلغاندەك تۇيۇلىدۇ؛ سۆيگىنىڭ بولمسا، كۆزلىرىڭنى ھېچنەرسە شادلاندۇرالمايدۇ؛ نە گۈللەر، نە نۇرلار ۋە نە كېلەچەك. ئەنە، نېمىلەر كۈيلەنمەيدۇ دەيسەن ناخشىدا، ئېيتىپ ئادا قىلىپ بولغىلى بولاتتىمۇ ھەممىسىنى ...

شۇ كېچىسى ھىجران دېگىدا ئەلەم ۋە ئىلھام بىلەن ناخشا ئېيتىۋاتقان ئاشۇ يەتتە گرۇزىندىن باشقا بىر - بىرىگە جانداش ۋە قەدىردان ئادەملەر دۇنيادا يوق ئىدى، ناخشا ئاھاڭلىرى ئۆلارنى تېخىمۇ يېقىنلاشتۇرۇۋەتكەنىدى. ئاتا - بوۋىلار ئەۋلادلارغا ئاشۇ گۈزەل ۋە جانغا قۇۋۋەت بېغىشلايدىغان سۆزلەرنى قالدۇرۇش ئۈچۈن قانچە - قانچە ئازابلارنى چەككەن، ئاچچىق ۋەقەلەرنى باشىدىن كەچۈرگەن بولغىيدى. قۇشنى ئۇچۇشىدىن بىلگىلى بولغاندەك، گرۇزىنمۇ گرۇزىننى ناخشا ئېيتىشقا قاراپ ئون چاقىرىم نېرىدىن بىلىدۇ ۋە ئۇنىڭ قەيەرلىك ئىكەنلىكى، بېشىغا نېمە سەۋدالار چۈشكەنلىكى، يۈرىكىدە نېمە بارلىقى، قايسى تويدا شوخ ئويناپ - كۈلگەنلىكى ياكى غەم - قايغۇ جېنىنى قىينىۋاتقانلىقىنى خاتاسىز ئېيتىپ بېرەلەيدۇ.

ئاي تاغلار ئۈستىگە خېلى ئۆرلىگەنىدى. پۈتۈن يەر ئۇنىڭ نۇرلىرىغا غەرق بولۇپ ياتاتتى، ئورمانلىكى دەرەخلەرنىڭ قارا

ئۇچلىرى تۆن شامىلدا چايقىلاتتى، دەريا شاربلدايتتى، دولقۇنلار ئۇرۇلۇۋاتقان خالدا تاشلار كۆمۈشتەك جىلۋىلىنەتتى، تۆن قۇشلىرى گۈلخان ئەتراپىدا كۆيلەۋاتقان ئادەملەر ئۈستىدىن پالاقلاپ ئۇچۇپ ئۆتەتتى. ھەتتا ئېگەرلەكلىك ئاتلارمۇ ئىگىلىرىنى سەۋر - تاقەت بىلەن كۈتۈپ، قۇلاقلىرىنى دىڭگايتىپ، قىمىرلىتىپ - قىمىرلىتىپ قويياتتى، ئۇلارنىڭ كۆزلىرىدە يالقۇن شوخلىرى ئەكس ئېتەتتى... ئاتلار ياقا يۈرتلارغا يولغا چىقىشى كېرەك، ۋاقىت يېقىنلىشىپ كەلمەكتە ئىدى ...

لېكىن ناخشىنىڭ ئاخىرى كۆرۈنمەيتتى. گۈرام جوخادزې ھەممىسى ئۇچۇن يۈرىكىنى بىراقلا بوشتىۋالماقچىدەك قىلاتتى: «ئاغىنىلەر، ناخشا ئېيتىڭلار، مەي ئىچىڭلار، بۇنداق يىغىلىش ئەمدى نېسىپ بولمايدۇ، يەنە قاچان ئېيتارمىز گرۇزىن ناخشىلىرىنى ...». ئۇلار بىردەم ئايرىم - ئايرىم بولۇپ، بىردەم ھەممىسى جەم بولۇشۇپ ناخشا ئېيتاتتى، بىردەم خۇددى ئۆلۈم ئالدىدا ئويۇنغا چۈشۈۋاتقاندەك گۈس - گۈس دەسسەپ، چاقچاق ئۇسسۇلغا چۈشۈپ كېتەتتى، ئاندىن يەتتە گرۇزىن، توغرىراقى، ئالتەيلەن ۋە يەتتىنچى يەنە دائىرە يېسىپ قاتتار تۇرۇشاتتى. سانىرو بولسا بىردەم - بىردەم دائىرىدىن چىقىپ، گۈلخانغا ئوتۇن تاشلايتتى. ئوت چاراسلاپ، ئاجايىپ كۆيدۈرۈپ، قىزدۇرۇپ ئېگىز يانىتتى.

ئاخىرقى ناخشىنى ئېيتىمىز دېيىشتى، كېيىن يەنە ۋە ئۇنىڭدىن كېيىن يەنە خوشلىشىش ئالدىدىن ئېيتايلى دېيىشتى، ئۇلار ھېچ تىنچىيدىغاندەك ئەمەس، يەنە دائىرە بولۇپ تۇرۇشتى. باشلىرىنى تۆۋەن سېلىپ، ناخشا باشلاشتى. ئاھاڭ گويا يەر ئاستىدىن گۈرۈلدەپ كېلىۋاتقاندەك ئويچان ۋە قۇدرەتلىك بىر تەرزدە ياڭرايتتى. گۈلخان گۈرۈلدەپ، ئاپئاق بولۇپ يېنىۋاتاتتى. ئەمما سانىرو يەنە ئوتۇن ئەپكېلىش ئۈچۈن ئارقىغا

ئۆتتى. بۇنى ئۇ ئېنىق ھېسابقا ئالغانىدى ــ ئۇ چەتتە تۇرۇپ گۈلخان ئەتراپىدا قىزىپ كەتكەن، كۆزلىرى ئوتتىن ياشاڭغىراپ ناخشا ئېيتىۋاتقان ئالتەيلەننىڭ ھەر بىرىنى ئېنىق ــ روشەن كۆرۈپ تۇراتتى، ئۇنى بولسا ھېچكىم كۆرمەيتتى... ئېغىر ماڭ ئۈزۈپ ئاللىقاچان تەييار ئىدى، قىساس پەللىسى يەتكەنىدى. ئۇ كۆپ ئوقلۇق تېز ئاتار ماتۇزۇپرىنى يەنە بىر قولىنىڭ ئۈستىگە قويدى. بىرىنچى ئوق بىلەن توپتىكى يىگىتلەرنىڭ باشلىقى گۈرام جوخادزېنى يىقىتتى. تاپانچا ئاۋازى تۆن قوينىدا گۈلدۈرماما‌مەك گۈلدۈرلەپ كەتتى ۋە شۇ زاماتلا، يىگىتلەرنىڭ بوغۇزىدىن ناخشىنىڭ سۆزلىرى تېخى ئۈزۈلمەي تۇرۇپلا قالغان بەشەيلەنىمۇ كەينى ــ كەينىدىن ئېتىپ يىقىتتى. ئۇلار ھەتتا نېمە بولغىنىنى ئاڭقىرالماي قېلىشتى. شۇنداق قىلىپ، يەنە بىر شەرمەندىلىك ئۆلۈم چاقى ئايلانىدى. يەنە تۆكۈلگەن قانلار ئۈچۈن قانلار تۆكۈلدى.

شۇنداق، ئىنسان مۇناسىۋەتلىرىنىڭ قانۇنلىرى ماتېماتىكا ھېسساب ــ كىتابلىرىغا بويسۇنمايدۇ. زېمىن بولسا، قانلىق پاجىئەلەرنىڭ كاجۇۋىسىدەك ئايلىنىۋېرىدۇ...

ناھايەت ئاخىر، بۇ كاجۇۋا تاكى ئاخىر زامان بولغۇچە، يەر قۇياش ئەتراپىدا كېزىپ چارچىغۇچە داۋاملىق ئايلىنىدۇ، قاچانغىچە ئايلىنىۋېرىدۇ بۇ قانلىق چاق؟

ئوقلار مولجانغا ئېنىق تەگدى. پەقەت بىر ئادەم تىترەگەن پېتى قولىغا تايىنىپ ئورنىدىن تۇرماقچى بولدى. ساندرو سەكرەپ بارغىنىچە ئۇنىڭ چېكىسىگە ئوق ئۇزدى... ئاتلار قورققىنىدىن كەينىگە داجشتى، ئاندىن باغلانغان جايلىرىدا قېتىپ قېلىشتى ...

گۈلخان يېنىپ بولمىغانىدى، دەريا شارىلدايتتى. ئورمان ۋە تاغلارنىڭ ھەممىسى ئۆز جايىدا ئىدى، ئالي ئېگىزلىكتە

هېچ نەرسە بولمىغاندەك ئاستا كېزەتتى. پەقەت ئۇزاق داۋام قىلغان ناخشا سادالىرىلا ئۇزۇلدى، ئۇزۇلۈپ قالدى...

ساندرونىڭ چىرايى تۇن شۇلىسىدا بوزدەك ئاقىرىپ كۆرۈنەتتى. ئۇ ھاسىراپ نەپەس ئالاتتى، ئۆپكىسىگە ھاۋا يېتىشمەيتتى. ئۇ تۇلۇمنى شارت قىلىپ كۆتۈردى - دە، تېگىدە قالغان ۋىنونى چېچىپ - تۆكۈپ ئاچكۆزلۈك بىلەن ئىچىشكە باشلىدى، ئۇ ئىچىدىن يېنىۋاتقان يالقۇننى ياسىماقچى بولاتتى... كېيىن سەل ئۆزىگە كەلدى، گۈلخان ئەتراپىدا ياتقان ئۆلۈكلەرنى خاتىرجەم ئايلىنىپ چىقتى، ئاندىن ئۆلگەنلەرنىڭ قورالىلىرىنى ئېلىپ، ئۇلارنى ئېگەرلەرنىڭ باشلىرىغا ئېسىپ قويدى. ئاتلارنى يۆگەن - نوختىلاردىن تامامەن بوشاتتى، ئۇلارنى ئۆز ئەركىگە قويۇۋەتتى. ھەممە ئاتلارنى، جۈملىدىن ئۆز تورۇقىنىمۇ بوشاتتى... ئاتلار ئەركىنلىكنى سېزىپ، تاغ دىن تۆۋەنگە، ئادەملەر قونالغۇسى تەرەپكە تۇرنىلاردەك قاتار تىزىلىپ چۈشۈشكە باشلىدى. ئۇ ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن بىر پەس قاراپ تۇردى... ئات دېگەن دائىم ئادەملەر ياشايدىغان تەرەپ كە قاراپ ماڭىدۇ... لېكىن، مانا ئات تاقىلىرىنىڭ ئاۋازىمۇ ئاڭلانماي قالدى، پەستە ئاينىڭ كۆيۈۋاتقان بىقارار شولىلىرى قوينىدا قاتار كېتىۋاتقان ئاتلارنىڭ سايىلىرىمۇ كۆزدىن غايىب بولدى...

ھەممىسى تۈگىدى. ساندرو يەردە ئېغىناپ ياتقان ئالتەيلەننىڭ ئەتراپىدىن يەنە بىر قېتىم ئايلىنىپ چىقتى - دە، سەل چەتەرەككە ئۆتتى، ماۋۇزېرنىڭ ئاغزىنى چېكىسىگە تىرىدى، تاغلاردا يەنە بىر ئوق ئاۋازى ياڭرىدى. بۇ يەتتىنچى ئىدى. ئۇمۇ ئۆز ناخشىسىنى ئېيتىپ تۈگەتكەنىدى.

بۇ گرۇزىن باللادىسى ئەنە شۇنداق يەكۈنلىنەتتى.

كونا بۇلغار ناخشىلىرىنى ئىجرا قىلىۋاتقان ياش بۇلغار

ناخشچىلىرىنىڭ ناخشىلىرىنى ئاڭلاپ ئولتۇرۇپ، ھەردىنلا شۇلارنى ئەسلىدىم. بۇ ناخشىلار ئەسىرلەر زۇلمىتىدىن تۇرۇپ يارىتقان ئېگىسىگە ئىلتىجا قىلىۋاتقانلارنىڭ نالىلىرىدىن تۇغۇلغانىدى. ئۇلار يارىتىلغانىنى يوقتىن بار قىلىپ، ئاندىن ئۇنى روھانىي مەۋجۇدىيەتكە ئايلاندۇرغانىدى. ئۇلار ئۆزىنى يورۇق دۇنيادا بەكمۇ يالغۇز ھېس قىلىدۇ، ئۇنى پەقەت ناخشا ۋە دۇئالاردىنلا تاپمىز دەپ ئېشىنىدۇ.

مەن شۇ ۋەقەنى پەۋقۇلئاددە بىر ۋاقىت ئېچىدە، سانائەتلىك سانىيەلەر ئېچىدە يادىمغا كەلتۈردۇم ۋە ھەممە ھايا جانلىرى بىلەن بېشىمدىن كەچۈردۇم. تەپەككۇر تېزلىكى ئالدىدا يورۇقلۇقنىڭ تېزلىكى ھېچنەرسە ئەمەس: خىيال ئۆتمۈشكە قاراپ يول ئېلىپ، يەنە كەينىگە قايتىپ، زامان ھەمدە ماكان ئېچىدە ھەرىكەت قىلالايدۇ، ئۇنىڭ سۈرئىتىگە ھېچنەرسە تەڭ كېلەلمەيدۇ...

شۇ پەللار شۇنداق بولۇشى مۇمكىن ئىدى. مەن بۇنىڭغا مانا ئەمدى ئىشەندىم. مۇئەللىپ ھېكايىسىنىڭ خاتىمىسىدە سانداروننىڭ ئۆلگەندىن كېيىن ئوردىن بىلەن تەقدىرلەنگەنلىكىنى يازغانىدى.

ئەمما بىر تەرەپنىڭ يېڭىدىن يېزىلىۋاتقان تارىخقا قارىشىلىق قىلىشى ۋە ئىككىنچى تەرەپنىڭ دەل مانا شۇ تارىخنى تېزلىتىش ئۈچۈن سەۋرسىزلىك بىلەن كۈرەش قىلىشى ھايا تنى تۆپ يىلتىزىدىن ئۆزگەرتمىگەن، گراژدانلار ئۇرۇشنىڭ پاجىئەلىرى مىللەتنىڭ پاجىئەلىرىگە ئايلانمىغان بولسىدى، ئىنقىلاب دالالىرىدىكى بۇ دەھشەتلىك جاراھەت ئىزلىرى نەدىن پەيدا بولاتتى، گرۇزىن باللادىسى شۇنداق يەكۈن تاپارمىدى ئۇ ھالدا؟ ئاشۇ يەتتىنچى تەنتەنە قىلىشى، ياشىشى مۇمكىن ئىدىغۇ؟! لېكىن، ئۇ بۇنى خالىمىدى. بۇنىڭ سەۋەبلىرى

رىنى چۈشەندۈرۈش بەكمۇ تەس. ھەركىم بۇ سەۋەبلەرنى ئوتتۇرىغا قويۇشى ۋە ئىزاھلىشى مۇمكىن. مەن بولسام، شۇ تاپتا يىراق - يىراقلاردا تۇرمۇشنىڭ ئوچۇق دېگىزلىرىدا ئەبەدىي ئۇزۇپ يۈرىدىغان روھلاندۇرغۇچ خىيالنىڭ ئاپئاق يەلكەنلىرىنى كۆتۈرگەن بۇلغار ناخشىلىرىنىڭ كېمىسىدە سەيلە قىلىپ يۈرۈپ، گرۇزىن بالىلادىسىنىڭ شۇنداق تۇغىشىگە ناخشا سەۋەب بولدى، دەپ ئويلايتتىم. بۇ قوشاقلاردا يەتتەيلەننىڭ ئىمانى، دىيانىتى جەملەنگەنىدى...

بىر نەرسىنى ئۆزۈك ئۈچۈن كەشپ قىلساڭ، ئۆزۈكدىن ئۆزۈك رازى بولسەن، روھىڭ ئۇرغۇيدۇ، ھۆزۈر - ھالاۋەت تاپىدۇ. مۇقەددەس ناخشىلارنى كۈيلەۋاتقان سوفىيىلىك ناخشىچىلارنىڭ كۆزلىرى تەقۋا، ئىلھام، ۋاپا بىلەن چاقناپ تۇرغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ قەلبىدىكى چېھرىلىرى، ئەزبەرايى، تامچە - تامچە تەر بىلەن قاپلانغانلىقىنى كۆرۈپ، قېنى، مەنمۇ ئۇلارنىڭ ئارىسىدا، ئاغىنەمنىڭ ئورنىدا بولۇپ قالسام، دەپ ھەۋەس قىلاتتىم.

يالت قىلىپ يورۇغان خىيالىمغا يەنە مۇنۇ پىكىرلەر كەلدى: ئىنسانىدا بۇ نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى — مۇزىكا، ئاھاڭ، مۇناجات، قوشاق نەدىن پەيدا بولىدۇ؟ ئۇلارنىڭ ئادەم بالىسىغا قانداق زۆرۈرىيىتى بار؟ ھايات چاقى ئەبەدىي ئايلىنىپ، چۆگىلەپ تۇرىدۇ، ھەممە نەرسە كېلىدۇ ۋە ھەممىسى كېتىدۇ، يەنە ئايلىنىپ كېلىدۇ ۋە چۆگىلەپ كېتىدۇ، ئادەم شۇلارنىڭ دەردىنى ئىختىيارسىز ھېس قىلىدۇ ۋە ئۆزىنى تونۇتماقچى، ئىپادىلىمەكچى، ئۆزىدىن نىشان قالدۇرماقچى بولىدۇ. ئاخىر، بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى ھەممىسى تۈگەيدۇ، مىليارداپ يىللار ئۆتكەندىن كېيىن، ئاخىرى ئاخىر زامان كېلىدۇ، زېمىن دەپ ئاتالغان شارىمىز ئۆلىدۇ، سۇنۇپ تۈگەيدۇ، ئەنە شۇ

چاغدا باشقا سەپيارىلەردىن كەلگەن قانداقتۇر ئومۇمىي كاتتىنات ئېڭى غايەت كەڭ بوشلۇق ۋە جەمجىتلىق قويىنىدا ئەركىن-بىزنىڭ ئاھاڭلىرىمىز ۋە قوشاقلىرىمىزنى ئاڭلايدۇ. كۆردىڭىزمۇ، بىز يارالغىنىمىزدىن بۇيان شۇنداقمىز ــ ئۆلگەندىن كېيىنمۇ ياشاشنى خالايمىز. ئۆز ئۆمرىنى ئۇزارتىش مۇمكىنلىكىگە بولغان ئىشەنچ، شۇنىڭ ھېسسىياتى بىلەن ياشاش ئادەمزاتقا نەقەدەر مۇھىم، نەقەدەر زۆرۈر. ئادەملەر ئۆزلىرىدىن كېيىن قانداقتۇر ئالپتوماتنىڭ قۇرۇلما، ئاللىقانداق ناخشا ــ مۇزىكا، مەڭگۈلۈك دۆنگاتېل قالدۇرۇش پىكرىگە كەلسە، ئەجەب ئەمەس. بۇ، ھەممە زامان ئۆچۈن ئىنسان مەدەنىيىتى ئېرىشكەن ئەڭ ياخشى نەرسىلەرنىڭ ئانتولوگىيىسى بولىدۇ. مەن ناخشىچىلارنىڭ ناخشىلىرىدىن بەكمۇ لەززەتلەنىدىم، ئىشىنىمەنكى، بۇ سۆزلەر ۋە بۇ ئاھاڭلارنى ئاڭلىغانلار يەر يۈزىدە ياشىغان، بىردىنبىر ئاڭ ئىگىسى بولغان ئادەملەرنىڭ قانچىلىك مۇرەككەپ، زىددىيەتلىك، قانچىلىك ئىستېداتلىق ۋە ياراملىق ئىكەنلىكىنى چۈشىنىدۇ ۋە ھېس قىلىدۇ.

ھايات، ئۆلۈم، مۇھەببەت، شەپقەت ۋە ئىلھام ــ ھەممە سىنى مۇزىكا سۆزلەيدۇ، راستىنى ئېيتقاندا، بىز مۇزىكىدا ئەڭ ئالىي ھۆرلۈككە ئېرىشىمىز، مۇشۇ ھۆرلۈك ئۈچۈن بولسا، ئېڭىمىز يورۇغان زامانلاردىن تارتىپ، پۈتۈن تارىخىمىز داۋامىدا كۆرەش قىلىپ كېلىۋاتىمىز، لېكىن ئۇنىڭغا پەقەت مۇزىكىدىلا ئائىل بولىمىز، پەقەت مۇزىكىلا ھەممە زامانلارنىڭ ئەقىدىلىرىنى يېڭىپ، دائىم كېلىچەكسىرى ئىنتىلىدۇ ... شۇنىڭ ئۈچۈن بىز ئېيتالمىغان نەرسىلەرنى ئۇ ئېيتىدۇ، شۇڭلاشقا ئۇ ئالقىشقا ئېگە ...

ساختىمگە قاراۋېتىپ، مەن سۆيگەن پۇشكىن مۇزىيىدىكى بۇ كونسېرت ھېلىلا تۈگەيدىغۇ، دەپ يۈرىكىم دۈپۈلدەپ كەتتى.

ئۇ چاغدا مەن يەنە قازان ۋوگزالىغا، پۇتۇنلەي باشقا ئالەم، پۇتۇنلەي باشقا هايات ئىچىگە قايتىمەن. ئالەم بىنا بولغاندىن بېرى، بۇ هالاۋەتسىز هايات يۈگۈر ـ يۈگۈرلەر ئوپقىنىدا ۋە ئۆزگىرىشچان تەمتىرەشلەر ئىچىدە تىنماستىن چۆگىلەۋەردى، بۇ يەردە ئىلاهىي ناخشىلار يوق، ئۇلارغا ئورۇنمۇ يوق ... بىراق دەل شۇ سەۋەبتىن مەن شۇ يەردە بولۇشۇم زۆرۈر.

V

يېرىم كۈنمۇ ئۆتتى. پويىز ۋولگا بويىدىكى يەرلەردە كېتىپ بارماقتا، ئالاهىدە ۋاگونلاردىكىلەر ئۇزاق سەپەرگە لايىق جايلىشىۋالغاندى، ئاۋدىي كاللىستراتوۋ چۈشكەن ئومۇمىي ۋاگوندا بولسا، ئادەتتىكى ۋاراڭ ـ چۇرۇكلۇق هايات باشلانغاندى. يولۇچىلار هەر خىل سەۋەبلەر بىلەن يولغا چىققانىدى. بۇنىڭ ئەجەبلىنەرلىك يېرىمۇ يوق ئىدى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا نەشكەش چاپارمەنلەر يەنى ئاۋدىي كاللىستراتوۋنىڭ هەمراهىلىرىمۇ بار. ئەهۋالدىن قارىغاندا، مانا مۇشۇ پويىزدا ئونىدىن ئارتۇقراق چاپارمەن كېتىۋاتقاندەك قىلاتتى. لېكىن هازىرچە ئۇلارنىڭ ئىككىسىلا مەلۇم. چاقنان ئۇتىيۇگ ۋوگزالدا ئۇنى شۇلارغا قوشۇپ قويغان. بۇ ئەزمەتلەر مۇرمانسكىدىن كېلىۋاتقۇچى. ئۇلارنىڭ چوڭراقى يېشى يىگىرمىلەرگە كېلىپ قالغان پېتىرۇخا، ئىككىنچىسى تېخى ياش بالا بولۇپ، ئون ئالتىلەرگە كىرگەن، ئۇنىڭ ئىسمى لېئونىيە، لېكىن لېئونىيەنىڭمۇ ئۇ تەرەپلەرگە ئىككىنچى قېتىم بېرىشى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزىنى هەر بالالارنى كۆرگەن ئادەمدەك تۇتىدۇ، هەتتا كېرىلىپمۇ قويىدۇ. مۇرمانسكىلىق بالىلار باشتا ئۆزلىرىنى سەل تارتىپراق تۇ-

روشتی. لېكىن ئۇلار ئاۋدىنىڭ ئىشەنچلىك ئادەملەرنىڭ تەۋسىيىسى بىلەن چاپارمەن بولۇپ كېتىۋاتقانلىقىنى، دېمەك، ئۆز ئادەملىرى قاتاردا ئىكەنلىكىنى بىلىدۇ ۋە ئۇنىڭ شىمال لىقلارغا خاس تەلەپپۇز بىلەن ئاۋدىياي دەپ چاقىرىشىدۇ. ئۇلار قىلىنىدىغان ئىشلار توغرىسىدا ۋاگون ئارىلىقىدا، تاماكا چەككىلى چىققاندا گەپلىشىپ تۇرىدۇ. ئادەملەر ۋاگون ئىچىدە تاماكا چېكىشكە يول قويمايدۇ. چۈنكى ۋاگون تىقما ـ تىقما بولۇپ كەتكەن، ئۇنىڭسىزمۇ نەپەس ئېلىش قىيىن. شۇ سەۋەبتىن، چېكىش ۋە ئۇياق ـ بۇياقتىن گەپ سوقۇش ئۈچۈن، ۋاگون ئارىلىقىغا چىقىشىدۇ. ئاۋدىي چېكىشنى تېخى دېگەندەك بىلمەيدۇ، بۇنى بىرىنچى بولۇپ پېتروۋىچ سېزىپ قالدى:

ـــ نېمە، ئاۋدىياي، بۇرۇن چەكمىگەنمىدىڭ؟ قىز بالىدەك ئىچىڭگە تارتىشتىن قورقۇۋاتسەنغۇ؟

ئاۋدىي يالغان سۆزلەشكە مەجبۇر بولدى:

ـــ بۇرۇن چېكەتتىم، كېيىن تاشلىۋەتكەن....

ـــ مانا مەن چېكىشنى كىچىكمىدىنلا ئۆگەنگەن. بىزنىڭ لىيۇنكىمۇ نەق بەكگىنىڭ ئۆزى. قېرى بوۋايلاردەك تازا پۇر-قىرىتىپ چېكىدۇ. ئاندا ـ ساندا ئېتىپمۇ قويىدۇ. تۇغرا، ھازىر زادىلا مۇمكىن ئەمەس. كېيىن كەم يېرىنى تولدۇرۇۋالمىز.

ـــ ئۇ تېخى كىچىك بالىغۇ!

ـــ كىم كىچىك، لىيۇنكىمۇ؟ كىچىككەن دېمەك بىزنى، كۆتۈرۈپ ئۇرمىز سىزنى، سەن ئۆزۈڭ ئەمدى كېتىۋاتسەن بۇنداق چوڭ ئىشقا، ھاشار دەپ ئويلىما بۇنى. لىيۇنكا بولسا، بالا، ھەممىنى بىلىدۇ.

ـــ ئۆزىمۇ ئوت ـ پوت تۇتاشتۇرامدۇ ياكى ئىككى ئوت تۇرىدا قاتراپلا تۇرامدۇ؟ ـــ قىزىقسىپ سورىدى ئاۋدىي.

ـــ لىيۇنكىما؟ چەكمەي تۇرالامدۇ؟ ھازىر چەكمىگەن

ئادەم يوق. لېكىن چېكىشنىمۇ بىلمىش كېرەك، ــ پېترۇخا دا- نالىق قىلىشقا باشلىدى، ــ بەزىلەر ئاغزىدىن كۆپۈك چىققۇچە چېكىدۇ، بۇنداقلار كارغا كەلمەيدۇ. تۈگمىشپ كەتكەن، تەييار تاماقنى بۇزىدۇ. ئوت دېگەن قانداق ياخشى ــ ئادەمنى خۇ- شال قىلىدۇ، كەيپىك چاغ بولىدۇ، ئۆزۈڭنى جەننەتكە كېر- گەندەك سېزىسەن، يايراپ كېتىسەن.

ــ نېمىسى كەيپىڭنى چاغ قىلىدۇ؟

ــ نېمىسى بولاتتى؟! كېتىۋاتىسەن، ئالدىڭدىن بىر كىچىك كىنە ئېرىق چىقىپ قالىدۇ. ئۆتىمەن دېسەك، بىر تاقلاپلا ئۆتۈپ كېتىسەن. ئەمما نەزەرىڭدە ئۇ چوڭ دەريا، ئوكيان، دېلىك يايراپ كېتىدۇ. ئەنە شۇ ــ دە كەيپ دېگىنى. كەيپ ئۆزى كەلمەيدۇ. نەدىن تاپسەن شۇ كەيپىنى؟ نانىنى سېتىۋالسەن، كىيىم ــ كېچەكنى سېتىۋالسەن، ئايغىڭغا ئالسەن، بېشىڭغا ئالسەن. ھاراقنى ھەممە ئادەم ئۆز پۇلىغا ئېلىپ ئىچىدۇ. ئۇ نەرسە بولسا بەكمۇ قىممەت، لېكىن جانغا راھەت ــ تە: شىركەيپ بولۇپ ئۇيقۇغا كېتسەن، خۇددى كىنو كۆرۈۋاتقاندەك بولىسەن. پەرقى شۇكى، كىنونى يۇزلەپ، مىڭلاپ ئادەملەر كۆرىدۇ. سەن بولساڭ، ئۆزۈڭ خان، كۆلەڭگەڭ مەيدان. بىر كىمنىڭ سېنىڭ بىلەن كارى يوق. تۇمۇشۇقنى سوزىدىغىنىنى كەت، نېمە ئىشىڭ بار، ئىتنىڭ بالىسى دەپ، تازا باپلاپ سالىسەن. قانداق ياشايمەن دېسەم، شۇنداق ياشايمەن. خەقنىڭ ئىشىغا ئارىلاشما، گەپنىڭ پوسكاللىسى ئەنە شۇ! ــ ئۇ جىم بولۇپ قالدى. ئاندىن جىن چىراغدەك مىتىلداپ تۇرغان كۆزلىرىنى قىسىپ، يۇزسىزلىك بىلەن دېدى، ــ ماڭا قارا، ئاۋدىياي، تېتىپ باققۇڭ بارمۇ ــ يا؟ بىر كەيپ قىلامسەن؟ كىچىككىنە سېلىپ قويۇۋېدىم...

ــ ئالدى بىلەن ئۆزۈم تاپاي، ــ ئاۋدي ئۇنىڭ تەكـ

لىپىدىن باش تارتتى، — ئاندىن تېتىپ باقمەن.

— راست دەيسەن، — قوشۇلدى ئۇنىڭغا پېترۇخا، — ئۆزۈڭنىڭكى مىننەتسىز بولىدۇ، — ئۇ جىم بولدى، ئاندىن يەنە ئاغزى ئېچىلدى، — بۇ ئىشتا تولىمۇ ئېھتىيات قىلىش كېرەك. ئەتراپتىكى ھەممە ئادەم بىزگە يامان كۆزدە قارايدۇ. بۇڭاي — مومايلاردىن تارتىپ كۆكرىكىگە تاقۇر — تۇقۇرلارنى قادىۋال غان كونا ئەسكەرلەرگىچە بولغان دەم ئېلىشقا چىققان ھەر بىر ئادەم، باشقىلىرىنى ئېيتمايلا قويماي، ھەممىسى بىزگە دۈشمەن، بىزنى كۆرەلمەيدۇ. ئۇلارغا قالسا، بىزنى دەرھال سوت قىلسا، ئىت بارمايدىغان جايلارغا سۈرگۈن قىلىپ ئەۋەتسە. شۇنىڭ ئۈچۈن بوينىمىزنى قىسىپ، كۆزگە تاشلانماي، غېرىب — بىچارە بولۇپ يۈرىمىز. لېكىن ھەققىمىزنى ئالايلىچۇ؟ ئەنە شۇ چاغدا كۆرۈڭ بىزنى! چۆنتەكتە پۇلۇڭ شاراقلاپ تۇرغاندىن كېيىن ئۇلارنىڭ قاش — قاپىقىغا قاراپ ئولتۇرامسەن! ... لېكىن زادىلا يادىڭدىن چىقارما، ئاۋدىياي، بىرەر ئىش بولسا، مەت قىلىپ ئاغزىڭنى ئاچما. بۇ قانۇن، چاندۇرۇپ قويساڭ، تۆگەشكىنىڭ شۇ. جېنىڭدىن ئۈمىدىڭنى ئۈز. ئىتتەك بوغۇزلاپ تاشلايدۇ. تۈرمىدە ياتقان بولساڭمۇ قولى يېتىدۇ، چاقچاقلاشقىلى بولمايدۇ ئۇلار بىلەن...

گەپ ئۇزاقتا سوزۇلدى. مەلۇم بولۇشىچە، پېترۇخا ئاللىقاچان ئەرەدە، بىرنەچچە قۇرۇلۇشلاردا ئىشلەپ بېقىپتۇ. ئۇ ياز كېلىشى بىلەنلا موينىقۇم ئەتراپلىرىدىكى چۆللەرگە جۈنەيدىكەن. بۇ يەرلەردىكى كەندىرلىكلەرنى ياخشى بىلىدىكەن. بولۇپمۇ، سايلار ۋە يارلىقلار ئىچىدە كەندىرلەر غۇژمەك — غۇژمەك بولۇپ ياتىدىكەن. ئەنە، ھوسۇل دېگەن! خالىغىنىڭچە يىغىۋال. پۈتۈن دۇنياغا دېسەڭمۇ يېتىپ ئاشىدۇ. ئۇنىڭ ئۈيىدە يالغۇز قېرى ئانىسىلا بار ئىكەن، ئىچىدىكەن. ئاكىلىرى قۇتۇپ

تەرەپلەرگە، گاز تۇرۇبىلىرى قۇرۇلۇشىغا كەتكەنلىكەن، پۇلنى جىق - جىق تاپىدىكەن. لېكىن قىشنىڭ سوغۇقىغا چىدىغىلى بولمايدىكەن. يازدا بولسا، چۈشى ئادەمگە كۈمۈتىدەك يېپىشىدىكەن. ئۇ بولسا، ھەر يىلى كۆزى يۇمۇق ئاسىيادا بىر قېتىم ئويناپ كېلىدىكەن. ئاندىن تاكى يانداۋرقى يىلغىچە تاماشا قىلىپ يۈرىدىكەن. خالىسا ئىچىدىكەن، خالىسا چىچىدىكەن. شېرىكى لىيۇنكىنىڭ ئائىلىسى بۇنىڭدىنمۇ چاتاقراق ئىكەن. ئۇ يا ئاينىسىنى كۆرمەپتىكەن، يا ئاتىسىنى. بالىلا ئۆيىدە چوڭ بولۇپتىكەن. مۇرمانسكىدا ئۇزاق سەپەرلەرگە چىقىدىغان بىر پاراخوت باشلىقى بار ئىكەن، كۆپرەك كۇباغا قاتنايدىكەن. بىر كۈنى ئۇ خوتۇنى بىلەن كېلىپ، ھەممە قەغەزلەرنى تولدۇرۇپ، لىيۇنكىنى ئۆزىگە ئوغۇل قىلىپ ئەپكېتىپتۇ، ئۆلارنىڭ بالىسى يوق ئىكەن. لېكىن بەش يىلدىن كېيىن ھەممىسى يەنە ئوك - تەتۇر بولۇپ كېتىپتۇ. پاراخوت باشلىقنىڭ خوتۇنى ئوينىشى بىلەن لېنىنگراد تەرەپلەرگە قېچىپ كېتىپتۇ، پاراخوت باشلىقى ئىچىملىككە بېرىلىپتۇ، ئۇنى پورتنىڭ ئۆزىدە ئىشلەشكە قالدۇرۇپتۇ. لىيۇنكا مەكتەپتە ئالىلسىز لىقتىن ئوقۇپتۇ. گاھ پاراخوت باشلىقنىڭ ھاممىسىنىڭكىدە، گاھ بوغالتىر بولۇپ ئىشلەيدىغان ئاكىسىنىڭكىدە تۇرۇپتۇ. بوغالتىرنىڭ خوتۇنى بولسا يالماۋۇزنىڭ نەق ئۆزىلا ئىكەن. بىرىنىڭ ئۆستىگە بىرى قوشۇلۇپ، بىچارە بالا ئىگە-چاقسىز قېلىپتۇ، رايى قايتىپتۇ، جېنىدىن تويۇپتۇ، پاراخوت باشلىقىنىڭكىدىن كېتىپ قاپتۇ. سۇ ئاستى پاراخوتىنىڭ سابىق جەڭچىسى، ئۇرۇش مەجرۇھى بولغان بىر ئادەمنىڭكىدىن باشپاناھ تېپىپتۇ. لېكىن بۇ كىشى لىيۇنكىغا ھېچقانداق تەسىر كۆرسىتەلمەپتۇ. بالا بەكباشلىقتا ئۆگىنىپ قالغاچقا، خالىغان جايىغا بېرىپ، خالىغىنىدا كېلىدىكەن. ماتا، بۇ يىل لىيۇنكا ئىككىنچى

قېتىم نەشىگە كېتىۋېتىپتۇ. ئۆزىمۇ نەشىگە ئۆگىنىپ قالغان ئوخشايدۇ. بولمىسا، ئەمدىلا ئون ئالتىگە كىرگەن بالا تۇرسا، ئۇنىڭ پۈتۈن ھاياتى تېخى ئالدىدا...

بۇ ئېچىنىشلىق گەپلەرنى ئاڭلاپ، ئاۋدىي كاللىستراتوۋ-نىڭ يۈرىكى بەكمۇ ئېزىلدى، يىغلىمسىرىدى، ئۇنىڭ بەرىسى بولدى. نەشىكەشلىك ئۆز ئاغزىغا نەۋقىران ياش يىگىتلەرنى بارغانسېرى كۆپرەك تارتىپ كېتىۋاتاتتى. بۇ ھادىسىنىڭ ماھىيىتىنى تېزرەك ئېچىپ، چاۋنىسىنى چىتقا يېيىش كېرەك. ئاۋدىينىڭ ئەڭ چوڭ مەقسىتى ھازىر شۇ. ھايات دېگىزىنىڭ ئوستى تىنچ كۆرۈنگىنى بىلەن ئۇنىڭ تېگىدە كۆزگە كۆرۈنمەيدىغان شىددەتلىك ئېقىملار بارلىقى روشەن. ئۇ شۇنىڭغا ئوخشاش قايغۇلۇق ۋەقەلەر ئېچىگە چوڭقۇرراق كىرگەنسېرى بۇنى كۆپ-رەك ھېس قىلماقتا ئىدى. تۇرلۇك بىمەنىلىك ئىشلارنى قىلىشقا باشلايدىغان شەخسىي ۋە خۇسۇسىي سەۋەبلەر بولۇشى مۇمكىن. لېكىن ياشلار ئارىسىدا بۇنداق كېسەللىكلەر ۋە بىمەنىلىكلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان ئىجتىمائىي سەۋەبلەرمۇ مەۋجۇت. بىر قارىماققا بۇ سەۋەبلەرنى ئىلغا قىلىش ئاسان ئەمەس. ئۇلار كېسەللىكنى پۈتۈن بەدەنگە تارقىتىدىغان، بىر - بىرى بىلەن باغلانغان قان تومۇرلارنى ئەسلىتىدۇ. ئۆز شەخسىي مىقياسىڭ ۋە دەرىجەڭدە تۇرۇپ، شۇ سەۋەبلەرنىڭ تېگىگە يېتىمەن، دەپ ھەرقانچە ئۇرۇنساڭمۇ، بەربىر پايدىسى يوق. ئومۇمەن، ھېچقانداق نەتىجىگە ئېرىشەلمەيسەن. بۇنىڭدا ھېچبولمىغاندا يىرىك ئىجتىمائىي تەتقىقات ئېلىپ بېرىش، ئەڭ ياخشىسى، مەتبۇئات ۋە تېلېۋىزىيە ئارقىلىق بەس - مۇنازىرە ئۇيۇشتۇرۇش كېرەك. شۇنداق، زامانغا باقمايدىغان بۇ ئادەمنىڭ ئارزۇ قىلىدىغىنى شۇ ئىدى ... ئۇنىڭ دىنىي تەربىيىنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرىغانلىقى ۋە ئەمەلىي تۇرمۇشتىن ھېچقانداق

خەۋىرى يوقلۇقى ئېتىبارغا ئېلىنمىدىغان بولسا، ئۇ دەل ئەنە شۇنداق بىر ئادەم ئىدى. كېيىن ئۇ بىر نەرسىنى چۈشەندى: بۇنداق ۋەقەلەر ئۈستىدە ئوچۇق ـ ئاشكارا پىكىر يۈرگۈزۈشتىن ھېچكىم مەنپەئەتدار بولالمايدىكەن. بۇ نەرسىلەر جەمئىيەتسىزلىك ئابرويىنى ساقلاش ئۈچۈن قىلىنمىدىغاندەك تۇرىدۇ. ۋەھالەنكى، بۇ يەردە، ئەڭ ئالدى بىلەن ھەممە گەپ باشقا شەخسلەرنىڭ كەيپىياتلىرى ۋە پىكىرلىرىگە چەمبەرچاس باغلانغان ئۆز مەۋقەسىگە زىيان يەتكۈزمەسلىك، ئۇنى يەنە بىر قېتىم خەۋپكە سالماسلىق ئۈستىدىلا بارىدۇ. جەمئىيەتنىڭ قايسىدۇر بىر قىسمىدا يۈز بېرىۋاتقان پېشكەللىكلەر ئۈستىدە سۆز ئېچىش ئۈچۈن، ئەھۋالدىن قارىغاندا، باشقا كۆپ نەرسىلەر قاتارىدا، ئۆزىگە زەرەر كەلتۈرۈپ قويۇشتىن چۆچۈمەسلىك كېرەك. بەختكىلىكىدىنمۇ، بەختسىزلىكىدىنمۇ، ئاۋدىي كاللىستراتوۋ بۇنداق خائىنانە قورقۇنچ يۈكىدىن خالىي. لېكىن تۇرمۇشنىڭ ھەممە ئېگىز ـ پەسلىكلىرى، كەشپىياتلىرى تېخى ئۇنىڭ ئالدىدا ئىدى. ئۇ بۇ يولغا ئەمدىلا كىرىپ كېلىۋاتاتتى. ئەمدىلا ئاداشقان دىللارغا مېھىر ـ شەپقەت ۋە خەيرىخاھلىق يۈزىسىدىن ھاياتنىڭ ئۆزىگە قاراڭغۇ تەرەپلىرىنى تەشنالىق بىلەن ئۆگەنمەكچى، تەجرىبىدىن ئۆتكۈزمەكچى بولۇۋاتاتتى. يولدىن ئازغانلارنىڭ ھېچبولمىغاندا بىر قىسمىغا ياردەم بەرسەم، دەيتتى. ياق، ئۇ نەسىھەت قىلماقچى، ۋەز ئېيتماقچى، تاپا ـ تەنە ياغدۇرماقچى، ئەيىبلىمەكچى ئەمەس. ئۇ ھالاكەتلىك ئەھۋالدىن ھاياتنى پەقەت قايتا قۇرۇش بەدىلىگىلا قۇتۇلۇش مۇمكىنلىكىنى ئۆزىنىڭ شەخسەن قاتنىشىشى ۋە شەخسەن نەمۇنە كۆرسىتىشى بىلەن ئۇلارغا ئىسپاتلاپ بەرمەكچى، شۇ مەنىدە، ئۇلارنىڭ ھەر قايسىسى ھېچبولمىغاندا ئۆز قەلبى دائىرىسىدە ئىنقىلاب قىلىشى زۆرۈرلۈكىنى ئۇقتۇرماقچىدى. لېكىن بۇنداق گۈزەل

چىرايلىق غايىلەرنىڭ تولىمۇ قىممەتكە چۈشىدىغانلىقىنى خىيال لىغىمۇ كەلتۈرمەيتتى.

ئۇ ياش ئىدى. ياش دەپ كەتكىلىمۇ بولمايتتى ... دىنىي مەكتەپتە ئەيسانىڭ تارىخىنى ئۆگىنىۋاتقان چېغىدا، ئۇنىڭ چەككەن ئازابلىرى بىلەن رىيازەتلىرىنى ئۆز جېنىدا تۈيغان ئەمەسمىدى ۋە شۇ چاغدا ئۇنىڭغا گېپىسمان بېغىدا ئىنسانىڭ ساتقىنلىق قىلغانلىقىنى ئوقۇغىنىدا، ھۆڭ ـ ھۆڭ يىغلىسغانمىدى! شۇ كۈنى تىڭ بىلەن ئەيسا پەيغەمبەرنى غۇلقاق تېغىدا قەتل قىلغىنىدا، بۇنى ئالەم بىناسىنىڭ ئىنقىرازى ۋە ھالاكىتى دەپ چۈشەنمىگەنمىدى. دۇنيا ئۆز پەرزەنتلىرىنى ئۇلارنىڭ ئەڭ پاكىز غايىلىرى ۋە روھىي ئىنتىلىشلىرى ئۈچۈن ھەممىدىن كۆپرەك جازالايدۇ. لېكىن شۇ چاغدا تېخى پىشىپ يېتىلمىگەن بۇ يىگىت ئالەم قۇرۇلۇشىنىڭ بۇ قانۇنىيىتى ئۈستىدە ئويلىنىپ كۆرمىگەنىدى. بەلكىم بۇ شۇ غايىلەرنىڭ ئۆلمەسلىكى ۋە ئەڭ ئاخىرىدا تەنتەنە قىلىشى ئۈچۈن زۆرۈردۇر. ئېھتىمال. بۇنى مۇلاھىزە قىلىپ كۆرۈش كېرەكتۇر؟ ھەقىقەتەن ھەم شۇنداق بولسىچۇ؟ بۇ غەلىبىنىڭ باھاسى ئەمەسمىكەن؟

ئاۋدىي باشتا بۇ ھەقتە ۋىكتور گوروديېتسكىيغا ئېغىز ئاچقانىدى. ئىككىسىنىڭ يېشى ئوتتۇرىسىدا ئانچە چوڭ پەرق بولمىسىمۇ، ئاۋدىي ئۇنى نىكىفوروۋىچ دەپ ھۆرمەت قىلاتتى. بۇ سۆھبەت ئاۋدىي دىنىي مەكتەپتىن كېتىش پىكرىگە چۈشكەن چاغلاردا بولۇپ ئۆتكەنىدى:

ـ نېمىمۇ دەيتتىم؟ بىلەمسەن، ئاتا يىگىت، سېنى ئاتا يىگىت دېگىنىمدىن رەنجىمە، ئاۋدىي، سېنى شۇنداق دەپ چاقىرىش ماڭا بەكمۇ ياقىدۇ، ـ دەپ مۇلاھىزە يۈرگۈزەتتى گوروديېتسكىي چاي ئىچىپ ئولتۇرۇپ، ـ سەن مەكتەپنىن كېتىسەن، توغرىراقى، سېنى چېركاۋدىن چىقىرىۋېتىدۇ. ئۆلىما ـ

لىرىك سېنى ئاسانلىقچە قويۇپ بەرمەيدۇ، سېنى گۈمانخور دەپ ئېلان قىلىدۇ. چېركاۋ ئاندا ـ مۇندا بولۇپ تۇرىدىغان مۇنداق ئىشلارنى ياقتۇرمايدۇ. ھەر ھالدا، ئۇ يەردە ساقا ھېچكىم ئادالەتسىزلىك قىلغىنى يوق، سېنى ھېچكىم خورلىغىنى، قېنىڭنى ئىچكىنىمۇ يوق. چېركاۋ خادىملىرى بىلەن قىلچىمۇ سەن ـ پەن دېيىشىپ باقمىدىك. ئاتا يىگىت، سېنىك ئالدىڭدا چېركاۋ قىلچىمۇ ئەيىبلىك ئەمەس... نېمە دېسەمكىن، سەن ساپ غايىۋى مەقسەتلەر تۈپەيلىدىن ئالاقەڭنى ئۈزۈۋاتىسەن ...

ـــ ھەئە، ۋىكتور نىكىفوروۋىچ، راست دەيسىز. تۇغرا دىن ـ تۇغرا سەۋەبلەر يوق. نارازىلىق خاپىچىلىقىنىڭمۇ ئورنى يوق. بۇلار ناھايىتى جايىدا قىلىنغان گەپلەر. ئاندىن قالسا، گەپ مېنىك ئۆزۈمدىمۇ ئەمەس. مەسىلە شۇنىڭدىكى، ئەنئەنىۋى دىنلار بۈگۈنكى كۈندە مۇتلەق كونىراپ قالدى. ئۇلار ئەمدىلا ئويغىنىپ كېلىۋاتقان ئىپتىدائىي ئۇرۇقچىلىق ئېڭىغا قارىتا مۇراجىئەت قىلغانىدى. ئۆزىڭىزمۇ چۈشىنىسىز، ئەگەر تارىخ دىنلارنىك پۈتۈن جاھان ئۆرپ ـ ئادىتىگە يېڭى بىر باش سىمانى ـــ زامانداش خۇدا سىماسىنى ئىلگىرى سۈرسە، بۇ سىما ھازىرقى دەۋرنىك تەلەپ ـ ئېھتىياجلىرىغا جاۋاب بېرىدىغان يېڭى ئىلاھىي غايىلەرنى كۆتۈرۈپ چىقسا، ئەنە شۇ چاغدا دىنىي تەلىماتنىك تېخى ئۆز قەدىر ـ قىممىتىنى يوقاتمىغانلىقىغا ئىشەنسە بولىدۇ. مېنىك بۇ يەردىن كېتىشىمنىك سەۋەبى شۇنىڭدا.

ـــ چۈشىنىمەن، چۈشىنىمەن! ـــ كۆڭۈلچەكلىك بىلەن كۈلۈپ قويدى گورودېتسكىي چاي ئوتلاۋېتىپ. ئاندىن سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، ـــ بۇ گەپلىرىڭ ئادەمنىڭ ئېتىنى چىمىلدىتىۋېتىدۇ. سېنىك نەزەرىيەڭ ھەققىدە پىكرىمنى بىلدۇرۇشتىن ئاۋۋال شۇنى دەپ قويايكى، مانا، بىمالال، ھۆزۈرلىنىپ

چاي ئىچىپ ئولتۇرۇپتىمىز. مەن ئوتتۇرا ئەسرلەردە ياشىغان غانلىقىمغا چىن دىلىمدىن خۇشال. بىلەمسەن، كۆز كۆرمىگەن، قۇلاق ئاڭلىمىغان بۇنداق بىدئەتلىك ئۇچۇن، كاتولىك مۇخلىسلىرى ياۋروپادا ــ ئىسپانىيە ياكى ئىتالىيىدە سېنىك باتۇر ئاغزىكىدىن چىققانلىقى ۋە مېنىك تۆشۈك قۇلىقىم ئاڭلىغانلىقى ئۈچۈنلا، ئاتا يىگىت، ئالدى بىلەن ئىككىمىزنى قىيما ـ چىيما قىلۋېتىدۇ، ئاندىن ئوتتا كۆيدۈرىدۇ، ئەنە شۇنىڭدىن كېيىن كۈللىرىمىزنى كۆككە سورۇيدۇ. بىرى بىر بىچارىنى ئەيىلەپ، خۇدا-نىڭ قۇدرەتلىكلىكى ئۈستىدە گەپ بولغاندا مىيىقىدا كۈلۈپ قويىدى، دەپ چاققان ئىكەن، مۇقەددەس دىنىي مەھكىمە ئەر-بابلىرى، نېمىشقا خۇدادىن كۈلسەن، دەپ ئۇنى ئوتقا تاشلا-تىپتىكەن. كۆردۇڭمۇ، سېنىك بىلەن بىزنىكىمۇ ھالىمىز شۇ بولىدۇ...

ــ ۋىكتور نىكىفوروۋىچ، كەچۈرۈڭ، گېپىڭىزنى بۆلىدىغان بولدۇم، ــ ئاۋدىي مىيىقىدا ئىستىھزا بىلەن كۈلۈپ، دىنىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى كىيىدىغان قارا چاپىنىڭنى تۈگمىلىرىنى ئەسەبىيلىك بىلەن ئېتىشكە باشلىدى، ــ بىلىپ تۇرۇپتىمەن، نېمىگە كۈلۈۋاتقانلىقىڭنى. لېكىن چاقچاقنى قويايلى. ئەگەر بىزنىڭ زامانىمىزدا دىنىي مەھكىمە بولسا ۋە مۇبادا، ئەتە بىدئەتلىكىم ئۈچۈن ئوتتا كۆيۈشكە توغرا كەلسە، مەن بەرىبىر ئۆز سۆزۈمدىن قايتمىغان بولاتتىم.

ــ ئىشىنىمەن، ــ دەپ بېشىنى لىڭشىتتى گورودېتسكىي.

ــ مەن بۇ پىكىرگە تاسادىپىيلا كەلگىنىم يوق. ناسارا-لار تارىخىنى ئۆگىنىپ ۋە ھازىرقى زامانىنى سىنچىلاپ كۆزە-تىپ، شۇنداق خۇلاسىگە كەلدىم. مەن خۇدانىڭ يېڭى، زامانىۋى شەكلىنى ئىزدەيمەن، ئۇنى ھېچقاچان تاپالمىسامۇ مەيلى...

ــ تارىخنى تىلغا ئالغىنىڭ ياخشى، ــ ئۇنىڭ پىكرىنى

بۆلدى گورودېتسكي، ــ ئەمدى ماڭا قۇلاق سال. سېنىڭ يېڭى خۇدا ھەققىدىكى بۇ پىكرىڭ تومتاق، مەۋھۇم نەزەرىيە. بىزنىڭ ئەقىللىق زىيالىيلىرىمىز ئۇنى نېمە ئۈچۈندۇر ئاكتۇئال غايە دەپ ئاتايتتى. بۇرۇنقى ئادەملەرنىڭ تىلى بىلەن ئېيتقاندا، بۇ مۇلاھىزىلىرىڭ ــ ئەقىلبازلىق. سەن خۇدا ياراتماقچىسەن. لېكىن ھەرقانچە جەزمىيلىك ۋە سېھرىلىك كۆرۈنمىسۇن، ئۇنى ئەقلىي مۇھاكىمىلەر بىلەن يارىتىش مۇمكىن ئەمەس. بىلەمسەن، ئەگەر ئەيسا قەتل قىلىنمىغان بولسا، ئۇ خۇدا بولالمايتتى. ھەممە ئۈچۈن تەڭ، باراۋەر ئادىل سەلتەنەت قۇرۇش غايىسى مەپتۇن قىلىۋالغان ئۇ زاتنى ئادەملەر ئالدى بىلەن ۋەھشىيانە بىر تەرزدە ئۆلتۈرۈشتى، ئاندىن ئۇنى يۈكسەكلەرگە كۆتۈردى، ھەمدۇسانا ئوقۇدى، قايغۇردى، ئۇنىڭ ئازابىنى ئۆز ئۈستىلىرىگە ئالدى. بۇنىڭغا تاۋاپ ۋە ئۆز ــ ئۆزىنى ئەيىبلەش، تەۋۋا ۋە ئۇھىد، جازا ۋە مەرھەمەت ــ ئىنسانىنى سۆيۈش ئارىلىشىپ كەتتى. لېكىن كېيىن بېرىپ، ھەممىسى بۇزۇلۇپ شەرھلەندى ۋە مەلۇم كۈچلەرنىڭ مەلۇم مەنپەئەتلىرىگە بويسۇندۇرۇلدى. ھە، ئىنسانىيەتنىڭ ھەممە پارلاق غايىلىرىنىڭ تەقدىرى دائىم مانا شۇنداق بولغان. مانا، ئەمدى ئۆزۈڭ ئويلاپ كۆر، چوڭ غايە تۈپەيلىدىن دارغا ئېسىلغان، كرېست ئازابىنى بېشىڭدىن كەچۈرگەن، بېشىنى جادىغا قويغان خۇدا قۇدرەتلىكرەك، مەپتۇن قىلارلىقراق، يېقىنراقمۇ ياكى زامانىۋى پىكىر قىلىدىغان مۇكەممەل ئالىي يارىتىلىش، چىگىش ئاڭ ئەۋزەلرەكمۇ؟

ــ مەن بۇ ھەقتە ئويلىغان، ۋىكتور نىكىفوروۋىچ. سىز ھەقلىسىز. لېكىن مەن ئۆتمۈشنى قايتا كۆردىغان ۋاقىت بولدى، دېگەن پىكرىمدىن ۋاز كەچمەيمەن. بىزنىڭ خۇدا ھەققىدىكى تەسەۋۋۇرلىرىمىز قانچىلىك ئۆزگەرمەس ۋە مۇتلەق بولمىسۇن، ئۇلار ئەمەلىكتە دۇنيا ھەققىدىكى يېڭىچە بىلىملەرگە

زادىلا ماس كەلمەي، كونىراپ قالدى. بۇ ئېنىق ھەقىقەت. بۇ ھەقتە تالىشىپ ئولتۇرمايمىز. مەن چىگىش پىكىرلەرگە ئاساسلىنىۋاتقان، ئىزدەش ھاجەتسىز بولغان نەرسىنى ئىزدەشكە ئۇرۇنۇۋاتقان بولۇشۇم مۇمكىن. نېمىمۇ دەيتتۇق! مېنىڭ پىكىر-لىرىم مۇتلەق دېنىي تەلىماتقا توغرا كەلمىسىمۇ مەيلى. لېكىن مەن نېمە قىلاي زادى. كىمدە كىم مېنى بۇ پىكرىمدىن قايتۇ-رالسا، بەختىمنى تېپىپ كېتەتتىم.

گورودېتسكىي چۈشەندىم دېگەندەك قىلىپ قوللىرىنى يايدى:

— كۆڭلۈڭدىكىنى چۈشىنىپ تۇرۇپتىمەن، ئاتا ئاۋدىي. لېكىن سېنى بەربىر ئاگاھلاندۇرۇپ قويمىسام بولمايدۇ. خۇدا ئىزدەش چېركاۋ ئادەملىرىنىڭ تەسەۋۋۇرىدا چېركاۋغا قارشى ئەڭ قورقۇنچلۇق جىنايەت بىلەن باراۋەر. ئۇلارنىڭ نەزىرىدە بۇ دۇنيانى ئوڭتەي ـ توڭتەي قىلىۋېتىش بىلەن تەڭ.

— بۇنى بىلىمەن، — دېدى خاتىرجەملىك بىلەن ئاۋدىي.

— لېكىن خۇدا ئىزدەشنى چېركاۋدىن سىرتتىكىلەرمۇ تېخىمۇ بەتتەررەك ياقتۇرمايدۇ. سەن بۇنى ئويلاپ كۆرگەنمۇ؟

— غەلىتىلا پىكىرغۇ، — ھەيران بولدى ئاۋدىي.

— بېشىڭ ئامان بولسا، كۆرىسەن تېخى...

— لېكىن نېمىشقا ئۇنداق بولىدۇ؟ شۇ يەرگە كەلگەندە ئۇلارنىڭ پىكرى بىر يەردىن چىقامدۇ؟

— گەپ بىر يەردىن چىقىشىدا ئەمەس. ئۇمۇمەن، بۇنىڭ ھېچكىمكە كېرىكى يوق...

— قىزىق. ئەڭ كېرەك نەرسىنىڭ كېرىكى بولمىسا...

— بۇنى دەدىم بىلەي. مۇشۇ كېتىشىڭ بىلەن بېشىڭدىن پالاكەت خالىي بولماسلىقى مۇمكىن، ئاتا ئاۋدىي. ساڭا ھەۋەس قىلمايمەن، لېكىن سېنى يولۇڭدىنمۇ توختاتمايمەن، — دەپ خۇلاسە قىلدى گورودېتسكىي.

ئۇ ھەقلىق ئىدى. ھەممە گەپلىرى ھەق. ئۇزاق ئۆتمەي ئاۋدىي كاللىستراتوۋ بۇنىڭغا تولۇق ئىشەنچ ھاسىل قىلدى.

مەكتەپتىن ھەيدىلىش ھارپىسىدا مۇنداق ۋەقە بولۇپ ئۆتتى: شۇ كۈنى ئۇلارنىڭ شەھەرچىسىگە مۆتىسىمۇر زات — پاتريئارخىيىنىڭ① ئوقۇش يۇرتلىرى بويىچە تەكشۈرۈچى خادىمى ئاتا دىمىترىي قەدەم تەشرىپ قىلدى. ئۇنى مەكتەپ ئىشخانىسىنىڭ باشلىقى ۋوگزالدا ئىززەت — ئېكرام بىلەن قارشى ئالدى. مەكتەپتە ئۇنى ئاتا كوئوردىناتور دەپ ئاتىشاتتى. كۆرۈنۈشىدىن قاملاشقان، سالاپەتلىك، ئاقسىل ۋەدانا (بۇ ۋەزىپىدىكى ئادەم شۇنداق بولۇشىمۇ كېرەك)، ئوقتۇرا ياشلاردىكى كوئوردىناتور يۈز بەرگەن پەۋقۇلئادە ھادىسە مۇناسىۋىتى بىلەن كەلگەن، بۇنىڭ سەۋەبچىسى ئەلاچى ئوقۇغۇچىلاردىن بىرى بولغان ئاۋدىي كاللىستراتوۋ ئىدى. ئۇ مۇقەددەس پۈتۈكنى ئوچۇقتىن — ئوچۇق تەپتىش قىلىش دەرىجىسىگىچە يەتكەن، بىدئەتلىك يولىغا كىرگەن، زاماناداش خۇدا دېگەن شۇبھىلىك پىكىرنى كۆتۈرۈپ چىققانىدى. ئاقسىل ۋە دانا كوئوردىناتور ئۆز ئابروي-ئېتىبارى، ئېتىقادلىق سۆزى بىلەن ئاداشقان سەبىيىنى ھىدايەت يولىغا قايتۇرۇش، بۇ ئىشنى شاۋقۇن — سۈرەن كۆتۈرمەستىن ئېپى — جېپىدە ئەمەلگە ئاشۇرۇش نىيىتىدە ئىدى. مۇھىمى، دىنىدىن ۋاز كەچكەنلىكىنىڭ ساداسى كوچىغا چىقىپ كەتمەسلىكى كېرەك. شۇ مەنىدىن ئالغاندا، چېركاۋ ئۆز شەنى، ئابروي — ئېتىبارىنى ھەممە نەرسىدىن ئۈستۈن قويىدىغان باشقا دۇنيالۇق ئىدارىلەردىن پەرقلەنمەيدۇ. ئاۋدىي كاللىستراتوۋنىڭ ئورنىدا باشقا پىشقانراق، تەجرىبىلىكرەك ئادەم بولغان بولسا، ئاتا كوئوردىناتورنىڭ نىيىتىنى توغرا بايقىغان ۋە شۇنىڭغا يارىشا

① پاتريئارخىيە — باش روھانىيلار باشلىقى قارمىقىدىكى دىنى رايونى — ت.

ئىش كۆرگەن بولاتتى. لېكىن ئاۋدىي كۆزگە كۆرۈنگەن چېركاۋ نامايەندىسىنىڭ نىيىتىنى ھەقىقەتەن ھەم چۈشىنىپ يەتمىدى. شۇنىڭ بىلەن روھانىي ئاتىسىمۇ نىشانىدىن ئادىشتۇرۇپ قويدى.

ئاۋدىي ئاتا كوئوردىناتورنىڭ ھۇزۇرىغا چۈش ۋاقتىدا چاقىرىلدى ۋە ئۇنىڭ يېنىدا ئازمۇ ئەمەس - كۆپمۇ ئەمەس ئۈچ سائەت ئولتۇردى. باش كورپۇسنىڭ زاللىرىدىن بىرىگە ئاكادېمىك چېركاۋنىڭ مېھرابى ئورنىتىلغانىدى. ئاتا كوئوردىناتور ئالدى بىلەن شۇ يەردە بىللە ئىبادەت قىلىش تەكلىپىنى قويدى.

— ئۇكام، سىزنىڭ تۇرغان بولساق كېرەك، سىنىڭ بىلەن سۆزلىشىدىغان جىددىي سۆزىمىز بار. لېكىن ئالدىرىمايمىز. ئالدى بىلەن، مېنى تەكرى تائالانىڭ مۇقەددەس مېھرابىغا باشلا، — دېدى ئۇ ئاۋدىيغا قىزارغان كۆزلىرىنى قاداپ، — ئاۋۋال بىللە ئىبادەت قىلىۋالمساق بولمايدىغان ئوخشايدۇ.

— خۇدا خالىسىڭىزنى بەرسۇن، تەقسىر، — دېدى ئاۋدىي، — مەن تەييار. ئىبادەت شەخسەن مېنىڭ ئۈچۈن ئاللاتائالاغا قارىتىلغان تۇرلۇك ئوي - خىياللىرىمنىڭ ئەڭ ئۇيغۇن نۇقتىسىدۇر. زامانداش خۇدا ھەققىدىكى پىكىر مېڭەمگە قاتتىق ئورنىشىپ قالغانغا ئوخشايدۇ.

— سەۋرسىزلىك شەيتانىنىڭ ئىشى، ئۇكام، — ۋەزمىنلىك بىلەن دېدى ئاتا كوئوردىناتور يۈمشاق ئورۇندۇقتىن تۇرۇۋېتىپ. ئۇ زامانداش خۇدا ۋە تۇرلۇك ئوي - خىياللار ھەققىدىكى سۆزلەرنىمۇ قۇلىقىنىڭ بىر يېقىدىن چىقىرىۋەتتى. كۆپ تەجرىبىگە ئىگە روھانىي ئەرباب باشتىلا ھەممىنى چىگىشلەشتۈرۈۋېتىشنى لايىق كۆرمىدى، — ئىبادەت قىلايلى. ساڭا ئېيتىسام، — داۋاملاشتۇردى سۆزىنى ئۇ، — قانچە كۆپ ياشىغانسېرى خۇدانىڭ مەرھىمىتى بىزگە شۇنچە چەكسىز، ردھىم -

شەپقىتى شۇنچىلىك ئۇلۇغ ئىكەنلىكىگە يەنىمۇ كۆپرەك ئىمان كەلتۈرۈۋاتىمەن. ھەممىنى ئۇنتۇپ ئىبادەتكە بېرىلگەن چېغىدا بۇنى تېخىمۇ چوڭقۇرراق ھېس قىلىسەن ۋە ئۆزۈڭنى قەدىرلىك سېزىسەن. ياراتقان تەڭرىمنىڭ بىزگە مۇھەببىتى ھەقىقەتەن چەكسىز. بىزنىڭ ئىبادەتلىرىمىز ئۇنىڭ ئالدىدا قۇرۇق بىلە جىراشتىن باشقا نەرسە ئەمەس. لېكىن بۇ خۇدا بىلەن چەمبەرچاس بىرلىكىمىزنىڭ دالالىتىدۇر.

— دەل ھەقىقەتنى ئېيتتىڭىز، تەقسىر، — دەپ قويدى ئاۋدىي ئىشىك ئالدىدا بېشىنى ئېگىپ تۇرغان پېتى.

لېكىن ئۇ تېخى ھەقىقەتەنمۇ تەجرىبىسىز ۋە سەۋر - تاقەتسىز ئىدى. سۆھبەتتە ئۇ ئەدەب يۈزىسىدىن سۆكۈت قىلىپ تۇرمىدى ۋە دەرھال گەپنىڭ پوسكاللىسىغىلا كۆچتى.

— ئىجازەت بېرىڭ، ئېيتاي. بىزنىڭ چۈشەنچىمىزدە خۇدانىڭ چەك - چېگرىسى يوق. لېكىن يەر يۈزىدىكى ئادەملەردە پىكىر بىلىشتىن بىلىشكە قاراپ ئۆسۈۋاتىدۇ. يۇنىڭدىن بىر خۇلاسە كېلىپ چىقىدۇ: خۇدامۇ ئۆسۈشى كېرەك. سىز نېمە دەپ ئويلايسىز، تەقسىر؟

كوئوردىناتور ئاتا ئەمدى ئۆزىنى جاۋابتىن ئېلىپ قاچالمىدى.

— قىزىققانلىق قىلىۋاتىسەن، ئوكام، — دېدى ئۇ تامىقىنى ئاستا قىرىپ يۆتەلگىنىچە. ئاندىن ئۇستىبېشىنى توغرىلىغان بولۇپ يەنە شۇنداق دېدى، — ياشلىقتا نېمىلەر بولمايدۇ. لېكىن شۇنىڭدىمۇ خۇدا توغرىسىدا بۇنداق خىيالىلارغا بېرىلمەسلىك لازىم. ياراتقان ئىگەمنى بىلىش ئەبەدىلىكىگە بەندىسىنىڭ قولىدىن كەلمەيدۇ. ئۇ بىزنىڭ ئىختىيارىمىزنىڭ سىرتىدا مەۋجۇت. دۇنيانىڭ ئېگىمىزنىڭ سىرتىدا مەۋجۇتلۇقىنى ھەتتا ماتېرىيالىزمىمۇ تەن ئالىدۇ. شۇنىڭدەك، خۇدامۇ.

— ئەپۇ قىلىڭ، تەقسىر. لېكىن ھەممە نەرسىنى ئۆز ئېتى بىلەن ئاتىغان ياخشى. بىزنىڭ ئېگىمىزدىن سىرتتا خۇدا يوق.

— سەن شۇنىڭغا ئىشىنەمسەن؟

— ھەئە. شۇنىڭ ئۈچۈن ئېيتمۇاتمەن.

— مەيلىڭ. لېكىن شۇنىڭ بىلەن ھەممىسگە چېكىت قويمايمىز. ئېيتايلى، تەلىم يۇزىسىدىن ئاز - تولا بەس - مۇنازىرە قىلمىز، بۇنىڭغا بىز ئىبادەتتىن كېيىن كىرىشىمىز. قېنى، ئەمدى مەرھەمەت قىل، مېنى ئىبادەتكە باشلا.

ئاتا كوئوردىناتورنىڭ ئاكادېمىك چېركاۋدا ئاۋدىي بىلەن بىللە ئىبادەت قىلماقچى بولغانلىقىنىڭ ئۆزى، مەنتىق جەھەتتىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ياش ئوقۇغۇچىغا كۆرسىتىلگەن چوڭ ئىلتىپات ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەيدىلىش ئالدىدا تۇرغان تالىپ مۇشۇ قولاي ۋەزىيەتتىن پايدىلىنىمەن دېسە، ئەجەبلىنەرلىك بولماس.

ئۇلار ئۇزۇن زالدىن — ئالدىدا ئاتا كوئوردىناتور، يان تەرەپتە، سەل ئارقىدىراق ئاۋدىي كاللىستراتوۋ ماڭدى. ئاۋدىي روھانىي ئاتىنىڭ ئادىل قامىتىگە، ئىشەنچ بىلەن قەدەم تاشلىشىغا، ئوشۇقىغىچە ئەركىن يېيىلىپ تۇرغان، ئۇنىڭغا ئۆزگىچە بىر ئۇلۇغلۇق بېغىشلىغان قارا لىباسىغا قارىغان پېتى ئۇنىڭدا ئەسرلەر بويى يېتىلىپ كەلگەن نۇرانە بىر قۇدرەت مۇجەسسەملەشكەنلىكىنى ھېس قىلدى. بۇ كۈچ ھەر بىر ئىنسان پائالىيىتىدە دىن - ئىمان ئەقىدىلىرىنى ھمايە قىلىپ، ھەمىدىن بۇرۇن ئۆز مەنپەئىتىنى كۆزلەيدۇ. ھايانتا ھەقىقەت يولىنى ئىزدەۋاتقان ئاۋدىيغا مانا شۇ قارشى تۇرغان كۈچ بىلەن توقۇنۇشۇشقا توغرا كېلىدۇ. ھازىرچە ھەر ئىككىلىسى ئۆزلىرىچە ئىشىنىدىغان ۋە ئىمان كەلتۈرىدىغان شۇ تەرەپكە قەدەم تاشلا-

لبدی. هەربىر ئىنسانغا ئۇنىڭ نامى بىلەن دۇنيا ۋە ئادەم بالىسىنىڭ ئورنى ھەققىدىكى ھەممە ئۇچۇن باراۋەر بولغان پىكىرلەرنى ئۇقتۇرۇشى لازىم ئىدى. ئۇنىسىمۇ، بۇنىسىمۇ ئۇنىڭ نامى بىلەن تەۋەككۇل قىلىناتتى، چۇنكى پەقەت شۇ ئۆزىلا ھەممە نەرسىدىن خەۋەردار ۋە ھەممىگە باراۋەر مەرھەمەتلىك ئىدى. ئۇلار ماڭماقتا ئىدى...

شۇ پەيتتە ئاكادېمىك چېركاۋدا ھېچكىم يوق ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۇنمىكىن، ئۇ ھەيۋەتلىك بولۇپ كۆرۈندى. ئۇمۇمەن، ئۇنىڭ باشقا چېركاۋلاردىن پەرقىمۇ يوق ئىدى. پەقەت قاراڭغۇلاشتۇرۇپ قويۇلغان مېھرابنىڭ ئىچكىرىسىدىكى كۆزلىرى بىر نۇقتىغا ئۇدۇل قادالغان ئەيسانىڭ قارامتۇل چاچلار ئوتتۇرىسىدىكى يۈزى ھەددىدىن زىيادە ئاقىرىپ كۆرۈنەتتى. ئۇنىڭغا ئاپئاق بوز يورۇقلۇق چۈشۈرۈپ قويۇلغانىدى. ھەر ئىككىيلەن ــ خۇدانىڭ سادىق بەندىسىمۇ، تېخى ئەركىن تەپەككۇر قىلىشتىن مەھرۇم بولمىغان تالىپمۇ تىزلىنىپ تاۋاپقا كىرىشتى، كۆزلىرىنى ئۇنىڭغا تىكىپ، پۈتۈن ئوي ـ خىيالى بىلەن ئۇنىڭغا بېرىلدى. ئۇلار ئۆزلىرىگىلا تېلەك تىلەش ئۈمىدىدە ئىدى. چۈنكى ئۇ يەر يۈزىنىڭ ئۆزى خالىغان نۇقتىسىدا، كۈننىڭ ئۆزى خالىغان ۋاقىتىدا ئادەملەر بىلەن، ھەتتاكى پۈتۈن ئىنسانىيەت بىلەن بىر ۋاقىتنىڭ ئۆزىدىلا خالىغىنىچە ئۇچرىشالايتتى. ئۇنىڭ چەكسىز قۇدرەتلىكلىكىمۇ شۇنىڭدا ئىدى.

بۇ قېتىممۇ ھەر قاچانقىدەكلا بولدى: ئىبادەت پەرزىنى ئادا قىلىۋېتىپ، ئۇلارنىڭ ھەر بىرى تەشۋىش ـ قايغۇلىرىنى ئۇنىڭغا بايان قىلىشنى، ئۆزىگە ئىمان ـ ئېتىقادىتىن كېلىپ چىققىدىغان خۇلق ـ مىجەزلىرىنى ئاقلاشنى ئىستەيتتى. ئۇلارنىڭ ھەر بىرى كائىناتتا شۇنچىلىك كىچىك بىر نۇقتىنى شۇنچىلىك قىسقا بىر مۇددەتتە ئىشغال قىلىپ تۇرۇپ، ئۆز-

لىرىنى تەسەۋۋۇردىكى شۇ كائىنات بىلەن مۇڭاپىقلاشتۇرۇشقا ئۇرۇناتتى، چوقۇناتتى، يورۇق ئالەمدە مېھمان بولغانلىقى ئۈچۈن ياراتقان ئىگىسىگە شۈكۈر ئېيتاتتى، ھەممە كۈنلەردىن كېيىن كېلىدىغان ئاخىرقى كۈنى ئاخىرەتكە ماكانداڭ تىلدا ۋە دىلدا ئۆزىنىڭ نامى بىلەن جېنىنى ئېلىشنى ئىلتىجا قىلاتتى...

كېيىن ئۇلار يەنە ھېلىقى خانىگە ئۆز ۋەزىپىلىرىنى ئادا قىلغىلى قايتتى. يۈزمۇ يۈز ئولتۇرۇپ، ئوچۇقتىن - ئوچۇق سۆزلەشتى.

— شۇنداق قىلىپ، ئۇكام، ساڭا پەند - نەسىھەت قىلماقچى ئەمەسمەن، — دەپ سۆزىنى باشلىدى ئاتا كوئوردىناتور ئاۋدىي كاللىستراتوۋنىڭ ئۇدۇلىدىكى يۇمشاق چەم ئورۇندۇققا قولايلىقراق جايلىشىۋېتىپ. ئاۋدىي ئورۇندۇققا ئولتۇرۇپ، مەكتەپنىڭ ئاددىي كىيىملىرى ئاستىدىن بۆرتۈپ چىققان تىزلىرىغا قوللىرىنى تىرىگەن پېتى تەۋەززۇ بىلەن ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاشقا تەييارلاندى.

ئاۋدىي مەسلىنى ئۈزۈل - كېسىل ھەل قىلىدىغان گەپنى كۈتكەنىدى. لېكىن ھەزرەتنىڭ قاراشلىرىدىن يا قەھر - غەزەپ ۋە يا باشقا بىرەر غەرەزنى ئۇقالمىدى، سەل ئەجەبلەندى. ئەكسىچە، ئاتا كوئوردىناتور قارىماققا غايەت خاتىرجەم، ۋەزمىن كۆرۈنەتتى.

— قۇلىقىم سىزدە، تەقسىر، — دېدى ئىستائەتمەنلىك بىلەن تالىپ.

— گەپ شۇنداق. مەن سېنىڭ تانابىكىنى تارتىپ قويغىلى كەلگىنىم يوق. ساڭا نەسىھەت قىلىپ ئولتۇرمايمەن. بۇلار ئاددىي نەرسىلەر، ساڭا مۇناسىپ ئەمەس. سېنى يەڭگىلەتمەك دېيەلمەيمەن. لېكىن ئويلانماستىنلا قىزىپ كېتىپ ئېيتقان گەپلىرىڭ ئادەمنىڭ كۆڭلىنى غەش قىلماي قويمايدۇ. پەملە

گەن بولساڭ كېرەك، سېنىڭ بىلەن ئۆزۈمنى تەڭ ئورۇنغا قويۇپ سۆزلىشۈاتىمەن. ئوچۇقىنى ئېيتسام، سەن خىجىلا ئەقىللىقسەن... كۆڭلۈمدىكىنى دەي، چېركاۋنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن، ئەقىل - پاراسىتىڭنى ئۇنىڭ دىنىي ئەقىدىلىرىگە قارشى قىلىپ قويما، ئەكسىچە، خۇدا يولىدا پۈتۈنلەي ۋە قەلبىمۇ ئېغىشماي خىزمەت قىلغىن. مەنمۇ بۇنى يوشۇرۇپ ئولتۇرمايمەن. سېنىڭ مەرھۇم پەدەرىڭنى ياخشى بىلەتتىم. ئۇنىڭ بىلەن پىكىرىمىز دائىم بىر يەردىن چىقاتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن قۇلقىڭنى ئاتىلارچە سورۇپ قويۇشۇم مۇمكىن ئىدى. ئاتاڭ ھەقىقىي خرىستىئان، ياخشى ئادەم ئىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە خىلى بىلىم لىك، مەرىپەتلىك ئىدى. نېسىپ قىلغانسىكەن. مانا، سېنىڭ بىلەن، ئىداره ئادەملىرىنىڭ رەسمىي تىلى بىلەن ئېيتقاندا، كۆپ يىللار چېركاۋدا خىزمەت قىلغان مەرھۇم دىياكون ئىننۇكېنتىي كالىستراتوۋنىڭ مۇمىن ئوغلى بىلەنمۇ كۆرۈشتۈم. نەتىجە نېمە بولدى؟ يوشۇرۇپ ئولتۇرمايمەن، باشتا سەن توغرۇلۇق جىق ياخشى گەپلەرنى ئاڭلىۋىدىم. بۇ يەرگىمۇ ھازىر ئادەمنى خىلى تەشۋىشكە سالىدىغان مەسىلە توغرۇلۇق كېلىۋىدىم. سەن تېخى ئاددىي تالىپسەن، لېكىن ھېلىتىنلا خۇدانىڭ تەلىماتىنى تەپتىش قىلىشقا چۈشۈپسەن. ئاغزىڭدىن چىقىۋاتقان پەلىپەتىش گەپلەرگە قۇلاق سالسام، ياشلىقىڭغا ئېلىپ، قىڭغىر دەسسەۋاتقان ئوخشايسەن. بىر نەرسىگە ئىشەنگۈم كېلىدۇ. گەپ شۇنىڭدىكى. ئانچە - مۇنچە سەۋەبلەرنى باھانە قىلىپ. ئادەم ياشلىقتا ئۆزىگە قاتتىق تەمەنناۋ قويىدۇ. بۇ، تۇرلۈك - تۈمەن ئادەملەردە ئۆزلىرىنىڭ خۇي - پەيلى ۋە ئالغان تەلىم - تەربىيىسىگە قاراپ، ھەر خىل نامايان بولىدۇ. تۇرمۇشنىڭ تۈگمىنىدىن پۈتۈن چىققان، يېشى بىر يەرگە بېرىپ قالغان ئادەمنىڭ ھاياتلىق شامى يېنىپ تۇرغىنىدا ئىشەنچىنى يوقاتـ

قانلىقىنى ياكى ئاتالغۇلار بىلەن ئۇقۇملارنى ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن تەلقىن قىلغانلىقىنى ئاڭلاپ باققانمىدىڭ؟ ياق، بۇنداق نەرسە روي بەرگەن ھالەتتىمۇ بەزى - بەزىدە تاسادىپىي يۈز بېرىدۇ. ئادەم يېشى چوڭايغانسېرى ئىلاھىيەتنىڭ ماھىيىتىنى شۇنچە چوڭقۇر چۈشىنىدۇ. ھەممە ياۋروپا پەيلاسوپلىرى، بولۇپمۇ ئالتوپىلاك ئىنقىلاب دەۋرى ھارپىسىدا دىنغا قارشى دەھرىيلەرچە ھۇجۇم باشلىغان (بۇ ھۇجۇم ئۇچ يۈز يىلدىن بېرى تىنماي داۋاملىشىپ كېلىۋاتىدۇ) ھېلىقى فرانسۇز قامۇسچى ئالىملىرىمۇ ناھايىتى ياش ئىدى، شۇنداق ئەمەسمۇ؟

— راست دەيسىز، تەقسىر، ياش ئىدى، — تەستىق لىدى ئاۋدي.

— مانا كۆردۈڭمۇ. بۇ ياشلىققا، نېمە دېسەمكىن، بۇ، چەكتىن ئېشىپ كەتكەنلىك ياشلارغا خاس ئىكەنلىكىنى كۆرسەتمەمدۇ. ھازىر ياش - قېرى ھەممىسىنىڭ ئاغزىدا شۇ گەپ. شۇنداق قارىغاندا، چەكتىن ئېشىپ كېتىش ياش بىلەن مۇناسىۋەتلىك نەرسە بولۇپ چىقىدۇ.

— توغرىلىقىغۇ توغرا، لېكىن سىز دەۋاتقان ئاشۇ چەكتىن ئېشىپ كەتكەنلەر، ئادالەت يۈزىسىدىن تەن ئېلىشمىز كېرەككى، ئېتىقادى ئىنتايىن كۈچلۈك ئادەملەر، تەقسىر، — لوقما سالدى ئاۋدي.

— شۇبھىسىز، شۇبھىسىز، — ئالدىراپ - تېنەپ رازى بولدى ئاتا كوئوردىناتور، — ئەمما بۇ ئالاھىدە مەسىلە. ھەر ھالدا ئۇلار چېركاۋ خادىمى بولمىغان، دىنغا بولغان مۇناسىۋىتىمۇ خۇسۇسىي ئىشتىن نېرىسىغا ئۆتمىگەن. ئۇلارنىڭ يولى باشقا. سەن بولساڭ، كېلەچەكتە پوپ بولىسەن، ئۇكام.

— ئۇنداقلا بولماس، — ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدى ئاۋدي، — ھەرھالدا، ئادەملەر ماڭا ۋە مېنىڭ بىلىملىرىمگە تولۇق ئىشىنىشلىرى كېرەك.

— سەۋر قىل، — قاپقىنى تۈردى ئاتا كوئوردىناتور، — سېنىڭ پايداڭنى كۆزلەپ ئېيتىۋاتقان گەپلىرىمنى چۈشىنىشىنى خالىمىساڭ، ئۇنداقتا مەيلى، باشقىچە سۆزلىشىمىز. خوش، بىرىنچىدىن، دىن ـ ئىمانغا شەك كەلتۈرىدىغانلار سېنىڭدىن بۇرۇنمۇ ئۆتكەن، سېنىڭدىن كېيىنمۇ بولىدۇ. سېنىڭدەك گۇمانخورلارنى چېركاۋ جىق كۆرگەن. نېمە بوپتۇ؟ ھەربىر ئىشنىڭ بىر ئۇدۇمى بولىدۇ. بۇنداق ئۆتكۈنچى، تاسادىپىي ۋەقەلەر بۇنىڭدىن كېيىنمۇ بولۇپ تۇرىدۇ. لېكىن بۇلارنىڭ ھەممىسى مۇقەررەر ھالدا بىر يېشىمگە كېلىدۇ: يا ئادەم ئۆز شۇبھە ـ گۇمانلىرىدىن تامامەن كېچىدۇ ۋە ئېغىشماي، غەيرەت ـ شىجائەت بىلەن دىن ـ ئىمان يولىنى تۇتىدۇ، نەتىجىدە روھانىيلار ئوتتۇرىسىدا مەغپىرەتلىك بولىدۇ؛ يا كۇپۇرلۇق يولىدىن قايتىمىسا، ئۇنداق مۇرتەت چېركاۋ تەرەپتىن رەت قىلىنىدۇ ۋە بېشىغا توقىلەنەت ياغىدۇ. ئۇچىنچى يول يوق، بولۇشىمۇ مۇمكىن ئەمەس. بىلەمسەن شۇنى؟

— ھەئە، تەقسىر، لېكىن ئۇچىنچى يول مېنىڭدىن كۆپ رەك چېركاۋنىڭ ئۆزىگە كېرەك.

— مانا كۆرۈڭ، — مەسخىرە قىلغاندەك بېشىنى چايقىدى ئاتا كوئوردىناتور، — تاپقان گېپىڭنى قارا، — دەپ خىتاب قىلدى ۋە ئاچچىق كىنايە بىلەن سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — قېنى، مەرھەمەت قىلىپ ماڭا دەپ بەرگىنە، مۇقەددەس چېركاۋغا تەكلىپ قىلىدىغان ئۇچىنچى يولۇڭ نېمىكەن؟ ئىنقىلاب ئەمەستۇر ھەرھالدا؟ مۇندىقىنى تېخى تارىخنىڭ قۇلىقى ئاڭلىمىغانىدى...

— ئەسىرلەر بويى قېتىپ قالغان پىكىرلەرنى ئۆزگەرتىش، ئەقىدىچىلىكتىن قۇتۇلۇش، ئىنسان روھىغا خۇدانى چۈشىنىشتە ئەركىنلىك بېرىش ۋە خۇدانى ئىنسان بارلىقىنىڭ ئەڭ ئالىي نامايەندىسى دەپ بىلىش...

ـــ ئەستەغپۇرۇللا، بەس! بەس! ـــ تىترەپ، ئاچچىقلاپ كەتتى ئاتا كوئوردىناتور، ـــ بۇ ئۆز بېشىمچىلىقىڭ بەكمۇ كۆل كىلىك، ئۇكام!

ـــ ئەگەر سىز، تەقسىر، مۇستەقىل پىكىرگە ئىگە بولۇشنى قارىلىسىڭىز، ئۇ ھالدا گەپلىشىپ ئولتۇرۇشىمىزنىڭ ھاجىتى يوق!...

ـــ دەل شۇنداق، قىلچە ھاجىتى يوق! ـــ قاينام كەتتى ئاتا كوئوردىناتور ۋە ئورنىدىن تۇردى. ئۇنىڭ ئاۋازى گۈلدۈرلەپ چىقىشقا باشلىدى، ـــ كۆزۈڭنى ئاچ، بالا! ھاكاۋۇرلۇق قىلما! ھالاكەت قىرغىقىغا بېرىپ قاپسەن! سەن بەتبەخت، خۇدانى پەقەت ئۆز تەسەۋۋۇرۇڭدا مەۋجۇت دەپ بىلىسەن، ئادەمنى خۇدا سىرتىدىكى خۇدا دەپ چۈشىنىسەن. ھالبۇكى، ئاڭنىڭ ئۆزى پەلەكنىڭ ئىقتىدارى بىلەن يارىتىلغان. سەن يېڭىچە تەپەككۇر قىلىش نىقابى ئاستىدا بىدئەتچىلىككە بېرىلىپ، ئادەمزات نەچچە مىڭ يىللاپ ئېغىر قىيىناق ۋە ئىزتىراپلار ئىچىدە تاپقان، ئۇلارغا غايەت قىممەتكە چۈشكەن، ھالالنى ھالال، ھارامنى ھارام قىلغان سۆزلەرنى يوقىتا چىقارماقچىسەن. ئۇ سۆزلەر نەچچە ـ نەچچە ئەۋلاد ئىنسان قوۋملىرىنىڭ ئىلاھىي ئەھكامىغا ئايلانغان. سەن ئەقىدىچىلىكتىن خالاس بولسەن دەپ نېمىگە ئېرىشىسەن؟ ھالبۇكى، بۇ ئەقىدە، بۇ ئەھكاملار خۇدانىڭ نىيىتى. چېركاۋ بىدئەتسىز ياشاپ كەلگەن، يەنە ياشاۋېرىدۇ. ئەقىدىسىز، ئەھكامسىز دىن ـ ئىمان يوق. ھامان گەپ ئېچىلىدۇ، ئېسىگىدە تۇت: ئەقىدىچىلىك ھەرقانداق قانۇن ـ قائىدە ۋە نىزاملارنىڭ ئاساسى، ھەرقانداق ھاكىمىيەتنىڭ ئۇلى. يادىڭدىن چىقمىسۇن. سەن خۇدانى گويا يېڭى پىكىر بىلەن ياخشىلىماقچى بولسەن، ئەمەلدە بولسا، ئۇنى پۈتۈنلەي ئىنكار قىلىسەن. ھەتتا ئۆزۈڭنى ئۇنىڭ ئورنىغا قويۇشتىن نومۇس قىلمايسەن! لېكىن ياخشى

لىق ۋە مەرھەمەت ساقا باغلىق ئەمەس، ساقا ئوخشاشلارغىمۇ باغلىق ئەمەس. خۇدانىڭ ئىشەنچ ـ ئىختىيارى ئۆزىدە. بىزنى نېمە قىلغۇسى كەلسە، ئۆزى بىلىدۇ. سېنىڭ گۇمانخورلۇقۇڭ ئۆز بېشىڭنى يەيدۇ. خۇداۋەندە كېرىم بولسا، باقىي ۋە مەڭگۈلۈكتۇر! ئامىن.

ئاۋدىي كاللىستراتوۋ ئاتا كوتوردىناتورنىڭ يېنىدا چىرايى تاتارغان ھالدا تۇراتتى، ئۇنىڭ بۇنچىلىك قەھر ـ غەزەپكە كېلىپ، ئۆزىنى يوقىتىش دەرىجىسىگە يەتكەنلىكىنى كۆرۈپ يۇرىكى ئېزىلدى. لېكىن بەربىر دېگىنىدىن قايتمىدى:

ـ ئەپۇ قىلىڭ، تەقسىر. ئۆزىمىزدىن چىقىۋاتقان نەرسىلەرنى ئىلاھىي كۆچلەرگە باغلاپ ئولتۇرمايلى. بولمىسا، نېمىشقا ئۇ بىزنى شۇنچىلىك ئاجىز ۋە كەمتۈك قىلىپ يارىتىدۇ؟ ئۇ ئۆزى بىنا قىلغان مەخلۇقلارنىمۇ ئىككىي قارىمۇقارشى تەرەپكە ـ ياخشىلىق ۋە يامانلىققا ئاجرىتىۋەتمەسلىكى كېرەك ئىدىغۇ؟ نېمىشقا ئۆزى بىزنى بۇنچىلىك شەك ـ شۈبھە، ئىلاھتەرگە گىرىپتار قىلىپ قويدى؟ نېمىشقا ئادەملەر بۇنچىلىك مەككار؟ خۇدانىڭ ئۆزىگە مۇراجىئەت قىلىۋاتقىنىدىمۇ ئۆزلىرىنى مەككارلىقتىن نېرى قىلالمايدۇ. خۇداغا بۇنىڭ نېمە كېرىكى بار؟ سىز دىن ـ ئىمان تەلىمى مۇتلەق كۈچكە ئىگە بولۇشىنى ئىستەيسىز. ئالەم ۋە ئادەم روھىنىڭ ماھىيىتى بىر مەرتىۋە پۈتۈنلەي ئەبەدىيەتكە ئېچىلغان دەپ ھېسابلايسىز. لېكىن، بۇ ھەرگىز مەنتىقە توغرا كەلمەيدىغۇ، ناھايىتى. بىز خرىس تىئانلىقنىڭ ئىككى مىڭ يىلى داۋامىدا ئاشۇ ئەلمىساقتىن قالغان ئەھكاملارغا ئۆزىمىزنىڭ بىر ئېغىز يېڭى سۆزىمىزنى قوشالمساق ـ ھە؟! سىز ھەقىقەتكە بىر ئۆزىگىزلا ھاكىملىق قىلىشنى ئىستەيسىز. لېكىن بۇ، ئاز دېگەندە، ئۆز ـ ئۆزىنى ئالداشتۇر. ھالبۇكى، ھەقىقەتنى بىر مەرتىۋە ۋە بىر ۋاراقى

بىلىپ يەتكەن تەلىماتنىڭ، ھەتتا ئىلاھىي تەلىماتنىڭ بو-
لۇشى مۇمكىن ئەمەس. مۇبادا، شۇنداق بولۇپ قالسا، ئۇ ئۆ-
لۈك تەلىماتتۇر.

ئۇ جىم بولدى. ئارىغا چۈشكەن جىمجىتلىقتا شەھەر چېر-
كاۋىنىڭ ئوڭغۇراق سادالىرى كىرىپ كەلدى. ئوڭغۇراق ساداسى
ئاۋدىيغا خۇددى ئىنسانىي خۇداغا باغلاپ تۇرغان رىشتىدەك
غايەت يېقىن ۋە شۇنچىلىك تونۇش ئىدى. شۇ چاغدا ئاۋدىيىنىڭ
ئاشۇ سادالاردەك چەكسىزلىك ئىچىدە ئۆزۈپ، كۆزدىن يىراقلى-
شىپ، يوق بولۇپ كەتكۈسى كەلدى...

— سەن بەكمۇ ھەددىڭدىن ئېشىۋاتىسەن، يىگىت، — دەپ
غودۇرىدى ئاتا كوئوردىناتور. ئەمدى ئۇنىڭ ئاۋازى سوغۇق ۋە
باشقىچە ئىدى، — سېنىڭ بىلەن دىنىي ماۋزۇلاردا تالىشىپ
ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق ئىدى، چۈنكى بىلىملىرىڭ تولىمۇ
خام ۋە ھەتتا شۇبھىلىك. سېنى ئىنسانلارنىڭ زالىم دۈشمىنى
ئىبلىس ۋەسۋەسىگە سېلىپ قويىدىمۇ - يا؟ لېكىن سۆزۈمنىڭ
ئاخىرىدا ساڭا بىر نەرسىنى ئېيتىپ قويای: سەن بۇنداق پە-
كىرلەر بىلەن ھېچقاچان بەخت تاپالمايسەن. ئەمەلىيەتتە،
ئاساسلىق ۋە ئېتىبارلىق تەلىماتلاردىن شۇبھىلىنىدىغانلارنى
دىنغا ئالاقىسى بولمىغانلارمۇ زادى يېقتۇرمايدۇ. ھەرقانداق
ئىدىيە ئۆزىنى ھەقمەتىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى ئىگىسى دەپ بە-
لىدۇ. سەن بولساڭ بۇ نەرسىلەر بىلەن توقۇنۇشىسەن. بىر
قاراشتا ئۇنچىلىك بىلىنمىسىمۇ، دۇنياۋى ھايات غايەت رەھىم-
سىز. سەن تېخى يەڭگىلتەكلىكنىڭ جازاسىنى تارتىسەن. شۇ
چاغدا مېنىڭ سۆزلىرىمنى ئەسلەيسەن. لېكىن بولدى. مەكتەپ
تىن كېتىسەن، ھازىرلىق كۆر، چېركاۋ سېنىڭدىن يۈز ئۆرۈيدۇ.
خۇدانىڭ ئۆيىنى كۆپرەك تەرك ئەت!

— مېنىڭ چېركاۋىم دائىم ئۆزۈمدە، — بوش كەلمىدى

ئاۋدىي كاللىستراتوۋ، — مېنىڭ چېركاۋىم — مەن ئۆزۈم. مەن ئىبادەتخانىلارنى تەن ئالمايمەن. روھانىيلارنىمۇ ئۇلارنىڭ ھاۋا زىرقى سەۋىيىسىگە قاراپ تەن ئېلىشنى خالىمايمەن.

— نېمىمۇ دەيتتۇق، بوتام. خۇدانىڭ ئۆزى رەھىم قىلسۇن. لېكىن بىلىپ قويا، دۇنيا ساڭا دېگىنىنى قىلدۇرىدۇ. ئۇ يەردە ئۆز كۈنۈڭنى ئۆزۈڭ كۆرۈشۈڭگە توغرا كېلىدۇ. نەچچە-نەچچە مىليونلاپ ساڭا ئوخشاشلارنىڭ بەللىرى سۇنۇپ يېتىپتۇ. جېنىمنى باقاي دەپ...

ئاۋدىي قايتا - قايتا ئېيتىلغان بۇ سۆزلەرنى بىر ئەمەس، بىرنەچچە قېتىملاپ ئەسلىدى. لېكىن ئاۋدىي كاللىستراتوۋغا ھاياتنىڭ ئەڭ ئالىي مەنىسى ھەر دائىم تېخى ئالدىدا — تۇرلۇك ئۇپۇقلاردا كۆرۈنەتتى. يولىدىكى ھەممە چىگىشلەر، تۇرمۇش سەۋدالىرى ۋاقتلىنىتەك تۈيۈلاتتى، ئادەمنى لەرزىنىڭ بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى ئۇنىڭغا ئەگىشىدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى. ھاياتنىڭ ئەسلى مەنىسىمۇ شۇنىڭدا ئەمەسمۇ؟

ئاۋدىي شۇ كۈنلەردە نەشكەش چاپارمەنلەر بىلەن چۆللەر قوينىغا كىرىپ كېتىۋېتىپ، پويىز دېرىزىسىدىن ھۆۋلاپ تۇرغان تاقىر ماكانلارغا ئەتىگەندىن كەچكىچە تىكىلىپ، ئۆزىگە ئۆزى دەيتتى: «مانا، ئەمدى ئۆز ئىختىيارىڭ ئۆزۈڭدە بولدى، تەھرىر بۆلۈمنىڭ تاپشۇرۇقىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، سېنى باغلاپ، قولۇڭنى تۇتۇپ تۇرغان ھېچ نەرسە يوق. نېمىنى خالىساڭ، شۇنى قىلىسەن. خوش، بۇ سەرسانلىق - سەرگەردانلىقتا نېمە تېپىۋاتىسەن؟ ئېسىل، ھەقىقىي ھاياتنىڭ ئۆزى مانا شۇ. سەن ئۇنىڭ بىلەن يۈزمۈيۈز تۇرۇپسەن. يۈز يىل ئىلگىرى قانداق بولسا، ھازىرمۇ شۇنداق. ئادەملەر قەيەرلەردىندۇر قەيەرلەرگە بارىدۇ، سەن بولساڭ شۇ يولۇچىلارنىڭ بىرى، نەشكەش چاپارمەنلەرمۇ يولۇچى، لېكىن ئەشەددىي يولۇچى، ئۇلار ئەڭ دەھشەتلىك ئىللەتلەردىن بىرىنىڭ ئۈستىگە

تۇخۇم تۇغۇپ كۇن كۆرىدۇ. ئاشۇ كۆكۈچ تۇتۇن، ئاشۇ كەيپ ـ مەستانىلىك ئەرزىمىگەن نەرسىگە ئوخشايدۇ، لېكىن ئادەمنى ئادەملىكتىن چىقىرىدۇ، ھەممىدىن جۇدا قىلىدۇ. ئەمما ئۇلار ـ نىڭ ئۆزى ئۆزىنى قۇربان قىلىپ تۇرغان چاغلىرىدا سەن ئۇلارنى قانداق قىلىپ ھمايە قىلىسەن؟ بىلەمسەن، بۇلار نەدىن كېلىپ چىقىۋاتىدۇ، سەۋەبسى نەدە؟ ئۇنداممەيسەن. قايسى تەرەپتىن يانداشمىنى، قايسى تەرەپتىن چۈشەندۈرۈشنى، نېمە قىلىشنى بىلمەمسەن؟ دىنىي مەكتەپ قۇچقىدىن ھايات دولقۇنلىرى ئىچىگە نېمە ئۈچۈن ئېتىلىپ چىقتىڭ؟ ئۇنى ئازراق بولسىمۇ ياخشى تەرەپكە ئۆزگەرتمەكچى ئەمەسمىدىڭ؟ مەكتەپتىكى سىنىپداشلىرىڭ سېنى ئىدىئالىست دەپ چاقىرىشاتتى. بەلكى توغرىدۇر. مۇنۇ چاپارمەنلەرنىڭ كۆزى ماڭا تىكىلىپ تۇرمىغاندۇر، ئۇلارنىڭ ئىشىغا، خۇلق ـ مىجەزىگە ئارىلىشىش زۆرۈرمۇ؟ قولۇڭدىن نېمىمۇ كېلەر؟ نېمە قىلىپ بېرىشىڭ مۇمكىن ئۇلارغا؟ ماڭغان يوللىرىدىن قايتۇرالامسەن؟ باشقىچە ياشاشقا كۆندۈرەلەمسەن؟ سەن قىينىلىپ، بۇ يېقى نېمە بولار، دەپ ئۆز گۆشۈڭنى ئۆزۈڭ يەۋاتىسەن. ئۇلار بولسا ئۆز ئالدىلىرىغا بىرلا مەقسەت قويغان ۋە بۇ مەقسىتىدىن ئەسلا قايتمايدۇ، ئامىتىم كەلسە، بېيىسام دەيدۇ، بەختىنى شۇنىڭدا دەپ ئويلايدۇ. قېنى، ئۇلارنى قايتا ئىشەندۈرۈپ باققىنا، ئۇلار ھەققەتكە تىك قارىيالامدىكىن؟ ئەگەر ئارىلاشمىساڭ، ياردەم بەرمىسەڭ، ئۇلار بالدۇرمۇ ـ كېيىنمۇ تۇرمىگە چۈشىدۇ، كۆچمەنلەر رايونىنى تولدۇرىدۇ ۋە بۇنى ئەيب دەپ ئەمەس، كۇلىپەت دەپ قارايدۇ. قېنى ئەمدى، ئۇلارنى شۇ رەسۋاچىلىقتىن قايتۇرۇۋالساڭ، پۈشايمان قىلىپ، توۋا قىلىپ، دىللىرى تازىلانسا، جىنايەتتىن يۈز ئۆرۈپ، بەخت ـ سائادەتنىڭ نېمىدە ئىكەنلىكىنى چىندىن ھېس قىلسا، قانداق ياخشى بولاتتى ـ ھە! لېكىن ئۇلارنىڭ بەختى

نېمىدە؟ بىز قەدىرلىگەن نەرسىلەردىمۇ؟ ئەمما قەدىر ـ قىممەت تىمىزلىك ئەسلى باھاسىنى چۈشۈرۈپ تاشلىغانمىز، غايەت خۇنۇكلەشتۈرۈۋەتكەنمىز. بەلكى كۆلكىگە قالغان بوۋاي ـ موماپلارنىڭ خۇداسىدىمىكىن ئۇلارنىڭ بەختى، لېكىن بۇ بىر تېپىشماققۇ ئاخىر؟ ئومۇمەن ئالغاندا، دەستە ـ دەستە پۇل تېپىش ئىمكانىيىتى تۇرغاندا، قۇرۇق گەپ نېمە قىلىپ بېرەلەيدۇ؟ ھازىر كىمگە قارىما، ئاغزىدا بىرلا گەپ: قۇرۇق رەھمىتىگىنى پىشۇرۇپ يە، بىكارغا مۈشۈك ئاپىتاپقا چىقمايدۇ. پۇل تۆز ئېتى بىلەن پۇل ـ دە! چاپارمەنلەرنىڭ چۆنتەكلىرىگە كىرىۋالغان شۇ پۇللار تۆزىمىزنىكىلا پۇلى ئەمەس. چەت ئەل پۇللىرىمۇ بار ئۇلارنىڭ ئىچىدە ـــ قاراڭ، قانچىلىغان تەلەپكارلارنىڭ كەلگۈسىنى ـــ مورمانسكى، ئودېسسا، بالتىق بويى، ھەتتا يېراق شەرقتىكى پورت شەھەرلىرىدىن؟ نەگە كېتىۋاتىدۇ شۇنچە نەشە؟ ئۇنىڭ سېغىزى ۋە مومىدىن ئىشلەنگەن باشقا نەرسىلەرچۇ؟ گەپ نەگە كېتىۋاتقانلىقتىلا ئەمەستۇر؟ نېمىشقا بۇنداق بولۇۋاتىدۇ، نېمىشقا بىزنىڭ ھاياتىمىزدا، بىزنىڭ ئىجتىمائىي سىستېمىمىزغا يات، دەپ پۈتۈن دۇنياغا جار سالغان بىزنىڭ جەمئىيىتىمىزدە بۇنداق بولۇشى كېرەك؟ قېنى، شۇنداق بىر ماتېرىيال يازساڭكى، ئۇنىڭغا ھەممە تۆزىنىڭ جانجان ئىشتىدەك مۇناسىۋەتتە بولسا، ئۇنىڭغا تۆز تۆيىدە يېنىۋاتقان يات ھىندەك، پەرزەنتلىرىنىڭ بېشىغا چۈشكەن ئاپەتتەك قارىسا، ئەنە شۇ چاغدا ئېيتىلغان سۆز ھەممە خالىس نىيەتلىك كىشىلەرنىڭ قوللاپ ـ قۇۋۋەتلىشى بىلەن پۇلدىن ئۈستۈن چىقىدۇ ۋە يالماپلىقنى يېڭىدۇ! ئىلاھىم، شۇنداق بولسۇن، ئەجرى بىكار كەتمىسۇن، ... شۇنداق تۇرمۇش كەچۈرگەي، شۇنداق تەپەككۇر قىلغاي...

لېكىن، يارەببىم، سېنىڭدىن سورايمەن: شاراق ـ شاراق

پۇللار تۇرغاندا سېنىڭ كالامىڭ نېمىدۇر؟ يوشۇرۇن ئىللىەتلەر ئالدىدا سېنىڭ ھۆكمىڭ نېمىدۇر؟ ئادەم قورقاۋاتقان ياۋۇز-لۇقنى يالغۇز كالام بىلەن قانداق يەڭگىلى بولىدۇ؟ ماڭا ئۆزۈڭ كۆچ - قۇۋۋەت ئاتا قىل، باشلىغان يولۇمدىن ۋە ئۇ شىمدىن مېنى تەرك ئەتمە، مەن يالغۇز ئۆزەمىلمەن، ھازىرچە ھېچكىمىم يوق، پۇلغا دۇم چۈشىدىغانلارنىڭ بولسا، ھېسابى يوق، سان - ساناقسىز...».

* * *

موسكۋا — ئالمۇتا پويىزى ساراتوۋ زېمىنىنى ئارقىدا قالدۇرۇپ، ئىككى كۈندىن بېرى قازاقستان چۆللىرىدە كەزمەكتە ئىدى. ئاۋدىي كاللىستراتوۋنىڭ تۇران تەرەپلەرنى بىرىنچى قېتىم كۆرۈشى. ئۇ بىر زامانلاردا روسىيە تەرىپىدىن ئىگىلىۋېلىنغان جۇغراپىيەۋى ماكانلارنىڭ، ئۆلكىنىڭ يۈنچىلىك كەڭلىكى ۋە مىقياسىدىن ھەيران بولاتتى — ھەقىقەتەن ھەم كۆز ئالدىدا باش - ئايىغى يوق پايانسىز يەرلەر سوزۇلۇپ ياتاتتى، ئەگەر سىبىر بىلەن قوشۇپ ھېسابلىساق، دەپ خام چوت قىلاتتى ئۇ، يەر يۈزىدىكى قۇرۇقلۇقنىڭ دېيەرلىك يېرىمى... يەنە بۇ يەرلەردە ئادەم تۇرىدىغان قونالغۇلار ئاندا - ساندىلا ئۇچرايدۇ... شەھەرلەر، قىشلاق ۋە ئاۋۇللار، بېكەتلەر، ئاندا - مۇندا كۆزگە چېلىقىپ قالىدىغان مال قوتانلىرى، پادىچى - چوپانلارنىڭ پاكار قورالسىرى — ھەممىسى تۆمۈرىيولغا قاراپ يېپىشىپ تۇراتتى، ئۇلار ماي بويىاق بىلەن بىپايان چۆل سۈرىتىنى سىزىش ئۈچۈن تەييارلاپ قويۇلغان، لېكىن دەسلەپكى بويىاقلىرىلا بىرلىگەن رەختكە ئوخشايتتى، بىراق سۈرەت كېيىنچىرەك سىزىلماي، پەقەت بىر تۈستىكى بوز رەڭلىرى بىلەن

چالا قېلىپ كەتكەندەك ئىدى... بۇ ئەرەپتە سوزۇلۇپ كەتكەن چېكى يوق چۆل، هازىر بۇ يەردە جىمىكى ئۆت - چۆپ گۈلـ لەپ - ياشىنغان پەسىل، چۆل بىرنەچچە كۈن مانا شۇنداق جەننەتتەك گۈزەللىشىپ تۇرىدۇ، ئاندىن يەنە ئاپتاپنىك رەھىمـ سىز ئىسسىقىغا بەرداشلىق بېرەلمەي سارغىيىپ سولىشىدۇ ۋە كەلگۈسى باهارنى كۈتىدۇ...

ۋاگونلارنىك ئوچۇق تۇرغان دېرىزىلىرىدىن گۈلگە كىرـ گەن چۆل چېچەكلىرىنىك خۇش‌بۇي پۇراقلىرى ئۇرۇپ تۇرىدۇ. بولۇپمۇ، پويىز تۆت تەرىپى ئوچۇق ئاللىقانداق كېچىككىنە بېكەتلەردە توختىغىنىدا، ئادەمنىك دىمىق ۋاگوندىن پەسكە سەكرەپ چۈشكۈسى، ئۆزى كۆرۈمسىز بولسىمۇ، پۈرىقى رەيھانـ دەك ئۆتكۈر، قۇرغاق يەرلەردە ئۆسكىنىگە قارىمای ئېتى سۈـ لۈق ئوت - چۆپلەر ئۈستىدە ئەركىن - ئازادە چېپىپ يۈرگۈسى كېلىدۇ. قىزىق - هە، دەپ ئويلايتتى ئاۋدىي، ناهايەت، ئاشۇ يارىماس نەشىمۇ مانا شۇنداق بىمالال ئۆسۈپ تۇرسا ۋە هىدـ لىرى هەمما ياقتا گۈپۈلدەپ تارقالسا، ئادەملەرنىك دىمىغىنى تاتلىسا - هە؟ چاپارمەنلەرنىك ئېغىزلىرىدىكى ماختاشلاردىن قارىغاندا، نەشىنىك هىدى هەممىنىڭكىدىنمۇ ئۆتكۈر ۋە كۈچـ لۈك ئىكەن. كەندىر ئېگىز بولۇپ، شاخلىرى هەر تەرەپكە يېـ يىلىپ ئۆسىدىكەن. ياۋا كەندىرلىكلەردە ئۇنىك ئېگىزلىكى ئا‌ـ دەمنىك بېلىگە كېلىدىكەن. ياۋا كەندىر ئۇدۇل كەلگەن يەردە ئۆسۈۋەرمەيدىكەن. ياۋا كەندىر ئۆسىدىغان ۋە كەك تارقالغان ئالاهىدە كەندىرلىك مەيدانلىرى بار ئىكەن. شۇنىڭغىمۇ شۈكۈر. ئۇنى تېپىش ئۇچۇن شۇنچە ئاۋارىگەرچىلىك بولمىسا هەممە ئىش ئوڭايلا بولسا، ئۇ هالدا نېمىلەر روي بېرىشىنى تەسەۋـ ۋۇر قىلىش قىيىن... مانا، تەلەپچان چاپارمەنلەر ئۇزاق پورت شەهەرلەردىن، دۇنيانىك ئۇ يېقىدىن بۇ يېقىغا نەشە خۇما‌ـ

رىدا كېتىۋاتىدۇ... يول تېخى يىراق، يەنە قانچىلىك يول بېسىش كېرەك. ئاقىۋىتىنى نېمە بولىدۇ، بۇ ئىشلاردىن نېمە چىقىدۇ، بۇنى خۇدا بىلىدۇ.

ئايىرىم چاغلاردا ئاۋدىي كاللىستراتوۋ نېمىگە كېتىۋاتقانلىقىنىمۇ ئۇنتۇپ، بۇ ئەل - يۇرتلاردا بۇرۇنقى زامانلاردا ياشىغان خەلقلەرنى تەسەۋۋۇرىدا جانلاندۇرۇشقا ئۇرۇناتتى، ئوقۇغان كىتابلىرىنى، ئوقۇغۇچى چاغلىرىدا كۆرگەن كىنولىرىنى ئەسلەيتتى، يوقلۇق دەشتىگە سىڭىپ كەتكەن مۇشۇ ھاياتنىڭ ئىزلىرى ۋە قالدۇقلىرىنى كۆرگەندە، بىردىنلا خۇشال بولۇپ كېتەتتى. خۇددى تاشلاپ كېتىلگەن قونالغۇلاردەك چۆللەردە دۆمچەك - دۆمچەك چوقچىيىپ تۇرغان قوڭۇر تۆگىلەر، كونا مەقبەرىلەر، مازارلار، ئۇچ - تۆتلا ھۇجرىدىن ئىبارەت كۆرۈمسىز ئاۋۇللار، كۆز بەھۇزۇر ئىلغا قىلىدىغان يالغۇز چېدىر ۋە قارا ئۆيلەردە دۇنيادا بار - يوقلۇقىنى ھېچكىم بىلمەيدىغان خاراب، نامەلۇم قونالغۇلاردا ياشايدىغان كىشىلەرنىڭ ھالىنى ئويلاپ يۈرىكى ئېچىشىپ كېتەتتى، ۋەھىمە باساتتى... كۆز ئالدىدىن خۇددى قەدىم - قەدىم زامانلاردىكىدەك ئېگەر - جابدۇق توقۇلغان ئاتلارغا مىنگەن، باشلىرىغا ئۇچى ئۇچلۇق كۆلاھ كىيگەن ئاتلىقلار بىردەم ئايىرىم - ئايىرىم، بىردەم توپ - توپ بولۇپ ئۆتۈپ قالاتتى... ئادەملەر بۇ يەرلەردە قانداق ياشىغان بولغىيتتى، يۈرەكلىرى سىقىلىپ ئۆلۈپ قالمىغانمىدىكىن، ئۇسسۇزلۇقتىن قىرىلىپ كەتمىگەنمىدىكىن بۇ بىپايان دەشت - باياۋاندا؟ كېچىلىرى، كېچىلىرى نېمە بولار؟ پەلەك كېچىسى ئادەم بولمىغان سەھرالارغا پەسلەپ چۈشىدۇ، شۇنداق چاغلاردا ئادەم ئۆزىنى قانداق سېزىدىكىن؟ چەكسىز سامانىڭ ئۇدۇلىدا ئادەم ئۆزىنى تولىمۇ يالغۇز ۋە غېرىب ھېس قىلسا، ئەجەبلەنمىشنىڭ نېمە ھاجىتى؟ شۇنىڭ ئۈچۈن بەزەن - بەزەن ئۆتۈپ

قالمىدىغان پويىزلار ئۇلارغا ئارام بەرسە كېرەك. پويىزلارنىڭ شاۋقۇنى چوڭ شەھەرلەردىلا ئادەملەرنىڭ قۇلىقىغا ياقمايدۇ، زېرىكتۈرۈۋېتىدۇ. ئېھتىمال، بۇلارنىڭ ئەكسىچە، بىپايان چۆل لەرنىڭ كېچىلىرى كۆڭۈللەردە ئۇلۇغۋار مەرغۇللارنى ئويغىتار، شېئىر باشقا نەرسە ئەمەس، ئۇ پايانسىز ئالەم ئالدىدىكى ئىنسان روھىنىڭ ئەركىن پەرۋازى...

لېكىن، ئۇ بۇنداق خىياللار بىلەن ئۇزاق مەشغۇل بولالمايتتى، يەنە چاپارمەن بالىلار بىلەن كېتىۋاتقانلىقى، قانۇن يۇزىسىدىن ئالغاندا، جىنايەتكار ئادەملەرنىڭ قاتارىغا قوشۇلغانلىقى يادىغا چۈشەتتى، گېزىتكە ئىجتىمائىي ـ ئەخلاقىي تېمىدا ماقالە يازمەن دەپ، تا ۋاقتى ـ سائىتى كەلگۈچە شۇ هاياتقا، ئاندىن قالسا، نەشىكەشلەرنىڭ ئىپلاسلىقلىرىغا چىدىماقتىن باشقا ئىلاجى يوق ئىدى. شۇنداق چاغلاردا كۆكرىكى ئىختىيارسىز مۇزلاپ كېتەتتى، قورسىقىغا ئاللىقاندىق ئاغرىق كىرەتتى، گويا ئۆزىمۇ چاپارمەنلەرنىڭ بىرىگە ئايلىنىپ قالغاندەك، جىنايەت يولىغا كىرگەندەك بەدىنى شۇركۈنۈپ، ۋەھىمىگە چۈشەتتى. شۇنداق چاغلاردا ئۇ قورسىقىدا جىنى بار ئادەملەرنىڭ هالىنى چۈشەنگەندەك بولاتتى. جاھان قانچىلىك ئۇلۇغ، يېڭى تەسىراتلار قانچىلىك شادىيانە تۇيۇلمىسۇن، ئەگەر ئېڭىك ۋە خاتىرەگدە نوقۇتتىنمۇ كىچىك ئاغرىق نۇقتا بولىدىغان بولسا، بۇلارنىڭ ھەممىسى تېتىمايدۇ، ئەقلىگە، يۈرىكىگە ھالاۋەت بېغىشلىمايدۇ. شۇ ئاغرىق نۇقتا يوشۇرۇنچە، بىلىنمەي مۇرەسىتىن ئادەمنىڭ كەيپىياتىنىمۇ، ئەتراپىدىكىلەرگە بولىدىغان مۇناسىۋىتىنىمۇ بەلگىلەيدۇ. ئاۋدىي كالىلىستراتوۋ ياۋا كەنىدىر ئۆسىدىغان چۆللەرگە بىللە كېتىۋاتقان چاپارمەنلەرگە زەن سېلىپ قارايدۇ، ئۇلارنى گەپكە سېلىشقا، ئوچۇقتىن ـ ئوچۇق پاراكىلىشىشقا ئىنتىلىدۇ. شۇنداق چاغلاردا خىيالغا بىر

پىكىر كېلىدۇ: گەرچە چاپارمەن ھەمراھلىرىم سىرتىدىن قارىغاندا، ئۆزلىرىگە ئىشەنگەندەك كۆرۈنسىمۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ ھەربىرى قىلىۋاتقان ئىشىدىن خەۋپسىرەيدۇ، بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى بەربىر جازاغا تارتىلىدىغانلىقىدىن ئۆلگۈدەك قورقىدۇ. ھەئە، بۇ قورقۇنچ ئۇلارغا دائىم ئەگىشىپ يۈرىدۇ. شۇلارنى ئويلاپ ئاۋدېينىڭ ئۇلارغا يۈرىكى ئېچىشتى. ئۇلارنىڭ پوچىلىقلىرى، دىتسىزلىقلىرى، بىكارچىلىرى ـ بىكار ۋاراقىراشلىرى، قارتىۋازلىقلىرى، ھاراقخورلۇقلىرى، چاكىنىلىقلىرىنى ـــ مانا بۇلارنىڭ ھەممىسىنى باشقا ھېچ نەرسە بىلەن ئىزاھلىغىلى بولمايدۇ. شۇ سەۋەبتىن، بۇنىڭدىن باشقىچە ياشاشنى ئۇلار تەسەۋۋۇرمۇ قىلالمايدۇ. ئاۋدېي كاللىستراتوۋ بۇ ئادەملەرنى يامان يولدىن قايتۇرسام، كۆزلىرىنى ئاچسام، ئۇلار ئۆزلىرىگە باشقىچە، ئوچۇق بىر نەزەر بىلەن بىر قاراپ باقسا، ئۇلارنى ھاياتىنى زەھەرلەپ تۇرغان قورقۇنچتىن ۋە شۇ قورقۇنچنىڭ تەقىبىدىن ئازاد قىلسام، دەپ ئارزۇ قىلىدۇ. ئۇ ئالغان ھەممە بىلىملىرى، يېتەرلىك دەرىجىدە يىغقان تۇرمۇش تەجرىبىلىرى ئاساسىدا ئالىيجاناب ۋە ياخشى نىيەتلىرىنى ئەملگە ئاشۇرۇش يولىنى ئىزدەيتتى. ھازىر ئۇ مەكتەپتىن ئايرىلغان، چېركاۋدىن رەسمىي چىقىرىلغان بولسىمۇ، دىلىدا يەنىلا تەرغىباتچى ۋە ۋەزخان ئىدى، ئۇ ئادەملەرگە ھەقىقەت ۋە ياخشىلىق سۆزىنى ئۆزى بىلگەن، چۈشەنگەن دەرىجىدە يەتكۈزۈشنى ھايات يولىدا قىلالايدىغان بىردىنبىر ئۇلۇغ ئىشىم دەپ چۈشىنەتتى. بۇنىڭ ئۈچۈن ئالاھىدە پەتىۋا ئېلىش شەرت ئەمەس، بۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزۈڭ سىغىنغان نەرسىگە بولغان ساداقىتىڭ كۈپايە. لېكىن، بۇلارنىڭ ھەممىسى تېخى ياخشى نىيەت، خالاس. ئۇ يۈرەك ۋە ئەقىل بۇيرۇقى بىلەن ئەمە ئىش قىلىشى زۆرۈرلۈكىنى تېخى تولۇق تەسەۋۋۇر قىلالمايتتى. كۆڭلىدە شېرىن

خىياللارغا بېرىلىش، شۇ خىياللاردا پەسلەرنى پەسكەشلىكتىن خالاس قىلىش باشقا گەپ، شۇنىڭ بىلەن بىللە پەند ـ نەسىھەتـ لەرگە، مەسلىھەتلەرگە ئەسلا موھتاج بولمىغان تىرىك ئادەمـ لەرگە ياخشىلىق قىلىش بولسا، يەنە پۈتۈنلەي باشقا گەپ. ئۇلار خۇددى ئۆزلىرىگە ئوخشىغان، دۇنيانىڭ بىر چېتىگە نەشە يىغىش ۋە پۇل تېپىش ئۈچۈن كېتىۋاتقان ئاللىقانداق بىر ئاۋدىنىڭ ۋەز ـ نەسىھەتلىرىگە موھتاج بولمىسا كېرەك. ئۇلارنىڭ تەقدىرىنى نۇرلۇق تەرەپكە بۇراش ئىشتىياقىدا يانغان ئاۋدي كاللىستراتوۋ بىلەن ئۇلارنىڭ نېمە كارى بار دەيسىز. ئۇلارغا نېمىدى، ئاۋدي كاللىستراتوۋ خۇدا دېگەن ئەقىدىلەر ئۈچىدە ياشايدۇ، دېگەن ئەقىدىلەر ئىلاھي قۇدرەت يارىتىش ئۈچۈن، چىن ۋە پاك ھەقىقەتتىن تۇغۇلمىغى كېرەك، دېگەن تۇرسا. ئاۋدي بولسا، بۇنىڭغا دۇنيا قانۇنىيەتلىرىگە ئىشەنگەندەك ئىشىنىدۇ. لېكىن، ئۇ تېخى بىر نەرسىنى بىلمەيدۇ: ياخشىلىق يامانلىق يولىغا كىرگەنلەرگە ياردەم بەرمەكچى بولغاندەۋ، يامانلىق بەربىر ياخشىلىققا قارشى تۇرۇشىدۇ ... ئەمما بۇ كۆرگۈلۈكلەر تېخى ئالدىدا ...

VI

تۆتىنچى كۈنى ئەزەن ۋاقتىدا قارلىق تاغلارنىڭ ئېگىز ـ پەس تىزمىلىرى كۆزگە چېلىقتى. پويىز ئۇلار كېتىۋاتقان چۇ ۋە مويىنقۇم چۆللىرىگە يېقىنلىشىپ قالغانىدى. تەپتەكشى تۈزلەڭلىكلەردىن كېيىن كېلىدىغان قارلىق تاغلار پايانسىز چۆل ماكانلاردا ئۆزىگە يارىشا بىر بەلگە بولۇپ قالغانىدى. چۆللەر قوينىغا كىرگەنسېرى تاغلار كۆزدىن يىراقلاپ، ئاندىن غايىب بولاتتى. لېكىن ئەنە، يەرنىڭ ئاۋۇ چېتىدىن قۇياش

بېشىنى كۆتۈردى ۋە ئالەمنى جسمجىت نۇرلىرىغا تولدۇردى. تەقدىرى بىر - بىرىگە زادىلا ئوخشىمايدىغان تۇرلۇك - تۇمەن يولۇچىلار چۈشكەن پويىز تاغلارنىڭ يېنىغا بارماي تۇرۇپلا، تۇرنىلاردەك قاتار تىزىلغان ۋاگونلىرى قۇياشنىڭ دەسلەپكى نۇرلىرىدا يالت - يۇلت قىلىپ، تاڭنىڭ قىپقىزىل كۆڭلىكى يېيىلغان باياۋانلارغا بۇرۇلدى. ئۇ يافلاردا ئەمدى تاغلار كۆزگە تاشلانمايتتى ...

نەشكەش چاپارمەنلەر جالپاق - ساز بېكىتىدە چۈشۈشى كېرەك ئىدى. ئۇنىڭدىن ئۇ يېقىغا ھەركىم ئۆزىچە، ئۆز بىلگىنىچە تەۋەككۈلگە ھەربىر قىلاتتى. ئەمما توپ پەقەت مۇشۇ بىرلا. لېكىن بۇ توپنى كىم باشقۇرىدۇ؟ ئۇلارنى دائىم كۆز يۇمماي كۆزىتىپ تۇرغان كىم؟ ئاۋدىي كاللىستراتوۋ ئەنە شۇنى بىلمەكچى بولاتتى. لېكىن ئۇ باشقىلار شۇنىرلاشقان چاغلىرىدا دائىم تىلغا ئالىدىغان ئۇ شەخسنى بىلمەيتتى.

ئۇچ سائەتتىن كېيىن جالپاق - ساز بېكىتىگە يېتىپ كېلىشتى. چاپارمەنلەر يىغىشتۇرىدىغانىنى يىغىشتۇرۇپ، ئولتۇرالماي قېلىشتى. ئۇلار كېچىسى ئۆلگۈدەك ئىچىشكەنىدى. پېترۇخا ئاخىرقى تاپشۇرۇقلارنى ئېلىش ئۈچۈن ئوزىنىڭ ھۇزۇرىغا بېرىشتىن ئاۋۋال ھاجەتخانىدا ئۇزاق يۇيۇندى. يولۇچىلار تازا دەققەت بولۇشتى. چاپارمەنلەر ئۆتكەن ئاخشام ئىچىشنى شامپانىنى باشلاشتى. شامپانىنى خۇددى لىمونات ئىچكەندەك ئەرمەك ئۈچۈن ئىستاكانلاپ ئىچىشتى. كېيىن ھاراقنا ئۆتۈشتى. شۇنىڭ ئاساريتى ئەتىگەندە خېلىلا بىلىندى. شۇمتەك لېيونكىغۇ، بولغىنىچە بولۇپ، رەسسى سۆزلەپلا قالدى. ئاۋدىي ئەتىگەندە ئۇنى ئاران تۇرغۇزدى. جالپاق - سازغا كېلىپ قالدۇق، دېگەندىن كېيىنلا لېيونكا تەسلىكتە كۆزنى ئېچىپ، تاختايغا پۈتنى ساڭگىلىتىپ ئولتۇردى. چاچلىرى پاخپىيىپ تۇرغان بېشى

ئىنچىكە، ئاجىز بويىندا ئارانلا ئىسىلىپ تۇراتتى. شۇ شۇمە تەكمۇ قانۇنغا خىلاپ يول بىلەن ئانچە - مۇنچە پۇل تاپاتتى. ئۇنىڭ ھاياتى ھېلىتىنلا تامامەن بەربات بولغان دېسە، ئەلۋەتتە، بۇنىڭغا ھېچكىم ئىشەنمەيتتى.

پويىز پايانسىز تۆزلەڭلىكلەردە راۋان كېتىپ بارماقتائىدى. قەيەردىدۇر، قايسىدۇر، بىر ۋاگوندا ئوزىي كېتىۋاتىدۇ. بېشى چىڭقىلىپ ئايلىنىۋاتقان، ھېس - سېزىمىنى يوقاتقان پېترۇخا باش ئاغرىقىنى بېسىش ئۈچۈن، قارىيىپ كەتكەن بىر ئىستاكان ئاچچىق چاينى سۈمۈرۈپ ئىچتى - دە، ئالدىراپ - تېنەپ ئوزىنىڭ يېنىغا ماڭدى. ئەھۋالدىن قارىغاندا، ئوزىي ئىچىملىكنى ياخشى كۆرەمسە كېرەك. ئاۋدىي كاللىستراتوۋ ئوزىنى يولبويى يىراقتىن بولسىمۇ كۆرەلمىدى. ۋەھالەنكى، ھەممىسى بىر پويىزدا كېتىۋاتىدۇ. كىم ئۇ؟ قانداق ئادەم؟ يۈزلىگەن يولۇچىلار ئىچىدىن ئۇنى تېپىپ باققىنا. ئۇ خۇددى قۇمۇشلۇقلار ئىچىدىكى قاراڭغۇ ئويمان ئىچىگە دېكىنىۋالغان مەخلۇقتەك تولىمۇ ئېھتىياتچان بولۇپ، يول بويى سەل - پەل بولسىمۇ ئۆزىنى بىلىندۈرمىدى. ئۇزاق ئۆتمەي پېترۇخا ئۇنىڭ يېنىدىن قاپقىي سېلىنغان، جەھلى چىققان، لېكىن پۈتۈنلەي ھوشيار بولغان ھالدا قايتىپ كەلدى. تېخى بارار يېرىگە يېتىپ بارمىاي تۇرۇپ قىلىنغان ئاخشامقى ئىچكىبازلىق ئۈچۈن ئوزىي راسا بابلاپ ئەدەبىنى بەرگەن بولسا كېرەك. ئوزىينىمۇ چۈشىنىشكە بولىدۇ. پويىز جالپاق - سازغا كېلىشى بىلەن ئىشلار قايناپ كېتىدۇ. شۇنداق پەيتتە سالپاك قۇلاق پېترۇخانىڭ غەرق مەست بولۇپ يۇرۇشى زادىلا توغرا كەلمەيتتى. مانا ئەمدى بىر ھەپتە بېشى ئاغرىپ يۇرىدۇ. پېترۇخا خۇددى ئاۋدىي بىرمەر ئەيىبلىك ئىش قىلىپ قويغاندەك ئۇنىڭغا نارازى بولۇپ قارىغىنچە، غودۇڭشىدى:

— ماڭ، گەپ بار.

ئۇلار ئىككى ۋاگون ئارىلىقىغا كەلدى. تاماكا چەكتى. پويىز چاقلىرى تىنماستىن تاراق ـ تۇرۇق قىلاتتى.

— ماڭا قارا، ئاۋدىي، ئۇ قۇلىقىڭ بىلەنمۇ، بۇ قۇلىقىڭ بىلەنمۇ ئاڭلىۋال، — دەپ گەپ باشلىدى پېترۇخا.

— خوپ، قۇلىقىم سەندە، — دەپ پىشانىسىنى پۈرۈشتۇردى ئاۋدىي.

— سەن بۇرنۇڭنى تولا پۈرۈشتۇرمە، — پېترۇخانىڭ تاقىتى تاق بولدى، — كىم بولسەن زادى؟

— ۋاي، قويغىنا، پىيۇتر، — دەپ ئۇنى تىنچلاندۇرۇشقا ئۇرۇنىدى ئاۋدىي. — نېمە قىلىسەن بىكاردىن بىكار خاپا بولۇپ؟ خوپ، مەن ئىچمەيمەن، سەن بولساڭ ئىچسەن، خوش، نېمە بوپتۇ شۇنىڭغا، نېمە قىلىسەن، ئۆزۈڭنى قىينىساپ؟ ياخشىسى، بۇنىڭ بۇ يېقىغا نېمە قىلىمىز، شۇنى دە.

— ئۇ تەرىپىنى ئۆزىي بىلىدۇ.

— مەنمۇ شۇنى سوراۋاتىمەن ـ دە، ئۆزىي نېمە دېدى؟

— كارىڭ بولمىسۇن، — ئۇنىڭ ئاغزىغا شارتىلا ئۇرغاندەك قىلىپ دېدى پېترۇخا، — سەن دېگەن يېڭى ئادەم. شۇنىڭ ئۈچۈن لېۋنكا ئىككىمىز بىلەن كېتىۋاتىسەن. ئۈچىمىز بىللە بولىمىز. باشقا بالىلارمۇ بىر ـ بىرىگە ھەمدەم ـ شېرىك بولۇپ ماڭىدۇ.

— چۈشىنىشلىك. ئېيتقىنا، قەيەرگە بارىمىز؟

— كارىڭ بولمىسۇن، مەن ئاپىرىمەن. جالپاق ـ سازدا چۈشىمىز. ئۇ يېقىغا ئۆزىمىز كېتىمىز. يولدا يولۇققان ماشىنىلارغا چۈشۈپ، «مويىنقۇم» سوۋۇخوزىغا يېتىۋالىمىز. ئۇنىڭ ئۇ يېقىدا تىرىك جان يوق، پىيادە كېتىۋېرىمىز.

— مانا كۆرۈڭ.

— هه، نېمه دەپ ئويلىۋىدىڭ. «ژىگۇلى»دا ئاپىرىپ قويىدۇ دېۋىدىڭمۇ؟ ئالىسەن، بۇرادەر! ئۇ يەردە سەللا گۈمان پەيدا قىلىپ قويساڭ، دەرھال تۈتۈۋالىدۇ. ماشىنا ياكى موتسىكلىتنا بارغانلارنىڭ تاپ بېسىپ تۇتىدۇ، بىراقلا جۈندۈرۈتىدۇ.

— ۋاي، مۇنداق دەڭ! ئۇزۇم كىم، نەدە، ئۇ كىم بىلەن بارىدۇ؟

— نېمە كارىڭ؟ — نارازى بولدى پېترۇخا، — نېمىشقا ھەدەپ سۈرۈشتۈرۈپ قالدىڭ؟ بارامدۇ، كېلەمدۇ، نېمە كارىڭ! بەلكىم بارماس! نېمە، ئۇ ساڭا ھېساب بېرىشى كېرەكمۇ — يا؟! نېمە دەپ چۈشەنگۈلۈك بۇ سۆزۈڭنى؟!

— بۇنىڭ نېمىسىنى چۈشەنمەيسەن. باشلىقىمىز بولغاندىن كېيىن قەيەردىلىكىنى بىلىشىمىز كېرەك — تە. بىرەر ئىش — پىش چىقىپ قېلىشى مۇمكىن.

— دەل مانا شۇ نەرسىنى بىلىشنىڭ ساڭا ھېچ ھاجىتى يوق، — ھاكاۋۇرلۇق بىلەن دېدى پېترۇخا، — ئۇ نەدە بولىدۇ، نېمە ئىش قىلىدۇ، سېنىڭ بىلەن بىزنىڭ ئىشىمىز ئەمەس. كېرەك بولۇپ قالساڭ، سېنى يەرنىڭ تېگىدىنمۇ تېپىپ چىقىدۇ، — پېترۇخا گېپىنى قانداق تەسىر قىلدىكىن دەپ، بىر پەس ئەتەي جىم قاراپ تۇردى، ئاندىن تېخى كەيپىنىڭ ئاسارىتى تارقىمىغان ھارغىن كۆزلىرىنى ئۇنىڭغا تىكتى — دە، توشۇپ قويدى، — ئاۋدىياي، ئۇ ساڭا، ئىشىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالىسا، دائىم بېرىپ — كېلىپ تۇرسۇن، دېگەن گېپىنى يەتكۈزۈپ قويغىن، دېدى. ئەگەر، خۇدا كۆرسەتمىسۇن، بىزنى ساتىدىغان بولساڭ، ياخشىسى، ھازىرلا كەينىگە يېنىپ كەت. بىكەتتە چۈشكىنىمىزدىن كېيىن ئاستا كېتىۋال. تۆت تەرەپىڭ ئوچۇق. ساڭا قولىمىزنىمۇ تەگكۈزمەپ

مىز. لېكىن ئىش باشلىنىڭمۇ، بولىدى، ئارقىغا قايتىش يوق. ساتساڭ تىرىك قالمايسەن. ئۇقتۇڭمۇ؟

— ئۇقتۇم. ئۇقماي نېمىدى؟ كىچىك بالىمىدىم، — دەپ جاۋاب بەردى ئاۋدىي.

— ئۇنداق بولسا، يادىڭدا تۇت: گەپ دېگەن بىر. ئىككى قۇلىقىڭ بىلەن ئاڭلىنىڭ. كېيىن بىلمەپتىمەن، ئاڭلىماپتىمەن، كەچۈرۈڭلار، دېگەن گەپلەر ئۆتمەيدۇ.

— بولدى قىل، پىيۇتىر، — دەپ ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدى ئاۋدىي، — ھە دەپ بىرلا گەپنى دەلۋىرەمسەن. ئەقلى — ھوشۇم جايىدا. نېمىگە كېتىۋاتىمەن، نېمە قىلىمەن، بۇنى ئۆزۈم بىلمەن. ياخشىسى، ساڭا بىر گەپنىم بار، ئاڭلاپ قوي. بۇگۈندىن ئېتىبارەن ئىچىملىكنى يىغىشتۇر. لېيۇنكىغىمۇ ئىچۈرمە. ئۇ تەنتەك. سەنمۇ نېمە قىلىسەن؟ مۇشۇ يەرلەردە، مۇشۇ ئىسسىقتا كاللىمىز قىزىپ تۇرسا، نېمىنى ھەقدىدىغا يەتكۈزۈپ يىغالايمىز؟

— توغرا، — دەپ تەن ئالدى پېترۇخا ۋە تۈكۈرۈك چاچراپ تۇرغان لەۋلىرىنى قىڭغايتىپ كۈلدى. ئۇنىڭ كۆڭلى جايىغا چۈشكەندى، — توغرا گەپنى تەن ئالىمىز. ئىشەن، ئۆزۈمنىمۇ ئاغزىمغا ئالمايمەن، لېيۇنكىغىمۇ ئىچۈرمەيمەن. ۋەسسالام، بولدى!

ئۇلار پىكرى بىر يەردىن چىقىنلىقىدىن خۇشال بولۇپ، جىمىپ قالدى. پويىز چايقالغان پېتى جالپاق — ساز تەرەپكە تېز ماڭماقتا ئىدى. بۇ يەردە پويىز ھەيدىگۈچىلەر ئالمىشىدۇ، پاراۋۇزمۇ ئالماشتۇرۇلىدۇ. كۆپلىگەن يولۇچىلار چۈشۈشكە ھازىرلىق قىلىشتى. لېيۇنكىغىمۇ تەشۋىشلەنگەن ھالدا ئىككى ۋاگون ئارىلىقىغا قارىدى.

— نېمە قىلىۋاتىسلەر؟ — دېدى ئۇ بېشى ئاغرىغانلىقى

تىن يۈزىنى پۈرۈشتۈرۈپ، — نەرسىلەرنى يىغىشتۇرۇش كېرەك. بىر سائەتتە يېتىپ بارىمىز.

— قورقما، — جاۋاب بەردى پېترۇخا، — بىزگە يىغىش تۇرۇشنىڭ نېمە ھاجىتى؟ قىز بالا ئەمەسقۇ بىز، خالتىمىزنى يەلكىمىزگە ئاسساقلا بولىدى.

— لېيۇنيا، — دەپ بالىنى يېنىغا چاقىردى ئاۋدىي، — قېنى، بېرىراق كەلگىنە. بېشىڭ ئاغرىۋاتامدۇ؟ — لېيۇنكا ئەيبدارلارچە بېشىنى لىڭشىتىپ قويىدى، — پىيۇتر بىلەن كېلىشتۇق. بۈگۈندىن باشلاپ ئاغزىڭغا بىر تېمىمۇ ئالمايسەن، بولامدۇ؟ — لېيۇنكا ئۇندىمەي بېشىنى لىڭشىتتى، — بوپتۇ، بارغىن. بىز ھازىرلا. قورقما، ئولگۈرىمىز.

— تېخى خېلى ۋاقىت بار، — دېدى پېترۇخا سائىتىگە قاراپ، — بىر سائەتتىنمۇ كۆپرەك، — دېدى لېيۇنكا كەتكەندىن كېيىن، — لېيۇنكىغا توغرا گەپ قىلدىڭ. چىلتەننىڭ ئۆزى ئىچىمەن دەپ يېپىشىدۇ. ئىچكەندىن كېيىن پۈت دەسسەپ تۇرالمايدۇ. بولدى ئەمدى! ئىش پۈتتى. يولدا ئازراق ئەركىلىك قىلدى. ھە، يەنە، گۈمان قىلىپ يۈرمە، مەن لېيۇنكىنىڭ پۇلىغا ئىچمىدىم. بەلكى ئۇنىڭ ئۆزى شۇ ... لېكىن مەن ئۆزۈم ئېلىپ ئىچىمەن.

— گەپ بۇنىڭدا ئەمەس، — دېدى ئەلەم بىلەن ئاۋدىي، — بالىغا ئادەمنىڭ يۈرىكى ئېچىشىدۇ.

— راست دەيسەن، — ئۇنىڭ سۆزىگە قوشۇلۇپ خورسىنىدى پېترۇخا. ئۇنى خېلىدىن بېرى بىر پىكىر قىيناپ كېلىۋاتقان بولسا كېرەك، پېترۇخا ھازىر شۇنى ئوچۇق گەپلىشىۋاتقاندىن پايدىلىنىپ ئەسلىدى، — قۇلاق سال، ئاۋدىي، بىزگە كېلىپ قوشۇلۇشتىن بۇرۇن نېمە ئىش قىلاتتىڭ، ئىشلەيتتىڭمۇ؟ ئېلىپ — ساتارلاردىنمۇ سەن — يا؟ يوشۇرما، ئەمدى بىز

يا رېستوراندا بىللە ئولتۇرۇپ، مەززە قىلمىز، يا تۇرمىدىن ئەخلەت چېلىكىنى بىللە ئېلىپ چىقمىز. يا ئۇنىسى، يا بۇنىسى!

ئاۋدىي يوشۇرۇپ ئولتۇرمىدى:

— ھايانكەش ئەمەسمەن. يوشۇرىدىغان يېرىم يوق. مەن ئىلگىرى دىنىي مەكتەپتە ئوقۇغانمەن.

بۇنىسنى پېترۇخا زادىلا كۈتمىگەنىدى.

— ئالدىرىما! دىنىي مەكتەپتە دەمسىنا؟ ھە، بۇنىڭدىن مەلۇمكى، سەن پوپ بولۇش ئۈچۈن ئوقۇغان ئىكەنسەن — دە؟

— شۇنداق دېسەكمۇ بولىدۇ ...

— ئوھوي! — كۆزلىرىنى چەكچەيتتى پېترۇخا ۋە تۇمشۇقىنى ئۇچلاپ ئىسقىرتىپ قويدى، — نېمىشقا ئۇ يەردىن كەتتىڭ، قوغلۇەتتىمۇ — يا؟

— ئۇنداق دېسەڭمۇ توغرا، مۇنداق دېسەڭمۇ توغرا. ئومۇمەن، تاشلاپ كەتتىم.

— نېمىشقا؟ خۇدانى تالىشىپ قالدىڭلارمۇ؟ — شوخلۇق بىلەن سوراشنى توختاتمىدى پېترۇخا، — مانا، تاماشا!

— ھەئە، تالىشىپ قالغانىدەك قىلمىز.

— قېنى ئېيتقىنا، سەن بىلسەڭ ... خۇدا بارمۇ — يوقمۇ؟

— بۇنىڭغا جاۋاب بەرمەك تەس، پېۋتر. بىراۋ ئۈچۈن بار، بىراۋ ئۈچۈن يوق، ھەممىسى ئادەمنىڭ ئۆزىگە باغلىق. ئادەملەر يەر يۈزىدە قانچىكى ياشىسا، خۇدا بارمۇ — يوق دەپ شۇنچىكى ئويلايدۇ.

— ئەگەر بولسا، قەيەردە، ئاۋدىياي؟

— بىزنىڭ ئوي — خىيالىلىرىمىزدا، ئېيتىۋاتقان سۆزلىرىمىزدە...

پېترۇخا ئويلىنىپ جىم بولۇپ قالدى. ۋاگون چاقلىرىنىڭ ئاۋازى بىردىن كۈچىيىپ كەتتى. ۋاگوندىن ۋاگونغا ئۆتۈۋاتقان

يولۇچىلار ئىشكىنى ياپمىغان بولسا كېرەك. پېترۇخا ئىشكىنى ياپتى. چاقلارنىڭ تاراق ـ تۇرۇقى سەل بەسلىدى، ئاندىن ئۇ:

ـ ئويلاپ باقسام، خۇداغا ئىشەنمەيدىكەنمەن، ـ دېدى، ـ سەنچۇ، ئۇنىڭغا ئىشىنەمسەن ـ يوق؟

ـ بىلمىدىم، پيۇتر. ئىشەنسەمدىم دەيمەن، شۇنداق بولسىدى ...

ـ ساڭا ئۇ كېرەكمۇ؟

ـ ھەئە، ئۇنىڭسىز ئىلاجىم يوق ...

ـ مانا كۆرۈڭ، ـ نارازى بولدى پېترۇخا. نېمىدۇر ئۇنىڭ چىشىغا تەگكەنىدى، ـ خۇدا كېرەك بولسا، ئۇ ھالدا نېمە پوق يەپ بىز بىلەن يۈرسەن؟

ئاۋدىي گەپنى چوڭقۇرلاشتۇرۇشنىڭ ۋاقتىمۇ ، ئورنىمۇ ئەمەسلىكىنى سەزدى.

ـ لېكىن پۈلمۇ كېرەكقۇ، ـ دېدى ئۇ مۇرەسسە ئاھاڭدا.

ـ ھە، گەپ بۇ ياقتا دېسەڭچۇ. يا خۇدا، يا شاراق ـ شاراق پۇل! پۇلنىڭ كەينىدىن قوغلىشىپسەن ـ دە!

ـ شۇنداقراق ئوخشايدۇ، ـ تەن ئېلىشقا مەجبۇر بولدى ئاۋدىي.

بۇ گەپتىن كېيىن ئاۋدىي كاللىستراتوۋ خېلى نەرسىلەرنى ئويلىدى: يول بويى ھېچكىمگە قارىسىنى كۆرسەتمەي چابارمەن بالىلارغا كۆز ـ قۇلاق بولۇپ كېلىۋاتقان ئوزىي ھەر كىمگە ئىشىنىۋەرمەيدۇ. ئۇ تازا ھىيلىگەر ۋە بەكمۇ رەھىمسىز بولسا كېرەك. ئەگەر قىلىۋاتقان ئىشىنىڭ بىرەر يېرىدىن پىشكەللىك سېزىدىغان بولسا، ئۇ ئۆزىنىڭ كەينىدىكىلەرنى خەۋپ ئاستىغا قويماسلىق ئۈچۈن ھەرقانداق يول بىلەن ئۆچ ئالىدۇ، ھېچ نەرسىدىن قايتمايدۇ. باشقىچە بولۇشىمۇ مۇمكىن

ئەمەس. ئۇ ھەرگىز ئاساتلا بولمىدى ـ بەس قىلمايدۇ. ئاۋدىنىڭ چىقارغان بىرىنچى خۇلاسىسى شۇنداق ئىدى. ئۇنىڭ پېترۇخا ۋە باشقىلار بىلەن يولدا قىلىشقان گەپ ـ سۆزلىرىدىن ئېنىقلىغان ئىككىنچى نەرسىسى شۇكى، چاپارمەن بالىلارغا سۆز ئارقىلىق تەسىر ئۆتكۈزسە بولمايكەن. ۋەزىپە سىمۇ شۇ: چىن دىلىدىن سەمىمىي سۆز قىلىش، ھېچقانداق خەۋپ ـ خەتەرگە قارىماي سۆز بىلەن پىداكارلارچە چۈشەندۈرۈش؛ بىر چاغلاردا پىدائىي دىن تارقاتقۇچىلار جانلىرىنى خۇدا يولىغا تىكىپ، ياۋايى ئافرىقا قەبىلىلىرى ئىچىگە ئەيسا پەيغەمبەرنىڭ كالامىنى يەتكۈزگەن ئەمەسمىدى؛ شۇڭلاشقا، ئاداشقان دىللارنى گۈناھتىن خالاس قىلىش ئۇنىڭ ئېسىل پەزىلىتى، ھاياتنىڭ پۈتكۈل مەنىسى ۋە مەزمۇنىمۇ، ئېھتىمال، دەل مانا شۇنىڭدىدۇر. شۇنداق، ئۇ دىللارنىي گۈناھتىن خالاس قىلىدۇ.

ئۇلار جالپاق ـ ساز بېكىتىگە ئەتىگەن سائەت ئون بىرلەردە يېتىپ كېلىشتى. ئىستانسا چوڭ بولۇپ، ئۇ يەردىن يەنە باشقا پويىزلارغا چىقىشاتتى. تۆمۈر يولنىڭ قوش ئىزى تاڭدا كۆزگە چېلىققان يىراقتىكى قارلىق تىزما تاغلار تەرەپكە سوزۇلۇپ كەتكەنىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ يەردە تۇرلۇك تەرەپلەرگە بارىدىغان يولۇچىلار ساماندەك ئىدى. چاپارمەن بالىلارغا بۇمۇ قولايلىق يارىتىپ بېرىدۇ. ۋاراڭ ـ چۇرۇڭغا تولغان ئىستانسىدا كۆزگە تاشلانمايي بىمالال يۈرسە بولىۋېرىدۇ. ھەممە ئىش خېمىردىن قىل سۇغارغاندەك سىلىققىنا ئۆتتى. چۈش پەيتىدە ھەممىسى ۋوگزالدىكى ئاشخانىغا ھېچكىمگە تۇيدۇرماي، چاققانلىق بىلەن يىغىلغاندا ئاۋدىي ھەيران قالدى: ئاۋدىنىمۇ قوشۇپ ھېسابلىغاندا، چۆلگە نەشە يىغىش ئۈچۈن بارىدىغانلار ئون ئىككى كىشى ئىدى (ئۇنىڭغا شۇنداق تۇيۇلدى). چاپارمەن

بالىلار ئۇستەللەر ئەتراپىدا بىردىن ـ بىككىدىن بولۇپ ئولتۇرۇشاتتى. ھەممىسى بىر ـ بىرىگە قارىشىپ تۇرىدۇ، لېكىن ھېچكىم ھېچكىمگە ئوچۇق سۆز قاتمايدۇ. ئۇلار ئاددىي يولۇچىلاردىن زادىلا پەرقلەنمەيتتى. كۆپىنچىسىنى لېيۇنكىغا ئوخشاش ئۆسمۈرلەر ۋە پېترۇخادەك خېلىلا بېجىرىم يېتىلگەن. تازا ياز مەۋسۇمى. كىملەردۇر ئاللىقاياقلارغا كېتىۋاتقان، كىملەردۇر ئالمىقاياقلاردىن كېلىۋاتقان. ئادەتتىكىدەك ئاسىيالىقلار ياۋروپالىقلارغا ئارىلىشىپ كەتكەن ... تەرتىپ ساقلاش ئۈچۈن ساقچى خادىملىرىنىڭ پات ـ پات بۇ يەرگە كېرىپ ـ چىقىپ تۇرغىنىغا ۋە ئىستانسىنىڭ ئۆزىدە قەدەمدە بىر ساقچى بولۇشىغا قارىماي، چاپارمەنلەرنىڭ تۇرقىدىن ھېچ نەرسىنى بىلگىلى بولمايتتى. ئۇلار تامىقىنى تېزلا يەپ، ئورنىنى باشقا نۆۋەت ساقلاپ تۇرغانلارغا بوشىتىشتى. شۇنىڭدىن كېيىن خۇددى بىر ئىما ـ ئىشارەت بولغانىدەك دەرھال ھەر تەرەپكە نەرى ـ بېرى تارقىلىشتى. ئۇلارنىڭ ھەر بىرىنىڭ ئۆزىگە تۇشلۇق يۈكىمۇ بار: نان، كونسېرۋا ۋە باشقا خىلمۇ خىل زۆرۈر نەرسىلەر سېلىنغان تور خالتىلار، تېرە سومكىلار، خۇرۇم چامادانلار. مانا شۇنداق قىلىپ نەشكەش چاپارمەنلەر جاي ـ جايلىرىغا، مويىنقۇم ئەتراپىدىكى تاقىر چۆللەر ئىچىگە تارقىلىپ كەتتى.

پېترۇخا، ئاۋدىي ۋە لېيۇنكا ئۇچەيلەن ئوزىنىڭ بەلگىلىمىسى ۋە تاپشۇرۇقى بويىچە يولغا چۈشتى. ئاۋدىي ئوزىنى كۆرۈشكە بەربىر مۇيەسسەر بولالمىدى. لېكىن ھەممە ئىشنى ئوزىي باشقۇرۇۋاتقانلىقىغا شەك ـ شۈبھە يوق ئىدى. ئۇلار ئەڭ يىراق جايغا ـــ «ئۇچقۇدۇق» سوۋخوزىنىڭ مويىنقۇمغا تاقاشقان قىسمىغىچە ئوزىي تەرىپىدىن ئاجرىتىلغان ۋە پېترۇخاغا بېرىپ قويۇلغان يىگىرمە بەش سومغا ماشىنا كىرا قىلىپ

بېرىشتى. ھەر ئىھتىمالغا قارشى ئۇلار ئۆزىنى تامچى ئوستىلار دەپ تونۇشتۇرىدىغان بولۇشتى. ئاۋدىي بولسا ياغاچچى بولدى. بۇ يەردە ياغاچچىنى كۆزگە سۈرتكۈدەك قىلىشىدۇ. ئەسلىدىمۇ ئاۋدىي ياغاچچىلىق ئىشلىرىدىن خېلىلا خەۋەردار ئىدى. بۇنى ئاتىسى ئۇنىڭغا كىچىكىدىنلا ئۆگەتكەنىدى. پېترۇخا ئۇنىڭ يۈك خالتىسىغا ئۆيىدىن ئېلىپ كەلگەن رەندە، پالتا، ئىسكىنىگە ئوخشاش سايمانلارنى سېلىپ قويدى. پېترۇخا ئۆزىنى ۋە لىيۇنكىنى سۆۋاقچى ۋە بوياقچى ئوستا دەپ تونۇشتۇردى. ئۇلار گويا قورۇلوش تېخنىكومىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى، «ئۇچقۇدۇق» قا، مويىنقۇمغا يازلىق تەتىلىدە ئۆي سېلىپ، پۇل تېپىش ئۈچۈن كېلىشكەن. بۇنىڭغا كىم ئىشەنمەيدۇ.

كۈن ئىسسىق، لېكىن ئۇستى ئوچۇق يۈك ماشىنىسىنىڭ تۆپىسى شامالنىڭ بولغاچقا، ئاپتاپنىڭ تەپتى ئونچىلىك بىلىنمەيدۇ. چۆل يولىنىڭ مەززىسى يوق، ئوڭغۇل ـ دوڭغۇل، چاڭ ـ توزان.

ماشىنا ئويمانلارغا كېلىپ سىلكىنگەندە، چاقلار ئاستىدىن كۆتۈرۈلگەن چاڭ يۇقىرىغا يوپۇرۇلىدۇ، يۆتىلىپ، كۆزلەرنى ئۇۋۇلىغىنىڭ ئۇۋۇلىغان. يول ئازابلىق بولغىنى بىلەن ئەترابى كەڭ ۋە ھاۋالىق ئىدى. خىيالىڭغا ئىختىيارسىزلا، قانىتىم بولسا ئۇچۇپ كەتسەم، دېگەن پىكىر كېلىدۇ... «ئەمدى مەن پۈتۈنلەي ئىشەندىم، يەرمۇ سەييارە ئىكەن، ـــ دەپ ئويلايتتى ئاۋدىي ماشىنىنىڭ ئۈستىدە تۇرۇپ، ـــ نېمىشقا ئادەملەر يەرگە سىغمايدۇ، دائىم تارلىق قىلىدۇ، تويمايمەن، ئاچ قالمەن، دەپ قورقىدۇ، ئۆزىگە ئوخشىغانلار بىلەن زادىلا چىقىشالمايدۇ. يەر شارىنىڭ ئۆزى بىر سەييارە، ئالدىن ھاسىل قىلىنغان پىكىرلەر، قورقۇنچ ۋە نەپرەت بۇ سەييارىنى تەنتەربىيە مەيدانى دەرىجىسىدە تارايتىپ قويۇپتۇ. بارلىق تاماشىبىنلارنىڭ ئۆمرى

مۇشۇ تەختەربىيە مەيدانىغا گۆرۈگە قويۇلغان، شۇكلاشقا، ھەر ئىككى كوماندا ئويۇندا ئۇتۇپ چىقىش ئۈچۈن، ئۆزلىرى بىلەن يادرو بومبىلىرىنى بىللە ئېلىپ كەلگەن، ئىشقىلازلار بولسا ھېچنەرسىگە قارىماستىن ۋارقىراپ ـ جارقىرىشىدۇ: تەپ، تەپ، تەپ! سەييارە ـــ مانا مۇشۇ. ھالبۇكى، ھەربىر ئىنسان ئالدىدا مۇقەررەر بىر ۋەزىپە توغرىسىغا تۇرۇپتۇ ـــ بۇگۈن، ئەتە، دائىم ئادەم بولۇش. تارىخ شۇنداق يارلىدۇ. ھازىر نېمىگە كېتىۋاتىمىز، قانداق مۇھىم ھاياتىي زۆرۈرىيەت ياكى ئېھتىياج بار ئىكەن ـ تاك، ئادەملەر ئۆزىگىمۇ، باشقىلارغىمۇ زەھەر ـ ئوغا ئاختۇرۇشىدۇ. ئۇلارنى بۇنىڭغا نېمە مەجبۇر قىلىدۇ؟ ئۆز ئۆزىنى ئۇنتۇشنىڭ مۇشۇ دەھشەتلىك گىردابىدىن ئۇلار نېمە تاپىدۇ؟»

* * *

«ئۇچقۇدۇق» دېگىنى دۇنيانىڭ بىر چېتىدىكى قەلەندەر ـ مۇ ئىياغ باسمايدىغان بىر قونالغۇ ئىكەن. ئۇلار بۇ يەردە ئۆزلىرىگە دەررۇ ئىش تېپىپ، بىر چوپانىنىڭ چالا قالغان ئىمارىتىنى پۈتتۈرۈپ بېرىدىغان بولۇشتى. چوپانىنىڭ ئۆزى بالا ـ چاقىسى بىلەن مال ھەيدەپ كەتكەن بولۇپ، قوشنا قېرىندىشىغا، بۇلتۇرقىدەك ئۆيي ياسايدىغانلار كېلىپ قالسا، ئىمارەتنى پۈتتۈرۈپ بەرسۇن، دەپ تاپىلىغانىكەن. شۇنى بىلگەندەكلا پېترۇخا، ئاۋدىي ۋە لیۇتكا ئۇچى بۇ يەرگە يېتىپ كەلگەنىدى.

ئۇلار شۇ يەرنىڭ ئۆزىدە تېمى پۈتكەن چالا ئۆيدە يېتىپ يۇردى. ھاۋا ئوچۇق، كۈنلەر ئىسسىق. ئۇلار ھويلىغا بىر ئوچاق سېلىپ، بەزىدە تاماقلىرىنى ئۆزلىرى پىشۇرۇشتى.

راستنی دېيش كېرەك، ئۇلار ئىنتىلەك ئىشلەشتى. پېترۇخا سەھەردە دەل ۋاقتىدا تۇرۇپ، گۇرۇپپىدىكى شېرىكلىرى ئاۋدي بىلەن لېيۇنكىنى ئويغىتاتتى، شۇنىڭ بىلەن بىر ئىشقا چۈشە قاراڭغۇ خۇپتەن بولغاندا يىغىشتۇراتتى. ھويلىغا ئازراق ئوت يېقىپ، شۇنىڭ يورۇقىدا تاماق يەيتتى، پېترۇخا شۇنىڭدىن كېيىنلا ھاردۇق ئالاتتى، تۇرلۇك ئىشلار ئۈستىدە ئويلىناتتى.

— ئاۋدياي، قارىسام، بۇ ئىش سائا بەكمۇ يېقىپ قالغانەك قىلىدۇ. ئەلۋەتتە، خوجايىنىدىن ھەققىمزنى ئالىمىز. لېكىن بۇ پۇل ئېغىز ھۆللەشكىمۇ يەتمەيدۇ، ھېچنېمىگە دال بولمايدۇ! ئادەملەرنى گوللاش ئۈچۈن ئىشلەيمىز — دە. ئېسىل جايلارنى تېپىپ يولغا چۈشەيلى، ئەنە شۇ چاغدا كۆزىمىز گۈلىنىمۇ، شىرنىسىنىمۇ ئىككى قوللاپ يىغىمىز. كەندىرلىككە بىر كۈن شۇڭغۇپ چىقساڭ، بىر يىل مىنىستىردىن ياخشىراق ياشايسەن. سەن بىلمەيسەنغۇ، ھە، لېيۇنكا. گېپىم توغرىمۇ؟

— ئازراق بىلىمەن، — دەپ جاۋاب بەردى شۇ كۈنلەردە زادىلا ئاۋازى چىقماي قالغان لېيۇنكا.

— پەقەت كۆزۈڭلارغا قاراڭلار، بالىلار، — جىددىي ئاگاھلاندۇردى پېترۇخا، — ھېچكىمگە، قوشنىلارغىمۇ، باشقىلارغىمۇ تىنغۇچى بولماڭلار. بۇ يەرنىڭ ئادەملىرى ياخشى ئادەملەر، لېكىن بەربىر، ئۆلسەڭمۇ مىت قىلما. بولۇپمۇ، باشقا ياقتىن بىرەر — يېرىم ئادەم كېلىپ سوراپ قالسا، زادىلا سىر بەرمەڭلار. ئاۋدياي، سەنمۇ: ئۆلسەممۇ، ھېچنەرسىنى كۆرمىدىم، بىلمەيمەن، ئاڭلىماپتىكەنمەن دېگىن. بولمىغان يېرىگە كەلگەندە، ئەنە، باشلىقىمىز بار، شۇ بىلىدۇ، دەپ ماڭا ئارتىپ قوي، بولامدۇ؟

بولىدۇ دېمەي ئىلاجىڭ قانچە، لېكىن ئاۋدىنىڭ دىققىتىنى ئاشۇرۇۋاتقىنى بۇ نەرسە ئەمەس ئىدى. ئۇ ئۇنىدىمەي

جسم يۇرۇشكه مەجبۇر بولۇۋاتقانلىقىدىن، چىق پۇل قومۇرۇشنىڭ جنايى يولغا كىرگەن بالىلارغا ئۆز تەسىرىنى ئۆتكۈزەلمىگەنلىكىدىن سەۋلاتتى. يۇرىكى ۋەز ئېيتىش ئىشتىياقى بىلەن تولۇپ ـ تاشقان بولسىمۇ، لېكىن قەلب بۇيرۇقىنى ئادا قىلالمايتتى. ئاۋۇدي پىكىر ۋە سۆزنىڭ قۇدرىتى بىلەن بالىلارنى ئىككىلەندۇرۇپ، ئويغا سېلىپ قويالىسا، قانچىلىك پەسكەشلىككە چۈشكەنلىكىنى ئۇلارغا ئۇقتۇرالىسا، ئۇلار ۋىجدان سادالىرىغا قۇلاق سېلىپ، بۇنداق نامۇناسىپ هاياتتىن ئالاقىسىنى تامامەن ئۈزۈشكە بەل باغلىيالىسا بولاتتى، بۇنداق قىلىش، بەربىر، ئۇلارنىڭ قولىدىن كەلمەيدۇ. بۇنىڭ سەۋەبىنى ئاددي ۋە ئاسان: ئۇلار باشقا ئادەملەر بىلەن چىڭ ۋە چەمبەرچاس باغلانغان بولۇپ، ئۆزلىرىنى بۇ ئىسكەنجىدىن زادىلا بوشتالمايدۇ. خىيانەت يولىغا كىرمەكچى بولغىنىنى بولسا، دەھشەتلىك قىساس كۈتۈپ تۇرىدۇ. شۇ بۇزۇق چەمبىرەكنى قانداق پاچاقلاپ تاشلاش مۇمكىن؟ نەشكەشلەر ۋە چاپارمەنلەرنىڭ هاياتىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن ئوبدان كۆرۈپ، ئاندىن بۇلارنى نۇرغۇن نەق ماتېرىياللار بىلەن يورۇتۇپ بېرىمەن، ئادەملەرنىڭ كۆزىنى ئاچىمەن، ئالىيجاناب مەقسەتلەر ئۈچۈن خىزمەت قىلىمەن، دېگەن خىيالغا ئاۋۇدىيغا ئاز ـ تولا تەسەللى بېرىپ ئۇراتتى. ئاۋۇدي بۇنى يولدىن ئازغان بىر ئوچۇم ياشلارنى ئازاد قىلىش ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلىدىغان ئەخلاقسىز كۆرەشنىڭ باشلىنىشى بولىدۇ، دەپ ئۈمىد قىلاتتى. ئۇنىڭ بۇ ماجىرالارغا ئىختىيارسىز ئارىلىشىپ قالغانلىقى، پېترۇخانىڭ توپىغا تاقەت قىلىپ كېلىۋاتقانلىقىنىڭ سەۋەبىمۇ پەقەت شۇ ئىدى.

ئۇلار ئۈچقۇدۇققا كەلگەنىنىڭ ئۈچىنچى كۈنى ئەرزىمەس بىر ۋەقە بولۇپ ئۆتتى. ئاۋۇدي بۇنىڭغا ئۇنچىلىك ئېتىبارمۇ بەرمىدى. پېترۇخا بولسا ۋەقەدىن خەۋەردار بولۇپ، پۈتى

كۆيگەن توخۇدەك تۇرالماي قالدى. شۇ كۈنى پېتروخا قوشنىسى، ئۇرۇشتا مەجرۇھ بولغان كىشىنىڭ ھارۋىسىدا سوۋخوز مەركىزىگە كونسېرۋا، قەنت ـ گېزەك ئېلىشقا كەتكەندى. چۈنكى ئۇلار ئەتىسى ئەتىگەندە، تاڭ بىلەن تەڭ چۆلگە ئاتلانماقچى بولغانىدى. ئەلىنىڭ كۆزىگە بولسا، باشقا جايغا ئۆي سالغىلى كېتىۋاتقاندەك بولۇپ كۆرۈنەتتى.

لېۋنكا ئۆينىڭ ئىچىنى سۈپىماقتا، ئاۋدي بولسا، سايىرەك جاينى تاللاپ، ئامبارغا ئىشىك ياسماقتا ئىدى. بىردىنلا كوچا تەرەپتىن موتسكلىتنىڭ تاتاتلىغىنى ئاڭلاندى. ئاۋدي ئۆرۈلۈپ، قولىنى پېشانىسىگە قويۇپ قاردى. ئۆي ئالدىدا تاتاتلاپ يوغان موتسكلىت توختىدى. ئىگىسى ئۇنىڭدىن قۇشتەك يەڭگىل سەكرەپ چۈشتى. موتسكلىتنى ياشقىنا ئايال ھەيدەپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئاۋدي ھەيران قالدى. بۇنداق ۋەھىمسى زور ماشىنىنى ئەبجىقى چىققان ئويمان ـ چوڭقۇر يەرلەردە قانداق ھەيدىگەندۇ ـ ھە؟! ئايال بېشىدىن ئىككى چېتىدە تاسمىلىرى قىسرلاپ تۇرغان بۆكنى يېشىپ، كۆزىدىن شامالدىن مۇداپىئەلىنىدىغان كۆزەينىكىنى ئالدى، بېشىنى سىلكىپ ـ سىلكىپ قويدى، سېرىق چاچلىرى يەلكىسىگە ئەركىن چېچىلدى.

ـــ نېمىدېگەن ئىسسىق! ـــ كۆلۈمسىرىدى ئۇ قاتار چىشلىرىنى كۆرسىتىپ، ـــ ۋاي خۇدايىمەي، چاڭ ـ توزانغا پېتىپ كەتكىنىمنى قاراڭ! ـــ خۇش چاقچاقلىق بىلەن دېدى ئۇ ئۈستىدىكى چاڭلارنى قېقىۋېتىپ، ـــ سالام!

ـــ ياخشىمۇ سىز، ـــ تارتىنىپراق سالاملاشتى ئاۋدي. پېتروخانىڭ ئەخمىقانە پەند ـ نەسىھەتلىرى ئۇنىڭغا ئۆز تەسىرىنى كۆرسەتكەنىدى. «كىم بۇ؟ بۇ يەرگە نېمىشقا كەلدىكىن؟» دېگەن سوئال ئاۋدىينىڭ مېڭىسىدىن ئۆتتى.

ـــ خوجايىن مەشەدىمۇ؟ ـــ سورىدى موتسكلىت مىنىپ

كەلگەن ئايال چىھرىسىدىن ھامان تەبەسسۇم ئايرىماي.

ـــ قانداق خوجايىن؟ ـــ چۈشەنمىدى ئاۋدىي، ـــ ئۆي ئىگىسىمۇ؟

ـــ ھەئە، ئۆينىڭ ئىگىسى.

ـــ ھازىر ئۆيىدە يوق ئوخشايدۇ. مالىلىرىنى ھەيدەپ كەتكەنمىدىڭ قىلىدۇ.

ـــ نېمە، سىز ئۇنى كۆرمىدىڭىزمۇ؟

ـــ ياق، كۆرمىدىم. ياق، كۆردۇم، يېقىندا كېلىپ ـ كەتكەنمىدى. لېكىن ئۇنىڭ بىلەن گەپلەشكىنىم يوق.

ـــ قىزىق، قانداق قىلىپ ئۇنىڭ بىلەن گەپلەشمەيسىز، سىز مەشھەدە ئىشلەۋاتامسىز؟ ئۇنىڭغا ئۆي سېلىۋاتقانىدەك قىلامسىز نېمە؟

ـــ كەچۈرۈڭ، مەن راستىنلا ئۇنىڭ بىلەن گەپلەشكىنىم يوق. ئۇ ئالدىراپ تۇرغانىدى. ئۇنىڭ بىلەن باشلىقىمىز گەپلەشكەن. باشلىقىمىزنىڭ ئىسمى پىيۇتر. ھازىر بۇ يەردە يوق. تېزدىن قايتىپ كەلسە كېرەك.

ـــ ماڭا بۇنىڭ قىلچە ئالاقىسى يوق، ئەينىكە بۇيرۇماڭ. ئورمانىنى كۆرمەكچىدىم. ئورمانىدا ئىشىم بار ئىدى. يول ئۈستى بولغانلىقىدىن كېيىن يولۇققۇچى ئۆتەي، دېۋىدىم. خوپ، كەچۈرۈڭ، كاشىلا قىلغانىدەك تۇرمەن.

ـــ ياقەي، نېمە دېگىنىڭىز بۇ.

موتسىكلىتچى ئايال قالپىقىنى يەنە كىيدى ـ دە، ماتورنى ئوت ئالدۇردى، قايرىلىپ كېتىۋېتىپ، شامالدىن مۇداپىئە كۆرىدىغان كۆزەينەكىدىن ئاۋدىيغا قىيا نەزەر تاشلىدى ۋە بېشىنى بىلىنەر ـ بىلىنمەس قىسىرلىتىپ قويدى. ئاۋدىي بولسا نېمىشقىلىقىنى ئۆزىمۇ بىلمەي، ئۇنىڭغا قولىنى پۇلاڭلىتىپ قويدى.

ئاندىن ئۇنىڭ خىيالىي خېلىغىچە شۇ ئەرزىمەس، تاسادىپىي ۋەقە بىلەن بەند بولدى. ئۇنىڭ كۆڭلىگە گۇمانمۇ چۈشمىدى: ئەمدى ھوسۇل يىغىشقا چىقايلى دەپ تۇرغاندا بۇ ئايالنىڭ كېلىپ قالغانلىقىدا بىر گەپ بارمىكىن، بىرەر نەرسىنى سېزىپ قالدىمىكىن، دەپمۇ ئويلىمىدى. ئاۋدىيىنىڭ ئويى پۈتۈنلەي باشقا نەرسىدە ئىدى. ئايال ئارقىسىدىن قويۇق توزان توزۇتۇپ جۆنەپ كەتكەندىن كېيىن، ئاۋدىي ئۇنىي گويا ئۆمۈر بويى ئەسلەپ قالماقچى بولغاندەك، باشتىن - ئاخىر كۆز ئالدىغا ئوچۇق كەلتۈردى. ئۇنىڭ ئوتتۇرىچە، خۇش‌پېچىم قەددى - قامىتىنى تەسەۋۋۇرىدا جانلاندۇرۇپ، بىردىنلا دىلى روشەنلەشتى ۋە چىرايى ئېچىلدى. ئۇ ھەممە نەرسىنى ئۆزىگە ياراشقان شۇنداق خوتۇنلارنى يارىتاتتى. «راست - تە، چاقچاق ئەمەس، — دېدى ئۇ ئۆزىگە ئۆزى، خۇددى ئاللىكىم بىلەن بەسلىشىۋاتقاندەك، — خوتۇن دېگەن شۇنداق بولۇشى كېرەك!» ئۇنىڭ نازۇك، نەپىس چېھرىسى، يالتىراپ تۇرغان قارا كۆزلىرى، يۈزىنىي تەكشى ئۇراپ مۈرىلىرىگە دولقۇنلىنىپ چېچىلغان سارغۇچ چاچلىرى ئاۋدىيىنىڭ كۆز ئالدىدىن كەتمەيتتى. يەنە كېلىپ كۆزىنىڭ قارامتۇللۇقى بىلەن چېچىنىڭ ئاق سېرىقلىقى بىر - بىرىنى ئاجايىپ تەرزدە تولدۇرۇپ، چېھرىسىگە ئۆزگىچە جەزبە، لاتاپەت بېغىشلىغانىدى. ئاۋدىيغا ئۇنىڭ ھەممە نەرسىسى: سول ياكىنقىدىكى بىلىنەر - بىلىنمەس تارتۇقمۇ (بالىلىق چاغلىرىدا يىقىلغانلىقىنىڭ ئالامىتىمىكىن)، چاپىنى، قونچى قايرىلغان كونا ئۆتۈكىمۇ، موتسكلىتنى قانداق ھەيدەپ كېلىشىمۇ (ئاۋدىيىنىڭ ئۆزى ۋېلىسىپىتتىن باشقا نەرسىنى مىنىپ باقمىغان) تولىمۇ يېقىپ كەتتى... تېخى ئۇ خوجايىننى سورىسا، ئۆزىنى پۈتۈنلەي يوقىتىپ قويغانلىقىنى دېمەمسىز: ياق، كۆرمىدىم، ياق، كۆردۈم، ياق ... خۇددى كىچىك بالىنىڭ ئۆزى، نېمىشقا

بۇنداق تىلى تۇتۇلۇپ گەپكە كەلمەي قالدى؟

ئاۋدىي كاللىستراتوۋنىڭ ئۇنىڭ توغرۇلۇق ئويلىغانىسىرى ئويلىغۇسى كېلىۋەردى. راستىنى ئېيتقاندا، تۇزۇكرەك ئەسلىگۈدەك نەرسىمۇ يوق ئىدى: ئۇ كەلدى، يەنە تۇيۇقسىزدىنلا كېتىپ قالدى، ھەممە گەپ شۇنچىلىكلا، خالاس. لېكىن ئۇ قايسى ياقتىن كەلدىكىن؟ ئىشقىلىپ، بىرەر يەردىن كېلىۋاتقانلىقى ئېنىق. لېكىن بۇنداق ئايال ئادەمزات بولمىغان چۆل ـ باياۋانلاردا نېمە قىلىپ يۈرىدىغاندۇ؟

پېترۇخا موتسكلىت مىنگەن غەلىتە ئايالنىڭ كېلىپ كەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ، بىرئاز ئېسەنكىرەپ قالدى ۋە توختىماستىن غوتۇلداپ، نېمە دېدى، نېمىنى سوردى، ئاۋدىي نېمەدەپ جاۋاب بەردى، دەپ جانغا تەگدى. ئۇتتۇرىدا بولۇنغان گەپنى بىرنەچچە قېتىملاپ قايتا سۆزلەپ بېرىشكە توغرا كەلدى.

ـــ بۇ يەردە بىر گەپ بار، بىر گەپ بار، ـــ شۇبھىسى تارقىماي بېشىنى چايقايتتى پېترۇخا. ـــ ئەتتەڭ، ئۆزۈم بولماي قاپتىمەن ـ دەپ، ئۇ جاناننىڭ كىملىكىنى دەرھال بىلىۋالغان بولاتتىم. ماڭا قارا، ئاۋدىياي، سەن ئەقىللىق، ئوقۇغان بالىغۇ، لېكىن مەن بولغان بولسام ئۇنى ئوڭشىۋەتكەن بولاتتىم. ھەممىسىنى ئۆزىدىن سوراپ بىلىۋالاتتىم. كىم بولىسىز، سىزگە نېمە لازىم، دەيتتىم. سەن بولساڭ، بۇرادەر، ئۆزۈڭنى يوقىتىپ قويۇپسەن. كۆرۈپ تۇرۇپتىمەن، ئەس ـ يادىڭ ئۆزۈڭدە بولمىغان. ئېيتقان ئەمەسمىدىم ساڭا ...

ـــ نېمانچە خاۋاتىرلىنىسەن؟ ـــ دەپ ئۇنى تىنچلاندۇرۇشقا تۇرۇندى ئاۋدىي، ـــ نېمىگە شۇنچە ۋەھىمىگە چۈشۈپ كېتىسەن؟

ـــ ھە، قىزىق ئىكەنسەنغۇ، ئىزىمىزغا پايلاقچىلار چۈشۈشى مۇمكىن. شۇ خوتۇننى ماڭ، ھەممىسىنى كۆرۈپ كەل،

دەپ ئەۋەتكەن بولسىچۇ؟

— قويساڭچۇ، يوقىلاڭ گەپلەرنى.

— ھىم، كۆرىمەن تېخى، كۆنلەرنىڭ بىرىدە تۆرمىگە چۈشۈپ قالساڭ ياكى ئۆزىڭ گۇناھىڭنى سۆرۈشتۈرۈپ قالسا نېمە دەپ جاۋاب بېرەرسەنكىن؟ ئۇ پايلاقچىلاردىنمۇ بەتتەرەك سوراق قىلىدۇ، تەرەڭنى شىلىۋالىدۇ، جېنىڭنى ئېلىشتىنمۇ قايتمايدۇ. ئۆلۈمنىڭ نېمىلىكىنى بىلەمسەن ئۆزۈڭ؟

— ئۆزۈڭنى باس، پېۋتىر. باشقا چۈشكەننى كۆز كۆرىدۇ. بۇنى ئالدىنراق ئويلاش لازىم ئىدى. ئەنسە، لېيۇنكا، تېخى كىچىككىنە بالا، ئۇنى بۇ ئىشقا كىم تارتتى؟ ياكى ئۆزۈڭنى ئالايلى. نەچچىگە كىردىڭ؟ تولا بولسا يىگىرمىلەرگە كىرگەنسەن؟ ئەخمەقسەن، ئۆزىڭ - ئۆزىڭ دەپ بىر قەدەمنى ئارتۇق باسالمايسەن، غىڭ قىلىپ ئاغزىڭنى ئاچالمايسەن. تېخى ئاخىرى نېمە بولىدۇ؟ ئۇنىڭدىن كۆرە شۇنى ئويلا.

لېكىن ئاۋدىنىڭ بۇ سۆزلىرى نىشانغا تەگمىدى. پېترۇ خانىڭ غەزىپى قايىنىدى.

— بۇ نەسىھەتلىرىڭنى يىغىشتۇر، ئاۋدىياي. لېيۇنكىغىمۇ تىل تەگكۈزمە. كۆپۈرلارنىڭ كىتابلىرىنى ئوقۇپسەن، ئەمدى بۇلارنى ئېسىڭدىن چىقىرىپ تاشلا. ئېسىڭدىن چىقىرىۋەت. نەسىھەتلىرىڭنى بىر تىيىنلىق پايدىسى يوق. سەن ئۆزىڭ دېدىڭ. بىز ئۇنىڭ سايىسىدە شاراڭ - شاراڭ پۇل تاپمىز. بىلدىڭمۇ؟ لېيۇنكا تىرىك يېتىم، ھېچكىمگە كېرىكى يوق. چۈنتىكى پۇلغا توشۇپ تۇرسا، بىر كىمگە موھتاج بولمايدۇ. خالىغىنچە يەيدۇ، خالىغىنچە ئىچىدۇ. سېنىڭ چۈچەكلىرىڭگە قورساق تويمايدۇ. بۇ بەش كۈنلۈك ئالەمدە قاچان ئويناپ - كۈلسەن؟ ئۇستەلىنىڭ ئۈستى تۈرلۈك نازۇ، نېمەتلەرگە تولۇپ تۇرسا، سەھىنىدە جانان قىزلار تىنماستىن سادىغاڭ بولاي، ناخشىلىرىنى ئېيتىپ تۇر-

سا، يۈرىكىڭگە ئۇرۇپ تۇرسا، قېنى، قاچان كۆرسەن بۇنداق ياخشى كۈنلەرنى؟ مېنىڭ ئاكا ـ ئاكىجانلىرىم قارا تەرگە چۆمۈپ ئىشلىگىنى ئىشلىگەن، ئۇلارنىڭ قانداق ئىشلەۋاتقانلىقىنى بىر كۆرسەڭدىڭ. ئىشتىن بېشىنى كۆتۈرەلمەيدۇ بىچارىلەر. مەنچۇ، خالىسام، كۆتۈمنى قەغەز پۇل بىلەن سۈرتىمەن! پەقەت ئەخمەق ئادەملەرلا پۇلنى ياخشى كۆرمەيدۇ، توغرىمۇ، لېيۇنكا؟

— توغرا، — گېدنيسپ بېشىنى لىڭشىتتى لېيۇنكا خۇددى ئۇنىڭ بۇ سۆزىنى ھەقىقەت دېگەندەك قىلىپ.

ئاۋدىي شۇ تەرىقىدە گەپنىڭ ئۇچىنى چىقىرىپ قويدى، خالاس. ۋاقتى كەلسە، ئالدىرىماستىن سۆزلىشىدۇ. لېكىن تېخى پىشمىغان غورىنى ئۈزگىلى بولمايدۇ. ئاۋدىي بۇنى چۈشىنىپ تۇرۇپتۇ. بولمىسا، كىم ئۇنى نەشىگە كەلگەن، پۇلنىڭ كەينىدىن قوغلاپ يۈرگەن بالا دەيدۇ؟

ئۇلار ئەتىسى تاڭ قاراڭغۇسىدا ئورنىدىن تۇرۇشتى. تاڭ ئەمدىلا ئاقىرىپ كېلىۋاتاتتى. چەتتەرەكتىكى ھويلىلار تېخى ئۇيقۇدا. ئۈچ چاپارمەن تاماملارنىڭ كەينىدىن ئۆتۈپ، ئاۋاز چىقارماي چۆلگە چىقىۋېلىشتى. ھەتتا ئىتلارمۇ ھاۋشىغىنى يوق. پېترۇخانىڭ گېپىگە قارىغاندا، بارىدىغان جايلىرى يىراق ئەمەس. ئۇ يولنى بىلەتتى، ياۋا كەندىر دۇچ كېلىشى بىلەن ئاۋدىيغا كۆرسىتىپ قويسەمەن دەپ ۋەدە بەرگەنىدى.

ئۇزاق ئۆتمەي ئاۋدىي مەقسىتىگە يېتتى. كەندىرنىڭ غولى پىششىق، قاتتىق بولۇپ، ئېگىز شاخلاپ ئۆسىدىكەن. شاخلىرىنىڭ ئۇچ تەرىپىگە قاراپ قارامتۇل يوپۇرماقلار ئىچىدە گۈللىرى پارچە ـ پارچە بولۇپ غولىغا يامىشىپ تۇرىدىكەن. كىشىلەر ئاسىياغا ياۋروپادىن مانا شۇ ئۆسۈملۈكنى دەپ كېلىدىكەن. «خۇدايىمەي، — دەپ ئويلايتتى ئاۋدىي كەندىر توپلىرىغا قاراپ، — قورايغا ئوخشىغان كۆرۈمسىزلا ئوت ئىكەن.

ئۇنىڭدا بەزىلەر ئۇچۇن مەقتەدىغا يەتكۈزۈپ كەيپ قىلىدىغان لەززەتلىك شەربەت بار، شۇنى دەپ باشلىرىنمۇ تىكىشىڭ بۇ كىشىلەر! ماما بۇ يەردە ئۇ يەر بىلەن بىر تەن بولۇپ ئۆسۈۋاتىتۇ!» قۇياش كۆتۈرۈلۈپ، ئۇلارنىڭ يەلكىلىرىنى قىزدۇرۇشقا باشلىدى. ئەتراپتا بىر تۇپمۇ دەرەخ يوق. ئادەمزاتسىز، باش ئاخىرى يوق چۆل. ئۇلار چۆلنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇرۇپ، ياۋا كەندىر يوپۇرماقلىرىنى بارماقلىرى بىلەن ئېزىپ ـ ئۇۋۇلاپ، ئۇنىڭ يېپىشقاق، ئۆتكۈر قاڭسىق ھىدىنى دىماغلىرىغا تارتاتتى. قانچە زامانلاردىن بۇيان بەگگىلەر بۇنى چېكىپ كەلمەكتە. ئۇلارنىڭ بەگگە خىيالىرىدا نى ـ نى گۈزەل خىياللار ئويغانمىغان دەيسىز. ئاۋدىي ھىندىستان، ئافغانىستان ۋە تۈركىيىدىكى شەرق بازارلىرىنى تەسەۋۋۇر قىلىپ كۆردى (ئۇلار توغرۇلۇق كىتابلاردىن ئوقۇغانىدى) ئادەملەر ئىستانبۇل ياكى جايپۇرنىڭ كونا شەھەر قورغانلىرى ئاستىدا، بىر زامانلاردىكى مەشھۇر سارايلارنىڭ دەرۋازىلىرى ئەتراپىدا نەشە، ئەپيۇننى ئوچۇقتىن ـ ئوچۇق ساتقان، ئوچۇقتىن ـ ئوچۇق ئالغان، شۇ يەرنىڭ ئۆزىدىكى نەشىخانىلاردا تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ چەككەن بولسا كېرەك. كېيىن بەگگە خىيال ئۇلارنى يىراقلارغا ئەپقاچقان، ئەلۋەتتە، تۇرلۇك خىيالغا بەند بولۇپ، ھەرەملەردە تەڭدىشى يوق گۈزەللەر بىلەن كەيپ ـ ساپا سۈرگەنلەر كىم؟ شاھانە بېزەلگەن پىللار ئۈستىدە، گۈل دار تەختىراۋانلاردا كۆچۈم شەھەر كوچىلىرىنى شادىيانە سەيلە قىلغانلار كىم؟ كەمتۈك بولۇپ قالغان ئاڭنىڭ زۇلمەتلىك قەھىرلىرىدە تۇغۇلىدىغان چىدىغۇسىز يالغۇزلۇق قۇچىقىغا شۇڭغۇغان، ئاندىن شۇ زۇلمەت ئىچىدە جېنىدىن جاق تويۇپ، غەزەپ ئېتىغا مىنگەن، دۇنيانى تۆپ ـ يىلتىزى بىلەن يىمىرىپ، بۇزۇپ، كۈلنى كۆككە سوروماقچى بولغانلار كىم؟ تېز، ھەر-

كەت قىلىش كېرەك، دۇنياغا يۈزلەنمەي بولمايدۇ!... بىر ژال مانلار جەننەتتەك گۈللەپ ـ ياشنىغان شەرقنىڭ ھالاكتى ۋە چۈشكۈنلىشىشنىڭ سەۋەبى شۇنىڭدا ئەمەسمىكىن؟ ناھايەت، سۈسىز چۆللەردە ھەر قەدەمدە ئايالغنىڭ ئاستىدا ئۆسۈپ تۇرغان شۇ ياۋا كەندىرلەردە ئادەمنىڭ مېڭىسىنى ئايلاندۇرىدىغان يېقىملىق ئوغا يوشۇرۇنۇپ ياتقان تۇرسا؟...

ـ ئاھ، سىز قەدىردانلىرىم! ـ دەپ سەكرەيتتى پېترۇخا غۇلىچىنى كەڭ چۆللەرگە يېيىپ، ـ قارا، ئەنە يەنە، ئەنە، ئەنە! ھەممىسى ئۆزىمىزنىڭكى. بىزنىڭ نەشىمىز! لېكىن بۇ يەردىن يىغمايمىز. بۇلار تېخى نېمە! ھېچنەرسە ئەمەس! سىلەرنى شۇنداق جايلارغا باشلاپ بارايكى، ھەيران قالىسىلەر...

ئۇلار يەنە ئىچكىرىلەپ مېڭىشتى، بىرەر سائەتتىن كېيىن ئورمان بولۇپ ئۆسكەن ياۋا كەندىرلىككە كېلىشتى. پۈتۈن ئەتراپنى ئادەمنى مەست قىلىدىغان نەشە ھىدى قاپلىغانىدى. چاپارمەنلەرنىڭ خۇشاللىقى چەكسىز ئىدى. ئۇلار نەشە بەرگىلىرى ۋە گۈللىرىنى يىغىشقا تۇتۇش قىلدى. يىغقانلىرىنى قۇرۇتۇش ئۈچۈن يېيىپ قويۇشتى. پېترۇخا، ئىككى سائەت قۇرۇتۇلسىلا بولدى، ئارتۇقى كېرەك ئەمەس، دەيتتى. ئىش بارغانسېرى قىزىماقتا ئىدى ... ھەممىسى جايىدا ئىدى. لېكىن كۈتۈلمىگەندە ئاللىقايا قىلاردىن تىك ئۇچار ئايروپىلانىنىڭ گۈركىرىگىنى ئاڭلاندى. ئۇ چۆل ئۈستىدە پەسلەپ ئۇچۇپ، ئۇلار تەرەپكە كەلمەكتە ئىدى.

ـ تىك ئۇچار، تىك ئۇچار! ـ باللارچە خۇش بولۇپ ۋارقىراشقا باشلىدى لېيۇنكا تۇرغان يېرىدە سەكرىگىنىچە.

لېكىن پېترۇخا ئۆزىنى يوقاتمىدى.

ـ يەرگە يات، ئەخمەق! ـ دەپ ۋارقىرىدى ئۇ غەزەپ بىلەن.

هەممىسى يەرگە يېتىشتى، ئوت ـ چۆپلەر ئارىسىغا يوشۇرۇنۇشتى. تىك ئۇچار ئايروپىلان سەل نېرىراقتىن ئۇچۇپ ئۆتتى. ئۇچقۇچىلار ئۇلارنى بايقىمىغان بولسا كېرەك. پېترۇخا خېلىغىچە ئۆزىگە كېلەلمىدى، ئۇنىڭ لېۋىنكىنى سۆككىنى سۆك كەنىدى. ئۇ هە دەپ، تىك ئۇچار ئايروپىلان ئەتەي بىزنى ئىزدەپ كەلگەن، دەيتتى.

ـ نېمە، ـ دەيتتى ئۇ غودۇكشىپ، ـ ئۇستىدىن هەممىسى كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ، هەتتا چاشقانمۇ كۆرۈنىدۇ. بىز ئەخمەقلەر بولساق، يۈز چاقىرىم نېرىدىن كۆرۈنمىز. يۇقىرىدىن كۆزى چۈشۈشى بىلەنلا كېرەكلىك ئورۇنغا خەۋەر قىلىدۇ. ساقچىلار ماشىنىدا كەلسە، قاچىدىغان يەر يوق. قولۇكنى كۆتۈر! ئۆلدۈك!

ئەمما سەل ئۆتمەي هەممىسى ئۇنتۇلدى. ئىشلەش كېرەك ئىدى. دەل شۇ كۈنى ئەقلىغە هېچ سىغمايدىغان هادىسە يۈز بەردى. ئاۋدىي بۆرىلەر توپىغا دۇچ كەلدى. ۋەقە مۇنداق بولغانىدى:

ئۇلار ئارام ئېلىشقا ئولتۇرۇشتى، تاماقلىرىنى يەۋېلىشتى. شۇ چاغدا پېترۇخا:

ـ ماگا قارا، ئاۋدياي. ئۆز ئادىمىمىز بولۇپ قالدىك، بىزگە كىرىشىپ كەتتىك. ساگا بىر نەرسىنى ئېيتىپ قويايي. سېنىڭ دەك يېگىلار ئۇچۇن بىر ئادىتىمىز بار: بىرىنچى قېتىم ئىشقا كىرىشكەندە ئوزىيغا بىر نەرسە سوۋغا قىلىشىك كېرەك، ـ دېدى.

ـ قانداق سوۋغا ئۇ؟ ـ هەيران بولغىنىچە قوللىرىنى يېيىپ سورىدى ئاۋدي.

ـ هە، توختا. نېمانچە قورقىسەن. ساگا بىر كىم ماگىزىنغا بېرىپ كەل، دەۋاتامدۇ؟ ماگىزىن دېگىنىك يوق بۇ يەرلەردە.

مېنىڭ دېمەكچى بولغىنىم، سەن سەرەڭگە قۇتىسىچىلىك بولۇسىمۇ شىرىسىدىن يىغ. كەندىرلىك ئىچىدە بىر پەس چېپىپ يۈرسەڭلا، بولغىنى. نېمە قىلىش كېرەكلىكىنى دەپ بېرىمەن. شۇ شىرىنى ئوزىي بىلەن كۆرۈشكەندە قولىغا تۇتقۇزىسەن، دوستلۇقىمىز ئۇچۇن دەيسەن. ئەقىللىك ئادەمغۇ ئۆزۈك، نېمە دېيىشنى بىلىسەن. ھەممىسىگە ئوزىي باش، سەن دېگەن ئۇنىڭ قول ئاستىدىكى ئادەم، ئىشەنچىنى قازىنىشىڭ كېرەك ...

ئاۋدىي خىيالغا چۆمدى: نېمە بولۇپتۇ، ئورۇنسىز ئەمەس. نەشىنىڭ ئېسىلىنى — شىرىسىنى ئوزىيغا تەقدىم قىلساڭ، يولۇڭ ئېچىلىدۇ، تونۇشۇپمۇ ئالىسەن، ھەر ھالدا، ئوزىنى كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولىسەن. ھەممىنى تىرىتىپ - قاقشىتىپ ئۆز ھۆكمىدە تۇتۇپ ئۇرغان ئوزىي بىلەن ئۇچرىشىش تولىمۇ زۆرۈر ئىدى! «ھاكىملىق، ھاكىملىق، ئىككى ئادەم يىغىلغان يەردە ئەلۋەتتە بىرى ھاكىم بولىدۇ!» دەپ ئويلاپ، ئاچچىق كۈلۈپ قويدى ئاۋدىي كاللىستراتوۋ.

— بوپتۇ، — دېدى ئۇ، — لازىم بولغىنىچە يىغىپ، ئاندىن ئوزىيغا بېرىمەن. قاچان بېرىشىم كېرەك؟ ئىستانسىغا بارغاندىمۇ؟

— ئېنىقىنى ئۇقمايمەن، — دېدى پېترۇخا، — بەلكىم ئەتە بېرەرسەن.

— ئەتە؟

— شۇنداق. ئۆيگە قايتىدىغان ۋاقىت بولدى. جاق تويدۇق. ئەتە چېسلاغا يىگىرمە بىر. ئەتە سائەت تۆتكىچە كۆزلىگەن يېرىمىزگە يېتىپ بارمىساق بولمايدۇ، يولغا چۈشىمىز.

— قەيەرگە بارىمىز؟

— قەيەرگە بولاتتى، — بىلەرمەنلىك قىلىپ كېرىلەي

پېترۇخا، ــ ماكايلى، شۇ چاغدا بىلمىسەن ــ ئۈچ يۈز ئوتتۇز زىنچى كىلومېتر غا.

ئاۋدىي يەنە سوراپ ئولتۇرمىدى. ئۈچ يۈز ئوتتۇزىنچى كىلومېتر چۇ تۆمۈر يولىدىكى بىر جاي ئىكەنلىكىنى چۈشەندى. ئۇزىي بىلەن ئۇچرىشىش ئەتە شۇ يەردە بولۇشى مۇمكىن. شۇنىڭ ئۈچۈن ۋاقتىنى قولدىن بەرمەي شىرە يىغىش كېرەك ئەمەسمۇ؟

بۇ ئىشنىڭ ئۆزىغۇ قىيىن ئەمەس، بىراق ئادەمنى بەك چارچىتىۋېتىدىكەن. ئىشنىڭ ئۇسۇلىمۇ ياۋايىلارچە. قىپيالىڭاچ بولۇۋېلىپ كەندىرلىك ئىچىدە چېپىپ يۈرۈش كېرەك. شۇ چاغدا بەدىنىڭگە نەشە گۈللىرىنىڭ چاڭلىرى چاپلىشىدۇ. كېيىن ئۇلارنى ئاستا ئۇۋۇلاپ ئالىسەن. شۇ كۈنى ئاۋدىي كالا لىستراتوۋ تارزا جاپا چېكىپ يۈگۈردى. ئۇ ئۆمۈرىدە مۇنداق چاپمىغانىدى! نەشىنىڭ شىرە چاڭلىرى كۆزگە ئوچۇق چېلىقاتتى، رەڭگىنى بىلگىلى بولمايتتى، لېكىن تولىمۇ يېپىشقاق، سىراج دەك ئىدى. ئۇ بەدەنگە يېپىشىپ قالاتتى. ئەمما ئۇنى سىيرىۋېلىش ئاسان ئەمەس. جىق ھەرەج تارتىپ، ئازراقلا شىرە يىغىش مۇمكىن. لېكىن ئۇزىي بىلەن كۆرۈشمىسە بولمايدۇ. بۇ مەملىكەتكە جار سالىدىغان، ئېغىر دەرد ــ كېسەللىكتىن ئاگاھلاندۇرىدىغان، چېكىملىككە زەربە بېرىدىغان گېزىت ماتېرىيالى ئۈچۈن غايەت زۆرۈر. ئاۋدىي بۇنى تولىمۇ ياخشى ھېس قىلىدۇ ۋە شۇنىڭ ئۈچۈن تومۇزنىڭ پىلىكىتەك كۆيدۈرۈپ تاشلايدىغان ئاپتاپلىرىغا قارىماي، ئۇياقتىن ــ بۇياققا چېپىپ يۈرگىنى يۈرگەن.

ئاۋدىي قىلىن ئۆسكەن ياۋا كەندىرلىكلەر ئىچىدە يۈگۈرەپ يۈگۈرە ھەمراھلىرىدىن خېلىلا يىراقلىشىپ كەتكەنىدى. شۇ چاغدا، كۈتۈلمىگەندە، ئۇ ئۆزىنى يېنىك پەرۋاز قىلىۋاتقاندەك

خىيالى كۆكلەردە ئۇزۇپ يۈرگەندەك سەزدى. بۇتمك قاچلىن، قانداق بولغانلىقىنى ئاۋدىي بايقىماي قالدى. ئاسماندا ئاپتاپ سېخىيلىك بىلەن نۇر چاچاتتى، ھاۋا ئىسسىق، ئاللىقانداق قۇشلار پىرىلداپ ئۇچۇشىدۇ، سايرىشىدۇ، بولۇپمۇ، چۆل تورغايلىرى تىنماستىن چىرىلدىشىدۇ، كېپىنەكلەر پىر - پىر ئۇچۇپ، گاھ قونىدۇ، گاھ كۆتۈرۈلىدۇ، خىلمۇ خىل ھاشاراتلارمۇ ئاللىقانداق ئۆز كۈيلىرىنى كۈيلىشىدۇ، مىسالى يەر يۈزىدىكى جەننەتنىڭ ئۆزى. ئەنە شۇ جەننەت ئىچىدە شىمالىي ئاق تەنلىك يىگىت ئاۋدىي تۈرلۈك ھىدلاردىن تولىمۇ سەرخۇش بولۇپ، خۇددى پۈرژىنسى بۇراپ قويۇلغاندەك ئۇياقتىن - بۇياققا يۈگۈرگىنى يۈگۈرگەن. ئۇ قىپيالىڭاچ. بېشىدا پاناماسى، كۆزىدە كۆزەينىكى، پۇتىدا سوۋسىز كەشى ۋە ئۇچىسىدا كىچىككىنە ئىشتىنىلا قالغان. ئۇ ئەڭ قويۇق ئۆسكەن كەندىرلىكلەرنى تېپىپ ئۆزىنى ئۇلارنىڭ ئىچىگە ئۇراتتى. ئۇنىڭ ئەتراپىدا چېچەكلەپ ئۇرۇق تۇتۇۋاتقان كەنە دىرنىڭ چاڭلىرى ئاقىرىپ كۆتۈرۈلەتتى. ئۇلار ھاۋا بىلەن ئاۋدىينىڭ ئىچىگە كىرەتتى، بېشىنى ئايلاندۇراتتى، غوڭۇلدىتاتتى. كۆزىگە ھەر تۈرلۈك رەڭلىك مەنزىرىلەر كۆرۈنەتتى. شىركەيپ خىيالىي تەسۋىرلەرگە تولاتتى: ئەنە، ئۇ موتسكلىتتا ئۇچۇپ كېتىۋاتىدۇ، ئاخشامقى موتسكلىتچى ئايالنىڭ كەينىگە مىنگىشىۋالغان، ئادەتتە موتسكلىتنىڭ كەينىگە خوتۇن خەق مىنىدۇ، لېكىن ئاۋدىي يىگىت بولۇپ تۇرۇقلۇق، يوغان موتسكلىتنى ئۆزى ئەمەس، ئايال باشقۇرۇپ كېتىۋاتقانلىقىدىن خىجالەت بولمايدۇ. ئۇ موتسكلىتنى ھەيدەشنى بىلمىسە ۋە ئومۇمەن تېخنىكىدىن بىخەۋەر تۇرسا، قانداق قىلسۇن. ئايال بىلەن بىر موتسكلىتتا مېڭىشنىڭ ئۆزى پەيزى ئەمەسمۇ. ئايالنىڭ چاچلىرى قالپىقى ئاستىدىن توزۇپ چىقىدۇ، شامالدا

ئۇچۇپ، ئۇنىڭ يۈزىگە ئۇرۇلىدۇ، يۈزىنى سلايدۇ، ئۇنى خۇددى شامالدەك غىدىقلايدۇ، لەۋلىرىگە، كۆزلىرىگە يېپىشىدۇ، تاماقلىرىنى قىچىشتۇرىدۇ. ئاھ، نېمىدېگەن ياخشى. نېمىدېگەن ساز: گاھىدا ئۇ ئايال كەينىگە ئۆرۈلۈپ قارايدۇ، ئۇنىڭغا شوخلۇق ۋە ناز بىلەن كۈلۈپ قويىدۇ، كۆزلىرى چوغدەك چاقنايدۇ، ئاھ. پات ـ پات شۇنداق بولسا، ئۇزاق ـ ئۇزاق داۋام قىلسا، ئەسرلەر بويى ...

شۇ چاغدا بىردىنلا ئۇنىڭ كۆزى ئۈچ بۆرە بالىسىغا چۈشتى ۋە دەرھال هوشيار بولدى. هوي، بۇ ئەزىمەتلەر قەيەردىن كېلىپ قالدى؟ ئۇ كۆزلىرىگە ئىشەنمەيتتى. ئۈچ بۆرە بالىسى قۇيرۇقلىرىنى شىپاڭشىتىپ ئۇنىڭغا يېقىنلاشماقچى، ئۇنىڭ بىلەن ئويناشماقچى بولاتتى، لېكىن يۆرەكلىرىنى تولۇق باسالماي، سەل نېرىراقتا تۇراتتى. پۇتلىرى ئۇزۇن ـ ئۇزۇن، قۇلاقلىرى دەم تىكلىنىپ، دەم سالپىيىپ تۇرىدۇ، تۇمشۇقلىرى سوزۇنچاق، يالتىراپ تۇرغان يارىشىملىق كۆزلىرى ئادەمگە كۈلكىسىنى كەلتۈرىدىغان دەرىجىدە ئىشەنچ بىلەن تىكىلىدۇ. دەل شۇ نەرسە ئاۋدىنىڭ دىلىنى غىدىقلاپ تاشلىدى ـ دە، باشقا هەممە نەرسىنى ئۇنتۇپ، ئۇلارنىڭ ئۆز ئالدىغا ئەركىلىتىپ، گوللاپ، قىزىقتۇرۇپ چاقىرىشقا كىرىشتى. ئاۋدىي بۆرە چاقلارنى ياخشى كۆرۈپ قېلىپ، پۇتۇنلەي ئېرىپلا كەتتى. شۇ ئان كۆز ئالدىدا خۇددى ئاق چاقماق چاققاندەك بولدى. چىشلىرى ئاپئاق يالتىراپ تۇرغان قانجۇق بۆرە ئۇنىڭغا ئوقتەك ئېتىلىپ كېلىۋاتاتتى ... بۇ ئىش كۈتۈلمىگەندە، شۇنچىلىك تېز. لېكىن يەنە شۇنچىلىك ئاستا ۋە دەهشەتلىك تەرزدە سادىر بولدىكى، ئۇنىڭ تىزلىرى ئۆز ـ ئۆزىدىن پۈكۈلۈپ، ئىختىيارسىز تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ قالغانلىقىنى، بېشىنى قوللىرى بىلەن توسقانلىقىنى بىلمەي قالدى. دەل شۇ هەرىكەت ئۇنىڭ

هاياتنى قۇتقۇزۇپ قالدى. لېكىن، ئۇ بۇنىڭدىنمۇ خەۋەرسىز ئىدى. بۇرە ئۇچ قەدەمچە نېرىدا ئىدى، ئۇ بىردىنلا شىددەت بىلەن تاقلاپ ئاۋدىنىڭ بېشىدىن نېرى ھالقىپ كەتتى. ھايۋان ھىدى ئاۋدىنىڭ دىمىقىغا ئۇرۇلدى. شۇ چاغدا ئۇلارنىڭ كۆزلىرى توقۇنۇشتى. ئاۋدىي بۇرىنىڭ كۆك يالقۇن چېچىۋاتقان نىگاھىنى، كۆپكۆك ۋە مىسلىسىز قەھرىلىك كۆزلىرىنى كۆردى، ۋۇجۇدى مۇزلاپ كەتتى. بۇرە بولسا، دەم ئۆتمەي يەنە ئۇنىڭ ئۇستىدىن كەينىگە سەكرىدى ۋە باللىرىنى خۇددى شامالدەك چىشلەپ، تۇرتكىلەپ كەينىگە قوغلىۋەتتى. يول ئۇستىدە يار ئىچىدىن يالىرى تىك ـ تىك بولۇپ، ھەيۋەتلىك كاللىسىنى چىقىرىپ قاراۋاتقان ۋەھىمىلىك بۇرىنىمۇ كۆكرىكى بىلەن ئۇرۇپ، چىشلەپ، غەزەپ بىلەن كەينىگە يانغۇردى. ئۇلار خۇددى بوران ئۇچۇرۇپ كەتكەندەك، بىر دەمدىلا كۆزدىن غايىپ بولدى ...

ئاۋدىي بولسا ئايىغىنى قولىغا ئېلىپ قاچتى، چۆلدە قانچىلىك چاپقانلىقىنى بىلمىدى، قورقۇنچ بوغۇزىدىن پەريات بولۇپ ئېتىلاتتى. چېپىپ كېتىۋاتقىنىدا بېشى زىكىلداپ ئاپلىناتتى، چويۇن ئېسىپ قويۇلغاندەك ئېغىرلىشىپ كەتكەن، پۇتلاشقان ئاياغلىرى ئاستىدا يەر چايقىلاتتى. ئۇ يىقىلسام ـ دە، تۇرمىسام، ئۇخلاپ قالسام دەيتتى. شۇ چاغدا ئۇ ھەدەپ قۇسۇشقا باشلىدى. ماما، ئەمدى ئۆلەيمەن، دەپ ئويلىدى. ئۇنىڭ مادارى قالمىغان بولۇپ، شۇنداق ھالەتتىمۇ ئۆزىنى قۇسۇشتىن توختىتىشقا كۈچ ئىزدەيتتى. يەنە يۈگۈرەيتتى. يەنە ھەدەپ، ئېگىلىپ ـ پۈكۈلۈپ قۇسقىنى قۇسقانىدى. قورسىقىدا چىدىغۇسىز ئاغرىق قوزغالدى. ئۇچەيلىرىنى خۇددى بىر كىم تىنماي تارتىۋاتقاندەك قىلاتتى. ئوغا شۆلگىيىگە قوشۇلۇپ ئىچىدىن چىقىۋاتقىنىدا، ئارىلىتىن يەتتە پۈكلىنىپ كەتكەن ئاۋمى تەرەپ ـ

قاقشاپ خۇداغا يالۋۇردى: «ئاھ خۇدايىم، بولدى، بەس قىل! ئەمدى ھەرگىز، ھېچقاچان، ھېچقاچان نەشە يىغمايمەن، ئەي خۇدا، ئۆزۈڭ ماڭا رەھىم قىل ...».

ئاخىر كۆڭلىنىڭ ئاينىشى توختىدى. ئۇ كىيىملىرىنى ئىزدەپ تېپىش ئۈچۈن ئورنىدىن تۇرغىنىدا، ئالدىغا پېتروۇخا بىلەن لىيۇنكا يۈگۈرۈپ كەلدى. بۆرىلەر ھەققىدىكى ھېكايە ئۇلارغا قاتتىق تەسىر قىلدى. بولۇپمۇ، لىيۇنكا قورقۇپ كەتتى.

— ئۆزۈڭنى تۇت، ھەي! نېمانچە تىترەيسەن؟ — دەپ ۋارقىرىدى ئۇنىڭغا پېتروۇخا. — ئادەملەر ئالتۇن ئىزدىگەن چاغلىرىدا نېمىلەر بولمىغان، بىلەمسەن لېكىن كەينىگە چېكىنمىگەن ... سەن بولساڭ، قانداقتۇر بۆرىلەردىن قورقۇپ ئولتۇرىسەن. ئۇلار ئاللىقاچان قېچىپ كەتكەن ...

— ئالتۇننىڭ يولى باشقا — دە، — دېدى لىيۇنكا بىزنىڭ جىملىقتىن كېيىن.

— نېمە پەرقى بار؟ — گۈركىرىدى پېتروۇخا. ئاۋدىي پۇرسەتتىن پايدىلاندى.

— پەرقى بار، پىيۇتر، — دېدى ئۇ زەئىپ ئاۋاز بىلەن، — چوڭ پەرقى بار. ئالتۇنمۇ جىق يامانلىق كەلتۈرىدۇ. لېكىن ئۇ تەقىپ قىلىنمىغان. نەشە بولسا، ھەممە ئۈچۈن زەھەر. بېشىمدىن كەچۈردۈم، ئۆلگىلى تاسلا قالدىم. پۈتۈن چۆلگە قوسۇپ چىقتىم.

— بولدى قىل شۇ گەپلىرىڭنى! ئادەتلەنمىگەن سەن. ئىزراق زەھەرلىنىپسەن. شۇنىڭغىمۇ شۇنچىلىك قىلامسەن؟ — دەپ نارازى بولۇپ قولىنى سىلكىدى پېتروۇخا. — سېنى بىر كىم مەجبۇرلاپ ئەپكەلدىمۇ بۇ يەرگە! ھەدىسلا خۇدا دەيسەن. ئۇ ياخشى، بۇ يامان دەپ كالدىرلايسەن. نېمىشقا

بىرگە پىشاڭ سالسەن، نېمىشقا سۇنى لېيتىسەن؟ پۇل دېسە، ئۆزۈڭنى تامدىن تاشلايسەن. شۇنچە يىراقتىن بۇ يەرگە پۇل دەپ كەلگەنسەن، ھېلىمۇ ياخشى بۇرە قارنىڭنى يېرىپ تاشلىماپتۇ!

— سۇنى لېيتماقچى ئەمەس، سۈزۈلدۈرمەكچىمەن، — ئاۋۇ دېنىنڭ نەزىردە يەنىمۇ ئوچۇقراق سۆزلەش پەيتى كەلگەندەك ئىدى، — ئۆزۈڭ ئەقىللىق بالسەن، پىيۇتر. جىنايەت يولىغا كىرگىنىڭنى بىلمەمسەن، ئەقلىڭ يەتمەمدۇ ...

— ھە، شۇ يولغا كىرگەنمەن! سەنچۇ، سەن قايسى يولغا كىرگەن؟!

— مەن سىلەرنى قۇتقۇزۇشنى خالايمەن!

— قۇتۇلدۇرىمەن دەۋاتقىنىنى! — جەھلى بىلەن ۋارقىرىدى پېترۇخا، — سەن بىزنى قۇتۇلدۇرامسەن تېخى؟ قانداق قىلىپ قۇتۇلدۇرىسەن، قېنى، ئېيتىپ باققىنا!

— ئالدى بىلەن خۇداغا توۋا قىلىمىز، ئەپۇ قىلىشنى سورايمىز. ئاندىن ئادەملەرگە ...

ئاۋدىي ئۇلارنىڭ كۈلمىگىنىدىن ئەجەبلەندى. پەقەت پېترۇخا ئاغزىغا بەتتام نەرسە تەگكەندەك چىرت قىلىپ تۈكۈردى.

— توۋا ئىمىش! گېپىنى قارا! — غۇدۇرىدى ئۇ، — ھە، سەن توۋا قىل. بىز پۇل تاپىز. بىزگە پۇل كېرەك، بىلدىڭمۇ. گەپ تۈگىدى. سەن توۋاڭنى قىلىۋەر! ئاۋدىي، ئەگەر چاقچاق قىلىۋاتقان بولساڭ، سەل كۆزۈڭگە قاراپراق چاقچاق قىل! بىزنى يولدىن ئازدۇرۇۋاتقانلىقىڭنى ئۆزىي ئاڭلايدىغان بولسا، چەققان جايىڭغا كىرگۈزۈۋېتىدۇ، بىلىپ قوي! ساڭا بۇرادىرىم دەپ ئېيتىۋاتىمەن. بىزنىمۇ ئارىسالدى قىلما. پۇلدىن باشقىسىغا قىزىقمايمىز. لېيۇنكا، ئۆزۈڭ دە. ساڭا پۇل كېرەكمۇ، خۇدامۇ؟

— پۇل! — جاۋاب بەردى بالا.

ئاۋدىي غىرىك قىلمىدى. گەپنىڭ داۋامىنى باشقا بىر تەرەپكە قالدۇردى.

— خوپ، قېنى، گەپنى توختاتتۇق. يېتەر، يولغا چىقايلى، — مۇرەسسەگە كەلگەندەك دېدى پېترۇخا، — سەن شىرە يىغالمىدىڭمۇ، ئاۋدىياي؟

— يىغالمىدىم. بۇرە ھۇجۇم قىلدى. قالغان ھەممىسى، نەگە قويغانلىقىم يادىمدا يوق. ئۇستېبېشىمنىمۇ تېپىۋالمىسام بولمايدۇ ...

— كىيىملىرىڭنىغۇ تاپارسەن، لېكىن شىرە يىغىپ ئۆلگۈرمەيسەن. بۇگۈن كېتىشىمىز كېرەك. مەيلى، نېمە بولغانلىقىنى ئېيتساق چۈشىنەر. چۈشەنمىسە، كېيىنكى قېتىمدا يىغىپ بېرەرسەن ...

ئۇلار نەشە قاچىلانغان سومكىلىرىنى يەلكىلىرىگە ئارتىپ يېرىم كېچىگىچە تۆمۈر يول تەرەپكە قاراپ مېڭىشتى. مېڭىش ئانچە قىيىن ئەمەس ئىدى. قۇرۇتۇلغان ئوت ـ چۆپنىڭ قانچە ئېغىرلىقى بولىدۇ دەيسىز. لېكىن نەشىنىڭ ھەتتا سۇلياۋ خالىتىلاردىنمۇ چىقىپ تۇرغان ھىدى باشنى ئايلاندۇرۇپ، كۆزنى ئۇيقۇغا تارتاتتى. چاپارمەن بالىلار تۈن نىسبىدە ئۇخلاشقا قوندى، يولنى تاڭ قاراڭغۇسىدا داۋاملاشتۇرىدىغان بولۇشتى. لېيۇنكا ئاۋدىي بىلەن پېترۇخانىڭ ئوتتۇرىسىغا تىقىلىپ ياتتى. ئۇ بۆرىلەردىن قورقۇپ قالغانىدى. بالا ئەمەسمۇ، تېخى. ھەممىسى ئەكسىچە بولدى. يول ماڭغىنىدا ئۇيقۇ باسقانىدى. ئۇخلاشقا ياتقىنىدا ئاۋدىينىڭ ئۇيقۇسى قاچتى. لېيۇنكىنىڭ ئوتتۇرىغا تىقىلىشى كۆڭلىنى ئېرىتىۋەتتى. كىمنىڭ خىيالىغا كېلىپتۇ دەيسىز، چوپچوڭلا بالا بۆرىلەردىن قورقۇپ ئولتۇرۇپتۇ. لېكىن كۆردىڭىزمۇ ئىللەتنىڭ كۈچىنى، ھايات ھەققىدىكى

تەسەۋۋۇرلارنىڭ گۈزەللىكتىن بۇزۇلغانلىقىنى. بايا لىيۇنكا قىلچىمۇ ئويلىنىپ تۇرماي دەرھال خۇدانى ئەمەس، پۈلنى ياخشى كۆرىدىغان دېدى ـ ھە. خۇدا بۇ يەردە شەرتلىك نەرسە ئىدى، تەقۋادار ھاياتنىڭ ئىما ـ ئىشارىتى ... ئاۋدىي شۇلارنى ئويلايتتى...

ياز چاغلىرىدا چۆل كېچىلىرىنىڭ ئۆز گۈزەللىكى بار. زېمىن ۋە ئاسمان پايانسىز، ئۇنىڭدىن چىقىۋاتقان جىمجىتلىقمۇ چەكسىز. كېچە ئىللىق، ئوت ـ چۆپلەرنىڭ پۇرىقى گۇپۇلدەپ تۇرىدۇ. سان ـ سانا قەسىز يۇلتۇزلار، يالتىراق ئاي ئادەمنى قاتتىق ھاياجانغا سالىدۇ. يۇلتۇزلار بىلەن كۆزلەر ئوتتۇرىسىدا زەررىچە غۇبار يوق، ھاۋا شۇنچىلىك ساپ. ئادەم تۇرمۇشتىكى ئۇرۇنۇشلىرىدىن يېگىلگەن قىممەتلىك پەيتلەردە خىيالى شۇنداق سىرلىق ئالەملەر باغرىغا شۇڭغۇيدۇ. ئەپسۇسكى، بۇ ئۇزاق داۋام قىلمايدۇ...

ھەممىسى ئۆزۈم ئويلىغانىدەك بولدى، دەپ پىكىر يۈرگۈزەتتى ئاۋدىي، چاپارمەنلەر بىلەن كەندىرلىكلەرگە كەلدىم، ھەممىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم، بېشىمدىن ئۆتكۈزدۈم. ئەمدى ئەڭ مۇرەككەپ ئىش ـــ پويىزغا ئولتۇرۇپ جۆنەش قالدى. چاپارمەنلەر ئۇنچۇن ئەڭ خەتەرلىكى ـــ نەشنى ئېلىپ كېتىش. ساقچىلار ئۇلارنى كۆپىنچە ئاسىيا ئىستانسىلىرىدا تۇتىدۇ. روسىيە تەرەپلەردە بۇ جەھەتتىن خېلى ئاسان. موسكۋاغا بېرىدىغان ۋە ئۇنىڭ ئۈ يېقىغا ئامان ـ ئېسەن يېتىۋالسام ئامەت سېنىڭكى! شۇنداق، بەزىدە پەسكەش نەپسىلەر كىچىككىنە غەلىبىگە ئېرىشىدۇ، ئىنسانلار ئارىسىدىكى ئەسكىلىكلەر بىر مەھەل تەنتەنە قىلىدۇ ...

ئاۋدىي بۇنىڭ بىلەن ھەتتا خىيالىدىمۇ چىقىشالمايتتى. لېكىن ئالايلى، جىنايەتنىڭ ئالدىنى ئېلىشلا ئەمەس، چاپار-

مەنلەرنىڭ پىكرىنى ئۆزگەرتىش، ئۇلارنى بۇ يولدىن قايتۇرۇش، قايتا تەربىيىلەشكە كەلگەندە، بۇنىڭغا قۇربى يەتمەيدىغانلىقىنى ئۇ ئەمدى چۈشەنگەنىدى. مۇشۇ چۆللەردىمۇ قەيەرلەردىدۇر ئارىلىشىپ، ھەممە نەرسىنى، جۈملىدىن، ئاۋدىنىنىمۇ چاڭگىلىدا تۇتۇپ تۇرغان، ھەممە چاپارمەنلەرنىڭ تىزگىنىنى ئۆز قولىغا ئالغان، ئاشۇ ئوزىدى دەپ ئاتىلىدىغان شەخس ئۇنىڭغا پۈتۈنلەي قارشى تۇراتتى ۋە ئۇنىڭدىن ئانچە ـ مۇنچە قۇدرەتلىكتەك ئىدى. ئۇلارنىڭ كەندىرلىك چۆلگە يۈرۈشلىرى ئوزىنىڭ ھۆكمى ۋە نازارىتىدە ئىدى، ھەقىقىي خوجايىن نەق ئوزىنىڭ ئۆزى ئىدى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئاۋدىي قاراقچىلارغا قوشۇلغان مۇساپىر راھىبتەك تولىمۇ ئايانچلىق ھالەتتە ئىدى ... ئەمما خۇداگۇي ۋە مۇتەئەسسىپ راھىب ھەرقانداق شارائىتتىمۇ راھىب بولۇپ قېلىشى كېرەك ... ھازىر ئۇ شۇنداق قىلمىسا بولمايتتى ...

كۈندۈزى بولۇپ ئۆتكەن ھەيران قالارلىق ھادىسە يەنە ئۇنىڭ خىيالىنى بەند قىلدى: ئاۋۇ ئۇزۇن پۇتلۇق تەنتەك بۇرە كۈچۈكلىرىگە قاراڭچۇ. ئۇلار ئادەمنى كۆلكىلىك، زىيىنى تەگمەيدىغان مەخلۇق دەپ ئويلىسا كېرەك. ئۇنىڭ ئۇلار بىلەن بىكمۇ ئوينىغۇسى كېپىكەتتى. چوڭ بۆرىنىڭ كېلىپ قالغانلىقىغا قاراڭ، ئۇنىڭ قۇتراپ كەتكەن كۆك كۆزلىرى يانىتتى، راسا ئاچچىقى كەلگەنىدى. ياق، شۈكۈر، ھەممىسى ئۆتۈپ كەتتى. نېمىشقا ئۇنىڭ ئۈستىدىن ئىككى قېتىم سەكرەپ ئۆتتى؟ بۇنىڭ نېمە مەنىسى بار؟ بىر ئېتىلىدىغان بولسىلا پارە ـ پارە قىلىپ تاشلىشى مۇمكىن ئىدىغۇ؟ پاناماسى بىلەن كىچىككىنە ئىشتىنىنى دېمىسە، شەھەرنىڭ قىيالىگاچ ئەخمىقى ئادىمىنى نېمىشقا ئايىدىكىن؟ پەقەت كۆلكىلىك پاراڭلاردىلا شۇنداق بولۇشى مۇمكىن. بۇنى كۆرۈڭ ئەمدى، بۆرىلەرنىڭ مەرھىمىتى

تەقدىرنىڭ مەرھىمىتى ئەمەسمۇ؟ دېمەك، ئۇ تېخى ھايات‌لىق ئۇچۇن كېرەك ئىكەن ـ دە؟ لېكىن ئۇنىڭغا قاراپ قەھرۇ غەزەپ بىلەن تاشلانغان، بالىلىرى ئۇچۇن قورقۇپ كەتكەن كۆك كۆز بۆرە شۇ قەدەر ئاجايىپ ئىدى. ھە ئۇ، ئۆز يولىغا ھەق ئىدى. لېكىن، ئاتىسىغا رەھىمەت، ئۇنىڭغا ئېتىلمىدى، گۆشلىرىنى تىشپ تاشلىمىدى. ئاۋدىنىڭمۇ ھېچقانداق گۇناھى يوق ئىدى ـ دە، ئاۋدىنىنى شۇ ھالىتىدە مۇتىسكلىت مىنگەن ھېلىقى خوتۇن كۆرۈپ قالغان بولسا، قېتىپ ـ قېتىپ كۈلگەن بولارمىدى؟ ئاۋدىي شۇنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ، ئاستاغىنا كۈلۈپ قويدى. ھەئە، خۇددى سېرك ئويۇنىدا مەسخىرىۋازنىڭ كۆرگەنىدەك مەزىلە قىلغان بولاتتى. لېكىن، ئۇ بىردىنلا قورقۇپ كەتتى: مۇتىسكلىت ئىنس ـ جىن بولمىغان چۆلدە كېتىۋاتقىنىدا ماتورى ئۆچۈپ قالىدىغان بولسا، ئۇ تىكەنىدەك يالغۇز تۇرسا، بۇ ياقتىن ئۇنىڭغا بۆرىلەر تاشلانسا، ئۇ قانداق قىلار؟! شۇ چاغدا ئاۋدىي كۆك كۆز بۆرىگە مۇراجىئەت قىلىپ، يېلىنىپ ـ يالۋۇرۇشقا باشلىدى: «سۆزلىرىمگە قۇلاق سال، ئەي گۈزەل بۆرە! سەن مۇشۇ يەرلەردە ياشايسەن. ئۆزۈڭگە قانداق ياخشى بولسا، شۇنداق ياشا، تەبىئەت قانداق بۇيرۇغان بولسا، تىرىك چىلىكىنى شۇنداق ئادا قىل. سەندىن پەقەت شۇنىلا ئۆتۈنىمەن: ئەگەر ئۇنىڭ ماتورى ئۆچۈپ قالسا، خۇدا ھەققى، بۆرىلەرنىڭ خۇداسى ھەققى، بالىلىرىڭ ھەققى، ئۇنىڭغا تەگمە! ئۇنىڭغا زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزمە! شۇنداق يوغان مۇتىسكلىتنى مىنىپ كېتىۋاتقان شۇ گۈزەل خوتۇنغا ھەۋىسىڭ كەلسە، ئۇنىڭ يېنىدا، يولىنىڭ چېتىدە بىللە چېپىۋەر، لېكىن، ئۇنىڭغا زادىلا كۆرۈنمە. قانات چىقارغىن ـ دە، ئۇچ. بۇتپەرەسلەر ئېيتقانىدەك بەلكى سەن، ئەي كۆك كۆز بۆرە، ئۇنى ئادەم قىياپىتىدىكى ئۆز ئېگىچەك دەپ تەن ئالارسەن؟ نېمە، شۇنداق بولۇشى مۇمكىن

كىن ئەمەسمۇ؟ نېمە بوپتۇ، سەن بۆرە بولساڭ، ئۇ دېگەن ئادەم، لېكىن ھەر ئىككىلارلا ناھايىتى گۈزەل، يەنە كېلىپ كېلىشكەن چىرايلىقسىلەر! سېنىڭدىن يوشۇرۇپ ئولتۇرمايمەن، ئۇنى چىن قەلبىمدىن ياخشى كۆرۈپ قېلىشىم مۇمكىن. لېكىن، مەن تەنتەكمەن، ھەئە، تەنتەكمەن، يەنە كىمنۇ بولاتتىم! پەقەت سېپى ئۆزىدىن بولغان دۇئانىلەرلا شۇنداق ئارزۇدا بولۇشىدۇ. مۇبادا مېنىڭ نېمە دەپ ئويلىغانلىرىمنى ئۇ بىلىپ قالىدىغان بولسا، كۆلۈڭىرىپ كۆزلىرىدىن ياش چىقىپ كېتىشى مۇمكىن! لېكىن شۇنىڭغا خۇشال بولىدىغان بولسا، مەيلى، قېنىپ ـ قېنىپ كۆلسۇن...»

چۆلدە تاڭ يورۇشقا باشلىدى. پېترۇخا ئاۋدىي بىلەن لېۋنكىنى ئويغاتقاندا، تېخى تاڭ قاراڭغۇلۇقى كەتمىگەنىدى، ئۇچ يۈز ئوتتۇزىنچى كىلومېتر دېگەن بەلگە قويۇلغان جايغا يول ئېلىش كېرەك ئىدى. قانچىكى بالدۇر تۇرسا، شۇنچە ياخشى. چۈنكى بۇ يەرگە باشقا نەشە يىغقۇچىلارمۇ توپلىنىپ كېلىشى مۇمكىن ئىدى. ھەر يۈك پويىزىنى توختىتىپ، ئۇنىڭغا چاندۇرماستىن چىقىپ، جالپاق ـ ساز ئىستانسىسىغا يېتىۋېلىش كېرەك. ئاندىن بۇ يەردىن ئاستا باشقا پويىزلارغا ئولتۇرىدۇ. ئومۇمەن، چاپارمەنلەر ئۇچۇن يولنىڭ ئەڭ خەتەرلىك قىسمى باشلانماقتا ئىدى. ھەممىسىگە ئوزدي رەھبەرلىك قىلىدىغاندەك قىلاتتى. ئۇچ يۈز ئوتتۇزىنچى كىلومېتردا كىم ـ كىمنى: ئۇلار ئوزىنىنمۇ ياكى ئوزدي ئۇلارنى تاپامدۇ، پېترۇخا بۇنى تۇزۈكرەك ئېيتمىدى. ئۇ يا بىلمەيدۇ، يا ئېيتىشنى خالىمايدۇ.

شۇنداق قىلىپ، ئۇلار خالتىلىرىنى يەنە يەلكىلىرىگە ئارتتى ـ دە، پېترۇخانىڭ كەينىدىن يولغا راۋان بولۇشتى. پېترۇخانىڭ خاتىرىسىگە، يولنى بىلىشىگە ئاۋدىي قايىل بولدى. ئۇ قەيەردە يار بار، قەيەردە ئادەم بىلمەيدىغان بۇلاق شىلدىر-

لاپ ئاقىدۇ، قەيەردە ئويمان ـ دۆڭ بار، ھەممىنى ئالدىن بىلەتتى. شۇنداق خاتىرە، شۇنداق قابىلىيەتنىڭ بىكار كېتىۋاتقانلىقىدىن ئاۋدىي ئەپسۇسلاندى. بىر كۆرگەن يېرىنى يادىدىن چىقارمايدىغان بالا ئىكەن!

ـــ مەن دېگەن دېھقان بالىسى ـ دە، ـــ دەيتتى پېترۇخا، ـــ بۇ يەردىن ئىككى يۈز چاقىرىم نېرىدا مويىنقۇم سەھرالىسى بار. ئۇ يەردە سايغاقلار ـــ چۆل كېيىكلىرى توپ ـ توپ بولۇپ يۈرۈشىدۇ. ئىدارىنىڭ «گاز» ماشىنىلىرىغا مىنىپ يۈرىدىغان ئەپچىل ئادەملەر ھەتتا ئوۋىنبۇرگ تەرەپلەردىن ئۇۋ قىلغىلى كېلىشىدىكەن. بۇياقتا تىرىك كاۋاپلار خالىغىنىچە چېپىپ يۈرىدۇ. ئىچىملىك بولسا، ئۆزلىرىدە يېتەرلىك. ئەنە، شاھانە ئۇۋا! لېكىن خەتەرلىك جايلىرىمۇ بار. ماشىنا بۇزۇلۇپ قالىدىغان بولسا، ئەنە شۇ چاغدا كۆرۈڭ تاماشىنى. ئۇۋچىلار سەھرادا ـ ئىزدەپ، ئادەشىپ قېلىپ، ئۆسىۋزلۇقتىن ئۆلۈپ كەتكەن چاغلارمۇ بولغان. قىش كۈنلىرى بولسا، بوراننىڭ لارغا بەرداشلىق بېرەلمىگەن. كېيىن پەقەت سۆزەكلىرىلا تېپىلغان. بىر ئۇۋچى ساراڭ بولۇپ قالغانىكەن. ئۇنى تىك ئۇچار ئايروپىلان بىلەن ئىزدەپتۇ. تىك ئۇچار ئۇنى قۇتقۇزمەن دېسە، ئۇ تىك ئۇچاردىن قاچارمىش. يوشۇرۇنۇۋالارمىش. كەيىنىدىن قوغلا ـ قوغلا مىڭ تەسلىكتە يېتىشىپ قۇتقۇزۇۋاپتۇ. ئۇ بولسا، گەپ قىلىشنىمۇ ئۇنتۇپ كەتكەن ئىكەن. خوتۇنىمۇ شۇ ئارىلىقتا باشقا بىرىگە تېگىۋاپتۇ. ۋاي، ئىپلاسەي! ئۇلارنىڭ ھەممىسى شۇنداق! مەن ئۆيلەنمەيمەن. شەھەردە بىرى بار. تازا كەتكىنى، ئازراقلا پۇل بېرىپ قويساڭ، بولدى، جېنىڭغا جان قوشىدۇ، بالا بولمايدۇ دەپ ۋەدىمۇ بېرىدۇ. چوڭ موتىسكلىتىمۇ ئېلىپ قويغانىدىم، چېخلارنىڭكى، تەنھەرىكەتچىلەر مىنىدىغىنىدىن، سارايغا قاڭتۇرۇپ قويدۇم. خالىسام، «زىگۇلى»ـ

مۇ ئالسمەن، پو ئەمەس. لېكىن ھەممىسى «ۋولگا»دىن نوچى بولسۇن. ھازىر «مېرسېدېس»قا ئوخشايدىغىنى چىقىپتۇ ئالساڭ، شۇنىڭدىن ئالساڭ. شۇنداقمىنى قولغا چۈشۈرگىلى بولامدېكىن ـ ھە؟ ئۇنىڭغا ئۇنئالغۇدىن بىرنى سېلىۋېلىپ، ئېغىناپ يېتىپ ئاڭلىساڭ. ناخشا دېگىنىمۇ يۈرەك ـ باغرىڭنى ئېزىپ تۇرسا. ھەممىسىگە تونۇش كېرەك، ھەممىسىگە پۇل كېرەك، ھەممىسىگە پۇل يېغىش كېرەك. «ۋولگا»نى مىنىپ، نەدىسەن ۋورکۇتا دەپ جۆنىسەڭ، كۆرۈپ قوي. ئاكاڭ قارىغايىنى دېسەڭ. ھى ـ ھى، ئىچى قارا يەڭگىلەر يېرىلىپ ئۆلىدۇ. ئارقىدا بوتۇلكىلارغا قاچىلانغان ئېسىل، تازا ئىچىملىكلەر، كۆپىنچىسى چەتئەلكى، ئۆزىمىزنىڭكىمۇ بار. شۇنىڭدىن ياخشىسى يوق. ئىچىڭلار ئادەمسىۇن يەنە. مۇنداق قارىسا، ئىۋانوشكا تەنتەكتىن ھېچ پەرقى يوق، مىنگىنى بولسا «ۋولگا»... شۇنىڭ ئۈچۈن ئەزىز بۇرادەرلىرىم، نەشىنىڭ كەينىدىن قوغلاپ يۈرمەن ـ دە. سىلەرنىمۇ بىر نەرسىلىك بولۇپ قالسۇن دەپ جان كۆيدۈرۈۋاتىمەن ـ دە... دەۋرىڭ كەلدى ـــ سۈر بېگىم. دەۋرىڭ كەتتى ـــ تۈر بېگىم...

پېترۇخانىڭ تايىنى يوق، يوقىلاڭ بىلجىراشلىرىنى ئاڭلاپ، ئاۋدىيىنى يەنە خىيال ئېلىپ قاچتى: ئىنسان بالىسى ئاچكۆزلۈك، ھوقۇق تەمەسى ۋە شۆھرەتپەرەسلىك ئوتتۇرىسىدا ئاۋارە ـ سەرسان بولۇپ يۈرمىدۇ. مانا شۇ ئۈچ نەرسە ـــ ئادەمنىڭ ئاڭسىنىڭ ئۈچ لەھەڭ بېلىقى. ھەممە يەردە ۋە ھەممە زامانلاردا ئادەمىي ئادەملەرنىڭ ھاياتى شۇلارنىڭ زېمىنىدا بەرقارار تۇرىدۇ. بارلىق چوڭ ـ كىچىك كۆلپەتلەر شۇلاردىن ھاسىل

بولىدۇ. ئۇلارغا ئىن ـ ئۇۋا قۇربدۇ. ئېتىقاد ۋە قاراشلارنىڭ قاششاقلىقى، ناچارلىقىمۇ شۇلاردىن. ئادەمىي ئادەملەرنىڭ تەڭداشسىز قۇدرەتكە ئىگە بۇ ئىدىيىسىنى يېڭىدىغان كۈچنى يەر يۈزىدە تېپىش قىيىن. دىنمۇ بۇنىڭدىن مۇستەسنا ئەمەس. ئىچى بوش ۋە كاۋاك كۆرۈنسىمۇ، ھېچقاچان يىمىرىلمەيدىغان بۇ قىيا تاشقا روھنىڭ قانچە ـ قانچىلىغان پەۋازلىرى ئۆزىنى ئۇرۇپ، پارچە ـ پارچە بولۇپ كەتمىگەن دەيسىز... ئۇنىڭ چاپارمەنلەرگە قوشۇلۇپ كېتىۋاتقىنىمۇ شۇنىڭ دالالىتى. روھ ئاجىز، لېكىن ھارمايدۇ... پېشانىگە يېزىلغان بولسا كېرەك... ئۇ يول بويى ئوزىي بىلەن يۈز كۆرۈشۈشكە ھازىرلىنىپ باردى، چۈنكى ئۇ جەڭگە تەييار تۇرۇشى كېرەك ئىدى.

ئۇلار ئۈچ يۈز ئوتتۇزىنچى كىلومېترغا ۋاقىتىدىن ئىككى سائەت بالدۇر يېتىپ كەلدى. سائەت ئۈچتە ئۇلارمۇ شۇ يەردە ئىدى. تۆمۈر يول بويلاپ كەتكەن يارغا يېقىنلاشقاندا، پېترۇخا: خالتاڭلارنى مەن كۆرسەتكەن جايغا قويۇڭلار، ئۆتۈپ كېتىۋاتقان پويىزلارغا قاراڭلارنى كۆرسەتمەڭلار، بېشىڭلارنى كۆتۈرمەڭلار، نېمە گەپ بولسا، ھەممىسىنى ئۆزۈم ئېيتىمەن، دەپ تاپىلىدى.

ئۇلار ئۆلگۈدەك چارچىغانىدى. بىر كۈندە شۇنچە يولنى بېسىش ئاسانمۇ! يار تېگىدىكى شۇاق بىلەن ئەمەن ئاردلاش ئۆسكەن مەخمەلدەك مايسىلار ئۈستىدە سوزۇلۇپ يېتىش نېمە دېگەن راھەت. يىراقتىن پويىزلارنىڭ گۈلدۈرلەپ يېقىنلاپ كېلىشلىرىنى ئاڭلاپ يېتىش كىشىگە ئاللىقانداق راھەت بېغىشلايدۇ. ئۇزاق ـ ئۇزاقلارغا سوزۇلغان ۋاگونلار ئاستىدا تۆمۈر ئىزلار زىڭىلداپ ۋە چىرىلداپ كېتىدۇ، ئاندىن ئېغىر چويۇن

چاقلارنىڭ تاقىراق - تۇقۇرۇق قىلىپ ئۆتكىنى ئاڭلىنىدۇ، ئۇنىڭدىن كېيىن تۆمۈر ۋە ماي پۈرىقى كېلىدۇ. بۇ شاۋقۇن كېيىن يەنە خېلىغىچە يىراق - يىراقلاردىن قۇلاقىقا ئاڭلىنىپ تۇرىدۇ، ئاندىن ئاستا - ئاستا ئالەم ئوكيانىنى قورشىغان جىمجىتلىققا سىڭىپ كېتىدۇ... يولۇچىلار پويىزى شامالدەك چېپىپ، ئۇيىقىمۇ، بۇياققىمۇ ئۆتۈپ تۇراتتى. ئاۋدىنىڭ يۈرىكى ئويناپ كەتتى. ئۇ بالا چاغلىرىدىنلا يولۇچىلار پويىزلىرىنى، ۋاگون دېرىزىلىرىدىن لىپ - لىپ قىلىپ ئۆتۈۋاتقان ئادەملەرنىڭ باشلىرىنى تاماشا قىلىشنى ياخشى كۆرەتتى. ھەي بەختسىز ئادەملەر، مېنمۇ ئۆزۈڭلار بىلەن بىللە ئەپكېتىڭلار! لېكىن ھازىر شۇ ئۆتكۈنچى ھەۋەستىنمۇ مەھرۇم بولۇپ، چاتقالنىڭ پاناھىدا بېشىنى چىقارماي يېتىشقا توغرا كەلدى. لېكىن ھەممىدىن چاتىقى — مۇشۇ يەردە يۈك پويىزىنى قاراقچىلارچە توختىتىشقا قاتنىشىدۇ. توغرا، ھېچكىم پويىزنى بۇلىماقچى ئەمەس. پويىز توختىسا، چاپارمەنلەر ئۇنىڭغا لىك - لىك سەكرەپ چىقىۋالىدۇ. قالغان ئىشلار ئۆز يولى بىلەن كېتىۋېرىدۇ، ئۇلار بارماقچى بولغان يېرىگە يۈك ۋاگونلىرىدا ئۇن - تېنسىز بېرىۋېرىدۇ...

پويىزلار ئۇياقتىن - بۇياققا تىنماستىن ئۆتەتتى. كېيىن ئۇزاق جىمجىتلىق باستى. ئاۋدىنىڭ كۆزى ئەمدىلا ئويقۇغا ئىلىنىۋىدى، بىردىنلا ئۇشتەك ئاۋازى كەلدى. پېتروۋنا قۇلىقىنى دىك قىلدى، ئاندىن ئۆزىمۇ ئۇشتەك چالدى. ئۇنىڭغا جاۋابەن يەنە بىر ئۇشتەك چېلىندى.

— خوپ، سىلەر بىمالال كۈتۈپ تۇرۇڭلار، — دېدى

پېتروۋخا، — مەن باراي، چاقىرىشۋاتىدۇ. مېنىڭسىز قىمىر قىلماڭلار، ئاڭلاۋاتامسەن ئاۋدىي، ئاڭلىدىڭمۇ ليونكا؟ يۈك پويىزىنى توختىتىش ئاسان ئەمەس. كاللىنى ئىشلىتىش كېرەك، كاللىنى.

ئۇ شۇلارنى دەپلا غايىب بولدى. يېرىم سائەتلەردىن كېيىن قايتىپ كەلدى، مىجەزى سەل پېتىر ئىدى. چىرايى ئۆزگەرگەن بولۇپ، كۆزلىرى ئوغرىلارنىڭكىدەك ئالاق - جالاق قىلاتتى، ئادەمنىڭ يۈزىگە تىك قاراشتىن ئۆزىنى ئەپقاچاتتى. ئاۋدىي بۇنداق چاغلاردا گۇمانسىراپ ئولتۇرۇشنى ياقتۇرمايتتى، بولمىغۇر ئويلارنى ئۆزىدىن نېرى قوغلايتتى. ئۆز ئەركىگە قويۇپ بېرىدىغان بولساڭ، خىيال دېگەنگە نېمىلەر كەلمەيدۇ. بەلكىم ئۇنىڭ قورسىقى ئاغرىۋاتقاندۇر... شۇنىڭ ئۈچۈن، خاتىرجەم هالدا ئاسماقچىلاپ سورىدى:

— خوش، پيۇتر، ئىشلىرىمىز قانداق؟

— يامان ئەمەس، تۈزۈك. يەنە ئازراق ساقلايمىز.

— پويىز توختىتىمىزمۇ؟

— ئەلۋەتتە. يۈك پويىزى بىزگە قولاي. پويىز ئىستانسىسىغا كېچىسى بارسا ۋە زاپاس يولدا توختىسا، تېخىمۇ ياخشى.

— شۇنداق بولمامدىغان.

ئۇلار جىم بولۇشتى. پېتروۋخا تاماكا تۇتاشتۇردى. تۈتۈننى ئىچىگە تارتىۋېتىپ، گويا هېچنەرسىنى بىلمىگەندەك:

— بىر بۇرادىرىمىزنىڭ پۇتى زەخىم يەپتۇ. ئىسمى گرىشان. بېرىپ كۆرۈپ كەلدىم. ئىشى يۈرۈشمەپتۇ. ئاقساپ يۈرۈپ قانچىلىك يىغالايتتى. تاياققا تايىنىپ يۈرۈپتۇ، ئەلۋەتتە.

ئادەمگە ئەلەم قىلىدۇ. يا ھەممىمىز ئۇنىڭغا ئاز - ئاۋدىن يېغىپ بەرسەكمىكىن. ئون ئادەم ئىكەنمىز. جىنىدەك - جىنىدەكتىن نەشە بەرسەك، بىچارىنىڭ كۆڭلى كۆتۈرۈلۈپ قالىدۇ، — دېدى.

— مەيلى، — دېدى ئاۋدىي، — لېيۇتكا ئۇخلاۋاتىدۇ، لېكىن ئۇمۇ قىزغانچۇق ئەمەس.

— ھە، لېيۇنكا ئۆزىمىزنىڭ سېخىي ئادەمىمىزغۇ! ئاۋدىياي، سەن بېرىپ گېرىشان بىلەن گەپلىشىپ كەلسەك بولاتتى. نېمە قىلدى، نېمە بولدى دەپ ھال - ئەھۋال سوراپ قويساك، سەل ياخشىلىنىپ قالارمىكىن چولاق شورلۇق...

— ئۆزىي نەدە، شۇ يەردىمىكەن؟ — ئېھتىياتسىزلىق قىلىپ سوراپ قويدى ئاۋدىي.

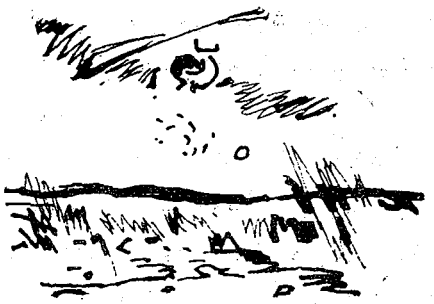
— ھە، سېنى نېمە جىن ئۇرغان ئۆزى؟ ئاغزىڭدىن ئۆزىي، ئۆزىي چۈشمەيدۇ، — جەھلى چىقتى پېترۇخانىڭ، — مەن نەدىن بىلەي؟ ساڭا گېرىشانىڭ گېپىنى قىلسام، يەنە ئۆزىي دەيسەن. كېرەك بولسا، ئۆزىي ئۆزى تېپىۋالىدۇ. غېرت قىسىپ ئولتۇر. بۇرنۇڭنى ئۇچلىما. نېمىشقا ھەدەپ سۈرۈشتۈرىۋېرىسەن؟

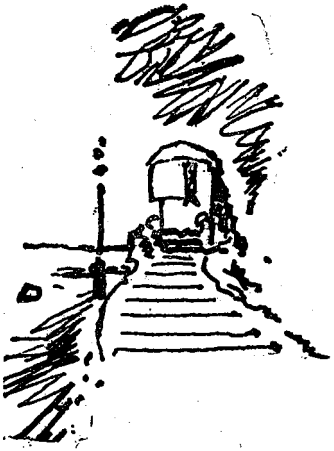
— خوپ، خوپ. سوراپ قويدۇم - دە. ئۆزۈڭنى بېسىۋال. گېرىشان نەدە؟ قايسى ياقتا؟

— ئەنە، ئۈۋۈ ياققا بار، ھە، ئەنە، سايىدە، چاتقال تېگىدە ئولتۇرىدۇ، بارغىن.

ئاۋدىي شۇ تەرەپكە ماڭدى ۋە ئۇزاق ئۆتمەيلا گېرىشانغا كۆزى چۈشتى. ئۇ ئوت - چۆپلەر ئارىسىدا، چاققانغىنا كۆرسىدا قولىدىكى تاياقچىنى ئويناپ ئولتۇراتتى. كەپكىسىنى ماڭلىيىغا باستۇرۇپ كىيىۋاپتۇ. سەزگۈر ئادەم بولسا كېرەك، ئاۋدىي تېخى

يېقىنلاشماي تۇرۇپلا، ئۇرۇلۇپ قاپىدى ۋە ئاغزىنى قولى بىلەن تۇسۇپ يۆتىلىپ قويدى. ئۇنىڭدىن نېرىراقتا يەنە ئىككى كىشى ئولتۇراتتى. ھەممىسى بولۇپ ئۈچ كىشى. شۇ چاغدا ئاۋدىي چۈشەندى: ئوزىي مانا شۇ ئادەم... پۈتلىرى قوۋۇشماي قالغان ئاۋدىي بەدىنىگە سوغۇق يامىشۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى، يۈزىنكى گۈپپۈلدەپ تەر - تەر ئۇرۇپ كەتتى...

ئىككىنچى قىسىم

I

— يارىدارغا سالام، — دېدى ئاۋدي پەس ئاۋازدا، قاتتىق دۈپۈلدەپ سوقۇۋاتقان يۈرىكىنى بېسىشقا تىرىشىپ.

خۇددى بېلىقچىلارنىڭكىدەك ئەپچىلگىنە يىغما كۈرسىدا تاياق ئويناپ ئولتۇرغان گرىشان بىر كۆزىنى قىسىپ قارىدى.

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، لېكىن كىمدىن ئىكىن بۇ سالام؟

ئاۋدي ئىختىيارسىز كۈلۈپ قويدى.

— سېنىڭ ساق ـ سالامەتلىكىڭ كېرەك بولغان ئادەمدىن ـ دە.

— ھە، شۇنداقمۇ! قايىلمەن، قايىلمەن، بىزنى خۇرسەن قىلدىڭ. ياخشى ياشلانغان ئىشنىڭ ئاخىرىمۇ يامان بولمايدۇ. ئادەمزات بولمىغان چۆلدە كۆكۈل سورىغانلىڭ يولى ياشقا. نېمىسىنى دەيسەن! ھەممىمزلا تىرىك جان ـ دە، توغرىمۇ؟

«گەپكە چېچەن ئىكەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئوقۇغان بولسا، ئىش چاتاق. بۇندىقىنى زادىلا كۈتمىگەنىدىم. بىر قىسما قىلىقلارنى قىلىدۇ، ئۆزىنى مەمەدانە قىلىپ كۆرسىتىۋاتىدۇ، — دەپ ئويلىدى ئاۋدي، — نېمە سەۋەبتىن؟ ياكى ئوزىنىڭ نەيرەڭىمكىن بۇ؟» ئاۋدي گرىشانىڭ چىرايىغا قاراپ، ئەستە قالمىغان ھېچنەرسىسى يوق ئىكەن، دەپ قويدى ئىچىدە. سىرتىدىن ئۇ ئادەتتىكى ئادەمدەكلا كۆرۈنەتتى: ئوتتۇرا بويلۇقتىن سەل ئېگىزرەك، چاچلىرى خېلىلا قوكۇر، ئۈستى بېشىمۇ يېشىغا مۇناسىپ بولۇپ، كۆزگە ئانچىلىك تاشلىنىپ

تۇرمايدۇ، تار بۇرۇلكا، ياقىسى «سىرتىما»لىق كونا كۆڭلەك، بېشىدا چۆنتەككىمۇ پېتىپ كېتىدىغان كۆرۈمسىزلا شەپكە. ئەگەر گرىشان ناكار بولمىغان ۋە شۇنىڭ تۈپەيلىدىن يوغان، بۈدۈر - چوقۇر تاياق كۆتۈرۈپ يۈرمىگەن بولسا، ئۇنى باشقا ئادەملەر- دىن پەرقلەندۈرۈۋېلىش تەسكە توختايتتى. گرىشانغا كۆپرەك تىكىلىپ قارىغان كىشى ئۇنىڭ كۆزلىرىنى يادىدىن چىقىرالمىسا كېرەك. ئۇ ئويناپ تۇرغان قوي كۆزلىرىنى ئۆزىمۇ سەزمىگەن هالدا تېز - تېز قىساتتى، قاراشلىرىدىكى مەنە ئۇزلۇكسىز ئۆزگىرىپ تۇراتتى، ئوغرىلىقچە قىيا باقاتتى، رەڭسىز قاشلىرىنى ئۇچۇراتتى، خۇددى بىر بۇلۇڭغا قىسىپ قويۇلغان، ئېتىلىپ، خىرس قىلىپ چىشلىمەكچى بولۇۋاتقان، لېكىن جۈرئەت قىلالماياۋاتقان ۋە شۇنىڭغا قارىماستىن خىرقىراۋاتقان ۋەھشىي هايۋانغا ئوخشايتتى. ئېھتىمال، گەپ قىلغىنىدا هەدىگەندىلا كۆزگە تاشلىنىدىغان ئۈستۈنكى ئۇتتۇر چىشى سۈنۈپ كەتكەنلىكىدىن شۇنداق تەسىرات پەيدا قىلىپ قالغاندۇ. «ئالتۇن چىش قويدۇرۇۋېلىشىمۇ مۇمكىن ئىدى، لېكىن نېمىشقىدۇر خالىماپتۇ، دەپ ئويلىدى ئۆزىچە ئاۋدىي، — بەلكى ئارتۇقچە كۆزگە تاشلىنىپ تۇرۇشنى خالىمىغاندۇ».

— پۇتۇڭغا نېمە بولدى؟ قايرىلىپ كەتتىمۇ؟ قارىماي قەدەم تاشلاپ قويدۇڭمۇ - يا؟ — ئەدەب يۈزىسىدىن سورىدى ئاۋدىي.

گرىشان بېشىنى بىلىنەر - بىلىنمەس چايقاپ قويدى.

— هەئە، ئازراق زەخمەت چەككەندەك قىلىدۇ، كۆزۈمگە قارىماپتىمەن، تۇغرا دېدىڭ، ئاۋدىي، ئىسمىڭ شۇنداققۇ دەيمەن، هە؟

— هەئە، ئىسمىم ئاۋدىي.

— ئىنجىلدىن ئېلىنغانغۇ دەيمەن. ئاجايىپ ئىسىملار

بولىدۇ ـ ده، هه، ـــ گرىشان سۆزلىرىنى ئەتەي سوزۇپ، تىلىنى چاينىدى، ـــ ئاۋدىي دېگەن ئىسىمدىن چېركاۋنىك پۇرىقى كېلىپ تۇرىدۇ، ـــ دېدى ئۇ ئويىچانلىق بىلەن، ـــ قاراڭ ـ هه، ئادەملەر بىر چاغلاردا خۇدانى دىلىغا تېگىپ ياشىغان. رۇس ئۆلكىسىدىكى پرېچىستېنسكىيلەر، بوگولىپوۋلار، بلاگوۋېستوۋلار مانا شۇنىڭدىن كەلگەن ـ ده. سېنىڭ فامىلەڭمۇ ئىسىمڭغا لايىق بولسا كېرەك دەيمەن، هه، ئاۋدىي؟

ـــ كاللىستراتوۋ.

ـــ مانا، كۆردۈڭمۇ، هەممىسى توغرا كېلىۋاتىدۇ... مېنىڭ تامام بولسا تولىمۇ ئاددىي، قارا ئىشچىنىڭ نامى ـــ گرىشان. لېكىن گەپ بۇنىڭدا ئەمەس. شۇنداق دېسەڭ، سەن هەقلىقسەن ئاۋدىي كاللىستراتوۋ، ئايىغىمغا قارىماپتىكەنمەن. بۇنىڭدىن قورقۇنچلۇق بىر خۇلاسە چىقمىدۇ: ئادەم ئەگەر ئۇچىغا چىققان ئەخمەق بولمىسا، پۈتىنىڭ ئاستىغا قاراپ يۈرسۇن. ئەقىلسىز باشنىڭ جاپاسىنى پۈت تارتىدۇ. دېگىنىمۇ مانا شۇ هەقتە ئېيتىلغان. كۆرۈپ تۇرۇپسەن، ئاقساقلاپ قالدىم. راستىنى ئېيتسام، شۇنداق تايىنى يوق ئىشلار.

ـــ بۇنىڭ نېمە تەسىرى بولاتتى؟ ـــ سورىدى ئاۋدىي پېترۇخا ئېيتقان گەپكە ئىما قىلىپ.

ـــ چۈشەنمىدىم، ـــ سەگەكلىكىنى يوقاتمىدى گرىشان.

ـــ شۇ مەززىسىزلىك تۈپەيلىدىن ئىشىمۇ ياخشى يۈرۈشمىگەندۇ، دېمەكچىمەن، ـــ ئوچۇقراق ئىما قىلدى ئاۋدىي.

ـــ بۇ باشقا گەپ! ـــ گرىشان شۇ زاماتلا نەيرەڭگۈزلىقىنى يىغىشتۇرۇپ، دەرھال تونىنى ئۆزگەرتتى، ـــ هەق ئىشنى نەزەردە تۇتۇۋاتقان بولساڭ، گەپلىرىڭ تۈغرا. لېكىن، بۇنىڭ هازىر ئەھمىيىتى يوق، مېنى باشقا نەرسە تەشۋىشكە سېلىۋاتىدۇ. ئۆزۈڭمۇ سېزىۋاتقانسەن، بولمىسا ماڭا سېنىڭ بىلەن شېتى ـ

پەتنى دەپ شەرتىن سۆھبەت قۇرۇپ ئولتۇرۇشتىڭ نېمە كېرەكى؟...
گەپنىڭ قىسقىسى، مېنى ئۆزلىرىنىڭ ئاقساقلىدەك كۆرۈشىدۇ، ھەربىيچىسىگە ئېيتقاندا ستارشىنا، شۇنىڭ ئۈچۈن مەن ئادەمىلىرىمنى ساقلاپ، فرونت سىزىقىدىن ئامان ـ ئېسەن ئۆتۈۋېلىشىم كېرەك، ماڭا ھەممىدىن زۆرۈرى شۇ.

ـ ئۇنداقتا، مېنىڭ يارىدىمىم لازىم بولسا، تەييارمەن، ئومۇمەن، بىر پارتىزانلىشىۋالساق، يامان بولماس ئىدى، ـ تەكلىپ قىلدى ئاۋدىي، ـ مېنىڭمۇ شۇ ئادەملەر توغرىسىدا ئېيتىدىغان گەپلىرىم بار...

ـ پىكرىمىز بىر يەردىن چىققىنىنى قارا، گەپلەر بولسا، ئويتۇ، مۇگدىشىمىز، ـ دەپ كۈندى گرىشان، ـ ئۆزۈمۇ دەل شۇنى مولجاللىۋىدىم. مىسال ئۈچۈن بىر مەسىلىنى ئېيتاي، لېكىن ئارىمىزدا قالسۇن، ـ مۇغەمبەرلىك بىلەن ئىما قىلدى ئۇ. ئاندىن بىر چەتتە گەپكە قوشۇلماي ئولتۇرغان ئىككى چاپارمەنگە بۇيرۇدى، ـ سىلەر بىكار ئولتۇرماي، بېرىپ ھازىرلىق كۆرۈڭلار!

چاپارمەنلەر ئالدىن كېڭىشىپ قويغان بولسا كېرەك، ئېيتىلغان ئىشنى ئادا قىلىش ئۈچۈن، غىڭ قىلماي كېتىشتى. گرىشان تاپشۇرۇق بەرگەچ، سائىتىگە قارىدى.

ـ بىز سائەتلەردىن كېيىن پويىزلارغا چىقىش ھەرىكىتىنى باشلايمىز. كۆرىسەن، بىزنىڭ قانداق ئىشلەيدىغانلىقىمىزنى، ـ دېدى ئۇ ئالدىن قويۇلغان شەرت بويىچە ئاۋدىيغا، ـ بىز ئىنتىزامغا قاتتىق رىئايە قىلىمىز، خۇددى پاراشوتتىن ئەسكەر تاشلىغاندەك. بىز ـ ھەقىقەتەن ۋەتەنىنىڭ سېپى ئۆزىدىن بولغان نەق پىدائىي پاراشوتچى ئەسكەرلىرى بىز. سەنمۇ بۇيرۇلغان ئىشنى قىل. بۇ يەردە «ئۇنداق ئىدى»، «مۇنداق ئىدى» دېگەن گەپلەر ئاقمايدۇ. ھەممىمىز جان كۆيدۈرۈپ

ھەرىكەت قىلساق، كەچقۇرۇن جالپاق ـ سازغا يېتىۋالمىز.

گرىشان مەنىلىك ھالدا جىم بولۇۋالدى. ئاندىن ئاۋدىنغا يالۇۋزلۇق بىلەن نەزەر تاشلىدى ـ دە، سۇئالغان چىشىنى كۆز ستىپ ھىجايىدى:

ـ ئەگ مۇھىم گەپ باشقا ياقتا. بۇ يەرگە نېمىشقا كەلگەنلىكىڭ توغرىسىدا... سەن ھودۇقمىلا ئالدىرىما. نېمە دېسەمكىن، جىنايەتچىلەر ئىچىگە بېشىگ قېيىپ چۈشۈپ قالساڭ، تېخى بۇ ھەقتە يەنە پاراڭلىشىمىز، سەن چاپارمەنسەن، ئىچىمىزگە كىرىۋالدىگ، جىق نەرسىلەر ئەمدى ساڭا مەلۇم. رەڭگىرويىڭغا قارىسام، ئانچە تەنتەكتەكمۇ قىلمايسەن. لېكىن، بۇ توزاققا ئۆز ئىختىيارىڭ بىلەن چۈشتىڭ. شۇنداق ئىكەن، بەرىكە تاپ، ساڭا شۇنچە ئىشەنچ بىلدۈرىدۇگ، سەنمۇ ئىشەنچىمىزنى ئاقلا.

ـ بۇنىڭ بىلەن نېمە دېمەكچىسەن؟

ـ بايقىشىمچە، ئۆزۈگ سېزىپ تورغان بولساگ كېرەگ...

ـ سېزىش باشقا، ئوچۇقنى بىلگەن باشقا.

ئۇلار ئۆتۈپ كېتىۋاتقان پويىز شاۋقۇنىنىڭ تىنچىشىنى كۈتۈپ، جىمىپ قالدى. ھەرئىككىسى ئەمدى بولىدىغان مۇقەررەر جەڭگە ھازىرلىق قىلىۋاتاتتى. ئادەملەرنىڭ مۇئامىلىسى نەقەدەر غەلىتە ـ ھە، دەپ خىيالىدىن ئۆتكۈزدى شۇ پەيتتە ئاۋدىي، مانا مۇشۇ بىپايان چۆلدە ھەممە تەگ، ھەممىنىڭ ئىمكانىيىتى باراۋەردەگ، ئىش ئوڭىدىن كەلمىسە، ھەممىسى قولغا چۈشىدۇ، قانۇن ئالدىدا تەگ جاۋاب بېرىدۇ. ئامىتى كەلسە، ھەممە بىردەگ مەنپەئەتدار بولىدۇ، لېكىن مۇشۇ يەرگىمۇ ئادەملەر ئۆز قانلىرى بىلەن شەكىللەندۈرگەن قانۇنلىرىنى سۆزەپ كېلىشكەن ۋە گرىشان ئۇلارنىڭ ئۈستىدىن ھاكىم بولۇۋالغان، بۇ يەردە ئۇنىڭ ھۆكمى ئۆتىدۇ.

— دېمەك، سەن ئوچۇقلا گەپلەشمەكچىكەنسەن — دە، — دەپ ئاردىدىكى جىمجىتلىقنى بۇزدى گېرىشان، — ئۇنداقتا بوپتۇ، — مۇجمەل قىلىپ گېپىنى سوزدى ئۇ. ئاندىن خۇددى ھوشىنى تاپقاندەك مۇغەمبەرلىك بىلەن قوشۇپ قويدى، — ماڭا قارا، ساڭا بۆرىلەر ھۇجۇم قىلغانمىش، راستمۇ؟

— ھەئە، شۇنداق بولدى، — دەپ تەستىقلىدى ئاۋدي.

— ساڭا بىرنەچچە سوئالىم بار. شۇلارغا جاۋاب بېرىشىڭ ئۈچۈن، قىسمەت سېنى تېرىك قالدۇرغان ئوخشايدۇ، شۇنداق ئەمەسمۇ، ئاۋدي كاللىستراتوۋ؟ — كەمتۈك چىشىنى كۆرسىتىپ ھىجايدى گېرىشان.

— بەلكى شۇنداقتۇر.

— ئۇنداقتا گەپنى ئايلاندۇرما. ماڭا ھازىر، مۇشۇ تاپتا، مەشەنىڭ ئۆزىدىلا جاۋاب بېرىسەن. نېمىشقا مېنىڭ يىگىتلىرىمنى يولدىن ئازدۇرىسەن؟

— گېپىڭگە بىر تۈزىتىش بەرسەم قانداق، — ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدى ئاۋدي.

— نېمە دەيسەن؟ قانۇنغا يەنە تۈزىتىش كىرگۈزمەكچىمۇسەن؟

— مەن ئۇلارنى توغرا يولغا سالماقچىمەن، شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ يەردە «يولدىن ئازدۇرۇش» دېگەن گەپ كەتمەيدۇ.

— بۇ مەمەدانچىلىقتى يىغىشتۇر، يولداش كاللىستراتوۋ. توغرا يولمۇ، ناتوغرىمۇ، بۇ ھەقتە ھەركىمنىڭ ئۆز چۈشەنچىسى بار. سەن ھەزىل — چاقچاقنى قوي. گەپنى ئايلاندۇرۇپ ئولتۇرىدىغان يەر ئەمەس بۇ. سەن بۇ قىلىقلىرىڭ بىلەن نېمىلەرگە ئېرىشمەكچىسەن، ھەزرەت ئاتا خانىم؟

— نېمە؟ سەن مېنى ئۆزىنىڭ پايدىسىنى كۆزلەپ يۈرىدۇ دەپ ئويلاۋاتامسەن؟

— بۇنىڭغا گۇمانىم يوق، بولمىسا نېمە؟ — قوللىرىنى كەڭ يايدى گرىشان ۋە خۇددى تاپتىمۇ دېگەندەك قىلىپ مەسخىرىلىك ھىجايدى.

— ھېچ نەرسىنى كۆزلىگىنىم يوق، ماڭا ھېچ نەرسە كېرەك ئەمەس. — كەسكىن جاۋاب بەردى ئاۋدىي.

— ناھايىتى ياخشى! — خۇشال بولۇپ توۋلىدى گرىشان، — گېپىڭ جايىدا! مېنىڭ دېگىنىمدەك چىقىۋاتىدۇ. سەن تازا ھېلىقىدەك ساراڭ تەلۋىلەردىن ئوخشايسەن، بۇنداق ئادەم...

— بەس! نېمەدېمەكچى ئىكەنلىكىڭنى بىلىپ بولدۇم.

— بىرىنچىدىن، مويىنقۇمغا نەشە يىغىش باھانىسىدە كەلگىنىڭ، ئارىمىزغا كىرىۋالغىنىڭ پۇل تېپىش ئۈچۈنلا ئەمەس، شۇنداقمۇ؟ سەن پۇلنى ئەمەس، ئەيسا پەيغەمبەرنى ياخشى كۆرىسەن، توغرىمۇ؟ بۇنىڭ سەۋەبى سېنىي دىنىي مەكتەپتىن قوغلىۋەتكەندىن كېيىن بېشىڭنى نەگە تىقىشنى بىلمەي قالغىنىڭدىنمۇ ئەمەس. ئىشىڭ ھەممە يەردە ئوڭىدىن كەلمىگىنىدىنمۇ ئەمەس، تاپتىمۇ؟ مەن شۇلارنىڭ ئورنىدا بولغان بولسام، سېنى ئىللا — بىللا دېگىنىڭگە قويماي، تېپىپ يولغا سالاتتىم. بۇ ھالىڭدا سېنى بېشىغا تاڭاتتىمۇ ئۇلار. دىندارلار ئەلمىساق تىن قالغان كونا ئويۇنلارنى ياقتۇرىدۇ. سەن بولساڭ، ئېسىڭنى يەپ قويغانلىقىڭ ئۈچۈن، ھەممىسگە جىددىي قارايسەن...

— شۇنداق، سەنمۇ ماڭا جىددىي قارا، — دېدى ئاۋدىي.

— شۇنداق بولمايچۇ! مېنى چۈشەنمەيدۇ دەپ ئويلاۋاتامسەن؟ مەن ھەممىسنى كۆرۈپ تۇرۇپتىمەن. كىملىكىڭنى ئېچى — تېشىڭدىن كۆرۈپ — بىلىپ تۇرۇپتىمەن. سەن قەلەندەر-سەن، ساراڭلىقىڭدىن مۇشۇ كويلارغا چۈشۈپ يۈرىسەن. بولمىسا بۇ يەرلەردە ساڭا پىشۇرۇپ قويۇپتىمۇ؟ سەن نەشە يىغىپ،

مەنئى قىلىشتىن ۋەھىمىنى پۈتۈل قىلىپ جان بېقىپ يۈرگەن بىزدەك بىچارىلەرنىڭ كۆڭلىنى ئېچىپ قويغىلى، رەزىللىك ئۇرىسىدىن خالاس قىلغىلى كەلگەن؛ ھىدى ئۇچ چاقىرىم جايدىن ئادەمنىڭ كۆڭلىنى ئىلەشتۈرىدىغان، ئەبجىقى چىقىپ كەتكەن پەند ـ نەسىھەتلەرنى تارقىتىمەن دېگەن؛ گۇناھكارلارنى گۇناھتىن خالاس قىلغۇچى بولىمەن دەپ كۆڭلۈڭگە پۈككەن؛ ئۇلارنى يامان يولدىن قايتۇرىمەن، دەپ ئويلىغان. بىزنىڭ ئۆزگىرىشىمىزنى، توۋا ـ تەزەررۇ قىلىشىمىزنى، ھەممە قانداق بولسۇن خۇددى شۇنداق بولۇشىمىزنى ئىستىگەن، سەن ئومۇمىي ئاڭ ئەندىزىلىرىنى بەكمۇ قەدىرلەيسەنغۇ. شۇنداق ئەمەسمۇ؟ ھازىر غەرىبمۇ بىزنى، بىر ئەندىزىدە پىكىر قىلىدۇ، دەۋاتىدۇ، ــ گىرىشان كۈتۈلمىگەندە ئورنىدىن دىككىدە تۇرۇپ كەتتى، ئۇنى كۆرگەن ئادەم زادىلا پۈتى زەخىم يېگەن دېمەيتتى، ئۇ ئاۋدىيغا يېقىنلىشىپ، قىزىرىپ كەتكەن كۆزلىرىنى ئۇنىڭ يۈزىگە قادىدى، ــ ھەي، خالاس قىلغۇچى ۋەكىل، ساڭا قارشى قانداق كۈچ تۇرغانلىقىنى بىلەمسەن؟

ــ بىلىمەن، شۇنىڭ ئۈچۈنلا بۇ يەرگە كەلدىم. يەنە ئاگاھلاندۇرۇپ قويايى، مەن دېگىنىمدىن يانمايمەن. سىلەرنى دەپ مۇشۇ يولغا كىرىدىم، ئەمدى پىشانەمگە يېزىلغىنىنى كۆرەمەن. سەن بۇنىڭدىن ئەجەبلىنىپ يۈرمە.

ــ ھە، تېخى بىزنى دەمسەن! ــ گىرىشانىڭ چىرايى پۈرۈشۈپ كەتتى، ــ كۆڭلۈڭنى توق تۇت، ئەجەبلەنمەيمەن. ئىنسانىيەتنىڭ قۇتقۇزغۇچ خۇداسى چەمبەرچاس باغلىنىپ، ئەقلىدىن ئېزىشقا تاس قالغانىدى، مەن بۇنىڭدىنمۇ ئەجەبلەنمەيمەن،... ئۇنىڭ قوللىرى كىرىستقا مىخلانغان، بېشى كۆكسىگە چۈشكەن، چىرايى ئازابتىن پۈرۈشكەنىدى. مانا بۇنى سەنلەر كۆرۈش! ئەمما يىغلاشما، ئەبەدىلئەبەد تاۋاپ قىلىش!

راست، بەزىمبىر ئەقىللىق ئادەملەر قانچە زاماننىلاردىن بېرى بىزنى قۇتقۇزماقچى بولۇپ يۈرۈۋاتىدۇ. ئۇلار شۇنى ئۆزلىرىگە كەسىپ قىلىشۋالغان! ئاخىرى نېمە بولدى؟ بۇ دۇنيادا كىمنى قۇتقۇزالدى؟ نېمىلەرنى قۇتقۇزالدى؟ قېنى، جاۋاب بەر! بۇرۇن مەۋجۇت نەرسىلەرھازىرمۇ ئوخشاشلا مەۋجۇتقۇ، ئادەم يەنىلا شۇئادەم. شۇنىڭدىن بۇيان ئادەمنىڭ مىجەز ـ خەلقى قىلچە ئۆزگەرمىدى. بىز بولساق، بىز گۇناھكارلارنى كىم كېلىپ گۇناھتىن خالاس قىلارىكىن دەپ تۆت كۆز بىلەن كۈتۈۋاتىمىز. سەن كاللىستراتوۋ بۇ ئىشنى قىلىشقا لايىق ئەمەسسەن. بىراق، سەن توساتتىنلا ئارىمىزدا ئۈندۈڭ. سەن كەلدىڭ، ئۆزۈڭگە توپىمۇ يۇقتۇرماي كەلدىڭ! ـــ ئىستىھزا بىلەن لېۋىنى پۈرۈشتۈردى گرىشان، ـــ مەرھەمەت. ئەي ياش خرىستوس!

ـــ مېنىڭ ئۇستۇمدە ئاغزىڭغا كەلگىنىچە گەپ قىلىۋېرىشىڭ مۇمكىن، لېكىن ئەيسانىڭ نامىغا شەك كەلتۈرمە! ـــ تەنبىھ بەردى ئاۋدىي، ـــ مېنى قانداق كېلىپ قالدى بۇ، دەپ ئەجەبلىنىۋاتسەن، جەھلىڭ تۇتۇۋاتىدۇ. ۋەھالەنكى، بۇنىڭ ھېچبىر ئەجەبلىنەرلىك يېرى يوق. پىشانەمگە سېنىڭ بىلەن ئۇچرىشىش پۈتۈلگەنىكەن. ئوبدانراق ئويلاپ باق! نېمايىتى، سەن بۇنى چۈشەنمەسسەنمۇ! مەن بولمىسام، باشقا بىر كىم سەن بىلەن ئەلۋەتتە توقۇنۇشىدۇ. مەن بولسام سېنىڭ بىلەن ئۇچرىشىشنى ھېسابقا ئېلىپ قويغانمەن...

ـــ ئېھتىمال، مېنمۇ ھېسابقا ئېلىپ قويغانسەن؟

ـــ ھېسابقا ئالمامدىغان. بىزنىڭ بىر ـ بىرىمىزگە دۇچ كېلىشىمىز مۇقەررەر ئىدى. مانا، مەن يېتىپ كەلدىم. سەن دېگەندەك ئۆزۈمگە توپىمۇ يۇقتۇرماي كەلدىم.

ـــ پاراسىتىگە ھەشقاللا، ئوغلان. بىز بىر ـ بىرىمىزسىز كۈن كۆرەلمەيمىز، بۇنىڭ ئۆزىگە يارىشا بىر بىمەززە قانۇنـ

يىتىمۇ بولسا كېرەك. لېكىن ئۆپكەڭنى بېسىۋال، خالاس قىلـ غۇچى كاللىستراتوۋ. سېنىڭ قائىدەڭ بويىچە، ئەمەلىيەتتە، ھېچ نەرسىگە ئېرىشكىلى بولمايدۇ. لېكىن، قىزىق يېگىت ئىكەنـ سەن. شۇنداق بولسىمۇ، بۇ مەمەدانىچىلىقنى بولدى قىلايلى. بولدى. كىملىكىڭ ماڭا ئېنىق! ساڭا بىر ياخشى مەسلىھەت بېرەي، بار، يولۇڭدىن قالما، كاللىستراتوۋ، ھەممىدىن ئاۋۋال ئۆز جېنىڭنى قۇتقۇز، ساڭا ھازىر ھېچكىم قول تەگـ كۈزمەيدۇ. چۆلدىن يىغقان نەرسىلىرىڭنى بولسا، خالىساڭ، باشقىلارغا ئۈلەشتۈرۈپ بەر، يا كۆيدۈرۈۋەت، يا شامالغا چاچ، بۇ سېنىڭ ئىختىيارىڭ. لېكىن ئوڭ قۇلىقىڭ بىلەنمۇ، سول قۇلىقىڭ بىلەنمۇ ئوبدان ئاڭلىۋال، ئەمدى ھېچقاچان بىزگە يېقىن يولىما! — گرىشان شۇنداق دەپ تايىقىنى تاشقا مەنىلىك ئۇرۇپ قويدى.

— مەن سېنىڭ بۇ مەسلىھىتىڭگە كىرەلمەيمەن، بۇ ماڭا توغرا كەلمەيدۇ.

— ماڭا قارا، سەن قىپقىزىل سارىڭ ئىكەنسەنغۇ! ساڭا نېمە توسقۇنلۇق قىلىدۇ؟

— مەن خۇدا ئالدىدىمۇ، ئۆزۈمنىڭ ئالدىدىمۇ سىلەر ئۈچۈن جاۋابكارمەن... بەلكى سەن بۇنى چۈشەنمىسەڭ كېرەك...

— ياق - ياق! نېمىشقا چۈشەنمەيدىكەنمەن؟ — دەپ ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ ۋارقىرىدى گرىشان غەزەپتىن چىرايى تاتارـ غان ھالدا، — مەن، ھەر ھالدا، تىياتىر كىشىلىرى ئارىسىدا ئۆسكەنمەن، ماڭا ئىشەن، نېمە ئويۇن كۆرسەتمەكچى بولۇۋاتـ قىنىڭغا ئەقىلىم يېتىپ تۇرۇپتۇ، چۈشىنىمەن. لېكىن سەن ئويۇنغا ھەددىدىن زىيادە بېرىلىپ كەتتىڭمۇ - قانداق؟ ھەرقانداق، ھەتتا ئەڭ ئۇلۇغ ئويۇنلاردىن كېيىنمۇ پەردە

يېپىلىدىغۇ. ماڭا هازىر، يولداش كاللىستراتوۋ، پەردە بىردىنبىر تاماشىبىنىڭ ئالدىدا يېپىلىدۇ. كۆزۈڭگە قارا، بالا. سېنى دەپ ئوشۇقچە گۇناهقا پېتىپ يۈرمەي يەنە، ئېسىڭنىڭ بارىدا ئېتىكىڭنى ياپ!

ــ گۇناه دەيسەنغۇ، نېمە دېمەكچى بولۇۋاتقىنىڭنى بىلىپ تۇرۇپتىمەن. لېكىن مېنىڭ ئۈچۈن قاباھەتنى كۆرۈپ ــ بىلىپ تۇرۇپ، ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرۈپ كېتىشتىن ئارتۇق گۇناه يوق. مېنى يولۇمدىن قايتۇرىمەن دەپ ئاۋارە بولما. ئېيتايلى، مۇنۇ لېيۇنكا، پېترۇخا ۋە ساڭا تىزگىننى تۇتقۇزۇپ قويغان باشقا بالىلارنىڭ هالى نېمە بولىدۇ، مەن بۇنىڭغا پەرقسىز قاراپ تۇرالمايمەن، جۇملىدىن ساڭىمۇ.

ــ باردىكاللا! ــ ئۇنىڭ گېپىنى بۆلدى گرىشان، ــ بىزنىڭ تۇرمۇشىمىزغا ئارىلىشىشقا نېمە هەققىڭ بار؟ قانداق ياشاش هەر كىمنىڭ ئۆز ئىختىيارىدا. سېنىڭ ئۆمرۈمدە مانا هازىر كۆرۈپ تۇرۇپتىمەن. سەن كىم بولىسەن؟ خۇددى ساڭا ئاسماندىن مۇبارەك ۋەهىي چۈشكەندەك، مەن ۋە باشقىلار ئۈستىدە قايغۇرىسەن. جېنىڭنى قىينىما. ساراڭ بولساڭ، ئۆزۈڭگە. خۇدا خەيرىڭنى بەرسۇن، ماڭ بۇ يەردىن. بىز سېنىڭسىزمۇ كۈنىمىزنى كۆرەرمىز، چۈشەندىڭمۇ؟!

ــ ياق، مەن ئۇنداق قىلالمايمەن! ئاسماندىن ۋەهىي كەلگەنمۇ، دەۋاتسەن، ماڭا هېچقانداق ۋەهىي ۋە يولىيورۇق كەلمىگەن. ئادالەت ۋە بۈرچ تۈيغۇسى ماڭا شۇنداق قىلدۇرۇۋاتىدۇ، مەن ئەنە شۇلارنىڭ ۋەكىلىمەن، بۇلارنى هېسابقا ئېلىش ــ ئالماسلىق سېنىڭ ئىشىڭ، ئەمما مەن، قانداق بولمىسۇن، ئۇلارنى ئادا قىلىمەن. هازىر سەن ئۆز تەقدىرىمنى ئۆزۈم هەل قىلىمەن دېدىڭ. بۇ گەپ قۇلاقتا چىرايلىق ئاڭلىنىدۇ. بىراق، بىر ــ بىرىگە دەخلىسىز تەقدىر يوق. تۇغۇلۇش

ۋە تۆلۈشتىن باشقا تەقدىرنى تەقدىردىن ئاجرىتىدىغان سىزمۇ يوق. تۇغۇلۇش ۋە تۆلۈش ئارىلىقىدا بولسا، بىز خۇددى ئېشىلگەن يىپلاردەك بىر ـ بىرىمىزگە قوشۇلۇپ كېتىمىز. گېرىشان، سەن ۋە ساڭا تەۋە بولغان ئاۋۇ ئادەملەر تۆز پايدا‌ڭلارنى كۆزلەپ، باشقىلارغا ماڭا مۇشۇ چۆلگەردىن نەشە بىنلەن بىللە بەختسىزلىك ۋە كۈلپەت ئېلىپ بارمىسىلەر، ئادەملەرنى كەيپ ۋەسۋەسىگە سالمىسىلەر، تۆزىنىڭلارغا ئىلىندۇرمىسىلەر، تۆلارنى ئۆمىدسىزلىك ۋە پەسلىك قاينىمىغا تاشلايسىلەر.

ـــ سەن نېمىدەپ بىزگە قارىلىق قىلىسەن؟ بىز نېمە قىلىش، قانداق ياشاشنى سەندىن ئۆگىنىشىمىز كېرەكمۇ؟

ـــ مەن قازى ئەمەسمەن، سىلەرگە ئوخشاشلا بىر ئادەم مەن، پەقەت...

ـــ نېمە پەقەت؟

ـــ پەقەت مەن ھەممىمىزنىڭ ئۆستىدە ھېسابات ھەيدە‌ۋاتقان ئىگىمىز ئەمەس. شەپقەتنىڭ ئەڭ ئالىي ھاكىمى خۇدانىڭ بارلىقىغا ئىشىنىمەن.

ـــ يەنە خۇدا! خوش، بۇنىڭ بىلەن يەنە نېمە دېمەكچىسەن؟

ـــ خۇدانىڭ مەرھىمىتى بىزنىڭ ئىرادىمىز ئارقىلىق نامايان بولىدۇ. ئۇ بىزدە ياشايدۇ، ئېڭىمىز ئارقىلىق بىزگە تەسىر كۆرسىتىدۇ.

ـــ بۇ يوقىلاڭ گەپلەرنى قوي. خوپ، شۇنداق بولسا نېمە بوپتۇ؟ بىزگە بۇنىڭ نېمە دەخلىسى بار؟

ـــ نېمىشقا دەخلىسى بولمايدىكەن! ئەقىل ـ ئىدراكنىڭ قۇدرىتى بىلەن ئىنسان ئۆزىگە ئۆزى خۇددى خۇداغا ئوخشاش تەسىر قىلىدۇ. ياماناتلىقنى چىن دىلىدىن تەن ئېلىش دېگەن نېمە گەپ؟ مېنىڭچە بۇ ئۆزى ئۆقتى خۇدا دەرىجىسىدە تۇرۇپ

قارغاشتۇر. ئىنسان ئۆز ماھىيىتىگە يېقىنچە قاراشنى ئۆزى بەلگىلەيدۇ.

— ئۇنداقتا، سېنىڭ بۇ قارىشىڭ بىلەن ئاممىنىڭ پىكرى ئوتتۇرىسىدا نېمە پەرق قالىدۇ؟ بىز ئاممىنىڭ ئەسىرى بولۇپ قالماسلىق ئۈچۈن، ئاممىنىڭ پىكرىدىن ئۆزىمىزنى ئەپقاچمىز. سىلەر بىزگە تەڭ كېلەلمەيسىلەر، بىز ئالاھىدە ئادەملەرمىز.

— خاتا پىكىر. ئەركىنلىك قانۇنىدىن قورقمىغانلا ھەقىقىي ئەركىنلىك بولىدۇ، ئەكسىچە بولغاندا، ئۇ خام خىيال، سېنىڭ ئەركىنلىكىڭ دائىم قورقۇنچ ئىچىدە، قانۇنىي جازانىسى كۈتۈپ ياشايدۇ...

— خوپ، ئۇنداق بولسا نېمە بوپتۇ؟ ساڭا بۇنىڭ نېمە چېتىشلىقى بار؟ بۇ يولنى سەن ئەمەس، ئۆزۈمىز تاللىۋالغان.

— توغرا، ئۆزۈڭ تاللىۋالغان. لېكىن بۇ يولغا سېنىڭدىن باشقىلارمۇ كىرگەن. توسۇق كوچىدىن چىقىپ كەتكىلى بولامدۇ؟ مانا مەشەنىڭ ئۆزىدە، چۆلدە، ئوچۇق ئاسمانىنىڭ تېگىدە تۇۋا - تەزەررۇ قىلىڭلار، بۇ ئىشتىن پۇتۇنلەي ۋاز كېچىمەن دەپ، ئۆزۈڭلارغا ۋەدە بېرىڭلار، خەتەرلىك سودىنىڭ پايدىسىدىن، يارامسىز ئادەتلەردىن يۈز ئۆرۈڭلار، تەڭرى بىلەن، ھەممىمىزنى بىردىنبىر ئاڭ ۋاستىسىدە بىرلەشتۈرگەن خۇدا ئوغلى ئاتالغان ئەيسا بىلەن مۇرەسسەگە كېلىڭلار...

— خوپ، ئاندىن نېمە بولىدۇ؟

— ئاندىن سەن يەنە چىن ئىنسان دېگەن نامغا مۇشەررەپ بولىسەن.

— پاھ، نېمىدېگەن چىرايلىق گەپ بۇ! يەنە كېلىپ شۇنچىلىك ئاددىي، تېخى، — گرىشان تاپىقىنى ئويناپ ئولتۇرۇپ، قاپىقىنى سالدى، دۆڭنىڭ كەينىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان يەنە بىر يۈك پويىزنىڭ شاۋقۇنى بېسىلىشنى كۈتتى، ئاندىن

تىلى ھەددىدىن زىيادە ئەركىنلىشىپ كەتكەن ئاۋدىنىغا مەسخە رىلىك كۆزلىرى بىلەن تېشىۋەتكۈدەك تىكىلىپ شۇنداق دىدى، — مۆھتەرەم ئاۋدىي، سېنىڭ گەپلىرىڭنى پۈتۈن دىققىتىم بىلەن ئاڭلىدىم. خۇشال بولمايلا قوي. سەن قاتتىق خاتا قىلىۋاتىسەن. ئۆزۈڭچە، مېنىڭدىن باشقا ھېچكىم خۇدا بىلەن دىلىدا گەپلىشەلمەيدۇ، دەپ ئويلىساڭ كېرەك. بىلىپ قوي، خۇدا بىلەن مۇئامىلە قىلىدىغان يالغۇز سەنلا ئەمەس. سەن تەقۋادار بولساڭ، بۇ نېمەتتىن بىزمۇ مەھرۇم ئەمەسمىز. ئەپتىڭگە قارا، قورقمىنىڭدىن دېمىڭ ئېچىڭگە چۈشۈپ كەتتى، ئەجەبلەنمە. ماڭا ئوخشاش بىر ئادەمنىڭ خۇدا بىلەن ئالاقە قىلىپ تۇرۇشى ساڭا بەكمۇ غەلىتە تۇيۇلۇۋاتىدۇ — ھە؟

— ئۇنداق ئەمەس. پەقەت «ئالاقە» دېگەن سۆز تولىمۇ قىزىق تۇيۇلدى. ئەكسىچە، سېنىڭ ئاغزىڭدىن بۇنداق گەپنى ئاڭلاپ خۇرسەن بولدۇم. بەلكى سەن پىكرىڭنى ئۆزگەرتكەنسەن؟

— ھەرگىز! شۇنچىمۇ ساددا بولامسەن. خوپ، ئۇنداقتا بىلىپ قوي، كاللىستراتوۋ، پەقەت تىلىڭنى چىشلەپ قالمىساڭلا بولدى. خۇداغا مېنىڭمۇ بارار يولۇم بار، مەن ئۇنىڭ ھۇزۇرىدىغا ئارقا ئىشىكتىن كىرىمەن. خۇدا دېگىنىڭ سەن ئويلىغاندەك ناز — پىراق قىلىپ تاللاپ ئولتۇرمايدۇ...

— خۇدانىڭ ئالدىغا ئارقا ئىشىكتىن كىرىپ نېمىگە ئېرىشەتتىڭ؟

— ئېرىشىدىغان نەرسەم مېنىڭكىدىن كەم بولمايدۇ. مەن ئادەملەرگە شادلىق بېغىشلايمەن. ئۇلار كەيپىچىلىكتە خۇدانىڭ ۋىسالىغا يېتىدۇ. مەن بېرىدىغان نەرسىنى ئۇلار يا سېنىڭ پەند — نەسىھەتلىرىڭدىن، يا ۋەزلىرىڭدىن ياكى دۇئا — ئىبادەتلىرىدىن تاپالمايدۇ... مەن ئۆز ئادەملىرىمنى خۇداغا باشقا ھەرقانداق ئادەمدىن تېزرەك يەتكۈزىمەن.

ـ پۇلغا سېتىۋېلىنغان خۇداغا يەتكۈزەمسەن؟ زەھەرنىڭ ياردىمى بىلەنمۇ؟ بېگىسىنى ئايلاندۇرۇپمۇ؟ سەن تېخى بۇنى خۇدانىڭ ۋىسالىغا يېتىش بەختى دەيسىنا؟!

ـ ھە، نېمە بوپتۇ؟ سەن بۇنى، خۇدانى ئاياغ ـ ئاستى قىلغانلىق دەمسەن؟ بولدى. قوي! نازۇك كۆڭۈللەرگە ئازار بەرگەن يېرىم بارمۇ؟ نېنىڭنى يېرىم قىپتىمەنمۇ؟ يولۇڭنى توسۇپ قويدۇممۇ؟ شۇنداق، مەن پۇلغا، نەشىگە تايانىدىم، نېمە بوپتۇ؟! پۇل دېگىنىڭ ئاسانلىقچە قولغا كېلىدىغان نەرسە ئەمەس. پۇل ـ ھەممە نەرسە! نېمە، پۇلنىڭ خۇداسى پۈتۈنلەي باشقا دەپ ئويلىغانمىدىڭ؟ چېركاۋلار ۋە باشقا تەشكىلاتلاردا سىلەر پۇل ئىشلەتمەمسىلەر؟!

ـ بۇ پۈتۈنلەي باشقا نەرسىغۇ!

ـ بەس! ھەسرەتلەنمە! دۇنيادا ھەممە نەرسە سېتىلىدۇ ۋە ئېلىنىدۇ، جۇملىدىن، سېنىڭ خۇدايىڭمۇ ھەم. لېكىن، مەن ئادەملەر مەززە قىلىپ كەيپ سۈرسۇن دەيمەن. سىلەر سۆزدە ۋە ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ دۇنيادا ۋەدە قىلغان نەرسىلەرگە مەن ئادەملەرنى بۇ دۇنيانىڭ ئۆزىدىلا مۇيەسسەر قىلىمەن. پەقەت كەيپلا راھەت ـ پاراغەت بېغىشلايدۇ، ئالەمدە ئۆزۈڭنى قۇش تەك ئەركىن ھېس قىلسەن، كۆكلەرگە ئۇچسەن. بۇ راھەت، بۇ لەززەت كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە ئۆتۈپ كەتسىمۇ، بەردەملىك بولسىمۇ مەيلى. لېكىن ئۇنىڭدا بەختىيارلىق، سائادەت بار. ئۇنىڭغا پەقەت ھوشىنى يوقتىپلا يەتكىلى بولىدۇ. سەن، تەقۋادارلار بولساڭ، ھەتتا مانا شۇ بەردەملىك راھەتتىن بولمىسىمۇ مەھرۇم قىلمەر.

ـ گېپىڭ توغرا، بۇلارنىڭ ھەممىسى بەردەملىك.

ـ شۇنداق بولمايچۇ؟ بەش تېسىن تۆلەپ ھەقىقەت تاپماقچىمۇ سەن؟ بىكار گەپنى قىلمىسەن. ئەۋلىيا ئاتا! باشقا

بەخت بولمغاندىن كېيىن، ئاچچىق ئوغا ئۇنىڭ ئورنىنى باسىدۇ.

— يوق نەرسىنىڭ ئورنىنى تولدۇر، دەپ ساڭا كىم ئېيتتى! بۇلارنىڭ ھەممىسى ياۋۇز نىيەتتىن باشقا نەرسە ئەمەس!

— ئۆپكەڭنى بېسىۋال، كاللىستراتوۋ! ئوبدانراق ئويلىنىپ باقىدىغان بولساڭ، مەن تېخى سېنىڭ يارەمچىڭمەن!

— قانداقلارچە؟

— بۇنىڭ قىلچە ئەجەبلىنىدىغان يېرى يوق! ئالدىم بىنا بولغاندىن بۇيان ئادەملەرگە قانداق ۋەدىلەر بېرىلمىدى، خورلانغان ۋە ھاقارەتلەنگەنلەرگە قانداق مۆجىزىلەرنى يارىتىپ بېرىش ۋەدە قىلىنمىدى: خۇدا سەلتەنىتىنى ياغدۇرمىدۇ — يەي، دېموكراتىيە — باراۋەرلىك — يەي، بۇرادەرلىك — يەي، كوللېكتىپ ھايات بەختى — يەي. خالىساڭ، كومپۇنا قۇرۇپ ياشايدىكەنسەن، تىرىشىپ ئىشلەيدىغانلا بولساڭ، جەننەتكە كىرىدىكەنسەن. بىراق ئەمەلىيەتتىچۇ؟ ھەممىسى قۇرۇق گەپ! مەن بولسام، مېنى چۈشەنسەڭ، كۆڭلى يېرىملارغا، غېرىب — غۇرۇبا ۋە كۆڭلى سۇنۇق بىچارىلەرگە ئەرمەك بېرىمەن، خىيالىرىنىڭ بېلىگە تېپىمەن. مەن چاقماق قايتۇرغۇچىمەن، ئادەملەرنى يەتكىلى بولمايدىغان خۇداڭنى يېنىغا ئارقا يول بىلەن باشلاپ بارىمەن.

— ھە، مەن ئويلىغاندىنمۇ ھەقىرلىكرەك ئىكەنسەن! سەن دۇنيانى پۈتۈنلەي ئاستىن — ئۈستۈن قىلىپ تاشلىشىڭ مۇمكىن، بۇنى ھەتتا تەسەۋۋۇر قىلىشىمۇ قىيىن ۋە قورقۇنچلۇق! ھېلىمۇ ياخشى ناپولېئون بولمىغىنىڭ!

— يۇقىرىراقتىن كېلىۋېتىپ. ناپولېئونمۇ گەپمۇ؟ مېنى ئۆز ئەركىمگە قويۇپ بېرىدىغان بولسا، ۋاھ — ھا، نېمىلەرنى

قىلمايتتىم! ئەگەر بىز بىردىنلا غەربكە بېرىپ قالىدىغان بولساق، غۇلىچمىزنى نەلەرگە يايمايتتۇق دەيسەن. شۇنداق بولسا، سەنمۇ مېنىڭ بىلەن تارتىشىپ ئولتۇرماس ئىدىڭ، ياخشىلىققىمۇ، يامانلىققىمۇ مېنىڭ كۆزلىرىم بىلەن قارىغان بولاتتىڭ.

— بۇنىڭدىن گۇمانلانمايمەن. لېكىن سېنىڭ بۇ سۆزلىرىڭدىن قورقۇنچلۇق بىر نېمە كۆرمىدىم. گەپلىرىڭ يېڭى گەپ ئەمەس. سەن، گرىشان، ئادەملەر ئىشەنچىنى يوقاتقىپ قويغان جايلاردا جان باقماقچى بولسەن، بۇنىڭغا ئادەتلىنىشىمۇ ئانچە قىيىن ئەمەس. سەن ئۇچۇن ھەممىسى يامان، ھەممىسى يالغان بولغاندىن كېيىن، ئۆزۈڭنى كەيپ قىلىپ يۈرىۋەر. سەن بولۇپ ئۆتكەن ھەممە نەرسىلەرنى قارىلايسەن، سېنىڭچە شۇنداق بولسا، قېنى قولۇڭدىن كەلسە، ئادەملەرنى دۇنياغا باشقىچە قاراشقا ئۆگىتىپ باقمامسەن، ئىمان سېنىڭ نەشەڭ ئەمەس؛ ئىمان — نى - نى ئەۋلادلار بېشىدىن كەچۈرگەن ئازاب - ئوقۇبەتلەرنىڭ مېۋىسى، ئىمانغا ئېرىشىش ئۇچۇن مىڭ يىللاپ ۋە كۇندە دېگۈدەك مۇشەققەت چېكىش كېرەك. سەن ئۆزۈڭنىڭ شەرمەندە ھۇنىرىڭ بىلەن ئالەمنىڭ ئەزەلدىن كېلىۋاتقان تەرتىپىنى بۇزماقچى، يوروق كۇننى تۇنگە ئايلاندۇرماقچى بولىسەن. ھازىر ئەيش - ئىشرىتىڭنى سۈرىسەن، كېيىن جاپا - كۇلپەتنى تارتىسەن؛ سەن كۆككە كۆتۈرۈپ ماختاۋاتقان كەيپتىن كېيىن، ئەلۋەتتە، ساراڭلىق باشلىنىدۇ، ئاندىن ئادەم تامامەن پەسكەشلىككە پاتىدۇ. سەن نېمىشقا بۇ تەرەپلىرىنى تىلغا ئالمايسەن؟ سەن دېگەن كەيپ نەق ئىغۋاگەرچىلىكىنىڭ ئۆزى ئەمەسمۇ؟ ئاخىرى خۇدانىڭ ئالدىغا بارغاندەك بولۇپ، ئىبلىسنىڭ قۇچىقىغا چۇشىسەن. ئۇنداقتا قانداق قىلسەن؟

— قانداق قىلاتتىم، بۇ دېگەن قىساسلىق دۇنيا. بۇنىڭ

غەمۇ جازا بار. ياشىغانىنىڭ جازاسى ئۆلۈم... سەن بۇ ھەقتە ئويلاپ باققانمىدىڭ؟ نېمىشقا جىم بولۇپ قالدىڭ؟ سەن ئەۋلىياغا مېنىڭ بۇ پىكرىم ياقماي قالدى ـ ھە؟

ـــ ئەيسا پەيغەمبەرگە قارشى پىكىرلەر، ئەلۋەتتە، ياقمايدۇ!

ـــ ھا ـ ھا ـ ھا! ئەيسا پەيغەمبەرگە قارشى ئادەملەر بولمايدىغان بولسا، سېنىڭ ئۇ خرىستىئانچىلىقىڭ قانچە پۇلغا يارايتتى؟ بۇنداق خرىستىئانچىلىق بىلەن كىمنىڭ كارى بولاتتى؟ مېنىڭ سىلەرگە كېرەك ئادەم ئىكەنلىكىم مانا شۇنىڭدىن چىقىپلا تۇرىدۇ. ئۇنداق بولمىسا، سىلەر كىم بىلەن كۆرەش قىلىسىلەر؟ ئىدىيەڭلارنىڭ جەڭگىۋارلىقىنى قانداق نامايان قىلالايسىلەر؟

ـــ تازىمۇ مەككار ئىكەنسەن ـ دە! ـــ دەپ ئىختىيارسىز كۈلۈپ تاشلىدى ئاۋدىي، ـــ چىگىشلىكلەردىن ئۇستىلىق بىلەن پايدىلىنىدىكەنسەن. لېكىن گەپنى پەردەزلىمە. سېنىڭ بىلەن ئورتاق تىل تېپىشىمىز قىيىن. بىز تەتۇر ئادەملەرمىز، بىر ـ بىرىمىزگە توغرا كەلمەيمىز. شۇنىڭ ئۈچۈن مېنى بۇ يەردىن قوغلاۋاتىسەن. سەن مەندىن قورقىسەن. لېكىن مەن، بەربىر، ئۆز گېپىمدە تۇرىمەن؛ بۇ يولدىن قايتىت، تۇۋا قىل، ياش بالىلارنى تۇزىقىڭدىن بوشات. مەن سەندىن ياردىمىمنى ئايىمايمەن.

گرىشان بىردىن جىم بولۇپ قالدى. تايىقىغا تايانغان پېتى قاپقىنى تۇرۇپ، ئۇياقتىن ـ بۇياققا مېڭىشقا باشلىدى، ئاندىن مېڭىشتىن توختىدى.

ـــ ئەگەر سەن، يولداش كاللىستراتوۋ، مېنى قورقۇتاتىدۇ دەپ ئويلىساڭ، قاتتىق خاتا قىلغان بولىسەن. قالغۇڭ كەلسە. قېلىۋەر. سېنى قوغلاۋاتقىنىم يوق. ھازىر يۈڭ ۋاگونلىرىغا

چىقىۋالىمىز، يەنى قاتناش ۋاستىلىرىگە تەشكىللىك ھالدا تۈيۈقسىز زەربە بېرىمىز.

— ياخشىسى، قاراقچىلارچە دېگىن، — ئۇنىڭ گېپىنى توغرىلىدى ئاۋدىي.

— مەيلى، سېنىڭ دېگىنىڭدەك بولسۇن. قاراقچىلارچە دېسەڭمۇ مەيلى. لېكىن مەقسىتىمىز تالان - تاراج قىلىش ئەمەس. مەقسىتىمىز — يوشۇرۇنچە مەنزىلىمىزگە يېتىۋېلىش، يۇنىڭ پەرقى بار. ئەمما سېنىڭ دۆلىتىڭ بىزنىڭ ئەركىن بېرىپ - كېلىشىمىزگە يول قويمايدۇ...

— دۆلەتكە تىل تەگكۈزمە. خوش، ماڭا نېمە تەكلىپ بەرمەكچىسەن!

— ئېيتىشقىمۇ ئەرزىمەيدۇ. ئېيتماقچى، ۋاگونلارغا قاراقچىلارچە چىقىۋالغاندىن كېيىن. — گرىشان تۆمۈرىيول تەرەپنى بېشى بىلەن كۆرسەتتى، — ھەممە جەم بولدۇ، ئەنە شۇ چاغدا كىچىك لېيۇنكالار ۋە ھورۇن پېتروۋخالارغا دەيدىغىنىڭنى دە، ئۇلارنىڭ جانلىرىنى قۇتقۇز، ئەي، خالاس قىلغۇچى! مەن غىڭ قىلمايمەن، ساڭا زەررىچىلىك توسقۇنلۇق قىلمايمەن. مېنى مىسالى يوق دەپ ھېسابلاۋەر. مۇبادا، ئۇ ئادەملەرنى كەينىڭدىن ئەگەشتۈرۈپ كېتەلىسەڭ، ئۇلارنى ئۆز خۇدايىڭغا ئىشەندۈرەلىسەڭ، مەن شۇ زامات يېڭىلگەنلىكىمنى بوينۇمغا ئېلىپ. قارامىنىمۇ كۆرسەتمەي كېتىمەن. گېپىمنى چۈشىنىۋاتامسەن؟ بۇ شەرتىمنى قوبۇل قىلامسەن؟

— قوبۇل قىلىمەن! — قىسقىلا جاۋاب بەردى ئاۋدىي.

— ئۇنداق بولسا باشلا! ئارىمىزدا بولۇپ ئۆتكەن گەپنى ھېچكىم بىلمەيدۇ. تاغدىن - باغدىن پاراڭلاشتۇق، دەيمىز.

— رەھمەت! لېكىن مېنىڭ يوشۇرىدىغان يېرىم يوق. — جاۋاب بەردى ئاۋدىي.

گرىشان يەلكسىنى قىستى.

ــ دەپلا قويدۇم. ئىنجىلدا يېزىلغان: «سەن ئېيتتىڭ» دەپ!

ماي ئېيىنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرىدىن بىرى سائەت كەچ يەتتىلەر بولۇپ قالغانىدى. لېكىن تۈپتۈز چۆللۈكتە قۇياش ھامان ۋال - ۋۇل نۇر چېچىپ، قىزدۇرۇپ تۇراتتى. كۈن بويى خۇددى بىر يەرگە باغلاپ قويۇلغانىدەك، نېمە سەۋەبتىندۇر قىمىرلىماي تۇرغان كۈمۈشسىمان بۇلۇتلار ئاۋۇال ئاپئاق ئاقىرىپ، كەچكە يېقىن ئۇپۇق تەرەپتە قاپقارا بولۇپ ئېسىلىپ قالدى، بۇنىڭ بىلەن ئاۋدىنىڭ كۆكلىگە ئۇقمىلى بولمايدىغان بىر ئەندىشە چۈشتى. ئەھۋالدىن قارىغاندا، چاقماق چاقىدىغانىدەك قىلاتتى.

پويىزلار ھامان شىمالدىن جەنۇب تەرەپكە، جەنۇبتىن شىمال تەرەپكە ئۆتۈپ تۇراتتى، كەڭ زېمىن ئۇلارنىڭ يوغان چاقلىرى ئاستىدا چىرىلدايتتى ۋە تىترەككە چۈشەتتى. «قانچىلىك يەر، قانچىلىك كۆز يەتمەس ماكانلار ۋە يورۇقلۇق بار - ھەر، شۇنداق بولسىمۇ، ئادەم بالىسىغا نېمىدۇر يېتىشمەيدۇ، ھەممىدىن بۇرۇن ئەركىنلىك يېتىشمەيدۇ، ــ دەپ ئويلايتتى ئاۋدىي بىپايان تاقىر چۆللەرگە قاراپ، ــ ئادەم بالىسى ئادەملەرسىز ياشىيالمايدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە يەنە ئادەملەرگىمۇ تاقەت قىلالمايدۇ. مانا، ھازىر نېمە قىلىش كېرەك؟ گرىشانىڭ تۇزىقىغا چۈشكەنلەر ئۇنىڭ بېسىمىغا قارىمايلا، دوق - پوپۇزلىرى، قورقۇتۇشلىرىغا پەرۋا قىلمايلا، ئەقىل - ئىدراك ئەركىگە قاراپ ماڭسا نېمە قىلاتتىكىن؟ ئۆزلىرىدە بۇ بەتبەختە ئەپيۇنكەشتىن قۇتۇلالمىغۇدەك كۈچ ۋە ئىرادە تېپىلارمىكىن؟ ئاۋۇنىڭغا قاراڭ! ئۇچىغا چىققان خەۋپلىك ئالدامچى ئىكەن. نېمە قىلاي، قانداق يول تۇتسام توغرا بولار؟»

نىھايەت، كۈتكەن پەيت كەلدى. يۈك پويىزىنى توختىتىپ

تىشتىن بۇرۇن، چاپارمەنلەر ئىككى - ئۈچتىن بولۇپ، تۆمۈرىيول بويلاپ ئۆسكەن چاتقاللار ۋە ئېگىز ئۆسكەن قويۇق ئوت - چۆپلەر ئارىسىغا يوشۇرۇندى. ئۇشتەك چېلىپ بىر - بىرىنى خەۋەردار قىلىدىغان بولدى. يولنىڭ يىراقتىكى ئايلانمىسىدا يىلاندەك تولغىنىپ پويىز كۆرۈندى، ئۇشتەك ئاۋازى كېلىپ ھەممىسى دەرھال ئاتلىنىشقا ھازىرلاندى. نەشە تولدۇرۇلغان چامادانلار ۋە چوڭ چەم سومكىلار قوللىرىدا ئىدى. ئاۋدىي، پېترۇخا ۋە لىيۇنكا ئۈچەيلەن تۆمۈرىيول رېمونتىدىن قېيتقالغان ئۇششاق شىغىل دۆۋىسىنى پاناھلاپ ياتاتتى. گرىشان ئۇلاردىن سەل نېرىراقتا ئىدى. ئۇنىڭ يېنىدىمۇ ئىككى چاپارمەن بار ئىدى. ئۇلارنىڭ بىرىنى — قوڭۇر چاچلىق يىگىتچاقنى كولە دەپ ئاتايتتى، بۇرنى تومپىيىپ چىققان، كاۋكازچە تەلەپپۇزدا سۆزلەيدىغان چەبدەس يىگىتنى ماخاچ دەپ چاقىرىشاتتى. ئەپتىدىن قارىغاندا، ئۇ ئەسلى ماخاچقالادىن ئىدى. بىلىشىمىزىنى ئاۋدىي تونۇمايتتى، يەنە ئىككى - ئۈچ چاپارمەن ئۆزلىرىگە ئەپلىك جايىنى پىلانلاپ قىلىپ، پويىزنىڭ كېلىشىنى پايلاپ ياتاتتى. گرىشان تۆمۈرىيولغا دورا سېپىپ، كۆۋرۈك ئۈستىدە گويا ئوت كەتكەندەك قىلىپ كۆرسىتىش، شۇنىڭ بىلەن ماشىنىستىنى پويىزنى توختىتىشقا مەجبۇر قىلىش ئۈچۈن ئىككى كىشىنى ئەۋەتكەن بولۇپ، ئۇلار بۇ يەردىن خېلى يىراقتا، «330km» بەلگىسى قويۇلغان يەردە ئىدى. شۇ يەردىكى باھارنىڭ تاشقىن سۇلىرى ئېلىپ كەتكەن چوڭقۇر يار ئۈستىدىن كىچىكرەك تۆمۈرىيول كۆۋرۈكى ئۆتەتتى. چاپارمەنلەر غۇلاتقۇچى دەپ ئاتايدىغان ھېلىقى ئىككىسى ئاشۇ نازۇك يەرگە ھازىر دورا چاچماقتا ئىدى.

پويىز يېقىنلاشتى، ئاۋدىي ھەمەيلەنمىسە، نېمە بولارىكىن، ئامان - ئېسەن ۋاگونلارغا چىقىۋالالارمىزمۇ، قانداق ۋاگونلارىكىن،

ئىشقىلىپ، نېمىت توشۇيدىغىنى بولمىسۇن، ئۇنىڭغا قانداق جايلاشقۇلۇق، دەپ تىترەپ ـ قاقشاپ تۇرغانلىقىنى چۈشىنەتتى. مۇبادا، مۇھاپىزەت قىلىپ مېڭىلىدىغان ھەربىي پويىز بولىدىغان بولسا، ئۇنىڭدا ئىش تېخىمۇ چاتاق، بىراقلا تۈگىشىدىغان گەپ.

لېيۇنكا قوللىرى قولاشمىغان ھالدا تاماكا تۈتاشتۇردى. پېترۇخا شۇ زاماتلا ئۇنىڭغا غەزەپىنى چاچتى:

ـــ دەررۇ تاشلا! ئۆلتۈرۈۋېتىمەن، ئىپلاس!

بىراق چىرايى تاتىرىپ كەتكەن لېيۇنكا ئۇنىڭغا پەرۋا قىلماي ئىچىگە ھەدەپ تۈتۈن تارتاتتى، پېترۇخا ئۇنىڭغا يىرتقۇچتەك تاشلاندى ـــ دە، غۇلىچىنى كېرىپ بېشىغا ئۇردى، شەپكىسىنى ئۇچۇرۇۋەتتى. لېكىن لېيۇنكىمۇ قاراپ تۇرمىدى، زەربىگە زەربە بىلەن جاۋاب بەردى: ئۆزىنى ئوڭلاپ تۇرۇپ، پېترۇخانى باپلاپ تەپتى. پېترۇخا قۇتراپ كەتتى، ئىككىيلەن جان ـ جەھلى بىلەن پومىداقلىشىپ كەتتى.

ئاۋدىي ئورنىدىن قوزغىلىشقا مەجبۇر بولدى.

ـــ بولدى قىلىڭلار، بولدى قىلىڭلار، ـــ دېدى ئۇ، ـــ پېترۇخا، لېيۇنكىغا تەگمە. ئۇيالمامسەن؟!

لېكىن پېترۇخا جەھلى بىلەن ئاۋدىيغا تاشلىنىپ:

ـــ سەن ئارىلاشما، ئىت پوپىنىڭ ئوغلى، ـــ دېدى، ـــ نېمىشقا ھاكۇپقىپ تۇرىسەن، پور كۆتەك! بويۇڭ بىر چاقىرىم نېرىدىن كۆرۈنىدۇ! ـــ ئۇ شۇنداق دەپ، جان ـ جەھلى بىلەن ئاۋدىينى ئىشتىنىدىن تارتتى. ئۇلار چۈجە خورازلاردەك قىزىققانلىق قىلىپ، بىر ـ بىرىنى ئاغزىغا كەلگىنىچە سۆككەن پېتى ھالسىراپ يەنە ئۆز جايلىرىغا بېكىنىشتى.

پويىز يېقىنلىشىپ كەلمەكتە ئىدى. چاپارمەنلەرنىڭ تىترەپ ـ لاغىلداشلىرى ئاۋدىيغىمۇ ئۆتتى. ئەھۋال تولىمۇ

ئېغىر ۋە خەتەرلىك ئىدى.

ئاۋدىي بالىلىق چاغلىرىدىن تارتىپلا پويىزلارنى تاماشا قىلىشنى ياخشى كۆرەتتى: ئۇ ئۇرۇشتىن كېيىنكى ئاسمانغا قويۇق تۈتۈن ۋە ئاپئاق پار چىقىرىدىغان، تۆت ئەتراپقا قىچقىرىپ، شاۋقۇن سالىدىغان ئاجايىپ پاراۋوزلارنى كۆرگەنىدى، لېكىن بىر كۈنى ئەمەس بىر كۈنى پويىزنى مۇشۇنداق زارىقىپ كۈتەرمەن، دەپ ئويلىمىغانىدى. مانا ئەمدى، قانۇنغا خىلاپ هالدا هەتتا زوراۋانلىق ئىشلىتىپ، پويىزغا چىقىشى كېرەك.

ئىككى پاراۋوز بىرلىشىپ تارتىپ كېلىۋاتقان ئېغىر يۈك پويىزى ئادەمنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىدا ئەكس سادا پەيدا قىلىپ بارغانسېرى يېقىنلىشىۋاتاتتى. ئىلگىرىكى پاراۋوزلار هازىرقى ئىچىدىن يانىدىغان دۈمگاتېللار بىلەن زادىلا ئوخشاشمايدۇ. ئۇلارنىڭ كۈچى ئىچىگە يوشۇرۇنغان، لېكىن ئۇلار شۇنچىۋالا كۆپ ۋاگوننى سۆرەپ ماڭاتتىكى. ئۇلارنىڭ ئاخىرى يوقىتەكلا كۆرۈنەتتى. سان ـ سانا قسز چاقلار تىنماستىن ئايلىناتتى، ۋاگونلارنىڭ تېگىدىن گۈرۈلدەپ شامال چىقاتتى، گۈلدۈرلىگەن تاۋۇشلار، بىر رىتىمدا تاقۇر ـ تۇقۇر ئاڭلىناتتى. ئاۋدىي راسا شىددەت بىلەن كېلىۋاتقان بۇ دۈدەك كۈچلۈك ماشىنىغا قارىدى. ئۇنىڭ هەددىدىن ئارتۇق يوغان ۋە ئۇزۇن سوستاۋنى توختىتىش مۇمكىنلىكىگە هېچ كۆزى يەتمىدى.

ۋاگونلار ـــ تۆز ۋاگونلار، نېفىت باكلىرى، يېغاچ بېسىلغان ۋاگونلار، ساندۇقلۇق ۋاگونلار ـــ ئارقا ـ ئارقىدىن ئۆتۈپ تۇراتتى. سوستاۋنىڭ يېرىمىمۇ ئۆتۈپ بولدى. ئاۋدىي، هېچ نەرسە قىلالمايدۇ، بۇلار بىكارغا ئاۋارە بولۇۋاتىدۇ، شۇنداق شىددەت بىلەن كېتىۋاتقان چوڭ پويىزنى توختىتىشنىڭ ئىلاجى يوق، دەپ ئويلىدى. لېكىن، بىردىنلا پويىزنىڭ تېزلىكى

پەسەيدى، چاقلار بارغانسېرى ئاستا ئايلاندى، تورمۇزنىڭ ئېغىر غىچىرلىغىنى ئاڭلىنىپ، سوستاۋ خۇددى كۆتۈلمىگەندە مۇدۇرۇلۇپ كەتكەندەك ئېغىر سىلكىنىپ، مېڭىشنى ئاستىلاتتى. ئاۋدىي كۆزلىرىگە ئىشەنمەيتتى: پويىز ھېسابتا توختىغاندى. شۇ چاغدا چىرىلداپ ئۇشتۇمتۇت چېلىندى. ئۇنىڭغا جاۋابەن يەنە شۇنداق ئۇشتۇمتۇت ئاۋازى كەلدى.

— كەتتۇق! — بۇيرۇق قىلدى پېترۇخا، — ئالغا!

ئۇلار خالتا ۋە سومكىلىرىنى كۆتۈرگەن پېتى ئاستىلاپ قالغان ۋاگونلارغا ئۆزلىرىنى ئاتتى. ھەممە ئىش پىستىرمىدا پېتىپ بىردىنلا ھوجۇمغا ئۆتكەندەك، كۆز يۇمۇپ ئاچقىنىڭ ئارىلىقىدا يۈز بەردى. نەچە ئۇتتۇر كەلسە شۇنى تۇتۇپ، تىرمىشىپ، خالىغان ۋاگون ۋە خالىغان جايغا چىقىپ جايلىشىۋېلىش كېرەك ئىدى. ئاندىن ۋاگوندىن - ۋاگونغا سەكرەپ، ئەپلىكرەك جاي تاپماقچى بولاتتى. ئۇنىڭدىن نېرىسى ئاۋدىيغا خۇددى بىر يامان چۈشتەك سېزىلدى: ئۇ خۇددى ئاسمانغا تاقاشقاندەك، ئىشىك - دېرىزىسى بولمىغان ۋاگونلارنى بويلاپ ئىنتىك يۈگۈرۈشكە باشلىدى، ئۇ ۋاگونلارنىڭ ئادەمنى ھەيران قالدۇرارلىق دەرىجىدىكى ئېغىرلىقىدىن، چاقلاردىن چىقىۋاتقان قارامايى پۇراقلىرىنىڭ غايەت ئۆتكۈرلۈكىدىن ھەيرەتكە چۈشتى، چاقلارنىڭ يەنە كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە تېزلىشىپ كېتىشى ئادەتتىكى ئىش ئىدى. ئاۋدىي شۇنىڭغىمۇ قارىماستىن جېنىنى تىكىپ ۋاگونغا يامىشىپ، كىمگىدۇر يارەملەشتى. كىملەردۇر ئۇنىمۇ قولىدىن تارتتى. پويىز ئىككى قېتىم شاراقلاپ تارتىلدى، سىلكىندى، چاقلار غاچۇر - غۇچۇر قىلىپ كەتتى، چاقلارنىڭ تېگىدە قېلىش خەۋپى كۆزگە كۆرۈنۈپلا تۇراتتى. بىراق ھەممە ئىش جايىدا بولدى. پويىز يەنە بىر قېتىم قاتتىق سىلكىنىپ، ئۆتۈپ كەتكەن ۋاقتىنى

تولدۇرۇۋېلىش ئۈچۈن شىددەت بىلەن ئىلگىرىلەپ كەتتى، ئاۋدىي قايرىلىپ قاراپ، ئۆزىنىڭ ئىچى بوش يۈك ۋاگونىدا تۇرغانلىقىنى، ئۆزىنىڭ ئاجرالماس ھەمراھلىرى لېيۇنكا ۋە پېترۇخانىڭ، ئۇلاردىن باشقا گرىشانىنىڭمۇ شۇ يەردە ئىكەنلىكىنى كۆردى. ئۇ زەخىم يېگەن پۈتى بىلەن ۋاگونغا قانداق چىقىۋالدىكىن، بۇنى خۇدا بىلىدۇ، ماخاچ ۋە كولەمۇ ئۇنىڭ يېنىدا تۇراتتى. ھەممىسىنىڭ رەڭگىرويى تاتىرىپ كەتكەن بولۇپ، ھاسىراپ نەپەس ئالاتتى، لېكىن چىرايى شاد ۋە مەمنۇن ئىدى. ھەممە ئىشنىڭ ياخشى ئايىغلاشقىنىغا ۋە ئەڭ چاتاق جاينىڭ ئەمدى ئارقىدا قالغانلىقىغا ئاۋدىينىڭ زادىلا ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى. نەشە يىغقۇچىلار ئەمدى جالپاق ـ ساز بېكىتى تەرەپكە كېتىپ باراتتى، ئۇنىڭدىن ئۇ يېقىنغا يوللارنىڭ ھەممىسى چوڭ يەرلەرگە، كاتتا شەھەرلەرگە، ئادەم قاينىملىرى ئىچىگە ئېلىپ بارىدۇ...

يەنە بەش سائەتچە يول يۈرۈشى كېرەك. ۋاگوندا يۈك چۈشۈرۈلگەندىن كېيىن قالغان بولسا كېرەك، بوش قەغەز يەشىكلەر بار ئىكەن، چاپارمەنلەر ئۇلارنى تەگلىرىگە قويۇپ ئورۇندۇق قىلىۋېلىشتى. گرىشانىنىڭ دېگىنى بويىچە. سىرتتىن قارىغاندا كۆرۈنمەيدىغان بولۇپ ئولتۇرۇشتى. ۋاگوننىڭ ئىچى خېلى يورۇق بولۇپ، ھاۋا كىرىپ تۇرۇشى ئۈچۈن ئۈستىدىكى تاختايلار كۆتۈرۈپ قويۇلغانىدى، ئەگەر بىر تەرەپ تىكى ئىشىك ئېچىلىدىغان بولسا، غۇيۇلداپ شامال كىرىپ، ئۇلارغا سوغۇق تېگىشى مۇمكىن ئىدى.

قانداقتۇر بىر كىچىك ئاچالدا توختىغاندا، ئۇلار ئىشكىنى مەھكەم يېپىپ، دىمىق ۋە ئىسسىق ۋاگون ئىچىدە غىك قىلماي جىمجىت ئولتۇرۇشتى، لېكىن سوستاۋ ئالدىغا ھېچكىم كەلمىدى. پېترۇخا ئاستا سىرتقا قاراپ، ھەممە ئىش

جايدا، هېچكىم كۆرۈنمەيدۇ، دېدى. تۇدۇلىدىن كېلىۋاتقان يولۇچىلار پويىزى يانلىرىدىن گۈرۈلدەپ ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن، سوستاۋ يەنە ئورنىدىن قوزغالدى، ئالدىدىكى بىر كىچىك بېكەتتە ماخاچ بىر تۇك سۇ تېپىپ كەلدى، ۋاگوندىكى هايات خېلىلا جانلىنىپ كەتتى، قاتتىق نان ۋە كونسېرۋالار يېيىلدى. جالپاق ـ سازغا بارغاندا، ئالشخانىدا تويغۇچە ئىسسىق تاماق يەيمىز، دەپ ئارزۇ قىلىشتى.

پويىز بولسا چۇ چۆللىرىدىن تېغىلار تەرەپكە ماڭماقتا ئىدى...

ماي ئېيىنىڭ كېچىلىرى ئۇزۇن بولىدۇ، ئەتراپ تېخىچىلا يورۇق ئىدى. ئۇلار ئۇنى ـ بۇنى دەپ پاراڭلىشىپ ئولتۇراتتى، كۆپرەك تۇرلۇك تاماقلارنى ۋە پۇلنى ئەسلىشەتتى. پېترۇخا مۇرمانسكىدا ئۆزىنى ماموقتەك بىر قىز ساقلاۋاتقانلىقىنى ئېيتتى. شۇ چاغدا ماخاچ ساپ كاۋكازچە چاقچاقلا ئۆتۈپ، قاينىاپ كەتتى:

ــ ماڭا قارا، پېترۇخاجان، ئەزىزىم، سەن مۇرمانسكىدىن باشقا يەردە ئايال تاپالمامسەن؟ موسكۋادا تاپقىلى بولمامدۇ كەن؟ ها ـ ها ـ ها! نېمە، موسكۋادا خوتۇن يوقمىكەن؟

ــ بۇنداق ئىشلاردا سەن تېخى سويىما، ماخاچ. نېمىنىڭ مەنىسىنى چۈشىنەتتىڭ؟ ــ ئاچچىقى كەلدى پېترۇخانىڭ. ــ نەچچىگە كەلدىڭ؟

ــ نەچچە بولسا شۇنچىگە! بىزنىڭ كاۋكازدا مېنىڭدەك لەر ئاللىقاچان بالىلىق بوپبولىدۇ! ها ـ ها ـ ها!

بۇ گەپ هەممىنىڭ كۆڭلىنى چاغ قىلدى، هەتتا ئاۋدىيمۇ گرىشانغا قاراپ قويۇپ، ئىختىيارسىز كۈلۈمسىرىدى، گرىشان بولسا بىر ياقتا تەكەببۇرلۇق بىلەن هېچىيەپ تۇراتتى. ئۇ يېغما كۇرسىسىدا بايىقىدەكلا ئەگرى تايىقىنى تۇتۇپ ئولتۇراتتى. ئۇ

خۇددى باشقا چاپارمەنلەرگە ئوخشاش ناچار تاماكا چېكەتتى ۋە پەقەت شۇنىڭ بىلەنلا ئالارغا ئوخشايتتى.

كۆپ ئۆتمەي ئۇلار ھەزىل ـ چاقچاق بىلەن بوش يۈك ۋاگونىنى تامامەن ئۆزلىرىنىڭكى قىلىۋالدى. قۇياش تېخى ئۇپۇقتا پاتمغان، ھەممە ياق يوپيورۇق بولسىمۇ، لېيۇنكا ۋاگوننىڭ بىر چېتىدە ئۇيقۇغا كەتكەنىدى، باشقىلارمۇ ئوخلىماقچى بولۇپ تۇراتتى. قانداقتۇر ئەرزىمىگەن نەرسىلەر ئۈستىدە گەپ سېتىپ، تاماكا چېكىپ ئولتۇرغان چاپارمەنلەر بىردىنلا جىمىپ قېلىشتى، ئاندىن گرىشان تەرەپكە قاراپ، ئاللىنېمىنى شۇبرلىشىشقا باشلىدى.

ــ قۇلاق سال، گرىشان، ــ دەپ ئۇنىڭغا ھۇراجىئەت قىلدى ماخاچ، ــ بىز يېغىن ئېچىپ قارار چىقاردۇق، بىرئاز كەيپ قىلساقمىكىن؟ ۋاقىت خېلى بار. ئاكاڭ قارىغايدا، شۇنداق بىر نوچىسى بارىكى، ۋاھ ـ ۋاھ، بۇندىقىنى پەقەت باغدات ئوغرىسىلا چەككەن!

گرىشان ئاۋدىيغا، خوش، قانداق، دېگەندەك قىلىپ تېزلا قاراپ قويدى. ئاندىن بىر پەس جىم تۇردى ـ دە:

ــ چېكىڭلار! ــ دېدى.

ھەممىسىگە جان كىرىپ، ماخاچنى ئوردۇشلىشتى. ماخاچ چاپىنىنىڭ قايسىدۇر بىر يېرىدىن ھېلىقى باغدات ئوغرىسى چېكىدىغان نوچىسىدىن چىقىرىپ ئۇزۇن قىلىپ يۆگىدى، ئۆزى بىرىنچى بولۇپ چەكتى، ئاندىن يېنىدىكىلەرگە ئۇزاتتى. ھەر بىرى نەشىنىڭ تۆتۈنىنى ئېچىگە ھۇزۇر قىلىپ تارتىپ، ئاندىن تاماكىنى شېرىكىگە سۇناتتى. نۆۋەت پېترۇخاغا كەلگەندە، ئۇ تۆتۈنىنى ئېچىگە سۈمۈرۈپ، كۆزلىرىنى يۇمۇپ، قاتتىق شورىدى ـ دە، ئاندىن ئاۋدىيغا ئۇزاتتى:

ــ قېنى، ئاۋدىيا، سەنمۇ بىر چەك! سېنىڭ نەرىڭ

كەم؟ مە، چەك! مە، نېمانچە ئۆزۈڭنى ئەپقاچسەن، قىز بالىسۇ سەن نېمە، بالا؟

— ياق، پيۇتر، مەن چەكمەيمەن، ئاۋارە بولما! — پېترۇخانىڭ قولىنى قەتئىي قايتۇردى ئاۋدىي.

پېترۇخا دەررۇ رەنجىدى:

— پوپلىقىڭ ھېچ قالمىدى ـ دە! قايىلمەن ساڭا، پوپ ـ سوپ! ساڭا ياخشىلىق قىلىۋاتساق، سەن بىزدىن يىرگىنىۋاتسەن!

— مەن يىرگىنىۋاتقىنىم يوق، پيۇتر، بۇ گەپنىڭ توغرا ئەمەس!

— بارە، ساڭا گەپ ئۇقتۇرغىلى بولاتتىمۇ! — قولىنى شىلتىدى پېترۇخا ۋە يەنە بىر قېتىم ئىچىگە چوڭقۇر تارتىپ، تاماكىنى ماخاچقا بەردى، ئۇ بولسا كاۋكازچە چاقچاقلىق بىلەن ئۇنى گرىشانغا ئۇزاتتى.

— ئەمدى، ئەزىز بۇرادەر، نۆۋەت سېنىڭ! سۆز ساڭا!

گرىشان گەپ قىلماي ئۇنىڭ قولىنى نېرى ئىتتىردى.

— مەيلى. ئۆزۈڭ بىلسەن، ئۆزۈڭ خان ـ ئۆزۈڭ بەگ! — ئېچىنغان ھالەتتە بېشىنى چايقىدى ماخاچ. تاماكا يەنە قولدىن قولغا ئۆتۈشكە باشلىدى. لېۋنكا شوراپ ـ شوراپ چەكتى، ئۇنىڭدىن كېيىن كولە، ئاندىن پېترۇخا ۋە يەنە ماخاچ چەكتى. ئۇزاق ئۆتمەي چەككۈچىلەرنىڭ كەيپىياتى ئۆزگىرىشكە باشلىدى، ئۇلارنىڭ كۆزلىرى گاھ تۇمان بىلەن قاپلىناتتى. گاھ ۋال ـ ۋۇل قىلىپ كېتەتتى. ئاغزلىرىنى كالچايتىپ سەۋەبسىزلا ھىجىيىشاتتى، ئۆزلىرىنى غايەت بەختىيار ھېس قىلاتتى، پەقەت پېترۇخالا ھېلىمۇ قورساق كۆپۈكىنى ئۇنتۇمايي، ئارىلاپ ـ ئارىلاپ ئاۋدىي تەرەپكە نارازى بولۇپ نەزەر تاشلايتتى، پوپلار-نىڭ ھەممىسى توكگۇز بولىدۇ، دەپ غودۇكشيىتتى.

گرىشان بىر چەتتە بەڭگىلەرگە بىمالال قاراپ ئولتۇراتتى، لەۋلىرىدىن كۆپنى كۆرگەن ئادەملەردەك كىنايىلىك، تەكەببۇرانە، يېنىپ كۆيگۈچى تەبەسسۇم نېرى كەتمەيتتى. ئۇ ۋاگونىنىڭ ئۈچۈق تۇرغان ئىشىكى ئالدىدا تۇرغان ئاۋدىيغا دەمىۋدەم ھومىيىپ، ئوغرىلىقچە قاراپ قويياتتى، قارىشىدىن بولۇۋاتقان ئىشتىن مەمنۇنلۇقى چىقىپ تۇراتتى، شەك ـ شۈبھىسىزكى، بۇلارنىڭ ھەممىسى دىنىي ئەقىدىلەرگە رىئايە قىلىدىغان ئاۋدىيغا قانداق تەسىر قىلىۋاتقانلىقىنى پەملەپ تۇراتتى.

ئاۋدىي گرىشانىنىڭ چاپارمەنلەرگە نەشە چېكىشكە ئىجازەت بېرىپ، ئۆزىگە بىر تاماشا كۆرسەتمەكچى بولغانلىقىنى بىلىپ تۇراتتى، ئۇنىڭ قاراشلىرىدىن: «كۆرۈپ قوي، قانداق بولىدىكىن؟ مېنىڭ كۈچۈم نېمىدە ئىكەنلىكىنى بىلدىڭمۇ؟ سېنىڭ يۈكسەك ئىنتىلىشلىرىڭ بۇ بەتتەرلىكلەر ئالدىدا نەقەدەر ئاجىز ئىكەنلىكىنى ئەمدى چۈشەندىڭمۇ؟» دېگەن مەنىنى پەملەيتتى.

گەرچە ئاۋدىي ئۆزىنى ئۇلارنىڭ قىلغۇلۇقلىرى بىلەن كارىم يوق دېگەندەك قىلىپ كۆرسىتىۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن ئىچىدە گرىشانىنى يامان يولدىن قايتۇرالمايۋاتقانلىقىدىن، ئاجىزلىقىدىن قاتتىق ئۆكۈنەتتى. چاپارمەنلەرنى گرىشانىنىڭ تەسىرىدىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن، نېمە قىلسا بولىدۇ. ئەمدى ئاۋدىي سەۋرىتاقىتى تۈگەپ غەزىپىنى باسالماي قالدى. پېترۇخا تاماكىنىڭ كۆتىكىنى چېكىش ئۈچۈن يەنە ئۇنىڭغا تۇتقاندا، ئۆزىنى باسالمىدى، نەھايەت، يېرىلدى. تاماكىنىڭ قالدۇقى شورىلىۋەرگەنلىكتىن خۇنۇك سارغۇچ ـ كۆك رەڭگە كىرگەنىدى.

ـ ئال، ئاۋدىياس. نېمانچە تەرىڭنى بۇزىسەن، ۋاي، پوپىنىڭ بالىسىيەي! چىن كۆڭلۈمدىن دەۋاتىمەن. پۈتۈن مەززىسى ئاخىرىدا بولىدۇ، مېنىڭ قايماقتەك ئېرىپ كېتىدۇ! ـ زادى ئارام بەرمىدى خاپا بولۇپ پېترۇخا.

— نېرى تۇر! — سىلكىپ تاشلىدى ئۇنى ئاۋدىي.

— شۇنداقمۇ تېخى! مەن ساڭا چىن دىلىمدىن دەۋاتسام، ناز قىلىۋاتامسەن نېمە! قاپىقىڭنى تۈرۈۋاتسەنغۇ؟

— بوپتۇ، ئەپكەل! — دېدى ئاۋدىي پىغانى تېشىپ. ئۇ يېنىپ تۇرغان تاماكىغا قولىنى سوزۇپ، ئۇنى پېترۇخاغا نامالىيش قىلغاندەك بېشىدىن ئېگىز كۆتۈردى - دە، ۋاگونىنىڭ ئوچۇق تۇرغان ئىشىكىدىن تالاغا تاشلىۋەتتى. بۇ ئىش شۇنچە تېز يۈز بەردىكى، ھەممەيلەن ۋە ھەتتا گىرىشانمۇ ھەيران بولغىنىدىن قېتىپلا قالدى. ئاربىغا چۈشكەن سۈكۈتتىن پويىز چاقلىرىنىڭ شىددەتلىك ئاۋازى تېخىمۇ ئېنىق ۋە ۋەھىمىلىك ئاڭلاندى، — كۆردۈڭمۇ؟ — دېدى ئاۋدىي پېترۇخاغا، — نېمە قىلغىنىمنى ھەممىڭ كۆرۈشتۈڭمۇ؟ — ئاچچىقى بىلەن دېدى ئۇ باشقا چاپارمەنلەرگىمۇ بىر - بىرلەپ قاراپ چىقىپ، — بۇنىڭدىن كېيىن دائىم شۇنداق بولىدۇ.

پېترۇخا بىلەن باشقىلار ھەيران بولۇپ گىرىشانغا سوئال نەزىرىدە قاراشتى. قانداق بولغىنى، خوجايىن، بۇ كاساپەت نەدىن كېلىپ قالدى؟

گىرىشان بىردەم ئاۋدىيغا، بىردەم چاپەرمەنلەرنىڭ دومىيىغان چىرايلىرىغا مەسخىرە قىلغاندەك قارايتتىيۇ، ئۇندىمەيتتى. ماخاچىنىڭ تاقىتى تاق بولۇپ كەتتى:

— ھەي، بۇرادەر، نېمىشقا گەپ قىلمايسەن؟ نېمە، گاچا بولۇپ قالدىڭمۇ؟

— ياق، گاچا بولۇپ قالمىدىم! — دېدى گىرىشان. ئاندىن زەھەرخەندىلىك بىلەن چورتلا كەستى، — مەن مۇنۇ نېمىگە، غىڭ قىلمايمەن، دەپ ۋەدە بەرگەنىدىم. قالغىنىنى ئۆزۈڭلار ھەل قىلىڭلار! مېنىڭ باشقا گېپىم يوق...

— راستمۇ؟ — ئاسماقچىلاپ سورىدى ماخاچ ئاۋدىيدىن.

— راست، لېكىن گەپ باشقا ياقتا! — ۋارقىردى ئاۋدي، — مەن ئۇنى پاش قىلماقچىدىم، — دەپ گرىشاننى بېشىنى سىلكىتىپ كۆرسەتتى ئۇ، — بۇ ئىبلىس ھەممىلارنى يولدىن چىقارغان! ھالاكەت گىردابىغا كېلىپ قالدىلار! مەن جىم قاراپ تۇرالمايمەن، ھەقىقەت مەن تەرەپتە! — ئۇ نېمە بولۇۋاتقانلىقىنى، ئۆزىنىڭ نېمە قىلىۋاتقانلىقىنى، نېمىلەرنى دەپ ۋارقىراۋاتقانلىقىنى بىلمەي، نەشە تولدۇرۇلغان يۈك - تاقلار ئىچىدىن خالتىسىنى كۆچەپ تارتىۋالدى. گرىشانىدىن باشقىسى ئولتۇرغان ئورۇنلىرىدىن سەكرەپ تۇرۇشتى: پوپىنىڭ بۇ قويىدىن ياۋاش بالىسى زادى نېمە قىلماقچى؟

— مانا، قاراڭلار، بالىلار! — ئاۋدي خالتىنى بېشى تەرەپكە كۆتۈرۈپ سىلكىدى، — مانا مۇشۇ نەرسىنىڭ ئىچىدە بىز ئادەملەرنىڭ بېشىنى يەيدىغان، ئاپەت ۋە قىرغىنچىلىق كەلتۈرىدىغان ئوغا ئېلىپ كېتىۋاتىمىز. پۇلغا يېنىكلا ئۇچقان سىز چاپەرمەنلەر، سەن پىيۇتر، سەن ماخاچ، سەن لىيۇنە، سەن كولە، شۇنداق قىلىۋاتىسىلەر! گرىشانىنى سۆزلەپ ئولتۇرمىساقمۇ بولىدۇ، ئۇنىڭ كىملىكىنى ئۆزۈڭلار بىلىسىلەر!

— شاشما، شاشما ئاۋدي! قېنى، خالتىنى ماڭا بەرگىنە، — دەپ ئۇنىڭ يېنىغا ماڭدى پېترۇخا.

— نېرى تۇر! — دەپ ئۇنى ئىتتىردى ئاۋدي، — يېقىن كەلمە! ئادەملەرنىڭ بېشىغا پۈتكەن بۇ بالانى قانداق يوقىتىشنى ئۆزۈم بىلىمەن.

ئاندىن كېيىن ئاۋدي چاپارمەنلەر ھوشىنى تېخى تاپماي تۇرۇپلا، خالتىسىنىڭ سىيرىتمىسىنى تارتىپ ئاچتى - دە، نەشە لەرنى ۋاگوننىڭ ئىشىكىدىن سىرتقا چېچىشقا باشلىدى. ئانچە - مۇنچىلا نەشە تېرىۋالغانىكەن، نەشىنىڭ سارغۇچ - كۆك يوپۇرماقلىرى ۋە گۈللىرى تۆمۈرىيول بويلاپ خۇددى كۈزدىكى گۈل

بەرگلىرىدەك پاراكەندە بولۇپ توزۇپ ئۇچتى. مىڭلاپ شاراق ـ شاراق پۇللار ھاۋاغا سوروۇلماقتا ئىدى! چاپارمەنلەر خېلىغىچە ئاۋدىيغا ئەجەللىنىپ قارىغىنىچە، شامدەك قېتىپ قېلىشتى.

ـ كۆردۈڭلارمۇ! ـ ۋارقىرىدى ئاۋدىي ۋە خالتىسىنىمۇ تاشقىرىغا ئاتتى، ـ مانا ئەمدى سىلەرمۇ شۇنداق قىلىڭلار! ئاندىن بىرلىكتە توۋا قىلىمىز، خۇدانىڭ شاپائىتى ۋە مەغپىرىتىگە سازاۋەر بولىمىز! بولۇڭلار، لېيۇنكا، پىيۇتر! لەنىتى نەشىلىرىڭلارنى تۆكۈڭلار، قۇتۇلۇڭلار شۇ يارىماستىن!

ـ ساراڭ بولۇپ قاپتۇ! ئىستانسىدا ئۇ بىزنى تۇتۇپ بېرىدۇ! ئۇر ئۇنى، ئۇر ئىت پوپىنىڭ بالىسىنى! ـ چىرقىرىدى ئەس ـ ھوشىنى يوقىتىپ پېترۇخا.

ـ توختاڭلار، توختاڭلار! قۇلاق سېلىڭلار! ـ ئۇلارغا نېمىنىدۇر چۈشەندۈرمەكچى بولۇپ ۋارقىرايتتى ئاۋدىي نەشىكەشلەر ـ نىڭ قۇتراپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ. لېكىن ئەمدى كېچىكىكەنىدى. نەشىكەشلەر ئۇنىڭ ئۈستىگە قۇترىغان ئىتىنى تاشلاندى. پېترۇخا، ماخاچ، كولەلەر بىر بىرىگە نۆۋەت بەرمەي ئۇنىڭ بېشىغا مۇشت ياغدۇردى. پەقەت لېيۇنكىلا ئۇلارنىڭ كۈچىنىڭ يېتىشىچە ئاجرىتىشقا ئورۇناتتى.

ـ قويۇڭلار، بولدى قىلىڭلار! ـ ئۇ نېمە قىلىشىنى بىلمەي ئۇلارنىڭ چۆرىسىدە ئايلىناتتى. لېكىن ئۇلارنى ئاجرىتىشقا كۈچى يەتمەيتتى. ئۇچ كىشىگە يالغۇز بىر ئادەم قانداق تەڭ كەلسۇن. رەھىمسىزلىك بىلەن قارا ـ قويۇق كالتەكلەش باشلاندى.

ـ ئۇر! ئىتتىر! ۋاگوندىن تاشلىۋەت! ـ دەپ ھۆركىرەيتتى پېترۇخا.

ـ پوپىنى ئۆلتۈر! پەسكە ئات! ـ جور بولاتتى ماخاچ.

ـ ئۇنداق قىلماڭلار! ئۆلتۈرمەڭلار! ئۆتۈنۈپ قالاي،

ئۆلتۈرمەكلار! ــ دەپ چىرقىرايتتى رەڭگى ئۆچكەن، دىر ـ دىر تىترەپ تۇرغان ليۇنكا.

ــ يوقال، ھارىمى، سويۇۋېتىمەن! ــ دەپ ليۇنكىنىڭ قولىنى تارتاتتى ۋەھشىيلەشكەن كوله.

ئاۋدىي كۆچىنىڭ باشچە سىلكىنىپ كېتىۋاتقان ۋاگوننىڭ ئوچۇق يېرىدىن نېرىغا، ئوتتۇرىراققا سۈرۈلۈشكە ئۇرۇناتتى، نەشكەشلەرنىڭ بۇنچىلىك رەھىمسىز، ۋەھشىي، زوراۋان بولىدىغانلىقىغا ئۇ ئەمدى ئىشەنمىدى. بولمىسا، ئۇلار تېخى ھېلىلا ھۇزۇرلىنىپ، ئاغزىغا كەلگەننى جۆيلۈپ ئولتۇرغان ئەمەسمىدى. ئاۋدىي ھايانىڭ قىل ئۈستىدە تۇرغانلىقىنى چۈشىنەتتى، كۆچىلەرمۇ تەڭ ئەمەس ئىدى. كۆچى ئېشىپ ـ تېشىپ ياتقان، قۇتۇرغان ئۆچ يىگىتكە يالغۇز ئۆزى قانداق تەڭ كېلەلىسۇن. توغرا، ليۇنكا ئۇنىڭغا يان بېسىۋاتىدۇ. لېكىن ئۇنىڭ نېمىگە كۆچى يېتەتتى. گرىشان بولسا، ھامان شۇ جايدا، خۇددى سېرىك ياكى تىياتىر كۆرۈۋاتقان تاماشىبىنەك ئولتۇراتتى، چوڭچىلىق بىلەن ھەجمياتتى.

ــ ئوھوي! ئوھوي! مانا كۆرۈڭ! ــ دەپ لېۋىنى پۈرۈشتۈرۈپ مازاق قىلاتتى گرىشان. ئۇ ئولارنى ئىتتەك سوقۇشتۇرۇپ قويىدى، توقۇنۇش بولۇشىنىمۇ ئالدىن سەزگەنىدى، مانا ئەمدى ئۇ غەلىبە لەززىتىنى سۈرۈۋاتىدۇ ــ ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىلا ئادەم ئۆلتۈرۈۋاتىدۇ.

ئاۋدىي پەقەت گرىشان ئوتتۇرىغا چۈشىلا جېنى ئامان قالىدىغانلىقىنى سېزىپ تۇراتتى. «گرىشان، قۇتقۇز!» دېسىلا چاپارمەنلەرنىڭ ئۆزىنى تىنچ قويىدىغانلىقىنى بىلەتتى. لېكىن كاللىسىنى ئېلىۋەتسىمۇ ئۇ گرىشاندىن يارىدەم سورىمايتتى. بىر-دىنبىر چارە بىر ئامال قىلىپ ۋاگوننىڭ ئىچكىرىرەكىگە ئۆتۈۋېلىش، بۇلۇڭغا قىسىلىپ تۇرۇش، ئۇنىڭدىن كېيىن كالتەكلەمدۇ،

تېپەمدۇ، قولىدىن كەلگىنىنى قىلسۇن، ۋاگوندىن تاشلىۋەتمىسلا بولدى، بولمىسا جاندىن ئۈمىد يوق...

لېكىن ئىچكىرى بۇلۇڭغا يېتىۋېلىش ئاسان ئەمەس ئىدى. ئۇنى ئۇرۇپ - تېپىپ، يەنە ۋاگوننىڭ ئوچۇق تۇرغان ئىشىكى تەرەپكە تاشلىدى. ئاۋدىي شۇ يەردە بىرەمىلا تۇرۇپ قالىدىغان بولسا، ئۇنى ھەش - پەش دېگۈچىلا تاشقىرىغا ئىتتىرىۋېتەتتى. شۇڭا ئاۋدىي يىقىلغان جايىدىن يەنە تۇراتتى، ئۆزىنى ۋاگوننىڭ ئىچكىرىسىگە ئېلىشقا ئۇرۇناتتى. نەشكەشلەر ئاخىر ماغدۇرسىزلىنىپ، ھوشىنى يوغىتۇرۇۋالار، دەپ ئۈمىد قىلاتتى. رەھىمسىز جەڭدە ھە دېگەندىلا بېشىغا ئېغىر زەربە يېگەن لىيۇنكا يىقىلدى. پوپىنىڭ ئوغلىدىن، يېڭى چىقىقان ئەۋلىيادىن چاپارمەنلەرنىڭ دۈشمىنىدىن ئايىماستىن ئىنتىقام ئېلىۋاتقاندا، پۈتلىشىپ يۇرمىسۇن دەپ، كوله ئۇنى تىنچىتتىقاندى. نەشكەشلەر مۈشت ئۈستىگە مۈشت ئاتاتتى. شامالغا سورۇلۇپ كەتكەن شۇنچە پۇلغا ئىچلىرى ئېچىشاتتى.

— ئۇر! ئۇر! جان يېرىگە سال ئەبلەخنىڭ! — دەپ قۇتراپ شالىنى چاچتى پېترۇخا. ئۇ ئاۋدىينى كەينىدىن كېلىپ مەھكەم قۇچاقلاپ قوللىرىنى ئارقىسىغا قايرىدى ۋە ماخاچقا توغرىلىدى. ماخاچ شۇ ئاندىلا خۇددى شەيتان كۆرگەن بۇقىدەك غەزەپ بىلەن ئاۋدىينىڭ قورسىقىغا ئۇردى. ئاۋدىي ئۆلەر ھالەتتە مۈكچىيىپ ئاغزىدىن قان كەتكەن پېتى ۋاگون ئىچىگە يىقىلدى. ئاندىن ئۇچەيلەن ئۇنى ئىشىك تەرەپكە سۆرەپ ماڭدى. ئاۋدىي بولسا، شۇ ئەھۋالدىمۇ ئۇلارنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلۇپ چىقىشقا ئۇرۇناتتى، قارشىلىق كۆرسىتەتتى، تىرناقلىرىنىڭ يىرتىلىپ كېتىشىگە قارىماي، ۋاگون تاختايلىرىغا يېپىشاتتى، مۈدھىش گرىشان بولسا، ۋاگوننىڭ بىر چېتىدە گويا ھېچنەرسە بولمىغاندەك پۈتلىرىنى ئالماشتۇرۇپ ئولتۇراتتى، بېزەك چىرايىدىن مەمنۇنلۇق

چىقىپ تۇراتتى، ئەگەر تايىقىنى لىكىلدەتمەي ئويناپ ئۇشتۇمتۇت چىلىشنى مەشق قىلاتتى. ئاۋدىي ھېلىمۇ رەھىم ـ شەپقەت تىلەپ: «گېرىشان، قۇتقۇز!» دەپ ۋارقىرىسا كېچىكمەيتتى، گېرىشانمۇ ئۇنىڭغا رەھىم قىلىپ، ئالىيجانابلىق كۆرسىتىپ ئۇنى ئۆلۈم چاڭگىلىدىن قۇتۇلدۇرۇپ قېلىشى مۇمكىن ئىدى. ئەمما، ئاۋدىي ئامانلىق تىلەپ ئېغىزىنى ئاچمىدى. ئۇنى قانلىرىنى ئاققۇزۇپ ئۇچۇق جايغا سۆرەپ كەتتى. ۋاگوننىڭ ئوچۇق ئىشىكىدە ئاخىرقى ئېلىشىش يۈز بەردى. ئۇلار ئاۋدىينى بىراقلا ئىتتىرىپ چۈشۈرۈۋېتىشتىن چۆچۈدى، ئۆزلىرىنىڭمۇ ئۇنىڭ بىلەن بىللە سىرتقا غۇلاپ چۈشۈشى مۇمكىن ئىدى. ئاۋدىي ئىشىككە، توغرىراقى، ئىشىك ئارقىسىدىكى تۆمۈر تۇتقۇچقا مەھكەم يېپىشتى. پويىزنىڭ كۈچلۈك شامىلى ئۇنى ئىشىككە مىخلاپ تاشلىدى، ئاۋدىي سول پۇتى بىلەن قانداقتۇر تۆمۈر ئىلگەككە بەھۇزۇر ئىلىندى ۋە پۈتۈن ئېغىرلىقى بىلەن ئېسىلىپ قالدى، ئۇ ياشاش ۋە كۈلپەتتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن، ھېچقاچان بۇنچىلىك جان ـ جەھلى بىلەن ئۇرۇنمىغانىدى. بۇنچىلىك كۈچ نەدىن كېلىۋاتقانلىقىنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى. ئەگەر ئۇنى ئۆز ھالىغا قويۇپ بېرىدىغان بولسا، ئۇ بەلكى تېرىشىپ ـ تىرمىشىپ يەنە ۋاگون ئىچىگە كىرىۋالغان بولاتتى. بىراق چاپارمەنلەر ئۇنىڭ بېشىغا خۇددى توپ تەپكەندەك تېپەتتى، ئاغزىنى بۇزۇپ تىللايتتى، ئايىماستىن قارا قانغا بۇلغايتتى، ئۇ بولسا، تۆمۈر تۇتقۇچنى زادىلا قويۇپ بەرمەيتتى. بولۇپمۇ ئاخىرقى دەقىقىلەر بەكمۇ دەھشەتلىك بولدى. پېترۇخا، ماخاچ ۋە كولە ھەددىدىن زىيادە ۋەھشىيلىشىپ كەتتى. شۇ چاغدا گېرىشانمۇ ئۆزىنى توختىتالمای ئىشىك ئالدىغا يۈگۈرۈپ كەلدى: ئەمدى چۈمپەردىسىنى بىمالال ئېچىپ تاشلىسا بولۇۋېرەتتى، ئەمدى ئاۋدىي كاللىستراتوۋ قانداق جان بېرىدۇ، بۇنى تاماشا قىلسا بولاتتى. گېرىشان چاپارمەنلەرنىڭ ئاۋدىينى دوزاخ

قا قانداق ئۇزىتىشىنى كۈتۈپ تۇراتتى. گۈلشان ئۆز ئىشىغا تولىمۇ ئۇستا ئىدى. ئۇ باشقىلارنىڭ قولى بىلەن ئاۋدىي كالـ لىستراتوۋنى ئۆلتۈرمەكتە ئىدى. مۇبادا، ئەتە ئاۋدىي كاللىستراتوۋـ نىڭ ئۆلۈكىنى تېپىپ، ئۇنىڭ يېقىلىپ چۈشكەنلىكى ياكى ئۆزىنى پويىزدىن تاشلىغانلىقىدىن گۇمانلىنىدىغان بولسا، گۈلشان شەخسەن ئۆزى بۇ ئىشقا قول تىقمىغانلىكىن شۇ چاغدىمۇ ھېچنەرسىنى بىلمىگەن، كۆرمىگەن بولۇپ تۇرىۋېرىدۇ، بالىلار جاڭجاللىشىپ، مۇشتلىشىپ قالغاندا يۈز بەرگەن بەختسىز ھادىسە، قاچىمەن دەپ پويىزدىن چۈشۈپ كەتكەن، دەيدۇ.

ئۇلار ئاخىرىدا ئاۋدىينىڭ يۈزىگە تېپىشتى. ئۇنىڭ ئاخىرىـ دا يادىدا قالغىنى شۇ بولدى. چاپارمەن نەشكىلەرنىڭ پاشنىلىرى قانغا بويالدى. شامال ئاۋدىينىڭ قۇلاقلىرىدا خۇددى يالقۇنىدەك گۈرۈلدەيتتى. ئۇنىڭ ۋۇجۇدى بارغانسېرى ئېغىرلـ لىشىپ، تۆۋەنگە، قورقۇنچلۇق بوشلۇق ئىچىگە قوغۇشۇندەك تارتىلاتتى. پويىز بولسا شامالالارنىڭ قارشىلىقىنى يېڭىپ، چۆلدە ھامان بورانەك چاپچيتتى، پۈتۈن يورۇق ئالەمدە ھايات قىل ئۇستىدە تۇرغان شۇ جاپاكەش يىگىتكە ياردەم قولىنى سۇنىدىـ غان بىرەر ئادەم يوق ئىدى. ئۇزاقتىن ـ ئۇزاق داۋام قىلغان كۈننىڭ ئاخىرىدا پېتىپ كېتىۋاتقان قۇياش ئۇنىڭ قىينىلىش دەھشىتىدىن ئالىيىپ كەتكەن كۆزلىرىنى قانلىق شەپەقە بويىاپ، ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئالەم زۇلمىتىگە چۆكمەكتە ئىدى. لېكىن قانچە تەپكىنى بىلەن ئاۋدىي قوللىرىنى بوشاتمايتتى. شۇ چاغدا پېتروۋخا گرىشانىنىڭ تايىقىنى تارتىۋېلىپ، ئاخىرقى زەربىنى بەردى. گرىشانمۇ خۇددى بىلمىگەن كىشىدەك تايىقىنى كور ئادەم ھاسا تۇتقاندەك تۇتۇپ تۇرغاندى، مانا، مەرھەمەت، ئېلىپ ئۇرمامسەن قوللىرىغا، مىجىقى چىقىپ كەتسۇن بۇ قىز تالاقنىڭ، دېگەندەك قىلاتتى...

شۇ چاغدا ئاۋدىي بىر پارچە قاتلىق گۆشتەك پەسكە ئۇچۇپ كەتتى. ئۇ تۆمۈرىيول كۆتۈرمىسىدىن قانداق يىقىلغانلىقىنى، نېمىلەرگە ئۇرۇلۇپ ـ سوقۇلغانلىقىنىمۇ سەزمىدى. سوستاۋ-نىڭ ئاخىرى ئۇ يىقىلغان جايدىن ئونلىداپ ئۆتۈپ كەتتى، سابىق ھەمراھلىرى چۈشكەن پويىز كۆزدىن غايىب بولدى، چاقلارنىڭ شاۋقۇن ـ سۈرەنلىرى تىندى، لېكىن ئۇ بۇلارنىڭ ھېچبىرىنى سەزمىدى.

ئۇزاق ئۆتمەي كۈن پاتتى. قاراڭغۇ چۈشتى، قارامتۇل رەڭگە كىرگەن غەربىنىڭ قوغۇشۇن ئاسمىنىدا قارا بۇلۇتلار قويۇقلاشتى...

بۇ شۇم جايدىن ئەمدى باشقا پويىزلار شامالدەك چىپچىپ ئۆتەتتى، جېنىنى ساقلاش ئۈچۈن رەھىم ـ شەپقەت تىلىمسىگەن بۇ شور پېشانە يىگىت تۆمۈرىيول تۆۋەنىدىكى ئازگالدا ئۇياقتىن ـ بۇياققا ئېغىناپ ياتاتتى. ئەمدى ئۇنىڭ تىنىم تاپماي ئىزدەپ يۈرۈپ تاپقان ھەممە نەرسىلىرى ۋە ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا ئۇرۇنغان نەرسىلىرىنىڭ ھەممىسى مۇشۇ تاپتا ئارقىغا تاشلىۋېتىلگەن، زاۋالغا يۈز تۇتقانىدى. ئۇ ئۆزىنى ئايىمىسا، ئۆزىنى ساقلاپ قېلىش پۈرسىتىدىن ۋاز كەچسە بولامدۇ؟ ھەممە گەپ باشقا نەرسە ئۈستىدە ئەمەس، ئۇنىڭ ھايات ـ ماماتى ئۈستىدە كېتىۋاتقان ئەمەسمىدى. ئۇ بار ـ يوقى بىرلا ئېغىز سۆزنى ـــ «مېنى قۇتقۇز، گرىشان!» دېسىلا كۈپايە ئىدى. ئەمما بۇ سۆزلەر ئۇنىڭ ئاغزىدىن چىقمىدى...

پانىي ئالەمدە ئاجايىپ ـ غارايىب ئىشلار ھەقىقەتەن سان ـ ساناقسىز ئىكەن... بىر چاغلاردا تاريختىمۇ شۇنداق ۋەقە يۈز بەرگەن ئەمەسمىدى؟ گالىلىيدىن چىققان بىر شەخس ئۆزىگە شۇنچىلىك ئىشەنگەنىدىكى، ئىككى ئېغىزلا گەپنى قىلىشنى خالىماي، ھالاكەتكە گىرىپتار بولۇپ، ئاخىرى شېرىن جېنىدىن ئايرىلغانىدى. لېكىن ئادەملەر تا ھېلىغىچە، ئارىدىن

بىر مىڭ توققۇزيۈز ئەللىك يىل ئۆتكىنىگە قارىماي، ئەس ـ هوشلىرىنى يىغىشتۇرۇۋالالمىدى ـــ ئۇلار بۇ ۋەقە قانداق يۈز بەردى، شۇنداق بولۇشى مۇمكىنمۇ دەپ هەيران بولماقتا، تالاش ـ تارتىش قىلماقتا، ئىزتىراپقا چۈشمەكتە. بۇ ئىش ئۇلارغا تۆنۈگۈنلا يۈز بەرگەندەك تۇيۇلىدۇ ـــ قەلب جاراهەتـ لىرى شۇنچىلىك يېڭىدەكلا تۇرىدۇ. شۇ زامانىدىن بۇيان قانچە ـ قانچە ئەۋلادلار دۇنياغا كەلدى، ئۇلار مۇشۇ ئىشقا ئۆرتىنىپ كۆيىدۇ. ئەگەر شۇ يەردە بىز نەق مەيداندا بولغان بولساق، گاللىليلىك ئادەمنى قىيناشقا هەرگىز يول قويمىغان بولاتتۇق، دېيىشىدۇ. بۇ ئىش هازىرقىلارغا ئەنە شۇنداق تۇيۇلىدىكەن. لېكىن دۇنيا ئايلىنىپ ـ ئايلىنىپ هەممە نەرسە ئۇنتۇلۇش دەريياسىغا غەرق بولۇپ كېتىدۇ ـ يۇ، بىراق شۇ كۈن زادىلا ئەستىن چىقمايدۇ، دەپ كىمنىڭمۇ خىيالىغا كەلگەن دەيسىز...

هە، راست، شۇ كۈنمۇ جۈمە كۈنى ئىدى، جېنىنى قۇتقۇ‌زۇش مۇمكىن بولغان زات شۇ چاغدا ئۆزىنى ئۆلۈمدىن خالاس قىلىش ئۈچۈن، تىلىغا ئىككى ئېغىز سۆز ئېلىشنى راۋا كۆرمىگەنىدى.

II

شۇ كۈنى قۇددۇسىتا هاۋا ئەتىگەندىن باشلاپ قىزىپ، كۈنتىك ئىسسىق بولىدىغانلىقىدىن دېرەك بەردى. ئىراد سارىـ يىنىك ئەگمە ئايۇنىدا مەرمەر تۈۋرۈكلەر ئاستىدا پروكۇراتورا باشلىقى پونتىي پىلات ئۆزىگە تەختىراۋان قۇرۇشنى بۇيرۇدى. بۇ يەردە تۆۋەندىن ئۇرۇپ تۇرۇۋاتقان ئۆتكۈنچى شامال ئۇنىڭ سەندەل كىيگەن پۇتلىرىنى بىلىنەر ـ بىلىنمەس سىيپاپ ئۆتەتـ تى. چوڭ باغدىكى تۈپتۈز تېرەكلەرنىڭ ئۈچلىرى شامالدا

ئېرىنچەكلىك بىلەن قىسىرلايتتى. ئۇلارنىڭ يوپۇرماقلىرى بۇ يىل ۋاقتىسىز سارغىيىشقا باشلىغانىدى.

سىراينىڭ ئەگمە ئايىغىنى جايلاشقان بۇ تاش دۆڭدىن شەھەر بەش قولدەك كۆرۈنۈپ تۇراتتى. شۇ تاپتا ھاۋا بەكمۇ قىزىپ كەتكەچكە، شەھەر مەنزىرىسى كۆزگە ئاق يىپەك پەردە ئېچىدە جىمىرلاپ تۇرغاندەك چېلىقاتتى، ھەتتا قۇددۇسنىڭ دائىم ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان تۆت ئەتراپىنىمۇ ئاقىرىپ ياتقان سەھرا دائىرىسىدە ئاران پەرق ئەتكىلى بولاتتى.

شۇ كۈنى ئەتىگەندە خۇددى كۆزگە كۆرۈنمەس يىپلار ئاسمانغا ئېسىپ قويۇلغاندەك قاناتلىرىنى كەڭ يېيىپ بىر قۇش ئاۋاز چىقارماي ئۇزۇپ يۈرەتتى. بەلگىلىك ۋاقىت ئارىلىقىدا چوڭ باغنىڭ ئۈستىدىن بىر ئۇچۇپ ئۆتەتتى. بۇركۇتمىكىن، تاپمىكىن شۇ ئىككىسىدىن بۆلەك ھېچقانداق قۇشنىڭ كۈنىنىڭ ئىسسىقىدا بۇنچىلىك ئۇزاق ھەم زېرىكەرلىك ئۇچۇشقا سەۋرى تاقىتى يەتمىگەن بولاتتى. ئېغىرلىقىنى ئۇ پۇتىدىن بۇ پۇتىغا يۆتكەپ تۇرغان نۇسرەتلىك ئەيسانىڭ ئاسمانىدا ئايلىنىپ يۈرگەن قۇشقا ئىختىيارسىز نەزەر تاشلاۋاتقانلىقىنى بايقاپ، پروكۇراتورا باشلىقى بىردىنلا ئاغرىندى ۋە غەزەپلىنىپ كەتتى. ئۇ زەھرىنى چېچىپ:

— سەن قاياقتا قاراۋاتىسەن، يەھۇدىينىڭ پادىشاھى؟ بېشىڭدا ئەجەل قۇشى ئايلىنىۋاتىدۇ! — دېدى.

— ئۇ ھەممىمىزنىڭ بېشىدىن ئايلىنىدۇ، — ئاستا، خۇددى ئۆزى بىلەن ئۆزى سۆزلىشىۋاتقاندەك جاۋاب بەردى ئەيسا ۋە قارىيىپ، قانى ئۇيۇپ كەتكەن كۆزىنى ئالقىنى بىلەن سىلاپ قويدى: ئاممىۋى يىغىلىشتا سوت قىلىش ئۈچۈن ئەپكېتىۋاتقىنىدا بازار ئالدىدا روھانىيلار ۋە ئاقساقاللار گىرۋەكلىرىگە سالغان ئالىمان ئۇنى ئۇر توقماق قىلغانىدى. ئۇ ئايرىم ئادەملەر

رەھىمسىز كالتەكلىگەن، باشقىلىرى يۈزىگە تۈكۈرگەن شۇ چاغ لاردا مۇپتىلارنىڭ مۇپتىسى بولغان كائىنغانىڭ ئادەملىرى ئۆزىنى قانچىلىك يامان كۆرىدىغانلىقىنى چۈشەندى؛ ھە، قۇددۇسلۇق لارنىڭ سوتىدىن ھېچقانداق رەھىم ـ شەپقەت كۈتكىلى بول مايدۇ، شۇنداقتىمۇ، ئۇنى ئالمانىنىڭ ئاينىپ كەتكەنلىكى ۋە جاھالەتكە مىنىپ قۇتراپ كەتكەنلىكى تەئەججۈپكە سېلىپ قويدى. گويا شۇ چاغقىچە ھېچكىم ئۇنىڭ مۇساپىرلىقىنى بىلمىگەندەك، گويا شۇ كەمگىچە ئۇلار ئىبادەتخانىلار ۋە مەيدانلاردا نەپەس لىرىنى ئىچىگە يۇتقان پېتى قىسىر قىلماي ئەيسانىڭ ۋەز لىرىنى ئاڭلىمىغاندەك، گويا ئۇ، خوتەكسىنى ئەگەشتۈرۈۋالغان كۆك ئېشەككە مىنىپ، شەھەر دەرۋازىلىرىدىن كىرىپ كەلگىنىدە شاد ـ خۇراملىق بىلەن قارشى ئالمىغاندەك؛ گويا ئۇلار ئارزۇ ـ ئۈمىد بىلەن: «ئاپىرىن بەنى داۋۇتقا! ئاپىرىن ۋە ھەشقاللا!» دەپ ۋارقىرىشىپ، ئېشىكىنىڭ پۇتلىرى ئاستىغا گۈللەرنى ئاتمىغاندەك قىلاتتى.

مانا ئەمدى ئۇ يىرتىلىپ، تىتما ـ تىتما بولۇپ كەتكەن ئۇستىباشتا، پەرىشان ۋە خۇدىنى يوقاتقان ئەلپازدا، تەقدىرىمە يەنە نېمىلەر باركىن، دېگەندەك پونتىي پىلاتنىڭ قېشىدا ئىنتىزارلىق بىلەن تۇرۇپتۇ.

پروكۇراتورا باشلىقىنىڭ بولسا شۇ تاپتا ئەسەبلىرى غايەت بۇزۇلغانىدى. قەزىقى شۇ يەردىكى، ئۇ ھەممىدىن بۇرۇن ئۆزىدىن، ئۆزىنىڭ سۇسلۇقى، بىر كىمگە چۈشەندۈرۈپ بولمايدىغان جۇر ئەتسىزلىكىدىن خاپا ئىدى. ردم قوشۇنىدا خىزمەت قىلىپ يۈرگەن چاغلىرىدا ۋە مانا ھازىر، پروكۇراتورا باشلىقى بولۇپ تۇرغان ۋاقىتلىرىمۇ، ئۇ ھېچقاچان مۇنداق ھالغا چۈشمىگەنىدى. بۇ ھەقىقەتەن ھەم كۈل

كىلىك ئەمەسمۇ؟ ئامىسۇي يىغىلىشنىڭ ھۆكمىنى شارتتىدە تەستىقلاش ۋە ئوشۇقچە باش ئاغرىقىدىن قۇتۇلۇش ئورنىغا ئۇ تەرگەۋچىگە يولۇقۇپ، كۆچىنى ھەمدە ۋاقتىنى سەرپ قىلىپ ئولتۇرۇپتۇ. ھالبۇكى، بەيتۇلمۇقەددەس مۇپتىلىرىنىڭ مۇشرىكلىرى ئۇنىڭ يولىورۇقىغا ئىنتىزار، ئۇلارنى دەرھال چاقىرىپ، مانا، ئېلىڭلار، گۇناھكار سىلەرنىڭكى، نېمە قىلسەمەن دېسەڭلار ئۆز ئىختىيارىڭلاردا، دېسە بولىدىغۇ. شۇنداق بولسىمۇ، پونتىي پىلاتقا شۇنداق ئاسان يولنى تۇتۇشقا نېمىدۇر ھالاقىت بەرمەكتە ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە، مۇنۇ مەسخىرىۋاز شۇنچە ئاۋارە بولۇشقا ئەرزىمەيدىكەن؟ ...

لېكىن، مۇنۇ تەنتەكنىمۇ كۆرۈپ قويۇڭلار ـ دە! قاراڭلار، ئۇ يەھۇدىيىنىڭ پادىشاھى، سۆيۈملۈك تەڭرىسى ئىمىش، ئىلاھىنىڭ ئادىل سەلتەنىتىنى بەرپا قىلىش ئۈچۈن خۇدا تەرەپتىن يەھۇدىيلەرگە ھەدىيە قىلىنغان ئىمىش. ئۇنىڭ ئادىل سەلتەنىتىدە شاھلارنىڭ شاھلىرىغا، ئۇلارنىڭ نائىبلىرىغا ۋە يۇندىخور يالاقچىلارغا ئورۇن يوق ئىمىش، ھەممە ئادەم ئەمدىلىكتە تا ئاخىرەتكىچە بىر ـ بىرىگە تەڭ ۋە بۇرادەر بولارئىمىش. قانچە ـ قانچىلىغان كىشىلەر دۆلەت قۇشنىنى باشلىرىغا قوندۇرۇشقا ھەرىكەت قىلمىغان دەيسىز، لېكىن بۇنداق ئەقىللىق، مەككار ۋە بۇنداق خائىننى تېخى ھېچكىم كۆرمىگەنىدى. بۇنداقلار سەلتەنەت تەختىگە چىقسۇنچۇ، بۇرۇن قانداق بولسا، شۇنداق ھۆكۈمرانلىق قىلىۋېرىدۇ، ئەمەلىيەتتە، دۇنيادا ھايات نىڭ باشقىچە يولى يوق ۋە ئۇنداق يولمۇ بولمايدۇ. ئەمما قەبىھ ئادەملەر بۇنى بەش قولدەك ياخشى بىلىسمۇ، بەرىبىر، نەيرەڭۋازلىقنى تاشلىمايدۇ! ساددا ئادەملەرنى، يېڭى سەلتەنەت قۇرىمىز، دەپ ئالدايدۇ. ھەر بىر ئادەم ئۆز كۆڭلىدىكى گۇمانىغا ئاساسەن باشقىلارنىڭ ئۈستىدىن ھۆكۈم چىقىرىدۇ. دېگەن گەپ

ھەق گەپ بولىدىغان بولسا، بۇ يەردىكىسى دەل شۇنىڭ ئۆزىلا ئىدى: پروكۇراتورا باشلىقى يۈرىكىنىڭ ئەڭ شېرىن يەرلىرىدە بىخ ئۇرغان، لېكىن ئەمەلگە ئېشىشىغا ئۆزىمۇ ئىشەنمىگەن خىياللارنى ئەيساغا تاقىماقچى ئىدى. ھەممىدىنمۇ دەل مانا شۇ نەرسە پونتىي پىلاتنىڭ كۆڭلىنى غەش قىلاتتى ۋە شۇ سەۋەبتىن مەھكۇمغا بىر ۋاقىتنىڭ ئۆزىدىلا ھەم قىزىقىپ قارايتتى، ھەم نەپرەتلىنەتتى. پروكۇراتورا باشلىقى ئەيسانىڭ سىرىنى بىلىۋالدىم دەپ ئويلايتتى: بۇ ماكانسىز بېشارەتچى يەر يۈزىدە توپىلاڭ چىقارماقچى، ئادەملەرگە يېڭى سەلتەنەت ۋەدە قىلىپ، كونىنى يىقىتماقچى ۋە يېڭىسىنىڭ ئۈستىگە ئولتۇرماقچى. ئاپلا، مۇغەمبەر! رۇم سەلتەنىتىنىڭ كىچىك ئاسىيادىكى ۋىلايەتلىرىنىڭ ھاكىمى بولۇپ تۇرۇۋۇقلۇق، پونتىي پىلات خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈپ باقمىغان، توغرىسى، ھەتتا ئارزۇ قىلىشتىنىمۇ قورققان نەرسىلەرنى ئاشۇ ئاجىز ۋە ئەسكى يەھۇدىي كۆكسىدە كۆتۈرۈپ يۈرۈشكە جۈرئەت قىلسا — ھە. ماكانسىز كارامەتچى ئەيسانى باشقىچە يوللار بىلەن تەرگەۋ قىلىپ ۋە سوراققا تارتىشىپ، تەجرىبىلىك پروكۇراتورا باشلىقى ئۆزىنى مانا شۇنىڭغا ئىشەندۈرەتتى، شۇنداق چاغلايتتى ۋە شۇنداق خۇلاسە چىقىرىشقا ھازىرلىناتتى: ھەر قېتىم ئۆزىنى مەھكۇمنىڭ ئورنىغا قويۇپ كۆرگىنىدە، ئۇنىڭ ھاكىملىق دەۋاسى قىلىۋاتقانلىقىدىن قۇيىقا چاچلىرى تىك تۇراتتى. پونتىي پىلاتنىڭ جان - پېنى چىقاتتى، شۈبھىلەر ئوتىدا تولغىناتتى — بىردەم بەيتۇلمۇقەددەستىكى ئاممىۋى يىغىلىش تەرىپىدىن ئەيسا ئۈستىدىن تۈنۈگۈن ئاخشام چىقىرىلغان ئۆلۈم ھۆكمىنى تەستىقلاپ، ھاكىملىق مۆھۈرىنى باسماقچى، بىردەم بۇنى كەينىگە سوزۇپ، رۇم دۆلىتى ئۈچۈن ئەيسانىڭ پىكىرلىرى ۋە ھەددى - ھەرىكەتلىرىنىڭ نەقەدەر خەۋپلىك ئىكەنلىكىنى ئاخىرىغىچە ئېنىقلىماقچى بولاتتى ...

ئۇنىڭ ئاسماندا ئۇچۇپ يۈرگەن قۇش ھەققىدىكى سۆزىگە ئۆلۈمگە مەھكۇم ماكانسىزنىڭ بەرگەن جاۋابىنىڭ توغرا ۋە ئوچۇقلۇقى، تەكەللۇپسىزلىقى پروكۇراتورا باشلىقنىڭ غەزىپىنى كەلتۈردى. ئۇنىڭدىن كۆرە ئۇنداقتىمۇ، يېڭىباشتىن ئۆزىگە ئۆزى تەسەللى بەردى: ئۆلۈم ھەممىزنىڭ بېشىدا دېگۈدەكلا كېزىپ يۈرىدۇ. «بۇنى قاراڭ ـ ھە. قەتل قىلىنىشتىن ھېچ چۆچۈمىگەندەك ئۆز بېشىغا ئۆزى قىلچە قورقماستىن ئۆلۈم چاقىرىۋاتىدۇ» دەپ ئويلاپ، پونتىي پىلات قاتتىق ئەسەبىيلىشىپ كەتتى.

ـــ بوپتۇ، يەنە ئاۋۋالقى گېپىمىزگە قايتىمىز. شور پېشانە، سېنى نېمە كۈتۈۋاتقانلىقىنى بىلەمسەن؟ ـــ سورىدى پروكۇراتورا باشلىقى خىرىلدىغان تاۋۇش بىلەن. ئۇ بايا تىن بېرى پارقىراپ تۇرغان يۈزى، تاز بېشى ۋە كۆتەكتەك بەقۇۋۋەت بويۇنلىرىدىكى تەرلىرىنى رومال بىلەن تېز ـ تېز سۈرتۈپ تۇرماقتا ئىدى. پروكۇراتورا باشلىقى ئەيسانىڭ جاۋابىنى كۈتۈپ، تەرلەپ كەتكەن بارماقلىرىنى بىرمۇبىر قارىسىلىتىپ قايرىپ چىقىشقا باشلىدى. ئۇ شۇنىڭغا يامان ئادەتلەنگەنىدى، ـــ سېنىڭدىن سوراۋاتىمەن، نېمە بولۇشۇڭنى بىلەمسەن؟

ئەيسا بېشىدىن نېمىلەر كېچىدىغانلىقىنى ئويلاپ، رەڭگى ئۆچتى ۋە ئېغىز خورسىندى.

ـــ شۇنداق، رۇم نائىبى، بۇگۈن مېنى قەتل قىلىدىغانلىقىنى بىلىمەن، ـــ دېگەن سۆزلەر ئۇنىڭ ئاغزىدىن بەھۇزۇر چىقتى.

«... بىلىمەن!» دەپ مەسخىرە بىلەن تەكرارلىدى پروكۇراتورا باشلىقى ۋە ئۈدۈلىدا تۇرغان شور پېشانە پەيغەمبەرگە ھەم رەھمى كېلىپ، ھەم ئاچچىقى كېلىپ، مىيقىدا كۈلگەن

پېتى باشتىن ـ ئاياغ نەزەر سېلىپ چىقتى.

بۇيىنى ئۇزۇن، ئۇزۇن چاچلىرى پاخپىيىپ توزىغان، كىيىم ـ كېچەكلىرى يىرتىلغان، سەندىلى ئالمان تالىغاندا چۈشۈپ قالغان بولسا كېرەك، يالىڭاياغ ئەيسا پروكۇراتورا باشلىقىنىڭ ئالدىدا بېشىنى ئېگىپ تۇراتتى، ئۇنىڭ كەينىدە، ساراي ئەگمىلىرىنىڭ توساقلىرىدىن كۆرۈنۈپ تۇرغان يېراق دۆڭلۈكلەردە شەھەر ئۆيلىرى ئاندا ـ ساندا كۆزگە چېلىقاتتى. شەھەردىكىلەر پروكۇراتورا باشلىقى تەرگەۋ قىلمۇاتقان ئادەمگە ئىنتىزار ئىدى. قەبىھ شەھەر ئەھلى قۇربانلىق تىلەيتتى. بۇگۈن مانا مۇشۇ پېژغىرىم ئىسسىقتا شەھەرگە قانلىق تاماشا كېرەك ئىدى، ئۇنىڭ قاراڭغۇ، قاپقارا ئىستەكلىرى مەۋج ئۇر-رۇشنى خالايىتتى ـــ خۇددى قەھەرلىك يولۋاس لوبىنان چۆل-لۈكلىرىدە ياۋايى تاغىل ئاتنى پارە ـ پارە قىلمۇاتقاندا چىل-بۆرىلەر توپى ئەلەم بىلەن ھۇۋلاپ ئولاشقىنىدەك، ئالمانمۇ شۇ چاغدا كوچىلاردا ناله ـ پەريات چېكىپ، كۆكسىنى تىلغىلاقتا ئىدى. پونتىي پىلات بۇنداق ۋەقەلەرنى ئادەملەر ئارىسىدىمۇ، جانىۋارلار ئىچىدىمۇ كۆرگەنىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن قوشۇش بەلگىسى شەكلىدىكى تاختايغا مىخلاش قانداق بولۇشىنى بىردەم كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ، ئىچ ـ ئىچىدىن تېنى شۇركۈنۈپ كەتتى. يۈرىكى ئېچىشقاندەك ئۆكۈنۈپ:

ـــ سەن، بىلىمەن، دەيسەن! «بىلىمەن» دېگەننى بالدۇر دەپ قويدۇڭ. بۇنىڭ مەنىسىنى سېنى ئۆياقتا ئېلىپ چىققان-دىن كېيىن بىلىسەن ... ـــ دېدى.

ـــ شۇنداق، رۇم نائىبى، مەن بۇنى بىلىمەن، ئويلىسام تېنىم شۇركۈنۈپ كېتىدۇ.

ـــ سەن گېپىمنى بۆلمە ۋە ئۇ دۇنياغا تولىمۇ ئالدىراپ كەتمە، باريسەن تېخى، ـــ دەپ غودۇڭشىدى پروكۇراتورا

باشلىقى گېپىنى چالا قالغىنىدىن نارازى بولۇپ.

— ئەپۇ قىل، ھۆكۈمدار، ئىختىيارسىزلا ئاغزىمدىن چىقىپ كەتتى، گېپىمنى بۆلمەكچى ئەمەس ئىدىم، — ئۆزرە ئېيتتى ئەيسا، — مەن ھېچنەگە ئالدىراۋاتقىنىم يوق. مەن تېخى ياشسام دەيمەن.

— ئۇنداق بولسا، سەن يوقىلاي دەپلىرىڭدىن ۋاز كەچسەڭ بولمامدۇ؟ — توپتوغرىسىغا سوربىدى پروكۇراتورا باشلىقى.

ئەيسا قوللىرىنى يايدى، ئۇنىڭ كۆزلىرى بالىلارنىڭكىدەك مەسۇم ئىدى.

— مېنىڭ قايتۇرۇۋالىدىغان سۆزۈم يوق، ھۆكۈمدار. ئۇ سۆزلەر قەسەمتتە پۈتۈلگەن، پەدەرىم دىلىمغا سالغان. ئۇنىڭ ئىرادىسىنى ئادا قىلىپ، سۆزلىرىنى ئادەملەرگە يەتكۈزۈشۈم كېرەك ئىدى.

— دېگىنىڭدە تۇرۇۋېلىۋاتىسەن، — نارازى بولۇپ ئاۋازىنى كۆتۈردى پونتىي پىلات. ئۇنىڭ ئىلمەك بۇرۇنلۇق، قېلىن-قاتتىق لەۋلىرى ئەترايىغا چوڭقۇر سىزىقلار تارتىلغان يۈزى نەپرەتلىك سوغۇق تۈسكە كىردى، — مېنى قايمۇقتۇرىمەن دەپ ئاۋارە بولما، ھەممىنى ئوچۇق كۆرۈپ تۇرۇپتىمەن، — دېدى ئۇ ئېتىرازغا ئورۇن قالدۇرمايدىغان ئاھاڭدا، — پەدەرىڭنىڭ سۆزلىرىنى ئادەملەرگە يەتكۈزىمەن. دەيسەن. بۇ نېمە؟ بۇ، قارا خەلقنى كولدۇرلىتىش. ئۇنى قولغا ئېلىش! ئاۋامنى بۇزغۇنچىلىققا باشلاش. بەلكى ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ماڭىمۇ يەتكۈزۈش خىيالىڭ باردۇر، مەنمۇ ئادەمغۇ!

— ھازىرچە، رۇم ھۆكۈمدارى، ساڭا بۇنىڭ ھاجىتى يوق. ھەقىقەتتە، سېنىڭدە ئىزتىراپ يوق. سەن باشقىچە ھاياتنى ئارزۇ قىلمىساڭمۇ بولىدۇ. سەن ئۇچۇن ھۆكۈمرانلىق خۇدا ۋە

دىيانەتتۇر. ھۆكۈمرانلىق بولسا تامامەن ئۆز قولۇڭدا. سەن ئۇچۇن شۇنىڭدىن يۇقىرى ھېچنەرسە يوق.

— راست. رۇم ھۆكۈمرانلىقىدىن ئۆزگە ئالىي نەرسە يوق. سېنىڭ دېمەكچى بولغىنىڭ شۇغۇ دەيمەن؟

— سەن شۇنداق دەپ ئويلىساڭ شۇنداق، ھۆكۈمدار.

— ئەقىللىق ئادەملەر دائىم شۇنداق دەپ ئويلىغان، — ئىلتىپات قىلىپ تۇزىتىش بەردى ئۇنىڭغا پروكۇراتورا باشلىقى، — شۇڭا كىشىلەر، — دەپ چۈشەندۈرۈشكە باشلىدى ئۇ، — پادىشاھ خۇدا ئەمەس. ئەكسىچە خۇدا پادىشاھنىڭ ئۆزى، دەيدۇ. ئەگەر بۇنىڭ ئەكسىچە بولىدىغانلىقىغا ئىشەنچىڭ كامىل بولسا، ماڭا ئىسپاتلاپ بەر، قېنى! — ئۇ ئەيسانىڭ مازاق قىلغاندەك تىكىلىپ قالدى، — مەن رۇم پادىشاھى تىۋېرىينىڭ نائىبى بولىمەن. مەن بەزىدە ئۇنىڭ نامىدىن زامان ۋە ماكاندىكى نەرسىلەرنىڭ ھالەتلىرىنى ئاز - تولا ئۆزگەرتەلەيمەن. سەن بولساڭ بۇنىڭغا ئاللىقانداق ئالىي كۈچنى، گويا سەن پەيدا قىلىۋاتقان قانداقتۇر ئۆزگىچە بىر ھەقىقەتنى قارىمۇقارشى قويماقچى بولىسەن. بۇ بەكمۇ قىزىق ئىش، بەكمۇ قىزىق ئىش! بولمىسا، سېنىڭ بىلەن بۇ يەردە ھەپىلىشىپ تۇرمىغان بولاتتىم. ئاممىۋى يىغىلىشنىڭ ھۆكمى قاچان ئىجرا قىلىنىدۇ، دەپ شەھەر ئاھالىسى تىت - تىت بولۇپ كېتىۋاتىدۇ. خوش، قېنى، جاۋاب بەر!

— مەن نېمە دەي؟

— پادىشاھنىڭ خۇدادىن كېچىكلىكىگە ئىشەنچىڭ كامىلمۇ؟

— پادىشاھىمۇ ئۆلىدىغان ئادەم.

— ئەلۋەتتە، ئۆلىدىغان ئادەم. لېكىن ئۇ تىرىكلا ئىكەن، ئادەملەر ئۈچۈن پادىشاھتىن يۇقىرى خۇدا بارمۇ؟

— تىرىكلىكنىڭ ئۆزگە ئۆلچىمىنى ئالساق، ھۆكۈمدار، ھەلۋەتتە بار.

— تاپقان گېپىڭنى قارا، — ئۆزىنى خاپا بولغانىدەك كۆرسىتىپ، قاشلىرىنى ھىمسىرگەن پېتى دېدى پىروكۇراتورا باشلىقى، — ئادەملەر مازاق قىلىدىمۇ دېمەيدىكەنسەن. ھېچ بىلەلمىدىم ۋە چۈشىنەلمىدىم، سېنىڭ بۇ گەپلىرىڭگە كىمنىڭ ئىشىنەر؟ قانداقمۇ ئىشىنەر؟!

— زۇلۇمدىن ئېزىلگەنلەر، ئادالەت ئىزدىگەنلەر ماڭا ئىشىنىدۇ. مېنىڭ سۆزلىرىم ئازاب ـ ئوقۇبەتلەردىن تويغان ۋە كۆز ياشلىرى بىلەن سۇغىرىلغان زېمىندا بىخ سۈرۈپ، كۆكىرىدۇ، — دەپ چۈشەندۈردى ئەيسا.

— بەس! — قولىنى نائۈمىد سىلكىدى پىروكۇراتورا باشلىقى، — ۋاقىت زايە كېتىۋاتىدۇ.

ئۇلار ئۆز خىيالىلىرىغا بېرىلىپ جىم بولۇپ قېلىشتى. ئەيسانىڭ بوزدەك ماڭلىيى تەرلىدى، لېكىن ئۇ تەرلىرىنى نە ئالقىنى، نە ئۇزۇن كۆڭلىكىنىڭ يىرتىق يېڭى بىلەن سۈرتىمەيتتى، بۇ ئۇنىڭ خىيالىغىمۇ كەلمەيتتى، قورقۇنچتىن گېلىغا بىر نەرسە تىقىلغاندەك بولۇپ، كۆڭلى غەش ئىدى، يۈز ـ كۆزلىرىدىن قۇيۇلۇپ تۇرغان تەر ئىنچىكە، ئورۇق پۇتلىرى ئاستىغا، مەرمەر تاختىلارغا چېپىلداپ تېمىپ تۇراتتى.

— مانا ئەمدى، — دەپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى نېمىشقىدۇر دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتكەن پونتىي پىلات، — رۇم ھۆكۈمدارىنىڭ ئۆزۈڭگە ئەركىنلىك بېرىشىنى خالامسەن؟

— شۇنداق، ياخشى ھۆكۈمدار، مېنى قويۇۋەت.

— ئاندىن نېمە قىلىسەن؟

— ئىنسانلارغا خۇدانىڭ كالامىنى يەتكۈزىمەن.

— ئادەملەرنى ئەخمەق قىلىمەن، دېگىن! — دەپ

ۋارقىردى پروكۇراتورا باشلىقى ۋە زەردىسى قاياناپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى، ــ مانا ئەمدى ئىشەندىم. سېنى ھەقسىزلا ئەمەس تاختايغا تارتىش كېرەك ئىكەن. سېنى پەقەت ئۆلۈم تىنچىتىدۇ!

ــ يېگىلىشىۋاتسەن، شانلىق ھۆكۈمدار، ئۆلۈم روھ ئالىدىدا ئاجىز، ــ قەتئىي ھالدا دانە ــ دانە قىلىپ دېدى ئەيسا.

ــ نېمە؟ نېمە دېدىڭ؟ ــ ئۆزىگە ئىشەنمەي ھەيران بولدى پونتىي پىلات ئەيساغا يېقىنلىشىۋېتىپ، ئۇنىڭ غەزەپ ۋە ئەجەبلىنىشتىن ئۆزگىرىپ كەتكەن يۈزى قىزغۇچ قارا داغلار بىلەن قاپلانىدى.

ــ سۆزلىرىمنى ئاڭلىدىڭ، ھۆكۈمدار.

پونتىي پىلات نېمىدۇر دېمەكچى بولۇپ، ئۆپكىسىنى تولدۇرۇپ نەپەس ئالدى، قوللىرىنى سىلكىپ يۇقىرى كۆتۈردى، لېكىن شۇ پەيتتە ئاتلىق ئادەمنىڭ تاراقلىغان قەدەم ئاۋازى ئاڭلاندى.

ــ نېمە دەيسەن؟ ــ قاپقىنى تۇرۇپ سوردى پروكۇراتورا باشلىقى ئۆزىنىڭ قېشىغا قانداقتۇر ئۇراقلىق قەغەز كۆتۈرۈپ كېلىۋاتقان قوراللانغان ساراي لەشكىرىدىن.

ــ سىزگە ئەۋەتكەن، ــ دەپ قىسقا جاۋاب بەردى ئەسكەر ۋە شۇ زاماتلا كۆزدىن يوقالدى.

پونتىي پىلاتقا خوتۇنى خەت يوللىغانىدى: «ھۆكۈمدارىم، سىزدىن ئۆتۈنۈپ سورايمەنكى، مۇشۇ سەرگەردان يولۇچىغا ئېغىر ئازاب بەرمەڭ. ئادەملەرنىڭ ئېيتقىلىرىغا قارىغاندا، ئۇنىڭ خرىستوس دەيدىكەن. ھەممە ئۇنى زېمىنى يوق، تەقۋادار ئادەم دەيدۇ. ھەر تۈرلۈك مېيىپ ــ مەجرۇھ ۋە كېسەل بىچارىلەرنى ساقايتار ئىمىش، مۆجىزىكار ئىمىش. ئۇنى خۇدانىڭ ئوغلى، مەسىھ، يەھۇدىيلارنىڭ سۇلتانى دېيىشىپ قۇلاق سالماڭ، بەلكى تۆھمەت قىلىشۋاتقاندۇر. يەنە بىلمىدىم، بۇنىڭغا مېنىڭ

ئەقلىم يەتمەيدۇ. يەھۇدىيلەرنىڭ قانداق جاڭجالچى، غەلۋىگە ئامراق خەلق ئىكەنلىكىنى ئۆزىڭىز بىلمىسىز. مىش ـ مىش گەپلەر راست چىقىپ قالسىچۇ، ئۇ چاغدا نېمە بولىدۇ؟ قارا خەلقنىڭ ئاغزىدا يۈرگەن گەپلەر كېيىن كۆپىنچە توغرا چىقىدىغۇ. مۇبادا، بۇ قېتىممۇ راست چىقىپ قالسا، ئۇ چاغدا سىزگە توقىلىنەت قىلىشىدۇ. ئاڭلىشىمچە، بۇ يەردىكى روھانىيلارنىڭ ئادەملىرى ۋە شەھەر ئاقساقاللىرى خەلقنىڭ ئەيىبىنى ئېگەشكەنلىكىنى كۆرۈپ، قورقۇپ كەتكەنمىش، ئۇنى ئارىغا ئالماي قويغانمىش. روھانىيلار ئەيسانى كۆرەلمەي، جاھىل ئالىمانىي ئۇنىڭغا قارشى بوھتان چاپلاشقا كۈشكۈرتكەنمىش. ئاخشاملا ئۇنىڭ ئېتىكىدە ئىبادەت قىلغانلار بۈگۈن ئۇنى تاش ـ بوران قىلىپتۇ. ئاجىز ئەقلىم بىلەن بىرنېمە دېيەلمەيمەنۇ، لېكىن ئەزىزدىم پىلات، مۆھتەرەم ئېرىدىم، ئەگەر سىز بۈگۈن بۇ سەۋدايىنى قەتل قىلىشقا مۆھۈر باسىدىغان بولسىڭىز، كېيىنچە پەقەت ئۆزىڭىزلا يامان ئاتلىق بولىسىز. بىز ئۆمۈرۋايەت بۇ يەردە قېپقالمايمىزغۇ. مەن سىزنىڭ رەھمىڭا ئالىي ئۇنۋانلار ۋە ئىززەت ـ ھۆرمەت بىلەن قايتىشىڭىزنى تىلەيمەن. بۇنىڭغا ئەسلا يول قويماڭ، ئەزىزدىم پىلات. بايا ساقچىلار ئېلىپ كېتىشىۋاتقاندا، ئۇنىڭغا كۆزۈم چۈشتى، خۇددى ياش ئىلاھقا ئوخشاش كۆركەم يىگىت ئىكەن. بىلەمسىز، ئاخشام چۈش كۆرۈپتىمەن، كېيىن ئۆزىڭىزگە سۆزلەپ بېرىمەن، بەكمۇ مۇھىم. ئۆزىڭىزنى ۋە نەسىللىرىڭىزنىڭ بېشىنى مالامەتكە قويماڭ!»

ــ يا خۇدا، خۇدا! نېمە گۇناھ قىلدىم ساڭا؟ ــ دەپ ئىڭراپ تاشلىدى پونتىي پىلات. ئۇ ئۆزىنى بىلمىگەن بۇ سىراڭا، يالغان پەيغەمبەرنى دەرھال، ھېچقانداق گەپ ـ سۆز قىلىپ ئولتۇرمايلا مۇھاپىزەتچىلەرنىڭ نازارىتىدە شەھەر

سىرتىغا، ئادەمنىڭ كاللىسى ئېلىنىدىغان غۇلغا-غۇلغا ئەۋەتىپ بەرمىگەنلىكىگە ئەپسۇسلاندى ۋە نادامەت چەكتى. بۇنداق قىلىشنى قۇددۇستىكى قازى ـ قۇزغاتلار تەلەپ قىلىشقانىدى. مانا ئەمدى، ئۇنىڭ ئىشلىرىغا بىر ئايال قول سېلىپ ئاربلاشماقتا ئىدى. ئۇ بۇ يەردىمۇ ئەيسا تەرەپدارلىرىنىڭ يوشۇرۇن قوللىرىنى كۆرگەندەك بولدى، بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئاسمان كۈچلىرىنىڭ بۇ ئىشقا قىلىۋاتقان قارشىلىقىغا جورىدى. بىراق دۇنيانىڭ ئىشلىرى مەبۇدلارنى ئۇنچىلىك قىزىقتۇرمايدۇ. خوتۇنى بولسا، كەم ئەقلى بىلەن سىياسەتنى چۈشىنەتتىمۇ. پادىشاھلارنى بەھۇرمەت قىلىپ يۈرگەن شۇبھىلىك ماكانسىز ئەيسانى دەپ رۇمنىڭ سابىق پۇقراسى بولغان روھانىيلار روھانىيسى كائىئافا ھەمدە بەيتۇلمۇقەددەس ئەئيان ـ ئەشرەپلىرى بىلەن ئارىسىنى بۇزسۇنمۇ، ئۇلارنى ئۆزىگە دۈشمەن قىلىپ قويسۇنمۇ؟ بۇنىڭ ئۇنىڭغا نېمە كېرىكى بار؟ ئەجەبا، بۇ خۇمپەرنىڭ نېمىسى چىرايلىق؟ ياش ئىلاھقا ئوخشار ئىمىش! ياش بولسا ياشتۇر. شۇنىڭغا شۇنچىلىك قىلغان بارمۇ؟ ئۇنچىلىك ماختىغۇدەك يېرى يوق. ئەنە، ئالىمان كالتەكلىگەن ئىتتەك تۇرۇپتۇ. خوتۇنۇمنىڭ كۆزىگە قانداق كۆرۈندىكىن؟ ھۆكۈمدار خەتنى مۇلاھىزە قىلىپ، ئويغا پاتتى. ئاندىن ئېغىر خورسىنىپ، يەنە ئورنىغا ئولتۇردى ۋە خىيالىدىن بىر پىكىر يالت قىلىپ ئۆتتى. بۇرۇنمۇ شۇ پىكىر نەچچە قېتىم كاللىسىغا كەلگەنىدى: بۇنداقلا قارىساڭ، ئادەملەر تولىمۇ پەسكەشتەك قىلىدۇ ــ چېچىدۇ، سىيىدۇ، جۈپلىشىدۇ، تۇغۇلىدۇ، ئۆلىدۇ، قىرىلىدۇ، يەنە تۇغۇلىدۇ ۋە ئۆلىدۇ، قانچە ـ قانچە ياۋۇزلۇقلار ۋە پەسكەشلىكلەرنى يۈدۈپ يۈرىدۇ، مانا شۇنداق قاباھەت ۋە ئۆتۈپ كەتكەن ئەسكىلىكلەر ئىچىدە يەنە قايا-قايا-قايا-قايا-قايا بېشارەت، كارامەت، پەيغەمبەرلەر، روھىيەت ئىجازلىرىمۇ پەيدا بولىدۇ.

ئەمدى مۇنۇ ئادەمگە قاراڭ، ئۇ خۇددى ئاسمانسدا ئۇچۇپ يۈرگەندەك چۈش كۆرۈۋاتقاندەك ئۆزىنىڭ تەقدىرىگە شۈنچىلىك ئىشىنىدۇ. ئەمدى بەس، ئۇنىڭ ھوشىنى جايىغا كەلتۈرۈپ قويۇش كېرەك! يېتەر ئەمدى!

— مېنىڭ شۇ نەرسىنى بىلگۈم كېلىدۇ، — دەپ مۇزاكىرىنى قىلدى پروكۇراتورا باشلىقى ئۆز جايىدا ئەيمىنىپ تۇرغان ئەيسانا قاراپ، — ئېيتايلى، سەن ساددا پەيغەمبەر ئادەمدەك ئىچىدە غەلۋە قوزغاپ تۇرغان ياۋۇز نىيەتلىك ئادەم ئەمەس، خۇداگۇي، تەقۋادار بىر ئادەمسەن. ئېيتايلى، سەن ئادالەت سەلتەنىتى ھەققىدە سۆزلەيسەن ۋە رۇم پادىشاھىنىڭ جاھانغا ھاكىملىق ھوقۇقىنى تەن ئالمايسەن. ئېيتايلى، مەن ساڭا ئىشەنگەنمۇ بولاي، خوش، ماڭا چۈشەندۈرۈپ بەرگىنە، سېنى ئۆلۈمگە بېرىشقا نېمە مەجبۇر قىلىۋاتىدۇ؟ ماڭا يۈرەكنىڭ ئاچ، نېمىنى خالايسەن؟ مۇبادا، سەن شۇ يول بىلەن ئىسرائىل خەلقىگە پادىشاھلىق قىلماقچى بولساڭ، ئۇنداقتا مەن بۇنى ماقۇل كۆرمەيمەن، ئەمما بۇ نىيىتىڭنى چۈشىنىمەن. بىراق، نېمە ئۈچۈن سەن ھە دېگەندىلا ئۆزۈڭگە ئولتۇرماقچى بولغان شاخنى كېسىپ تاشلىماقچى بولىسەن؟ پادىشاھنىڭ ھاكىملىقىنى تەن ئالماي تۇرۇپ، قانداقسىگە پادىشاھ بولماقچىسەن؟ سېنى تېرىك قالدۇرۇش ياكى قەتل قىلدۇرۇش مېنىڭ ئالىقىمدا، بۇنى بىلىسەن. خوپ، نېمىشقا زۇۋان سۈرمەي تۇرىسەن؟ تىلىڭ گەپكە كەلمەي قالدىمۇ؟

— شۇنداق، رۇم نائىبى، مەن قىيناقتىن قورقۇۋاتىمەن. لېكىن مەن پادىشاھ بولماقچى ئەمەسمەن.

— ئۇنداق بولسا شەھەر كوچىلىرىغا چىق، تۇۋا قىل، يېڭىلىپتىمەن، دەپ ئېيت. يالغان خەۋەرلەرنى تارقاتتىم، يالغان بېشارەتلەرنى دېدىم، مەن يەھۇدىيە پادىشاھى ئەمەس

مەن، دەپ جار سال. قارا خەلقنى ئالدىما، يولدىن ئازدۇرما، كەينىگىدىن ئەگەشتۈرۈپ يۈرمە، دىللىرىغا شەك ـ شۈبھە سالما، جىنايەتكە باشلىما. ھېچقانداق ئادالەت سەلتەنىتى بۇلۇشى مۇمكىن ئەمەس. دائىم مەۋجۇت نەرسىلەرلا ئادالەتلىك. دۇنيادا پادىشاھ تۆۋرىدە يار، جاھان بىناسىنىڭ مۇستەھكەم تۈۋرۈكى شۇ. سەن ئادالەت سەلتەنىتى دەپ، يەكىگىلىتەك ئادەملەرنى يولدىن ئازدۇرۇۋاتسەن. سەن دېگەن سەلتەنەت يوق نەرسە! ئويلاپ باق! ئۆزۈڭنىڭمۇ، باشقىلارنىڭمۇ بېشىنى ئايلاندۇرما. سەن كىم؟ سەن رۇم پادىشاھىنى تەشۋىشكە سالىدىغان، كوچا ـ كويلاردا كېزىپ يۈرىدىغان ماكانسىز. گۇمانلىق پەيغەمبەر، ۋالاقتەككۈر ۋەزخانسەن. يەھۇدىيىنىڭ يەرلىرىدە ساڭا ئوخشاشلار ساماندەك. بىراق سەن ئۆز مەسلەكلىرىڭ بىلەن ئادەملەر قەلبىگە ۋەسۋەسە سېلىۋاتسەن، مۇپتىلار مۇپتىسىنىڭ تىنچلىقىنى يوقاتتىڭ، شۇنىڭ ئۈچۈن قىلمىشلىرىڭنى پاش قىل، ئاندىن شام ياكى باشقا ئۆلكىلەرگە چىقىپ كەت. مەنمۇ سېنىڭدىن ياردەمىمنى ئايمايمەن. ۋاقتىنىڭ بارىدا ماقۇل دە. نېمىشقا يەنە گەپ قىلمايسەن؟

ـــ بىز بىر ـ بىرىمىزدىن تولىمۇ پەرقلىق ئادەملەر ئىكەنمىز، رۇم نائىبى، بىر ـ بىرىمىزنى چۈشەنمىكىمىز تەس ئوخشايدۇ، مەن شۇنى ئويلاۋاتىمەن. مەن مۇناپىقلىق قىلىپ، خۇدانىڭ ئىلىمىدىن ۋاز كېچەلمەيمەن. ئۇنداق قىلسام، ساڭا ۋە پادىشاھقا مەنپەئەت تېگىپ، ھەقىقەت زاۋالغا يۈز تۇتىدىغۇ؟

ـــ گەپنى ئايلاندۇرما. رۇمغا نېمىكى پايدىلىق بولسا، شۇ نەرسە ئەلا.

ـــ ھەممىسىدىن ئەلاسى ھەقىقەت، ھەقىقەت بولسا، بىرلا. ئىككى ھەقىقەت بولمايدۇ.

ـــ يەنە مۇغەمبەرلىك قىلىۋاتامسەن؟

— بۇرۇنمۇ مۇغەمبەرلىك قىلمىغان، ھازىرمۇ قىلمايمەن. مېنىڭ ساڭا جاۋابىم شۇ: بىرىنچىدىن، ھەقىقەت يولىدا ئېيتىلغان سۆزدىن قايتىش يوق، چۈنكى، سەن ئۆزۈڭ شۇنى خالاۋاتىسەن؛ ئىككىنچىدىن، قىلمىغان ئىشىڭنىڭ ساۋابىنى گەدىنىگە ئېلىش جائىز ئەمەس، قارا كۆيىدەك بوھتانلاردىن مەيدىگە مۇشتلاش بىلەن قۇتۇلغىلى بولمايدۇ. ئاساسسىز بوھتاننىڭ ئۆمرى قىسقا بولىدۇ.

— لېكىن ھەممىدىن بۇرۇن سېنىڭ كۆنۈڭ تۆگەپ كېتىۋاتىدۇ، يەھۇدىينىڭ پادىشاھى! دېمەك، سەن قانداقلا بولمىسۇن، قۇتۇلۇش يولىنى تۇتمايسەن ۋە ئۆلۈمنى تاللايسەن، شۇنداقمۇ؟

— ماڭا قۇتۇلۇشنىڭ بىرلا يولى قالغان.

— ئۇ قانداق يول؟

— دۇنيانى قۇتقۇزۇش يولى.

— ساراڭلىقىڭنى تاشلا! — تاقىتى تاق بولدى پونتىي پىلاتنىڭ، — دېمەك، ئۆز ئىختىيارىڭ بىلەن بېشىڭنى سىرتماقتا تىقامسەن؟

— ئېھتىمال، شۇنداق قىلارمەن، مېنىڭ باشقا يولۇم يوق.

— ئۇھ، خۇدالار، خۇدالار! — ھارغىن شۇبرلىدى پروكۇراتورا باشلىقى ماڭلىيىنى چوڭقۇر تىلىپ ئۆتكەن قورۇق لىرىنى سىيپاپ، — ھاۋا نېمانچە ئىسسىقتۇر، كۆيدۈرىمەن دەيدىغۇ، ھاۋا بۇزۇلامدۇ - يا؟ — دەپ غودۇكشىپ قويدى ئۇ. ئاندىن ئاخىرقى قارارغا كەلدى: «ماڭا بۇنىڭدىن نېمە پايدا؟ ئۆز پايدىسىنى بىلمىگەنگە يان بېسىپ نېمە قىلىمەن؟ قىزدىمەن - دە!» ئاندىن ئۇ يەنە، — ئۇنداق بولسا، مەن بۇ ئىشتىن قولۇمنى ئۈزىمەن - دە، تاشلاپ قويىمەن! — دېدى.

ـــ ئىختىيارىڭ، نائىب، ـــ جاۋاب بەردى ئەيسا ۋە بېشىنى تۆۋەن سالدى.

ئۇلار يەنە جىمىپ قېلىشتى. ئۇلار ساراينىڭ سىرتىدا، بۇك ـ باراقسانلىق سالقىن باغلارنىڭ سىرتىدا، قۇددۇسنىڭ پىژغىرىم ئاپتاپ كۆيدۈرۈپ تۇرغان ئېگىز ـ پەس كوچىلىرىدا تېگىپ كەتسىلا پارتلايدىغان ئېغىر جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرۈۋاتقانلىقىنى تەڭلا ھېس قىلغان بولۇشى مۇمكىن. شۇ چاغدا، ئۇلارنىڭ قولاقلىرىغا پەرق ئەتكىلى بولمايدىغان شاۋقۇن ـ سۈرەنلەر ئاندا ـ ساندا كىرىپ تۇرماقتا ئىدى، بۇ شاۋقۇن ـ سۈرەنلەر ئاۋات بازارددىكى ئادەم، ئات ـ ئۇلاغ، ھارۋا قاتارلىقلارنىڭ ئارىلىشىپ كەتكەن ئاۋازلىرى ئىدى. لېكىن تۆۋەن قاتلامدىكىلەرنىڭ يۇقىرى قاتلامدىكىلەرگە دەخلى ـ تەرۇز قىلماسلىقى ئۈچۈن، بۇ ئىككى قاتلام بىر ـ بىرىدىن ئايرىتېتىلگەنىدى: ساراي تاملىرىنىڭ كەينىدە قوراللىق ساقچىلار ئايلىنىپ يۈرەتتى، سەل پەستىكى دەرەخلىككە ئاتلىق ئەسكەرلەر توپلانغانىدى. ئاتلارنىڭ قۇيرۇقلىرى بىلەن چۈمۈن قورۇۋاتقانلىقى كۆزگە ئېنىق چېلىقىپ تۇراتتى.

پروكۇراتورا باشلىقى بۇ ئىشتىن قولىنى ئۈزىدىغانلىقىنى جاكارلىغاندىن كېيىن، ئۆزىنى بىرقەدەر يېنىك ھېس قىلدى، چۈنكى، ئەمدى ئېيتىدىغىنىنى بىمالال ئېيتىۋەرسە بولاتتى: «مەن قولۇمدىن كېلىدىغىنىنىڭ ھەممىسىنى قىلدىم. خۇدالار شاھىد، ئۇنىڭغا قەيسەر بولء پۈت تىرەپ تۇر، ئەقىدەڭنى ھايا تىڭدىن ئۈستۈن تۇت، دېگىنىم يوق. لېكىن ئۇ سۆزىدىن قايتمىدى، مەيلى، ئۆزىنىڭ دېگىنىنى قىلسۇن. بىزگە مۇنداق قىلغىنى تېخىمۇ ياخشى. ئۇ ئۆلۈمىگە ئۆزى مۆھۈر باستى». پونتىي پىلات شۇلارنى ئويلىغاچ، خوتۇنىغىمۇ شۇنداق دېمەكچى بولدى. تەقدىردە پېشانىسىگە پۈتۈلگەننى جىمجىت، سىرلىق جىلمىيىپ

كۆتۈۋاتقان نۇسرەتلىك ئەيسانا قىيا كۆز تاشلاۋېتىپ، ھۆكۈمدار يەنە مۇنۇلارنى خىيالىدىن ئۆتكۈزدى: «مۇشۇ تاپتا بۇ ئادەم نېمىلەرنى ئويلاۋاتىدىكىن؟ ئېھتىمال، ئىچىدە قاتتىق ئەپسۇسلىنىۋاتقاندۇر؟ توقۇپ چىقارغان غەلىتە گەپ ـ سۆزلىرى ئۈز بېشىغا چىقىۋاتقانلىقىنى بەلكىم چۈشىنىپ قالغاندۇر؟ لېكىن نېمىشقىدۇر ئۇلاردىن ۋاز كېچەلمەيدۇ. ئۆز توزىقىغا ئۆزى ئىلىنىدى. مانا ئەمدى قۇتۇلۇپ باققىنىنى كۆرەي، پۈتۈن ئالەم ئۈچۈن، پۈتۈن ئىنسانىيەت ئۈچۈن، ئەۋلادتىن ـ ئەۋلادقا، ئەبەدىلئەبەد بىرلا خۇدا بارمىش، ھەممە ئادەم بىردەك بولىدىغان بىرلا ئادالەت سەلتەنىتى بارمىش. ئۇ نېمىنى تەمە قىلىدىغاندۇ؟ ھەممە ئادەم شۇنداق ئادالەت سەلتەنىتىنى ئارزۇ قىلغاچقا، ئۇ شۇنداق كەيپىياتتىن پايدىلانماقچى بولغان! لېكىن ھايات بىزگە ئەنە شۇنداق ساۋاق بېرىدۇ، ھەددىدىن ئېشىپ مۇغەمبەرلىك قىلساق، جازالايدۇ. پېشانەڭگە يېزىلمىغان تەخت ۋە بەخت ئۈچۈن تالاشساڭ، ھالىڭ ئەنە شۇنداق بولىدۇ. كۆڭلى تەخت تىلىگەنگە قاراڭ! قارا خەلقىقە قۇتراتقۇلۇق قىلىپ، پادىشاھقا قارشى توپىلاڭغا چاقىرغان، ئۇ توپتىن بۇ توپقا ئۆتۈپ، دۇنيانىڭ ئامانلىقىنى ئوغرىلىماقچى بولغان، ئالەمنىڭ ئەزەلدىن بۇيانقى تەرتىپىنى، قۇرۇلمىسىنى ئاستىن ـ ئۈستۈن قىلىش خىيالىدا بولغان. كاللىسى يوق تەنتەك! قايىلمەن! ياق، بۇنداق ئادەمنى زادىلا تىرىك قالدۇرغىلى بولمايدۇ. كۆرۈنۈشىدىن كالتەكلەنگەن، شورى قۇرۇغان قوتۇر ئىتتەك ئوخشايدۇ. لېكىن يۈرىكىگە نېمىلەر يوشۇرۇنغان، خۇدا بىلىدۇ. كۆزلىگەن ئىشلىرىغا قاراڭ، پەقەت ئۇلۇغ ئەقىل ئىگىسىلا بۇنداق قائىدە ـ تەرتىپلەرنى تۈزۈشكە قادىر. ئۇ نېمىگا قارىغان ئادەم ھەرگىز شۇنداق دەپ ئويلىمايدۇ!»

پروكۇراتورا باشلىقى پونتىي پىلات ئۆزىنى ئەنە شۇنداق

ئويلار بىلەن بەزلەيتتى، ئۇنىڭغا يەنە باشقا بىر نەرسىمۇ تەسكىن بېرەتتى. ئەمدى ئەيسانى قەتل قىلىش ئۈچۈن ئامما مۇڭى يىغىلىش ناممدىن چىقىرىلىدىغان ھۆكۈمنى تەستىقلەشنى ئوچۇقتىن ـ ئوچۇق تەلەپ قىلىۋاتقان باش مۇپتى كائىفا بىلەن تارتىشىپ ـ تاكاللىشىپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى قالمىغانىدى.

ـــ دەرگۇمان بولمىغىن، ئەي ھاكىم ھۆكۈمدار، ئۆز ئىشىڭدىن ئۆزۈڭ مەمنۇن بولسەن ۋە نېمە قىلساڭ، ھەقلىقسەن، ـــ دەپ قويدى ئەيسا خۇددى ھۆكۈمدارنىڭ ئىچىدىكى پىكىرلەرنى ئۇقۇۋالغاندەك.

پونتىي پىلاتنىڭ پىغانى تاشتى.

ـــ مېنىڭ غېمىمنى يېمەيلا قوي، ـــ دەپ ئەيسانى سىلكىپ تاشلىدى ئۇ، ـــ مەن ئۈچۈن رىمنىڭ مەنپەئىتى ھەرقانداق نەرسىدىن ئەلا. سەن ئۆزۈڭنى ئويلا، ئەي شۇر پېشانە!

ـــ قورسقىڭنى كەڭ تۇت، شەۋكەتلىك ھۆكۈمدار، ماڭا بۇ گەپلەرنى قىلمىساڭمۇ بولاتتى.

ـــ مۇددىئايىمنى دەي، ھېلىمۇ كەچ ئەمەس. يەنە ئويلاپ كۆر، كېيىن پۇشايمان قىلىپ يۈرمە. مەن ھازىر ئىچكىرىگە كىرىپ چىقىمەن. مەن كەلگۈچە ئۆز پىكرىڭنى ئۆزگەرتمىسەڭ، ئۇ چاغدا ئاخىرقى سۆزۈمنى ئېيتىمەن. بەنى ئىسرائىلنىڭ شاھىمەن، ئالەمنىڭ تايانچىمەن، مەن بولمىسام، يەر زېمىنىڭ ھالى نېمە بولىدۇ، دەپ مەغرۇرلانما. تامامەن ئەكسىچە، ھەممە نەرسە ئۆچەكەشكەندەك ساڭا قارشى. ۋاقتىڭمۇ ئاللىقاچان تۈگىدى. گېپىڭدىن يانساڭلا بېشىڭ ئامان قالىدۇ، ئۇقتۇڭمۇ؟

ـــ ئۇقتۇم، ھۆكۈمدار ...

پونتىي پىلات يەلكىسىگە تاشلانغان كەڭ يېپىنچىسىنى

توغرىلاپ، ساراي ئىچىگە كىرىپ كەتتى. ئۇ گەۋرىلىك، بەشى يوغان ۋە چېچى قالمىغان، ئۇلۇغۋار، ئۆز شان ـ شەۋكىتى ۋە كۈچ ـ قۇدرىتىگە ئىشىنىدىغان ئادەم ئىدى. ئەگەمە ئايۋانـلىق هويلىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، ئۇنىڭ كۆزى يەنە ئاسمان باغرىدا پەرۋاز قىلىپ يۈرگەن قۇشلار شاهىغا چۈشتى. بۇ بۈركۈتمۇ ياكى شۇنىڭغا ئوخشاش بىر قۇشمۇ، ئىلغا قىلالمىدى، بۇنىڭغا شۇ تاپتا قىزىقىۋاتقىنىمۇ يوق ئىدى، هازىر قۇشقا ئەسلا قولى يەتمەيدىغانلىقى، ئۇنى ئەركىگە بويسۇندۇرالمايدىغانلىقى ئۇنىڭ خىيالىنى بەند قىلىۋالغانىدى ـ راست ـ تە، ئۇنى يا قورقۇتالمايدۇ، يا هەيدىۋېتەلمەيدۇ، يا چاقىرىپ قولىغا قوندۇرالمايدۇ.

هۆكۈمدار قاشلىرىنى هىمىرىپ ئاسمان گۈمبىزىگە چەكچىيىپ قارىدى: ئاهاي، ئايلىنىشلىرىغا قاراڭلارچۇ، تىنمايدۇ قۇرغۇر، هېچنەرسە بىلەن كارى يوق. بۇ قۇش خۇددى ئاسمان پادىشاهىغا ئوخشايدۇ.ئۇنى بىكارغا شاهىنشاه قۇدرىتىنىڭ سىمۋولى دېمەيدۇ ـ دە. بۈركۈتنىڭ بېشى كۆچلۈك، تۇمشۇقلىرى نەيزىدەك ئۆتكۈر، كۆزلىرى چوغدەك يانىدۇ، قاناتلىرى خۇددى چوڭ يۇندىن قويۇلغانغا ئوخشايدۇ. شاهىنشاهىمۇ شۇنداق بولۇشى كېرەك! شان ـ شەۋكىتى يۈكسەكلەردە ئۇچۇشى، خالايىققا كۆرۈنۈپ تۇرۇشى شەرت، ئۇنىڭغا زادىلا هېچكىم تەڭ كېلەلمەسۇن ... ئۇ مۇشۇ ئەۋزەللىك مەيدانىدا تۇرۇپ ئالەمنى ئىدارە قىلىسۇن، هېچكىمنى ۋە هېچنەرسىنى ئۆزىگە تەڭ قىلمىسۇن. هەتتا شاهىنشاهنىڭ خۇدالىرىمۇ باشقىلارنىڭكىدىن مۇتلەق پەرق قىلىدىغان، ئۆزىگىلا تېگىشلىك بولىدىغان بولسۇن. قولى ئاستىدىكىلەرگە پەرۋاسىزلىق ۋە مەنمەنلىك بىلەن باقسۇن. كۈچ ـ قۇدرەت مانا شۇنىڭدا، مانا شۇ هاكىمىيەت هەممىنى تەتۈرىتىپ قاخشىتىدۇ، دۇنيانىڭ نىزامى ۋە قانۇن ـ قائىدە

سىمۇ شۇنىڭدا. ئاۋۇ نۇسرەتلىك ئادەم بولسا، غايەت قەيسەر، ئەقىدىسىگە بەكمۇ ئىشىنىدۇ، شاھىنشاھتىن تارتىپ قارا قۇلغىچە ھەممىنى باراۋەر قىلماقچى بولىدۇ. خۇدا بىر ۋە جىسمى ئادەم ئۈنىڭ قېشىدا تېڭ دەيدۇ، ھەممە ئۇچۇن ئادالەت سەلتەنىتى كېلىدۇ، دەپ جار سالىدۇ. ئۇ بەنى بەشەر ئەھلىنى ۋەسۋەسىگە سالدى، ئاۋام خەلقنى بۇزدى، ئۇ دۇنيانى ئۆزىنىڭ خاھىشى ۋە ئىرادىسى بويىچە قايتىدىن پىچىشنى كۆزلەيدۇ. بۇنىڭدىن نېمە چىقتى؟ ئاشۇ ئالمانىنىڭ ئاق كالىتەك - قارا كالتىكىگە ئۇچرىدى، ساختا بېشارەتچى، ساختا پەيغەمبەر، يالغانچى ۋە نەيرەڭۋاز دەپ نەق كاللىسىغا سېلىشتى... قانداق ئادەمدۇ بۇ؟ ھالىغا مايمۇنلار چېغىدا يىغلاپتۇ - يۇ، ئۆزى پىسەنت قىلمايدۇ. گويا ئۇ ئەمەس، ئۇنى جازاغا تارتقانلار يېڭىلگەندەك...

رىم پادىشاھىنىڭ كىچىك ئاسىيادىكى نائىبى، ئۆزىمۇ پارچە - پۇرات شاھىنشاھتىن قېلىشمايدىغان ھۆكۈمدارپونتىي پىلات نۇسرەتلىك ئەيسانى بىرنەچچە دەقىقە يالغۇز تاشلاپ قويۇپ، ئەنە شۇلارنى ئويلايتتى. مەيلى، ئەيسا يالغۇز قالسۇن، تۇققان يوق ھاڭنىڭ لېۋىدە تۇرغانلىقىنى ھېس قىلسۇن، ئۇنىڭ ئىرادىسىنى سۇندۇرۇش كېرەك. تىز چۆكسۇن، يېلىنىپ - يالۋۇرسۇن. ھەممە ئۇچۇن تەڭ - باراۋەر ۋاھىد خۇدادىن، تەڭلىك، بۇرادەرلىكتىن ۋاز كەچسۇن. ئاندىن ئۇنى بىلى سۇنغان كەسىلەنچۇكتەك بەنى ئىسرائىل زېمىنىدىن قوغلاندى قىلايلى. بارسۇن، پايپاسلاپ يۇرسۇن، تەمتىرىسۇن، نام - دېرەكسىز يوقالسۇن. شۇ چاغدا ئۇزاققا بارمايلا، ئېتىقادى سۇس چوپانلار ئۇنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرىدۇ...

كۆپنى كۆرگەن ئۇستا ھۆكۈمدار پونتىي پىلات دىلىنى قاپلىۋالغان شۇبھە - گۇمانلارنى ئۆي ئويلاپ بىر تەرەپ

قىلماقچى، يېڭى چىققان بىدئەتنى يوقىتىشنىڭ ئەڭ تىوغرا، ئەڭ پايدىلىق ۋە ئەڭ ئىنبرەتلىك چارىسىنى تاپماقچى بولۇپ ئۇرۇنىاتتى. پروكۇراتورا باشلىقى ئەگمە ئايۇاندىن چىقىپ كېتىۋېتىپ، جىنايەتچى يالغۇز قالغاندىن كېيىن، ئۆز ئەھۋالىنىڭ نەقەدەر ئايانچلىق ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ يېتىدۇ ۋە مەن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن پۈتلىرىمغا يىقىلىپ، نىجاتلىق تىلەيدۇ، دەپ ئۈمىد باغلىغانىدى. لېكىن ھۆكۈمدار بىلسە ئىدى، مانا شۇ قىسقىغىنا پەيتتە ئاشۇ غارايىپ ئادەم باشقا نەرسىنى ئويلايتتى، راستىنى ئېيتقاندا، ئۇ تامامەن ئەسلىمىلەر قوينىغا چۆمگەنىدى. چۈنكى، ئەسلەش تىرىكلەرگىلا خاس ئىش، بولۇپمۇ، ھايات بىلەن ئۆلىدالمشۋاتقان پەيتلەردە ئادەم بالىسىغا شۇنىڭدىن باشقا يەنە نېمە قالىدۇ؟

ھۆكۈمدار چىقىپ كېتىشى بىلەنلا يان تەرەپتىن تۆت پاسبان چىقتى ـ دە، گويا جىنايەتچى قېچىپ كېتىدىغاندەك، ئەگمە ئايۇاننىڭ تۆت يېقىغا بىرىپ تۇردى. جىنايەتچى ساراي پاسبانلىرىدىن بىرىگە مۇراجىئەت قىلىپ سورىدى:

ـــ ئولتۇرسام بولامدۇ، ئەي ياخشى پاسبان؟

ـــ ئولتۇر، ـــ دېدى پاسبان نەيزىسىنى تاش پولغا تاق قىلىپ ئۇرۇپ.

ئەيسا تامدىن تۇرتۇپ چىققان ھەرمەر سۇپىغا ئولتۇردى، ئۇنىڭ يەلكىلىرى ھارغىن ئېگىلگەن، ئورۇقلىغان، قېنى قاچقان يۈزىنىڭ ئەتراپىنى پەسكە دولقۇنلىنىپ تۆكۈلگەن ئۇزۇن قارامتۇل چاچلىرى چولغىۋالغانىدى. ئۇ كۆزلىرىنى قولى بىلەن توسقان پېتى خىيالغا غەرق بولدى: «سۇ بولسا، ئىچىۋالسام، ـــ دەپ ئويلايتتى ئۇ، ـــ دەريا بولسا، چۆمۈلۈۋالسام». ئۇ قىرغاق بويلىرىدا ئاققان سۇلارنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى. قۇلاقلىرىغا يەرنى سۆيۈپ، مايسا ـ گىياھلارنى سىلاپ ـ سىيپاپ ئېقىپ

كېتىۋاتقان سۇنىڭ شىلدىرلىغىنى ئاڭلاندى، گويا كىمدۇر پالاق ئۇرۇپ، ئۇ ئولتۇرغان يەرگە قېيىق ھەيدەپ كەلدى، ئاللىكىملەر ئۇنى قېيىقتا چۈشۈرۈپ، بۇ يەردىن قەيەرگىدۇر يىراقلارغا ئېلىپ كەتمەكچى بولۇۋاتقاندەك قىلاتتى. ئانىسى ئىكەن. ئانىسى قورقۇنچ ۋە ۋەھىمە ئىچىدە ئۇنىڭغا قاراپ ئۇزۇپ كېلىۋاتىدۇ. «ئانا! — دەپ ئاڭلىنار ـ ئاڭلانماس پىچىرلىدى ئۇ. — ئانا، مەن بەكمۇ قىينىلىپ كەتتىم! تۇنۇگۈن ئاخشام گېپىمسانىيىدە، زېيتۇن تاغدا چوپانلىرىم بىلەن بىللە ئىدىم. شۇ يەردە بېشىمغا قارا تۇن، قەبىھ ھەسرەت ياغدى، يۈرىكىم يېرىلىشقا تاسلا قالدى. كۆزۈمگە ئۇيقۇ كەلمىدى، ئۆزۈمنى قويغىلى جاي تاپالمىدىم. دىلىمنى ئاللىقانداق دەھشەت باستى، بەدىنىمدىن تەر ئورنىغا قان سىزىپ چىقتى. شۇ چاغدا مەن رەببىمگە، ئاسماندىكى پەدەرىمگە يالۋۇردۇم. «رەببىنا، — دېدىم، — ئەجەل پىيالىسىنى بۇ نۆۋەت ماڭا تۇتمىغىن! يەنە ئۆزۈڭ بىلىسەن، سېنىڭ ھۆكمىگە تەۋە مەن». مانا، شۇ ئەجەل شەربىتى بىلەن لىقمۇلىق تولدۇرۇلغان پىيالە ماڭا ھەدەپ يېقىنلاپ كېلىۋاتىدۇ، ئۇ مېنى ھەرگىز تاشلاپ ئۆتۈپ كەتمەيدۇ، ئۇ مۇقەررەر ماڭا ئاتالغان، سىز بۇنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلمىسىز، ئۇنىڭدىن قېچىپ قۇتۇلغىلى بولمايدۇ. بۇنىڭدىن چىقتىكى، مېنىڭ بېشىمغا نە سەۋدالار چۈشىدىغانلىقىنى ئالدىن بىلگەن ئىكەنسىز ـ دە، ئۇنداقتا، شۇنچە يىللار، يا ئىلاھىم، جېنىم ئانا، مېھرىبانىم، ماڭا جان ئاتا قىلىپ، ئۈمىد، ئارزۇلار بىلەن پەرۋىش قىلىپ، ھەممىنگە قانداق چىدىدىڭىز. مېنى رەببىم ياراتقاندا، مانا شۇ ئۇلۇغ ۋە روھىي ئازاب بېرىدىغان كۈن ئۈچۈن، ئەگ شورلۇق كۈن ئۈچۈن ياراتقانىكەن ـ دە؛ چۈنكى، ئادەم بالىسىغا ئۆز ئۆلۈمىدىنمۇ قايغۇلۇق نەرسە يوق، ئانا ئۈچۈن بولسا، ئۆز پەرزەنتىنىڭ

ھالاكىتى ــ ئۇنىڭدىن يۈز ھەسسىلەپ ئېغىرراق ۋە قايغۇلۇقراقتۇر. كەچۈر مېنى ئانىجان، سېنىڭ تەقدىر ـ قىسمىتىڭ مېنىڭكىدە ئەمەس، يالغۇز پەدەرىم رەببىمدۇر. شۇنداق بولغاچقا، ئۇنىڭدىن ئاغرىنمايلى، ئۇنىڭغا ئىللىق نەزەر بىلەن قارايلى. بار قىلىشمۇ، يوق قىلىشمۇ شۇنىڭ ئىرادىسىدۇر!»

ئۇ ئانىسى مەريەمنى ئەسلەۋېتىپ، باللىق چاغلىرىدا، بەش ياشلىق ۋاقتىدا بېشىدىن كەچۈرگەن بىر ۋەقەنى يادىغا كەلتۈردى. شۇ چاغلاردا ئۇلارنىڭ خانىدانلىرى پادىشاھ ئىرادىنىڭ تەقىبىدىن قېچىپ، مىسىردا كۈن كەچۈرەتتى. ئىراد يېڭى تۇغۇلغان گۆدەك ــ بولغۇسى ئەيسا ماسىھانىڭ جېنىغا قەست قىلغانىدى، چۈنكى، ئۇ كاھىنلاردىن شۇ كۈنلەردە بەنى ئىسرائىل شاھى دۇنياغا كېلىدى، دېگەن خەۋەرنى ئىشتىكەنىدى. شۇ ئارىلىقتا باللىنى يوشۇرۇپ يۇرۇپ چوڭ قىلىشتى. ئۇلار تۇرغان يەردىن سەل نېرىدا ناھايىتى چوڭ ئەزىم دەريا ئاقاتتى. نىلى مۇبارەك دېگىنى شۇ بولسا كېرەك، ئۇ چېتىدىن بۇ چېتى كۆرۈنمەيدىغان ئۇلۇغ دەريا بار ئىدى. شۇ يەرلىك باشقا ئاياللارغا ئوخشاش مەريەممۇ بالىسىنى يېنىغا ئېلىپ، كىر چايقىغىلى دەريا بويىغا چۈشەتتى. ئۇلار بىر كۈنى دەريا بويىغا كەلگىنىدە، بىر بوۋاي قېيىقىنى قىرغاقتا توختاتتى، ئۇلارغا ئاستا يېقىنلاشتى ـ دە، مەريەم بىلەن بالىچاقا ئىلتىپات بىلەن سالام بەردى. «ئاتىجان! ــ دېدى ئۇنىڭغا مەريەم، ــ قېيىقىڭىزدا ئوغلۇمنى سەيلە قىلدۇرسام بولامدۇ؟ بەكمۇ قېيىققا چۈشكۈسى كېلىۋاتىدۇ بۇ تەنتەكنىڭ». «بولىدۇ، مەريەم، ــ دەپ جاۋاب بەردى بوۋاي، ــ بۇ قېيىقنى مەن شۇنىڭغا ئېلىپ كەلدىم. ئۇنىڭدا ئوغلان ئەيسانى ئويناتقىن». بوۋاينىڭ ئوغلى بىلەن ئۆزىنىڭ ئىسمىنى ئاتاپ چاقىرغىنىدىن مەريەم ئەجەبلەنمىدى. شۇ يېقىن ئەتراپتىكى ئادەملەردىن بولسا

كېيرەك، دەپ ئويلىدى. لېكىن بوۋايدىن پالاقنى سىز ئۇرۇك، دەپ سورىغىلى تەمشىلىۋىدى، بوۋاي خۇددى ھاۋادا ئېرىپ كەتكەندەك كۆزدىن غايىب بولدى. مەرييەم بۇنىڭدىنمۇ تەئەججۇپلەنمىدى. بالىچاق قېيىققا چۈشىدىكەنمەن، دەپ شۇ قەدەر خۇش بولۇپ كەتكەنىدىكى، ئەزىرايىل، خۇشاللىقىدىن ئاسمانغا سەكرەپ ئوينايتتى، ئانىسىنى چاپسان بولۇك، دەپ ئالدىرىتاتتى. شۇنىڭدىن كېيىن مەرييەم كىرلىرىنى قىرغاق بويىدىكى تاشلار ئۈستىگە تاشلاپ، ئوغلىنى كۆتۈرۈپ قېيىققا ئولتۇرغۇزدى، قېيىقنىڭ تانىسىنى يەشتى، دەريا ئىتتىرىپ چۈشۈردى، قېيىققا سەكرەپ چىقتى، بالىسىنى تىزىغا ئېلىپ ئولتۇردى، شۇنىڭ بىلەن دەريا ئېقىمىنى بويلاپ ئۈزۈپ كەتتى. قىرغاقنىڭ يېقىن يېرىدىلا ئەينەكتەك يالتىراپ تۇرغان سۇ تەرەپكە ئۇزۇش، ۋاھ ـ ۋاھ، نېمىدېگەن راھەت ـ ھە. تېپىزراق يەرلەردە قومۇشلار شىلدىرلاپ سالام بېرەتتى، ساھىل بويلىرىدا گۈللەر خۇش پۇراق چېچىپ ئېچىلىپ تۇراتتى، چاتقاللار ئارىسىدا خىلمۇخىل رەڭدار قۇشلار ئاچايىپ ئاۋازلاردا سايرىشاتتى، ئىللىق ھاۋادا كېپىنەكلەر ئۇچۇپ ـ قونۇپ پايرىشاتتى، چېكەتكىلەر چىرىلدايتتى. ئاھ، نېمىدېگەن راھەت بۇ! مەرييەم پەس ئاۋازدا كۈيلەشكە باشلىدى. ئۇ چەكسىز بەختىيار ئىدى، ئوغلىنىڭ قېيىقتا ئۈزۈپ كېتىۋاتقانلىقىدىن بېشى ئاسمانغا تاقاشقانىدى. بۇنىڭدىن مەرييەمنىڭ دىلى تېخىمۇ ياينىدى. ئۇلار تېخى قىرغاقتىن يىراق كەتمىگەنىدى، دەريانىڭ تېپىز يېرىدە ياتقان يوغان كۆتەككە بىردىن جان كىردى ۋە سۇنى ئوقتەك يېرىپ، ئۇلارغا قاراپ تەھدىت بىلەن ئۈزۈپ كېلىشكە باشلىدى. بۇ تولىمۇ ھەيۋەتلىك تىمساھ بولۇپ، ئۇنىڭ چەكچەيگەن كۆزلىرى يەپ تاشلايمەن دەپ، ئاچكۆزلۈك بىلەن تىكىلەتتى. بالىچاق قورقۇپ كېتىپ ۋارقىراپ تاشلىدى،

مەريەم شامدەك قېتىپ قالغان بولۇپ، نېمە قىلارىنى بىلمەيتتى. تىمساھ قېيىقنى قۇيرۇقى بىلەن ئۇرۇپ ئۆرۈۋېتىشكە تاسلا قالدى. مەريەم پالاقنى تاشلاپ، بالىسىنى باغرىغا مەھكەم باستى. «يا رەببىم! — دەپ يالۋۇردى ئۇ، — بۇ سېنىڭ ئۆزۈ ئوغلۇڭ ئەيسا! ئۇنى ئۆزۈڭ بەرگەنسەن! ئۆزۈڭ مەدەت قىل، يا رەببىم! ئۆزۈڭ ئۇنى خالاس قىل!»

ئايال شۇنچىلىك قورقۇپ كەتكەنىدىكى، كۆزلىرىنى چىڭ يۇمۇپ، ئالەمنى ياراتقۇچىغا ۋە پەرزەنتىنىڭ ساماۋى پەدەرى بولغۇچىغا يالۋۇرغىنى يالۋۇرغانىدى. «بىزنى تەرك ئەتمە، خۇدايا. ئۇ تېخى ساڭا لازىم بولىدۇ!» دەپ ۋارقىرىدى مەريەم. تىمساھ باشقۇرغۇچىسى بولمىغان قېيىقنى سۇنىڭ ئاستىدىن ئىتتىردى. مەريەم بىر چاغدا كۆزلىرىنى قورقۇپ ئاچتى، شۇ چاغدا خۇشاللىقىدىن ۋارقىراپ تاشلىدى. قېيىق قىرغاق چېتىدە توختىغان بولۇپ، بىر كىم ئۇنى ئەتەي شۇ يەرگە كەلتۈرۈپ قويغانىدەك ئىدى. تىمساھ شۇنىڭدىن كېيىن كەينىگە بۇرۇلدى، ئۇزاقلاپ بېرىپ كۆزدىن غايىب بولدى. ئەس — هوشىنى يوقاتقان مەريەم بولسا، قېيىقتىن ئېتىلىپ چىقتى — دە، هۆڭ — هۆڭ يىغلىغان ۋە خۇشاللىقىدىن كۆلگەن پېتى قىرغاق بويلاپ يۈگۈرۈپ كەتتى. ئۇ بالىسىنى باغرىغا مەھكەم بېسىپ، توختىماستىن سۆيەتتى، كۆز ياشلىرىغا غەرق قىلىپ، ئەدىكىپ: «ئەيسا، ئەيسا! كۆزۈمنىڭ قارىسى، ئوغلۇم! پەدەرىڭ سېنى تونۇدى! ئۇ سېنى خالاس قىلدى! ئۆزى سېنى خالاس قىلدى! سېنى سۆيدى، سەن ئۇنىڭ سۆيۈملۈك ئوغلىسەن، ئەيسا! ساڭا دانالىقنى ئاتا قىلدى، سەن هاكىم بولىدۇ، ئەيسا! سەن ئەمدى رەببىسەن، ئەيسا! ئەمدى ئادەملەرنىڭ كۆزىنى ئاچىسەن، ئەيسا! ئۇلار سېنىڭ ئىزىڭدىن چىقمايدۇ، ئەيسا. سەن هېچقاچان، هېچقاچان، هېچقاچان ئادەم بالىلىرىدىن يۈز ئۆرۈمىگەيسەن!»

دەيتتى. مۆھتەرەم مەريەم ئەنە شۇنداق شادلىق ئىچىدە دەردىنى تۆكەتتى.

خۇدانىڭ ئوغلى مۆجىزە يۈز بېرىپ خەۋپ ـ خەتەردىن ئامان ـ ئېسەن قۇتۇلغانلىقىدىن مەريەم چەكسىز خۇشال ئىدى. بۇ ياراتقۇچىنىڭ كارامىتى ئىكەنلىكى ئۈنىڭ خىيالىغا كەلمەيتتى. ياراتقۇچى ئىرادىنىڭ قىستىشىدىن مىسىرغا قاچقان بەنىا يۇسۇپنىڭ جىگەر پارىسى ئەيسانىڭ كىملىكىنى ئادەملەرگە ئەنە شۇنداق مەلۇم قىلغانىدى. بولۇپمۇ، مەريەم بالىسىنى كۆتۈرۈپ يەرگە چۈشۈپ يۈگۈرۈپ كەتكەن ھامانلا قېيىقمۇ دەريادا بىردەمدىلا غايىب بولدى، دەريا بويىدا كىر چايقاۋاتقان، ئۇنىڭ ۋارقىرىغىنىنى ئاڭلاپ، يۈگۈرۈشۈپ كەلگەن خوتۇنلار بولسا كېيىنچە، سىز قېچىپ كېتىۋاتقىنىڭىزدا بالىڭىزنىڭ بېشى ئەتراپىدا ئالتۇن چەمبىرەك كۆرۈندى، دەپ ئۇنى تىشەندۇرگەنىدى. بۇ ئىش ھەممىنى ھەيرەتكە سالدى. كىچىككىنە ئەيسا ئانىسىنىڭ كۆكرىكىگە چىڭ يېپىشىپ، بويۇنلىرىدىن قۇچاقلاپ: «ئانا، مەن چوڭ بولغاندا شۇ تىمساھنى قۇيرۇقىدىن تۇتۇۋالىمەن. كىيىن بىزنى زادىلا قورقۇتمايدىغان بولىدۇ!» دېگىنىدە، ھەممەيلەننىڭ كۆڭلى ئېرىپ، كۆزلىرىگە ياش ئالغانىدى. كىچىك بالىنىڭ سۆزلىرى ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى يايراتتۇەتتى. ئۇلار قېيىقنىڭ ئىگىسى كىم بولغىيتتى، دەپ ئەسلەشكە باشلىدى. شۇ چاغدا ئۇ بوۋاينى بۇ ئەتراپتا ھېچكىم تونۇمايدىغانلىقى ۋە بۇرۇن ھېچكىمنىڭ كۆرۈپ باقمىغانلىقى مەلۇم بولدى. بەنىا يۈسۈپ ئاشۇ سىرلىق قېيىقچىنى، كېچۇرۇم سوراي ۋە زىيىنىنى تۆلەپ بېرەي، دەپ نۇرغۇن كۈنلەر ئىزدىدى، لېكىن زادىلا ئىز ـ دېرەكىنى قىلالمىدى...

ئەيسا سەبىي چاغلىرىدا مانا شۇنداق سەرگۈزەشتىنى بېشىدىن كەچۈرگەنىدى. شۇ ۋەقەلەرنى مانا ئەمدى، ئەگمە

ئايۇاندا تۇرۇپ، مۇھتەرەم ئانىسىدىن ئۇنىڭغا كەلتۈرگەن ئازاب ـ ئوقۇبەتلىرى ئۈچۈن ئۆزرىخاھلىق سورىغىنىدا، يەنە بىر قېتىم ئەسلىدى. «مەن سىز بىلەن ۋىدالىشىمەن ئەمدى، ئانىجان، ـــ دەيتتى ئۇ خىيال ئىچىدە مېھرىبان ئانىسىغا، ـــ مېنى قەتل ياغىچىغا تارتقان چاغدا سىزنى ياد ئېتىشكە ئۇلگۈرەلمەسلىكىم مۇمكىن، شۇ چاغدا مېنىڭدىن رەنجىمىگەيسىز. بۇگۈن ئىسسىقتا چىدىغىلى بولمايۇاتىدۇ. مەن ئۆلۈمدىن قورقۇۋاتىمەن. پۇتلىرىم مۇزلاپ كېتىۋاتىدۇ. مېنى كەچۈرۈڭ، ئانىجان، مۇشۇ پايدىلىق دەمدە تەقدىردىن نالىماڭ. سىزگە سەۋر ـ تاقەت يار بولسۇن. ئادەملەر ياراتقۇچىسى ئۈچۈن ئەڭ ئېغىر يۈك ئىكەن. ئادەمزاتتا بار ھەقىقەتنى ئۆز ئۆلۈمۈم ۋاستىسىدە تەسكىن تاپتۇرماقتىن باشقا يولۇم ۋە چارەم يوق. بەنى بەشەر تەرەپكە ئۆزگە يول تاپالمىدىم، مەن ئۇلار تەرەپكە قەدەم تاشلىدىم. ئەلۋىدا، مېنى كەچۈرۈڭ، ئانا! ئاشۇ تىمساھنىمۇ قۇيرۇقىدىن تۇتالمىدىم، ئەپسۇس. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، تىمساھلار ناھايىتى ئۇزۇن، ئىككى ـ ئۈچ ئىنسان ئۆمرىنى ياشارمىش. تۇتقان بولسامۇ، بەربىر قويۇۋەتكەن بولاتتىم... ئۇۋال ئەمەسمۇ... يەنە شۇنىمۇ ئويلىدىمكى، ئانىجان، ئەگەر قېيىقچى قىياپىتىگە كىرىۋالغان ئاشۇ بۇۋاي مالائىكە بولسا. ئۇنىڭ بىلەن ئېھتىمال ئۇ دۇنيادا ئۇچرىشىپ قالارمەن... شۇ يەردىكى ۋەقە يادىدا بارمىكىن؟ ئاياغ تاۋۇشلىرىنى ئاڭلاۋاتىمەن، ئىختىيارى ئۆزىدە بولمىغان قاتىل ـــ پونتىي پىلات كېلىۋاتىدۇ. ئەلۋىدا، ئانا، ئەلۋىدا».

پونتىي پىلات ئەگمە ئايۇاندىن قانداق مەزمۇت قەدەملەر بىلەن چىقىپ كەتكەن بولسا، شۇنداق قەدەم تاشلاپ قايتىپ كەلدى. پاسىبانلار دەرھال كۆزدىن غايىب بولۇشتى، ئىككىسى ئايۇاندا يەنە يالغۇز قالدى. ئۇنى كۆرگەن ھامانلا ئورنىدىن

تۇرغان ئەيسانىڭ مەنىلىك كۆز تاشلىغان ھۆكۈمدار ھەمدە ئىش ئۆيى كۈتكەندەك كېتىۋاتقانلىقىنى بايقىدى. جىنايەتچى ئاخىرقى قەدەمگە ھازىرلانغانىدى. لېكىن پروكۇراتورا باشلىقى بۇ قېتىممۇ ئاتىنى قامچىلىماسلىقنى ئەۋزەل كۆردى. ئۇنىڭسىزمۇ ئىشلار كۆڭۈلدىكىدەك كېتىۋاتقانىدى.

— خوش، ئېسىمۇ دەيتتۇق، قارىسام، گېپىمىز تۈگەپ قالغاندەك قىلىدۇ، — دېدى پونتىي پىلات تېخى ئورنىغا ئولتۇرماستىنلا، — گېپىڭدىن قايتامسەن؟

— ياق!

— خاتا قىلىۋاتسەن، يەنە ئويلاپ كۆر!

— ياق! — دەپ بېشىنى چايقىدى ئەيسا، — بۇلار ئىش بولدى.

— خاتا قىلىۋاتسەن! — دەپ قارشىلىق بىلدۈردى پونتىي پىلات ئۆزىگە سەل ئىشەنمىگەن ئاھاڭدا. لېكىن ئېچىدىن ئوت كەتتى، ئەيسانىڭ ماتانىتى ئۇنى لال قىلىپ قويغانىدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە، ئۇ ئەيسانىڭ ئۆز ئەھدىدىن قايتىشىنى، توۋا ـ تەزەررۇ قىلىپ، رەھىم ـ شەپقەت تىلىشىنى خالىمايتتى. ئەيسامۇ بۇنىڭ ھەممىسىنى چۈشەنىدى.

— كۆپ قاينىۋەرمە، — كۈلۈمسىرىدى ئۇ سوغۇققىنا، — چىن دىلىدىن سۆزلەۋاتقىنىڭغا ئىشىنىمەن. سېنىڭ چۈشىنىپ تۇرۇپتىمەن. مېنىڭمۇ ياشىغۇم كېلىدۇ. يوقلۇق بوسۇغىسىدا تۇرغاندا ئادەم ھاياتنىڭ قانچىلىك قىممەتلىك ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىدۇ. ئانامغا يۈرىكىم ئېچىشىدۇ. مەن ئۇنى بەكمۇ ياخشى كۆرىمەن، باللىق چاغلىرىمدىن تارتىپ ياخشى كۆرىمەن، لېكىن بۇنى ئۆزىگە ئېيتقان ئەمەسمەن. ئەمما نېمىلا بولمىسۇن، رىم نائىبى، يادىڭدا تۇت: مەن بىر ئادەمنىڭ جېنىنى قۇتقۇزۇشۇڭ مۇمكىن ئىدى، بۇنىڭ ئۈچۈن ساڭا چوڭقۇر

تەشەككۇر ئېيتىش كېرەك. مەن بولسام، كۆپنى خالاس قىلىشىم، ھەتتا بىزدىن كېيىن كېلىدىغانلارنىمۇ خالاس قىلىشىم كېرەك.

— خالاس قىلىش دەمسەن؟ سەن يەر يۈزىدە بولمىساڭمۇ خالاس قىلالامسەن؟

— ھەئە، بۇنىڭ ئۈچۈن يەر يۈزىدە مەۋجۇت تۇرۇشۇم شەرت ئەمەس.

— ئۆزۈڭدىن كۆر. بۇ گەپكە پەنە قايتمايمىز، — قەتئىي قىلىپ دېدى پونتىي پىلات يەنە تەۋەككۇل قىلىشنى خالىماي، — ئەمما سوئالىمغا جاۋاب بەرسەڭ دېۋىدىم، — دېدى ئۇ تەخت ئالدىدا تىك تۇرغان يېڭى ئۆيسكىلەك قاشلىرىنى تۇرۇپ ئويلانغان ھالدا، — ھازىر پاراڭلىشىش ساڭا مالال كەلمەمدۇ؟ — دەپ سورىدى ئۇ بىرئاز جىم تۇرغاندىن كېيىن ئەيسانىڭ يېقىن كېلىپ، — ئەگەر ئېغىر كەلسە مەيلى، ئۆزۈڭنى زورلىما، مەن سېنى تۇتۇپ ئولتۇرمايمەن. سېنى غۇلقافتا كۈتۈپ تۇرۇشىدۇ.

— ئىختىيار سەندە، ھۆكۈمدار، ئەمرىڭگە ئىتتىرازىمەن، — دەپ جاۋاب بەردى سۆھبەتدىشى گويا تاغدا ئۆلۈم ئازابى ساقلاپ تۇرمىغاندەك ۋە ھۆكۈمدارغا تىنىق كۆڭ كۆزلىرىنى كۆتۈرۈپ قارىدى. ئۇنىڭ نەزەردە ئەكس ئەتكەن پەكىر — خىيال قۇدرىتىدىن پروكۇراتورا باشلىقى تاڭ قالدى.

— تەشەككۇر، — دەپ مىننەتدارلىق بىلدۈردى پونتىي پىلات كۈتۈلمىگەندە، — ئۇنداقتا مېنىڭ ئاخىرقى سوئالىمغا جاۋاب بەر. شۇنى بىلمىگۈچە تىنچىمايمەن. ئازاد ئادەملەردەك پاراڭلىشايلى. مەن ساڭا باغلىق ئەمەسمەن. سەنمۇ يۆتكۈل ئەركىنلىك بوسۇغىسىدا تۇرۇپسەن. دېمەك، ئوچۇق پاراڭلاشماق بولىۋېرىدۇ، — دېدى ئۇ ئۆز جايىغا ئولتۇرۇۋېتىپ، — ئېيتقىنا، سەن ئۆز تەرەپدارلىرىڭغا، شاگىرت ـ مۇرىدلىرىڭغا، مېنى مۇبادا قەتل قىلىدىغان بولسا، ئۇچىنچى كۈن دېگەندە

تىرىلىمەن ۋە قۇتلۇق بىر كۈنى قايتا دۇنياغا كېلىمەن، ھەممىنى، ئالەم بىنا بولغاندىن بېرى يورۇق جاھانغا مېھمان بولغان جىمىكى ئادەملەر نەسلىنى ۋە ھەتتا ئەمدى تۇغۇلىدىغان ئەۋلادلارنى قىيامەت سورىقىغا تارتىمەن، دېگەنمىدىڭ؟ مەن سېنىڭ ئەقىدىلىرىڭگە ئىشەنمەيمەن. ئەمما بۇ سېنىڭ ئالەمگە ئىككىنچى قېتىم قەدەم تەشرىپ قىلىشىڭ بولارمىش، شۇنداقمۇ؟

ئەيسا ئۆزىگە ئۆزى، شۇمۇ گەپ بولدىمۇ، دېگەندەك قىلىپ، غەلىتە ھىجايدى. ئېغىرلىقنى مۇزدەك تاش ئۇستىدە ئۇ پۇتىدىن بۇ پۇتىغا يۆتكەپ، جاۋاب بېرەيمىكىن ياكى ھاجەتنى يوقمۇ، دېگەندەك قىلىپ بىردەم سۈكۈتكە چۆمدى.

— بۇ يوقىلاڭ گەپلەرنى ئىنۇدا ئىسكارىئوت ئېيتقاندۇر-ھە؟ — سورىدى ئۇ كىنايە بىلەن، — سەن بۇنىڭدىن تولىمۇ تەشۋىشلىنىۋاتامسەن، ھۆكۈمدار؟

— مەن ئىنۇدانىڭ كىملىكىنى بىلمەيمەن. لېكىن ماڭا زاتى ئۇلۇغلار، مۆھتەرەم ئاقساقاللار ئېيتتى. دېمەك، بۇلارنىڭ ھەممىسى يوقىلاڭ گەپلەرمۇ؟

— نېمە دەپ ئويلىساڭ، ئىختىيار ئۆزۈڭدە، — سوغۇق جاۋاب بەردى ئەيسا، — ھېچكىم ساڭا ئەقىلىگە سىغمىغان نەرسىنى قوبۇل قىل، دېمەيدۇ.

— مەن چاقچاق قىلىۋاتقىنىم يوق، جىددىي گەپ قىلىۋاتىمەن، — دەپ ئىشەنمىدۇرۇشكە ئالدىرىدى ھۆكۈمدار، — سېنىڭ بىلەن بۇنداق چىن دىلىدىن پاراڭلىشىدىغان باشقا ئىمكانىيەت بولمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن سورىدىم. سېنى بۇ يەردىن ئېلىپ كەتسە، ھېچقاچان قايتىپ كەلمەيسەن. ئەمما ئۆزۈم ئۈچۈن بىلىۋالماقچىمەن. تۇغۇلماي تۇرۇپ، يەنە قانداق قىلىپ ئۆلگەندىن كېيىن ئالەمگە قايتىپ كېلىش ۋە تىرىك جانلارنى سوراققا تارتىش مۇمكىن؟ بۇ سوراق قەيەردە بولىدۇ؟

ئاسماندىمۇ ياكى باشقا يەردىمۇ؟ ئەبەدىي راھەت ـ پاراغەت تېپىش ئۈچۈن ئىمان ئېيتقانلار سېنى قانچە ئۇزاق كۈتۈشى كېرەك؟ ئىجازەت بەر، بۇ ھەقتىكى پىكرىمنى ئالدىن ئېيتاي. نېمىنى مولجال قىلغىنىڭنى بىلىش تەس ئەمەس. ھەربىر ئادەم ئۇ دۇنيادا راھەت ـ پاراغەتتە، تىنچىمنا بولسام، دەيدۇ. سېنىڭ ئەزەردە تۇتقىنىڭ شۇ. ئادەم ئۆلۈمدىن خالىي بولالمىسىمۇ، ھەمىشە بىر نېمىلەرنى ئارزۇ قىلىپ يۈرىدۇ، ھەمىشە نېمىگىدۇر تەشنا بولۇپ يۈرىدۇ، شۇڭا ئۇنى ھەمىشە تۇرلۈك ۋەدىلەر بىلەن تۇزاقلا ئىلىندۇرگىلى بولىدۇ، ھەتتا ئۇ دۇنيادىمۇ ئۇلار كەينىڭ دىن ئىتتەك ئەگىشىپ يۈرىدۇ. ئەمما، مەيلى، ئەي پەيغەمبەر، سېنىڭ دېگىنىڭدەكمۇ بولسۇن، ھايات شامىڭ ئۆچۈپ تۈگىمەكتە، ئۇنى پەقەت سۆھبەت ئارقىلىق ئازراقلا سوزۇشقا قۇربىمىز يېتىدۇ ...

ـــ مېنىڭچە، سوزۇلمىسىمۇ مەيلى.

ـــ ئەمما مېنىڭ سوئالىمغا جاۋاب بەرمەي كەتمەسسەن دەيمەن. نەزەرىمدە، بۇنداق كېتىش ئۆلۈمدىنمۇ يامان.

ـــ مەيلى، سۆزلەۋەر.

ـــ سېنىڭ ئەقىدىلىرىڭنى توغرا دەپ پەرەز قىلايلى. ئۇنداقتا سېنىڭ ئىككىنچىلەپ قايتا دۇنياغا كېلىشىڭ قاچان بولىدۇ؟ نېمىشقا ئېيتمايسەن. ئەگەر ئادەملەرگە ھەددىدىن ئارتۇق ئۇزاق كۈتۈشكە توغرا كەلسە، بۇنىڭ ئۇلارغا نېمە كېرىكى بار؟ پۈتۈن ئۆمۈر بويى ئەمەلگە ئاشمىغان نەرسىدىن ئادەم بالىسىغا نېمە نەپ تېگىدۇ؟ ئۇنىڭدىن كېيىن، راستىنى ئېيتسام، بۇنداق ئەقىلگە سىغمايدىغان ھادىسىنى كۈتۈپ يۈرۈشنى ھەتتا تەسەۋۋۇر قىلىشقىمۇ بولمايدۇ. ياكى قارىغۇلارچە ئىشىنىپ بولسىمۇ كۈتۈشى كېرەكمۇ؟ ئۇنداقتا نەتىجىسى نېمە بولىدۇ؟ نېمە پايدىسى تېگىدۇ؟

— سېنىڭ شەك - شۇبھىلىرىڭ چۈشىنىشلىك، رېئم ھۆكۈمدارى. سەن خۇددى يۇنانلىق ئۇستازلىرىدەك ئاددىي ۋە دۇنياۋى پىكىر قىلىسەن. بۇ سۆزۈمدىن رەنجىمە. ھازىر قېشىدا ئۆلۈم ئالدىدا تۇرۇپتىمەن، بىمالال تالاش - تارتىش قىلمۇمۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىككىمىز خۇددى ئوت بىلەن سۇدەك سغىشالمايدىغان ئادەملەرمىز. پىكىرلىرىمىزمۇ باشقا - باشقا، بىر بىر نەرسىگە تۈرلۈك تەرەپتىن يېنىدىشىمىز. ساڭا تېنچلىق بەرمەيۋاتقان نەرسە ھەققىدە ئېيتماقچىدىم، ھۆكۈمدار... ئىككىنچى قېتىم دۇنياغا قايتا كېلىشىنى ئۇزاق كۈتۈشكە توغرا كېلىدۇ، بۇ توغرا. سەن ھەقلىسەن. شۇ كۈن قاچان كېلىدۇ، بۇنى ھېچكىم ئېيتىپ بېرەلمەيدۇ. بۇ، ئالەمنى ياراتقۇچىنىڭ تەقدىرى ئىرادىسىگە باغلىق. بىزنىڭ نەزەرىمىزدە مىڭ يىللاپ سوزۇلىدىغان نەرسىلەر ئۇنىڭ ئۈچۈن، ئېھتىمال، بىر دەملا داۋام قىلىدۇ. ئەمما ماھىيەت باشقا يەردە. ياراتقۇچى بىزگە دۇنيادىكى ئەڭ قۇتلۇق نېمەتنى — ئەقىل - ھوشنى ئاتا قىلدى. بىزگە ئۆز بىلگىنىمىزچە ياشاش ھەققىنى بەردى. بۇ ئىلاھىي تۆھپىنى قانداق تەسەررۇپ قىلىمىز — ئادەمزات تارىخلىرىنىڭ تارىخى ئەنە شۇ بولىدۇ. ئادەم تىرىكچىلىكىنىڭ مەنىسى ئۆزىنىڭ روھىي دەرىجىسىنى كامالەتكە يەتكۈزۈشتە. ئالەمدە شۇنىڭدىن باشقا ئالىي ئامال يوق. سەن بۇنى ئىنكار قىلمىساڭ كېرەك، رېئم ھۆكۈمدارى؟ ئەقلىي تۇرمۇشتىڭ سېھرىي كۈچى ئاخىرى كۆرۈنمەس شوتا بىلەن روھىي جەھەتتە كامالەتكە يېتىدىغان نۇرلۇق چوققىغا كۈنلەر بويى ئۆرلەشتە. شۇ سەۋەبتىن. سەن ئىشەنمىگەن كۈننى قانچىلىك ئۇزاق كۈتۈش - كۈتمەسلىك، ھۆكۈمدار، ئادەم بالىسىنىڭ ئۆزىگە باغلىق بولۇپ قالىدۇ.

— ھە، مۇنداق دېگىن! — پونتىي پىلات ھايجانلىنىپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى، تەختىنىڭ يېنىدىكى تۆتتى، —

شاشما، شاشما. سەن بۇنىڭ ئادەملەرنىڭ ئۆزىگە باغلىق دەپ تىسەن، مەن بۇنى ئاڭلاپ باقمايتىكەنمەن! مەن سېنىڭ ئەقىدەڭگە قىلچە ئىشەنمەيمەن. بۇنى تەسەۋۋۇرۇمغا سىغدۇرالمايمەن. ئەگەر ئادەمزات ئۆزىنىڭ ئىشەنچ - ئىختىيارى بىلەن بۇنداق ھادىسىلەرنى يېقىنلاشتۇرالىسا ياكى يىراقلاشتۇرالىسا، ئۇلار خۇدادىن ئايلىنىپ قالمامدۇ؟

— بەلكىم سەن ھەقلىقدۇرسەن، رېم نائىبى. ئەمما مەن ئالدى بىلەن ھەقنى داۋراڭدىن پەرقلەندۇرۇشنى، ئاجرىتىۋېلىشنى خالايمەن. ھەق توغرىسىدىكى مىش - مىش گەپلەر ئاخىرى يوق كۆلپەتتۇر. مىش - مىش داۋراڭلار مىسالى سۇ تېگىدىكى لاي. ۋاقىت ئۆتكەنسېرى لايلار يېغىلىپ، ئېقىپ تۇرغان چوڭقۇر سۇلار كۆلچەككە ئايلىنىدۇ. ھايا تتا دائىم شۇنداق. بىشارەت ۋە ئازاب - ئوقۇبەتلەر ئىچىدىن تېپىلغان، ئادەملەرنىڭ بەخت-سائادىتى ئۈچۈن يارايدىغان ھەرقانداق بۇيرۇق پىكىرلەرنى مىش-مىش داۋراڭلار غاجاپ - غاجاپ، ئاخىرى بۇزىدۇ ھەمدە ئۆزىگە ۋە ھەققە قارشى ياۋۇزلۇققا ئايلاندۇرىدۇ. مېنىڭ ئېيتماقچى بولغىنىم شۇكى، رېم ھۆكۈمدارى، سەن ئىشەنگەن ئاشۇ يالغان-ياۋىداقلارنىڭ ھەممىسى مىش - مىش گەپ ھەقىقەت بولسا باشقا يەردە.

— شۇ ھەقىقەتنى ئېچىپ بەرمەمسەن؟

— بولىدۇ، ئۇرۇنۇپ كۆرەي. مەن بۇ سۆھبىتىمىزگە قارشى ئەمەسمەن، يەنە كېلىپ بۇ ماڭا ئاخىرقى پۇرسەت. شۇنى بىلىشىڭ كېرەككى، رېم ھۆكۈمدارى، ئالاتاغالانىڭ قۇدرىتى، كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئۆلگەن ئادەمنى خۇددى ئۇچۇق ئاسماندا چاقماق چاققاندەك تىرىلدۈرۈپ، ئۇنى يەرگە چۈشۈرۈپ پۈقرالارنى سوتقا تارتقۇزۇشتا ئەمەس، بەلكى تامامەن ئۇنىڭ ئەكسىچە. لېكىن مەقسەت باشتىن - ئاخىر بىرلا. شەھەردىن

غۇلقافقا بارغۇچە ياشاش مۆھلىتى قالغان مەن ئەمەس، بەلكى سىلەر. ئەيسانا، دىنىڭ مۇقەددەس ئەقىدىلىرىگە ئىشىنىدىغان كىشىلەر، يەنى سىلەر كەلگۈسى ئەۋلادلارغا ئايلىنىپ، ئەبەدىلئەبەد مەن تەرەپكە كېلىسىلەر. بۇ مېنىڭ دۇنياغا ئىككىنچى كېلىشىم بولىدۇ. باشقىچە ئېيتقاندا، مەن چەككەن ئازابلىرىم ئارقىلىق ئادەملەردە ئۆزۈمگە قايتىمەن، ئادەملەردە ئادەملەرگە قايتىمەن. گەپ ئەنە شۇ ھەقتە. مەن ۋاقىت جەھەتتە مىڭ يىللاپ كېيىن قالىمەن، لېكىن ئاخىرىدا سېنىڭ كېلەچىكىڭگە ئايلىنىمەن. ئاللاتائالانىڭ يازمىشى شۇ. ئادەم بالىسىنى ئۇنىڭغا ئاتاتقان ياخشىلىق ۋە گۈزەللىك تەختىگە ئولتۇرغۇزۇشنىڭ يولىيورۇقى شۇ. مېنىڭ ۋەزىلىرىمنىڭ مەنىسە مەزمۇنى شۇنىڭدا، ياخشى غايىلەرنى چاكىنىلاشتۇرۇۋېتىدىغان داۋراڭلار ۋە ئېقىمپ يۈرگەن مىش - مىشلاردا ئەمەس، دەل مانا شۇنىڭدا. ئەمما بۇ ئىنسان نەسىللىرى ئۈچۈن ئەڭ ئېغىر ۋە ئەڭ يىراق يولدۇر. سېنى، رەنم نائىبى، ئەنە شۇ نەرسە خاۋاتىرگە سېلىۋاتقانلىقى توغرا. بۇ يول بۇگۈنكى گۈناھكار كۈندىن، خۇدا ئوغلىنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشىدىن باشلىنىدۇ. ئادەملەرنىڭ گۈناھلىرىنى يۇيۇش، ئۇلارنىڭ كۆزلىرىنى ئېچىش ۋە ئىلاھىي خىسلەتلەرنى ئويغىتىش ئۈچۈن، مەن بۇگۈن جېنىمنى قۇربان قىلىمەن. مېنىڭ بەخشەندە جېنىم ھەر سەپەر ئىنسان بالىلىرىنى تىترەكلىكە سالغۇسى، ئۇلارنى توۋا - تەزەررۇ بىلەن ياشاشقا ئۈندىگۈسى. مەن ئادەمزات ئۆتىدىغان يوللاردىكى شام - چىراغىمەن، شام - چىراغ بولۇش ئۈچۈن دۇنياغا كەلگەنمەن. ئادەملەر مېنىڭدىن مەدەت تىلەپ ياشايدۇ ۋە ئازاب - ئوقۇبەتلەرنى چېكىپ، ئۆزلىرىدىكى ياۋۇزلۇقلار بىلەن ئېلىشىپ، ئىللەتلەر، زوراۋانلىقلار، قانخورلۇقلارغا نەپرەت ئوقۇپ ماڭا يېقىنلىشىدۇ. خۇداغا مۇھەببەت بىلەن تولمىغان دىل ئىللەتلەرگە تولىدۇ. شۇنىڭدەك،

ئىنسانغا مۇھەببەت بىلەن لىقمۇ لىق تولىغان دىلمۇ، شەكسىزكى، ئۆلۈكتۇر!

— توختا، توختا، نۇسرەتلىك ئەيسا. سەن ئادەمنى خۇدا بىلەن بىر دەۋاتامسەن؟

— شۇنداق دېسەكمۇ بولىدۇ. مەنمۇ ئىنسانلارنى خۇدانىڭ يەردىكى جۇلاسىدۇر. ھەتتا خۇدانىڭ ئىسمىغا ئوخشاپ كېتىدىغان ئەتىكى خۇدامۇ بار. ئالەم يارالغاندىن بۇيان ئۇنىڭغا تارتۇق قىلىنغىنى چەكسىزلىك خۇداسىدۇر. نۇرغۇن ئىستەكلەرنىڭ ھەممىسى كېلەچەككە قارىتىلغانلىقىنى، ئېتىبار بەرگەن بولساڭ، سەزگەنسەن، رەھىم نائىبى. بۇگۈن ھاياتنى قانداق بولسا، شۇنداق قوبۇل قىلىسەن. ئەما ئەتىنى، ئەلۋەتتە باشقا كۆرۈشنى خالايسەن. بۈگۈن ياخشى ياشاپ تۇرغان بولساڭمۇ، بەربىر، ئەتىگە ئۇنىڭدىنمۇ ياخشى بولسىكەن دەيسەن. شۇ سەۋەبتىن، يۈرەكلىرىمىزدىكى ئۈمىد خۇدانىڭ نۇرىدەك زادى ئۆچمەيدۇ. ئەتىكى خۇدا چەكسىزلىك روھىدۇر. بىر پۈتۈنلۈكتىن ئالغاندا، ئۇ ھەممە نەرسىنىڭ ماھىيىتى، ئىنسان ئەمەللىرى ۋە ئىنتىلىشلىرىنىڭ جەم بولۇشىدۇر. ئەنە شۇ سەۋەبتىن، ئەتىكى خۇدانىڭ قانداقلىقى، ئۇنىڭ گۈزەل ياكى خۇنۇك ئىكەنلىكى، ئاق كۆڭۈل ياكى قارا نىيەت ئىكەنلىكى ئادەملەرنىڭ ئۆزلىرىگە باغلىق. مانا شۇنداق ئويلاش ئورۇنلۇق ۋە زۆرۈر. ياراتقۇچى ئىگەم تەپەككۇر قىلالايدىغان يارىتىلغۇچىلاردىن شۇنى تەلەپ قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن يەر يۈزىدىكى ئەتىكى ھايات توغرىسىدا ئادەملەر ئۆزلىرى قايغۇرسۇن. ھەربىر ئادەم ئەتىكى خۇدانىڭ ئاجرالماس زەررىچىسىدۇر. ئىنسان ئۆز كۈنىنىڭ ھاكىمى ۋە ياراتقۇچىسىدۇر...

— ئالدىرىما. سېنىڭ ۋەھىمىلىك قىيامەت كۈنى دېگىنىڭ نەدە قالدى؟

— قىيامەت كۈنى... ئۇنىڭ ھەر كۈنى بېشىمىزدىن ئۆتۈۋاتقىنىنى ئويلاپ باقمىغانمىدىڭ، ريم ئائىبى؟

— ھاياتىمىزنىڭ تۇرغىنى — پۈتكىنى قىيامەت كۈن دېمەكچىمۇ سەن؟

— شۇنداق بولسا كېرەك، ريم ئائىبى. ئادەم ئاتىنى توقىلەنمەت قىلىشتىن باشلاپ، ئازاب — ئوقۇبەتلەر، قىيناشلار ئىچىدە ئۆتكەن، ئەسىرلەر بويى مەلۇم ئادەملەرنىڭ باشقا ئادەملەر ئۈستىدىن يۈرگۈزگەن زۇلۇملىرى تۆپەيلىدىن يامانلىقتىن يامانلىق، ناھەقلىقتىن ناھەقلىقنى كۆپەيتكەن بۇ يول يورۇق ئالەمدە ئىستىقامەت قىلىۋاتقانلارنى بىر نەرسىگە ئۆگەتكەنىدۇر. ئادەم ئاتا بىلەن ھاۋا ئانا جەننەتتىن قوغلانغاندىن بېرى قانداق زۇلۇم ئوپقانلىرى ئېچىلمىدى، ئادەمزاتنىڭ بېشى نە ئۈرۈشلارنى، شەپقەتسىزلىكلەرنى، قاتىللىقلارنى، قوغلاندى بولۇشلارنى، ئادالەتسىزلىكلەرنى، ھاقارەتلەرنى كۆرمىدى! ياخشىلىققا قارشى، ئادەم تەبىئىتىگە قارشى ئالەم يارىتىلغاندىن بېرى يەر يۈزىدە يۈز بەرگەن ھەممە دەھشەتلىك چوڭ گۇناھلارچۇ — بۇلارنىڭ قايسى بىرى قىيامەت كۈنىدىكى سوراقتىن كەم؟ تارىخنىڭ ئەسلى ۋەزىپىسى نېمە؟ ئەقىل ئىگىلىرىنى شەپقەت ۋە مۇھەببەتنىڭ ئىلاھىي يۈكسەكلىكىگە كۆتۈرۈشمۇ؟ ئەمما ئىنسانلار تارىخىدا قانچىلىغان دەھشەتلىك سىناقلار بولمىدى؟ ئالدىڭدا بولسا دېگىز دولقۇنلىرىدەك قاينىپ، قۇتراپ تۇرغان ياۋۇزلۇقلارنىڭ باش — ئايىغى كۆرۈنمەيدۇ. بۇنىڭ جەھەننەمنىڭ قىيامەت كۈنىدىن نېمە پەرقى بار؟

— ئۇنداق بولسا، ئەي ناسارا ئەيسا، سەن تارىخنى ئۇنىڭ ياۋۇزلۇقىدىن توختىتىپ قالماقچىمۇ سەن؟

— تارىخنىمۇ؟ تارىخنى ھېچكىم توختىتالمايدۇ. مەن ئادەم بالىلىرىنىڭ ئېڭى ۋە ھەرىكەتلىرىدىن قاباھەتنى تۈگەتـ

مەكچىمەن. مەن شۇنىڭغا قايغۇرىمەن.

— ئۇنداقتا تارىخنىڭ ئۆزىمۇ بولمايدۇ.

— قانداق تارىخ؟ سەن ئۆزۈڭ قايغۇرۇۋاتقان تارىخنى ئېيتىۋاتامسەن؟ ئۇ تارىخنى ئادەملەرنىڭ خاتىرىسىدىن ئۆچۈرۈش مۇمكىن ئەمەس. ئۇ بولسىغان بولسىدى، ئۆزىمىزنى خۇداغا يېقىنراق سېزەتتۇق. مەن سېنى چۈشىنىپ تۇرۇپتىمەن، ھۆكۈمدار. لېكىن ھەقىقىي تارىخ، ئىنسانىيلىق گۈللەپ ـ ياشنىغان تارىخ تېخى يەر يۈزىدە باشلانغىنى يوق.

— سەۋر قىل، ئەي ئەيسا، ھازىرچە مېنى بىر چەتكە قويۇپ تۇرايلى. ئەمما سەن، ئەيسا، ئادەملەر بىلەن خەلقنى شۇ مەقسەتكە قانداق يەتكۈزمەكچىسەن؟

— ئادالەت سەلتەنىتى تىكلەيمىز، ئۇنىڭدا پادىشاھلارنىڭ زوراۋانلىقى بولمايدۇ. شۇنداق قىلىمىز!

— شۇنىڭ ئۆزى يېتەرلىكمۇ؟

— ئەگەر ھەممە شۇنى خالىسا، ئەلۋەتتە...

— قىزىق گەپ. خەير بوپتۇ، مەن گەپلىرىڭگە ئوبدان قۇلاق سالدىم، ئەيسا. سەن ئۇزاقنى كۆزلىگەن ئىكەنسەن. لېكىن سەن ئۆزۈڭگە ھەددىدىن زىيادە تەمەننا قويۇۋەتتىڭمىكىن، ئادەملەرنىڭ ئىشەنچلىرىگە ھەددىدىن زىيادە ئۈمىد باغلىۋەتتىڭمىكىن. جازا مەيدانىدا بولىدىغان رەزىل ئىشلارنى ئۇنتۇپ قالدىڭمىكىن؟ شەھەر قەلئەسىدىن چىقىشىڭ بىلەنلا بۇنىڭغا ئىشەنچ ھاسىل قىلىسەن تېخى. بىراق سەن تارىخنىڭ يولىنى بۇرىۋېتەلمەيسەن، بۇ دەريانى ھېچكىم بۇرىيالمايدۇ. مەن بىر نەرسىگە ھەيرانمەن: نېمىشقا ھەممىدىن بۇرۇن ئۆزۈڭگە تۇتىشىدىغان ئوتنى ياقسەن؟ دۇنيا پادىشاھلارسىز دۇنيا بولالمايدۇ. بەزىلەرنىڭ قۇدرىتى ـ شەۋكىتى، بەزىلەرنىڭ ئىتائەتكارلىقىمۇ بولمايدۇ. سەن دۇنيانى باشقىچە، ئۆزۈڭ توقۇپ

چىققان تەرتىپكە سالسەن، يېڭى تارىخ يارىتسەن، دەپ بىكار ئاۋارە بولۇۋاتسەن. پادىشاھلارنىڭ ئۆز خۇدالىرى بار. ئۇلار سەن ئويلاپ تاپقان خۇدا ــ ئەتىگە سىغىنمايدۇ. «ئەتە»نىڭ چېكى يوق، چېگرىسى يوق. ئۇ ھەممىگە ھاۋادەك باپبارابەر تېگىشلىك. ھەممىگە باراۋەر مەنسۇپ بولغان نەرسىلەرنىڭ قەدىر ــ قىممىتى بولمايدۇ، ئورنىمۇ بولمايدۇ. شۇ ۋەجىدىن پادىشاھلار ھەممە نەرسىنىڭ ئۈستىدىن ھاكىمدۇر. دۇنيادا ھۆكۈم سۈرۈۋاتقان پادىشاھلار ئىچىدە شەۋكەتلىك تۈبرىسى خۇدالارغا سۆيۈملۈكتۇر، ئۇنىڭ تەختى ــ دۆلتى بولغان رۇم سەلتەنىتى جاھاننىڭ يېرىمىنى ئىگىلەپ تۇرۇپتۇ. مەن تۈبرىسىنىڭ شان ــ شەۋكىتى ئاستىدا يەھۇدىيدە ھاكىملىق قىلىۋاتسەن، ھايا تىمنىڭ مەنىسى شۇنىڭدا دەپ بىلىمەن. ۋىجدانىم پاك. مەڭگۈ غالىب رۇمغا خىزمەت قىلىشتىن ئارتۇق شەرەپ يوقىكەن!

ــ ھەربىر ئادەم ئۆزىگە ئوخشىغان باشقا بىرەر ئادەم ئۈستىدىن ھاكىملىق قىلىش ئۈچۈن ئۆلۈپ ــ تىرىلىدۇ. سەنمۇ بۇنىڭدىن مۇستەسنا ئەمەسسەن، رەم ئالىبى. ھەممىدىن يامان يېرىمۇ شۇنىڭدا. سەن، دۇنيا شۇنداق قۇرۇلغانغۇ، دەيسەن. ئادەملەر يامانلىقنى كۆپ ھاللاردا ئاسانلا ئاقلاپ چىقىدۇ. لېكىن بۇنىڭ ئىنسانلارغا تەگكەن قارغىش ئىكەنلىكىنى بىلمەيدۇ. ئەمما بۇنى كىم ئويلاپ ئولتۇرىدۇ لېكىن كوچا تازىلىغۇچىلارنىڭ ئاقسىقاللىدىن تارتىپ دەھشەتلىك سۇلتانلارغىچە ھەممىسى گىرىپتار بولغان ھاكىمىيەتچىرەسلىك كېسىلى ھەممە يامانلىقلارنىڭ ئەڭ يامىنىدۇر. ئىنسانىيەت بۇنىڭ ئېغىر جازاسىنى تارتىدۇ، تېخى. ھاكىملىق ۋە يەر دەۋاسى قىلغان خەلقلەر قىرىلىپ كېتىدۇ، بىر ــ بىرىنى تۆپ يىلتىزلىرىغىچە يوق قىلىۋېتىدۇ.

پونتىي پىلات سۆھبەتدىشىنىڭ سۆزىنى تاقەتسىزلىك بىلەن بۆلدى ۋە قولىنى كۆتۈردى.

— بولدي، بەس. مەن ھەربىر سۆزۈڭگە خوپىد مې تۇرىدىغان شاگىرتىڭ ئەمەسمەن. يېتەر! تىلىڭ سۆگىكى يوق. ئاغزىدا نېمىلەرنى قىلمايدۇ كىشى. ئەيسا، سەن قانچە كارامەت كۆرسەتسە، ھەممىسى بىھۇدە. ھاكىملار باشقۇرىدىغان دۇنيانىڭ باشقىچە بولۇشى مۇمكىن ئەمەس. ئۇنىڭ ئۇل تېشى شۇنىڭغا قويۇلغان، ئەبەدىلئەبەد شۇنىڭدا تۇرىدۇ: كۈچ كىمدە بولسا، ھاكىمىيەتمۇ شۇنىڭدا بولىدۇ. دۇنيانىڭ تىزگىنىنى زورلار ئۆز قولىدا تۇتىدۇ. ئاسماندىكى يۇلتۇزلارنى ئۆز ئورنىدىن كۆچۈرگىلى بولمىغىنىدەك، بۇ نىزاممۇ ھېچقاچان ئۆزگەرمەيدۇ. قېنى، ئۆزگەرتىپ باققىنا. ئادەمزات ئۈچۈن بىكار قايغۇرۇۋاتسەن، ھاياتىڭنى قۇربان قىلغىنىڭ بىلەن ئۇنى قۇتقۇزالمايسەن. ئادەملەرنى يا ئىبادەتگاھلاردا ۋايىزلار ۋە يا ئاسماندىن چۈشكەن ۋەھىيلەر خالاس قىلالمايدۇ! خۇددى پادا پادىچىنىڭ كەينىدىن ئەگەشكەندەك، ئۇلار پادىشاھلارغا ئەگىشىدۇ، نېمەتلەر ۋە كۈچ-قۇدرەت ئالدىدا تىك تۇرىدۇ، ھەممىدىن كۆرە رەھىمسىزرەك ۋە ھەممىدىن كۆرە شەۋكەتلىكرەك ئادەمنى كۆكلەرگە كۆتۈرىدۇ. سەركەردىلەرنى، ئىنسان قانلىرىنى دەريا ـ دەريا ئاققۇزغان، بىراۋلارنى ھۆكۈمران، باشقىلارنى قۇل قىلغان، خورلىغان جەڭ-لەرنى ئېغىزلىرىنى كۆپتۈرۈپ ماختايدۇ. شۇنى شىجائەت روھى دەپ ئاتايدۇ، ئەۋلادلاردىن ئەۋلادلارغا قوشاق توقۇپ قالدۇرىدۇ، غالىبلار شاراپىتىگە تۇغ ـ ئەلەملەر كۆتۈرىدۇ، كاناي ـ سۇناي چېلىپ ئالقىشلايدۇ؛ تومۇرلاردىكى قانىنى كۆپتۈرىدۇ، قەسەمیادلار قىلىشىدۇ؛ باشقىلارغا بىر غېرىچمۇ يەر بەرمەيمىز، دەپ قەسەم ئىچىشىدۇ؛ خەلق تامى بىلەن قانلىق ئۇرۇش ئاقلىنىدۇ، زۆرۈرىيەت دەپ چۈشەندۈرۈلىدۇ؛ ئەۋلادلار يۇرت دۈشمەنلىرىگە نەپرەت روھىدا تەربىيىلىنىدۇ: ئۆز شاھىنشاھىمىز ياشسۇن، باشقا شاھلارنىڭ كۈلى كۆكىگە

سورۇلسۇن، تىز چۆكتۈرۈلسۇن، ئېلىى بەندە قىلىنسۇن، يەر - سۈلىرى تارتىۋېلىنسۇن، دەپ چۇقان سېلىشىدۇ. ئاتا - بوۋىلار زامانىدىن تا ھازىرغىچە ھايات‌لىق، ياشاشنىڭ پۈتۈن لەززىتى ماڭا شۇنىڭدا ئەمەسمۇ. سەن بولساڭ، ئەيسا، بۇلارنىڭ ھەممە سىنى قازىلاپ، لەنەت تامغىسى باسماقچىسەن. شۇرلۇق بىچارە ۋە غېرىب - غۇرۇالارنىڭ ھالىغا ئېچىنمىسەن، ھەممە جايدا خەير - بەرىكە بولۇشىنى ئارزۇ قىلمىسەن، ئىنسانلىقنىڭ ۋەھشىي ھايۋان ئىكەنلىكىنى، ۋۇجۇدىمىز تۈز - تەمتىسز ياشىسا يالمىغىنىدەك بۇ ھايۋانلىقنىڭ ئۈرۈشسىز كۈن كەچۈرەلمەيدىغانلىقىنى ئۇنتۇپ قالمىسەن. ھېلىلا ساقچىلارنىڭ قورشاۋىدا غۇلقاق تەرەپكە قەدەم قويىسەن. ھېچبولمىغاندا، قەتىل قىلىنىشنىڭ ئالدىدا، مانا مۇشۇ سائەتتە نېمىدە خاتالىشىپ، قەيەردە خاتالىغا يولۇققانلىقىڭنى بىر باشتىن ئويلاپ باقساڭ بولاتتى. سېنىڭ بىلەن خەيرلىشىش ئالدىدا بىر نەرسىنى ئېيتىپ قويای: سەن ياۋۇزلۇقنىڭ يىلتىزىنى ئادەملەرنىڭ ھەددى - ھېسابسىز ھاكىمىيەتپەرەسلىكىدە، خەلقلەر ۋە ئەللەرنىڭ بىر - بىرىنى زوراۋانلىق بىلەن بويسۇندۇرۇشتا كۆرسەن، ئەمما بۇنىڭ بىلەن ئۆز گۈناھلىرىڭنى يەنىمۇ كۆپەيتىۋالىسەن، چۈنكى، كىم زورلۇققا قارشى بولسا، دېمەك، ئۇ زوراۋانلارغا قارشىدۇر. سەن ئادالەت سەلتەنىتى قۇرۇش نىيىتىدە رىم دۆلىتىگە قارشى چىقىۋاتسەن. رىمنىڭ كۈندىن - كۈنگە ئېشىپ بېرىۋاتقان كۈچ - قۇدرىتى، پۈتۈن جاھان مىقياسىدىكى ھۆكۈمرانلىقىغا توسالغۇ بولماقچىسەن، يالغۇز شۇ بەتنىيىتىڭ ئۈچۈنلا سېنى يەنە ئۈچ نۆۋەت قەتل قىلسا ئەرزىيدۇ!

— بۇنچىلىك ساخاۋەتنىڭ نېمە ھاجىتى، ئەي ياخشى ھۆكۈمدار. بىر نۆۋەتمۇ يېتىپ ئاشىدۇ. ئەمما گېپىمىز چالا قالمىسۇن. راست مېنى غۇلقاغا ساقلاۋېرىپ، جاللاتلار ئاپىتاپ

تۇردا سارغىيىپ كەتكەن بولۇشىمۇ مۇمكىن، بىچارىلەر. لېكىن گېپىمىزنى تۇگىتەيلى. بۇ مېنىڭ ئۆلۈم ئالدىدىكى ئاخىرقى ئىلتىماسىم. شۇنداق قىلىپ، زىم نائىبى، سېنىڭچە ھەقىقىي كۇچ ـ قۇدرەت زوراۋانلىقتا ئىكەن. لېكىن دۇنيادا باشقىمۇ بىر كۈچ بار، بۇ، ياخشىلىق كۇچ ـ قۇدرىتى. بۇنىڭغا ئېرىشىش، مېنىڭچە، قىيىنراق ۋە مۇرەككەپرەك، ساۋابلىق ئىشلار ئۇچۇن ئۆرۈشقا قارىغاندا كۆپرەك ماتانەت ۋە غەيرەت ـ ھەرىكەت كېرەك. نائىب، سەن ئۆلۈمۇم ئالدىدىكى ئەڭ ئاخىرقى سۆھبەتـ دىشىمسەن، شۇنىڭ ئۇچۇن سۆزلىرىمگە قۇلاق سال. مەن ساڭا دىلىمنى ئاچماقچىمەن، لېكىن سەن چۆچۈمە. سېنىڭدىن مەرھەـ مەت تىلىمەكچى ئەمەسمەن...

ـــ كۆلكەمنى قىستىما!

ـــ شۇنىڭ ئۇچۇن خاۋاتىرلىنىپ كەتمە دەپ ئالدىن تەكىتلەپ قويدۇم، ئەمدى بۇنى پەقەت سەنلا بىلىسەن. تۇنۇگۇن ئاخشام ئىچىمگە بىر قورقۇنچ چۈشتى. ئاۋۋال ھېچبىر سەۋەبسىزلا نېمىشقا بۇنداق بولىمەن، دەپ ئويلىدىم. گېپىسمانىيىدە ھاۋا تىنچىق ئەمەس ئىدى، ئېدىرلاردىكى باغ ـ ۋارانلاردىن غۇر ـ غۇر شامال ئۇرۇپ تۇراتتى. پەقەت مەنلا ئۆزۈمنى قويغىلى جاي تاپالمايتتىم، كۆڭلۈم غەم ـ ھەسرەت، قورقۇنچقا پاتتى. يۈرىكىمدىن ئاسمانغا مۇسىبەت ئۆرلەشكە باشلىغاندەك بولدى. ھېچ يەڭگىللىك سەزمەيتتىم. قازايۇ قەدەردە پۈتۈلگەن سائەت كەلگەنلىكىنى كۆڭلۈم سېزەتتى. بوسۇغىغا ئۆلۈم شەپسى كەلدى. شۇ چاغدا دەھشەتكە چۈشتۈم... ئۆلۈم ھەر بىر تىرىك جان ئۇچۇن تۇغمەس زۇلمەت.

ـــ نېمىشقا شۇنداق بولسەن؟ ـــ زەھەرخەندىلىك بىلەن قارىدى پونتىي پىلات چىنايەتچىگە، ـــ ئۇ دۇنيا نېمە بولىدۇ،

ئەي ناسارا؟ سەن، هايات ئۆلۈم بىلەن يەكئىلەنمەيدۇ. دېگەن ئەمەسمىدىڭ؟

— يەنە يوقىلاڭ گەپلەرنى تىلغا ئېلىۋاتسەن، ھۆكۈمدار! باقي ئالەمدە روھلار خۇددى سۇ ئۈستىگە چۈشكەن سايىلاردەك ئاۋازسىز كېزىپ يۈرىدۇ. بۇ، بىلگىلى بولمايدىغان ماكانلاردىكى بىلگىلى بولمايدىغان خىياللارنىڭ نامايان بولۇشى بولۇپ، ئۇ يەرلەرگە ئادەمنىڭ ۋۇجۇدى يېتىپ بارالمايدۇ. ئۇ باشقا كائىنات، ئۇ بىر ھاياتكى، ئۇنى ئەسلا بىلگىلى بولمايدۇ. ئۇ ماكانسىز جايدا ۋاقتىنىڭ ئۆتۈشىمۇ باشقىچە، ئۇنىسى يەر ۋاقتى بىلەن ئۆلچەشكە بولمايدۇ. خوش، گېپىمىز ئۆلچەملىك ھايات، يەر يۈزىدىكى ھايات ئۈستىدە كېتىۋاتاتتى: مېنى گويا ھەممە نەرسە بىر ياققا تاشلاپ قويغاندەك غەلىتە بىر ھېس چۈلغىۋالدى. شۇ كېچىسى گېپىمىزمان بېغدا تىنچلىقمىنى يوقىتىپ، سوغۇق شامالدەك كېزىپ يۈردۇم، سايىدەك پەرىشان بولدۇم، كائىنات قەۋەتلىرىدە مېنىڭدىن باشقا ئىدراك ئىگىسى قالمىغاندەك ئىدى، يەر ئۈستىدە ئۇچقاندەك بولاتتىم ۋە نە يورۇق كۈن ئىچىدە، نە زۇلمەتلىك تۈن ئىچىدە بىرەر يېرىم تېرىك ئىنسان بالىسىنى كۆرمەيتتىم، ھەممىسى ئۆلگەنىدى، ھەممىسىنى ئۆچكەن يانغىنلارنىڭ قاپقارا كۈللىرى قاپلىغانىدى. زېمىن بارا - بارا خارابىيلىققا ئايلانغاندەك بولدى: نە ئورمان يوق، نە زىرائەت، نە دېڭىزلاردا كېمىلەر يوق، پەقەت يىراقلاردىكى ئاللىقايا قالاردىن خۇددى شامال ھەسرەتلىك ئىگىرىغاندەك، خۇددى قەبرىلەر ئۈستىدە قوڭغۇراقلار جىرىڭلىغاندەك تولىمۇ غەلىتە زىڭىلدىغان ئاۋاز كېلىدۇ. مەن بولسام، ئاسمان تېگىدە قورقۇنچ ۋە ھەسرەتكە تولۇپ، يەكىكە - يېگانە پەردەك ئۇچۇپ يۈرەتتىم، قەلبىمنى يامان خەۋپ ۋە خەتەر ئىزتىراپلىرى ئۆرتەيتتى، مانا ئاخىر

زامانمۇ يېتىپ كەلدى، دەپ ئويلايتتىم. مېنى باسقان ھەسرەتكە زادىلا چىدىغىلى بولمايتتى: ئادەملەر نەلەردە قالدى؟ مەن بېشىمنى ئەمدى نەگىمۇ قويماي؟ جېنىمغا تويمىلاق ئۇرۇلدى: مانا، رەببانا، ئاخىرقى كۈن، ئۇنى بارچە ئىنسان نەسىللىرى ئىنتىزار بولۇپ كۈتكەنىدى، مانا، قىيامەت، مانا، ئىدراكنىڭ ئاخىرى، ئەقىلنىڭ يارىتىلىشىنىڭ ئاخىرى... نېمىشقا بۇنداق بولدى، بۇ ھالاكەت، بۇ تۈۋى يوق ھاڭ نەدىن كەلدى، نېمىشقا ئۆز يىلتىزىمىزنى ئۆزىمىز قىرقىدۇق، كۆيدۈردۇق. خىيالىمغا كەلگەن پىكىرىمدىن دۇنيا كۆزۈمگە قاراڭغۇ كۆرۈنۈپ كەتتى: مانا، ئادەمنى لەرنى سۆيگەنلىكىڭنىڭ جازاسى، دېدىم مەن، مانا، ئۆزۈڭنى قۇربان قىلغىنىڭ ئۈچۈن تاپقان ئەجرىڭ. ئاخىر ئادەمزاتنىڭ قەھرىلىك دۇنياسى قۇتراپ، خۇددى ئۆز زەھىرى بىلەن ئۆزىنى ئۆلتۈرگەن چايانەك ئۆزىنى تۈگەشتۈردى. ئاخىر ئادەملەرنىڭ ئادەملەر بىلەن چېقىشالماسلىقى، غايىلەرنىڭ غايىلەر بىلەن چېقىشالماسلىقى، تەكەببۇرلۇقلار ۋە ھاكىمىيەتپەرەسلىكلەرنىڭ چېقىشالماسلىقى، مۇتلەق ھۆكۈمرانلىق ھۆزۈرىنى سۈرگەن بۈيۈك پادىشاھلار چىش - تىرنىقىنىچە قورالانغان، سان - سانا قسىز ئۆزئارا قىرغىنچىلىقلاردا قازانغان غەلىبىلىرى بىلەن كېرىلىدىغان، مۇناپىقلارچە ھەمدۇ - سانالار ئوقۇيدىغان ۋە قوللار - دەك قارىغۇلارچە بوينىنى ئېگىپ، ئەگىشىدىغان خەلقلەرنىڭ چېقىشالماسلىقى شۇ ۋەھشىيانە خاتىمىگە ئېلىپ كەلدى! ئۆزىگە ئاتا قىلىنغان ئىلاھىي ئەقىل تۆھپىلىرىنى يوقلۇق دەشتىگە ئېلىپ كەتكەن ئىنسانلارنىڭ يەر يۈزىدە قالدۇرغان نەرسىلىرى تېخى شۇمۇ؟ خۇدايا، دىلىمغا ئىسيان چۈشتى، نېمىشقا ئەقىل - ئىدراك، تىل - زۇۋان بەردىڭ، نېمىشقا ئۇلارنىڭ قوللىرىغا ئەرك ئاتا قىلدىڭ، ئۆزلىرىنى ئۆزلىرى قىرسۇن دېۋىدىكمۇ، جەننەتتەك زېمىننى باشتىن - ئاياغ

شەرمەندىچىلىك كۆرىستانىغا ئايلاندۇرسۇن دېۋىدېگىنۇ! مەن شۇنداق يىغلىدىم، گاس ـ گاچا دۇنيادا يەككە ـ يېگانە پەريات چەكتىم، قىسمەتنى قارغىدىم ۋە خۇداغا، سېنىك جۇرئەتلىك يەتمىگەن ئىشنى ئادەمنىك ئۆزى گۇناھ ئېچىدە ئادا قىلدى، دەپ ناله قىلدىم... ھە، بىلىپ قويغىن، رەنم ھۆكۈمدارى، ئاخىر زامان مېنىك تۇپەيلىمدىن ئەمەس، تەبىئىي ئاپەتلەر تۇپەيلىدىن ئەمەس، ئادەم بالىلىرىنىك دۇشمەنلىشىشىدىن كېلىدۇ. سەن ھاكىمىيەتكىدىن مەست ـ ئەلەس بولۇپ شەرەپلىك ھېس قىلىۋاتقان ئاشۇ غەلىبە ۋە دۇشمەنلىكلەردىن كېلىدۇ... ـ ئەيسا نەپسىنى رۇسلاپ، ئاندىن سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، ـ ئۆتكەن ئاخشام كۆزۈمگە شۇنداق نەرسىلەر كۆرۈندى. ئۇيقۇم قاچتى، ئۆزۈندىن ئۇزۇن خىيالغا چۆمدۇم، دۇئا ئوقۇدۇم، ئىبادەت قىلدىم، ئىمان كەمىرىنى مەھكەم باغلىدىم، مۇرتلىرىمغا پەدەرىم ئىنايىتىدىن يەتكەن سۇرەت توغرىسىدا سۆزلەپ بەرمەكچى بولۇۋاتاتتىم، شۇ ئارىلىقتا گېفسىمان بېغىدا ھەددىدىن زىيادە كۆپ خالايىق پەيدا بولدى، ئۇلارنىك ئىچىدە ئىئۇدامۇ بار ئىدى. ئىئۇدا چاپسان كېلىپ مېنى قۇچاقلىدى ۋە سۆيۈپ ئۇنىك لەۋلىرى تولىمۇ سوغۇق ئىدى. «خۇش ۋاقىت بول، رەببى» دېدى ئۇ ماڭا. ئۇ: «مەن كىمنى قۇچاقلاپ سۆيىسەم، شۇنى تۇتۇۋالار» دەپ خالايىق ىىلەن ئالدىنئالا كېلىشۇالغانسكەن، شۇنىك ئۈچۈن ئۇلار مېنى تۇتۇشتى. مانا ئەمدى، مەن سېنىك قېشىڭدا ئەمرىڭنى كۈتۈپ تۇرۇپتىمەن، رەنم نىائىبى. بىلىمەن، ئەمدى غۇلقافقا بېرىشىم كېرەك. ئەمما، ماڭا مەرھىمىتىڭنى كۆرسەتتىك. مەن بىر نەرسىدىن رازىمەن. ئۇ بولسىمۇ، ئۆلۈمۇم ئالدىدىن ساڭا ئاخشام گېفسىمان بېغىدا بېشىمدىن ئۆتكەنلەرنى ئېيتىپ بېرەلىدىم، ھۆكۈمدار.

ـ راست، ھەممە گېپىڭنى ئاڭلىدىم. لېكىن مېنى ھەممە

سىگە ئىشىنىدۇ، دەپ ئويلامسەن؟

ــ ئىشەنسەڭمۇ، ئىشەنمىسەڭمۇ ئۆزۈڭ بىلىسەن، رىم نائىبى. توغرىسى، ئىشەنمىگەن بولساڭ كېرەك. سېنىڭ بىلەن مەن پۈتۈنلەي باشقا ــ باشقا تەبىئەتلىك ئادەملەرمىز. ئەمما شۇنىڭغا قارىماي، سۆزلىرىمگە قۇلاق سالدىڭ. سەن ئۆزۈڭگە ئۆزۈڭ ھېچ نەرسىنى ئاڭلىتىدىم دېيەلمەيسەنغۇ، ئۆز ئۆزۈڭگە بۇ ھەقتە ئويلاشنى توختىتىپ قويالمايسەنغۇ. مەن بولسام، ئۆزۈمگە قانائەت قىلىمەن، گېپىمىزنى بېغىدا ماڭا ئايان بولغان كارامەتلەرنى گۆرگە ئېلىپ كەتمەي، بايان قىلىپ كېتىۋاتىمەن. ۋىجدانىمىمۇ ئەمدى ئازار تارتىتى.

ــ ئېيتقىنا، ماسىنا، سەن بازارلاردا بىرەر قېتىم پال ئاچقانمىدىڭ؟

ــ ياق، ھۆكۈمدار، نېمىشقا ئۇنداق سورايسەن؟

ــ ئەجابا، سەن چاقچاق قىلىۋاتامسەن ياكى راستىتىلا ھېچ نەرسىگە پەرۋا قىلمايلا، دەھشەتلىك ئۆلۈمدىن قورقمايلا ۋاتامسەن. نېمىلەرنى ئېيتىپ، نېمىتلەرنى ئېيتالمىغانلىقىڭ، كىملەرنىڭ قۇلاق سېلىپ، كىملەرنىڭ قۇلاق سالمىغانلىقىغا ئوخشاش نېمىلەر سېنى ئۆلۈمىگىدىن كېيىنمۇ شۇنچە قىزىقتۇرارمۇ؟ بۇ نېمىلەر كىمگە كېرەك بولار؟ بۇ مەنسىز گەپلەر يەنىلا شۇ كونا مۇقام ئەمەسمۇ؟

ــ ئۇنداق دېمە، ھۆكۈمدار. بۇ ئۆتكۈنچى گەپ ئەمەس! ئاخىر، ئۆلۈم ئالدىدا ئويلىغان ئويلىرىڭ ئۇدۇل خۇدانىڭ دەرگاھىغا يېتىدۇ. خۇدا ئادەم بالىسىنىڭ ئۆلۈم ئالدىدا نېمە دەپ ئويلىشىغا قارايدۇ. بارلىق تىرىك جانلار ئىچىدە ئەڭ ئالىي نەرسە قىلىپ يارىتىلغان ئادەمزات توغرىسىدا خۇدا شۇ ئويلارغا قاراپ ھۆكۈم چىقىرىدۇ. چۈنكى، ئويلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ ئاخىرقى ئوي ھەر دائىم ھەممىدىن پاك ۋە ھەممىدىن زىيادە

سەمىمي بولىدۇ. ئۇنىڭ تۇرغان ـ پۈتكىنى ھەقىقەت بولۇپ، مۇغەمبەرلىكتىن خالىيدۇر. ياق، ھۆكۈمدار، قورسىقىڭنى كەڭ تۇت، لېكىن مەن سېنىڭ ئويلىغىنىڭدەك چاقچاق قىلىۋاتقىنىم يوق. سەبىي چاغلىرىمدا ئويۇنچۇقلارنى ئويىنىغانمەن، خالاس. مېنىڭ قېنىنا شلاردىن قورقۇش ـ قورقماسلىقىمغا كەلسەك، بۇنىڭ يوشۇرۇندىغان جايى يوق، مەن بايا ئېيتتىم، قورقىمەن، بەكمۇ قورقىمەن! مەن رەببىل ـ ئالەمنىدىن، ئەرھەمەررا ھىم پەيدىرىمدىن ئىلتىجا قىلىمەنكى، تەقدىرىمگە پۈتۈلگەننى كۆرۈشكە ماڭا سەۋر ـ تاقەت ئاتا قىلغاي، ئاڭسىز مەخلۇق لاردەك دادىلىمىغايمەن، جان تاپشۇرۇش مەھەلدە شەرمەندىلىك قىلمىغايمەن... مانا، مەن تەييارمەن، رەم نائىبى، مېنى ئارتۇق تۇتۇپ تۇرما، بەند قىلىۋالما، ۋاقتى بولدى...

ـــ غۇلىقاق سېنى كۈتۈۋاتىدۇ. نەچچە ياشقا كەلدىڭ، ماسىمىم؟

ـــ ئوتتۇز ئۈچكە تولدۇم، ھۆكۈمدار.

ـــ تولمۇ ياش ئىكەنسەن! مېنىڭدىن يىگىرمە ياش كىچىك، ـــ رەھمى كېلىپ دېدى پونتىي پىلات بېشىنى چايقىغان پېتى ئويغا چۆمۈپ، ـــ بىلىشىمچە، بويىتاقسەن. ئۆزۈڭدىن كېيىن قالىدىغان يېتىملىرىڭ يوق. ۋاھ ـ دەرىخا... ـــ ئۇ جىم بولۇپ قالدى. يەنە نېمىدۇر دېمەكچى بولۇپ، ئاغزىنى ئۆمەللىدىيۇ، پىكرىدىن قايتقان بولسا كېرەك. ئۇندىمىدى، ئەندىشە قىلدى. «ئايال زاتى بىلەن بىللە بولغانـ مۇسەن؟» دەپ سورىغۇسى كەلدى. لېكىن سورىمىدى. خوتۇن خەقتەك ئەزمە بولۇپ كۆرۈنۈشتىن ئۆزىنى تارتتى. ئەر خەقنىڭ گېپىي ئەمەس ـ تە، بۇ.

شۇ ئەسنادا پروكۇرورنىڭ كۆزى ئەيسانىڭ كۆزىگە چۈشتى. ئۇ ئەيسانىڭ كۆزلىرىدىن سورىماقچى بولغان

سوئالىنى پەملىگەنلىكىنى ۋە ئۇنىڭ بۇ سوئالىغا جەزمەن جاۋاب بەرمەيدىغانلىقىنى بىلدى. ئەيسانىڭ مۆلدۈرلەپ تۇرغان سۈدەك تىنىق كۆزلىرى سەل غۇۋالاشقاندەك بولدى، ئۇ سۈكۈتكە چۆمدى. «كۆرۈنۈشىدىن شۇنچىلىك ياۋاش، مۆمىنەدەك قىلىدۇ، لېكىن غەيرىتى تاغدەك ئىكەن!» دەپ ئويلاپ ھەيران بولدى پونتىي پىلات پۈتەمەن چۈشۈپ كەتكەن سەندىلىنى ئىزدىگەچ.

— مەيلى بولمىسا، — دەپ گەپنى باشقا ياققا بۇرىدى ئۇ ئايال توغرىسىدىكى سوئالنىڭ ئورنىنى باشقا گەپ بىلەن يوپۇرۇش ئويىدا، — قۇلىقىمغا كىرىپ قېلىۋىدى، سېنىڭ ئاتاڭ يوق ئىكەن، توغرىمۇ؟

ئەيسا ئاپئاق، تەكشى چىشلىرىنى كۆرسىتىپ، ئوچۇق چىراي، ئاق كۆڭۈللۈك بىلەن كۈلۈمسىرىدى.

— بەلكىم شۇنداقتۇر.

— ئېنىقراقچۇ؟

— راست، راست، ياخشى ھۆكۈمدار، — دەپ تەستىقلىمى ئەيسا پونتىي پىلاتنىڭ جەھلى چىقىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئوچۇقىنى ئېيتقاندا، ئۇ ھۆكۈمدارغا مۇناسىپ ئەمەس ئىدى، — مېنى ئىلاھىي پەدەرىم مۇبارەك روھىغا ھاپاش قىلدۇرۇپ يەر يۈزىگە قويۇپ كەتكەن.

— باربكاللا، ئەمدى باشقا ھېچكىمنىڭ بېشىنى بۇنداق گەپلەر بىلەن ئالىلاندۇرالمايسەن، ئاغزىنى زورىغا قىسىرلىتىپ، ھارغىنلىق بىلەن دېدى پروكۇراتورا باشلىقى، — ئۇنداق بولسا، ئاتاڭ كىم؟

— ئۇ گالىلىيەدە ياشايدۇ. ئىسمى مەريەم. تۇيۇقۇاتسىمەن، بۇگۈن يېتىپ كەلسە كېرەك، كېچىچە يول ماڭدى، بىلدىم.

— بىلمىدىم، پەرزەنتىنىڭ ھالى ئۈنى نېمە كويلارغا سالىدىكىن، — قوپاللىق بىلەن دېدى پونتىي پىلات نۇسرەتتىن

چىققان دىۋانە بىلەن سوزۇلۇپ كەتكەن سۆھبەتكە چەك قويۇش نەيىتىدە.

شۇنىڭدىن كېيىن سۆلەتلىك، يوغان باش، چىرايى سەت كۆز قاراشلىرى نەشتەردەك، يەلكىسىگە ئاپئاق يېپىنچا تاشلىغان پروكۇراتورا باشلىقى ئەگمە ئايۋانىنىڭ راۋاقلىرى ئاستىدا قەدەمنى رۇسلىدى.

— ئەلقىسسە، ئاخىرقى قېتىم ئېنىقلاپ قويايلى، — دېدى ئۇ قەتئىي قارارغا كەلگەندەك، — ئاتاڭ كىم ئىدى؟ يۈسۈپ- ئاناڭ مەريەم. نۇسرەتتە دۇنياغا كەلگەنسەن. يېشىڭ ئوتتۇز ئۇچتە، بويىتاقسەن. بالىلىرىڭ يوق. خالايىقنى ئىسيانغا چاقىرغانسەن. ئۇلۇغ بەيتۇلمۇقەددەسنى بۇزۇپ تاشلايمەن، ئۈچ كۈن ئىچىدە يېڭىسىنى بىنا قىلىمەن، دەپ توپىلاڭ كۆتۈرگەنسەن. ئۆزۈڭنى پەيغەمبەر، يەھۇدىيىنىڭ پادىشاھى دەپ گەپ تارقاتقانسەن. سېنىڭ قىسقىچە تارىخىڭ مانا شۇنداق.

— مېنىڭ تارىخىمنى سۆزلەپ ئولتۇرمايمىز. لېكىن ساڭا ئېيتىپ قويماي، سەن تاريختا قالىسەن، پونتىي پىلات، — ئاۋازىنى كۆتۈرمەي ئاستا سۆزلىدى ئەيسا ھۆكۈمدار- نىڭ يۈزىگە تىك ۋە جىددىي بېقىپ، — پۈتۈنلەي قالىسەن.

— قويساڭچۇ! — ئاچچىقى كېلىپ قولىنى شىلتىدى پونتىي پىلات، نېمىلا قىلغان بىلەن ئەيسانىڭ بۇ گېپى ئۇنىڭ دىتىغا ياقتى. ئەمما ئاۋازىنى ئۆزگەرتىپ، تەنتەنىلىك ھالدا، — تاريختا شەۋكەتلىك پادىشاھ تۇغبرىي قالىدۇ، ئۇنىڭغا شان - شەرەپلەر بولسۇن، بىز بولساق ئۇنىڭ سادىق نۆكەرلىرى.

— بەرىبىر، تاريختا سەن قالىسەن، پونتىي پىلات، — قەيسەرلىك بىلەن تەكرارلىدى قۇددۇستىن چىقىپ غۇلغافقا كېلىۋاتقان زات...

كىشىدۇر ئىتتىزارلىق بىلەن كۆتكەندەك تاڭ سەھەردىن بېرى ئىراد ساردىيى ئۈستىدە پەرۋاز قىلىپ ئايلىنىۋاتقان تاپمۇ، بۈركۈتمۇ، ئىشقىلىپ بىر قۇش ئايلىنىپ يۈرۈشىنى توختاتماي، خەۋپلىك جىنايەتچىدەك كىشەنلەنگەن، يەھۇدىينىڭ ھۆكۈمدارى پونتىي پىلات بىلەن شۇنچە ئۇزاق سۆھبەتتە بولغان، ئەمدى بولسا نەچچە ئونلىغان ساقچىنىڭ قورشاۋىدا قەتلىگاھ تەرەپكە ئېلىپ كېتىلىۋاتقان زاتنىڭ كىيىندىن ئاستا ـ ئاستا ئەگىشىپ ئۇچماقتا ئىدى.

ھۆكۈمدار بولسا، ھامان ئەگمە ئايۋاندا غۇلقاق تەرەپكە كېتىۋاتقان ئادەمنىڭ ئىزىدىن ئۇچۇۋاتقان ئاجايىپ قۇشقا ئەجەبلەنگەن ۋە قورققان ھالدا قاراپ قالغانىدى...

ـ بۇ قانداق ئاجايىپ ئىش بولدى؟ ـ دەپ پىچىرلىدى ھۆكۈمدار تەئەججۈپ ۋە تەشۋىش ئىچىدە...

III

ياز يامغۇرى ياغمەن دەپ خېلىغىچە ياغمىدى، تۇنۇگۈن ئاخشامدىن بېرى ئۇپۇق يۈزىدە قارىيىپ، تۇرۇلۇپ، باغرىدا يالت ـ يۇلت چاقماقلار چېقىپ تۇرغان قېلىن بۇلۇتلار تۇن بېرىنمىدىن ئۆتكەندە ئاخىرى قۇيۇۋەتتى. چوڭ ـ چوڭ مەرۋايىت تامچىلار قېتىپ كەتكەن يەرگە شارىلداپ يېغىپ، سۇلار شارىلداپ ئېقىشقا باشلىدى. يامغۇر ئاۋدىي كاللىستراتوۋنىڭ يۈزىگىمۇ ئۇرۇلۇپ، ئۇنى ھوشىغا كەلتۈردى. بۇ ھايانىڭ سوۋغىسى ئىدى.

ئاۋدىي پويىزدىن تاشلىۋېتىلىپ پەسكە چۈشۈپ كەتكەن پېتى تۆمۈرىيول بويىدىكى ئويمانىدا ياتاتتى. ھە دېگەندىلا خىيالىغا: «نەدە ياتىمەن؟ يامغۇر يېغىۋاتامدۇ نېمە؟» دېگەن

پىكىر كەلدى. ئۇ ئىگىراپ ئورنىدىن تۇرماقچى بولۇۋېتىپ، بېقىندىكى دەھشەتلىك ئاغرىقتىن داد دەۋېتىشكە تاسلا قالدى. ئۇنىڭ بېشى چوپۇندەك ئېغىرلىشىپ كەتكەندى، ئۇ يەنە ھوشىنى يوقاتتى، بىرئازدىن كېيىن كۆزىنى ئاچتى. خالىس يامغۇر ئۇنىڭغا ھايا تلىق بەردى. يامغۇر سېخىيلىق بىلەن چېلەكلەپ قۇيۇۋلاتتى، سۇئاۋدىي ياتقان ئويانغا يۇقىرىدىن شارقىراپ ئېقىپ چۈشەتتى. يامغۇر ئاۋدىنىڭ ئەتراپىدا زورىغا ئايلىناتتى، سۇ ئۇنىڭ تامىقىچە كېلىپ قالغانىدى. ئاۋدانىغا ئۆزىنى قولغا ئالماقتىن باشقا ئىلاج يوق ئىدى. ئۇ بۇ خەتەرلىك جايدىن چىقىشنىڭ پېيىگە چۈشتى. ھە دېگەندە ماغدۇرسىز ۋە ئۈيۈشۈپ قالغان بەدىنىنى ھەركەتكە كەلتۈرۈش ئازابى ئۇنى قىينىدى. ئاۋدانىڭ تېرىك قالغىنىغا ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى. ۋاگوندا ئۇنى زار قاقشىتىپ كالتەكلەشكەن، شىددەت بىلەن كېتىۋاتقان پويىزدىن رەھىمسىزلەرچە تاشلىۋەتكەن ئەمەسمىدى، لېكىن، قاراڭ، ئۇ ھازىر تېرىك تۇرۇۋېتۇ! جېنىم چىقماپتۇ، مانا، ھەركەت قىلىشى، كۆرۈشى، ئاڭلىشى، ئۆملىشى مۇمكىن. چېلەكلەپ قۇيۇلۇۋاتقان مۇنۇ يامغۇرمۇ قانداق ياخشى ـ ھە! ئۇنىڭ زار قاقشىغان بەدىنىگە شۇنچىلىك يېقىۋاتىدۇ، قول ـ پۇتلىرىغا دەرمان بولۇۋاتىدۇ! غوكۇلداپ، ئوتتەك قىزىپ كېتىۋاتقان بېشىغا شىپا بولۇۋاتقانلىقىنى دېمەمسىز! ئۇ كۆچىنىڭ يېتىشچە يۇقىرىغا سۈرۈلۈۋەردى. تېزلا تاك يورۇيدۇ، ھايات ياشاش يەنىلا باشلىنىدۇ... شۇ چاغدا ئۇ نېمە قىلىشى كېرەكلىكىنى ئويلاپ تاپىدۇ. ھازىر بولسا، بىر ئامال قىلىپ ئۆزە تۇرۇۋالسىلا بولدى...

شۇ ئارىلىقتا، شىددەتلىك يامغۇر ۋە تۇن قاراڭغۇلۇقىنى يېرىپ، بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى تىزىلىپ پويىزلار گۈلدۇرلەپ ئۆتتى... ئۇ شۇنىڭغىمۇ خۇرسەن ئىدى. قاندىقلا نەرسە

هایاتلىقتىن شەپە بەرسە، شۇ نەرسە ئۇنىڭ ھەددىدىن زىيادە خۇشال قىلاتتى...

ئاۋدىي قولىدىن كەلگەن تەقدىردىمۇ يامغۇردىن ئۆزىنى چەتكە ئېلىشنى خالىمايتتى، يامغۇر پۈتۈن ۋۇجۇدىغا قايتىدىن جان ئاتا قىلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىپ تۇراتتى. قول - پۇتى ساق بولسىلا بولدى. شىلىنگەن، تىلىنغان، جاراھەتلەنگەن بولسىمۇ مەيلى، ھەتتا بىقىنىدىكى ئاغرىقىمۇ چاغلىق، چىدايدۇ... ئۇ بىر ئامال قىلىپ بىخەتەررەك جاي ــ دۆڭ ئۈستىگە چىقىۋالدى. ئەمدى ئۇ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى يامغۇرنىڭ ئىختىيارىغا بېرىپ، نەپەسنى رۇسلىدى...

شۇنداق قىلىپ، ئۇ يوقلۇق سەھراسىدىن يەنە تىرىكلىك دۇنياسىغا قايتتى ۋە ھاياتنىڭ تۈپ مەزمۇنىنى يەنە بىر باشتىن تەكلەشكە كىرىشتى. ئوي - خىيالىرىنىڭ روشەنلىشىۋاتقانلىقى ۋە سالماقلىق بولۇۋاتقانلىقىدىن ئەجەبلەندى...

شۇ چاغدا ئۇ پونتىي پىلات ھۆزۈرىدىن غۇلاق تەرەپكە ئېلىپ كېتىۋاتقان زاتقا: «يا رەببى، مەن مەشەددىمەن! يا رەببى، سېنى قۇتقۇلدۇرۇشنى ئارزۇ قىلمەن، لېكىن نېمە قىلاي، قانداق قىلاي؟ سېنى قانداق قۇتقۇزۇۋالارمەن؟ مەن يەنە ھاياتلىققا قايتتىم. سېنىڭ ھالىڭنى ئويلاپ مېنى ۋەھىمە بېسىۋاتمدۇ» دېدى.

ئىنسان بەزىدە تەسەۋۋۇر قىلىش كۈچىنى يوقاتمايدىغانلا بولسا، يۈزلەپ - مىڭلاپ يىللار بىلەن ئاجرىتىلغان ۋاقىت بۆلەكلىرى ئىچىدە ياشىيالايدۇ، ماھىيەتتە، ئازدۇر - كۆپتۇر، تارىخ بىلەن تەڭ كېتىۋاتقاندەك ھېسسىياتقا كېلەلەيدۇ. ھالبۇكى ئۆتمۈشتىكى ۋەقەلەرنى كۆز ئالدىدىكى رېئاللىقتەك يېقىنلا كۆرەلەيدىغان، ئۇزاق ئۆتمۈشتىكى كەچۈرمىشلەرنى ئۆزىنىڭ جانىجان ئىشى، ئۆزىنىڭ تەقدىرى دەپ بىلەلەيدىغان

كىشى ھەقتىي جاپاكەش ۋە رىيازەت ئىگىسىدۇر، چۈنكى ئۇ بۇ ۋەقەنىڭ نېمە بىلەن ئاخىرلىشىدىغانلىقى، ئۇنىڭ نېمىلەر-نىي كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغانلىقىنى ئالدىن كۆرۈپ ۋە بىلىپ تۇرۇپ، ۋەقەلەرنىڭ تەرەققىياتىغا ھېچقانداق تەسىر كۆرسىتەلمەيدۇ، پەقەت دەرد ـ ئەلەم چېكىدۇ ۋە ئۆزىنى ھېچقاچان ئەمەلگە ئاشمايدىغان ئادالەتنىڭ تەنتەنىسىگە قۇربان قىلىدۇ. ئۆتكەن كۈنلەرنىڭ ھەقىقىتىنى تىكلەش ۋە مۇقەررەرلەشتۈرۈش روھى مۇقەددەستۇر. غايىلەر مانا مۇشۇنداق تۈگىگۈلىدۇ، يېڭى نەسىللەرنىڭ ئالدىنقى ۋە ئۇنىڭدىنمۇ، يەنە ئۇنىڭدىنمۇ ئالدىنقى ئەۋلادلار بىلەن روھىي جەھەتتىن چېتىلىشى ئەنە شۇنداق يۈز بېرىدۇ. دۇنيا شۇنىڭ بىلەن مۇستەھكەم تۇرىدۇ، ھايات تەجرىبىلىرى دائىم ئۈزلۈكسىز ھالدا قەۋەتمۇقەۋەت بولۇپ توپلىنىۋېرىدۇ ـــ ياۋۇزلۇق ۋە ياخشىلىق ئەۋلادتىن ئەۋلادقا يۆتكەس ـ تۈگمەس خاتىرىلەردەك چەكسىز زامان بوشلۇقىدا مىراس بولۇپ قېلىۋېرىدۇ...

دەرۋەقە، شۇنىڭ ئۈچۈن ئېيتىلغانكى، تۇنۇگۈن ئۆتكەن ئادەملەر بۈگۈن نېمىلەر بولۇشىنى بىلمەيدۇ، لېكىن بۈگۈنكى ئادەملەر ئاخشام نېمىلەر بولغانلىقىنى بىلىدۇ، ئەتىسى بولسا، بۈگۈنكى ئادەملەر تۇنۇگۈنكى ئادەملەردىن بولۇپ قالىدۇ...

دەرۋەقە، يەنە شۇنىڭ ئۈچۈن ئېيتىلغانكى، بۈگۈنكى ئادەملەر ئۆتۈگۈنكى ئادەملەر ئارىسىدا ياشايدۇ، لېكىن ئەتىكى ئادەملەر بۈگۈنكى ئىشنى ئۇنتۇپ قالىدىغان بولسا، بۇ كۆپچىلىككە كەلگەن بەختسىزلىك بولىدۇ...

ئاۋدىي شۇ كۈنى، پاسخا بايرىمى ھارپىسى كۈنى قاتتىق بىئارام بولۇپ ئۇمىدسىزلىكە چۆمدى. ئۇ ھاۋانىڭ تېخى قىزىقى قايتىمغان مۇشۇ ھېيت ھارپىسى ئاخشىمى تۆۋەن شەھەردىكى ساھابىلەرنىڭ ئۇلۇغ كېچىگە ھازىرلىغان پانالا جايىنى

تېپىشقا ئۇرۇناتتى. شۇ پاناھ جايدا ئۇ نان ئۇشتۇپ، بۇ مېنىڭ يارىتىلىشىم دېدى، مەي قۇيۇپ سۇنۇپ، بۇ مېنىڭ ھالال قېنىم دېدى. ئەسلىدە ئۇنى كېلىش ئالدىدا تۇرغان خەۋپ - خەتەردىن، ئىئۇدا ئىسكارىئوتنىڭ ساتقىنلىق قىلىشىدىن ئاگاھلاندۇرغىلى بولاتتى، ئۇنىڭغا مۇشۇ قورقۇنچلۇق شەھەردىن دەرھال ئايرىلىپ، دەرھال يولغا چىقىشى لازىملىقىنى ئېيتقىلى بولاتتى. تۇن پەردىسى يېپىلدى. ئۇ قىڭغىر - سىڭغىر، يىلان باغرى كوچىلاردا ئايلىنىپ يۈرۈپ، ئاشۇ پاناھ جاينى ئىزدەيتتى. شۇ يەرلەردە بىرەر تونۇشى ئۇچراپ قالمىغاندەك، پىيادە يۈرگەن ۋە ئات - ئۇلاغ مىنگەن ئۆتكۈنچىلەرنىڭ چىرايىغا تىكىلىپ قارايتتى. لېكىن نە ئۆيلىرىگە كەچكى تاماق ئۈچۈن ئالدىراۋاتقانلار، نە دۇكانلار يېپىلىشتىن ئىلگىرى مال سېتىۋېلىش ئۈچۈن كىرىپ - چىقىۋاتقانلار ئارىسىدىن ئۇ دەردىنى ئېيتقۇدەك بىرەر ئادەم تاپالمىدى. ئۆتكۈنچىلەرنىڭ كۆپچىلىكى بولسا، ھەتتا ئەيسا ماسىھانىڭ كىملىكىنى بىلمەيتتى. شەھەردە تەمتە رەپ يۈرگەنلەر ئازمىدى؟ بىر رەھىمدىل كىشى ئۇنى ئۇنىمىغىنىغا قويماي، ئۆيىگە ئېلىپ بېرىپ مېھمان قىلماقچى بولدى. ئەمما ئاۋۇدىي مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ، رەت قىلدى. ئۇ ئالدى بىلەن مۇرەببىنى كۆرۈش ئارزۇسىدا ئىدى. چىق ھايا جانلانغانلىقتىن، پەنجىرىلەردىكى چىراغ نۇرلىرىدىن، ئوچاقلاردا قاينىۋاتقان تۇرلۈك تاماقلارنىڭ خۇش بۇي ھىدلىرىدىن، سالقىن بولسۇن دەپ يوللارغا ۋە ھويلىلارغا سېپىلگەن سۇلارنىڭ ھاۋاغا كۆتۈرۈلگەن ھورلىرىدىن ئۇنىڭ بېشى ئايلىنىپ كەتتى، كۆڭلى ئاينىدى. شۇ چاغدا ئاۋۇدىي گېفسىمان بېغىغا قاراپ كەتتى. ئۇ ئىبادەت قىلىۋاتقان ياكى سۆھبەت قۇرۇۋاتقان ئەلنى ئەيسانى ۋە ئۇنىڭ مۇرىتلىرىنى، شۇ يەردىن تاپارمەن، دەپ ئويلىغانىدى. لېكىن ئەمگىكى بىكار كەتتى. بۇ يەردىمۇ

كەچ كىرىپ قالغان بولۇپ، ھېچكىمنى تاپالمىدى. باغدىمۇ ھېچكىم يوق، قوراللىق ئالسمان مۇرەببىنى تۇتۇۋالغان ھېلىقى يوغان ئەنجۇر دەرىخىنىڭ ئەتراپىدىمۇ ھېچكىم كۆرۈنمەيتتى. سۆھبەتداشلارنىڭ ھەممىسى، مۇرەببى بىشارەت قىلغاندەك، پىتىراپ قېچىپ كەتكەنىدى...

ئاي يىراقتىكى دېڭىز بىلەن زېمىن ئۇستىدە ئۇزۇپ يۈرەتتى، تۆن نىسبىدىن ئاشقان بولۇپ ئەتىكى كۈن يېقىنلىشىپ قالغانىدى، بۇ كۈننىڭ ئاقىۋىتىدىن قۇتۇلۇش قىيىن بولۇپ، ئۇ ئىنسانىيەت تارىخىغا ئۇزاق مۇددەت ۋە كۆپ تەرەپلىمە تەسىر كۆرسىتىدۇ. بىراق گېپىنىماندا، ئۇنىڭ تۆت ئەترابىدىكى قىرلاردا يېيىلىپ ياتقان ئۇزۇمزار ۋە باغلاردا شۇ سائەتتە جىمجىتلىق ھۆكۈمران ئىدى. پەقەت چاتقالىلاردىلا تۇن قۇشلىرى سايرىشاتتى، ئالەمنى پاقىلارنىڭ كۇرۇلداشلىرى قاپلىغانىدى، مەڭگۈ ئويغاق كېدرون دەرياسى بولسا، ئارچا قاپلانغان تاغلاردىن، قەدىمكى تاش ئۆستەڭلەردىن شارقىراپ ئېقىپ، ئاي يورۇقىدا يالىلداپ تۇراتتى، قانچە - قانچىلىغان سايلارغا ئاجرىلىپ ۋە بۆلۈنۈپ كېتەتتى، ئاندىن يەنە يىغىلىپ، بىر ئۇلۇغ ئېقىنغا ئايلىناتتى. ھەممىسى مىڭ يىللاردىن بېرى قانداق بولغان بولسا، شۇنداق ئاستا ۋە خاتىرجەم ئىدى. شۇ كېچە زېمىن يېقىملىق ۋە پاراۋان ئىدى. يالغۇز ئاۋدىيلا مەنزىلىنى بىلمەيتتى، چۈنكى ھەممە ئىش يۈز بېرىشكە تېگىشلىكتەكلا يۈز بەردى، لېكىن ئۇ بۇنى چەكلىيەلمەيتتى، ئۇنىڭ ئالدىنمۇ ئالالىمايتتى. ئۇ ئۆرتىنىپ، كۆيۈپ يىغلايتتى، ئەتىكى خۇداغا يالۋۇراتتى، ئەمما پايدىسى يوق ئىدى. ئۇ ھېلىقى ھادىسە يۈز بېرىپ، بىر مىڭ توققۇز يۈز ئەللىك يىل ئۆتكەندىن كېيىن يۈز بەرگەن ئىشلارغا چىداپ تۇرالمايتتى. ئۇ ئۆتمۈش كۈنلەر ئىچىگە ئۆزىنى ئاختۇرۇپ كىرىپ، زامانىلاردىن ئېشىپ، ئەپلەپ -

سەپلەپ. ئاخىرى ئۆزىنىڭ تەقدىر يېپى باغلانغان دەسلەپكى باسقۇچقا خىيالەن قايتىپ باردى. بىردەم مىڭ يىللارنىڭ ئىچىگە كىرىپ، بىردەم يەنە بۈگۈنكى كۆز ئالدىدا بولۇپ تۇرغان ۋەقەلىككە، يەلكىلىرى ۋە بېشىنى توختىماستىن ئۇرۇپ يېغىۋاتقان دەشت يامغۇرى ئاستىغا قايتىپ، بىردەم خىيال دېڭىزىغا چۆكۈپ، بىردەم ھەممە تەپسىلاتلارنى ئەقىل تارازىسىدا بىرمۇ بىر ئۆلچەپ، جاۋاپ ئىزدەيتتى.

ئاۋدىي تارىخقا نىسبەتەن كىچىككىنە بولغان ئۆز بېشىمچىلىققا خالىس نىيەتتە يول قويغان بولۇپ، قىيامەت ھەققىدىكى ھېيلە كېيىنرەك مەيدانغا كەلگەن دېگەن پىكىرنى بۇنىڭدىن خېلى بۇرۇن ياشاپ ئۆتكەن ئادەملەرگە باغلايتتى — ئۇ شۇ ھەقتە قانداقلا بولمىسۇن، پونتىي پىلاتنى خەۋەردار قىلىشنى خالايتتى. بولۇپمۇ، سەلتەنەتنىڭ ھەممىگە قادىر ئائىلىي پونتىي پىلاتنىڭ شەپىسى بۈگۈنگە قەدەر تېخى پۈتۈنلەي يوقاپ كەتمىگەنىدى. بىلىمىش كېرەككى، پونتىي پىلات بولمەن دېگۈچىلەر ھازىرمۇ سامانداك! ئاۋدىي كالللىستراتوۋ نۇرغۇن ۋەقەلەردىن ھالقىپ ئۆتۈپ، دۇنيانىڭ ئەزەلدىن بۇيان مەۋجۇت بولۇپ كېلىۋاتقان قانۇنىيەتلىرى، گەرچە خېلى مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن ئاشكارىلانغان بولسىمۇ، لېكىن دائىم رولىنى جارى قىلىپ كېلىۋاتىدۇ، دېگەن خۇلاسىگە كەلدى. قىيامەت ھەققىدىكى خۇلاسىسىمۇ شۇنداق ئىدى — يەر يۈزىدىكى بارلىق ئادالەتسىزلىكلەر جازاسىنى تارتماي قالمايدۇ، دېگەن پىكىر ئىنسانلارنىڭ تۇغما ئىقتىدارىنى ئازابلىماي قويمايدۇ.

ئىنسان روھىنىڭ ئۆز ـ ئۆزىنى چۈشىنىش پاجىئەلىرى نېمىشقا خۇددى بۇرۇن ھەممە ياق بوپبۇشلا قالغاندەك دائىم ئەيسادىن باشلىنىدۇ؟ ئەيسا كىم؟ بۇلارنىڭ نېمە ھاجىتى؟ ياكى بىز مەڭگۈ توۋا قىلىپ ئۆتۈش ئۈچۈن، بىر باھانە

ئىزدەۋاتىمىزمۇ؟ نېمە سەۋەبتىن، ئۇ كىرىستقا تارتىلغانىدىن بۇيان ھامان ھوشىمىزنى تاپالماي، گاراڭ - گۇرۇك بولۇپلا تۇرىمىز؟ شۇنىڭدىن بېرى قانچە - قانچە زامانلار ئۆتتۈپ، ناھايىتى كۆپ، مەڭگۈ چىرىمەيدۇ دېيىلگەن نەرسىلەر ئۇنتۇلۇپ، ئىس - تۈتەكتەك تارقىلىپ كەتمىدىمۇ؟ ئادەملەرنىڭ ھاياتى كۈندىن - كۈنگە كامالەتكە يېتىدۇ، دېگەن دىنىي قائىدىلەر دائىم ئەستە ساقلىنىۋاتامدۇ؟ بۈگۈن يېڭى تۈيۈلغان نەرسە ئەتىسىگە كونىرايدۇ، تولمۇ ياخشى دەپ تونۇلغان نەرسىلەر ئۇنىڭدىنمۇ چىرايلىقراق نەرسىلەر ئالدىدا ئۆز گۈزەللىكىنى يوقىتىپ، خىرەلىشىپ قالىدۇ. شۇنداق ئىكەن، نېمىشقا ئەيسانىڭ سۆزلىرى كونىرىمايلى، ئۆز كۈچىنى يوقاتمايلى كېلىۋاتىدۇ؟ ئۇنىڭ تۇغۇلۇشىدىن تارتىپ، تا كىرىستقا مىخلانغۇچە بولغان ھادىسىلەر ۋە كېيىن ئۇنىڭدىن ئەۋلادتىن - ئەۋلادقا قالغان نەرسىلەر ئىنسانىيەتكە شۇنچىلىك زۆرۈرمىدى؟ ئۇلاردىن قېچىپ قۇتۇلغىلى بولماسمىدى؟ ئىنسانىيەت تارىخىدا بېسىپ ئۆتۈلگەن بۇ يولنىڭ مەنىسى نېمىدىن ئىبارەت؟ ئادەملەر نېمىگە ئېرىشتى؟ نېمە قارارغا كەلدى؟ نەتىجىسى نېمە بولدى؟ ئەگەر بۇنىڭدا كۆزدە تۇتۇلغان يوشۇرۇن مەقسەت ئىنسانپەرۋەرلىك، ئۆلمالارنىڭ ئېيتقىنىدەك، گۈمانسىز غايىسى بولسا، يەنى ئەقىل - ئىدراك ئاتا قىلىنغان يارتىلىش سۈپىتىدە ئىنسانىنىڭ ئۆزى تەرەپكە تاشلىغان قەدىمى، روھنىڭ ئۆز ئىچىدە ئۆزى تۈگىمەس ۋە ئاخىرى يوق كامالەتكە ئىنتىلىشى بولسا، بۇ يول بېشىدىلا شۇنچىلىك مۇشكۈل، ئېغىر ۋە شەپقەتسىز قىلىپ سېلىناتتىمۇ؟ كىم شۇنداق قىلدى، نېمىشقا؟ ھەر كىم ئۆزىچە تەرغىپ ۋە تەپسىر قىلىدىغان ناسرانىيلىق ۋە پۈتۈن جاھان چېركاۋى ئىنسانپەرۋەرلىكىدىن تارتىپ، تاكى ئىجتىمائىي شەخسىيەتچىلىك، سىنىپىي ۋە پۈتۈنلەي مەۋھۇم

بولغان ئىنسانپەرۋەرلىككىچە بولغان ھەممە ۋە ئادەملەر شۇلارسىز كۈن كەچۈرەلمىسى مۇمكىن ئەمەسمىدى؟ بىزنىڭ ئەسىرىمىزگە كەلگەندە، شۇ يولدا ئالىقاچان چىرىپ كەتكەن دېننىڭ نېمە كېرىكى بار؟

راست، زادى نېمە كېرىكى بار؟ بۇلار ھەممىگە، ھەتتا بالىلارغىمۇ ئالىقاچانلا مەلۇم. ئاخىر ماتېرىيالىستىك ئىلىم - پەن خرىستىئان دىنى ۋە باشقا دىنلارنىڭ ئەقىدىلىرى قەبرىسىتانغا ئۆز قوزۇقىنى قېقىپ تاشلىمىدىمۇ، ئۇلارنى بىردىنبىر توغرا يول — تەرەققىيات ۋە مەدەنىيەت يولىدىن قەتئىيلىك ۋە شىددەت بىلەن سۈپۈرۈپ تاشلىمىدىمۇ؟ ھازىرقى ئادەملەرگە دىنغا ئېتىقاد قىلىش ئېھتىياجى يوقتەك قىلىدۇ، ئۇلارغا ئۆلگەن ئەقىدىلەر توغرىسىدا تارىخىي مەلۇماتلار بولسىلا كۇپايە. ھازىر بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۆز كۈچىنى يوقاتتى، كونىرىدى، ئۆتۈپ كەتتى. لېكىن بىز نېمىگە ئېرىشتۇق؟ رېئال دۇنيا قاراشلار تەرىپىدىن ئالىقاچان ئاچچىق كۈلكە ئاستىغا ئېلىنغان ۋە يول چېتىگە پىرقىرىتىپ تاشلانغان رەھىم - شەپقەتلىك بولۇش، ئۆزىنى قۇربان قىلىش دېگەن ئاشۇ غايە بەدىلىگە بىز نېمە تاپتۇق؟ بىزنىڭ شۇنىڭغا ئوخشاپ كېتىدىغان، ئۇنىڭدىن ئۆتكۈررەك بولغان نۇقتىئە نەزەرىمىز نېمە؟ يېڭىلىق ئەلۋەتتە كونىلىقتىن ياخشى بولۇشى كېرەك ئەمەسمۇ؟ بىزدە شۇ يېڭىلىق بار، بار! يېڭى قۇدرەتلىك ئەقىدە بارغانسېرى كۈچىيىۋاتىدۇ — بۇ، ئۇستۈن ئورۇندا تۇرىدىغان ھەربىي كۈچ - قۇدرەت ئەقىدىسى. ئىنسان بالىسى ئۆزاق زامانلاردىن بېرى كۈنمۈكۈن، تۇغۇلغىنىدىن تارتىپ تا ئۆلگىنىگە قەدەر، مۇشۇ كۈچلەر ئۇرۇش قوزغارمىكىن ياكى جىم تۇرارمىكىن دېگەن ۋەھىمە ئىچىدە ياشاپ كېلىۋاتمامدۇ؟ ھازىر شۇ قورال ئىگىلىرى خۇدا بولىمايمۇ نېمە؟ ھازىر كىشىلەر

ھەرۇگۈن بومبىسىنىڭ مودېلى قويۇلغان بەزى چېركاۋلارغا بېرىپ، پىچىرلىشىپ تىبادەت قىلىۋاتىدۇ، گېنېرالالارغا تەزىم - بەجا كەلتۈرۈۋاتىدۇ... بۇنىڭ دىنىدىن پەرقلىنىدىغان قايسى يېرى بار؟

ئاۋدىي كاللىستراتوۋ بەزىدە ھايات — تۇرمۇش ھەققىدە ئەنە شۇنداق خىيالالارغا بېرىلىپ كېتەتتى. ئۇ بۇ قېتىمۇ تەپەككۇرنىڭ چەكسىز ئۇزۇنلۇقىدا ئۆتمۈشنىڭ ئىچىگە، ئۆزىدىن قانچە - قانچە زامانلار ئىلگىرى بولۇپ ئۆتكەن ۋەقەلەر ئىچىگە، ئۇلار خۇددى ھازىر يۈز بېرىۋاتقاندەك كېرىپ كەتتى. يېڭى سۆلار كونا قىرغاقلاردىن ئېقىپ ئۆتۈۋېرىدۇ. شۇ چاغدا ئاشۇ كۈنلەرنىڭ بېشى بولغان ھېيت ھارپىسىغا — جۈمە كۈنىگە قايتىدۇ. ئۇ مۇرەببىنى ئىزدەپ تاپماقچى، ئۆزىنىڭ تەشۋىش - نادامەتلىرىنى بايان قىلماقچى، نەچچە يۈز يىللار ئۆتكەندىن كېيىن كېلىدىغان زامانلارنىڭ تەھلىكىلىرىنى ئېيتماقچى. تارىخ سەھنىسىدە يېڭى خۇدا — ئۆزىنىڭ پايدىلىق ۋە ھەمىشىگە باب كېلىدىغان دىنى بىلەن يەر يۈزىدىكى جىسمىكى ئادەملەرنىڭ ئېڭىنى زەھەرلىگەن، ھەتتا ھەربىي كۈچلەردىنمۇ ئۈستۈن چىققان خۇدا — گۈلىئاق پەيدا بولغانلىقىنى مەلۇم قىلماقچىدى. بۇنىڭغا مۇرەببى نېمە دەر؟ ئۇنىڭ ۋەھىمىگە چۈشۈشىمۇ ئېھتىمال: ھەربىي ئۈستۈنلۈك ئۈچۈن قۇتراپ مۇساۋىقە قىلىۋاتقان ئىنسانىيەت ئاخىر نەگە بارىدۇ؟ مۇبادا، ئۇ ئىككىنچى قېتىم بىزنىڭ گۈناھلىرىمىزنى يەلكىسىگە ئارتىپ يەنە كرېستقا مىخلانسا ئىدى، شۇ چاغدىمۇ تەقىپ قىلغۇچى ۋە ھۈجۇم قىلغۇچى ھەربىي كۈچلەر دىنىنىڭ ئاساسىغە چۈشۈپ قالغان ئادەم بالىلىرىنىڭ رەھىم - شەپقىتىنى قوزغىيالمىغان بولاتتى...

ئەپسۇسكى، ئۇ مۇرەببىنى تاپالمىدى. ئۇنى ئىزدا

سېتىۋەتكەن ۋە تۇتۇۋېلىپ كەتكەنىدى. ئاۋدىي ھۇۋلاپ تۇرغان گېپسمان بېغدا بولۇپ ئۆتكەن ۋە ئەمدى بولىدىغان ھەممە نەرسىلەرنى ئويلاپ يىغلايتتى. دۇنيادا ئۆزىنى يالغۇز ھېس قىلاتتى. ئۇ ئالدىراپ ـ تېنەپ كەينىگە قايتتى، شۇ زامانلاردا شىمالدىكى قاراڭغۇ چاتقاللىقلاردا ياشايدىغان، ياغاچتىن چېپىپ ياسالغان بۇتلارغا تېڭىنىدىغان ۋە تېخى ئۇنىڭ ئاۋدىي دېگەن ئىسمىنىمۇ بىلمەيدىغان ئەجدادلىرىنى ئاشۇ گېپسمان بېغدا كۆرگەندەك بولدى. ئاۋدىي دېگەن ئىسىم تېخى كېيىنرەك پەيدا بولغان، ئاۋدىي ئۆزىمۇ تېخى يېراق XX ئەسىردە دۇنياغا كېلىشى كېرەك...

ئاۋدىي مۇرەببى تۇتۇپ كېتىلگەن ئاشۇ ئەنجۇر دەرىخى ئاستىدا ئۇزاق يىغلاپ ئولتۇردى. شۇنداق ئۆرتەنگىنى، باغرىنى تىلغىنىغا يارىشا ئالەمنىڭ مەيۈس تەقدىرى ئۆزگەرسە كاشكى...

ئۇ كېيىن ئورنىدىن تۇردى، غەمكىن ھالدا شەھەر تەرەپكە يول ئالدى. خالايىق ھېيت ھارپىسىدا، كېچىدىكى قۇددۇس تاملىرى كەينىدە خاتىرجەم ئۇيقۇغا چۆمگەنىدى. يالغۇز ئۇلا يۇرىكى تەھلىكىگە تولغان ھالدا تەنھا شەھەر كېزىپ يۈرەتتى، ۋە ھەدەپ سۇرۇشتە قىلاتتى: قېنى، مۇرەببى؟ ئۇنىڭغا نېمە بولدى؟ كېيىن ئۇنىڭ خىيالىغا، ھېلىمۇ كەچ ئەمەس، تېخى مۇرەببىنى قۇتقۇزۇش مۇمكىن، دېگەن پىكىر كېلىپ قالدى ۋە يولدا ئۇچرىغان ھەممە دېرىزىلەرنى تاقىلداتقىلى تۇردى: «ئادەملەر، تۇرۇڭلار، خەتەر كېلىۋاتىدۇ! تېخى ۋاقىت بار، مۇرەببىنى قۇتقۇزايلى! مەن ئۇنى روسىيىگە ئېلىپ كېتىمەن. ئوكا دېگەن دەريادا بىر خالىي ئارال بار...»

ئاۋدىينىڭ ئويىچە، دەريا ئوتتۇرىسىدىكى مۇشۇ ئارالدا مۇرەببى ھەرقاندىق خەۋپ ـ خەتەردىن خالىي

بولالايتتى. شۇ يەردە دۇنيانىڭ ئۆزگىرىشلىرى توغرىسىدا خىيال سۈرەلەيتتى. ئېھتىمال، شۇ يەردە ئۇنىڭغا يېڭى بېشارەت كېلەر، ئۇ ئادەمزات ئۈچۈن يېراق - يېراق زامانلارغا باردىغان يېڭى يول تاپار ۋە ئادەملەرگە يېڭى ئىلاھىي كامالەت چېكىنى بەخش ئېتەر. شۇ چاغقا بارغاندا، ئۇنىڭ ئىختىيارىي هالدا ئۆز زىممىسىگە ئالغان شەرەپلىك بۇرچى ۋە مەقسىتى قانلىق يوللاردىن ئۆتمىگەي، خارلىق، خورلۇق ۋە ئازاب - ئوقۇبەتلەرگە گىرىپتار بولمىغاي. هالبۇكى، بۇ دىۋانە ئادەملەرنى ۋە ئادالەتنى دەپ، ئاشۇ بارلىق ئازابلارنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىشقا، تەقدىرلەرگە بەرداشلىق بېرىشكە تەييار! تەقدىر بولسا، ئەشەددىي ۋە شىددەتلىك! ئۇ كەلگۈسى ئەۋلادلارنىڭ بەخت - سائادىتى ئۈچۈن، شۇ هالاكەتلىك ۋەزىپىنى ئۆز زىممىسىگە ئالدى. ئىنسانىنى ئەزەلدىن بۇيانقى ئادالەتسىزلىكلەرگە باغلانغان زۇلۇمدىن قۇتۇلدۇرۇش يولىنى تاللىغاندا، بۇنىڭدىن قېچىپ قۇتۇلۇشنىڭ ئىلاجىمۇ يوق. ئەسلىدە، تەبىئىي نەرسىلەردە ئادالەتسىزلىك بولمايدۇ. ئۇ پەقەت ئادەملەر ئارىسىدىلا مەۋجۇت ۋە ئادەملەردىن باشلىنىدۇ. بىراق، مەقسەتكە شۇنداق غەيرىي تارىخىي يول بىلەن يەتكىلى بولامدۇ؟ ئەمما مۇرەببىنىڭ شۇ ساۋۇقى ئىنسان ئۆز شەخسىي مەنپەئىتىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن ئىنتىلگەندە، دىيانەت ۋە ئىمان ئاۋازىنى ئۆچۈرۈپ، ئۇنى بېسىپ تاشلىغاندا، ئۆزىنى ئاقلاش ئۈچۈن سان - سانائەسىز باهانىلەرنى توقۇغاندا، مەن يامانلىققا يامانلىق بىلەن جاۋاب بېرىشكە مەجبۇر بولدۇم دېگەن چاغلاردا ئۇنتۇلماسمكىن؟ شۇ ساۋاقنىڭ ئۇنتۇلماسلىقى ئۈچۈن، بىرئاز بولسىمۇ ئىشەنچ بارمىكىن؟ يارىتىلىشنىڭ گۈلتاجى پاراۋانلىق ۋە كۈلپەتلەردە، كەمبەغەللىك ۋە دۆلەتمەنلىكتە، ھۆكۈم

سۈرگەندە ۋە ھۆكۈم سۈرمىگەندە، ئىنسانلىق ھەر داۋىم ئۇنىڭغا ھەمراھ بولغان ھالاكەتلىك ئازرۇ - ھەۋەسلەردىن قايتۇرالارمىكىن؟ ياراتىلىش تاجى ئىنسانىنى باشقىلارنىڭ ئۈستىدىن ھۆكۈمرانلىق قىلىش ئىشتىياقى ۋە زوقىدىن قايتۇرۇشى مۇمكىنمۇ؟ ھەمىشە ئەس - ھوشىغا يىغىپ كەلسە، شۇنى قىلىشىدىن قايتۇرۇش مۇمكىنمۇ؟ ئۆزىگە تەمەننا قويۇش ۋە تەكەببۇرلۇق ئىنسانىنىڭ كۈچ - قۇدرىتى بولغان چاغدا، ئۇنى ھۆكۈمرانلىق قىلىش ۋە زورلۇق قىلىشقا ئۈندەيدۇ؛ كۈچ - قۇدرەتتىن ئايرىلغان چېغىدىمۇ خۇشامەتگويلۇق، مۇناپىقلىق ۋە ئالدامچىلىق بىلەن يەنە شۇ مەقسىتىگە ئىنتىلىدۇ. شۇنداق ئىكەن، ھاياتنىڭ ئەسلى مەنىسى نېمىدىن ئىبارەت، ئەسلى مەقسەت نېمە؟ قېنى، بۇ سوئالغا كىم جاۋاب بېرەلەيدۇ؟ ساپلىقى ۋە ھەققانىيلىقى ھېچكىمدە شۇبھە تۇغدۇرمايدىغان شۇنداق جاۋاب بارمۇ زادى؟

مۇرەببى، سەن ئىنسانلارنى ياخشىلىق ۋە مۇزۇۋۇمت يولىغا كىرسۇن، دەپ ئېغىر جازانى بوينۇڭغا ئالدىڭ. بۇ گۈزەل ئەخلاق ئاقىلنى ئەخمەقتىن پەرقلەندۈرۈپ بېرىدۇ. ئىنسان يەر يۈزىدە قېنىلىپ ياشايدۇ، ئۇ يەردە يامانلىق تومۇرلىرى ناھايىتى چوڭقۇر يىلتىز تارتقان. ھەركىم پىكىر بىلەن قانائەتلەنگەن ئەقلىنى، ئۆزىدە ياۋۇزلۇق قالدۇقىنى يوقۇملۇق كېسەللىكتەك پۈتۈنلەي قۇرۇتقان ۋە قاقشاتقان ئۇلۇغ زاتنى — بىزنىڭ مۇتلەق ئېڭىمىزنى شۇ يول بىلەن يېتىشتۇرگىلى بولامدۇ؟ ئاھ، قېنى شۇنىڭغا ئېرىشەلىسەك! ئاھ خۇدا، تۆۋەتكىلى بولمايدىغان دۇنيانى تۈزىتىمەن دەپ، ئۇستۇڭگە نېمىشقا شۇنچە ئېغىر يۈكنى ئالدىڭ؟ نىجاتكارىم، بىرئاز تەخىر قىل، سەن ئۇلارنى دەپ ئۆلۈم ئازابىنى قويۇل قىلدىڭ، ئۇلار بولسا، كېيىن سېنىڭدىن كۈلۈشىدۇ. ھە، ھە،

قاقاقلاپ كۆلۈشىدۇ، باشقىلار بولسا مىڭلاپ يىللار ئۆتكەندىن كېيىن، ماتېرىيالستىك ئىلىم - پەن خۇداغا بولغان ئىشەنچ ئاساسلىرىنى پۈتۈنلەي يوقاتقان ۋە سەن بېشىڭدىن كەچۈرگەن ھەممە نەرسىلەرنى پۈچەك دەپ ئاتىغاندىن كېيىن، ئايرىم لىرى سېنى مازاق ۋە مەسخىرە قىلىشىدۇ: «سەۋدايى! تەنتەك! كىم شۇنداق قىلسۇن دېدى؟ بۇ كرېستقا مىخلاش تاماشىسى كىمگە كېرەك؟ بۇنىڭ بىلەن كىمنى ھەيران قالدۇرماقچى؟ نېمە بەردى بۇ ئادەمگە؟ ئۇنى قىلچە بولسىمۇ ئۆزگەرتەلمىدى، باشقىچە قىلالمىدىمۇ؟» سېنىڭ جاسارىتىڭنى بىمەنىلىك دەپ ھېسابلايدىغان ئەۋلادلار ئەنە شۇنداق ئويلىشىدۇ. ئۇلار ھازىرقى كۈندە ماددىي قۇرۇلۇشنىڭ ئەسلى ماھىيىتىنى تاپتى ۋە يەرنىڭ تارتىش كۈچىنى يېڭىپ، كائىنات قەۋەتلىرىنىڭ ئۈستىدىن يول ئېلىپ، بىر - بىرى بىلەن ئاسمانىنى ئاچكۆزلەرچە تالىشىۋاتىدۇ، سەييارىلەردە ھۆكۈمرانلىق قىلىشقا ئۇرۇنۇۋاتىدۇ، ئالەمنىڭ چېكى بولمىسىمۇ، ئۇلارغا بەرىبىر ئاز كۆرۈنۈۋاتىدۇ. يەر يۈزىدە قولدىن ھېچ ئىش كەلمەيچە، ھاكاۋۇرلۇققا بېرىلىپ، ھەممە نەرسىنى ئۇنىڭغا قۇربان قىلىشتىن يانماي، سەن مۇرۇۋىتىڭ ئاساسىنى قۇرۇش خىيالىنى سۈرگەن زېمىنىڭ كۆلىنى كۆككە سورۇشتىنمۇ تايمايۋاتىدۇ. ئويلاپ كۆرگىن، ئۇلار ئۆزلىرىنى خۇدادىنمۇ يۇقىرى دەپ تۇرغىنىدا، خۇدانى تەن ئالامدۇ؟ ھەممە نەرسىلەرنىڭ كۆلىنى كۆككە سورۇماقچى، سېنى ۋە خىيالىرىڭنى پۈتۈنلەي يوقىتىپ تاشلىماقچى بولۇۋاتقانلار ئۇچۇن سەن پەقەت مەجۇجىسەن، خالاس. ئاھ شورلۇق، ئاھ ساددا مۇرەببىم، يۈر، ئىككىمىز بىللە ۋولگا، ئوكا تەرەپكە قاچايلى. دەريانىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئاشۇ خىلۋەت ئارالغا بارايلى، ئۇ يەر سېنىڭ ئۇچۇن كۆكتىكى يۇلتۇزدەك بولىدۇ، ھەر ياقتىن

كۆرۈنىدۇ. ئەسما ھېچكىمنىڭ قولىنى يەتمەيدۇ. ئويلاپ كۆر، ھېلىمۇ كېچىكمىدۇق، ئىختىيارسىزدا تېخى بىر كېچە ۋە تاڭ بار. بەلكىم سەن رەھىمسىز قىسمەتتىن قۇتۇلۇشنى بىلەرسەن؟ ھوشۇڭنى يىغ. نىمايەت سەن تالىلغان يول بىردىنبىر توغرا يول بولسا؟...

ئاۋدىنىڭ كۆزلىرى ئازابتىن لوقۇلداپ ئاغرىيتتى، ئۇ كېچىدىكى تىنىجىق قۇددۇس كوچىلىرىنى تىنماي كېزەتتى، ياراتقۇچى تەرىپىدىن يەر يۈزىگە ئازابلىق ۋە پاجىئەلىك قىسمەت ئۈچۈن، ئادەملەرگە مەڭگۈ ساۋاق ۋە خاتىرە ئۈچۈن ئۆزىنى زادىلا ئۆز پىكرىنى ئۇقتۇرۇشقا ئۇرۇنماتتى... لېكىن ئادەمنىڭ تەبىئىتى شۇنداقكى، ھېچكىم بۇ مالامەتنى زىممىسىگە ئالمايدۇ ۋە ھەر كىم ئۆزىچە باھانە ئىزدەيدۇ. بۇنىڭ ئۈنىڭغا ھېچ دەخلىسى يوق؛ دۇنيانىڭ ئىشلىرى ئۇ ئارىلاشمىسىمۇ پۈتۈۋېرىدۇ، نېمە بولۇپتۇ، پۈتسە پۈتۈۋەرسۇن... مۇشۇ خالىس نىيەت ئىچىدە، ئىنسان تەبىئىتى تولۇق ھېسابقا ئېلىنمىغاچقا، قانچىلىك پۈتمەس - تۈگىمەس كىنايە يوشۇرۇنۇپ ياتىدۇ - ھە... ئۇنىڭدا.

ئاۋدي شەھەر دەرۋازىسى ئەتراپىدا ئايلىنىپ يۈرۈپ، ئۈچ پۈتاۋۇق بىر لالما ئىتقا دۇچ كەلدى. ئىت زەخمىلەنگەن تۆتىنچى پۇتىنى قورسىقىغا بېسىپ تۇراتتى. ئىت ئاۋدىيىغا مۇڭلۇق ۋە ئەقىللىق كۆزلىرى بىلەن تىكىلدى.

— نېمە قىلىپ يۈرىسەن، چولىقىم؟ — دېدى ئۇ ئىتنىڭ كۆزىدىن كەچۈرۈۋېتىپ، — سەنمۇ مېنىڭدەك سەرگەردان ئىكەنسەن، يۈر، كەتتۇق.

شۇنىڭدىن كېيىن ئىت تاڭ سۈزۈلگۈچە ئاۋدي بىلەن سوكۇلداپ يۈردى. ئىت تولىمۇ زېرەك بولۇپ، ھەممە نەرسىنى چۈشىنەتتى، تاڭ ئاتتى، شەھەر ئويغاندى. ئۇنىڭ كۈندىلىك تەشۋىش

ۋە يۇگۈر ـ يېتىملىرى باشلاندى. بازارلار ۋە مەيدانلار سەھرا بەدەۋىلىرىنىڭ يۈك ئارتىلغان تۆگىلىرىگە، تۇرلۇك ـ تۇمەن مال ـ تاۋارلار بىلەن تولغان ئات ـ ھارۋىلارغا، ئېشەك ـ قېچىرلارغا، يەلكىلىرى ۋە باشلىرىدا نەرسە كۆتۈرگەن ھامماللارغا تولۇپ كەتتى. بازار تازا قىزىدى، ۋاراڭ ـ چۇرۇك، ئالدى ـ ساتتى ئەۋجىگە چىقتى... بىراق نۇرغۇنلىغان قۇددۇسلۇقلار شەھەرنىڭ ئاق تاملىق ئىبادەتخانىسىغا قاراپ يول ئالدى. ئالىمان ئۇ يەردىن قاينىاپ ـ تېشىپ رىم پروكۇراتورا باشلىقى پونتىي پىلاتنىڭ سارىيى تەرەپكە ماڭدى. ئۇلارغا ئاۋدىي كاللىستراتوۋمۇ قوشۇلدى: ئۇ، گەپ مۇرەببىنىڭ تەقدىرى ئۈستىدە كېتىۋاتقانلىقىنى پەملىدى. ئالىمان بىلەن بىللە ئىراد سارىيىغا باردى. لېكىن قوراللانغان پاسىبانلار ئۇلارنى ئائىبىنىڭ قېشىغا يولاتمىدى. ئۇلار ساراي ئالدىدا ساقلاپ تۇرۇشتى. كۈن ئەتىگەندىن تارتىپلا قىزىغان بولسىمۇ خەلق ھامان سەلدەك ئېقىپ كېلىۋاتاتتى. تۇرلۇك ـ تۇمەن ئادەملەر بۇ يەرگە تۇرلۇك ـ تۇمەن ئىستەك ـ خاھىشلار بىلەن توپلانماقتا ئىدى. جاڭجالچى ئالىمان ئارىسىدا نېمە گەپلەر بولمايدۇ دەيسىز: بەزىلەر رىم نائىبى پەيغەمبەر ئەيسانى ئۆز ھوقۇقى دائىرىسىدە ئەپۇ قىلدۇ، قۇددۇس شەرىپىنى خالىغان يېقىغا چىقىرىۋېتىدۇ، پەقەت بۇ يەرگە ھېچقاچان قايتىپ كەلمەسلىكنى شەرت قىلىپ قويىدۇ، دېيىشەتتى؛ باشقىلىرى بولسا، ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنغانلاردىن بىرىنى ھېيت شەرىپىگە ئەلۋەتتە ئازاد قىلىدۇ ۋە بۇ ئەيسا بولىدۇ، دەيتتى. يەنە بەزىلىرى بولسا، ئەيسانى خۇدا ياخۇدىنىڭ ئۆزى ھەممىنىڭ كۆز ئالدىدا قوتقۇزىدۇ، دەپ ئىشىنەتتى. لېكىن ھەممىسلا سارايدا نېمە بولۇۋاتقانلىقىدىن خەۋەرسىز بولۇپ، ئىنتىزارلىق بىلەن

كۆتمەكتە ئىدى. ئالىمان ئىچىدە تېگى - تەكتى بولمىغان تەختنى دەپ بېشىدىن ئايرىلاي دەۋاتقان دۇنيانى مازاق قىلىپ كۈلگۈچىلەرمۇ تېپىلاتتى. ئائىب ئېمىشقا گەپنى سوزىدىغاندۇ، كاللىسىنى ئېلىش كېرەكمۇ، شارتتىدە ئېلىش كېرەك، گەپنى كۆپەيتىپ ئېمە قىلىدۇ، ئاپتاپنىڭ قىزدۇرۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈڭ، تېخى كۈن پېشىن بولغۇچە غۇلقافتا ھەممەيلەن كۆرگۈلۈكسىز كۆرىدۇ، دېگۈچىلەرمۇ يوق ئەمەس ئىدى. بۇ ئەيسا دېگەنگە گەپ تېپىپ بەرگىلى بولامدۇ؟ خالىغان ئادەمنىڭ پېشىنى ئايلاندۇرۇۋېتىدۇ. شۇ تاپتا، ئۇ ئۆ يەردە تازا مەمەدانلىق قىلۋاتقاندۇ، ئائىبنى كولدۇرلىتىپ ئولتۇرغاندۇ، خۇدا كۆرسەتمىسۇن، ئائىب ئۇنى تېخى قويۇپ بېرىشمۇ مۇمكىن، بۇ يەردە ئەخمەق بولۇپ كۈتكىنىمىز قالىدۇ... ئەيسامۇ تازا غەلىتە زات ئىكەن - دە، ۋەدە دېگەننى راسا جىق بېرىدۇ، لېكىن قېنى شۇ يېڭى سەلتەنىتى؟ مانا ئەمدى، ئۆزىنى ئىتتەك ئېسىپ ئۆلتۈرۈشىدۇ... شۇنداق بولىدىكەن - دە دۇنيا دېگەنده...

ئۇلارنىڭ گەپ - سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، ئاۋدىيىنىڭ پىغانى ئۆرلەيتتى: «ئۇيالمامسىلەر شۇنداق دېيىشتىن؟! ناشۇكۇر، نائىنساپ بەندىلەر! ئىنسان روھىنىڭ ئۆز - ئۆزى بىلەن بولىدىغان ئۇلۇغ كۈرىشىنى يەرگە ئۇرغىلى بولامدۇ! خورلىماڭلار ئۇنى! ئۇنىڭ بىلەن پەخىرلىنىش كېرەك، ئادەملەر، ئۆزۈڭلارغا ئۇنىڭ كۆزى بىلەن قاراڭلار!» دەپ، كۆكسىنى تىغلاپ، كۆز ياشلىرىنى تۆكۈپ، ناله - پەريات چېكەتتى. لېكىن ئۇنىڭغا ھېچكىم قۇلاق سالمايتتى، پىسەنت قىلمايتتى. ئۇ تېخى ئۇزاق XX ئەسىرده تۇغۇلىدۇ - دە...

* * *

چىلەكلەپ قۇيغان يامغۇر يېرىم كېچىدە ئاستا پەسىيىشكە باشلىدى. يەنە ئاللىقاياقلارغا قارا يامغۇر بولۇپ يېغىشقا يول ئالدى. ئاخىرىدا يامغۇر توختىدى. پەقەت ئانىدا - ساندا بىرەر - يېرىم تال سۇ تامچىسى چۈشۈپ قالاتتى. تاك ئاتاي دەپ قالغانىدى. تىنىق ئاسماندا يۇلتۇزلار چاقناپ تۇراتتى. لېكىن ئاسماننىڭ تۆۋى تېخى قاراڭغۇ بولۇپ يامغۇردىن كېيىنكى ئۇپۇق چەتلىرىلا ئاقىرىپ كەلمەكتە ئىدى. تۇن بويى يامغۇر ئاستىدا بوي سۇرگەن ئوت - چۆپلەردىن دىماغقا سالقىن ئۇرۇپ تۇراتتى.

لېكىن چۆل جانىۋارلىرىدىن ھېچقايسىسى مۇشۇ پەيتتە ھاياتلىق پەيزىنى ئاۋدىي كاللىستراتوۋدەك چوڭقۇر ھېس قىلالمايتتى. ئۇ كەيپى كۆتۈرۈلمىگىنى بىلەن جۇشقۇن ھاياتقا چىن قەلبىدىن شۈكۈر قىلاتتى.

ئاۋدىينىڭ ئامىتى بار ئىكەن: كۈندۈزى ھاۋا قاتتىق ئىسسىغانلىقى ئۈچۈن، كېچىدە ئانچە سالقىن چۈشمىدى، شۇڭا ئاۋدىي توڭلىمىدى. گەرچە ئۇ باشتىن - ئاخىر يامغۇردا قالغان، زەخىملەنگەن، جاراھەتلەنگەن يەرلىرى ئېچىشىپ، لوقۇلداپ تۇرغان بولسىمۇ، ئاغرىقىنى يېڭىپ، خىيالىنى بىر يەرگە توپلىدى، ئۆزىنى ئەينى ۋاقىتنىڭ ئىچىدە ھەم ئۇزاق ئۆتمۈش، ھەم ھازىرقى دەملىرىدە تەسەۋۋۇر قىلالىدى. ئەمدى ھايات ئۇنىڭ كۆزلىرىگە تامامەن باشقىچىلا كۆرۈنەتتى، ئۇنى قىمەتسىز تۆھپىسى دەپ قوبۇل قىلاتتى، شۇ سەۋەبتىن ياشاش ۋە پىكىر قىلىش ئىمكانىيىتىنى يەنىمۇ كۆپرەك قەدىرلەيتتى. يامغۇر

توختىغان چاغدا ئاۋدىي تۆمۈر يول كۆۋرۈكىنىڭ ئاستىدا ئولتۇراتتى، ئۇ بۇ يەرگە ئاخىرقى كۆچلىرىنى سەرپ قىلىپ، قاراڭغۇدا مىڭ مۇشەققەتتە سۆرۈلۈپ كەلگەنىدى.

كۆۋرۈكنىڭ ئاستى ئازراق بولسىمۇ قۇرۇق ئىدى. ئۇ خۇددى بىكار تەلەپلەردەك شۇ يەرگە كېرەمپ ئولتۇردى. بېشىنى پاناھ قىلغۇدەك جاي تاپقانلىقىدىن ۋە بىمالال خىيال سۈرۈش ئىمكانىيىتى تۇغۇلغانلىقىدىن خۇشال ئىدى. كۆۋرۈكنىڭ تېگى جاراڭلىق گۈلدۈراسلارغا باي بولۇپ، ئۈستىدىن پويىزلار ئۆتكىنىدە زەمبىرەكلەر يېراقلاردىن بىراقلا ئوق ياغدۇرۇۋاتقاندەك ۋە كېيىن مولجالىنى باشقا ياقلارغا ئالغاندەك بىلىنەتتى. ئاۋدىينىڭ خىيالى شۇ كېچىسى ئەركىن قۇشتەك پەرۋاز قىلدى. پىكىر تۇغۇلغاندىن كېيىن، روھنى ئۆز - ئۆزىدىن ھېچقانداق تۇسقۇنلۇقسىزلا زامان ۋە ماكان چەكسىزلىكلىرى ئىچىدە ئەركىن - ئازادە ئەگەشتۈرۈپ كېتەتتى. ئاۋدىي بىردەم ئەيسا ۋە پونتىي پىلات توغرىسىدا ئويلايتتى، شۇ زاماتلار ئىچىدە خىيالىمن سەيلە قىلاتتى، بېشى ئۈستىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان پويىزلارنىڭ تاراق - تۇرۇقلىرى ئۆزى قەدىمىي يەھۇدىيە، غۇلغا تېغىدىكى ھەسرەتكە چۆمگەن ئالىمان ئىچىدە تەسەۋۋۇر قىلىشقا ھالاقەت يەتكۈزمەيتتى ۋە شۇ يەردە بولۇۋاتقان ۋەقەلەرنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈۋاتقاندەك بولاتتى. گاھ موسكۋانى، پۈشكىن مۇزېيىغا بارغىنىنى، بۇلغار ھاپىزلىرىنىڭ مۇناجات قوشاقلىرىنى ئاڭلىغىنىنى ئەسلەيتتى. ئۆزىگە ئىككى تامچە سۈدەك ئوخشايدىغان بۇلغار يىگىتنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرەتتى، خىيالىدا ئۇنىڭ چىرايى، قوشاق ئېيتۋاتقىنىدا يوغان ئېچىلغان ئاغزى گەۋدىلىنەتتى. بۇلغار قوشاقچىلىرىنىڭ ئاۋازلىرى ئالىي ئاھاڭلارنى يارىتاتتى، ئۇلار ئۇنىڭ خىيالى

ۋە قەلبىنى ھەر يۈكسەك پەرۋازلارغا باشلايتتى! ئۇنىڭ دىياكون ئاتىسى كاللىستراتوۋ چېركاۋ قوشاقلىرىنى جان - دىلىدىن ياخشى كۆرەتتى، ئاڭلىغان چاغلىرىدا كۆز يېشى قىلىپ كۆڭلىنى بوشىتاتتى، بىر كۈنى كىمۇر بىرى ئۇنىڭ ئاتىسىغا زامانىۋى راھىبە ئوقۇغان ئاجايىپ - غارايىپ دۇئانى بەرگەنىدى. شۇ ياشقىنا جۈۋان بالىلار ئۆيىدە تەربىيە لەنگەن، ئاندىن شۇ يەردە تەربىيىچى بولغان، بىر يېرىم ئايلا بىللە تۇرمۇش كەچۈرگەن سۆيگەن يىگىتى ئۇرۇش يىللىرى گېرمانىيە سۇ ئىستى كېمىسى چۆكتۈرۈۋەتكەن ھەربىي پاراخوتتا ھالاك بولغاندىن كېيىن، راھىبەلىك ئۇدۇمىنى قوبۇل قىلغانىدى. دىياكون كاللىستراتوۋ نادامەت ۋە سالاۋات قوشۇلۇپ كەتكەن ئاشۇ «كۆڭۈل ھۈججىتى»نى ھەر قېتىم ئوقۇغىنىدا، كۆز ياشلىرىنى توختىتالمايتتى. ئۇ سەبىي ئوغلى ئاۋدىيېنىڭ ئۆيىنىڭ قىزىل بۇرجىكىدە، كونا پىئانىنو يېنىدا تىك تۇرۇپ، ئۆسمۈرلەرگە خاس جاراڭلىق، ساپ ئاۋازى بىلەن چۆكۈپ كەتكەن پاراخوت توغرىسىدىكى سالاۋاتنى قىرائەت قىلىپ ئوقۇشنى بەكمۇ ياخشى كۆرەتتى. ئاۋدىي بالىلار ئۆيىدىن چىققان قىزنىڭ تىلاۋىتىنى يادلاۋالغانىدى. ئۇ مۇنداق دېدى:

«ئاسمان ئاقىرىپ كېلىۋاتىدۇ، تېخى قۇياش چىقمىغان، تېخى ھەممە ئۇيقۇدا، ساڭا ھەر نەرسىنى كۆرگۈچى ۋە ھەر نەرسىگە رەھىم قىلغۇچى، كۆڭلىمدىكى زارىمنى تىلاۋەت قىلىپ ئېيتىمەن. خۇدايا، ئۆزۈڭ كەچۈرگەيسەن، سېنى ياد ئېتىشتىن ئىلگىرى ئۆزۈمنىڭ ئەرز - دادىمنى ئەسلىدىم. مەن تىرىكلا بولىدىكەنمەن، شۇ تىلاۋەت بىلەن ياشىغايمەن.

سەن رەھىمۇ رەھىمانسەن، ھەقسەن، پاكسەن،

كەچۈر، سېنى ئۆز ئەرزىم بىلەن ئاۋارە قىلماقتىمەن. مەن ئۆزۈم ئۈچۈن تىلىمەيمەن، ماڭا دۇنيانىڭ راھەت - پاراغىتى لازىم ئەمەس، ئۆمرۈمنى ئۇزارتىساڭمۇ مەيلى. پەقەت ئادەمزات بالىلىرىنىڭ دىلىنى قۇتقۇزۇشنى ئىستەيمەن. سەن ئالەمنىڭ خوجىسىسەن، قەلبىمىزگە مۆھۈر باسما، جاھالەتتە قالدۇرما، ياخشىلىق ۋە يامانلىق يورۇق ئالەمدە بىللە مەۋجۇتلا بولىدىكەن، بىزنى باھانە - سەۋەب زەنجىرلەر ۋىددىن خالاس قىل. ئادەملەرنىڭ قەلب كۆزلىرىنى ئاچقايسەن. ئۆزۈم ئۈچۈن سورىمايمەن، تىلىم ئاجىز. مەن ھەرقانداق ئەجىر - ئاقىۋىتىگە تەييارمەن — خالىساڭ جەھەننەم ئوتىغا تاشلا ۋە خالىساڭ جەننەت - چېگرىسى يوق سەلتەنىتىگە ئال. قىسمىتىمىز ئۆز قولۇڭدا، يا ھايات-لىق بېرىسەن، يا ماماتلىق!

سېنىڭ راھىبەئىي قۇلۇڭمەن، ئۇلۇغ كالامىڭنىڭ ئىخلاسكارىمەن، ساڭا بىرلا ئەرزىم بار، ئۆزگە ئەرزىم يوق. دىلىمنى ھايات ۋە دۇنيانىڭ ھالاۋىتىدىن، قايغۇ - نادامەتتىدىن، ئۆتكۈنچى نەپسانىيەتلىرىدىن پاك - پاكىز ئادالىدىم. سېنىڭ پاك روھىڭغا يېتىشىش ئىلتىجاسى بىلەن شۇنداق قىلدىم. خۇدايا!

پەقەت شۇنىلا سورايمەن، مۆجىزەڭنى كۆرسەت: مەيلى، ئاشۇ كىچىك كېچىنى دېمەي، كۈندۈزنى كۈندۈز دېمەي، شۇ يولدا زادى توختىماي مېڭىۋەرسۇن، تاكى ساما ئۆز يولى بىلەن مېڭىپ كۈن تۇنگە تامامەن قۇيۇلغۇچە، مەيلى، شۇ كىچىك ئۇستىدىكى توپ - زەمبىرەكلەرنىڭ ئېغىزلىرى توسۇلۇپ قالغان پېتى دېڭىزلاردىن دېڭىزلارغا ئۇزۇپ يۈرسۇن، دېڭىز دولقۇنلىرى ھۆكۈمرەڭ ئېيتىپ، شالاقلاپ ئۇنىڭ كۆكرەكلىرىگە ئۇرۇلسۇن، دېڭىزنىڭ ئاچچىق سۈلىرى ئۇنىڭغا شاردىلداپ تۆكۈلسۇن،

زەررىلەر چېچىلىۋن، زەررىچىلەر پارچىلىنىپ ئۇنىڭغا نەپەس ئاتا قىلىۋن، ئۇ كېمە تاملىرىنىڭ غاراسلىغىنىنى. ماشىنىلارنىڭ گۈرۈلدىگىنىنى، شامالدا كېمىگە ئەگەشكەن بېلىقئالغۇچلارنىڭ غاقىلدىغىنىنى ئاڭلىسۇن، مەيلى، كېمە ئەڭ يىراقتىكى دېڭىزلارنىڭ ئەڭ يىراق ساھىلىدىكى ئاپئاق شەھەرگە يول ئالسۇن، لېكىن بەرىبىر ئۇ يەرگە ئەمدى ھېچقاچان يېتەلمىگەي...

سېنىڭدىن تىلەيدىغنىم ئەنە شۇ، خالاس. كېچە - كۈندۈز تىلاۋەت قىلىپ، پەقەت شۇنىلا سورايمەن. يارەھمۇ رەھمان، مەغپىرىتىڭدىن چەتتە قويمىغايسەن، كەچۈر، چۆكىكەن كېمىنى تىلاۋەتىمگە قوشتۇم، ئەرزىمەس دېمە. سەن ئۈمىد دەرگاھىسەن. ئاھىمىز دەرگاھىڭغا يېتىپ بارغاي. سەن ھەممىگە قادىرسەن، مېھرىبانسەن، رەھمانسەن، ھەر نەرسىنىڭ بېشى سەندە، ئاخىرىمۇ سەندە. ساڭا يالۋۇرۇپ تۇرىمىز. ھەرقاچان، ھەر يەردە، سېنىڭ دىن نىجاتلىق تىلەيمىز. مەن ئالەمدىن ئۆتكەندە، سېنىڭدىن كىم ئىلتىجا قىلىدۇ، ساڭا كىم يېلىنىدۇ، خۇدايا، مەيلى، شۇ كېمە دېڭىزلىرىڭدا، مەڭگۈلۈك دېڭىزلىرىڭدا چەكسىزلىكلەردىنمۇ نېرىدا ئۇزۇپ يۈرۈۋەرسۇن. ئامىن!»

شۇ كېچىسى راھىبەنىڭ تىلاۋىتى نېمە سەۋەبتىن يەنە ئېسىگە چۈشكەنلىكىنى ئاۋدىي ئۆزىمۇ بىلمەيتتى. ئەگەر ئۇچقۇدۇققا موتسىكلىت مىنىپ كەلگەن قىز ئۇچراپ قالسا، ئۇنىڭغىمۇ شۇ تىلاۋەتنى ئوقۇپ بېرەتتىم، دېگەن ئوي خىيالىدىن لىپ قىلىپ ئۆتتى ۋە كۈلگۈسى كەلدى. ئاۋدىي ئىختىيارسىز كۈلۈپ تاشلىدى - دە، ھە، كاللىسى يوق تەنتەك، دېدى ئۆزىگە ئۆزى ۋە ئۇ قىز خۇددى يولدىن چىقىقان، ۋەتەنسىز ئوغرى - قاراقچىلاردەك كۆۋرۈك ئاستىدا شۇمشىيىپ ئولتۇرغىنىنى

نىمنى كۆرۈپ قالسا، نېمە بولغان بولاتتى، دەپ تەسەۋۋۇر قىلدى. مېنى كىم دەپ قالار، بىراق شۇ ئەھۋالدىمۇ ئۇنىڭغا كېمە توغرىسىدىكى تىلاۋەتنى ئوقۇپ بەرگەن بولاتتىم، دەپ ئويلىدى. ئۇ ئۇنى سەپىي ئۆزىدىن بولغان دەپ ئەمەس، دەيتتى ۋە ھەقلىق بولۇپ چىقاتتى، ئەلۋەتتە. ئاۋدىي مۇشۇ ئەسلىزدا ئۇنىڭ كۆزىگە كۆرۈنۈشتىن نومۇس قىلسىمۇ، لېكىن، بەرىبىر ئۇنى بەكمۇ كۆرگۈسى كەلگەنىدى...

ئاۋدىي تاڭ سۈزۈلگۈچە كۆزۈك ئاستىدا ئولتۇردى، چۆل پويىزلىرى ئۇنىڭ بېشىدىن تارىقلاپ ئۆتەتتى. لېكىن ئۇ ھەممىدىن كۆپرەك چاپارمەنلەرنى ئويلايتتى. ئۇلار قەيەردىكىن؟ ھازىر نېمە قىلىشۋاتقانىمۇ؟ جالپاق - سازدىن ئۆتۈشۈۋالغاندۇ، يولدا كېتىشىۋاتقاندۇ. پېتروۋخا، لىيۇنكا ۋە باشقىلار ھازىر قەيەردە؟ خۇددى ئالۋاستىدەك تۇتۇق بەرمەيدىغان گرىشانچۇ؟ ئاۋدىي قاتتىق خاتالىقىغا يول قويغانلىقى، يېڭىلگەنلىكى ئۈچۈن ئەمدى قاتتىق ئېچىندى. گرىشان ئۇتتى، ئۇنىڭ جنايى ئىشى تەنتەنە قىلدى، ھەممە ئىش بەكمۇ ياماق نەتىجە بىلەن ئاخىرلاشتى. شۇنداق بولسىمۇ، ئاۋدىي ماڭا شۇ كۈنلەردە بېشىدىن ئۆتكەن سىناقلارنىڭ بىكار كەتمىگەنلىكىنى چۈشەندى. بۇلارنىڭ ھەممىسىنى كۆرۈشى كېرەك ئىدى. ئۇ چاپارمەنلەرنى خەتەرلىك يولدىن قايتۇرالمىدى، لېكىن گېۋىتتە چىقىرىش ئۈچۈن قىزغىنلىق ماتېرىياللارنى توپلىدى، ئۇ بۇ ماتېرىياللارنى پېشانە تەرى بىلەن تاپتى.

شۇنىڭغا ئوخشاش مۇلاھىزىلەر ئاۋدىيغا خېلى تەسەللى بېرەتتى، لېكىن لىيۇنكىغا بەكمۇ ئىچى ئاغرىيتتى. ئۇنى توغرا يولغا سېلىشى مۇمكىن ئىدى، لېكىن ئۇلگۈرەلمىدى.

ئاۋدىي موينىقۇم چۆللىرىدە كۆرگەن ۋە بېشىدىن كەچۈرگەنلە-

رەنى بىر ـ بىرلەپ خىيالىدىن ئۆتكۈزدى. بۆرىلەرگە يولۇققىنى، كۆك يالىلىق بۆرىنىڭ بېشىدىن ئوقىتەك سەكرەپ ئۆتكىنىنى ئەسلا ئۆزىگە زىيان يەتكۈزمىگەنلىكى يادىغا چۈشتى. يۈ بىر ئاجايىپ ئىش، تولىمۇ غەلىتە ھادىسە. بۆرىنىڭ ئوت چاقناپ تۇرغان ئەقىللىق كۆك كۆزلىرى ئۆمۈرۋايەت ئۇنۇتۇلماس يادىدىن چىقمايدۇ.

تۆمۈر يول ئۇستىدە قۇياش يەنە پارلاپ، ھايات ئۆزىنىڭ يېڭى چەمبىرىكىنى كەردى. كېچىدىكى ناتونۇش يامغۇردىن كېيىن چۆل ياشناپ كەتكەندى. ھاۋا تېخى سالقىن بولۇپ، چەكسىز كەتكەن پاك ۋە كۆك چۆل ئاسمىنىدا تورغايلار بەخۇدۇك سايرىشاتتى. بۇ يەرلەردىن يىراق ـ يىراقلاردا قاينام تۇرغان ھايات تۇغرىسىدا دېرەك بېرىپ، پويىزلار چۆلنىڭ ئۇ چېتىدىن بۇ چېتىگە ئالدىرىشاتتى.

كېچىسى ئاسماندىن ياغقان ساخاۋەتلىك سۇ تۆپەيلىدىن، چۆل سەھەرىدە ئاجايىپ گۈزەللىك ۋە ئۇيغۇنلۇق ھۆكۈم سۈرەتتى.

قۇياش ئېگىز ئۆرلەپ، قىزدۇرۇشقا باشلىغاندا، ئاۋۇدىي كىيىملىرىنى قۇرۇتماقچى بولدى. ئۇ كىيىم ـ كېچەكلىرىنى يېشىۋېتىپ قورقۇپ كەتتى: كىيىملىرى جۇل ـ جۇل بولۇپ كەتكەندى، مۇشۇ ئەھۋالدا ئادەملەرنىڭ كۆزىگە كۆرۈنگەندىن ئۆلۈپ كەتكەن ياخشى ئىدى. بەدىنىگە بولسا، قارىغىلى بولمايتتى. ساق يېرى يوق، ھەممىلا يېرى ھۆررەك، ئىششىق ۋە جاراھەت ئىزلىرى بىلەن قاپلانغانىدى. ھېلىمۇ ياخشى، يېنىدا ئەينەكسى يوق ئىكەن، بولمىسا ئۆزىگە قاراپ قورقۇپ كەتكەن بولاتتى. لېكىن ئەينەكسىزمۇ ئۇنىڭغا ھەممىسى ئېنىق ئىدى، يۈزىگە قولىنى تەگكۈزۈپ چۆچۈپ كەتتى. بۇنىڭدىنمۇ بەتتەر بولۇشى مۇمكىن ئىدى، دەپ ئۆزىگە ـ

ئۆزى تەسەللى بېرەتتى ئۇ، ھەر ھالدا تىرىك قالدى. شۇنىڭ ئۈزىلا تەڭدىشى يوق بەخت ئەمەسمۇ.

كۆۋرۈك تېگىدە يېشىنىۋېتىپ، يەنە بىر نەرسە ئۇنىڭ كۆڭلىنى خىرە قىلدى: پاسپورتى يىلەن ئازراق پۇلى پۈتۈنلەي كاردىن چىققانىدى. يىقىلغاندا پاسپورت پۈكلىنىپ كەتكەن بولۇپ، يامغۇردا تونۇغۇسىز ھالغا كېلىپ قالغانىدى. پەقەت يىگىرمە بەش سومىلۇق پۇلدىن بىرى، ئون سومىلۇق پۇلدىن بىرىلا كارغا كېلەتتى. ئاۋدىي شۇ پۇللار بىلەن موسكۋاغا ۋە ئۇ يەرىدىن پرىئوكسكىغا يېتىۋېلىشى كېرەك ئىدى.

ئاۋدىي كاللىستراتوۋنى كۆڭۈلسىز ئويلار چۇلغىۋالدى. ئۇ دىنىي مەكتەپتىن قوغلانغاندىن كېيىن مۇشكۈل ئەھۋالدا تۇرمۇش كەچۈردى. ھەدىسى ۋارۋارانىڭ رازىلىقىنى ئېلىپ، كونا پىئانىنونى ساتتى. ۋارۋارا بالىلىق چاغلىرىدا شۇنىڭدا پىئانىنو چېلىشنى ئۆگەنگەنىدى. كومىسسىيون دوكىنىدا پىئانىنونى ھازىر مۇنداق مۇزىكا قورالىغا قىزىقىش يوق، ئۇلار ھەممە جايدا تولۇپ يېتىپتۇ. ھەتتا كونا ئۇنىئالىغۇلارنى قويغىلىمۇ جاي چىقمايدۇ، پىئانىنونى قەيەرگە سىغدۇرىمىز، دېيىشىپ يېرىم پۇلغا ياھالاشتى. ئامال بولمىغاچقا، رازى بولماي بولمىدى. مانا ئەمدى چۆنتىكىدە يارماقنىڭ سۇنۇقىمۇ يوق. ئەگەر ياخشىسى، بۇ ھەقتە باش قاتۇرماسلىق كېرەك.

يېڭى بىر كۈن باشلاندى، بۇ، ياشاش كېرەك ئىكەنلىكىدىن دېرەك بېرەتتى. تۇرمۇش دولقۇنلىرى خىيالپەرەس ئاۋدىي كاللىستراتوۋنى يەنە كېكىردىكىدىن ئالدى.

ئۇ كېچىچە كۆۋرۈك ئاستىدا ئولتۇرۇپ ئويلاپ چىقتى. ئەمدى بۇ يەردىن قانداق قۇتۇلۇشنىڭ چارىسىنى ئىزدەش كېرەك ئىدى، بۇنىڭدىن سىرت تورسقىنىڭ غېمىنى قىلىپ مىسسىمۇ بولمايتتى.

شۇ چاغدا ئاۋدىغا ئاھ-ئۇپ باشلاپ بارغىنى. كۈن يورۇغاندىن كېيىن، ئۇ پاناھلىنىپ ئولتۇرغان كۆۋرۈك تېگىنىڭ ئات ـ ئۇلاغ يولى ئىكەنلىكى مەلۇم بولدى. بۇ يولدىن ماشىنىلار ئاندا ـ ساندا قاتناپ قالىسمۇ ئەجەب ئەمەس. ئۆتكۈنچى ماشىنىلارنى كۆتەي دېسە، يەنە قانچىلىك ئولتۇرۇشقا توغرا كېلىدىغانلىقىنى خۇدا بىلىدۇ. ئاۋدىي ئەڭ يېقىن ئاچالغىچە پىيادە مېڭىپ بېرىش قارارىغا كەلدى. ئۇ يەردىن بىر ئامال قىلىپ جالپاق ـ سازغا يېتىۋالار. ئاۋدىي يولغا چۈشۈش تەرەددۇتىدە ئەتراپقا سەپسېلىشقا باشلىدى: بىرەر تال تاياق تېپىلىپ قالسا، يولدا ئۇنىڭغا خېلى مەدەت بولاتتى. پويىزدىن يىقىلىغاندا ئوڭ تىزى زەخىملىنىپ، ئىششىپ كەتكەن بولۇپ، ئەمدى قاتتىق ئاغرىماقتا ئىدى. ئۇ ئەتراپىغا ئالاقزادىلىك بىلەن قاراۋېتىپ، كۆلۈپ تاشلىدى: «پېترۇخا مېنى بابلاپ ئۇرغان تاياقنى گرىشان تاشلۇەتكەن بولسىچۇ؟» تاياق تېپىلمىدى. شۇ ئەسنادا چۆلنىڭ ئىچىدىن كۆۋرۈك تەرەپكە بىر ماشىنىنىڭ كېلىۋاتقانلىقى كۆرۈندى.

بۇ يۈك ماشىنىسى ئىدى، كابىنكىدا شوپۇرنىڭ يېنىدا بالا كۆتۈرۈۋالغان بىر ئايال ئولتۇراتتى. ماشىنا دەرھال توختىدى. شوپۇر ــ قارامتۇل يۈزلۈك قازاق يىگىتى كابىنكىنىڭ يېرىم ئوچۇق تۇرغان ئەينىكىدىن ئاۋدىيىنى قىزىقىپ تاماشا قىلدى.

ــ ھە، يىگىت، لولىلار كالتەكلەشتىمۇ سېنى؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ياق، لولىلار ئەمەس، ئۆزۈم پويىزدىن يىقىلىپ چۈشتۈم.

ــ مەست ئەمەسمۇسەن؟

ــ مەن ئومۇمەن ئىچمەيمەن.

شوپۇر بىلەن ھېلىقى ئايال ئۇنىڭغا ئېچىنىپ، ئۇنىڭلا

قازاقچه گەپلىشىشكە باشلىدى. ئۇلار «بىچارە» دېگەن سۆزنى جىق تەكرارلاشتى.

— ھەي، ماكا قارا، ماشىنىغا چىق. بىز جالپاق ـ سازغا كېتىپ باريمىز. بولمىسا، چۆلدە يالغۇز ئۆزۈك ئۆلۈپ قالىسەن، بىچارە. بۇ يولدا ماشىنىلار كۆپ ماكىمايدۇ.

ئاۋدىنىڭ گېپىغا بىر نەرسە غىق قىلىپ تىقىلدى، ئۆزىنى يىغلاپ تاشلاشتىن زورغا توتۇۋالدى، كىچىك بالىلاردەك خۇشال بولۇپ كەتتى.

— رەھمەت، بۇرادەر، — دېدى ئۇ قولىنى كۆكسىگە قويۇپ، — مەنمۇ سىزدىن مېنى ئالغاچ كېتىڭ دەپ سورىماقچى بولۇۋاتاتتىم. ماكا لايۋاتىمەن، پۇتۇم چاتاق. رەھمەت.

شوپۇر پەسكە چۈشۈپ ئاۋدىنىڭ ماشىنىغا چىقىشىغا ياردەملەشتى.

— قېنى، بۇ ياققا كەل، ماشىنىغا چىقىرىپ قويايلى، بىچارە. قورقما، چىقىۋەر. ئۈستىدە يۇك بار، سوۋخۇزنىكى. بارغۇچە يۇمشاققىنا ئولتۇرىسەن. تاماكا چەكمىسەڭلا بولدى.

— مەن ئۇمۇمەن چەكمەيمەن. خاتىرجەم بولۇڭ، — جىددىيلىك بىلەن ئىشەنمەيدى ئۇنى ئاۋدى، — مەن ئاخشام يامغۇردا قېلىپ تازا سۇغا چىلاشتىم. بۇ يەر ئىسسىق ئىكەن...

— مەيلى، مەيلى! مۇنداقلا دەپ قويدۇم. دېمىگىنى ئال، بىچارە.

ئايال كابىنكىدىن بېشىنى چىقىرىپ شوپۇرغا ئاللىنېمىلەرنى دېدى.

— خوتۇنۇم سوراۋاتىدۇ، قورسىقىڭ ئاچتۇر؟ — چۈشەندۈردى شوپۇر كۈلۈمسىرەپ.

— بەكمۇ ئاچ! — ئوچۇقىنلا ئېيتتى ئاۋدى، — رەھمەت. يېگۈدەك بىرەر نەرسە بولسا بېرىڭ، ئۆلگۈچە ئۇنتۇمايمەن.

ئاۋدىنىڭ نەزەرىدە بىرەر قاچا قوي سۆتى بىلەن ئوچاقتا پىشۇرۇلغان، ھىدى گۈپۈلدەپ ئۇرۇپ تۇرغان ئاپئاق نان كېچىچە تارتقان ئازابلىرى ئۇچۇن خۇدانىڭ ئۆزىگە قىلغان ئىلتىپاتى بولاتتى.

ئاۋدي تاماقنى يەپ بولۇپ، ماي ۋە تېرە پۇرمقى بۇخسۇپ تۇرغان، قوي يۇڭى تىقىلغان خالتا ـ تاغارلار ئۇستىدە ئۇخلاپ قالدى. ماشىنا ئاخشامقى قاتتىق يامغۇردىن كېيىن گۈزەللىشىپ كەتكەن چۆللىنى بويلاپ توختىماستىن كېتىپ باراتتى. ساقىيىدىغان كېسەل تېڭىپقا دۇچ كەلگىنىدەك، بۇ يول ئاۋدىغا شىپا بولدى.

ئۇ ماشىنا توختىغاندا كۆزىنى ئاچتى.

ـــ كەلدۇق. سەن نەگە بارىسەن؟ ـــ دېدى شوپۇر پەسكە چۈشۈپ، ـــ ھوي يىگىت، تىرىكمۇ سەن؟

ـــ تىرىك، تىرىك! رەھمەت، ـــ جاۋاب بەردى ئاۋدي، ـــ جالپاق ـ سازغا يېتىپ كەلدۇقمۇ؟

ـــ ھەئە، ئىستانسىغا كەلدۇق. بىز ئەمدى خام ئەشيا ئامبىرىغا بارىمىز.

ـــ مېنى قۇتقۇزدىڭىز، يەنە بىر مەرتىۋە رەھمەت. ئايالىم ئىزغىمۇ چوڭ رەھمەت. نېمە دەپ مىننەتدارلىق بىلدۈرۈۋ-شۇمنى بىلمەيۋاتىمەن.

ئاۋدي شوپۇرنىڭ يارىدىمىدە كوزۇپتىن چۈشۈۋېتىپ، ئاغرىق ئازابىدىن ئىكراپ تاشلىدى.

ـــ ئەھۋالىڭ بەكمۇ چاتاق، بىچارە. دوختۇرخانىغا بار، ـــ مەسلىھەت بەردى شوپۇر، ـــ بىرەر تاياق بولغان بولسا، ئىشىك خېلىلا ئاسانلىشاتتى.

ئاۋدي ۋوگزالغىچە يېرىم سائەت ئاسقاقلاپ باردى. ھېلىمۇ ياخشى، يولدا ياتقان تاختاي پارچىسىنى ئېلىۋالغان-

كەن، ئۇنىڭدىن قولتۇق تاياق ئورنىدا پايدىلاندى، مېڭىشى خېلىلا يېنىكلەشتى.

تۆمۈرىيول رېلىسلىرى، كۆتۈرمە كۆۋرۈكلەر، چوڭ، كۈچلۈك چىراغلار، يۈك كرانلىرى، كېمىلىرى - كېتىۋاتقان پويىزلار، ۋوگزال مەيدانى، ئومۇمەن، پۈتۈن ئىستانسا شەھەرچىسى ئۇستىدە كانايلاردىن بۇيرۇقلار، كۆرسەتمىلەر، ئىلانلار يېڭە رايىتتى، چۆلدە تۈرلۈك پاراۋوزلار گۈدۈك چالاتتى، يولۇچىلار پويىزلىرىنىڭ كەلگەن - كەتكىنى خەۋەر قىلىنىپ تۇراتتى. خىلۋەت يەردىن كېمىلىرىگا قاچىغان ھايات دەرۋۇ بىلىندى. ئەتراپتىكى ئادەملەر ئۆزلىرىنىڭ ئىش - تەشۋىشلىرى غېمىدە يۈگۈرۈشۈپ يۈرەتتى. جالپاق - سازنى تۈركستانىنىڭ ئەڭ چوڭ بېكەتلىرىدىن بىرى دەپ ھېسابلىشى بىكار ئەمەس ئىدى.

چۆنتەكتىكى بار - يوقى ئوتتۇز بەش سوم بىلەن قانداق قىلىش. قايسى پويىزدا كېتىشنى بىلمەي ئاۋدىيىنىڭ بېشى قاتقانىدى. ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟ موسكۋاغىچە قاتتىق ئورۇندۇقلۇق ۋاگوننىڭ بىلىتى ئوتتۇز سوم ئىكەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە بىلەت بولسىچۇ تېخى. بىلەت ئالسا جېنىنى قانداق باقىدۇ؟ پۇتى بۇ ئەھۋالدا، جاراھەتلىرىچۇ؟ دوختۇرخانىغا بېرىشى كېرەكمۇ ياكى دەرھال جۆنەپ كېتىشى كېرەكمۇ؟ ئاۋدىي خىيالغا چۆمگەن پېتى ئادەم بىلەن تولغان، تىنجىق بېكەت بىناسى ئىچىدە ئاقساقلاپ مېڭىپ يۈرەتتى. ئۇنىڭ جۇل - جۇل بولۇپ كەتكەن، يىرتىق كىيىم - كېچەكى، كۆرۈمسىز بولۇپ كەتكەن ئەپتى - بەشىرىسى، تاينىپ كېتىۋاتقان چىرىك تاختىيى ئادەملەرنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە تارتتى، ھەممە ئۇنىڭغا ئەجەبلىنىپ كۆز تاشلىماقتا ئىدى. ئاۋدىي پويىزلارنىڭ قوزغىلىش ۋە يېتىپ كېلىش جەدۋىلى ئېسىلغان

مەيدانغا چىققىنىدا، ئۆزىنى ساقچى خادىمى كۆرسىتىۋاتقانلىقىنى بايقىدى.

— قېنى، توختىغىنا، ئەي يىگىت! — توختاتتى ئۇنى ساقچى يېقىنلاپ كېلىۋېتىپ. ئۇنىڭ جەھلى بىلەن قەتئىي قاراشلىرى ياخشىلىقتىن دېرەك بەرمەيتتى، — بۇ يەردە نېمە قىلىپ يۈرىسەن؟ كىم بولىسەن؟

— مەنمۇ؟

— ھەئە، سەن.

— پويىزغا چىقماقچىمەن، جەدۋەلگە قاراۋاتىمەن.

— ھۆججەت بارمۇ؟

— قانداق ھۆججەت؟

— ئاددىي ھۆججەت: پاسپورت، گۇۋاھنامە، ئىشلەيدىغان ئورنۇڭنىڭ ئىسپىراپكىسى.

— بار، مەن پەقەت...

— قېنى، كۆرسەت.

ئاۋدىي تىلىنى چاينىدى.

— بىلەمسىز، يولداش، بۇ مەن، يولداش، يولداش...

— يولداش لېيتېنانت، — دېدى غەشلىكى كەلگەن ساقچى.

— مەن، يولداش لېيتېنانت، شۇنى دېمەكچىدىمكى...

— نېمە دېمەكچى بولغانلىقىڭنى كىيىن بىلىۋالىمىز. ھۆججەتلىرىڭنى چىقار.

ئاۋدىي تېنەپ ـ تەمتىرىگەن پېتى يانچۇقىدىن پۈكلىشىپ تونۇغلى بولمايدىغان ھالغا كەلگەن پاسپورتىنى چىقاردى.

— مانا، — دەپ ئۆزاتتى ساقچىغا، — پاسپورتۇم...

— پاسپورتۇم! — ساقچى ئاۋدىيغا ئاچچىقى بىلەن قارىدى، — سەن نېمىشقا مېنى كولىدۇرلىتىسەن؟ پاسپورت دەيدا تېخى! مە، ئال، ئۆزۈڭگە مۇكاپات. مەن بىلەن بۆلۈمگە

بارسەن. كەلكىنى شۇ يەردە ئېنىقلايمىز.

— مەن ئاخىر، يولداش لېيتېنانت... — ئاۋدىي ئۆزىنىڭ ناچار ئەھۋالىدىن، تاينىپ تۇرغان تاختىيىدىن، ئەترايىغا بىر - بىرلەپ توپلىشىۋاتقان بىكارچىلاردىن خىجالەت بولۇپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — مەن، بىلەمسىز، گېزىت ئىشى مۇخبىرىمەن.

— سەن تېخى مۇخبىرمۇ! — ساقچىنىڭ تاقىتى تاق بولدى. نەزەردە ئۇنى ئوچۇقتىن - ئوچۇق ۋە يۈزسىزلەرچە كولدۇرلىتىۋاتقاندەك تۇيۇلدى، — ھە، قېنى، بۇ ياققا ماڭ، مۇخبىر!

توپلانغان تاماشىچىلار ماڭاق قىلىپ كۈلۈشتى.

— تاپقان گېپىنى قاراڭ، مۇخبىرمىش!

— بەلكىم تېخى تاشقى ئىشلار مىنىستىرىمەنمۇ دەيدىغانسەن؟

ئاچچىقى كەلگەن لېيتېنانتنىڭ كەينىدىن مېڭىپ، پويىز كۆتۈش زالىدىن ئۆتۈشكە توغرا كەلدى. ئەمدى ئاۋدىيغا كىم دۇچ كەلسە، شۇ قايرىلىپ قارايتتى. بىر - بىردىگە پىچىرلىشاتتى. يوغان ياغاچ ئورۇندۇقتا يۈك - تاقلىرى بىلەن ئورۇنلىشىۋالغان ئادەملەرنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقىنىدا، ئاۋدىيىنىڭ قولىقىغا ئۆزۈك - ئۈزۈك سۆزلەر كىردى:

كىچىككىنە قىزچاق: ئاپا، ئاپا، قاراڭ، بۇ كىم؟

ئايال: ۋاي، جېنىم بالام، بۇ قاراقچى. كۆردۈڭمۇ، ئۇنى ساقچى تاغاڭ تۇتۇۋاپتۇ.

ئەركىشى: بۇنىڭ نەرى قاراقچى، پېتەك ئوغرىسى، يانچۇقچى. دەل شۇنىڭ ئۆزى.

ئايال: ۋاي، بولدى قىلغىن، مىشا. كۆرۈنۈشى شۇنداقتۇر بىچارىنىڭ، خالىيراق ھايدا يولۇقۇپ قالىدىغان بولساڭ. ئۇ سېنى سويۇۋېتىشتىن يانمايدۇ...

لېكىن ئاۋدىي ئۇچۇن ئەڭ دەھشەتلىك بولغان، كۆتۈلمىگەن ئىش تېخى ئالدىدا ئىدى. لېيتېنانتنىڭ كەينىدىن ژوگزال يېنىدىكى سانسىز ئۆيلەردىن بىرىگە قەدەم تاشلىغان ئاۋدىي ئۆزىنى ساقچى ئىدارىسىنىڭ دېرىزىسى مەيدانغا قارىغان چوڭ بۆلۈمىدە كۆردى. ئۇستەل يېنىدا ئولتۇرغان ئۇنۇڭ كىچىك رەڭ ساقچى خادىمى لېيتېنانتنى كۆرۈپ، ئورنىدىن تۇردى.

— ھەممە ئىش جايىدا، يولداش لېيتېنانت، — دەپ دوكلات قىلدى ئۇ.

— ئولتۇر، بېكبولات. مانا يەنە بىر مېھمان، — دەپ ئاۋدىينى ئىشارەت قىلدى لېيتېنانت، — قارا، شاھزادىلەرگە ئوخشايدۇ! يەنە تېخى مۇخبىرمەن دەيدۇ!

ئاۋدىي ئىچكىرىگە كىرىپ، ئەتراپىغا ھەيران بولۇپ قارىدى ۋە ژارقىرىغىشكە تاسلا قالدى، كۆز ئالدىدا تۇرغان نەرسىدىن شامدەك قېتىپ قالدى. ئىشىكتىن كىرىشتە، سول تەرەپتە، تەكەنلىك سىملاردىن قوپال قىلىپ ياسالغان ۋە بۆلۈمنى پولدىن تورۇسقىچە ئىككى بۆلەككە ئاجراتقان توساق نىڭ كەينىدىكى بۇلۇڭدا خۇددى قەپەسكە سېلىنغان مەخلۇق لاردەك بولۇپ چاپارمەنلەر — نەشە يىغقۇچىلار: پېترۇخا، لېيونكا، ماخاچ، كولە، ئىككى يولۇچى چاپارمەن ۋە يەنە قانداقتۇر باللار — ھەممىسى بولۇپ ئون - ئون ئىككىچە ئادەم ئولتۇراتتى. پەقەت گرىشانلا كۆرۈنمەيتتى. بۇلارنىڭ ئارىسىدا ئوزىي يوق ئىدى.

— باللار، نېمە بولدۇڭلار؟ نېمىشقا بۇ ھالغا چۈشۈپ قالدىڭلار؟ — ئىختىيارسىزلا ئاغزىدىن چىقىپ كەتتى ئاۋدىينىڭ.

چاپارمەنلەر غىڭ قىلىشمىدى، ھەتتا قىمىرلاپمۇ قويۇشمىدى. ئۇلار توسۇقنىڭ كەينىدە تىقىلىشىپ ئولتۇراتتى، ئۇلارنىڭ چىرايلىرى بەكمۇ ئۆزگىرىپ كەتكەن، شۇمشەيگەن بولۇپ، قاپاقلىرى سېلىق ئىدى.

— تونۇدۇكمۇ ئاغىنىلىرىڭنى؟ — غەلىتە ھەجايىدى ئاچچىقى يامان لېيتېنانت.

— ئەلۋەتتە! — دېدى ئاۋدىي، — بۇلار ھەممىسى بىزنىڭ بالىلار.

— ھە، شۇنداقمۇ تېخى! — ھەيران قالدى لېيتېنانت ئاۋدىيغا دىققەت بىلەن سەپسېلىپ، — نېمە، بۇ ئاغىنەكىلارمۇ؟ دەپ سورىدى ئۇ چاپارمەنلەردىن.

ھېچكىم جاۋاب بەرمىدى. ھەممىسى كۆزىنى يەردىن ئالماي جىم ئولتۇردى.

— ھەي، سەن خەقتىن سوراۋاتىمەن! — جەھلى چىقتى لېيتېنانتنىڭ، — جاۋاب بېرىشمەمسەن؟ مەيلى، كۆرىمىز تېخى. قىزىق تاۋغا چۈشكەن قىسقۇچپاقىدەك سەكرەتمىسەم سەنلەرنى. جىنايى ئىشلار قانۇنىنىڭ ئۈچىنچى ماددىسىغا ئاساسەن، ئىنسان قەدىمى يەتمىگەن جايلارغا ئەۋەتكەن چاغدا، مېنى ئەسلەپ قېلىشىسەن. ئۆزۈكلارنى، ياش دېمەكلار، ياشلىقىڭلارغا قاراپ ئولتۇرمايمىز. ئىلگىرى سوتلانمىغان دېسەكلار، ھە؟ بۇ ھېسابقا ئۆتمەيدۇ. نەق مال بىلەن قولغا چۈشتۈكلار! — ئۇ پولدا چېچىلىپ ياتقان، ئاۋدىيغا تونۇش، نەشە بىلەن تولدۇرۇلغان خالتا ۋە چامادانلارنى كۆرسەتتى. ئۆلارنىڭ بەزىلىرى ئېچىلغان، بەزىلىرى يىرتىلغان بولۇپ، ئۇ يەر-بۇ يەردە نەشىلەر چېچىلىپ ياتاتتى. بۆلۈمنى ياۋايى گىياھنىڭ قاتمىسىق پۇرىقى قاپلىغانىدى. ئۈستەل ئۈستىدىكى تېلېفوننىڭ يېنىدا نەشە سېلىنغان سەرەكگە قاپلىرى ۋە ئەينەك قۇتىلار تۇراتتى، — جاۋاب بەرمىگەنلىكىلار ئۈچۈن كۆرگۈلۈكىلارنى كۆرسىتىپ قويىمەن! خاپا بولۇشىدۇ تېخى! نەق مال بىلەن قولغا چۈشتۈكلارغۇ! — دەپ تەكرارلىدى لېيتېنانت ئەسەبىيلىكى ئېشىپ. ئاچچىقىدا ئۇنىڭ ئاۋازى جاراڭلاپ چىقىشقا

باشلىدى، — مانا، دەلىل! مانا، نەق دەللىلەر! ماڭا سىلەر-
دىن قولغا چۈشكەن ئەپيۇن! — ئۇ نەشە تولدۇرۇلغان
خالتىلارنى پۈتى بىلەن تېپىپ كۆرسەتتى، — شايكاكلاردىن
بىر ئەبلەخ قېچىپ قۇتۇلدى — دە، لېكىن ئۇمۇ مەشەگە،
پەنجىرىگە كېلىپ ئولتۇرىدۇ. ياردەمسىلار. تۇرۇش! تۇر، كىمگە
دەۋاتىمەن! سالپىيىپ ئولتۇرۇۋالغىنىنى قاراڭ! بۇ ياققا قاراپ تىك
تۇرۇش! كۆزۈڭنى ئۈزمە! كىمگە دەۋاتىمەن كۆزۈڭنى ئۈزمە
دەپ! سەن خەقىقە ئوخشاش ياردەمسىلار مېنى ۋاگونىنىڭ
تېگىدىن ئاتتىڭ. مېنىڭدىن رەھىم — شەپقەت كۈتۈشمە ئەمدى!
ئەبلەخلەر، ماڭقىلار، قورالىنىۋېلىشىپتۇ! يەنە نېمە قىلىشماق
چىسەن! سەن خەق بىلەن جېنىمنىڭ باردىچە ئېلىشىمەن.
قانداق ئېلىشىشنى بىلىمەن. ھەممە پويىزلاردا، ھەممە
يوللاردا سەنلەردەك قۇتۇرغان ئىتلارنى تۈتماي قويمايمەن!
مەندىن ھېچنەگە قېچىپ قۇتۇلشالمايسەن! — تەرلەپ —
پىشىپ ۋارقىرايتتى ئۇ، — سەنلەردىن سوراۋاتىمەن، كىم
مۇنۇ ئەسكى چاپان؟ ئۇ مۇخبىرمىش! كىم بۇ رودۇپاي! —
لېيتىنانت ئاۋدېينى قولىدىن تۈتۈپ، پەنجىرە ئالدىغا سۆرەپ
باردى، — ياخشىلىقچە ئېيتىڭلار! ئاغىنەڭلارمۇ؟

ھەممىسى بىردەم جىم بولۇشتى. ئاۋدې چاپارمەنلەرنىڭ
سەتلەشكەن چىرايلىرىغا سەپسېلىۋېتىپ، كۆزلىرىگە زادىلا
ئىشەنگۈسى كەلمەي قالدى. ئاخشاملا چۆلەپە پويىزنى توختاتقان
شۇلارمۇ؟ نەشە چېكىپ، كەيپ سۈرگەن شۇلارمۇ؟ ئۇنى
ئۆلگۈدەك ئۇرۇپ، ۋاگوندىن تاشلىۋەتكەن شۇلارمۇ؟ ھېلىقى
چەبدەس بالىلار شۇلارمۇ؟ ماڭا ئەمدى كەمەرسىز شۇم كىيىپ،
يالغاياغ بولۇپ (ھاجەتكە ئېلىپ چىققاندا قېچىپ كەتە-
سۈن دەپ شۇنداق قىلغان بولۇشى ئېھتىمال)، ھالى

خارابلىشىپ، ئەسكى پەنجىرە ئېچىدە قاپاقلىرى چۈشۈپ ئولتۇرۇپتۇ.

— ئاخىرقى قېتىم سوراۋاتىمەن سەنلەردىن، — دېدى غەزەپتىن بوغۇلۇپ لېيتېنانت، — مەن تۈتۈپ تۇرغان مۇنۇ تەلۋە ئاغىنەڭلارمۇ، ئەمەسمۇ؟

— ياق، ئاغىنىمىز ئەمەس، — غودۇكشىپ ھەممەيلەن ئۈچۈن جاۋاب بەردى پېترۇخا ئاۋدىيغا خالار - خالىماس قاراپ قويۇپ.

— نېمىشقا ئۇنداق دەيسەن، پىيۇتر؟ — ئەجەبلەندى ئاۋدي پەنجىرە تەرەپكە يېقىنلىشىۋېتىپ، — نېمە، مېنى يادىڭلاردىن چىقىرىپ قويدۇڭلارمۇ؟ — تەنە قىلىپ سوردى ئۇ پەنجىرىنىڭ كەينىدىكىلەردىن، — سىلەرگە ئېچىم ئاغرىيدۇ. قانداقلارچە بۇ ئەھۋالغا چۈشۈپ قالدىڭلار؟

— بۇ يەر تەزىيە بىلدۈرىدىغان جاي ئەمەس، — سىلكىپ تاشلىدى ئۇنى لېيتېنانت، — مەن ئەمدى ھەر بىرىڭنى ئايرىم سوراق قىلىمەن، — پوپوزا قىلدى ئۇ چاپارمەنلەرگە، — كىم يالغان ئېيتسا، بەربىر ئاشكارا بولىدۇ، گۇناھى بىر ھەسسە ئېغىرلايدۇ. قېنى، سەن ئېيت، — دېدى ئۇ ماخاچقا.

— بىزنىڭكىلەردىن ئەمەس، — دەپ جاۋاب بەردى تۈكۈرۈك چاپلاشقان لەۋلىرىنى دومسايتىپ.

— ئەمدى سەن ئېيت، — بۇيرۇدى لېيتېنانت لېيۇنكىغا.

— بىزنىڭكىلەردىن ئەمەس، — دېدى لېيۇنكا ۋە ئېغىر خورسىندى.

— بىزنىڭكىلەردىن ئەمەس، — دېدى قوڭۇر چاچ لىق كولە.

ھەممىسى بىر باشتىن ئاۋدىيىدىن تاندى.

قىزىق، چاپارمەنلەرنىڭ بۇ قىلىقى ئاۋدىينىڭ كۆڭلىگە

تەگدى. هەممىسىنىڭلا بىر ئىغىزدىن، قەتئىي، ھېچقانداق شۇبھىگە ئورۇن قالدۇرماي ئۇنىڭدىن ۋاز كەچكەنلىكى ئاۋدي كاللىستراتوۋغا ھاقارەتلەنگەن ۋە خورلانغاندىنمۇ بەتتەر ئەلەم قىلدى. ئاۋدىينىڭ بىردەمدىلا ئىسىستىمىسى ئۆرلەپ، بېشى يېرىلغۇدەك ئاغرىغىلى تۇردى.

— نېمە بولدى، نېمىشقا مېنى تونۇمايمەن دەيسىلەر؟— گاڭگىرىغان ھالدا سورىدى ئۇ، — ئاخىر مەن...

— گەپ مۇنداق. «نيۇيورك تايمىس» گېزىتىنىڭ مۇخبىرى، — لېيتېنانت ئۇنى مازاق قىلىپ توختاتتى، — كۆپ سۆزلىدىڭ، يېتەر. «ئاخىر مەن»، «ئاخىر سەن». بولدى بەس. بېشىمنى ئايلاندۇرما. سېنىڭسىزمۇ ئىشىم چېچىمدىنمۇ تولا تۇرۇپتۇ. كەت بۇ يەردىن، تولا پۇتلىشىۋەرمە. بۇلار بىلەن كارىڭ بولمىسۇن. ئۇلارغا قارىتا قانۇن بار. شەپقەتسىز قانۇن. ئۇلار زەھەرلىك چېكىملىكلەرنى تارقاتقىنى ۋە ساتقىنى ئۈچۈن دەرھال جازاغا تارتىلىدۇ. ئۇلار بىلەن دېيىشىدىغان گېپىمىز قىسقا. سەن، مۇخبىر ئاداش، تېزرەك بۇ يەردىن قۇيرۇقۇڭنى خادا قىل. كەت، ئىككىنچى كۆزۈمگە كۆرۈنمە.

ئارىنى جىمجىتلىق باستى. ئاۋدي كاللىستراتوۋ ئىغىرلىقىنى بىردەم ئۇ پۈتىغا، بىردەم بۇ پۈتىغا سېلىپ تۇراتتى، كېتىشكە ئالدىرىمايتتى.

— سەن يولداش لېيتېنانتنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىدىڭمۇ؟ — دېدى شۇ چاغقىچە ئاللىقاندىق قەغەزلەرنى تولدۇرۇش بىلەن مەشغۇل بولۇۋاتقان ساقچى، — ئەس - ھوشۇڭنىڭ بارىدا بۇ يەردىن كەت. رەھمەت دېگىن - دە، چىقىپ كېتىشۈەر.

— سىزدە مۇنۇ ئىشكىنىڭ ئاچقۇچى بارمۇ؟ — دەپ سورىدى ئاۋدي تۆمۈر ئىشىككە سېلىنغان قۇلۇپنى كۆرسىتىپ.

— نېمه قىلسەن؟ بار، — دەپ جاۋاب بەردى لېيتېنانت ئاۋدېنىڭ نېمىشقا بۇنداق سوردىغىنى چۈشىنەلمەي.

— ئۇنداق بولسا ئىشكنى ئېچىڭ، — دېدى ئاۋدي.

— يەنە نېمىنى خالايسەن؟ سەن كىم! — دەرغەزەپ بولدى لېيتېنانت، — جېنىڭدىن تويدۇڭمۇ؟!

— مېنى دەرھال پەنجىرە ئېچىگە تاشلىشىڭىزنى سورايمەن. جايىم شۇ يەردە! — ئاۋدېنىڭ يۈزى لاۋۇلداپ يانا تتى. ئۇنىڭ قاتتىق ئەسەبىيلىكى يەنە تۇتقانىدى. ۋاگوندا نەشىنى سىرتقا چاچقىنىدا دەل مانا شۇنداق بولغانىدى، — مېنى قاماقتا ئېلىشنى ۋە سوت قىلىشنى تەلەپ قىلىمەن! — دەپ ۋارقىرىدى ئاۋدي، — مەنمۇ مانا شۇ ئاداشقان بەدبەختلەرنىڭ بىرىمەن! دۇنيا رەزىللىك ۋە يامانلىقلارغا تولۇپ كەتتى! خۇددى ئۇلاردەك مەنمۇ جاۋابكار- مەن. مەنمۇ نەشە يىغقانمەن. ئىشكنى ئېچىڭ، مەن ئۇلار بىلەن بىللە ئولتۇراي. سوتتا ئۇلار جىنايىتىم بارلىقىنى تەستىقلىشىدۇ! گۇناھلىرىمىزغا توۋا قىلىمىز. دىلىمىز پاك بولىدۇ...

ساقچى شۇ چاغدا قەغەزلىرىنى بىر ياقتا يىغىشتۇردى - دە، ئورنىدىن دىككىدە تۇردى.

— بۇ قىيىقىزىل ساراڭكەنغۇ. يولداش لېيتېنانت، قاراڭ ئەپىت - بەشىرىسىگە. ساراڭلىقى مانا مەن دەپ چەمپ تۇرۇپتۇ.

— ئەقىل - ھوشۇم جايىدا، — دەپ ئېتىراز بىلدۈردى ئاۋدي، — مەن ئۇلار بىلەن تەڭ جازاغا تارتىلىشىم كېرەك! ساراڭ بولۇپ نېمە قىپتىمەن؟

— شاشما. شاشما، — لېيتېنانت ئىككىلەندى. ئۇ ئېغىر

قاتناش ساقچىسى خىزمەتىدە شۇنچە يىللار ئىشلىگەن بولسىمۇ، بۇنداق تەنتەكلىكنى ئەمدى كۆرۈشى ئىدى، بۇ ئەھۋالنى كىمگىلا دېسە زادىلا ئىشەنمەيتتى.

ئارىغا سۈكۈت چۈشتى. شۇ پەيتتە كىمدۇر بىرى ھۆكۈرەپ يىغلىۋەتتى. بېشىنى تامغا قارىتىۋالغان لىۋنكا يىغلىماقتا ئىدى. پېترۇخا ئۇنىڭ ئاغزىنى يۇمۇشقا ئۇرۇنماتتى، قۇلىقىغا بىر نېمىلەرنى دەپ پوپوزا قىلاتتى.

— گەپ مۇنداق، يولداش، — دېدى لېيتېنانت كۈتۈلمىگەندە يۇمشاقلىق بىلەن ئاۋدىيغا، — يۇر، سىرتقا چىقايلى، ماڭا ھەممىنى بىر باشتىن سۆزلەپ بېرىسەن. قېنى چىقايلى. ماڭ، ماڭ، راست دەۋاتىمەن.

ئۇلار يەنە يولۇچىلار تىقىلىپ كەتكەن كۈتۈش زالىغا چىقتى. لېيتېنانت ئاۋدىينى بوش ئورۇندۇقىغا باشلاپ كېلىپ ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى، ئاندىن ئۆزىمۇ ئۇنىڭ يېنىغا ئولتۇردى.

— سېنىڭدىن ئىلتىماس قىلىمەن، يولداش، — دېدى ئۇ دوستانە بىر سەممىيەت بىلەن، — بىزنىڭ ئىشىمىزغا كاشىلا بولما. مۇبادا مېنىڭدىن ئۆتكەن بولسا كۆڭلۈڭگە ئالما. ئىشىمىزنىڭ ئۆزى شۇنداق، تولىمۇ قىيىن. ئۆزۈڭمۇ كۆردۈڭغۇ. ئۆتۈنۈپ قالاي، باريدىغان يېرىڭگە كەت. سەن ئازادسەن. بىزنىڭ ئالدىمىزغا باشقا كەلمە. چۈشەندىڭمۇ؟

ئاۋدىي ئەھۋالىنى قانداق چۈشەندۈرسەم، تۈتۈلغان چاپارمەنلەر توغرىسىدىكى پىكىر ۋە مۇلاھىزىلىرىنى قانداق بايان قىلسام بولىدىكىن دەپ ئويلاۋاتقاندا، لېيتېنانت ئورنىدىن تۇردى ـ دە، ئادەملەر ئارىسىدىن يېرىپ ئۆتۈپ كېتىپ قالدى.

يولۇچىلار بىكارچىلىقتا ئاۋدىيغا يەنە ھەيرانۇ ھەس

بولۇپ قاراشقا باشلىدى: ئۇ تۇرلۇك ـ تۇمەن ئادەملەر توپ لاشقان توپ ئىچىدىمۇ ئاتنىڭ قاشقىسىدەك كۆزگە چېلىقىپ تۇراتتى. كىيىم ـ كېچەكلىرى يىرتىلغان، يۈز ـ كۆزلىرى كۆكەرگەن، قولتۇقىغا تاختاي قىستۇرۇۋالغان ئاۋدىي ئادەملەرنىڭ غەشلىكىنى كەلتۈرۈپ، نەپرىتىنى قوزغايتتى، يەنە كېلىپ، ئۇنى ساقچى ھېلىلا بۇ يەرگە تاشلاپ كەتكەنىدى.

ئاۋدىينىڭ ئەھۋالى بارغانسېرى يامانلاشتى... ئۇ قاتتىق قىزىشقا باشلىدى، بېشى چىڭقىلىپ ئاغرىيتتى، تۇنۇگۈن بولۇپ ئۆتكەن ۋەقەلەر، كېچىدىكى قاتتىق يامغۇر، باسالماي قالغان پۇتى، ئېغىر جازاغا دۇچار بولغان چاپارمەنلەر بىلەن بايىقى ئۇچرىشىش ئاۋدىيغا ئەمدى ئۆز كۆچىنى كۆرسەتمەكتە ئىدى. ئاۋدىينىڭ بەدىنى كۆيۈشۈپ، تىنماي تىتىرەشكە باشلىدى، پۈتۈن تېنى كۆيۈپ كېتىدىغاندەكلا قىلاتتى. ئۇ شۇمشىيىپ، بوينىنى ئىچىگە تارتىپ ئولتۇراتتى، ئورنىدىن تۇرۇشقا ماجالى يوق ئىدى. قۇرۇپ كەتكۈر قولتۇق تاياق بولسا، پۈتلىرىنىڭ ئاستىدا ياتاتتى.

شۇ چاغدا مۇرىدىمدەك بولۇپ قالغان ئاۋدىينىڭ كۆز ئالدى تۇمان بىلەن قاپلاندى. ئادەملەرنىڭ خىرە كۆرۈنگەن، ھەر ياققا يېيىلىپ سوزۇلۇپ كەتكەن گەۋدىلىرى، چىراي ـ شەكىللىرى يەنە سوزۇلۇپ، مۆكچىيىپ، بىرى ئۈستىگە بىرى قاتلىنىپ كېتەتتى. ئاۋدىينىڭ كۆڭلى ئارامسىزلىناتتى، ئوي ـ پىكرى چىگىشلىشەتتى، نەپەس ئېلىشى بارغانسېرى قىيىنلىشاتتى. ئاۋدىي ئادەمگە تولۇپ كەتكەن، ھاۋاسى تىنجىق ئاشۇ ھەشىمەتلىك زالدا بىر ئۆزىگە كېلىپ، بىر ئۆزىنى يوقىتىپ ئولتۇراتتى. «ۋاي، ئەجەبمۇ قىينىلىپ كېتىۋاتىمەن، ـ دەپ ئويلايتتى ئۇ، ـ ئادەملەرنىڭ مۇناسىۋىتىمۇ غەلىتە بولۇپ كېتىۋاتىدۇ، ھېچكىم ھېچكىمگە لازىم ئەمەستەكلا.

ئەتراپ بوپبوش، ئادەملەرنىڭ بىر - بىرى بىلەن كارى يوق». ئاۋدىي بۇلار بىر پەستىن كېيىن ئۆتۈپ كېتىدۇ، يەنە ھوشۇمغا كېلىمەن، شۇ چاغدا ھېلىقى قاماقتىكىلەرگە بەلكى بىزەر يارىدەمم تېگىپ قالار، دەپ ئۇمىد قىلاتتى. تېخى تۈنۈگۈنلا ئۆزىنى ئۆلگۈدەك ئۇرۇپ، پويىزدىن تاشلىۋەتكىنىنى ئۇ ھازىر ھەتتا ئەسلەپمۇ قويمايتتى. ئەسلىدە، بۇ قەبىھ جىنايەتچىلەر، نادان قاتىللار ئۇنىڭ رەھمىنى ئەمەس، غەزىپىنى كەلتۈرۈشى، ئۇنىڭدا ئىنتىقام ھېسسىنى قوزغىشى كېرەك ئىدى. لېكىن خىيالىپەرەس ئاۋدىي كاللىستراتوۋ ھايات ساۋاقلىرىنى ئۆزلەشتۈرۈشنى خالىمايتتى، بۇ يەردە ھېچقانداق مەنتىقىنىڭ پايدىسى يوق ئىدى. نەشە يىغقۇچىلارنىڭ پاراكەندىچىلىكى ئۆزىنىڭمۇ پاراكەندىچىلىكى ئىكەنلىكىنى ئۇ ئاڭسىز تۇرغە چۈشىنەتتى. بۇ پىدائىي رەھمدىللىك غايىسىمۇ پۈتۈنلەيلا ئۇنىڭ يەڭگىلتەكلىكىدىن كەلگەنىدى. چاپارمەنلەرنى ھالاكەت غاربىدىن قۇتۇلدۇرۇش ئۇنىڭ قولىدىن كەلمىدى، ئۇلارغا ئۆز تەسىرىنى ئۆتكۈزەلمىدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە، ھەممىنى ئەپۇ قىلىۋېرىشمۇ ئاجىزلىق ئالامىتى ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ يەتتى، بۇنداق ئەپۇ قىلىش تېخى قانچىلىك ئېغىر ئاقىۋەتلەرگە ئېلىپ بارار...

لېكىن دۇنيادا، بەربىر، ياخشى ئادەملەر قۇرۇپ كەتكىنى يوق، ژوگزالدىكى يولۇچىلار ئىچىدىنمۇ شۇنداق كىشى تېپىلدى. ئاۋدىيىنىڭ ئۇدۇلىدىكى ئورۇندۇقتا يۆكلىرىنى تۈتۈپ ئولتۇرغان، بېشىنى رومال بىلەن ئورىۋالغان، چاچلىرى ئاقارغان ئايال ئۇنىڭ يارەمگە موھتاج بولۇپ قالغانلىقىنى سەزدى.

— ھەي يىگىت، — دەپ ئانىلارچە مېھرىبانلىق بىلەن سورىدى ئۇ، — مىجەزىڭ يوقمۇ، بالام؟ ئاغرىپ قالدىڭمۇ نېمە؟

— مەجەزىم بوش، لېكىن سىز تەشۋىشلەنمەڭ، — دەپ كۈلۈمسىرەشكە ئۇرۇندى ئاۋدي.

— ۋاي خۇدايىمەي، نېمە بولدۇڭ، بىرەر يەردىن يىقىلىپ چۈشتۈڭمۇ؟ قەزىتماڭ بەك يۇقىرىغۇ، — دېدى ئۇ ئاۋدىنىڭ پېشانىسىگە قولىنى تەگكۈزۈپ بېقىپ، — كۆزلىرىڭمۇ قىزىرىپ كېتىپتۇ. ماڭا قارا، بالام، سەن ھېچنەگە كەتمەي مەشەدە ئولتۇر. مەن بېرىپ سۇرۇشتۇرۇپ باقاي، بەلكى بىرەر دوختۇر تېپىلىپ قالار، ئېھتىمال سېنى بالنېتسدا ياتقۇزۇش كېرەكتۇر. سېنى بۇ ئەھۋالدا قالدۇرغىلى بولمايدۇ...

— بولدى، ئاۋارە بولماڭ، — دېدى ئاۋدي ئۇنىڭغا ھېمى ئىچىگە چۈشۈپ.

— ياق، ياق. سەن بىر يەرگە ئولتۇرۇپ تۇر. مەن ھازىرلا كېلىمەن...

بۇ رەھىمدىل ئايال بالىلىق بىر ئايالدىن نەرسە-كېرەكلىرىگە قاراپ قويۇشنى ئۆتۈندى - دە، نەگىدۇر كەتتى.

ئارىدىن قانچىلىك ۋاقىت ئۆتكەنلىكى ئاۋدىنىڭ يادىدا يوق. ئۇنىڭ مەجەزى بەكمۇ يامانلاشتى. نېمە بولۇۋاتقانلىقىنى ئەمدى پەملىدى: تامىقى قاتتىق ئاغرىۋاتاتتى. ھەتتا تۆكۈرۈكىنىمۇ يۇتالمايتتى. «ئانگىنا بولسا كېرەك» دەپ ئويلىدى ئاۋدي. ئۇ شۇنچىلىك ھالىدىن كەتكەنىدىكى، شۇ يەرنىڭ ئۆزىدىلا پولغا پوكلا چۈشۈپ ياتقۇسى كېلەتتى، تۆپىسىدىن دەسسەپ پېتىقىدىسىمۇ مەيلى ئىدى، پەقەت كۆزىنى يۇمسىلا بولاتتى...

ئاۋدىنىڭ كۆزى ئەمدىلا ئۇيقۇغا ئىلىنگەنىدى، كۈتۈش زالىدىكى خالايىق بىردىنلا ھەرىكەتكە كەلدى، ۋاراڭ - چۇرۇڭ ئاۋازى ئاڭلاندى. ئاۋدي كۆزىنى ئېچىپ، ساقچىلارنىڭ چاپارمەنلەرنى ئېلىپ چىقىۋاتقانلىقىنى كۆردى. ئۇلارنى تۆت

تەرەپتىن ساقچى خادىملىرى ئورۇنلىنىدى. ئاچچىقى يامان لېيتېنانت ئالدىدا بولۇپ، ئادەملەر ئۇنىڭغا يول بوشتىشاتتى، ئۇنىڭ كەينىدىن قوللىرى باغلانغان چاپارمەنلەر كەلمەكتە ئىدى. پېترۇخا، ماخاچ، لېيۇنكا، كولە، ئىككى پارتلاتقۇچى ۋە يەنە ئاللىكىملەر ــ ئون ئادەمنىڭ ھەممىسى بار ئىدى.

ئاۋدىي ئۆزىگە زور بېرىپ، مىڭ مۇشەققەتتە تاختىينى قولتۇقىغا قىستۇردى ــ دە، چاپارمەنلەرنىڭ كەينىدىن ماڭدى. جان ــ جەھلى بىلەن ماڭسىمۇ، مەھبۇسلارنى قوغلاپ يېتەلمىدى. توپلانغان ئالمان ئارىسىدىن ئۇياقتا يېرىپ ئۆتۈش ئاسان ئەمەس ئىدى. لېكىن چاپارمەنلەرنى قانداق ئېلىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ئوچۇق كۆرۈپ تۇردى: ژوگزال ئىشكىنىڭ ئالدىدا ئارقا ئىشكى پەنجىرىلىك ئۈستى يېپىق ماشىنا تۇراتتى، ئىككى ساقچى چاپارمەن بالىلارنى قولتۇقلىرىدىن تۇتۇپ ئىچىگە ئىتتىرمەكتە ئىدى.

ئاخىرىدا ماشىنىغا ساقچى ئولتۇردى، ئىشىك يېپىلدى. لېيتېنانت شوپۇرنىڭ يېنىغا چىقتى. ئاندىن ماشىنا ژوگزال ھەيدانىدىن مېڭىپ كەتتى. خالايىق تۇرۇلۇك تەخمىنلەرنى توقۇيتتى.

ــ قاراقچىلارنى تۇتۇپتۇ.

ــ ھېلىقى ئۆيلەرگە كىرىپ ئادەملەرنى ئۆلتۈرۈپ يۈرگەنلەر شۇلار بولسا كېرەك.

ــ ۋاي، ئەجەبمۇ قورقۇپ كەتتىما!

ــ نەدىكى قاراقچى بولسۇن؟ ئىشتانغا سىيىپ يۈرگەن بالىلارغۇ ھەممىسىلا!

ــ بالا دەيسىنا؟ ھازىرقى بالىلار ئۇچرىغان ئادەمنى ئۆلتۈرۈپ كېتىۋېرىدۇ، ھېچ نەرسىگە قارىمايدۇ.

ــ بۇلار نەشە يىغدىمغۇ بەكگە بالىلار. نەشىگە

كەلگەن. يۈك ۋاگونلىرىدا ھەر كۈنى نەچچىسىنى تۈتىدۇ...
— شۇنچە تۈتقىنى بىلەن تۈگىمەيدۇ بۇلار...
— قانداق زامانلارغا قالدۇق — ھە...

چاپارمەنلەرنىڭ ئاچچىق — ئەلەملىك ۋەقەسى ئەنە شۇنداق تۈگىدى. ئاۋدىينىڭ كۆڭلى بىر خىل ئېيتقۇسىز مەززىسىزلىك بىلەن تولدى...

قەيەردە ئولتۇرغىنىنى ياخشى ئەسلىيەلمەي، ئاۋدي كۆتۈش زالىغا ماڭدى. ئۇ پۈتلىرىنى زورغا سۆرەپ مېڭىپ، بېشى قايغان تەرەپكە كەتمەكتە ئىدى. شۇ چاغدا چاچلىرى ئاقارغان ھېلىقى ئايالغا دۇچ كەلدى.

— ھە، مانا مۇشۇ بالا! — دېدى ھېلىقى ئايال ئاق خالات كىيگەن ھەمشىرىگە، — نەگە كېتىپ قالدىڭ، بالام، ئىزدەۋاتاتتۇق. مانا، ھەمشىرە قىز كەلدى. قىزىپ تۇرغاندەك قىلسەن، يۇقۇملۇق كېسەلمىكىن دەپ ئەندىشە قىلىشۋاتىدۇ.

— ئۇنداق ئەمەس، — ئاۋدىينىڭ ئاۋازى ئاران چىقتى. ھەمشىرە ئاۋدىينىڭ پېشانىسىگە قولىنى تەگكۈزدى.

— ئىسسىتمىسى يۇقىرى، نېمە بولدى؟ سىزدىن پاتقاق پۇرىقى كېلىۋاتىدۇ. ئىچىڭىز سۇرۇۋاتامدۇ؟ — ئاسماقچىلاپ سورىدى ئۇ.

— ياق.

— كېرەك يوق. دوختۇرخانىغا بارايلى. دوختۇر كۆرىدۇ.

— مەيلى، مەن تەييار.

— نەرسە — كېرەكلىرىڭىز نەدە؟

— نەرسە — كېرەكسىم يوق...

Ⅳ

ئاۋدي كاللىستراتوۋنى جالپاق ـ ساز بېكىتىنىڭ كېسەلخانىسىغا ياتقۇزۇشتى. سوغۇق چىراي قازاق دوختۇر ئالىيە ئىسمائىلوۋنا كېسەلنى كۆرۈپ، جىددي هالدا دېدى:

ـــ ئەهۋالىڭىز ياخشى ئەمەس. زەخىم يېگەن پۇتىڭىزنى مۇتەخەسسىس دوختۇر كۆرمىسە بولمايدۇ. كېسەل باشقا ئەزالىرىڭىزغىمۇ تارقىلىپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن، هازىرچە ئانتىبىئوتىك دورىلار بىلەن داۋالاپ تۇرىمىز. لېكىن سىز بېشىڭىزدىن نېمىلەرنى كەچۈرگەن بولسىڭىز، هەممىسىنى ماڭا سۆزلەپ بېرىشىڭىز كېرەك. نېمىشقا قىزىقىپ قالدىكىن دەپ ئويلىماڭ، دوختۇر بولغانلىقىم ئۈچۈن سوراۋاتىمەن...

هاياتتىكى نەچچە يۈزلىگەن ـ مىڭلىغان ئۇچرىشىشلار ۋە ئايرىلىشلار ئىچىدە بەزىدە شۇنداقلىرىمۇ بولىدۇكى، بۇنى خۇدانىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىدىن بولغان دېمەكتىن باشقا ئىلاج يوق. لېكىن بۇنداق ئۇچرىشىشتىن، ئۇمۇمەن، هېچ نەرسە چىقماسلىقىمۇ مۇمكىن، بىراق ئادەم بالىسى بۇنى كېيىنلا چۈشىنىدۇ، شۇ چاغدا ئۇ، شۇ ئۇچرىشىش يوققا چىقسا نېمە بولىدۇ، دېگەن پىكىردىن بىر مەهەل قورقۇپ كېتىدۇ... ئەسلىدە ئۇچرىشىشنىڭ نېمە بىلەن ئاخىرلىشىشى خۇداغا ئەمەس، ئادەملەرنىڭ ئۆزىگە باغلىق بولىدۇ.

ئاۋدي كاللىستراتوۋ دەل شۇنداق ۋەقەنى بېشىدىن كەچۈردى. ئۇچىنچى كۈنى كېسەلخانىغا هېلىقى قىز ئاۋدىيىنى ئىزدەپ كەلدى. ئاۋدي ئۇنى پەقەت ئارزۇلار ئالىمىدىلا كۆرەتتى. چۈنكى، ئۇ قىزنىڭ كىملىكىنى بىلمەيتتى. ئادەم بالىسى دېگەن دۇنيادا نېمە ئارزۇلارنى قىلمايدۇ دەيسىز...

كۈندۈزى تۈرلۈك داۋالاشلاردىن كېيىن كېسەلنىڭ ھارارىتى خېلى پەسلىدى، كېچىدە بولسا ئوتتۇز يەتتىدە ئۇچتىن يۇقىرى كۆتۈرۈلمىدى. لېكىن پۈتمىنىڭ ئىششىقى زادىلا قايتمىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئوڭ قوۋۇرغىسىنىڭ بىرى سۇنغان بولسا كېرەك، رېنتگېنده دەز كەتكەنلىكى مەلۇم بولدى، ئومۇ مەن ئالغاندا، ئاۋدىنىڭ كېسىلى ساقىيىشقا باشلىغان بولۇپ، قاقشىغۇدەك يېرى قالمىغانىدى. ئالىيە ئىسمائىلوۋنا ھەقىقىي دوختۇرلاردىن ئىكەن، ئۇ بىلىم، تەجرىبىلىرى بىلەنلا ئەمەس، پۈتۈن روھى - ئىجتىھاتى بىلەنمۇ داۋالايدىكەن. ئۇنىڭ گەپ - سۆزلىرى، مۇئامىلىسى، داۋالاشلىرى كېسەلنىڭ قەلبىگە ئۇمىد ۋە ئىشەنچ بېغىشلايتتى، كېسەللىكنى يېڭىشىگە مەدەت بېرەتتى. ئۇ كېسەلنىڭ روھىغا دانالىق ۋە ۋەزمىنلىك بىلەن تەسىر كۆرسىتەتتى، بېشىدىن شۇنچە سەۋدالارنى كەچۈرگەن ئاۋدىي ئىنسانلارغا بەزىدە باشقىلارنىڭ غەمخورلۇقى ۋە مېھرىبانلىقى زۆرۈر بولىدىغانلىقىنى قاتتىق ھېس قىلدى. ئۇچۇقنى ئېيتقاندا، ئۇ كېسەل بولۇپ قالغانلىقى ۋە ياخشى دوختۇرنىڭ قولىغا چۈشكەنلىكى ئۈچۈن ھەددىدىن زىيادە سۆيۈندى. دەرەخزارلىق ئارىسىغا جايلاشقان كۆرۈمسىز ۋە جىمجىت بېكەت كېسەلخانىسىدا ئۇ ئۆزىنى شۇنچىلىك خاتىرجەم ۋە ياخشى ھېس قىلماقتا ئىدى.

چوڭ كوچىغا قارايدىغان، ئاپئاق پەردىلەر تارتىلغان دېرىزە ئېچىپ قويۇلغانىدى. ھاۋانىڭ ئىسسىقى ئەۋجىگە چىققان بولۇپ، ياتاقتىكى ئىككى شېرىكى سىرتقا ئايلانغىلى چىقىپ كەتكەنىدى. ئاۋدىي ئۆزى يالغۇز ياتاتتى ۋە پات - پات تېمپېراتۇرىسىنى ئۆلچەيتتى. ئىستېمپېراتۇرا ئۇنىڭ يەنە كۆتۈرۈلۈشىنى زادىلا خالىمايتتى. دېرىزىنىڭ نېرى يېقىدا ئېگىز پاشنىلارنىڭ

تاقۇر ـ تۆقۇرى ئاڭلاندى. كىمدۇر بىرى نۆۋەتچى ھەمشىرە‌دىن ئۇكۇنى سورىدى. كىم ئىكەن؟ ئاۋاز ئاۋدىيىغا تونۇشتەك بىلىندى. ئۇزاق ئۆتمەيلا ھەمشىرە كېسەلخانىنىڭ ئىشىكىنى ئاچتى.

ـــ مانا، مەشھەدە ياتىدۇ.

ـــ سالام! ـــ دېدى قىز، ـــ كاللىستراتوۋ سىزمۇ؟

ـــ مەن، ـــ دەپ جاۋاب بەردى ئاۋدىي ئۆز كۆزلىرىدىكە ئىشەنمەي.

بۇ ئۇچقۇدۇققا موتسكلىت مىنىپ كەلگەن ۋە ئاۋدىينىڭ ئوي ـ پىكرىنى ئوغرىلاپ كەتكەن ھېلىقى قىزنىڭ نەق ئۆزى ئىدى. ئاۋدىي ئۆزىنى يوقىتىپ قويغان بولۇپ، قىزنىڭ گەپلىرى قۇلاقلىرىغا كىرمەيتتى، ئۇ ئوغرۇلۇق بەكمۇ جىق ئويلىغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭ نېمە دەۋاتقانلىقىنى سۆزى ئاغزىدىن چىققاي تۇرۇپلا بىلىۋالاتتى. قىزنىڭ ئىسمى ئىنگا فېدوروۋنا ئىكەن. بۇ يەرگە ئىلمىي ئىش بىلەن شۇغۇللىنىش ئۈچۈن كەلگىنىگە ئۈچ يىل بولۇپتۇ. شۇنىڭدىن بېرى ئالىيە ئىسمائىلوۋنا بىلەن تونۇش ۋە دوست ئىكەن. ئالىيە ئىسمائىلوۋنا ئۇنىڭغا ئاۋدىي توغرۇلۇق ھېكايە قىلىپ بېرىپتۇ، ئىنگا فېدوروۋنا بولسىغا بەكمۇ قىزىقىپتۇ. «سىزنىڭ مەشغۇل بولۇۋاتقان تەتقىقات تېمىڭىزمۇ نەشە بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئىكەن، مەنمۇ موينىقۇم نەشىسىنى تەتقىق قىلىۋاتىمەن، ـــ دەپ نەشىنىڭ ئۆزۈندىن ئۆزۈن لاتىنچە نامىنى ئېيتتى، ـــ شۇنىڭ ئۈچۈن تونۇشقىلى ئالدىڭىزغا كەلدىم... بەلكى سىزگە نەشە توغرۇلۇق بىرەر مەلۇمات كېرەكتۇر دەپ ئويلىدىم...». ئۇنىڭ نەزەرىدە، ئاخبارات‌چىلارمۇ ئىلمىي مەلۇماتلارغا موھتاج ئىدى.

«ۋاي خۇدايىمەي، ئىلمىي مەلۇمات دەۋاتقىنىنى! ئالدىمدا

توساتتىن پەيدا بولۇپ، ھەيرانۇھەس قىلىپ قويىدۇك. سۆزلىرىك قۇلىقىمغا ئەمەس، يۈرىكىمگە ئېغىپ كىرىۋاتىدۇ. كۆزلىرىدىكىنىلا كۆرۈۋاتىمەن. نەزەرىمدە، دۇنيادا باشقا ھېچكىمدە بۇنداق كۆزلەر يوق. مۇنەججىم سان ـ سانا قسىز يۇلتۇزلار ـ نىك ئىچىدىن ئۆز يۇلتۇزىنى مانا شۇنداق تاپىدۇ. لېكىن خەۋىرى يوق ئادەملەرگە بارلىق يۇلتۇزلار مۇتلەق بىر خىل بولۇپ كۆرۈنىدۇ». خىيالغا چۆمگەن ئاۋدىي قىزنىك قاراشلىرىدىن قانا تلىنىپ ئۇچقاندەك بولدى...

بۇلارنىك ھەممىسىنى ئاۋدىي كېيىن يالغۇز قېلىپ، ئۆزىنى بېسىۋالغاندىن كېيىن، بىر ـ بىرلەپ ئېسىگە ئالدى. دەسلەپكى كۆرۈشكەن چاغلاردا بولسا، ئۇ ساراڭدەك بولۇپ قالغانىدى. ئىنگا فېدوروۋنا بەلكىم بۇنى ئۇنىك قىزىتمىسى ئۆرلەۋاتقىنىغا جورىغاندۇر. پەقەت تەنتەك ئادەملەرلا تۇغرىدىن توغرا: «دائىم سىزنى ئويلىغىنىمنى قەيەردىن بىلدىڭىز؟» دەپ سورايدۇ. شۇ چاغدا ئۇ قىز جاۋاب بېرىش ئورنىغا قاشلىرىنى ھەيران بولۇپ ھىمىرىپ، تېخىمۇ گۈزەللەشىپ، سىرلىق جىلمىيىپ قويغانىدى. ئەگەر قىز ئاشۇ بىمەنە، مەزىسى يوق سۆزلەرنى يەڭگىلتەكلىك ۋە ياكى پەسكەشلىك دەپ قارىغان بولسا، ئاۋدىي ئۇ چاغدا ئۆزىنى ھېچقاچان كەچۈرمىگەن ۋە ئۆمۈرۋايەت قارىغاپ ئۆتكەن بولاتتى. لېكىن، خۇداغا شۈكۈر، قىز ئۇنىك سۆزىگە تولىمۇ ئەھمىيەت بېرىپ كەتمىدى، بۇنىڭغا ئەدەب ـ ئېكرام يول قويمىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار قىزنىك ئۇچقۇدۇققا موتسىكلىتتا بارغانلىقىنى، بىرىنچى قېتىم قاندىق كۆرۈشكەنلىكلىرىنى كۆلۈپ ـ كۈلۈپ ئەسلەشتى. ئاۋدىي شۇ ئۇنتۇلماس ئۇچرىشىشتىن بىر كۈن كېيىن چۆلدە پېتروۋنا ۋە لیۇنكا دېگەن چاپارمەن بالىلار بىلەن تىك ئۇچار ئايروپىلاندىن قېچىپ، ئوت ـ چۆپلەر ئىچىگە

مۆكۈنگەنلىرىنى سۆزلەپ بەردى. ئىنگا-فېدوروۋنا قېتىپ - قېتىپ كۈلدى. مەلۇم بولۇشچە، ئىنگا-فېدوروۋنا تاشكەنتتىن كەلگەن مەخسۇس ئىلمىي تەكشۈرۈش ئەترىتى بىلەن تىك ئۇچار ئايروپىلاندا بىللە ئۇچقانىكەن. تاشكەنتتىكى ئىلمىي تەكشۈرۈش ئىنستىتۇتلىرىدىن بىرى يۇلۋاسنى ئۇ ئۆسمەدىغان يەرلەردە خىمىيىۋى بىئولوگىك ئۇسۇل بىلەن يوقىتىش ئۈستىدە شۇغۇللىنىۋاتقانىكەن. شۇ چاغدا ئاۋدېيغا چېكىلىك بىلەن بولغان كۈرەش ئىككى تەرەپلەپ ئېلىپ بېرىلىۋاتقانلىقى ئايان بولدى: ھەم بەكگىلىكنى يوقاتماقچى، ھەم زەھەرلىك ئۆسۈملۈكلەرنى يوقاتماقچى. لېكىن بۇنى ھەل قىلىش دۇنيانىك ھەممە جايلىرىدىمۇ ئاسان ئەمەس ئوخشايدۇ. ئىنگا فېدوروۋنانىك تونۇشتۇرۇشچە، نەشىنىك ئۆسۈشى ۋە كۆپىيىشىگە يول قويماي دېغان خىمىيىۋى دورىلارنى تېپىش قېيىن ئەمەس ئىكەن. ئەمما بۇ ئۇسۇل نەشىدىنمۇ بەتتەرەك پالاكەتكە سەۋەبچى بولىدىكەن، يەرنى خاراب قىلىدىكەن، يەر كەم بولغاندا ئىككى يۈز يىل كاردىن چىقىدىكەن. نەشكەشلىككە قارشى كۈرەش قىلىش يولىدا تەبىئەتنى خانىۋەيران قىلىشمۇ ئەقىللىق ئىش ئەمەس: ئىنگا فېدوروۋنا ئېلىپ بېرىۋاتقان ئىلمىي تەكشۈرۈش دائىرىسىگە ئاشۇ مۇرەككەپ تەبىئەت سىرلىرىنى ئېچىشنىك ئەڭ ئاقىلانە يوللىرى ۋە ئۇسۇللىرىنى تېپىشمۇ كىرەتتى. ۋاي خۇدايىمەي، دەپ ئويلايتتى ئاۋدي، ئەگەر تەبىئەت پىكىر قىلىش ئىقتىدارىغا ئىگە بولغان بولسا، ئۆزلۈكىدىن ئۆسۈۋاتقان گىياھلار بىلەن ئىنسانىنىڭ مەنپەئىتى ئوتتۇرىسىدىكى دەھشەتلىك ئۆزئارا باغلىنىش ئۇنىڭ يەلكىسىگە قانچىلىك ئېغىر يۈك بولۇپ چۈشكەن بولار ئىدى - ھە.

* * *

ئاۋدىي كاللىستراتوۋ ئىنگا فىدوروۋنا بىلەن ئۆزىنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇغۇلغان مۇناسىۋەتنى «تەقدىرىمدىكى يېگى دەۋر» دەپ ئاتىدى، بۇنىڭدا ھېچقانداق مۇبالىغە يوق ئىدى. ئۇ ئانا شەھرىگە قايتىپ كېلىپ ئەتىسىگىلا قىزغا ئۇزۇنىدىن ئۇزۇن خەت يازدى. بۇغۇ مەيلى، يولدا پويىز بەش دەقىقىدىن كۆپ توختىغان ھەربىر بېكەتتىن ئاتكىرىتكىلارنى يېزىپ ئەۋەتكەنلىكىنى دېمەمسىز تېخى. بۇ ئاددىي ئاشىق ـ مەشۇقە لۇقما ئوخشىمايتتى. ئاۋدىي ئۆزىنىڭ ھاياتلىق يولىدا ئىنگا فىدوروۋنانى ئۇچراتقىنىدىن بۇيان شۇنچىلىك ھاياجان ۋە ئىزتىراپلار ئىچىدە ياشىدىكى، بۇلارنى زادىلا ئەقلىگە سىغدۇرغىلى بولمايتتى.

ئۇ قىزغا مۇنداق خەت يازدى: «ماڭا نېمە بولۇۋاتىدىكىن، ھېچ ئەقلىم يەتمەيدۇ! ئۆزۈمنى ۋەزمىن، ئېغىر بېسىق ئادەم دەپ ھېسابلايتتىم. ئەقلىمۇ، تۇيغۇلىرىمۇ راۋان ۋە جايىدا ئىدى. ئەمدى بولسا، ھەتتا نېمە قىلۋاتقانلىقىمنى ئۆزۈممۇ بىلمەيمەن. دەرۋەقە، ھېچ نەرسىنى بىلىشنى، تەھلىل قىلىشنى خالىمايمەن. نېمىشقا شۇنداق، ھەيرانمەن. بېشىمغا خۇددى تاغ كۆچكەندەك بەخت ياغدى. مەن بۇ كۆچكۈنىنىڭ ئاستىدا قالدىم. ئاپئاق قار، تاغ كۆچكۈنى يولدا يولۇققان جىمىكى نەرسىلەرنى سۈرۈپ، ئۆزىگە قوشۇپ كېتىدىغانلىقىنى بىر ھۆجە تەلىك قىلمەي كۆرگەنىدىم. شۇنداق كۈچ مېنىڭ ئۈستۈمگىمۇ ياغدى. دۇنيادا بۇنداق بەختىيار ئادەمدىن باشقىسى يوق، ھەم بولمايدۇ؛ ئامىتىم بار ئىكەن. مەن خۇددى ئاغرىسىنىپ چىلىپ ئويۇنغا چۈشۈۋاتقان ياۋايى ئادەمگە ئوخشايمەن. مۇشۇ

يازدا بېشىمغا ياغدۇرغان ھەممە نەرسە - ناۋالىرى ئۈچۈن تەقدىرىمدىن رازىمەن: ئۇ مېنى تىرىك قالدۇردى. ھايات ئىنسان قىيناش لىرى ۋە گىرداب لىرىنى كۆرۈش ئىمكانىيىتىنى بەردى، بۇلارنىڭ ھەممىسىنى باشقا يەتە قەيەردە كۆرۈش مۇمكىن. مەن، بىر شەخس دائىرىسىدىكى مۇھەببەت — ھەقىقەتەن مەنىۋى ئىنقىلاب! شۇنداق ئىكەن، قېنى، ياشىسۇن مەنىۋى ئىنقىلاب! ياشىسۇن ھەممىنى سۈپۈرۈپ تاشلىغۇچى ۋە يېڭىلىغۇچى مەنىۋى ئىنقىلاب! دېمەكچى بولدۇم.

«تۇتامى يوق سۆزلىرىم ئۇچۇن كەچۇر، ئىنگا. لېكىن مەن سېنى سۆيىمەن! مەن ئۇچۇن قانچىلىك ئەزىز ئىكەنلىكىنى ئىپادىلەپ بېرەلمەيمەن، بۇنىڭغا سۆزۈمۇ، كۈچۈمۇ يەتمەيدۇ...

«ئىنگا، ئەپۇ قىلىڭ، سەل ئارامسىنى ئېلىۋالاي. تەھرىر بۆلۈمىگە بارىدىم. ھەممىسىنى ئالا قويماي سۆزلەپ بەردىم. ئوچېركىنى يېزىشنى تېزلەتكىن دەۋاتىدۇ. بەلكى شۇ مۇھىم تېمىدا بىر تۈركۈم ئوچېركلارنى يازارمەن. ئەگەر نېيتىم ماڭا يولداش بولسا، ئېھتىمال دائىملىق ئىشلەش ئۈچۈن شۇ گېزىتخانىدا ئېلىپ قالار. لېكىن بۇ ھەقتە گەپ ئېچىشقا تېخى بالدۇر. مۇھىمى، ئەتە يېزىشقا ئولتۇرىمەن. سەپەردە ئەتەي ھېچ نەرسە يېزىپ ماڭمىدىم. ھەممىسىنى بىر چەتتىن ئەسلەپ چىقىشقا توغرا كېلىدۇ.

«ھەر قانداق قىلغاندىمۇ، زەھەر تارقاتقانلىقى ئۈچۈن، ئېغىر ۋە ئادالەتلىك، قانۇنىي جازاسىنى كۆتۈۋاتقان چاپارمەنلەرنىڭ تەقدىرىگە بېپەرۋالىق بىلەن قارىيالمايمەن. ئۇلارنى قىسمىتى ئاچچىق، بىتەلەي تىرىك ئادەملەر دەپ بىلىمەن. بۇلۇپمۇ لیۇنكىغا ئېچىنىمەن. شاكېچىك خاراب بولىدىغان بولدى. بۇ يەردە يەنە شۇ ئەخلاقىي مەسىلە توغرىسىغا تۇرۇپتۇ. بۇ

توغرىدا سېنىڭ بىلەن جىق گەپلىشۈيدۇق، ئېنىگا. سەن مۇتەلەق ھەقلىسەن، ئېنىگا. يەر شارىنىڭ ھەرقانداق نۇقتىسىدا يۈز بەرگەن ھەرقانداق ئىنسانىنىڭ ھەرقانداق جىنايىتى، ھەرقانداق ياۋۇزلۇقى، گەرچە بىز بۇنىڭدىن بىخەۋەر بولساقمۇ ۋە بۇنىڭدىن ناھايىتى يىراقتا تۇرساقمۇ، بۇ ھەقىتە ھېچ نەرسە بىلىشنى ئىستىمىسەكمۇ، بەربىر، ھەممىزگە تەئەللۇقتۇر. يوشۇرۇپ ئولتۇرىدىغان يېرى يوق، گاھىدا مەسخىرە قىلىپ كۈلۈپ قويىمىز، قاراڭلارچۇ، بىزنىڭ رەقىبلىرىمىز قانداق ئەھۋالغا چۈشۈپ قاپتۇ، دەيمىز. لېكىن گېزىتلىرىمىز مەملىكىتىمىزنىڭ سىرتىدا بولۇۋاتقان جىنايەتلەر تۇغرۇلۇق يېزىپ توغرا قىلىۋاتىدۇ، بۇنىڭ ئۆزىگە يارىشا چوڭقۇر مەنىسى بار. ئەسلىدىن ئالغاندا، دۇنيادا ئىنسان يەلكىسىگە چۈشكەن ھەممە ئېغىرچىلىقلارنىڭ ئۆز تەڭپۇڭلۇقى مەۋجۇت، ئالەمدە بىردىنبىر پىكىر قىلغۇچى نەرسە ــ ئادەم ۋە ئادەملەرنىڭ مانا شۇ خىسلىتى، ئۇ بىزنىڭ خالاش ـ خالىماسلىقىمىزدىن قەتئىينەزەر، ئۇلارنى بىر ـ بىردىن ئايرىپ تۇرغان بارلىق نەرسىلەرگە قارىغاندا ئەۋزەلرەك. ھەممە قارىمۇقارشىلىقلىرىمىزغا قارىماستىن، بىز ئەڭ ئاخىرى ئەنە شۇ پىكىرگە كېلىمىز. يەر يۈزىدە ئەقىل ـ ئىدراك تەنتەنىسى شۇ بولىدۇ.

«ئېنىگا، شۇنىڭدىن غايەت خۇشالمەنكى، مېنى ھايۋانلىغا ۋە تەشۋىشكە سېلىۋاتقان نەرسىلەر ھەقىقىدە ساڭا بىمالال يېزىشىم مۇمكىن، چۈنكى مېنى چۈشىنىسەن، مەن بۇنىڭغا ئىشىنىمەن. ئۇزۇلدۇرمەي خەت يېزىۋېرىپ، جېنىڭغا تېگىپ كېتىۋەنمىكىن، دەپ قورقىمەن. قانداق قىلاي، يازماي تۇرالمايمەن، ئىلاجىم يوق، ئەكسىچە بولسا چىدىيالمايمەن. پىكرۇ خىيالىم سەندە، دائىم سېنىڭ بىلەن بىللە بولۇشنى ئىستەيمەن. گاھىدا قېنى، يەنە مويىنقۇمغا بېرىپ قالسام، موتسكىلىتتا ئۇچقۇ-

دۇققا كەلگىنىڭنى يەنە كۆرسەم دەيمەن، سەن مېنى شۇ چاغ دىلا ئەسىر قىلىۋالغانىدىك، دىنىنى ئىسلاھ قىلىش ئىدىيىسىنى قىزغىن ھىمايە قىلىدىغان مېنى ئەسىر قىلىۋالغانىدىك. شۇ يەردە سېنى كۆرۈپ، شۇنچىلىك لال بولغانىدىمكى، ھېلىمۇ ئەسلىسەم يۈرىكىم گۈپۈلدەپ ئۇرۇپ كېتىدۇ. سەن مىسالى زامانە نىڭ لىباسلاردا ئايدىن چۈشكەن پەرىزاتتەك بولدۇڭ...

«مانا شۇلارنى ئەسلەپ ئولتۇرۇپ، شۇ يەردە، چاپارمەنلەر بىلەن توقۇنۇشقان چېغىمدا، ئىنسان ئازاب ـ ئوقۇبەتلىرىنىڭ جىڭ ـ تاراز لىرىدا، مەيلى زىغىردەك بولسىمۇ يامانلىق ئاز زىيىپ، ياخشىلىقنىڭ ھەممىسى كىچىككىنە بولسىمۇ كۆپىيىشىگە خىزمەت قىلالمىغانلىقىمدىن ئۆكۈنمەكتىمەن. ئۇلارنى خۇدادىن قورقىدۇ دەپ ئويلىۋىدىم. لېكىن ئۇلارنىڭ خۇداسى پۇل ئىكەن. مانا ھازىر شۇ چاپارمەن بالىلارغا قانداق ياردەم بېرىشىم مۇمكىن، دېگەن پىكىر مېنى قىينايدۇ. تەقدىر ئىكەن، ئۇلارغا دۇچ كەلدىم، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا بولدۇم. مەن ئەڭ ئالدى بىلەن توۋا ـ تەزەررۇنى نەزەردە تۇتۇپتىمەن. ئۇلارغا توۋا قىلىش يولىنى كۆرسەتمەكچىدىم. توۋا ئىنسانىيەت مەنىۋى تارىخىنىڭ ئەڭ ئۇلۇغ نېمەتلىرىدىن ھېسابلىنىدۇ. زامانىمىزدا ئۇنىڭ سۈنۇق يارماقچىلىك ئېتىبارى قالمىدى. لېكىن ئادەم توۋا تەزەررۇسىز ئادەم بولۇشى مۇمكىنمۇ؟ خاھى ھەددى ـ ھەرىكىتى لەردە، خاھى ئوي ـ پىكىرلەردە، خاھى ئۆزىنى قىيناپ ئۆزە تىنىشلەردە، خاھى ئىزتىراپ ـ پۇشايمان قىلىشلاردا ئەيىبى ۋە خاتالىقىنى تەن ئېلىپ لەرزىگە چۈشمىگۈچە ۋە كۆزى ئېچىلىپ مىغۇچە ئىنسان بولارمۇ؟... ھەقىقەت يولى كامالەتكە يېتىشنىڭ كۈندىلىك يولىدۇر...

«ئاھ خۇدا، يەنە شۇ كونا گەپكە چۈشۈپ كېتىپتىمەنغۇ! مېنى كەچۈر، ئىنگا. يۈرىكىم قىنىدىن چىقىپ كېتىۋاتىدۇ، چۈنكى

پەقەت سېنىلا ئويلايمەن. نەزەردىمدە، ساڭا ئېيتمىسام بولمايدىغان گەپلىرىمنىڭ يۈزىگىدىن بىرىنىمۇ ئېيتىپ ئۈلگۈرىدىغاندەك ئەمەسمەن...

«قېنى، سېنى تېزرەك كۆرسەم، ئويلاپ باقسام، كۆڑۈشمىگىنىمىزگە بىر ھەپتە بولۇپتۇ...

«بەكمۇ، بەكمۇ سېغىندىم، قەلبىم تىنماستىن ئۆرتىنىدۇ. باشقا ھايات تەشۋىشلىرىنىڭ ھەممىسى مېنىڭ ئالدىمدا ئۆز قىممىتىنى يوقاتتى، ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدىغان نەرسە بولۇپ قالدى، ئاجايىپ ئىش ـ ھە...»

* * *

ئىيۇل ئاخىرلاشتى. بىر كۈنى گېزىت تەھرىر بۆلۈمىدىن كۆڭلۈم غەش بولۇپ چىقتىم. يۈرىكىمگە قىل سىغمايتتى. توساتتىنلا چۆل ئوچېركلىرىمغا مۇھەررىرنىڭ مۇناسىۋىتى ئۆزگەرگەندى. بەس ـ مۇنازىرە قوزغايدىغان ماتېرىيال ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن مېنى ئىلھاملاندۇرغان تەھرىر بۆلۈمىدىكى يولداشلارمۇ ئەمدى ئۆزلىرىنى غەلىتە، خۇددى ئەيىبلىك ئىش قىلىپ قويغاندەك تۇتۇشاتتى.

بۇلارنى كۆتۈرۈش ماڭا ئېغىر كېلەتتى. كىشىلەر ئالدىمدا ئۆزلىرىنى گۇناھكار دەپ ھېس قىلىشسا، بۇنىڭدىن شۇنچىلىك ئازابلىنىمەنكى، ئۇلارنى ۋىجدان ئازابىدىن پاتراق قۇتۇلدۇرۇشنىڭ پېيىگە چۈشمەن، مېنى كۆرگەندە قىسىلىپ ـ تارتىنىپ ئولتۇرمىسۇن دەيمەن. ئەكسىچە، ئۇلارنىڭ ئەيىبى ئۈچۈن ئۆزۈمنى ئەيىبلىك دەپ ھېسابلاشقا باشلايمەن...

تەھرىر بۆلۈمىدىن چىقىپ كېتىۋېتىپ، بۇ يەرگە ئەمدى قەدەم باسمايمەن، كۆزلىرىگە سەت كۆرۈنۈپ نېمە قىلسەمەن،

كېرەك بولسام چاقىرتىشار، دەپ ئويلىدىم. ئەگەر چاقىرتمىسا، يەنە ئۆزلىرىگە ئامانەت. بولمىسا، بۇ ئىشتىن ھېچنەرسە چىقمىغانلىقىنى ۋە ئۇمىد يېپلىرىنىك ئۈزۈلگەنلىكىنى بىلىمەنغۇ.

روسىيىدە يازنىك ئەك گۈزەل چاغلىرى ئىدى. مەن چوك كوچىلاردىن ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتىم، ئىچىمگە چىراغ ياقسامۇ يورۇمايتتى. چۆل ئوچېركلىرىنى يېزىش ئۈچۈن قانچىلىك كۈچ ـ قۇۋۋىتىمنى سەرپ قىلدىم، ئۇلاردا پۇقرالىق سۈپىتىم بىلەن قايغۇلۇق كەيپىياتىمنى بايان قىلماقچى بولدۇم، دىل سادالىرىمنى قىلچە يوشۇرماستىن قەغەز بەتلىرىگە چۈشۈردۇم. لېكىن كۈتۈلمىگەندە، مەملىكەتنىك ئابرويىي دېگەن قانداقتۇر گەپلەر چىقتى (ئويلاپ بېقىڭا، بىز ئۆزىمىزدىن ئۆزىمىز نېمىنى يوشۇرىمىز؟). مانا ئەمدى مىك مۇشەققەتتە قولغا كەلگەن چۆل ئوچېركلىرىم شۇ گەپ ـ سۆزلەرنىك تېگىدە كۆمۈلۈپ كەتمەكچى. قانچىلىك خاپا بولغانلىقىمنى سۆز بىلەن ئىپادىلەپ بېرەلمەيمەن. يەنە ھەممىدىن بەك ئەلەم قىلدىغان يېرى شۇكى، مۇھەررىر نېمە دەيدۇ دەك: «بەلكى بۇلارنىك ھەممىسىنى رەھبىرلىرى ئورگانلارغا مەلۇمات تەرىقىسىدە يېزىپ بېرىش كېرەكتۇر. ئۇلار زۆرۈر چارىلەرنى كۆرەر.»

مەن تاقىتىم تاق بولۇپ، ئېتىراز بىلدۈردۈم: «بىز قاچانغىچە ئۆزىمىزنى، ھەتتا پالاكەتلىرىمىزنىمۇ باشقىلارنىڭكىدىن ياخشى دەپ ئىشەنمەيدىغانلىقىمىزنى؟»، «بۇنىك بىلەن پالاكەتنىك نېمە ئالاقىسى بار؟» دەپ قاپىقىنى تۈردى مۇھەررىر. «ئالاقىسى شۇكى، نەشرىكەشلىكىمۇ ئىجتىمائىي پالاكەت» دېدىم مەن.

مەن چىقىپ كەتتىم. پەقەت ئىنگلىزنىك خەتلىرىلا كۆڭلۈمگە يورۇقلۇق ئېلىپ كىرەتتى. ئۇنى سېغىنىپ، كۆرگۈم كەلسە، دەرھال خەتلىرىنى تەكرار ـ تەكرار ئوقۇيتتىم. قەلب قاتتىقلىقى

بار، مەن بۇنىڭغا ئىشىنىمەن. بولمىسا، مېنى تىنىمسىز ئويلارغا سالغان، قىينىغان، ھەممىدىن بەك ھاياجانلاندۇرغان ۋە تەشۋىشلەندۈرگەن نەرسىلەر توغرىسىدا ئۇنىڭ خەتلىرىدە بۇرۇنراق گەپ ئېچىلغانلىقىنى قانداق چۈشەندۈرۈش مۇمكىن؟ بۇ خەتلەر ماڭا ئۇمىد ۋە ئىشەنچ بېغىشلايتتى. ياق، قىسمەت مېنى ئالدىمىدى، مېنىڭدىن كۈلمىدى. ھازىرقى زامانىنىڭ ياش جۈۋانلىرىغا ماڭا ئوخشاشلار ياقامدۇ زادى؟ مەن ئەدەب ـ ئەخلاق ھەققىدە كونا چۈشەنچىلەردە يۈرگەن، ئامىتى قاچقان، تەلىيى ئوڭدىن كەلمىگەن، چالا ساۋات بىر لەقۋامىدىم؟ باتۇر، قامەتلىك، جاسارەتلىك يىگىتلەرگە تەڭلىشەلمەمدىم؟ بىراق ئىنگا خەتلىرىدە ماڭا شۇنچىلىك ئىشەنچ بىلدۈرىدۇ، ھۈرمەت ئىلتىپات كۆرسىتىدۇ، ئەڭ مۇھىمى، قەلبىنىڭ مايىللىقىنى ئوچۇق ئىپادىلەيدۇ، بۇنىڭدىن مەن قاناتلانغاندەك بولىمەن، كۆڭلۈم كۆتۈرۈلىدۇ. ئىنگامنى ئۇچراتقىنىمدىن شۇنچىلىك شاد ۋە بەختىيارمەن. مۇھەببەتنىڭ ئۇلۇغلۇقىمۇ شۇنىڭدا، بىر ـ بىرىگە تىنىمسىز تەلپۈنۈشىدۇ ئەمەسمۇ...

ھازىرغىچە ھېچقانداق تۈرمۇش مەسىلىلىرىنى تىلغا ئالغۇدەك بولمىدۇق. شۇنىڭغا قارىماي، بۇنداق تەشۋىشلەرنىڭ بارلىقى ۋە ئۇلارنى ئېچىش زۆرۈرلۈكىدىن خۇشال ئىدىم. مەن مۇقىم دارامىتى بولغان ئېنىق بىر ئىشنىڭ پەيشىنى تۇتۇشۇم كېرەك ئىدى. مۇشۇ كۈنگىچە ئاتامنىڭ كونا كىتابلىرىنى سېتىپ جېنىمنى بېقىپ كەلگەنىدىم ۋە بۇنىڭدىن ھەددىدىن زىيادە سەمىلاتتىم. مەن ئاسىياغا، ئىنگانىڭ ئالدىغا بېرىش خىيالىدا ئىدىم. شۇ يەردە ئىشقا ئورۇنلاشسام، يىلتىز تارتسام، دائىم ئۇنىڭ يېنىدا بولسام دەيتتىم. ئۇنىڭ تەكشۈرۈش ئەترىتىگە يارەمچى ئىشچى بولۇپ كىرىشكە، تەتقىقات ئىشلىرىنى مۇئەييەنقىيەتلىك ئېلىپ بېرىشى ئۈچۈن يارەملىشىشكە تەييار

ئىدىم. بىر تەرەپى، بۇ تەتقىقاتلارغىمۇ ئەمدى پەرقسىز قارىيالمايتتىم. ئىككىسىزنىڭ ئۇمۇمىي مەنپەئىتى شۇ يەردە بىرلەشەتتى: مەن نەشكەشلىكنى ئەخلاقىي ۋە مەنىۋى يول بىلەن يوقىتىشنى كۆزلەيتتىم، ئۇ بولسا، ئۇ مەسىلىنى ئىلمىي جەھەتتىن ھەل قىلىش ئۈستىدە ئىشلەيتتى. ئۇنىڭ ئۆز ئىشىغا بېرىلگەنلىكىنى كۆرۈپ، زوقۇم كېلەتتى. ۋەھالەنكى، ئۇنىڭ خىزمىتى ئۇنچىلىك دىققەت ـ ئېتىبارغىمۇ ئېلىنمايتتى، ئۇنىڭغا شان ـ شۆھرەتمۇ كەلتۈرەلمەيتتى، تېز كۆتۈرۈلۈشى ئۇچۇن پەلەمپەيمۇ بولمايتتى. ئوچۇقىنى ئېيتقاندا، ئىنگا ياۋايى ھالدا ئۆسىدىغان كەندىرنى يوقىتىشتەك ئىلمىي مەسىلە ئۈستىدە جىددىي تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىۋاتقان بىردىنبىر كىشى ئىدى. ئۇنىڭ ئۆزى شۇ يەرلىك، جامبۇللۇق ئىدى. تاشكەنتتە ئوقۇغانىدى. ئىلمىي ئىشىنىڭ دەل مۇشۇ ساھەسىنى تالىلىۋېلىشىدا، ئەلۋەتتە، مۇشۇلارنىڭ ھەممىسى مەلۇم دەرىجىدە ئۆز تەسىرىنى ئۆتكۈزگەنىدى.

ئىنگانىڭ ھاياتىدا ئۆزىگە يارىشا پېشكەللىكلىرىمۇ يوق ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭ ئالدىنقى ئېرى ـ ھەربىي ئۇچقۇچى بولۇپ ئۆچ يىلدىن بېرى بىللە تۇرمايتتى، ئىنگا ئوغۇل تۇغقاندىن كېيىن ئاجرىشىپ كەتكەنىدى. ئۇچقۇچى ھازىر باشقا بىرىگە ئۆيلەنمەكچى بولۇپ يۈرەتتى. شۇنىڭ ئۇچۇن، ئىنگا بىلەن ئاخىرقى قېتىم ئۇچرىشىپ، ھەممە ئىشنى بولۇپمۇ ئوغلىنىڭ تەقدىرىنى ھەل قىلىشى كېرەك ئىدى. كىچىك ئىگور جامبۇلدا، بوۋىسى بىلەن مومىسىنىڭ قولىدا، دوختۇرلار ئائىلىسىدە تەربىيىلەنمەكتە ئىدى، لېكىن ئىنگا ئوغلىنىڭ دائىم ئۆزى بىلەن بىللە تۇرۇشىنى ئىستەيتتى. ئىنگا خەتلىرىنىڭ بىرىدە، ئوغلۇمنى كۆزدە جالپاق ـ سازغا ئېلىپ كەلمەكچىمەن، تۆمۈرىول باللار باغچىسى قوبۇل قىلىدىغانغا ۋەدە قىلدى، دەپ

يازغىنىدا، بۇنىڭدىن قالتىس خۇشال بولدۇم ۋە ئۇنىڭغا نېمە لازىم بولسا، ھەممىسىنى بىجانىدىل ئادا قىلىدىغانلىقىمنى بىلدۈرۈپ جاۋاب خەت يازدىم.

شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ، كۆزدە دەم ئالىمەن، بىللە جامبۇلغا بارساق، ئوغلۇمنى ۋە ئاتا ـ ئانامنى كۆرۈپ كەلسەك، دەپ خەت يازدى. بىللە سەپەر قىلىش توغرىسىدىكى سۆزىدىن بەكمۇ ھاياجانلىنىپ كەتتىم. ئۇنىڭغا خالىغان چاغدا بېرىشقا تەييار ئىكەنلىكىمنى، ئۇنىڭدىن جېنىمنىمۇ ئايىمايدىغانلىقىمنى، ئومۇمەن ئالغاندا، دائىم ھەر ئىككىمىزنىڭ ئەڭ ئالدى بىلەن ئۇنىڭ مەنپەئىتىنى كۆزلەپ ئىش تۇتماقچى ئىكەنلىكىمنى يېزىۋەتتىم. ساڭا پايدام تەگسە، ساڭا كېرەك بولسام، مېنىڭ بەختىم شۇ، دېدىم.

كۆزدە تۇرمۇشىمىزنى ھەل قىلىشىمىز كېرەك ئىدى. ئوي-پىكىرىم شۇنىڭ بىلەنلا بەند ئىدى. جامبۇلغا ئىنىگانىڭ ئاتا ـ ئانىسى ۋە كىچىككىنە ئىگورنىكۆرگىلى بارىدىغانلىقىمىزنى ئويلاپ، ئۆزۈمنى قويغىلىجاي تاپالمايتتىم. كۆپ نەرسىلەر شۇنىڭغا باغلىق ئىدى. سەپەر ئۆزلۈكىدىن بولمايدۇ، ئۇنىڭغا مەبلەغ لازىم ئىدى. بېرىشنىڭ ئۆزىگىلا خېلى پۇل كېتىدۇ. موينىقۇم ئوچىركلىرىنىڭ نەشرىدىن چىقىشىغا ئۇمىد باغلىغانىدىم. ئەپسۇسكى، بۇمۇ يوققا چىقتى. شۇنىڭدىن كېيىن، ئوبلاستلىق باسما زاۋۇتىغا ۋاقتىلىق ئىشلەيدىغان كېچىلىك كوررېكتور بولۇپ ئىشقا كىردىم. شۇنىڭ بىلەن كۈنلىرىم ئۆتۈپ تۇردى...

ئاخىرى، ئىنىگادىن يەنە خەت ئالدىم. ئۇ خېتىدە جالپاق ـ سازغا ئۆكتەبرىنىڭ ئاخىرلىرىدا كېلەلمەسمەن، ئەگەر كېلەلەيدىغان بولساڭ، نويابر بايرىمىغا بىللە جامبۇلغا بارالىتۇق، دەپ يازغانىدى...

هوشۇمنى يوقتىپ، تېلېگراممىا ئەۋەتەي دەپ، شۇ زامانلا شەھەرلىك تېلېگراف ئىدارىسىگە چاپتىم ... كىتابلارنى تېز-رەك سېتىپ يولغا چىقىسام بولمايتتى.

V

ئوبېر ـ كاندالوۋ مويىنىقۇمدا كېيىك قىرغىنىغا ئادەم ئىزدەپ ژوگزالنى ئايلىنىپ يۈرگىنىدە ئاۋدي كاللىستراتوۋغا ئۇچرىشىپ قالدى.

بۇ ئىشنى ئوبېر ـ كاندالوۋغا تاپشۇرغان كىشى ئىشنىڭ ئېپى ـ جەپىنى بىلىدىكەن. كاندالوۋ كۆپنى كۆرگەن ئادەم، ئۇ تۆمۈر يول ئوتتىن مۇداپىئەلىنىش ئىدارىسىگە باشلىق بولۇپ ئورۇنلىشىۋالغان. ئىلگىرى ھەربىيدە، يەنە كېلىپ جازا لاگېرى-دا خىزمەت قىلغان (بۇنىڭ ئالاقىسى ناھايىتى زور!) ئۇ چۆلدە-كى ئالدىراش تەدبىرگە ناھايىتى لايىق ئىدى. بۇنىڭدا كاندا-لوۋمۇ بەزى نەرسىلەرنى كۆزلەپ قويغانىدى. ئوبلاست باشقار-مىسىغا گۆش تاپشۇرۇش پىلانىنى بېجىرىشكە يارەملەشسەم، ئۆزۈمنى خېلى كۆرستۇالمەن، ئايرىم ئوبلاست ئىدارىلىرىنىڭ قوللاپ ـ قۇۋۋەتلىشى بىلەن پارتىيىلىكىمنى ئەسلىگە كەلتۈرۈ-ۋالسەم، دەپ مولجاللايتتى. ئۇنى قانداقتۇر پۇل، مال ئوغرى-لىغانلىقى ئۈچۈن ياكى ئېغىر جىنايەتچىلىكلەرگە يول قويغان-لىقى ئۈچۈن پارتىيىدىن چىقىرىۋەتكەن ئەمەس، ئۇنىڭ دۆلەتكە قىلچە زىيىنىمۇ تەگمىگەن. كەمدىن ـ كەم ئۇچرايدىغان قىلمىش بىلەن قولغا چۈشكەن، ئۇ جازا لاگېرىدا جىنايەتچى-لەرنى ئۆزى بىلەن بىللە يېتىشقا، ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ، ئۇلارنى بەچچىۋازلىق قىلىشقا مەجبۇر قىلغان، خالاس. ئوپ، ھەربىي سەپتە مۇددەتتىن ئاشۇرۇپ خىزمەت ئۆتەۋاتقان ستار-شىنا گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قويۇپتۇ، ئىدىيە جەھەتتە خەۋپلىك بەزى

شەخسلەر، بولۇپمۇ خىلمۇخىل دىنىي مەزھەپتىكىلەر ۋە نەشىر كەشىلەرنى بەچچىۋازلىققا زورلاپتۇ، شۇنىڭغىمۇ شۇنچىلىك قىلىپ كەتكەن بارمۇ؟ ئۇلارغا ئىچ ئاغرىتىپ ئولتۇرۇشنىڭ نېمە ھاجىتى؟ قالچانغىچە شۇ ئىش تۈپەيلىدىن دۇمبا يەپ يېتىۋەرگۈلۈك؟ خوتۇنىنىڭ تاشلاپ كەتكەنلىكىنىڭ ئۆزى يېتىپ ئاشمامدۇ؟ ھاراق ئىچسە ئىچىپتۇ، لېكىن ھازىر ئىچمەيدىغان كىم بار؟ ھالبۇكى، ئەگەر ئېتىبار بىلەن قارايدىغان بولسا، ئۇ تولىمۇ ياراملىق ئادەمغۇ. مانا، جىددىي بىر ئىشنى تاپشۇرۇۋېدى، كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچىلا بىرمۇنچە ئادەم توپلاپ كەلدىغۇ. ئۇ يېرىم كېچىدە ۋوگزالغا باردى، ئادەملەرگە شۇنداق سەپسالدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى پىشىپ كەتكەن بولغاچقا، موينىقۇمغا بېرىشقا تەييار تۇرغان، پۇلغا موھتاج، ئاسانلا تاپقىلى بولىدىغان دارامەتكە ئېرىشىش كويىدا يۈرگەن بېلى بوش ئادەملەرنى سېزىۋالدى. ئاۋدىي كاللىستراتوۋنىمۇ شۇ يەردە ئۇچراتتى.

ئاۋدىي كاندالوۋنىڭ تەكلىپىنى موھتاجلىق تۈپەيلىدىنلا قوبۇل قىلغىنى يوق: شۇ چاغدا، ئۇ زادىلا كۆتمىگەن، غايەت تەشۋىشلىك بىر ئەھۋال يۈز بەرگەنىدى ــ ئۇ ئىنگا فېدوروۋنانىڭ خېتى بويىچە جالپاق ـ سازغا كېلىپ، ئۇنى بۇ يەردىن تاپالماي، بەكمۇ مەيۈس ئەھۋالغا چۈشۈپ قالدى. لېكىن بۇنىڭغىمۇ شۇنچە خاپا بولۇپ كەتكەن بارمۇ؟ بۇنىڭغا ئۇ ئۆزىمۇ بىر نېمە دېيەلمەيتتى. ئۇ ئايروپىلاندا كەلدى. ئايروپىلانغا ئولتۇرۇش ئۈچۈن موسكۋاغا باردى. كۈن بويى پايپاسلاپ يۈرۈپ بېلەت تاپتى. ئالمۇتىدىن بۇ يەرگىچە پويىزدا كەلدى. ناھايەت، ئىككى كۈن دېگەندە، كېسەلخانىغا قوشنا بولغان تەجرىبىخانا ھويلىسىدىكى چاققانغىنا ئۆيگە يېتىپ بارسا، ئىشىك ئېتىك. ئاچقۇچ قويىدىغان تۆشۈككە ئىنگا فېدوروۋنا ئىككى ئىلىك خەت تىقىپ قويۇپتۇ. ئۇنىڭدا ۋوگزال پوچتىخانىسىدىن ئاۋدىيېنىڭ

نامىغا يېزىلغان خەتنى ئېلىۋېلىش تاپىلانغانىدى. ئاۋدىي **هايال** قىلمايلا پوچتىخانىغا چاپتى، ئۇنىڭغا خەتنى دەرھال يەردى. ئۇ يۈرىكى سوقۇشتىن توختاپ قالاي دېگەن هالەتتە كىچىككىنە باغچىغا كىرىپ، ئۆزۈن ئورۇندۇققا ئولتۇردى ـ دە، خەتنى ئاچتى:

«ئاۋدىي، مېھرىبانىم، مېنى كەچۈر. بۇنداق ئۇقۇشماسلىقنى بىلگەن بولساڭ، ساڭا هازىرچە كەلمەي تۇر، دەپ خەۋەر بەرگەن بولاتتىم. ئېھتىمال، يوللىغان تېلېگراممامنى ئالمىغانسەن، يولغا چىققاندۇرسەن. گەپ شۇنىڭدىكى، كۈتۈلمىگەندە ئىگورنىڭ ئاتىسى جامبۇلغا كېلىپ، بالا توغرۇلۇق سوتقا ئەرز بېرىپتۇ. تېزلىك بىلەن جامبۇلغا كەتتىم. بۇنىڭغا ئۇنىڭغا يازغان خېتىم سەۋەبچى بولغان بولسا كېرەك. ئۇنىڭغا ئۆزۈم غايەت هۆرمەت قىلىدىغان ئادەم بىلەن تۇرمۇش قۇرماقچى بولۇۋاتقانلىقىمنى ئوچۇق بايان قىلغانىدىم. ئارىمىزدا بالا بارلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭغا ئېيتمىسام بولمايتتى.

سۆيۈملۈكۈم، مېنى يەنە بىر نۆۋەت كەچۈر. شۇنداق بولۇپ قالدى. ئەجەبمۇ ياخشى بولدى. ئەتە بولامدۇ، ئۆگۈنمۇ، بەرىبىر بۇ مەسىلىنى هەل قىلىش كېرەك ئىدى. پۈتىدىغان ئىشنىڭ پۈتۈپ تۇرغىنى ياخشى.

سەن كەلگىنىڭدە ئىشىك ئېتىك بولىدۇ. ئاچقۇچنى تەجرىبىخانىدىكى قىزىمىز سەۋلە ئالىمبايېۋاغا قويۇپ كېتىپتىمەن. بەكمۇ ياخشى قىز. تەجرىبىخانىمىزنىڭ نەدىلىكىنى بىلىسەنغۇ. ئۇنىڭدىن ئاچقۇچنى ئېلىپ، مېنىڭكىدە بىمالال تۇرىۋەرگىن. هېچنەرسىدىن قىسىنما، مېنى كۈت. ئەپسۇسكى، ئالىيە ئىسمائىلوۋنا دەم ئېلىشقا كەتكەن، بولـ

مسا ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلىشىپ تۇرۇشۇڭ مۇمكىن ئىدى، ئاجايىپ ئايال. ئۇ سېنى ناھايىتى ھۆرمەت قىلىدۇ. ئىشلىرىم بىر ھەپتىدە پۈتۈپ قالار. بۇنىڭدىن كېيىن بىزگە ھېچنەرسە توسالغۇ بولماسلىقى ئۈچۈن، قولۇمدىن كېلىشىچە ھەرىكەت قىلىمەن. كىچىككىنە ئىگورنى كۆرۈشۈڭنى ئارزۇ قىلغانىدىم. مېنىڭچە، ئۇ ئىككىلار ئىناق بولۇپ كېتىسىلەر. ھەممىمىز بىللە تۇرساق دەيمەن. ئۇنىڭغىچە، بۇرۇن ئېيتقىنىمدەك، ئاتا ـ ئانامنى كۆرۈپ كەلسەك. سەن فېدور كوزمىچ ۋە ۋېرونكا ئاندرىيېۋنا بىلەن تونۇشۇۋېلىشىڭ كېرەك. سۆيۈملۈكۈم ئاۋدېي، رەنجىمە ۋە كۆڭلۈڭگە ئالما، ھەممىسى جايىدا بولىدۇ.

سېنىڭ ئىنگاڭ.

ھە، راست. ئەگەر ئىشتىن چۈشكەن چاغلاردا كېلىپ قالساڭ، ئالىمبايېۋانىڭ ئادرېسى: ئاباي كوچىسى، 41. ئېرىنىڭ ئىسمى داۋۇربېك ئىكسانوۋىچ».

ئاۋدېي خەتنى ھودۇقىدىن ھالدا ئوقۇپ چىقىپ، ئويغا چۆمدى. ئۇ ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ قالدى. ھېچ كۈتۈلمىگەندە، ئىش تامامەن باشقىچە تۈس ئېلىشقا باشلىغانىدى. ئاۋدېي ئاچىقۇچ ئىزدەپ بارمىدى. كۈتۈش زالىدا ئوبدان ئويلىنىۋېلىش قارارىغا كەلدى. تونۇش كېسەلخانا ئەترابىدا ئايلىنىپ يۈردى. ئاندىن بېكەت بىلەن شەھەرچە ئوتتۇرىسىدا يالغۇز ئاياغ يول بارلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭدا ئۇياقتىن ـ بۇياققا مېڭىشقا باشلىدى.

چۆلگە كەچ كۈز كىرگەنىدى. خېلىلا سالقىن چۈشكەن. ماموقتەك، ئۈكىدەك بۇلۇتلار خۇددى دېڭىزلارنىڭ يىراقتىكى تۈۋ بۇرۇغۇنلىرىدەك ئۆكتەبرنىڭ بوز رەڭ تۈس ئالغان ئاسمىنـ

نى قاپلىغانىدى. دەرەخلەرنىڭ يوپۇرماقلىرى تۆكۈلۈپ بولاي دېگەنىدى، قوكۇر يوپۇرماقلار شىلدىرلىشاتتى. ئېتىزلارمۇ يېغىش تۇرۇۋېلىنغان بولۇپ، يالىڭاچلىنىپ قالغانىدى. جالپاق ـ سازلىق كوچىلىرى ھۆۋۈلداپ تۇراتتى، زېرىكەرلىك ئىدى. ھاۋادا ئۆسۈمـ لۈكلەرنىڭ توزانلىرى ئۇچۇپ يۈرەتتى، ئادەمنىڭ يۈزىگە چاپـ لىشاتتى. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئاۋدىينى غەمگە پاتۇردى. ئۆزـ نىڭ تېخنىكىۋى قۇدرىتى بىلەن بىپايان چۆلدىن ئورۇن ئالغان ئىستانسىنى ھەممە ياقتىن گۈلدۈرلىگەن، تاراقلىغان ئاۋازلار چۆمكىۋالغان بولۇپ، ھاياتلىق تومۇرلىرى توختىماستىن گۈپۈلـ دەپ سوقۇپ تۇراتتى. كۆز يەتكۈسىز تۆمۈر ئىزلاردا پويىزلار ئۆيىقتىن ـ بۇيىقا ماڭاتتى، ئادەملەر ئۆتۈشەتتى، رادىئودىن باشقۇرغۇچىلارنىڭ ئاۋازلىرى چۆلگە خىرىلداپ تارقىلىپ تۇراتتى.

ئاۋدىي ئاشۇ ياز كۈنلىرىنى، چاپارمەنلەر ۋەقەسىنىڭ ئاخىرقى دەملىرىنى يەنە ئەسلىدى. شۇ ئەسنادا ئاۋدىي يەنە نەچچە رەت توۋا ـ تەزەررۇ توغرىسىدىكى خىيالىلارغا قايتتى. ئۇ قانچە كۆپ ئويلىغانسېرى شۇنچە كۆپ ئىشەنچ ھاسىل قىلاتتى، توۋا، بۇ تۇرمۇش تەجرىبىلىرى كۆپەيگەنسېرى ئېشىپ بېرىۋېرىدىغان ۋىجدان قىممىتى، قولغا كىرگۈزۈلىدىغان قىممەت، ئىنسان ئەقىل ـ ئىدرىكى تەرىپىدىن تەرىپىلىنىدىغان، پەرۋىش قىلىنىدىغان قىممەت ئىكەن. پۈشايمانلىق ھېسسىياتى ئادەم بالىسىدىن باشقا ھېچكىمگە بېرىلمىگەن. توۋا قىلىش ـ ئىنسان روھىنىڭ ئۆز ـ ئۆزىگە بولغان ئەبەدىي توختىمايدىغان ۋە قۇتۇلمىقى تەس بولغان بىر قارىشى. بۇنىڭدىن شۇنداق خۇلاسە چىقىرىشقا بولىدۇكى، ئۆتكۈزگەن سەۋەنلىكى ياكى جىنايىتى ئۈچۈن بېرىلىدىغان ھەرقانداق جازا جىنايەتچىنى پۈشايمانغا سېلىشى كېرەك، ئەكسىچە بولغاندا، بۇنىڭ ۋەھشىي ھايۋانىي

جازالاشتىن ھېچقانداق پەرقى قالمايدۇ.

ئاۋدىي شۇلارنى ئويلىغان پېتى ۋوگزالغا قايتتى. ئېسىگە ھېلىقى ئاچچىقى يامان لېيتېنانت چۈشۈپ، ئۇ مېنى ئەسلەمەمدىكىن، پېترۇخا، لىيۇنكىغا ئوخشاش نەشە يىغقۇچىلارنىڭ ھالى نېچۈككىن، دېگەن خىيالدا لېيتېنانتنى كۆرمەكچى بولدى. بۇنى بىلمەكچى بولغانلىقىنىڭ باشقا بىر سەۋەبىمۇ بار ئىدى: ئۇ خۇددى ئاسمانىنىڭ چېتىدە تۇرۇلۇپ كېلىۋاتقان قارا بۇلۇتلارەدەك ئۆزىنى تىنىمسىز ئۆرتەپ، بىئارام قىلىۋاتقان ئىنگا فېدوروۋنا توغرىسىدىكى خىيالالاردىن جان ـ جەھلى بىلەن قۇتۇلۇشنى خالايتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ پۈتۈن ھاياتى ۋە كېلەچىكىنى ئەمدى شۇ نەرسە بىلەن ئۆلچەيتتى. ئۇنىڭ تەقدىرى يېراق جامبۇلدا ئىشنىڭ قانداق كېتىۋاتقانلىقىغا باغلىق بولۇپ قالغانىدى. ئۇ بۇ يەردە ئامالسىز ئىدى، شۇنداق ئىكەن، بۇنى ئويلىماسلىق، يوپۇرۇلۇپ كېلىۋاتقان خىيالالاردىن نېرى قېچىش كېرەك. ئەپسۇسكى، ئاۋدىي ئاچچىقى يامان لېيتېنانتنى تاپالمىدى. ئاۋدىي ساقچى بۆلۈمىنىڭ ئىشىكىنى تاقىلىدىتىۋىدى، بىر خادىم چىقتى.

— نېمە دەيسىز؟

— بىر لېيتېنانت بىلەن كۆرۈشمەكچىدىم، — دەپ چۈشەندۈرۈشكە باشلىدى ئاۋدىي بۇنىڭدىن ھېچ نەرسە چىقمايدىغانلىقىنى سېزىپ تۇرسىمۇ.

— كىم ئۇ؟ بىزدە لېيتېنانت دېگەن جىق.

— ئەپسۇسكى، ئۇنىڭ ئىسمى ـ شەرىپىنى بىلمەيمەن، لېكىن كۆرسەم تونۇيمەن.

— ئىشىكىز بارمۇ؟

— نېمە دېسەم بولىدىكىن، پاراڭلاشماقچىدىم...

ساقچى خادىمى ئۇنىڭغا قىزىقسىنىپ قارىدى.

— مەيلى، قاراپ باق، لېيتېنانتنىڭنى تاپارسەن بەلكى،— دېدى ئاندىن ئۇنى سەنلەپ.

لېكىن بۇ نۆۋەت ئىچكىرىدە، تېلېفون ئالدىدا باشقا بىر ئادەم كىم بىلەندۇر سۆزلىشىپ ئولتۇراتتى. ئاۋدىي ئۆزىرە سوراپ چىقىپ كەتتى. ئۇ چىقىپ كېتىۋېتىپ، ئىلگىرى قولغا چۈشكەن جىنايەتچىلەر ئولتۇرغان توسۇقىنىڭ كەينىگە كۆز يۈگۈرتتى. قەپەس بوش ئىدى.

ئاۋدىي يەنە خالار ـ خالىمايلا يۈرىكىنى ئۆرتىگەن خىياللار دېگەندەك چۆمدى. ئىنگاغا نېمە بولدى؟ ئۇنىڭ ئىنگا تاشلاپ كەتكەن ئاچقۇچنى زادىلا بېرىپ ئالغۇسى كەلمەيتتى: ئىنگانىڭ ھۆۋلاپ تۇرغان ئۆيىدە يەنە يالغۇز، ئازابلىق ئويلار ئىسكەنجىسىدە پۈچۈلىنىدىغانلىقىنى، ئۆزىنى ھەدىدىن زىيادە يالغۇز ھېس قىلىدىغانلىقىنى بىلەتتى. ئەگەر ئىنگانىڭ ئەھۋالىنى، ئۇنىڭ قاچان قايتىپ كېلىشىنى بىلىدىغان بولسا، ئوگزالدا ئولتۇرۇپمۇ كۈتۈۋېرەتتى. ئاۋدىي شۇ تاپتا جامبۇلدا نېمىلەر بولۇۋاتقانلىقىنى، ئۆزى سۆيگەن ئايالغا نەقەدەر ئېغىر ئىكەنلىكىنى تەسەۋۋۇر قىلىشقا ئۇرۇنماتتى ۋە قولىدىن ھېچ نەرسە كەلمەيدىغانلىقىدىن ئۆكۈنەتتى. ئاتا ـ ئانىسى بالىسى ئاتىسىدىن مەھرۇم قىلماسلىق ئۈچۈن ئېرىنىڭ بىلەن يارىشىۋال، دەپ تۇرۇۋالسا، ئۇ ھالدا نېمە بولىدۇ؟ ئىش شۇ دەرىجىگە بېرىشى مۇمكىنغۇ؟ ئۇ چاغدا خالتا ـ پالتىسىنى كۆتۈرۈپ كەينىگە قايتىشقا توغرا كېلىدۇ. ئاۋدىي يالتىراپ تۇرغان، كېلىشكەن، ھەربىي فورما كىيگەن، پاگون تاقىغان، ئۇنۋانىمۇ مايوردىن كېچىك بولمىغان كىشىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ باقتى. ئۇنىڭ ئالدىدا ئاۋدىينىڭ ھېچقانداق ئەۋزەل يېرى يوق. ئەلۋەتتە، ئىنگا ئۈچۈن قانداقتۇر ئۇنۋانلار ۋە تاشقى كۆرۈنۈشنىڭ ھېچ قانداق ئەھمىيەتكە ئىگە ئەمەسلىكىگە ئاۋدىينىڭ ئىشەنچى

كامىل ئىدى. كىم بىلىدۇ، ئىنىگانىڭ ئاتا - ئانىسى ئۇچۇن بەلكىم بۇنىڭ ئەھمىيىتى باردۇر. ئۇلارغا ھەربىي ئۇچقۇچى، ئىگورنىڭ ئاتىسى كۇيئۇغۇل بولغىنى ياخشىمۇ ياكى ئىش - پىشىنىڭ تايىنى يوق غەلىتە بىر ئادەمنىڭ كۇيئوغۇل بولغىنىمۇ؟ ئۇلار بۇنىڭغا پەرقسىز قارىيالمىسا كېرەك.

قاش قارايماقتا ئىدى. قاراڭغۇ چۈشۈشكە باشلىغانلىقىنى كۆرۈپ، ئاۋدىينىڭ كۆڭلى تېخىمۇ غەش بولدى. ئادەملەر تىقىلىپ كەتكەن ۋوگزالنىڭ ئىچى غۇۋا يورۇتۇلغان، ھاۋا دىمىق، تاماكا ئىسىغا تولۇپ كەتكەنىدى، ئاۋدىينىڭ ئىچىگە چىراغ ياقىلمۇ يورۇمايتتى. ئۇ قاراڭغۇ، قورقۇنچلۇق ئورمانغا كىرىپ قالغاندەك ئىدى. غېرىبتىن بەتتەر غېرىپ ئىدى. كۆز شاماللىرى ۋىژىلداپ دەرەخلەرنىڭ بېشىنى ئېگىدۇ، پات ئارىدا قار چۈشىدۇ. قار دەرەخلەرنىمۇ، ئاۋدىينىمۇ كۆمۈۋېتىدۇ. ھەممىنى قار باسىدۇ. ھەممىسى ئۇنتۇلىدۇ... ئاۋدىي جېنىدىن تويغانىدى. ئەگەر شۇ دەقىقىلەردە ئۇ ئىنگانىڭكەلمەيدىغانلىقىنى، كەلسىمۇ يالغۇز كەلمەي، نەرسە - كېرەك ۋە كىتابلىرىنى يېغىشتۇرۇپ، ئاندىن ئۆزىنىڭھەربىي ئۇچقۇچىسىبىلەن جۆنەپ كېتىدىغانلىقىنى بىلسە، شۇ زامانلا، ھەتتا ئويلاپمۇ ئولتۇرماي ئۆزىنى پويىزنىڭ ئاستىغا ئاتقان بولاتتى...

مويىنقۇم سەپىرى ئۇچۇن زۆرۈر بولغان ئادەملەرنى توپلاپ يۈرگەن ئوبېر - كاندالوۋ ئاۋدىي كاللىستراتوۋنى مانا شۇنداق ئېغىر سائەتتە، بىمەھەل بىر چاغدا جالپاق - ساز ۋوگزالىدا ئۇچراتتى. ئوبېر - كاندالوۋ خېلى كۆزى پىشقان ئادەم بولسا كېرەك، ھەر ھالدا، بىر قاراشتىلا ئاۋدىينىڭ غايەت ناچار ئەھۋالدا ئىكەنلىكىنى، ئۆزىنى قويغىلى جاي تاپالمايۋاتقانلىقىنى بىلدى. ئوبېر - كاندالوۋ ئاۋدىينى قوشۇمچە تاپاۋەت تېپىش ئۇچۇن مويىنقۇم چولىدە ئىككى - ئۇچ كۈن ئىشلەپ كېلىشكە تەكلىپ قىلغانىدا، ئۇ دەرھال كۆنىدى. ئۇ خۇدا كەچ

قويسمۇ ئاچ قويمايدۇ دەپ شۇمشىيىپ ئولتۇرماسلىق ئۈچۈن، ھەممىگە تەييار ئىدى. بەلكى مويىنقۇمدىن پۇل تېپىپ قايتە قۇچە ئىنگا فېدوروۋنامۇ قايتىپ كېلەر، شۇ چاغدا ھەممە ئىش جايىغا چۈشۈپ ياكى ئۇ (ئاھ، قانداق بەخت!) سۆيگىنى بىلەن پۈتۈنلەي قوشۇلار ياكى كەينىگە قايتىشقا، يەنە ياشاش ئۈچۈن ئۆزىدە كۈچ تېپىشقا مەجبۇر بولار... ئۇ كېيىنكى ئېھتىماللىقتىن بەكمۇ قورقتى.

شۇ كېچىسى ئوبېر- كاندالوۋ ئاۋدىينى ئوتتىن مۇداپىئەلە- نىش بىناسىغا ئېلىپ باردى. ئۇ شۇ يەردىكى بىر كارىۋاتتا يېتىپ تاڭ ئاتقۇزدى.

ئەتىسى ئەتىگەندە، ئۇيناپ - كۈلۈپ كېلىشىمز دېيىشىپ... ھەممىسى ماشىنا كارۋىتىدا مويىنقۇم چۆلىگە قىرغىن قىلىشقا ئاتلاندى.

* * *

مانا ئەمدى ئۇلار ئاۋدىي كاللىستراتوۋنى سوت قىلماقتا ئىدى. ئۇلار دېگىنىمىز بەش ھاراقكەش — ئوبېر- كاندالوۋ، مىشاش، كېپا، گاملېت - گالكىن ۋە ئابورىگېن - ئۇزاقباي توغرىراقى، گاملېت - گالكىن بىلەن ئابورىگېن - ئۇزاقباي پەقەت تاماشا كۆرۈپ تۇراتتى، ئۇ ئىككىسى بەك قورقۇپ تۇرغان ۋە بىچارە ھالەتتە تۇرسىمۇ، سوراق قىلىۋاتقان ئۇچەيلەننى مەلۇم دەرىجىدە يۇمشىتىشقا ئۇرۇناتتى.

كەچ كىرگەندە، ھېلىقى ۋاگوندا بولغان ئىشتەك، ئاۋدىي- نىڭ يەنە جىنى تۇتۇپ قالدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۆچ ئېلىش باشلاندى. مويىنقۇمدىكى كېيىكلەرگە ئۇيۇشتۇرۇلغان قىرغىنچى- لىق ئاۋدىيغا شۇنچىلىك قاتتىق تەسىر قىلدىكى، ئۇ شۇئان بۇ

قىرغىننى توختىتىشنى تەلەپ قىلدى، ۋەھشىيلىشىپ كەتكەن ئوۋچىلارنى توۋا قىلىشقا ئۇنىدىدى، خۇدادىن كەچۈرۈم سورايلى، دېدى. گاملېت - گالكىن بىلەن ئۇزاقبايغا، ماڭا قوشۇلۇڭلار، دەپ يېلىندى. ئۇچەيلەن بىر بولۇپ ئوبىر-كاندالوۋ بىلەن ئۇنىڭ مالايلىرىنى تاشلاپ كېتەيلى، جاھانغا جار سالايلى، ھەربىرىمىز خۇدانى، ئاللا كەرىمنى ئويلايلى، ئۇنىڭ چەكسىز مېھىر - شەپقىتىدىن ئۈمىدۋار بولايلى، جانلىق تەبىئەتكە يەتكۈزگەن زىيان - زەخمىتىمىز ئۈچۈن، قىلغان گۇناھلىرىمىز ئۈچۈن ئۇنىڭدىن مەغپىرەت تىلەيلى، چىن دىلىمىزدىن توۋا - تەزەررۇ قىلساق خۇدانىڭ مەرھىمىتىگە ئېرىشىشىمىز مۇمكىن، دېدى.

ئاۋدىي ۋارقىرايتتى، قوللىرىنى ئاسمانغا كۆتۈرەتتى، ماڭا قوشۇلۇڭلار، يامانلىقتىن پاكلىنايلى، ئىستىغپار ئېيتايلى، دەپ يالۋۇراتتى.

ئۇ ئاچچىقلىناتتى، ھېمەنە ۋە كۈلكىلىك بولۇپ كۆرۈنەتتى، خۇددى ئاخىر زامانىنىڭ كەلگىنىدىن خەۋەر بېرىۋاتقاندەك ھۆر-كىرەيتتى، نالە - پاريات قىلاتتى، نەزەرىدە، ھەممىلا نەرسە زۇل-مەت ئۆڭكۈرىگە، جەھەننەم يالقۇنلىرى ئىچىگە يىقىلىۋاتقان-دەك قىلاتتى.

ئۇ بەل ئاغرىتماي پۇل تېپىش ئۈچۈن كەلگەنلەرنى خۇدا بىلەن ياراشتۇرماقچى بولاتتى... كۆز يەتمەس مويىنقۇم دالا-لىرىدا ئەۋج ئېلىۋاتقان قىرغىنچىلىقنى توختىتىشقا ئۇندەيتتى ... لېكىن ھەممە نەرسىدىن قۇدرەتلىك بولغان ماشىنىلاشقان كۈچلەرگە ئۇنىڭ قۇربى يېتەمدۇ...

ئۇ يەڭگىلى بولمايدىغان نەرسىنى يەڭمەكچى بولاتتى... شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار ئۇنى مىشاشنىڭ مەسلىھىتى بويىچە ئارغامچا بىلەن چىرماپ باغلاشتى - دە، ماشىنىنىڭ كوزۇپىغا،

ئۆلگەن قارا قۇيرۇقلار ئۈستىگە تاشلاشتى.

— مەشھەدە يات، ئاناڭنى ... قارا قۇيرۇق بىلەن بىر گۆردە يات! — دەپ ۋارقىرىدى مىشاش قاتتىق بوغۇلۇپ. — خۇدايىڭنى ئەمدى قىچقار! چاقىرغىنىڭنى ئاڭلىسا، ئالدىڭغا چۈشەر بەلكى، ھۇ ئاناڭنى...

تۈن كەچە. مويىنقۇم ئاسمىندا ئاي پارىلدايتتى. ھەممىلا ياق قانغا پاتقاندى. ھەممە تىرىك جانىۋارلار، ھەتتا بۆرە-لەرمۇ ئالەمنىڭ ئاستىن - ئۈستۈن بولۇپ كەتكەنلىكىنى ئۆز كۆزلىرى بىلەن كۆرگەندى...

خانۇەيران قىلغۇچىلار بولسا، ئۇۋۇنىڭ كەيپىنى سۈرۈ-شەتتى... پەقەت مويىنقۇمغا جاپا تارتىپ كەلگەن ئاۋدىيىلا ئاسمانغا تىكىلگىنىچە يىغلاپ ياتاتتى...

ئۇنى سوت قىلىشماقتا ئىدى...

* * *

مىشاش بىلەن كېپا ئاۋدىيىنى ماشىنىنىڭ كوزۇپىدىن تارتىپ چۈشۈرۈپ، ئوبېر - كاندالوۋنىڭ ئالدىغا سۆرەپ كېلىپ، يەلكىسىدىن بېسىپ مۆكچەيتتى. ئوبېر - كاندالوۋ بوش يەشكىنىڭ ئۈستىدە پۈكلىشىپ كەتكەن يامغۇرلۇق چاپىنىنىڭ ئېتەكلىرىنى ئىككى ياقىغا يېيىپ، پۇتلىرىنى كېرىپ ئولتۇراتتى. ئۇ ماشىنىنىڭ كىچىك چىراغلىرىنىڭ يورۇقىدا غەيرىي تەبىئىي، ۋەھىمىلىك، سۆرۈن چىراي ۋە ھەددىدىن تاشقىرى مۇدھىش كۆرۈنەتتى. يان تەرەپتە ساپ كېيىك گۆشىدىن پىشۇرۇلغان كاۋاپنىڭ ھىدى ئۇرۇپ تۇرغان يالقۇن؛ بۇ يەردە مۆكچەيگەن، ھۇرپەيگەن گاملىت - گالكىن بىلەن ئابورىگېن - ئۇزاقباي. ئۇ ئىككىسىنىڭمۇ كەيپى بوش، ئوبېر - كاندالوۋنىڭ ئاۋدىمىنى

قانداق سوراق قىلىشنى كۆتۈپ، نېمىلەرنىدۇر دەپ پىچىرلىشاتتى، بىمەنىلىك بىلەن ھىجىيىشاتتى، بىر - بىرىنى تۈرتۈپ قويۇشاتتى ۋە كۆز قىسىشاتتى.

— ھە، نېمە دەيسەن؟ — دەپ سورىدى ئاخىرى ئوبېر ئالدىدا مۆكچىيىپ تۇرغان ئاۋدىيىغا يەۋەتكۈدەك قاراپ، — ئەقلىگىنى تاپتىڭمۇ؟

— قولۇمنى يېشۈبتىكلار، — دېدى ئاۋدي.

— قولۇڭنىمۇ؟ قولۇڭ نېمىشقا باغلاندى، شۇنى ئويلىدىڭمۇ؟ ئىسيانچىلار، پىتنە - پاساتچىلار، غەيۋەتچىلەر، تەرتىپ - ئىنتىزامنى بۇزغۇچىلارنىڭ قوللىرى باغلىنىدۇ! چۈشەندىڭمۇ؟

ئاۋدي غىڭ قىلمىدى.

— مەيلى، يەشسەك يېشۈبتەيلى، ئۇنىڭدىن كېيىن نېمە قىلسەڭكىن، كۆرەرمىز، — دەپ رەھىم قىلدى ئوبېر، — قېنى، ئۇنىڭ قولىنى يېشىڭلار، ھازىرلا قولى ئۆزىگە لازىم بولىدۇ.

— ئاناڭنى... يېشىپ نېمە قىلىدۇ، — غوتۇلدىدى نارازى بولۇپ مىشاش ئاۋدينىڭ كەينىدە ئارغامچىنى يېشۈۋېتىپ، — بۇ نېمىنى دەررۇ ئىتنىڭ كۆچۈكىدەك سۈغا چۆكتۈرۈۋېتىش كېرەك، يەتتە پۈكلەپ، يەرگە قوزۇق قىلىپ قېقىش كېرەك.

ئاۋدي يەلكىسى ۋە قوللىرىنىڭ قانچىلىك ئۇيۇشۇپ كەتكەنلىكىنى ئارغامچا يېشىلگەندىن كېيىنلا سەزدى.

— مانا، ئىلتىماسىڭنى بېجىردىم، — دېدى ئوبېر - كاندالوۋ، — تېخى ۋاقتىڭ بار. ھازىرچە، مە، مۇنۇنى ئىچ! — ئۇ ئاۋدينىڭ ھاراق تولدۇرۇلغان ئىستاكانىنى ئۇزاتتى.

— ياق، ئىچمەيمەن، — رەت قىلدى ئاۋدي.

— ئىچمىسەڭ ئىچمە، قان قۇسقۇر! — ئوبېر ئىستاكاننىڭ ھاراقنى ئاۋدينىڭ يۈزىگە چېچىۋەتتى. ئاۋدي ئەندىكسىپ

يەتىلدى، دەلدەكشىگەن پېتى يەنە ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ كەتتى. بىراق مىشاش بىلەن كېپا يەنە يەلكىسىدىن بېسىپ، ئاۋدىنى يەرگە چاپلاپ قويدى.

— يالغان گەپ قىلىۋاتسەن، ئاناڭنى، ئىچىسەن! — دەپ گۈركىرىدى مىشاش، — دېمىدىمۇ، بۇنداقلارنى سۇغا چۆكتۈرۈۋېتىش كېرەك! قېنى، ئوبېر، هاراقتىن قۇي. ئاغزىدىن قۇيىمسام، ئادەم بولماي كېتەي. ئىچمەي باقسۇنچۇ، ئىنتەك ئۈرۈپ ئۆلتۈرۈۋېتىمەن.

ئىستاكان مىشاشنىڭ قولىدا غىچىرلاپ كەتتى، گىرۋىكى ئاۋدىنىڭ لەۋلىرى، يۈزلىرىنى تىلدى. ئۆزىنىڭ قېنىغا پاتقان ۋە تامىقىغا هاراق تىقىلغان ئاۋدىي بېشىنى ئېلىپ قاچتى، مىشاش بىلەن كېپاغا قارشىلىق قىلىپ، پۈت ـ قوللىرىنى تېپىچەكلەتتى.

— بالىلار، قويىساڭلارا، خۇدا كۆتۈرسۇن، ئىچمىسە ئىچمىسۇن، ئۆزىمىز ئىچىمىز! — گاملىبت ـ گالكىن شۇنداق دېگىنىچە تېپىۋاتقانلارنىڭ ئەتراپىدا پىر ـ پىر يۈگۈرۈپ زارلىناتتى. ئابورىگېن ـ ئۇزاقباي ماشىننىڭ كەينىگە قاچتى. ئۇ يەردىن نېمە قىلارىنى بىلمەي قورقۇپ ـ چۆچۈپ قاراپ تۇردى: قاچاي دېسە، تېخى ئىچىلمىگەن شۇنچە هاراق قېيقالىدۇ، قاچماي دېسە، بېشىغا بالا تېپىۋالىدۇ... پەقەت ئوبېر ـ كاندالوۋلا تېپىچەكلىشىپ دوملىشىۋاتقانلارنى تەختتە ئولتۇرغانىدەك بوش يەشكىتە قىمرلىماي ئولتۇرۇپ تاماشا قىلاتتى.

گاملىبت ـ گالكىن ئوبېرنىڭ ئالدىغا يۈگۈردى.

— توختات، ئوبېر، بەرىكە تاپقۇر، ئۆلتۈرۈپ قويىسەن، تۇرمىگە چۈشۈپ كېتىمىز!

— تۇرمىگە چۈشەرمىش! — كىبىر بىلەن غودۇكشىدى

ئوبېر، — موينىقۇمدا تۇرمە نېمىش قىلىدۇ، تەنتەك؟ بۇ يەردە سوت دېگەن مەن! كىم بىلەتتى نېمە بولغىنىنى! ئۇنى بىلكىم بۆرىلەر پارچىلىۋەتكەندۇر. كىم كۆرۈپتۇ، كىم ئىسپاتلايدۇ؟...

ئاۋدىي هوشىدىن كېتىپ، ئۇلارنىڭ پۇتلىرى ئاستىغا يىقىلدى. ئۇنى ئىككى ياقتىن تېپىلىۋەردى. كۆز ئالدى قاراڭغۇلىشىۋاتقان ئاۋدىي ئاخىرقى قېتىم ئىنگانى ئويلىدى: ئۇنىڭ هالى قانداقتۇر، ئۇنى هېچكىم هېچقاچان ئۆزى سۆيگەندەك سۆيەلمەيدۇ.

ئۇنىڭ قۇلقى پۈتۈنلەي پۈتۈپ كەتتى، كۆز ئالدىنى تۇمان قاپلىدى. شۇ چاغدا خىيال ئارىسىدا كۆك يالىنىق بۆرىنى كۆرگەندەك بولدى. ئىسسىق يازدا چۆلدە، ياۋا كەئىدىر-لىكتە ئۇستىدىن يالقۇنىدەك ئۇچۇپ ئۆتكەن بۆرە...

— مېنى قۇتقۇز، بۆرىجان، — بۇ ئاۋدىيىنىڭ ئاغزىدىن چىققان ئاخىرقى سۆز ئىدى.

ئۇ ئاللىقانداق تەبىئىي هېسسىيات بىلەن ئەكبەرە بىلەن تاشچاينارنىڭ ئۆز ئىنىگە يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقانلىقىنى ئېنىق هېس قىلدى، لېكىن ئۇۋۇنىڭ ئەتراپىدا ئادەملەر بار ئىدى. مەخلۇقلار، ئادەملەر ئەمدى كېتىشكەن بولسا كېرەك، دەپ يەنە قەدىردان جاينى پاناه تارتىپ كەلگەنىدى...

لېكىن يۈك ماشىنىسى شۇ يەردە هامان هەيۋەت بىلەن قارىيىپ تۇراتتى، ئۇ يەردىن ۋارقىراپ - جارقىراشلار، ئالىتو-پىلاك كۆتۈرۈشلەر، ئۇرغان، تىللىغان ئاۋازلار قۇلاققا كېلىپ تۇراتتى...

بۆرىلەر يەنە چۆلگە قايتىشقا مەجبۇر بولدى. ئۇلار دېمى ئىچىگە چۈشكەن هالدا بېشى قايغان تەرەپكە كېتىپ بارىاتتى... ئۇلار ئادەملەر تۈپەيلىدىن هالاۋىتىدىن ئايرىلغان بولۇپ، نە كېچىسى، نە كۈندۈزى ئارامخۇدا يۇرەلمەيتتى... ئۇلار

ئاستا سۆرۈلۈپ ماڭاتتى، ئاي قۇيرۇقىنى قىسىپ ئاقساپ كېتىۋاتقان مەخلۇقلارغا مەيۈس نۇرىنى چاچاتتى.

سوت، تەرگەۋ بولسا داۋام قىلىۋاتاتتى... غەرق مەست قىرغۇچىلار ئاۋدىنىنى راسا ئۇرۇپ يەرگە يېقىتاتتى، ئۇنىڭ ئەمدى پۈتۈنلەي ئورنىدىن تۇرالمايا يېتىپ قالغىنى بىلەن كارى يوق ئىدى.

— قېنى، ئورنىڭدىن تۇرغىنا، پوپىنىڭ ئوغلى، — دەپ تېپەتتى ئۇنى بىردەم مىشاش، بىردەم كېپا ئورنىدىن تۇرغۇزماقچى بولۇپ. لېكىن ئاۋدىي توختىماستىن ئىڭرايتتى، خالاس. قۇتراپ كەتكەن ئوبىر ـ كاندالوۋ قۇرۇق تاغاردەك بوشۇشۇپ كەتكەن ئاۋدىنىنى يەردىن كۆتۈردى ـ دە، ياقىسىدىن بوغۇۋالغان پېتى، ئاغزىدىن شالىنى چاچرىتىپ ھۆركىرەشكە باشلىدى. ئۇ ھۆركىرىگەنسېرى تېخىمۇ بەتتەر چىچاڭشىيتتى:

— سەن قانجۇق تېخى بىزنى خۇدا بىلەن قورقۇتماقچى بولۇۋاتامسەن! كۆزىمىزنى خۇدا دەپ ئويۇۋالماقچىمۇسەن، ئىپلاس! بىزنى خۇدا بىلەن قورقۇتالمايسەن. سەن ئويلىغان ئادەملەر باشقا، قانجۇق! ئۆزۈڭ كىم! بىز بۇ يەردە دۆلەتنىڭ تاپشۇرۇقىنى ئورۇندايمىز. سەن قانجۇق، پىلانغا، ئوبىلاستقا قارشى چىقىۋاتسەن، سەن ئىپلاس خەلق دۈشمىنىسەن، خەلق ۋە دۆلەتنىڭ دۈشمىنىسەن. سېنىڭدەك دۈشمەنلەرگە، زىيانداشلارغا، ئاغدۇرمىچىلارغا يەر يۈزىدە ئورۇن يوق! ستالىن: «كىم بىز بىلەن بىللە بولمىسا، دېمەك، ئۇ بىزگە قارشى» دېگەن. خەلق دۈشمەنلىرىنى تۈپ ـ يىلتىزىدىن قۇرۇتۇۋېتىمىز! ئايىمايمىز! دۈشمەن تەسلىم بولمايدىغان بولسا، ئۇنى پاچاقلاپ ئانسىنىڭ گۆرىگە كىرگۈزۈۋېتىمىز. ئارمىيىدە بۇنداق سۆزلەر ئۇچۇن، ئىككى پۈتۈكنى بىر ئۆتۈككە تېقىدۇ. ئانا ماكانىمىزنى سېنىڭدەك ئىپلاسلاردىن تازىلايمىز. ھەي، چېركاۋ ئوغرىسى،

سەن قىلىۋاتقان ئىشىڭنى بىلەمسەن؟ سەن ھەممىنى بەربات قىلماقچىمۇ! تاپشۇرۇقنا توسقۇنلۇق قىلىۋاتسەن! ھەممىزنىڭ يۈزىنى يەرگە قاراتماقچى بولۇۋاتسەن. ھەي، مەن سېنى خەلق دۈشمەنلىرى قاتاردا بوغۇپ ئۆلتۈرىمەن، خەلق ماڭا رەھمەت ئېيتىدۇ. چۈنكى سەن جاھانگىرلىكنىڭ ئايغاقچىسىسەن، ئىپلاس! ستالىن يوق، خالىغان ئىشىمىزنى قىلىمىز دەيسەن ـ دە، ھە؟ ھەي، پوپنىڭ گېزەندىسى، قېنى، تىز چۆك، ھازىرلا تىز چۆك. مانا، مەن ساڭا ھاكىمەن. خۇدايىڭدىن ۋاز كەچ! توتۇمايمەن، بىلمەيمەن دە! ۋاز كەچ! بولمىسا، دوزاختا يول ئالىسەن، ئىپلاس!

ئاۋدىي تىزلىنىپ تۇرالماي يىقىلدى. ئۇنى يەنە كۆتۈرۈپ قويۇشتى.

— گەپ قىل، ئىپلاس، — ھۆركىرىدى ئوبېر ـ كاندالوۋ، — خۇدادىن يۈز ئۆرۈ! ئېيت! خۇدا يوق، دەپ!

— خۇدا بار! — ئىگىرىدى ئاۋدىي.

— ھە، تېخى شۇنداقمۇ! — يىلان چېقىۋالغاندەك چىرقىرىدى مىشاش، — مەن دېمىدىممۇ، ئاناڭنى، لەۋزىدىن يانمايدۇ، دەپ!

ئوبېر ـ كاندالوۋ غەزەپتىن بوغۇلۇپ، يەنە ئاۋدىنىڭ ياقىسىدىن تۇتۇپ، سىلكىشلىدى.

— بىلىپ قوي، ھەي خۇداگوي، ھازىرلا چىققان يېرىڭگە كىرگۈزۈۋېتىمەن! زادىلا يادىڭدىن چىقماس بولىدۇ! قېنى، ئۇنى ئاۋۇ تۇغراقنىڭ يېنىغا ئاپىرىڭلار، بۇ ئىپلاسنى ئاسىمىز! — دەپ ۋارقىرايتتى ئوبېر ـ كاندالوۋ، — پۇتىنىڭ تېگىدىن ئوت قويىمىز، كۆيۈپ كەتسۇن بۇ توڭگۇز!

ئۇلار ئاۋدىنىي يار ئۈستىدە ئۆسكەن قېرى توغراق تەرەپكە سۆرەپ كېتىشتى.

— ئارغامچا ئەپكەل! — بۇيرۇدى ئوبېر ـ كاندالوۋ كېپاغا.

كېپا كابىنكىغا يۈگۈردى.

— هەي، ماڭا قاراڭلار! ئۇزاقباي، مەملىكەتنىڭ خوجايىنى، نەدىسەن، ئاتاڭغا لەنەت! سەنچۇ، هەي، بازىرى كاسات ئارتىس، نېمىشقا بىر چەتتە قاراپ تۇرۇشسەن - هە؟ قېنى، بۇنى كېلىپ باسساڭلارچۇ! بولمىسا سەن خەقتە هاراق يوق! — قورقۇتتى ئوبىر - كاندالوۋ هاراقكەشلەرنى. ئىككىسى يۈگۈرۈشۈپ كېلىپ، بىچارە ئاۋدىينى ئېسىشقا باشلىدى.

بىزارلىق بىردىنلا شۇملۇق تۇيسىنى ئالدى. بىمەنىلىك، مەسخىرىۋازلىقنىڭ ئاخىرى ئۆلۈم بىلەن تۈگەيدىغاندەك قىلاتتى.

— ئاناڭنى، بۇ چۆلدە مىخ بىلەن تاختاي تېپىلمايدۇ - ده!— دەپ ئەپسۇسلاندى مىشا توغراق شاخلىرىنى قاراس - قۇرۇس سۈنىدۇرۇۋېتىپ، — بۇنى تاختايغا مىخلىغان بولساق قالتىس ئىش بولاتتى - ده، ئاناڭنى!

— هېچ گەپ يوق! ئۇنى دارغا ئاسمىز! مىخلىغاندەك تۇرىدۇ، — دېدى ئوبىر - كاندالوۋ، — قولى ۋە پۇتىدىن تارتىپ پاقىدەك قاتۇرۇپ قويىمىز، قىمىر قىلالمايدۇ! ئەتىگىنچە ئېسىلىپ تۇرسا، خۇدا بارمۇ - يوق، شۇ چاغدا بىلىدۇ! ئەتىگىنچە ئويلۇۋالسۇن! مەن ئۇنى شۇنداق تەربىيىلەيكى، ئۆمۈرۋايەت يادىدىن چىقمىسۇن بۇ پوپنىڭ! ئارمىيىدە بۇنىڭدىنمۇ بەتتەر-لەرنى جىق كۆرگەنمەن! قېنى، كۆتۈرۈڭلار، بالىلار! قېنى، كۆتۈر، هە! قولىنى بۇياقتا تارت، پۇتىنى بۇياقتا!

ئاۋدىي ئەمدى قىلچىمۇ قارشىلىق كۆرسىتەلمەيتتى، شۇڭا بۇ ئىشلار كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە يۈز بەردى. قول - پۇتلىرى توغراقنىڭ شاخلىرىغا تارتىپ باغلانغان ئاۋدىي خۇددى يېڭى سويۇلغان قويدەك ئېسىلىپ قالدى. ئاۋدىي تىللىغان ئاۋازلارنى غۇۋا ئاڭلاپ تۇردى. ئازاب ئۇنى هالسىزلاندۇردى. ئوڭ بىقىنى چىدىغۇسىز دەرىجىدە ئاغرىيىتتى، بېلىدە نېمىدۇر ئۆزۈلۈپ

كەتتى، ئاۋدىي هوشسىزلانماقتا ئىدى. ئۇنى قىينىغانلار ئۇنىڭ پۇتىنىڭ ئاستىدا ھەدەپ ئوت يېقىشقا ئۇرۇناتتى. ئەمدى ئاۋدىيغا بەربىر ئىدى. ئۇلار ئوتنى توتاشتۇرالمىدى. تۇنۇگۈن كېچە ياغقان قار ئاستىدا قېلىپ نەم تارتىپ كەتكەن شاخ ـ شۇمبىلارنى ياندۇرغىلى بولمىدى. ئۇستىگە بەنزىن چېچىش ھېچكىمنىڭ يادىغا كەلمىدى. ئۇلار ئۇنىڭسىزمۇ ئاۋدىينى بابلاپ ئازابلىغانلىقىدىن مەمنۇن ئىدى. سىرتتىن قارىغاندا، ئۇ كۆكتاتلىق ئىچىگە تىكلەپ قويۇلغان قارانچۇقتەك تۇراتتى. بۇ ھەممىسىنىڭ كەيپىنى كۆتۈردى. بولۇپمۇ، ئوبېر ـ كاندالوۋنىڭ دىمىغى تېخىمۇ ئۆستى. ئۇ ئاجايىپ جانلىق ۋە قىزىق بىر مەنزىرىنى ـــ چۆلدە قانداقلارچە ئېسىپ قويۇلغان بىر ئۆلۈكنى كۆرگەندەك بولدى!

ـــ ھەممىڭ بىلىپ قويۇش! دائىم بۇنداقلارنىڭ جازاسى شۇ! ـــ دەپ داۋراڭ سالاتتى ئۇ توغرىقتا ئېسىلغان ئاۋدىينى تاماشا قىلغاچ، ـــ ماڭا قويۇپ بەرسە، بىزگە قوشۇلمىغانلارنىڭ ھەممىسىنى ئەنە شۇنداق پۇتىنى ئاسمانغا قىلاتتىم. تىلىنى ساڭگىلىتىپ ياتاتتى. كىم بىزگە قارشى چىقسا، ھەممىسىنى ئېسىپ چىقاتتىم. يەر شارىنى شۇنداق سىقىپ، ئىسكەنجىگە ئالاتتىم. شۇ چاغدا بىزگە ھېچكىم ئاغزىنى ئېچىپ غىڭ قىلالمايدىغان بولاتتى. ھەممىسى قۇللۇق قىلىپ تۇراتتى... ھە، قېنى، يۇرۇڭلار، كومىسسارلار، يەنە بىرىدىن ئاتايلى، بىزدىن نېمە كېتەتتى....

ئۇلار ھەممىسى ئوبېرنىڭ گەپ ـ سۆزلىرىنى ماقۇللاپ، ئاپىرىن ئوقۇشۇپ، ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ قىلىشقىنىچە ماشىنا تەرەپكە مېڭىشتى. ئوبېر يالغۇز ئۆزى مەلۇم بىر قوشاقنى غىڭشىپ ئېيتىشقا باشلىدى:

گەلەپنى كىيىمىز،
يېنىمىزدا تاپانچا.
بىر ـ ئىككى، بىر ـ ئىككى...

«كومىسسار» نىڭ كەيپى چاغ ئۇلپەتلىرى ئۇنىڭغا جور بولـ دى: «بىر ـ ئىككى، بىر ـ ئىككى». ئۇلار ئاندىن يەنە بەش يۈز گراملىقتىن ئىككىنى ئېچىپ، شېشىسى بىلەنلا كۆتۈرۈشتى.

بىرئازدىن كېيىن ماشىنا چىراغلىرىنى يانـدۇرۇپ ئاستا چۆل ئىچىگە كىرىپ كەتتى. زىمىستان قاراڭغۇلۇق قويۇقلاشتى. ئەتراپ سۇ قۇيغاندەك جىمجىتلىققا چۆمدى. دەرەخقە ئېسىلغان ئاۋددي دۇنـيادا يالغۇز قالدى. ئۇنىڭ كۆكرىكى سىرقىراپ ئاغـ رىيتتى، ئىچى ئېلىشىپ، چىدىغۇسىز ئازابلىماقتا ئىدى... ئەس ـ ھوشى باھار تاشقىنى بېسىپ كېتىۋاتقان ئارالدەك ئاستا ـ ئاستا غايىب بولماقتا ئىدى.

«مېنىڭ ئارىلىم ئوكا دەرياسىدا ئىدى... ئەمدى سېنى كىمدۇ قۇتۇلدۇرار، مۇرەببىم؟» ئۇنىڭ ئاخىرقى پىكرى ئۇچقۇنـ دەك پىلىلداپ قويدى ـ دە، ئۆچتى.

ھاياتلىق دەرياسىنىڭ ئاخىرقى سۈلىرى ئاقماقتا ئىدى...

ئۇنىڭ ئۆچۈۋاتقان كۆزلىرىگە ئۇلۇغ دېڭىز، كۆز يەتمەس چەكسىز ـ بىپايـان سۇ كۆرۈنـدى. سۇ تـاۋۇش چىقارمـاي قاينايتتى، بـوش دالالاردا يـەر بېغىرلاپ چاپقـان ئىزغىرىن شـامالدەك ئاۋازسىز ئاق دولقۇنـلار سۇ تـەرەپكە مەۋج ئۇرۇپ يۇگۈرۈشەتتى. ئۇلارنىڭ نەدىن پەيدا بولۇۋاتقانلىقى ۋە قاياقتا كېتىۋاتقانلىقى مـەلۇم ئەمـەس ئىدى. لېكىن ئاشۇ تىلسىز دېڭىزنىڭ غۇۋا كۆرۈنۈپ تۇرغان ساھىللىرىدا سۇ ئۈستىدە بىر ئادەمنىڭ سايىسى خىرە ـ شىرە كۆرۈنگەنىدەك بولـدى. ئاۋددي بۇ ئادەمنى تونۇدى، ئۇ ئۆزىنىڭ ئاتىسى دىياكون كاللىستراتوۋ

ئىدى. شۇ چاغدا، بىردىنلا ئاۋدىنىڭ قۇلىقىغا ئۆزىنىڭ ئۆسمۈر چاغلىرىدىكى ئاۋازى ئاڭلانغاندەك بولدى. بۇ ئاۋاز ئۇنىڭ بالىلىق چاغلىرىدا كونا پىئانىنو ئالدىدا تۇرۇپ ئاتىسىغا چۆكۈپ كەتكەن كېمە توغرىسىدىكى تىلاۋەتنى ئوقۇپ بېرىۋاتقان ئاۋازىدەك قىلاتتى. ھازىر ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئارىلىق يەك يىراق ئىدى. ئۆسمۈرنىڭ ئاۋازى جاھان ئاسمىنى ئۈستىدە جاراڭلىق بىر ئىلھامبەخش سادا بىلەن ياڭرايتتى:

«ئاسمان سۈزۈلۈپ كېلىۋاتىدۇ، تېخى ھەممە ئۇيقۇدا...

....سەن ھەممىلا نەرسىنى كۆرگۈچى، ھەممىلا نەرسىگە رەھىم ـ شەپقەت قىلغۇچى ۋە ئادالەت بېغىشلىغۇچى سەن، ساڭا كۆڭلۈمدىكى زارىمنى تىلاۋەت قىلىپ ئېيتىمەن. خۇدايا، ئۆزۈڭ كەچۈرگەيسەن، سېنى ياد ئېتىشتىن بۇرۇن ئۆز دادىمنى ئەسلىدىم. لېكىن تىرىكلا بولىدىكەنمەن، شۇ تىلاۋەتنى ئاغزىمدىن چۈشۈرمىگەيمەن.

سەن ھەممىگە قادىرسەن، ھەقسەن، كەرىمسەن، كەچۈر، سېنى ئۆز ئەرزىم بىلەن ئاۋارە قىلماقتىمەن. مەن ئۆزۈم ئۈچۈن ھېچ نەرسە سورىمايمەن. ماڭا دۇنيانىڭ راھەت ـ پاراغىتى كېرەك ئەمەس، ئۆمرۈمنى ئۆزارتمىساڭمۇ مەيلى. مېنىڭ ئىنسان بالىلىرىنىڭ دىلىنى يامانلىقتىن خالاس قىلماقتىن باشقا ئارزۇيۇم يوق. سەن ئالەمنىڭ ئىگىسىسەن، دىللىرىمىزغا مۆھۈر باسما، جاھالەتتە كۆيدۈرمە. ياخشىلىق بىلەن يامانلىق بۇ ئالەمدە مەۋجۇتلا بولىدىكەن، بىزنى باھانە ـ سەۋەب زەنجىرلىرىدىن خالاس قىل. ئادەم بالىلىرىنىڭ قەلب كۆزلىرىنى ئاچقايسەن. مەن ئۆز تىلەكلىرىم ئۈچۈنلا ئېغىز ئېچىشتىن قورقمەن، مەن ھەرقانداق ئاقىۋەتلەرگە سېلىشىڭغا تەييارمەن ـــ خاھ جەھەننەم ئوتىغا تاشلا، خاھ چەكسىز سەلتەنىتىڭگە قوبۇل قىل، قىسمىتىمىز ئۆز قولۇڭدا، ھەممىسى ئۆزۈڭگە ئايان!...

ساڭا بىرلا ئەرزىم بار، ئۆزگە ئەرزىم يوق...

پەقەت شۇنىلا ئۆتۈنۈپ سورايمەن، مۆجىزە كۆرسەت: مەيلى، ئاشۇ كېمە ئالەمدە سېنىڭ ئىرادەڭ بىلەن بولىدىغان كېچىنىڭ كۈندۈزگە ئالمىشىشى توختاپلا قالمايدىغان بولسا، كېچىنى كېچە، كۈندۈزنى كۈندۈز دېمەي ئۆز يولىنى توختىماي داۋاملاشتۇرسۇن. ئاشۇ كېمە توپ ـ زەمبىرەكلىرى تىكلەكلىك تۇرغان پېتى دېڭىزلاردىن دېڭىزلارغا توختىماي ئۇزۇپ يۈرسۇن، دولقۇنلار ھۆكۈرەك ئېتىپ يىغلاپ، ئۇنىڭ كۆكرەكلىرىگە ئۇرۇلسۇن، ئۇنىڭ توختىماس قۇدرەتلىك گۈلدۈرلەشلىرى دائىم ئاڭلىنىپ تۇرسۇن. دېڭىزدىن چاچراپ چىققان تامچىلار ئۇنىڭ ئۈستىگە يالتىراق يامغۇر بولۇپ ياغسۇن، ئاشۇ نەم ۋە ئۇچقۇر زەررىچىلەردىن نەپەس ئالسۇن، كېمە تاملىرىنىڭ قاراسىنغىنىنى، ماشىنىلارنىڭ گۈرۈلدىگىنىنى، شامالنىڭ ئىتتىرىشى بىلەن كېمىنىڭ كەينىدىن ئەگەشكەن بېلىقئالغۇچىلارنىڭ ئاھۇ ـ زارلىرىنى ئاڭلىسۇن. بۇ كېمە، مىڭ يىللاردىن بېرى ئۇ يەرگە ھېچكىم يېتەلمىگەن بولسىمۇ، ئاشۇ ئەڭ يىراقتىكى دېڭىزلارنىڭ كۆز يەتمەس ساھىللىرىغا ۋە ئۇ يەردىكى نۇرغا چۆمۈلگەن شەھەرگە يول ئالسۇن... ئامىن».

ئۇنىڭ ئاۋازى يىراقلىشىپ، پەسىيىپ كەتتى... ئاۋدىي ئۆزىنىڭ دېڭىز ـ ئوكيانلاردىكى ئاھۇ پەريادىنى ئاڭلىدى...

تولۇن ئاي پايانسىز مويىنقۇم چۆلدە توغرىقىما ئېسىپ قويۇلغان، مۇزلاپ قېتىپ قالغان ئادەمنىڭ تېنىگە كۆزنى قامىشتۇرىدىغان پارقىراق نۇرلىرىنى كېچىچە تۆكۈپ چىقتى. ئۇنىڭ قىياپىتى ئاسمانغا پەرۋاز قىلىشقا ئىنتىلگەن، لېكىن كۈتۈلمىگەندە ئوق تېگىپ موللاق ئاتقان ۋە دەرەخكە ئىلىنىپ قالغان، قاناتلىرى يېيىلغان ئاجايىپ يوغان قۇشنى ئەسلىتەتتى.

مانا شۇ يەردىن بىر يېرىم چاقىرىم نېرىدا ئۇستى

بىرىزىنت بىلەن يېپىلغان ھەربىي سىياقتىكى يۈك ماشىنىسى تۇراتتى، ئۇنىڭدا كىيىكلەرنىڭ ئۇستىگە ئوخشىغا چۈشۈپ، قۇسۇقلارغا مىلەنگەن ئوبۇر - كاندالوۋچىلار ئوخلاۋاتاتتى. خورۇلدىغان قاتتىق خورەك ئاۋازلىرى ئاڭلىناتتى. ئۇلار ئاۋدىنى كېچىسى يالغۇز قالدۇرۇش ئۇچۇن، نېرىراققا كېتىپ، ئۇنىڭ جاجىسىنى بېرىپ قويماقچى بولغانىدى: قېنى، يالغۇز ئۆزىنىڭ قولىدىن نېمە ئىش كېلىدىكىن. بىزگە قۇيرۇقىنى شىپاڭشتىپ يالۋۇرمىدۇ تېخى، بەلكى خوجايىنىمۇ ۋاڭ كېچىپ قالار...

ئاۋدىيغا مۇنداق جازا بېرىش يولىنى سابىق ئارتىس گاملېت - گالكىن قايتا - قايتا شېشە كۆتۈرگەندىن كېيىن ئويلاپ چىقارغانىدى. ئۇ ئوبۇر - كاندالوۋغا ياخشى كۆرۈنۈش مەقسىتىدە، خوجايىنى بىر سازايى قىلايلى، قورقۇپ ئۆتى يېرىلسۇن دەپ: شۇنداق قىلىدىغان بولساق، ئۇ بىزنى قوغلاپ يەتمەكچى بولمىدۇ، لېكىن قانداقمۇ قوغلاپ يېتەلەيدۇ دېدى!

سەھەردە، كۈن خىرە - شىرە يورۇشقا باشلىغان پەيتتە بۆرىلەر ئاستا ئۆزلىرىنىڭ ئىنىگە يېقىنلىشىپ كەلدى. ئالدىدا ئاخشامقى قاچ - قاچتىن قورسىقى ئېچ - ئېچىگە تارتىلىپ كەتكەن ئەكبەرە كەلمەكتە ئىدى، ئۇنىڭ كەينىدىن ھۆرپەيگەن يوغان باش تاشچاينار ئاقساقلاپ قەدەم تاشلايىتتى. ئۇلارنىڭ كونا قەبرىدان جايى ئىنىس - جىنسىز ھۇۋۇلداپ تۇراتتى، ئادەملەر كېچىلەپ ئاللىقايساقا غايىب بولۇشقانىدى. لېكىن جانۋارلار بۇ يەردە، ئەگەر شۇنداق دېگىلى بولسا، خوددى مىنا كۆمۈلگەندەك، ئىھتىياتچانلىق بىلەن ئۇركۈپ قەدەم تاشلىشاتتى... ئۇلار ھەر قەدەمدە يات - ناتونۇش نەرسىلەرگە دۇچ كېلەتتى: ئۆچكەن گۈلخان، بوش تۇنۇكە قالپاللار، سۇنغان - سۇنمىغان، قالىسىق پۇراق چېچىپ تۇرغان شىشىلەر، ماشىنا

چاقلىرىنىڭ ئىزى ئورنىدا قالغان رېزىنكە ۋە تۆمۈر قۇرۇملىرى. بۆرىلەر بۇلغاپ تالىشالىغان بۇ يەرنى تامامەن تاشلاپ كېتىش نىيىتىدە يار بويىنى بويلاپ كەتتى. شۇ چاغدا ئەكبەرە بىردىنلا چاپچىپ ئۆزىنى چەتكە ئالدى ۋە توۋغان جايدا قېتىپ قالدى ــ ئادەم! ئۇنىڭدىن ئىككى قەدەم نېرىدا قوللىرىنى يېيىپ، بېشىنى ساڭگىلاتقان بىر ئادەم توغراقتا ئېسىقلىق تۇراتتى. ئەكبەرە ئۆزىنى چاتقاللارنىڭ ئىچىگە ئاتتى. تاشچاينار ئۇنىڭ كەينىدىن سەكردى. دەرەختىكى ئادەم قىمىر قىلمايتتى. شامال شاخلارنى ئاردىلاپ ۋىژىلدايتتى، ئادەمنىڭ ئاق ماڭلىيىغا چۈشكەن چاچلىرى يەلپۈنەتتى. ئەكبەرە يەرگە چاپلاشتى. ئېتىلىشقا تەييارلاندى. ئۇنىڭ ئۇدۇلىدا ھەممە مەخلۇقلارنىڭ ئىچىدىكى ئەڭ دەھشەتلىكى، ئۇلارنىڭ پېشىغا شۇنچە كۈلپەتلەرنى سالغان قانخور دۈشمەن تۇراتتى. ئەكبەرە قەھرى بىلەن سەل كەينىگە چېكىندى. ئۇ شىددەت بىلەن سەكرىمەكچى، ئادەمنىڭ بوغۇزىغا ئۆتكۈر چىشلىرىنى پاتۇرماقچى بولاتتى. شۇ چاغدا، ئاخىرقى مىنۇتتا، بۆرە بۇ ئادەمنى تونۇدى. لېكىن ئۇنى قاچان، قەيەردە كۆرگەن؟ ھە، بۇ، يازدا ياۋا كەندىر لىككە بارغاندا ھۇچ كەلگەن، بالىلىرى بىلەن ئەركىلەپ ئويناشماقچى بولغان، ئەكبەرە ھەمله قىلىپ سەكرىگەن ۋە ئۇنى ئالياپ، ئۈستىدىن ئارتىلىپ نېرىغا چۈشكەن ھېلىقى غەلىتە ئادەمغۇ. شۇ چاغدا ئۇ قورقۇپ كېتىپ، يەرگە ئولتۇرۇۋالغان، يۈزىنى قوللىرى بىلەن توسۇۋالغانىدى. ئەكبەرە ئۇنىڭ ھەيرەت ۋە قورقۇنچتا ئالاق ـ جالاق بولۇپ كەتكەن كۆزلىرىنى ئەسلىدى. شۇ چاغدا ئۇ قىپيالىڭاچ ھالدا چۆلگە پايپاسلاپ قاچقانىدى... مانا ئەمدى، شۇ ئادەم پاكار توغراقتا قاناتلىرى يېيىلغان قۇشتەك غەلىتە ئېسىلىپ تۇراتتى. ئۇ تىرىكمۇ ـ ئۆلۈكمۇ، بۇنى بۆرە بىلەلمەيدى. ئادەم قىمىرلىمايتتى.

ھېچقانداق ئاۋاز چىقارمايتتى، بېشى يان تەرەپكە قىيسىيىپ چۈشكەن بولۇپ، ئاغزىدىنمۇ بىر يېقىدىن قان سىزىپ ئاقماقتا ئىدى. تاشچايتار ئادەمگە تاشلانمىچى بولغانىدى، ئەكبەرە ئۇنى نېرى ئىتتىردى. ئۇ ئادەمگە يېقىنلىشىپ، ئۇنىڭ يۈزىگە تىكىلىپ قارىدى ۋە ئاستاغىنا ھۆۋلىۋەتتى: ھالاك بولغان بالىلىرى يادىغا چۈشتى. ھايات مويىنقۇمدا ئاستىن - ئۈستۈن، خاراب بولىدى. كىمگە يىغلىسۇن، كىمگە ئەرز قىلسۇن؟ بۇ ئادەم ئۇنىڭغا ھېچقانداق ياردەم بېرەلمەيدۇ. ئۇنىڭ ھايات شامى ئۆچۈۋاتقان بولسىمۇ، جېنى تېخى پۈتۈنلەي چىقىپ كەتمىگەنىدى. ئادەم ئىششىپ كەتكەن قاپاقلىرىنى زورغا كۆتۈردى ۋە ئاستا ھۆۋلاۋاتقان بۆرىگە قاراپ پىچىرلىدى:

— كەلدىڭمۇ ... — ئاندىن ئۇنىڭ بېشى ساڭگىلاپ قالدى.

بۇ ئۇنىڭ ئاخىرقى سۆزى ئىدى.

شۇ پەيتتە ماتورنىڭ شاۋقۇنى ئاڭلانىدى. چۆلدە يۈك ماشىنىسى كۆرۈندى. ئۇ ناھايىتى يېقىنلاپ كەلمەكتە ئىدى، كابىنكىسىنىڭ ئەينەكلىرى خىرە يالتىرايتتى. ئوبېر ـ كانداۋچىلار جىنايەت ئۆتكۈزگەن يېرىگە كەلمەكتە ئىدى...

شۇ چاغدا بۆرىلەر بىردەمدۇ ھايال بولماي لوكۇلداپ، قەدەملىرىنى بارغانسېرى تېزلىتىپ بۇ يەردىن باش ئېلىپ كېتىشتى. ئۇلار كەينىگە قارىمايتتى. بۆرىلەر ئۇلۇغ مويىنقۇم چۆللىرىنى پۈتۈنلەي تاشلاپ كەتمەكتە ئىدى...

* * *

ئەكبەرە بىلەن تاشچاينار ئالداش بويىدىكى قومۇشلۇقلاردا توپىتوغرا بىر يىل تۇرمۇش كەچۈردى. شۇ يەردە ئۇلار يەنە

بەش بالا كۆردى. بۆرىچاقلار خېلىلا چوڭ بولۇپ قالغانىدا، قومۇشلۇققا تۆيۈقسىزلا ئوت كەتتى. تاغدا يېڭى كان ئېچىلغان بولۇپ، ئۇنىڭغا باربدىغان يول مۇشۇ قومۇشلۇقتىن ئۆتۈشى كېرەك ئىدى. ئۇنى كۆيدۈرۈشكە توغرا كەلدى. ئالداش كۆلى بويىدىكى يۇز چاقرىملىغان يەرلەرگە سوزۇلغان قەدىمىي قومۇشلۇقنىڭ كۈلى كۆكىكە سورۇلدى. ئۇرۇشتىن كېيىن بۇ ئەتراپلاردىن قىمنەت باھالىق مەدەن تېپىلدى، مانا ئەمدى چۆلدە، ئۆز ئۆۋۈتتىدە، يەنە بىر نامسىز يوغان پوچتا ساندۇقى قەد كۆتۈرىدۇ. بۇنداق چاغلاردا، گەپ ئاز ئۈچرايدىغان ۋە قىممەتلىك خام ئەشيا بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولغاچقا، قومۇشلۇق تۇرماق، ھەتتا كەمدىن كېم ئۈچرايدىغان كۆل يوق بولۇپ كەتسىمۇ، ھېچكىم ھېچ نەرسە قىلالمايدۇ. ئۇنى ئېلىش ئۈچۈن يەر شارىنى تاۋۇزدەك تىلىپ تاشلاشمۇ ھېچ گەپ ئەمەس.

قومۇشلۇق بىردىنلا ئوت ئالسۇن دېگەن بولسا كېرەك، ئالدى بىلەن قومۇشلۇق ئۈستىدىن ئاللىقانداق يېقىلغۇ چېچىپ ئايروپىلانلار پەسلەپ ئۇچۇپ يۈرۈشتى.

ئوت كېچىسى قويۇلدى. يېقىلغۇ چېچىلغان قومۇشلار بىردىنلا گۈپ قىلىپ ئوت ئالدى ۋە خۇددى قېلىن ئورمانىدەك دەھشەت بىلەن يېنىشقا باشلىدى. يالقۇن كۆككە تاقاشقۇدەك كۆتۈرۈلدى، يەرنى قىشتىكى تۇمانلاردەك قويۇق قارا ئىس قاپلىدى.

بۆرىلەر ئوت تەپتىنى سەزگەن ھامان، قومۇشلارنىڭ ھەر تەرەپتىن كۆيۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، بۆرىچاقلارنى قوتۇلدۇرۇش ئۈچۈن ئۆزلىرىنى ئۇياقتىن - بۇياقتا ئۇرۇشقا باشلىدى. بالىلىرىنى چىشلەپ بىردەم ئۇيەرگە، بىردەم بۇيەرگە كۆتۈرۈپ ئۆتۈشەتتى. ئالداش بويىدىكى قومۇشلۇقلاردا قىيامەت

قايىم بولدى. قۇشلار كۆل ئۈستىدە بۇلۇتتەك ئۇچاتتى، تىنماستىن زارلىنىپ ۋىچىرلايتتى. ئەسىرلەر بويى قومۇشلۇقتا كۈن كەچۈرگەن قاۋانلاردىن تارتىپ يىلانلارغىچە ھەممىسى قورقۇنچ ۋە ساراسىمگە چۈشتى، ئۆزلىرىنى جان تالىشىپ ھەر تەرەپكە ئۇردى. بۆرىلەرنىڭ بېشىغىمۇ شۇ كۈن چۈشتى. ئوت ھەر تەرەپتىن ئوراپ، ئۆرلەپ كەلمەكتە ئىدى، ئوتتىن ئۆزىنى كۆلگە تاشلاپ قۇتۇلماقتىن باشقا ئامال قالمىغانىدى. ئەكبەرە بىلەن تاشچاينار ئوچ بالىسىنى تاشلاپ، ئىككىسىنى چىشلىرىدە چىشلەپ كۆلدە ئۈزۈشكە باشلىدى. ناھايەت، نېرىقى قىرغاققا يېتىپ بارغىنىدا. شۇ نەرسە مەلۇم بولدىكى، ھەرقانچە ئېگىز كۆتۈرۈپ مېڭىشقا ئۇرۇنغان بولسىمۇ بۆرە باللىرى سۇدا بۇرۇقتۇم بولۇپ ئۆلگەنىدى.

ئەكبەرە بىلەن تاشچاينار يەنە باشقا يۇرتلارغا باش ئېلىپ كەتتى. ئۇلار ئەمدى تاغقا قاراپ يول ئالغانىدى. بۆرىلەر توغما ھېس - تۇيغۇلىرى بىلەن ئەمدىلىكتە پەقەت تاغلاردىلا جان بېقىش مۇمكىنلىكىنى چۈشەنگەنىدى.

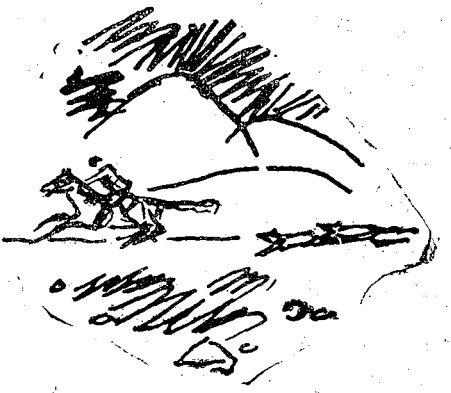
بۆرىلەر ئۇلۇغ ئوتنى كەينىدە قالدۇرۇپ، ئۇزۇن يول باستى. قۇرداي تاغلىرىدىن ماڭدى. كېچىسى چىراغلىرى كۆزنى قاماشتۇرىدىغان قورقۇنچلۇق ماشىنىلار توختىماستىن ۋىزىلداپ ئۆتۈپ تۇرغان يوللاردىن بىرنەچچە قېتىم كېسىپ ئۆتتى. ئۇلارنىڭ نەزەرىدە، دۇنيادا ئاشۇ يۇگۇرۈك چىراغلاردىن ئېشىپ چۈشىدىغان دەھشەتلىك نەرسە يوق ئىدى. قۇرداي تاغلىرىدىن كېيىن، بۆرىلەر ئاق تۇز تاغلىرىغا كۆچتى. لېكىن بۇ يەرلەرمۇ كۆزلىرىگە خەتەرلىك كۆرۈنۈپ، يەنمۇ ئىچكىرىلەپ كېتىشتى. بۆرىلەر ئاق تۇز داۋىنىدىن ئېشىپ، ئىسسىق كۆلنىڭ بويىغا چىقتى. يول تۈگىدى. نېرى يېقى دېڭىز ...

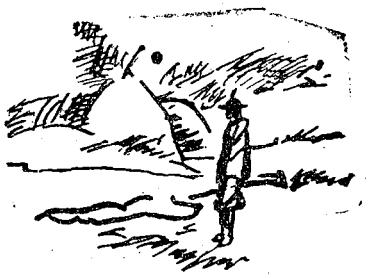
ئەكبەرە بىلەن تاشچاينار شۇ يەردە ھايانىنى يەنە باشقىدىن باشلىدى ...

بالا كۆردى. بۇ قېتىم ئۇلار تۆت ئىدى.

بۇ نەسىل قالدۇرۇش ئۈچۈن بولغان ئاخىرقى قاتتىق ئۇرۇنۇش ئىدى.

بۆرىلەر قىسسىسى شۇ يەردە — ئىسسىقكۆلدە كۆز كۆرۈپ، قۇلاق ئاڭلىمىغان پاجىئە بىلەن ئاخىرلاشتى ...

ئۇچىنچى قىسىم

I

ئادەملەر تەقدىرنى، تەقدىر ئادەملەرنى ئىزدەپ يۈرىدۇ... هاياتنىڭ ئەزەلدىن بۇيانقى ئايلىنىشى شۇنداق ... تەقدىر داۋىم ئۆز نىشانىنى مولجاللاپ تۇرىدۇ، دېگەن گەپ راست بولىدىغان بولسا، بۇ نۆۋەتمۇ ئۇ توغرا چىقتى. هەممىسى ئادەتتىن تاشقىرى ئاددىيلا يۈز بەردى، قازا كامانىدىن ئېتىلغان ئوقنى كەينىگە ياندۇرۇشنىڭ ئامالى يوق...

شۇ كۈنى، بازارباي نۇيغۇتوۋنىڭ ئامىتى كېلىپ گېئولوگلارغا يول باشلامچىلىققا ياللىنىپ قالغىنىنى دېمەمسىز. بازارباي گېئولوگلارغا يول باشلامچى لازىملىقىنى خىيالىغمۇ كەلتۈرۈپ باقمىغانىدى، ئۇنى گېئولوگلارنىڭ ئۆزلىرى ئىزدەپ تاپتى.

ئۇلار تەمەنگە يەم ـ خەشەك توشۇلىدىغان، تراكتور ماڭىدىغان يول بىلەن كەلگەنىدى.

ـ نېمىشقا بۇ يەرنى تەمەن دەيدۇ؟ ـ دەپ سوردى ئۇلاردىن بىرى.

ـ نېمە بولدى؟

ـ ياق دەيمىنا ...

ـ تەمەن دېگىنى تاپان دېگەن گەپ. بۇ يەر تاغلارنىڭ تاپىنى، شۇنىڭ ئۈچۈن تەمەن دېيىلىدۇ.

ـ هە، مۇنداق دەڭ! هېلىقى تەمەنمۇ شۇنىڭدىن

كەلگەنىكەن ـ دە، مەشھۇر تەمەن دېۋىزىيىسى.

ـ بىلمىدىم، ئۇكام. بۇنى گېنېراللار بىلىدۇ. بىزنىڭ ئىشىمىز ئاددىي، پادىچىلىق قىلىمىز.

شۇنداق قىلىپ، گېئولوگلار تەمەنگە يېتىپ كېلىپ، ئۇ تەرەپلەرنى ئۇقمايمىز، پەقەت خەرىتىدىنلا كۆرگەن. ياخشىسى. بىزنى شۇ يەرلىك ئادەملەردىن بىرەرى تاغلارغا باشلاپ چىقسۇن، دېيىشتى. ياق دېگىلى بولامدۇ! ئۇنىڭ ئۈستىگە ھەقمۇ بېرىدىكەن. بار ـ يوق ئىش ـ تۆت يىگىتنى يۈك ـ پۈكلىرى بىلەن ئاچچىقتاش جىلغىسىغا باشلاپ چىقتىش. گېئولوگلار شۇ يەردە نېمىلەرنىدۇر تەكشۈرەرمىش. نېمە بولاتتى، ئېھتىمال ئالتۇندۇر. ئۇلار پەقەت ئالتۇن ئىزدەيدۇ، تاپسا، چوڭ ـ چوڭ مۇكاپات ئېلىشىدۇ. مەيلى، بۇ ئۇلارنىڭ ئىشى. پەقەت بازارباي كەچقۇرۇن تەمەنگە، قورۇغا قايتىپ كەلسىلا بولدى. ئۇ قوشى بىلەن شۇ يەردە قىشلىغان.

بۇ يىگىتلەر شەھەرلىك بولغىنى بىلەن، پۈتۈنلەي ھېسابىنى بىلمەيدىكەن. بازارباي جاھىللىق قىلىپ: مېنىڭ تاغقا چىققىلى ۋاقتىم يوق، سۇۋاخوز رەھبەرلىرى كېلىپ قالدىغان بولسا، سىلەردىن نېمە كېتەتتى، بىراق مېنىڭ ھالىمغا ۋاي، قېنى بۇ چوڭ پادىچى بازارباي نۇيغۇتوۋ؟ قويلار قوزىلاي دەپ تۇرغان پەيتتە قەيەرلەردە يۈرىدۇ؟ دەپ سوراققا تارتىپ كېتىدۇ، ۋاقتى كەلگەندە، بۇنىڭغا كىم مەسئۇل بولىدۇ، دېدى. شۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، يىگىتلەرنىڭ سېخىيلىكى تۇتۇپ، ئۇنىڭغا يىگىرمە بەش سوم بېرىشكە ۋەدە قىلدى. ۋاي، تەنتەكلەرەي! بۇ نېمىلەرگە تەكەللۇپ قىلىپ ئولتۇرۇشنىڭ نېمە ھاجىتى. پۇل دۆلەتنىڭكى، دۆلەتنىڭ خەزىنىسى بولسا كېمەيمەيدۇ. بۇ بالىلارنىڭ ئۆزلىرىمۇ پەيتى كەلگەندە پۇلنى غازاڭدەك سۇپۇرۇۋالسا كېرەك. تۆلىسۇن ـ دەم ئاخىر.

بازاربای گېنۇلوگلارنى ھەش - پەش دېگۈچىلا ئاپىرىپ قويىدۇ. ئاتقا مىنىدۇ - دە، ھايت - ھۇيت دەپ كېتىۋېرىدۇ. ئۇنىڭغا نېمىدى، بەرىبىر كۈنلەپ - كۈنلەپ بولار - بولماس ئىشلارغا بېشىنى تىقىپ، لەلەڭلەپ يۈرگىنى يۈرگەن. بولۇپمۇ، توي - تۆكۈن، ئۆلۈم - يېتىم، ئىشقىلىپ ھاراق پۈرىقى پۇرىغان جايدىن قۇرۇق قالمايدۇ. ئۇ ئايلىق مائاش ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن سوۋخوز ئىدارىسگە كېتىدىغان بولسا، مالچى - پالچىلاردىن تارتىپ كېچىلىك كۆزەتچىلەرگىچە خوتۇنىدىن (ئۇمۇ ئىشچىلارنىڭ قاتارىدا) تارتىپ تۆل ئېلىش پەيتىدە ۋاقتىلىق يارەمگە كەلگەنلەرگىچە بولغانلارنىڭ ھەممىسى جېنىنى ئالىقىنىغا ئېلىپ ئولتۇراتتى. بازارباي كېچىسى غەرق مەست - ئەلەس ھالدا قايتىپ كېلەتتى، ئاتتىن يىقىلىپ چۈشەي - يىقىلىپ چۈشەيلا دەيتتى، پۈل ئېلىشقا كەتكەن ئادەمنىڭ ئەھۋالى ئەنە شۇنداق بولاتتى. يارماس خوتۇنى سوۋخوز باشلىقىغا يىغلاپ - قاقشىغان بولسا كېرەك، مانا ئۇچ ئايدىن بۇيان قورۇغا كاسسىر بورانبايىنىڭ ئۆزى ئايلىق تارقاتقىلى كېلىۋاتىدۇ، قانۇن بويىچە ھەر كىم پۇلىنى ئۆزى قول قويۇپ ئېلىشى كېرەك، دەيدۇ. تارقاتسا تارقىتىپ ئومرىمەدۇ، ئۆزى خالىغاندىن كېيىن ...

مانا مۇنۇنى كۆرۈڭ ئەمدى، مۇنۇ يىگىرمە بەش سوم ئۆز خاھىشى بىلەن ئۇنىڭ چۆنتىكىگە چۈشۈپ تۇرۇپتۇ. توغرا، ئاچچىقتاشقا چىقىشتا خادا تاشلار، تىك دۆڭ - يارلاردىن ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇ، ئۆپكەڭ ئاغزىڭغا تىقىلىپ قالىدۇ، يىقىلىپ كېتىش ئادەتتىكىلا ئىش، ئۇ دېگەن سەن ئايلىنىپ يۈرىدىغان ۋە بوينۇڭغا مېدال تاقاپ قويىدىغان تەنتەربىيە مەيدانى ئەمەس. بەلكى ئېتىغا چۈشلۈق تاغ - دە، بۇنىڭ نېمىسگە ئەجەبلىنىسەن ـــ دۇغيادا ئەزەلدىن ئادالەت يوق ئىدى،

هازىرمۇ يوق. بەشىنچى قىشۇ ياز تاغدىن چىقمايدۇ، بۇ يەردە نە ئاسفالت يول، نە تۇرۇبا سۇيى، نە ئېلېكتر چىرىغى يوق. قارا كۆنۈكنى بىلىشكىچە كۆر. يىل بويى سېسىق قىغ كېچىپ قويۇكنى باق. لېكىن شەھەردە بولسا، ئاپئاققىنا كېيىنگەن چاققان يىگىت تەنھەرىكەت مەيدانىدا لىكىلداپ يۈگۈرۈپ يۈرىدۇ ياكى دەرۋازىغا توپ تېپىدۇ، بۇنىڭ بىلەن ئۆزىمۇ مەززە قىلىدۇ، تاماشا كۆرۈشكە يىغىلغان خالايىقمۇ خۇشاللىقىدىن ئاسمانغا سەكرەيدۇ. چاققانلىرىغا شان ـ شەرەپلەر ياغىدۇ. ھەممە گېزىتلەر ئېغىزلىرىنى كۆپىتۈرۈپ، ئۇلارنى كۆككە كۆتۈرىدۇ؛ ئەتىدىن ـ كەچكىچە دەم ئېلىش، يەكشەنبە دېگەنلەرنىڭ نېمىلىكىنى بىلمەي، بېلى پۈكۈلۈپ، پېشانە تەرىنى تۆككەنلەرنىڭ تاپقىنى بولسا، يەپ ـ ئىچىشىگە ئارانلا يېتىدۇ. ئەلەم قىلغانلىقىدىن ھاراق ئىچىسەن، ئاندىن خوتۇن غودۇكشىيدۇ، يىگەن ـ ئىچكىنىڭنى بۇرنىڭدىن بۇلاق قىلىدۇ. ئىت ياتىدۇ، باشلىق گۈركىرەيدۇ، تەلەپ بولسا چوڭ: قوزا بەر، قويلاردىن بىرەرىمۇ قىسىر قالمىسۇن، قويلار سېمىز بولسۇن، يۈكنىڭ يۇمشىقىنى بەر، دېيىشىدۇ. يۈك ئورنىغا ئىشلىتىلىدىغان سۈنئىي تالا تاپمىز دېيىدىغۇ، تازا داۋراڭ سالغان ئەمەسمىدى. قېنى، شۇ سۈنئىي تالاسى؟ يۈك قىرقىمى باشلانغاندىغۇ يۈزلىگەن تەكشۈرگۈچى بەر ـ بەر دەپ، تازىقارىدەك باستۇرۇپ كېلىدۇ. بىر تال تۈكنىمۇ قالدۇرمايدۇ. ھەممىسىنى تاپشۇر، ھېچنېمىسى قالدۇرماي بەر، دەيدۇ. يۇمشاق يۈك ئېكسپورت ئۈچۈن لازىمىش ... چەت ئەل پۇلى دېسە، ئۆلۈكىنى ئاسماندىن ئاتىدۇ بۇ نېمىلەر ... كېيىن بۇلارنىڭ ھەممىسى ئوپقانغا چۈشۈپ كەتكەندەك غايىب بولىدۇ ـ دە، تۈگەيدۇ. ۋاي، ھەممىسلا قۇرۇپ كەتمەمدۇ ـــ قويلىرىمۇ، ئادەملىرىمۇ، جانغا تەگكەن مۇشۇ تۇرمۇشمۇ ...

بازاربایني یول بویی ئەنه شۇنداق كۆڭۈلسىز خىياللار چولغۇالدى، شۇڭا كېتىۋېتىپ بىرەر ئېغىز گەپ قىلىپمۇ قويمىدى. ئۇ ئارىلاپ ـ ئارىلاپ كەينىدىن كېلىۋاتقان گېئولوگلارغا قاراپ قويياتتى، خەتەرلىك جايلارغا كەلگەندە ئاگاھلاندۇرۇپ قويياتتى... ئۇنىڭ كۆڭلى پاراكەندە ئىدى، بۇنىڭ ھەممىسىگە كارغا كەلمەس خوتۇنى سەۋەبچى ... ۋاي، ئالۋاستى ـ يەي! ھەممە ئىشقا ئارىلاشماي قويمايدۇ، ۋارقىراپ ـ جارقىرايدۇ، بۇ قېتىم يات ئادەملەرنىڭ ئالدىدا ۋايسىغىنىنى دېمەمسز! ۋاي، شاللاق ـ يەي! داد سېلىپ يۈرمسە كۆڭلى ئارام تاپمايدۇ، تۇرمۇشنى ئەنە شۇنداق بەربات قىلىپ تۇرگەتتى! قەدىمقىلەر بىكار دېمەپتىكەن: خوتۇن خەق كېچىسى مۇشۇكتەك سۇركىلىدۇ، كۈندۈزى يالاندەك تولغىنىدۇ دەپ. ئەنە، كۆردىڭىزمۇ! غودۇڭشىغىنى غودۇڭشىغان! «يەنە قايىقلارغا قاچاي داۋاتىسز، ـــ دەيدۇ ئۇ، ـــ بۇ گېئولوگلارنى بېشىڭىزغا تاڭامسز!؟ ھازىر ئېش دېگەن ئېشىپ ـ تېشىپ تۇرۇپتۇ، قويلار قوزىلايمەن دەپ تۇرۇپتۇ». ئايالىنىڭ قولى كىچىك بالىسىدىن بوشىماسمىش، چوڭلىرى ياتاقلىق مەكتەپتە بۇزۇلۇپ كەتكەنمىش، تەتىلگە كەلسە، ئاغزى تاماقتىن بوشىماسمىش، قورۇپ بەر، دۇملەپ بەر دەرمىش. «ئۇ نېمىلىرىڭ قوللىرىنى سوغۇق سۇغا تىقمايدۇ، ـــ دەيدۇ خوتۇنى، ـــ تاماكا! چېكىشلىرىگە نېمە دەي! ھاراق ئىچىشتىنمۇ يانمايدۇ! ياتاقلىق مەكتەپتە ئۇلارنى باشقۇرىدىغان ئادەم يوق. مەكتەپ مۇدىرىنىڭ ئۆزى ھاراقكەش. ئۆيدە كىمدىن ئەقىل ئۆگىنىدۇ ئۇلار؟ سىز بولسىڭىز قۇيرۇق تۇتقۇزمايسىز، ئەتىدىن ـ كەچكىچە سايىڭىزنىمۇ كۆرسەتمەيسىز. قۇرۇپ كەتكۇر ئىچىملىكتىن ئېشىنمايسىز. ھېلىمۇ ياخشى جېنىڭىزغا ئازار بېرىدىغان ئىت بار ئىكەن، بولمىسا، ئاللىقاچان يول ـ

يوللاردا ئۆلۈپ ـ تارتىپ قالماسمدىكىز ... ».

ۋاي، بۇ شاللاقنى ـ يەي! قانچە ئۇرساڭمۇ ـ سوقساڭمۇ، بەربىر، ئەقلىنى تاپمايدۇ. گۆشىيىپ يۈرگىنى يۈرگەن. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنى كۆك تۇرسۇن دەيدۇ ـ دە. لېكىن تىلى ئۇزۇن، تىلىنى ھېچ يىغىشتۇرالمايدۇ.

بۇ قېتىممۇ گېئولوگلار بار دېمەي، تازا ۋاتىلدىدى، ئەخمەق. نەچچە قېتىم كانىيدىن ئالغاندا، ۋاي ئۆلدۇم، ئەمدى گېپىڭىزگە گەپ قايتۇرمايمەن دەپ ھەر ۋەدىلەرنى بەرگەن ئەمەسمىدى. نەدىكىنى! بىراق بازاربای يەنە ئۇنى تىنچىتىشنىڭ ئېپىنى تاپتى. گېپىم بار، بېرى كەل، دەپ ئىچكىرىگە چاقىردى. ئۆيگە كىرگەندىن كېيىن، گەپ قىلماي ئۇنى تامغا نىقتىدى، يۈزىنى يۈزىگە تىرىدى، نەپەس ئالغىلىمۇ قويمىدى. ئەنە شۇ چاغدا ئۇ خوتۇنىنىڭ تاياق زەربىدىن كۆكىرىپ كەتكەن، تاتارغان، قورۇق باسقان يۈزىدىن، ھالسىزلىقتىن ئېچىلىپ قالغان چىشسىز ئاغزىدىن، قورقۇنچتىن خىرەلەشكەن جانسىز كۆزلىرىدىن ئۆتكەن يىللارنىڭ قايغۇ ـ ئەلەملىرىنى، ئەبگارلىق، ئامەتسىزلىك ۋە چەككەن روھىي ئازابلىرىنى كۆردى. شۇ چاغدا ئۇ ھەتتا ئۆزىدىن ئۆزى يىرگەنگەندەك بولدى ـ دە، بوغۇلۇپ تۇرۇپ زەھىرىنى چاچتى:

ـ ھۇ، قانجۇق، يەنە تىلىڭنى چاينايدىغان بولساڭ، پاقىنى چەيلىگەندەك چەيلەپ ئۆلتۈرۈۋېتىمەن! ـ ئۇ شۇنداق دېگىنىچە خوتۇنىنى بىر ياقىغا ئىتتىرىۋەتتى.

خوتۇنى غىڭ تىلماي چېلىكىنى كۆتۈرگەن پېتى، ئىشىكىنى جالاقىدە يېپىپ، ھويلىغا چىقىپ كەتتى. ئاردىدىن سەل ئۆتمەيلا، بازاربای ئۆپكىسىنى بېسىۋېلىپ، ئۆيدىن چىقىپ ئاتقا مىندى ـ دە، گېئولوگلارنى باشلاپ يولغا چۈشتى ...

هه، بەختىگە يارىشا، ئات قۇرغۇر ياخشى، ئۇنىڭغا بىردىنبىر لەززەت بېغىشلايدىغىنى شۇ ئات، بەرىكە تاپقۇر بۇ ئات ئات زاۋۇتىدىن چىققان، ئاللىكىمگە ئۇنىڭ رەڭگى ياقماي قېلىپ، شاللاپ چىقىرىۋەتكەن بولسا كېرەك، ھەقىقەتەن ئۇنىڭ قارا تورۇق ياكى قوڭۇرلۇقنى بىلگىلى بولمايدۇ. لېكىن بۇنىڭ نېمە ھاجىتى؟ ئەقىللىق ئات دېگەن تاغدا قەيەرگە قەدەم بېسىشنى بىلىدۇ، ھەمىدىن بەك چىدامىلىق كېلىدۇ، نەق بۆرىنىڭ ئۆزى. ئۇستىدىن دائىم ئېگەر چۈشمەيدۇ، دائىم كۆزى ئوچۇق. ھە، نېمىسىنى دەيدۇ، ئېتى ياخشى، ھۇ ئەتراپتا، بوستونىنىڭ ئېتىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ئۇنىڭغا تەڭ كېلىدىغان ئات يوق. ۋاي، سوۋخوزنىڭ ئىلغار مالچىسى. ھەي، ئادەم بولمىغۇر. دۇنيادا بۇنداق خەسىس ئادەم تېپىلمىسا كېرەك. ئۇلارنىڭ نېمىشقىدۇر بىر - بىرى بىلەن ئېقى كېلىشمەيدۇ. ئەنە بوستوننىڭ ئېتىنى ئات دېسە بولىدۇ، سىرتى تىللادەك يالتىراپ تۇرىدىغان دون ئېتى، شۇڭا ئۇنى دونقۇلىك دەيدۇ. بوستوننىڭ ئامىتى بار ئىكەن. ئەتىدىن - كەچكىچە ئېتىنى پەرۋىش قىلىدۇ. ئۇنىڭ باشقا ئىلاجىمۇ يوق. ئاتلىق يۇرۇپ، ئۆزىنى كۆز - كۆز قىلمىسا بولمايدۇ، ئەزىمەت. خوتۇنى ياش، ئېرنەزمرنىڭ تۇل قالغان خوتۇنى، ئېرنەزمر بۇنىڭدىن ئۈچ يىلچە بۇرۇن ئالامونگۇ داۋىنىدا مۇزنىڭ يېرىقىغا چۈشۈپ كېتىپ، شۇ پېتى ئۆلۈپ كەتكەن، ئۆلۈكىمۇ شۇ يەردە قالغان ...

تۇرنىلار قاتار تىزىلىپ تاغلار ئۇستىگە كۆتۈرۈلمەكتە، پاراڭ سوقۇشقا پۇرسەت يوق، ئۇنىڭ ئۇستىگە خوتۇنى بىلەن ئۇرۇشۇپ بازاربايىنىڭ كەيپى ئوچقانىدى. ئۆلار زۇۋان سۈرمەي يول باسىتتى. قىش ئاخىرلىشىپ قالغان بولۇپ، تاغنىڭ كۈنگەي تەرەپلىرىدىكى قارلار ئېرىشكە باشلىغانىدى، دىماغقا

كۆكلەم هىدى ئۇرۇلۇپ تۇراتتى. شۇ تاپتا ئەتراپ تىنىق ۋە جىمجىت ئىدى. پەستىكى سەدەپتەك يالتىراپ تۇرغان يوغان كۆپكۆك كۆلنىڭ نېرىقى تەرىپىد ئېگىز تاغلار ئۇستىدە قۇياش ئېگىزگە كۆتۈرۈلگەنىدى. ھەممىلا ياق تاش، قىياء ئىنس - جىن يوق.

«ئۇلارغا بۇ يەردە نېمە بار ئىكىن؟» دەپ ئويلاپ بازاربايىنىڭ ئەجەبلىنىشى كۈچەيدى. ئۇ گېئولوگلارنى مەنزىلگە يەتكۈزۈپ قويغان ھامانلا قايتىش نىيىتىگە كەلدى. ئاچچىقتاش جىلغىسىنىڭ يېنىدىكى توغرا يول چوڭ كۆلنىڭ يېنىغا ئېلىپ بارىدىغان جىلغىغا قارىغاندا قىسقىراق ئىدى. ئۇ ئېچىدە، قايتقاندا باشقا جىلغىدىن ماڭىمەن، دەپ قويدى. شۇنداق قىلسا، ئۆيىگە ھايال بولمايلا يېتىپ بارالايتتى. ئۇ گېئولوگلار بىلەن خوشلىشىپ، شۇنداق قىلدى. لېكىن چۈنتىكىگە بەرىكە تاپقۇر يىگىرمە بەش سومنى سېلىۋېتىپ، يىگىتلەرگە قاراپ:

— ھەي، ئاغىنىلەر، قارىسام، ھەممىڭلار ئوغۇل بالا ئىكەنسىلەر، — دېدى ھېجايغان پېتى بۇرۇتىنى سىيلاپ — بىزمۇ ۋايىگە يەتكەن يىگىتمىز، گالىنى بىر نەمدۇال مايلىمۇ، ھە؟

بازارباي ئىچىمدىكى بىر ئىستاكان ئىچەرمەن، دەپ ئويلىغاندى، يىگىتلەر بولسا، ئۇنىڭغا مەردلىك بىلەن، ئالغىن، ئۆيۈڭدە ئىچەرسەن، دەپ شۇ يەرنىڭ ئۆزىدە ئىشلەنگەن كۆك شېشىلىك ھاراقنى سوۋغا قىلدى! بۇ بەخت نەدىن كەلدى دەپ، بازارباي بۆلەكچىلا ئىچىلىپ كەتتى. ئۇ ئۇلارغا ئالدىراپ - تېنەپ چېدىرنى قەيەرگە تىكىشنى، ئوتۇننى نەدىن تېپىشنى كۆرسەتتى، يىگىتلەر بىلەن نۆۋەت بىلەن خوشلىشىپ ئېتىپ، ھەر بىرىنىڭ قولىنى ئۇزاققىچە سىلكىپ قىستى، ئۇ

هەتتا بىرىنچى قېتىم بولۇۋاتقىنى يوق، ئۆيگىچە بەرداشلىق بېرەلەيدۇ، دەپ ئېتىغا غەملىۋالغان يەمنىمۇ بەرمىدى. ئۇ ئوپۇل - توپۇل ئېگەرگە چىقتى - دە، يولغا چۈشتى. مولجال قىلغىنى بويىچە، ئۇزاق ئۆتمەيلا يالغۇز ئاياغ يولنى تاپتى ۋە چالا - بۇلا قار باسقان تىزمىلاردىن ھالقىپ ئۆتۈپ، باشەت جىلغىسىغا كىردى. دەريانىڭ يان تەرەپلىرىدە شالاڭ راق توقايلىق ۋە ئورمانلىقلار بولۇپ، بۇ يەرلەر ئاچچىقتاش جىلغىسىدەك قاراڭغۇ ئەمەس، خېلىلا يورۇق ئىدى. بۇ ماكاندا جىلغا سۈلىرى ۋە بۇلاق سۈلىرى كۆپلەپ ئېقىپ تۇراتتى. شۇڭلاشقا بۇ يەرنى باشەت جىلغىسى - بۇلاق جىلغا دەپ ئاتايتتى.

پاختىلىق پەشمەت ئۇستىدىن كىيىۋالغان يامغۇرلۇق چاپانىنىڭ يانچۇقىدىكى شېشە ئۇنىڭغا ئارام بەرمەيتتى. ئۇ شېشىنى بىردەم - بىردەم تۇتۇپ قوياتتى، قايسى جىلغا بويىدا توختىسامكىن، دەپ جاي تاللايتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ قانچىلىك ئىچەلەيدىغانلىقىنى بىلەتتى. شېشىنىڭ يېرىمىنى بوشتىدۇ - دە، تۆپىسىدىن سۇ ئىچىدۇ، ئاندىن يەنە يولغا راۋان بولىدۇ. بۇنداق چاغلاردا بازارباي ئاتقا مىنىۋالسىلا بولدى. ئۇ يېقىنغا تولپار ئېتىنىڭ ئۆزىلا يەتكۈزۈپ قويىدۇ. بىچارە كۆك تۇرسۇن، بازارباينىڭ قولتۇقىنى شەيتان يۆلەپ تۇرىدۇ، دەپ بىكار دېمەيدۇ، ئۇ تېخىچە ئېگەردىن بىرەر قېتىم يېقىلغان ئەمەس. ئۇ ئاخىرى يولدىكى بىر ئېرىقنى تاللىدى، ئۇنىڭ ئۇستىنى نېپىز چۈرۈك مۇز قاپلىغان بولۇپ، سۇ مۇزنىڭ ئاستىدا تاشتىن - تاشقا ئۇرۇلۇپ، ئادەمنىڭ ھەۋىسىنى كەلتۈرۈپ ئاقاتتى. بازارباي شۇ يەرگە چۈشتى. ئەتراپتا يالۋايى تال ۋە زىرىق چاتقاللىرى بولۇپ، قارمۇ كۆپ ئەمەس ئىدى. ئاتنىمۇ سۇغرىپ، يەم بەرسە بولاتتى.

ئۇ ئاتتىنلا ئېغىزدۇرۇقىنى چىقارىدى، سۇلۇ قاچىلانغان خۇرجۇننى ئېگەردىن چۈشۈردى، ئىزمىسىنى يېشىپ، يېشىلگەن تەرەپنى ئاتنىڭ بوينى ئاستىغا سۈرۈپ قويدى. ئات ھاردۇقىنى چىقىرىۋاتقاندەك يېنىك نەپەس ئېلىپ، كۆزلىرىنى يېرىم يۇمغان ھالدا، كارتىلدىتىپ سۇلۇ چاينىشقا باشلىدى. بازاربای بولسا، سۇ بويىدىكى يىقىلغان دەرەخكە جايلىشىپ ئولتۇرۇۋالدى ـ دە، شېشىنى چىقاردى، ھەۋىسى كېلىپ، كۈنگە تۇتۇپ قارىدى، لېكىن نېمىنىمۇ كۆرەتتى، شېشە يەنىلا شۇ شېشە، پەقەت كۈن تۈگەپ كېتىۋاتىدۇ، تاغلاردىكى سايىلەر يانتۇلىشىۋاتىدۇ، كەم دېگەندە، كۈن پاتىدىغانغا تېخى بىر سائەتتىن ئارتۇق ۋاقىت بار ئىدى. لېكىن بازاربايغا ئالدىراشنىڭ ھاجىتى يوق. ئۇ ھاراقنىڭ مېڭگە ئۇرۇلىدىغان مەززىسىنى تەمشىپ ھېس قىلىپ، يوغان تىرنىقى بىلەن شېشىنىڭ ئاغزىنى ئاچتى، پۇرىدى، بېشىنى چايقىدى، ئاغزىغا كۆتۈردى. تىترەپ تۇرۇپ، غۇرتۇلدىتىپ ئىچتى. ئاندىن ئېرىقتىن ئوچۇملاپ سۇ ئېلىپ، كاسىلدىغان مۇز پارچىلىرى بىلەن قوشۇپلا ئىچتى. مۇز چىشلىرىغا تېگىپ غىچىرلاپ، خۇددى مېڭىسى غىچىرلاپ كەتكەندەك بولدى. بازاربايىنىڭ چىرايى سەت تۇرۇلدى، تامىقىنى قىرىپ يۆتەلدى ـ دە، ئوغىنىڭ قاچان بېشىغا چىقىشىنى، تاغلار ۋە قىيالارنىڭ خۇددى تۇمان بىلەن قاپلانغاندەك ئۇزۇشىنى باشلىشىنى، لەيلەپ يۇقىرىغا ئۆرلىشىنى، قىزغان مېڭىسىدە غەلىتە، ئېنىق بولمىغان ئاۋازلار ۋە غوڭۇلدىغان شاۋقۇنلار چىقىشىنى كۈتۈپ كۆزىنى يۇمدى. ئۆزىنى كەيپ قوۋچىقىغا ئېتىش ئىشتىياقىدا تۆگۈلۈپ ياتتى. ئاندىن تومۇرلىرى كېڭىيىپ، بوشاشتى، شۇ چاغدا قەيەردىدۇر ناھايىتى يېقىن ئۇرۇلىقتىن خۇددى كېچىك بالا يىغلىغاندەك ئاستا ئىڭرىغان ئاۋاز كەلدى. نېمىدۇ بۇ؟

زەرىق چاتقاللىرى ۋە دۆڭە - دۆڭە تاشلارنىڭ كەينىدىمۇ، ئىشقىلىپ بىر يەردە يەنە نېمىدۇر بوۋاقتەك ئىڭىلىدى ... بازارباي سەگەكلەشتى، يەنە ئىختىيارسىز شېشىنى كۆتۈرۈپ ئىچتى، ئاندىن ئۇنى ئاستا تاشقا يۆلەپ قويدى، لەۋلىرىنى سۈرتتى - دە، ئورنىدىن تۇردى. يەنە دەققەت بىلەن قۇلاق سالدى. ئۇ ئاداشمىغانسىكەن، قانداقتۇر بىر ھايۋاننىڭ بالىلىرى ئاۋاز چىقارماقتا ئىدى.

بۆرە ئۇۋىسى ... بۆرە ئۇۋىسىدىن ئەكبەرە بىلەن تاشچاي نارنىڭ بالىلىرى ئۇزاق يوقاپ كەتكەن ئانىسىنى ئىزدەپ ھۇۋلاشماقتا ئىدى. ئەكبەرە موينىقۇم چۆللىرىدىن ئالدى - كەينىگە قارىماي قاچقاندىن كېيىن، ئەلدەش بويىدىكى دەھشەتلىك يانغىنلاردىن كېيىن بىر يىل قىسىر يۈرۈپ، باش ئەتىياز بولغاندا ۋاقتسىز بالىلىغانىدى.

بازارباي بۆرە ئۇۋىسىغا ئاستا يېقىنلاشتى. ھوشيار بولغان بولسا، بۆرە ئۇۋىسىغا بېرىشتىن ئىلگىرى، ئەلۋەتتە، ئويلىغان، مۇلاھىزە قىلغان بولاتتى. ئۇ كامارنىڭ ئىچىدىكى ئۇۋىنى ئاسانلىقچە تاپمىدى. تەجرىبىسى ئەسقاتتى. قارىنىڭ ئۈستىنى سىنچىلاپ كۆزەتتى، ئېنىق چۈشكەن ئىزلار زەنجىرىنى كۆردى. بۆرىلەر ئېھتىياتچانلىق بىلەن دائىم كونا ئىزلىرىنى بېسىپ قەدەم تاشلىغانىدى. بازارباي يەنىمۇ نېرىراق بېرىپ، تاش دۆۋىلىرى ۋە چاتقاللار ئارىسىدا چالا غاجىلانغان ۋە چاياپ تاشلانغان توپ - توپ سۆڭەكلەرگە دۇچ كەلدى. دېمەك، بۆرىلەر تاپقان ئولجىسىنىڭ بىر قىسمىنى سۆرەپ كېلىپ، مۇشۇ يەردە خاتىرجەم يېتىپ غاجاپتۇ. يوغان - يوغان سان ۋە ئۇمۇرتقا سۆڭەكلىرىنىڭ جىقلىقىدىن قارىغاندا، بۆرىلەر بۇ يەردە خېلى ئۇزاقتىن بېرى ياشاۋاتقان بولسا كېرەك. ئۇۋىنى تېپىش ئەمدى تەسكە چۈشمەيتتى. بازارباي

كامارغا كىرىشتىن نېمىشقا چۆچۈمىدى؟ بۇنىڭغا بىرنەرسە دېمەك تەس. بۇ يەردە چوڭ بۆرىلەرنىڭ بولۇشىمۇ ئېھتىمال. ئەمما يىراق ئەمەس ـ تە! لېكىن قورسىقى ئېچىپ كەتكەن بورە كۈچۈكلىرى ـ ئۇششاق جانىۋارلار ئىكىراپ ئۆزلىرىنى ئالشكارىلايتتى ۋە يېنىغا چاقىرىۋاتقاندەك قىلاتتى.

ئەكبەرە بىلەن تاشچاينارنىڭ ئۈۋغا چىقماقتىن باشقا ئامالى قالمىغانلىقىنى كۈچۈكلىرى بىلسىچۇ كاشكى. بۆرىلەرگە باش ئەتىيازنىڭ ئېغىر كۈنلىرى باشلانغانىدى. بۇنداق چاغلاردا يېقىن ئەتراپتىكى كۈچ ـ ماداردىدىن قالغان تاغ ئۆچكىلىرى ۋە ئارقارلار ئاللىقاچان تۈگىگەن بولىدۇ. بۇنداق پەيتتە كېيىكلەر بالىلاش ئۈچۈن قەدىم يەتمەس ھاگىلارغا چىقىپ كېتىدۇ. ئادەملەر بېقىپ تۇرىدىغان مالىلارمۇ دەل شۇ سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، بۇنداق چاغلاردا، مال قورۇلىرى ۋە قوتانلارغا قامىلىدۇ. شۇنداق ئەھۋالدا تىنماي ئەمچەك ئېمىدىغان تۆت كۈچۈكنى سۈت بىلەن بېقىپ كەتكىلى بولامدۇ؟ ئەكبەرە ئېتىدىن چۈشۈپ كەتتى، ئۇ ئەمدى ئۆزىگە زادىلا ئوخشىمايتتى، تۈكلىرى ھورپەيگەن، كاللىسى يوغىناپ كەتكەن، ئەمچەكلىرى سوغۇلۇپ ئېسىلىپ كەتكەنىدى. بۆرىلەر، ئومۇمەن، غايەت چىداملىق كېلىدۇ. ئۇلار بىرنەچچە كۈنلەپ بىر نەرسە يېمەي يۈرۈپمۇ مۇمكىن. لېكىن بالىسىنى ئېمىتىدىغان بۆرە ئۆزىنى يېمەكلىكتىن ساقلايدۇ. تۇرمۇش ئەكبەرەنى چوڭ ئۈۋغا چىقىشقا مەجبۇر قىلماقتا ئىدى. مۇبادا ئۇ ھالاك بولىدىغان بولسا، كۈچۈكلىرىمۇ ئۆلۈپ كېتىدۇ.

تاشچاينار ئۇنىڭغا ئەگىشىپلا يۈرەتتى. ئۇلار ھەممىگە تېز ئۇلگۈرۈشى كېرەك ئىدى. ئۇلار ئولجىنى تېز تېپىشى، ئۇنى تېز تۈتۈشى، گۆشنى تېز ـ تېز، يوغان ـ يوغان

يۇتۇشى ۋە تېز كەينىگە يېنىشى. تاماننى ھەزىم قىلىشى كېرەك ئىدى. ئەكبەرە كۆچۈكلىرىگە تېز سۈت بېرىشى كېرەك، بۇنىڭدىن باشقا ئامال يوق.

بۇگۈن ئۇلارنىڭ ماڭغان يوللىرى ناھايىتى ياماق بولۇپ، كۆنگەي يەرلەر ناھايىتى تېيىلغاق، تەسكەي تەرەپتىكى توڭلاپ تۇرغان يەرلەر تولىمۇ قاتتىق ئىدى. بۆرىلەر شۇنىڭغىمۇ قارىماي تاغدىن ـ تاغقا قاتىرىدى. بۇنداق چاغلاردا كىچىكرەك مەخلۇقلار تېخى يەر ئاستىدىن بېشىنى كۆتۈرمەيدۇ، ياۋايى ھەمدە قولدا بېقىلغان چوڭ مالىلارغا بولسا، يېقىنلاشقىلى بولمايدۇ. بولۇپمۇ، تىرىك ھايۋانلارنى ـــ ئات، كالا، تۆگە لەرنى شېرىكسىز ئۇۋلاشتىن پايدا چىقمايدۇ. ھاياتلىق پېشكەللىكسىز شۇنىڭدا. تاشچاينار ھەر قانچە بەقۇۋۋەت بولغىنى بىلەن، چوڭ ئولجىنى ئۆزى يالغۇز ئۇۋىسىغا سۆرەپ ئاپىرالمايدۇ. ئاخىرقى قېتىم ـــ بۇنىڭدىن ئىككى كۈن ئىلگىرى ئۇ تاغ يانباغرىغا تېنەپ كېيىقالغان بىر ئېشەكنى ئولجا ئالدى. ئەكبەرە كېچىسى ئۇۋىسىدىن چىقىپ، ئېشەك گۆشىنى تويغۇچە يېدى. لېكىن ئېشەك جانسۇارلار ھەر كۈنىلا تاغ باغرىلىرىدا مۇنداق دۇنيادىن بىغەم يۈرۈۋەرمەيدۇ ـ دە. ئادەتتە ئېشەكلەرنىك يېنىدا، ئەلۋەتتە، ئادەم بولىدۇ. مانا شۇنىڭ ئۈچۈن، ئەكبەرە قورسىقىنى ئوڭدا تويدۇرۇش مەقسىتىدە ئۆزى ئۇۋىسىدىن چىقتى.

ئەكبەرە باشتا ئىككىلەندى، بالىلىرىدىن خاۋاتىرلىنىپ ئۇۋىسىنى تاشلاپ كېتىشكە كۆڭلى زادىلا ئۇنىمىدى، ھەتتا بىر ـ ئىككى قېتىم كەينىگە قايتماقچىمۇ بولدى. ئۇلارنى دائىم ئىسىتىپ، سۈت ئەمگۈزۈپ تۇرۇش كېرەك ئىدى، لېكىن ئۇ ئۆزىنى زوردىغا يېگىپ، ئۇۋىسىنى ئونتۇشقا مەجبۇر بولدى. كۆل ئەتراپىدا ئولجىنىڭ پۇرىقى بۇرنىغا كىرگەندىن كېيىن بولسا، ئۇ خۇماري

ئۇنى پۈتۈنلەي ئىلكىگە ئالدى.

ئەكبەرە بىلەن تاشچاينارنىڭ ئامىتى بار ئىكەن، ئۇلار يېڭى چۈشكەن ئىزلارنى پۈراپ مېڭىپ، كەڭ ئوچۇقچىلىققا چىقىپ قالدى.

بۇ يەردە، پاددىدىن ئايرىلىپ قالغان بولسا كېرەك، ئۇچ قوتاز ئوتلاپ يۈرەتتى. بۆرىلەر بىرەر يىل بۇرۇن مانا مۇشۇ- داق ناچار پەيتلەردە ئۇلارغا ئېتىلىپ بېقىشقانىدى. شۇ چاغدا بۆرىلەرگە دۇچ كەلگەن نەرسىنى ئولجا قىلىشتىن باشقا ئامال قالمىغانىدى. ھازىر ۋاقىت قىس ئىدى، ئەتراپتا ئادەمنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى. بۆرىلەر ئۇياقتىن - بۇياققا ئوغرىلىقچە كۆز يۈگۈرتۈپ، بىراقلا ھوجۇمغا ئۆتتى. قوتازلار چېچىپ كېلىۋاتقان بۆرىلەرنى كۆرۈپ، مۆڭكۈگەن پېتى ھۆركىرىگىنىچە قاچتى. لېكىن بۆرىلەرنىڭ قوغلاپ يېتىشۈپلىشقا ئاز قالغانلىقىنى پەملەپ توختىدى. ئۇلارنىڭ بىقىنلىرى سەندەلدەك بىر كۆتۈرۈلۈپ بىر چۈشەتتى. ئۇلار مۆڭگۈزلىرىنى بۆرىلەرگە توغرىلاپ ھوجۇمغا ئۆتتى، ئۇلارغا باشقا ئامال قالمىغانىدى. شۇ چاغدا، قىسقىنا بىر ۋاقىت ئىچىدە دۇنياغا ئەزەلدىن بار بولغان بىر خىل تەڭپۈڭلۈق ھاكىم بولدى: ئاسماندىكى قۇياشمۇ، مۇتلەق جىمجىتلىقمۇ، ئىنس - جىن بولمىغان كەڭ دالامۇ بۆرىلەر بىلەن كۆشكۈچى ھايۋانلارغا تەڭ تېگىشلىك بولدى. كۆشكۈچى ھايۋانلار توقۇنۇشتىن قېچىپ قۇتۇلماقچى بولاتتى، لېكىن يىرتقۇچ ھايۋانلار ئاساتلىقچە كەينىگە يانىدىغاندەك ئەمەس ئىدى. ئاچلىق ئۇلارنىڭ ئىچ - ئىچىنى تاتىلىماقتا ئىدى. ئۇلار قانداقلا بولمىسۇن ئېلىشىپ، ھېچبولمىغاندا بىر قوتازنى يىقىتىپ، شۇنىڭ بىلەن ئۆزلىرىنىڭمۇ، بالىلىرىنىڭمۇ جېنىنى ساقلىشى كېرەك ئىدى. قوتازلار چوڭمۇ ئەمەس، كىچىكمۇ ئەمەس، ئوتتۇرىچە بولۇپ، قىش چىقىپ كېتىشىنىڭ ئالدىدا يۇڭلىرى قالايمىقان ئۆسۈپ

كەتكەندى. قۇيرۇقلىرى ئاتنىڭ قۇيرۇقىدەك بولغان بۇ قوتازلارمۇ جەڭ قىلماقتىن باشقا ئىلاج يوقلۇقىنى چۈشەندى. ئۇلار قەھرۇ غەزەپ ۋە قورقۇنچ ئىچىدە باشلىرىنى تۆۋەن قىلىپ، تۇياقلىرى بىلەن يەرنى تاتىلاپ، ھۆركىرەپ چاپچىشقا باشلىدى. قۇياش كۆك يۈزىدە ھاممان چاقناپ تۇراتتى، ئەتراپىنى قارلىرى ئېرىشقا باشلىغان ئىنىس ـ جىنسىز تاغلار قورشىۋالغان بولۇپ، سارغىيىپ ياتقان ئوچۇق تۈزلەڭلىكتە قوتازلار بىلەن يىرتقۇچلار يۈزمۈيۈز توقۇنۇشۇشتى.

بۆرىلەر قولايلىق پۇرسەت كۈتۈپ، قوتازلارنىڭ ئەتراپىدا ئايلىناتتى. ئەكبەرەنىڭ ۋاقتى قىس، بالىلىرى ئۇنى ئىنتىزار بولۇپ ساقلاۋاتىدۇ. ئاخىر ئۇ سەل ئاجىزدەك بولۇپ كۆرۈنگەن بىر قوتازغا تەۋەككۈل قىلىپ ئېتىلدى. قوتازنىڭ كۆزلىرىگە قان تولغانىدى. شۇنداقتىمۇ، ئەكبەرە ئۇنىڭ يۈرىكى پوكۇلداپ تۇرغانلىقىنى بايقىدى. ئېھتىمال، يېڭىلىشۋاتقانىدۇر. لېكىن ئويلاپ ئولتۇرىدىغان پەيت ئەمەس ئىدى. ئەكبەرە ئۆزىنى قوتازنىڭ كۆكرىكىگە ئاتتى. ھەممىنى دەقىقىلەر ھەل قىلىدۇ. قۇتراپ كەتكەن قوتاز ئۇنى يەلكىسىدىن ئارتىلدۇرۇپ تاشلاش ۋە مۈڭگۈزلىرى بىلەن يەرگە مىخلاش ئۈچۈن، بېشىنى كۆچەپ سىلكىۋاتقان مەھەلدە، تاشچاينار ئۇنىڭ يەنە بىر يېقىدىن تاشلىنىپ، بويۇن تومۇرلىرىنى ئۈزۈپ، قېنىنى ئاققۇزۇشى، مېڭىسىنى كارىدىن چىقىرىشى كېرەك ئىدى.

شۇنداقمۇ بولدى. لېكىن ئاڭسىچە قوتاز ئەكبەرەنى يەرگە يېقىتىپ بېسىشقا ئۇلگۈردى ۋە ھۆركىرەپ، ئۇنى مۈڭگۈزلىرىگە ئىلىپ تاشلاشقا راسلاندى، يەنە ئازراقلا ھايال بولىدىغان بولسا، ئۇنى پۈتۈنلەي چەيلىۋېتەتتى. لېكىن ئەكبەرە قوتازنىڭ مۈڭگۈزلىرى ئاستىدىن يىلاندەك سىيرىلىپ چىقتى ۋە شۇ زاماتلا يەنە قوتازنىڭ تۆشىگە سەكرىدى، ئۇنىڭ جاۋغاينى

يىرتۇبتىدىغان دەرىجىدە قاتتىق يۇگ قاپلىغان گەدىنىگە ئۆتكۈر چىشلىرىنى كۆچەپ پاتۇرۇپ، ئۆزىنىڭ ۋەھشىي ۋە رەھىمسىز بۆرە تەبىئىتىنى تولۇق نامايان قىلدى. ئۇ ياشاش ئۈچۈن ئۆلتۈرمىسە بولمايتتى. لېكىن بۇ قېتىمقى ئولجا ئاسانلا جان بېرىدىغانلاردىن ئەمەس ئىدى. زوراۋانلىققا كېيىك بىلەن توشقانلا بويۇن ئېگىپ تۇرىدۇ. جاھىل قوتاز يالىدار بولۇپ، قېنى ئېقىپ تۇرغىنىغا قارىماي، تېخى خېلى قارشىلىق كۆرسىتىشى ۋە ھەتتا يېگىپ چىقىشى مۇمكىن ئىدى. بىراق، ئەكبەرەنىڭ يۇلتۇزى بىردىنلا پارلاپ چىقتى: دەل شۇ پەيتتە تاشچاينار ئەكبەرە بىلەن ئېلىشىۋاتقان قوتازغا يېتىپ تەرەپتىن تەگدى ۋە ئۇنىڭ كېكىردىكىگە چىشلىرىنى پاتۇردى. تاشچاينارنىڭ ھۇجۇمىغا بەرداشلىق بېرىش قىيىن ئىدى. بۇ ھۇجۇمىغا ئۇ پۈتۈن كۈچىنى سەرپ قىلدى. قوتاز ئۆز قېنىغا مىلىنىپ، ھودۇقۇپ كەتتى ۋە خىرقىراشقا باشلىدى. ئاندىن بوغۇزىدىن بۇلدۇقلاپ قان ئېتىلدى ۋە ئېغىز خىرىلداپ يەرگە يېقىلدى. قوتازنىڭ كۆزلىرى شېشىدەك قېتىپ قالدى. ئېلىشىش بولۇۋاتقاندا، تىرىك قالغان ئىككى قوتاز پاتىراقلاپ قاچتى ۋە خېلى نېرىغا بېرىۋالغاندىن كېيىن، قەدەملىرىنى ئاستىلىتىپ، گويا ھېچ ئىش بولمىغاندەك، ئالدىرىماي مېڭىپ كېتىشتى.

بۆرىلەر چالا ئۆلۈك قوتازنى تارتىشتۇرۇپ، چىشلەشكە كىرىشتى. ئولجىنىڭ قاچان جېنى چىقىشىنى كۈتۈپ تۇرۇشقا ۋاقىت يوق ئىدى. قايسى يېرىدىن باشلاپ يېيىشنىمۇ ئويلاپ ئولتۇرىدىغان ۋاقىت ئەمەس ئىدى. ئەكبەرە قوتازنىڭ تېقىمىغا يېپىشتى، تېخى ئىسسىق، دىرىلداپ تۇرغان گۆشنى چىشلىرى بىلەن يۇلۇۋېلىپ، يالمىمايلا يۇتۇۋەردى. ئۇ ئىلاجىنىڭ بارىچە جىق گۆش يېيىشى ۋە ئامالنىڭ بارىچە تېزرەك ئۇۋىسىغا

قايتىشى كېرەك. باللىرى زارمقىپ، ئىتتىزار بولۇپ كۆتمەكتە. تاشچاينار ئۇنىڭدىن قېلىشمايتتى، ۋەھشىيانە خىرىس قىلىپ، گۆشنى پارچە ـ پارچە قىلاتتى، ياۋايى قاساپنىڭ دەل ئۆزى ئىدى.

ھەممە ئىش ئۆز يولىدا بولدى. بۆرىلەر ئالدى بىلەن گۆشكە راسا تويىدۇ، ئاندىن ئۇۋىسىغا تېزرەك يېتىۋېلىش ئۈچۈن يولغا چۈشىدۇ. كېچىسى يەنە گۆشكە تويغىلى كېلىدۇ، ئاندىن قالغان گۆشنى بىرەر پاناھ جايغا سۆرەپ بېرىپ، يوشۇرۇپ قويىدۇ. لېكىن بۇنىڭغا تېخى ۋاقىت بار. ھازىر بولسا، بۆرىلەر ئاچكۆزلۈك بىلەن گۆش يېمەكتە ئىدى...

ئېسىلىپ تۇرغان ھاك تاش تېگىدىكى تارغىنە كامارغا جايلاشقان بۆرە ئۇۋىسىدا ئېچىرقاپ كەتكەن بۆرە باللىرى ئىختىيارسىز ھالدا ھۇۋلايىتتى، ئىسسىنىش ئۈچۈن بىر دەم غۇجۇمەك بولۇپ بىر يەرگە تىقىلىشاتتى. ئاندىن يەنە ھەر تەرەپكە سۆرىلىشىپ تارقىلاتتى، يەنە تىقىلىشاتتى. تاشقىرىدا شىتىرلىغان ئاۋاز ئاكلانغان چاغدا بازاربای ئۇۋىنىڭ ئېچىگە تىقىلىپ كىرمەكتە ئىدى. ئۇلار بۇرۇنقىدىنمۇ بەتتەرەك چىرىلدىشىپ، ئۆسلەپ ـ دومىلاپ دېگۈدەك ئۇۋا ئاغزى تەرەپكە ئىنتىلدى، شۇنىڭ بىلەن ئادەمنىڭ ئىشنىمۇ ئاسانلاشتۇردى. بازاربای كۆچەپ كەتكەنلىكىدىن چىپ ـ چىپ تەرلەپ كەتكەنىدى. ئۇ تار كامارنىڭ ئېچىگە قىسلىپ يۇرۇپ كىردى. ئۇ پاختىلىق پەشمىتىنى يېشىپ تاشلىغان بولۇپ، پىنجىكى بىلەنلا قالغانىدى. ئۇ بۆرە باللىرىنى بىر ـ بىرلەپ تۇتۇپ، ئۇچىنى قوينىغا تىقتى. تۆتىنچىسىنى بوينىدىن چىڭ سىقىپ تۇتۇپ، سىرتقا سۈرۈلدى. يورۇقلىقا چىققاندا كۆزلىرى قامىشىپ كەتتى. ئېگىز تاغلار شۇ قەدەر يالتىراپ تۇراتتى. ئۇ كۆكسىنى تولدۇرۇپ نەپەس ئالدى. تەبىئەت يۈرەكنى

سقەدىغان جەمجىتلىققا چۆمگەنىدى. ئۇنىڭغا پەقەت ئۆزىنىڭ نەپەس ئالغانلىقىلا ئاڭلىناتتى. قويىنىغا تىقىۋالغان بۆرە بالىلىرى قىمىرلاشقا باشلىدى، قولىدىكىسى بولسا ئۆزىنى قۇتقۇزماقچى بولاتتى. بازارباي ئالدىراپ قالدى. ئۇ ئېغىر - ئېغىر نەپەس ئالغان پېتى پاختىلىق پەشمەتنى يەلكىسىگە تاشلىدى - دە، ئېرىق تەرەپكە قاراپ ئىتتىك ماڭدى. ئىشنىڭ قالغىنى ئاسان ئىدى. ئۇ ئۆزى ئوغرىلاپ چىققان تۆت بۆرە بالىسىنى ئېپىگە كەلتۈرۈپ پۈل قىلماقچىدى. ھازىرچە ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى خۇرجۇنغا تىقىدۇ. بۆرە بالىلىرىنى خېلى پۇل قىلىدىغانلىقىغا ئۇنىڭ ئىشەنچى كامىل ئىدى: بۇلتۇر بىر پادىچى ھايۋانات بازىسىغا بىرنەچچە بۆرە بالىسىنى ساتقانىدا، ھەر بىر بۆرىگە ئەللىك سومدىن پۇل بەرگەنىدى.

بازارباي كاراۋلىتىپ يەم چايناۋاتقان ئاتنىڭ ئاغزىدىن خۇرجۇننى تارتىۋېلىپ، ئىچىدە قالغان سۈلۈنى يەرگە تۆكتى، خۇرجۇننىڭ ھەر يېقىغا ئىككىدىن بۆرە بالىسىنى جايلاشتۇردى، خۇرجۇننى ئېگەردىن ئارتىلدۇرۇپ ئىككى ياقىغا تاشلىدى، غانجۇغا يىپى بىلەن تارتىپ باغلىدى، تىزگىننى قولىغا ئېلىپ، ئالدىراشلىق بىلەن ئۆزەڭگىگە پۇتنى تىقتى. دەررۇ كەتمىسە بولمايتتى. مانا، ئامەت دەپ مۇشۇنى دېسە بولىدۇ! لېكىن چوڭ بۆرىلەر يېتىپ كېلىشتىن بۇرۇن قۇيرۇقىنى خادا قىلىشى كېرەك، بازار باي بۇنى ئويدان بىلىدۇ. يېرىمى ئىچىلگەن، تاشقا يۆلەپ قويۇلغان شىشىنى بازارباي ئېگەرگە ئولتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن يادىغا ئالدى، ئەمما ھاراقتىنمۇ كەچتى. قالسا قېلىۋەرسۇن. بۆرە بالىلىرى بەدىلىگە بىر تالاي پۇل ئالىدۇ. ئۇنىڭغا بۇنداق يېرىم شىشىلەردىن بىر تالاي سېتىۋالغىلى بولىدۇ. ئۇ ئاتنى دېۋىتتى. كۇن پېتىشتىن بۇرۇن ئاماللىنىڭ باردىچە جىلغىدىن تېزرەك چىقىۋېلىش كېرەك.

كېيىنكى كۈنلەردە بازاربايىنىڭ ئۆزىمۇ ھەيران بولۇپ يۈردى: مۇبادا، كۆڭلى تۇيۇپ چىشى بۆرە ياكى ئەركەك بۆرە كېلىپ قالغان بولسا، ئۇ چاغدا نېمە بولغان بولاتتى... بۇغا تولىمۇ ياۋاش ھايۋان، لېكىن ئۇمۇ باللىرىنى ھمايە قىلىدۇ، دۈشمىنى ئۆستىگە ئېتىلىدۇ...

لېكىن بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ خىيالىغا كېيىنرەك كېردى. بۆرىلەرنىڭ چاڭگىلىغا چۈشۈشىنى تەسەۋۋۇر قىلغىنىدا، كۆڭلى تەشۋىشكە چۈشەتتى. شۇ سائەتتە ئۇ تاشلىق باشەت جىلغىسىدا تورۇق ئېتىنى جېدەللەپ ھەيدىمەكتە ئىدى، بىردەم - بىردەم كەينىدە، تاغلارنىڭ ئىچكىرىسىدە پېتىپ كېتىۋاتقان قۇيۇاشقا خاۋاتىرلىنىپ قاراپ قويياتتى. ئۇنى گۈگۈم قوغلاپ كەلمەكتە ئىدى. شۇنداق، ئالدىرىمىسا بولمايدۇ، تېزرەك تاغ ئېتىكىگە چىقىۋېلىشى كېرەك، كۆل بويىنىڭ ھەممىسى ئۇچۇق تۈزلەڭلىك، ئاتنىڭ بېشىنى خالىغان يېقىڭغا قويۇۋېتىسەن، ئەمما بۇ يەر ئوخشمايدۇ، تار. قورقۇنچلۇق جىلغىنىڭ ئىشى باشقا...

بازارباي كۆل بويىغا، تونۇش يايلاقلارغا يېقىنلاشقانسېرى ئۆزىگە بولغان ئىشەنچى ئاشتى، داددىللاشتى. ئالغان ئولجىسى بىلەن ماختانغۇسى كەلدى. مالچى ئۇلپەتلىرىمدىن بىرەرسىنىڭكىدە قونۇپ ئۆتسەممىكىن، ئولجىلىرىمنى كۆرسىتىپ كۆزىنىڭ يېغىنى ئالايمىكىن، يۈز گرام - يۈز گرامدىن ئىچىپ بۆرە باللىرىنى يۇساقمىكىن، ئۇلارنى كەلتۈرۈپ پۈل قىلسام، مەنمۇ قەرزدىن قۇتۇلارمەن، دەپ ئويلىدى. ئۇ چالا ئىچىلگەن شېشىنى سۇ بويىدا تاشلاپ كەلگىنىگە ئېچىنىشقا باشلىدى: ئاھ، قېنى، مۇشۇ تاپتا بىر كۆتۈرسەك!... ئۇنىڭ شۇنچىلىك ئېچكۈسى كېپكەتتى! لېكىن ئىچىدە، بەرىبىر بۇنىڭغا ئۇلگۈرمەن، دەپ قويدى. ئالدى بىلەن بۆرە باللىرىنى

ئامان ـ ئېسەن يەتكۈزۈۋېلىش، قورساقلىرىنى تويغۇزۇش كېرەك. ئۇلار ناھايىتى چىدامىلىق بولسىمۇ، لېكىن تېخىچە ئەمچەكتىن ئايرىلمىغانىدەك، كۆزلىرىنىمۇ ئەمدىلەتىن ئاچقانىدەك قىلىدۇ... قاراڭ، چەكچىپ تۇرۇشلىرىنى... ئىشقىلىپ، خۇرجۇندا ئۆلۈپ قالمىسلا بولدى. بازارباي بۆرىلەرنىڭ مۇشۇ پەيتتە ئۆزىنى دەھشەتلىك تېزلىك بىلەن قوغلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمىدى. بۇ ئىشنىڭ ئاقىۋىتى قانداق بولىدىغانلىقىنى خۇدا ئۆزى بىلىدۇ...

قوتازنىڭ گۆشىنى بۇرنىدىن چىققۇچە يەپ تويغان بۆرىلەر كەينىگە ياندى. ئالدىدا ئەكبەرە، كەينىدە تاشچاينار ماڭدى. ئۇلار قىيا تېگىدىكى ئۇۋۇمزىغا پاتراق يېتىپ بارساق، باللىرىمىز بىلەن يايراپ قىستىلىشىپ ياتساق، پۇت ـ قوللىرىمىزنى سوزۇپ ئارام ئالساق، ئاندىن چالا يېيىلگەن قوتاز گۆشىنىڭ يېنىغا يەنە قايتىپ بارساق، دېگەن ئويدا ئىدى.

هايات شۇنداق ئىكەن: ئۇ يەر ـ بۇ يەردە قاتىراپ يۈرىدىغان گەپ ئىكەن، بۆرىنى تۆت پۇتى باقىدۇ، دېگەن تەمسىل بىكار چىقمىغانىكەن ـ دە... تەييار گۆشنى كۆرسە، باشقا بۆرىلەر قاراپ تۇرامدۇ، بۇ بىراۋنىڭكىغۇ دەپ تارتىنىپ ئولتۇرماي، تالاپ، غاجاپ كېتىۋېرىدىغانلارمۇ يوق ئەمەس. مانا شۇنىڭدىن كېيىن جاڭجال ـ توپىلاڭ چىقىدۇ، قان تۆكۈلىدۇ. لېكىن هەق ئۆز نامى بىلەن هەق، كۈچۈ هەق تەرەپتە...

تېخى ئۇۋۇسىغا يەتمەيلا، خېلىلا يىراقتىن ئەكبەرەنىڭ يۈرىكى بىر يامان ئەهۋال بولغانلىقىنى سەزدى. خۇددى ئاللىبقانداق بىر قۇش ئۆزىگە سايىدەك ئەگىشىپ كېلىۋاتقان دەك تۇيۇلدى ـ دە، پېتىپ كېتىۋاتقان قۇياشنىڭ ئاخىرقى نۇرلىرىدا ئۇنى چۈشەنگىلى بولمايدىغان ۋەهىمە ۋە قورقۇنچ

باستی. ئېگىز تاغ چوققىلىرىدا كۆرۈنگەن قانلىق شەپەق شولىلىرى بارغانسېرى قارىيىپ، دىلغا تەشۋىش ۋە قورقۇنچ سالاتتى. ئۇۋۇسىغا يېقىن قالغاندا، ئۇ تېخىمۇ قاتتىقراق يۈگۈردى. تاشچاينارغا قايرىلىپ قاراپمۇ قويمىدى. ئاخىرىدا، ئۇ چۈشەنگىلى بولمايدىغان ۋەھىمىگە چۈشۈپ، شامالدەك ئۇچۇپ كەتتى. شۇ چاغدا ھاۋادا دىققىغا يات پۇراقلار ئۇرۇلدى، ئۇنىڭ ۋەھىمسى تېخىمۇ ئاشتى: تەرلەپ ـ پىشقان ئاتنىڭ ئۆتكۈر ھىدى ۋە يەنە كۆكۈلنى ئاينىتىدىغان قانداقتۇر سېسىق پۇراق پۇرىدى. نېمە بۇ؟ قەيەردىن كېلىۋاتىدۇ؟ ئەكبەرە ئېرىقتىن سەكرەپ ئۆتتى، چاتقاللارنىڭ ئارىسىدىن چاقماق تېزلىكىدە يۈگۈرۈپ ئۆتۈپ كامارغا چىقتى ۋە لىپ قىلىپ ئۆزىنى قىيا تېگىدىكى ئۇۋۇسىغا ئاتتى. ھۇۋلاپ قالغان بوش ئۇۋۇسىنىڭ ھەممە بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلىرىنى ئۇۋ ئىتىدەك پۇراپ چىقتى ۋە پۇشقۇردى. بىردەم قېتىپ تۇرۇپلا قالدى ـ دە، ئاندىن ئۆزىنى سىرتقا ئاتتى. ئۇۋۇسىنىڭ ئاغزىدا تاشچاينارغا دوقۇرۇشۇپ قالدى، خۇددى ھەممىگە شۇ ئەيىبلىكتەك، خۇددى ئۇ جۇپتى ئەمەس، بەلكى يات دۈشمەندەك ئۇنى ئەلەم بىلەن چىشلىۋالدى. ھېچ نەرسىدىن خەۋىرى بولمىغان تاشچاينار ئاۋال ئۇۋۇغا كىرىپ چىقتى، ئاندىن ئەكبەرەنىڭ كەينىدىن يۈگۈرۈپ، ئېرىق بويىدا ئۇنىڭغا يېتىشىۋالدى. ئەكبەرە ئەس ـ ھوشىنى يوقاتقاندەك بولۇپ ئىزلارنى پۇراپ ماڭاتتى، يۈز بەرگەن ۋەقەنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىشقا ئۇرۇنىاتتى. شۇ يېقىن ئارىدا بۇ يەرگە كىمدۇر بىرى كەلگەن، ئۇ ئىزلاردىن شۇلارنى چۈشەندى. مانا، ئات شۆلگىسىنىڭ پۇرىقى بىخىسىپ تۇرۇپتۇ، چېچىلغان سۇلۇ، مانا، ئات تېزەكلەپتۇ، مانا، ھىدى كۆكۈلنى ئاينىتىدىغان شېشە، ئەكبەرە ئۇنى ئىختىيارسىزلا پۇراپ كۆرۈپ، شۇ ئان نەپرىتى ئېشىپ، يالليرى تىك ـ تىك بولۇپ كەتتى.

مانا ئادەمنىڭ قار ئۈستىدىكى ئىزلىرى، سۈنئىي تېرىدىكى تىكىلگەن ئۆتۈكتىن قالغان ئىزلار. ئات مىنگەن، يىرگىنچلىك نەرسە قاچىلانغان شېشە كۆتۈرۈپ كەلگەن ياۋۇز دۈشمەن باستۇرۇپ كىرىپ، بالىلىرىنى ئوغرىلاپ كېتىپتۇ! ئۇلارنى يەۋەتكەن بولسا قانداق قىلغۇلۇق! شۇ چاغدا ئەكبەرە يەنە گۈناھسىز تاشچاينارغا يېپىشتى، ئۇنى قۇتراپ تالاپ تاشلىدى، ئاندىن قورقۇنچلۇق ھۇۋلاپ، ئىز كەتكەن تەرەپكە ئالدىراشلىق بىلەن يۈگۈردى، تاشچاينار ئۇنىڭغا ئەگەشتى.

بۆرىلەر قىلچە ئاداشماي ھىدنى پۇراپ ماڭماقتا ئىدى. ئۇلار قوغلايتتى، ئالدىراپ ئالغا ماڭاتتى، جىلغىدىن چىقىدىغان يەرنى كۆزلەيتتى، چاققانلىق بىلەن ئالغا ئىلدام قەدەم تاشلايتتى، ئۇلار ئادەم تۇرىدىغان جايلارنى، ئۇلۇغ كۆل بويلىرىنى نىشان قىلغانىدى.

بازارباي بولسا جىلغىدىن چىقىپ، ئېتىنى تۆپتۈز تاغ ئېتەكلىرىدە، ئېگىز ـ پەس ئېدىرلار ۋە يازلىق ياياقلاردا يورتۇپ ماڭماقتا ئىدى، ئاخىرى، مانا، يىراقتىن كۆلتۈك بىر چېتى قارىيىپ كۆرۈندى، يەنە بىرەر سائەتتە ئۆيگە يېتىۋالىدۇ. مۇشۇ ئارىلىقتا قۇياش يەرنىڭ ئۇ چېتىگە، تاغ تىزمىلىرى ئارىسىغا پاتتى. ئۇنىڭ ئاخىرقى نۇرلىرى لاپ قىلىپ ئۆچتى. ئىسسىقكۆل تەرەپتىن ئىزغىرىن شامال چىقتى. «بۆرە بالىلىرى سوغۇقتا توڭلاپ قالمىسا بولاتتى» دەپ ئويلىدى بازارباي، لېكىن ئۇلارنى ئۇراپ قويغۇدەك نەرسە يوق ئىدى. بازار باي ئۇلارنى تىرىكمىكىن دەپ، خۇرجۇنغا قاراپ باقماقچى بولدى. بۇ نېمىلەر ئۆلۈپ قالسا، ئۇنى بىركىم بېشىغا تاڭاتتىمۇ! ئۇ ئاتتىن چۈشتى، تاسمىلارنى بوشاتىپ، خۇرجۇننى ئېچىپ قارىماقچى بولۇۋاتقىنىدا، ئات پۇتلىرىنى كېرىپ، ھەممە ياقنا چاچراتىپ سىيىشكە باشلىدى.

بىر چاغدا بىردىنلا سىيىشتىن توختاپ، قاتتىق پۇشقۇردى ـ دە، ئۆزىنى بىر چەتكە ئاتتى. تىزگىن بازارباينىڭ قولىدىن چىقىپ كېتىشكە تاسلا قالدى.

ـ تىر...ر!، ـ دەپ ۋارقىرىدى بازارباي ئاتقا، ـ ئاساۋلىق قىلما!»

لېكىن ئات ئوتتىن قورقمانىدەك ئۆزىنى چەتكە ئاتماقچى بولاتتى. شۇ چاغدا بازارباي ئارقىسىغا قارىمايلا نېمە بولغانلىقىنى بىلدى. ئۇ بىردەمنىڭ ئىچىدە مۇزدەك بولۇپ كەتكەن يەلكىسى بىلەن ئۆزىنى قوغلاپ كېلىۋاتقان بۆرىلەرنى ھېس قىلدى. بازارباي جان ھەلەكچىلىكىدە ئاتقا يېپىشتى. يالىدىن مەھكەم تۇتۇپ، ئېگەرگە چىقتى، ئات شۇ زاماتلا پۇشقۇرۇپ، پۇتلىرىنى كۆتۈرۈپ سەكرىگەن پېتى بوراندەك ئۇچۇپ كەتتى. بازارباي سوغۇق شامالدىن پاناھلىنىش ئۈچۈن بېشىنى پەس قىلىۋالدى ـ دە، ئەتراپقا ئالاق ـ جالاق قارىدى. نېرىراقتا ئىككى بۆرە چېپىپ كەلمەكتە ئىدى. بۆرىلەر يۈگۈرۈپ ئىدىرىنىڭ ئۈستىگە چىقتى، ئات جانىۋار ئۇلارنى بايقاپ ئۈركۈگەنىكەن. بۆرىلەر ئەمدى ئاتنىڭ ئالدىنى توسۇشنىڭ پېيىگە چۈشتى. شۇ تاپتا بازارباينىڭ يادىغا خۇدا چۈشۈپ، ئۇنىڭغا يېلىنىپ ـ يالۋۇرۇشقا باشلىدى. بۇ ئادەم باشقا چاغلاردا خۇدانىڭ گۆرىگە چالما ئېتىشتىنمۇ يانمايتتى. ئۇ قەيەردىندۇر كېلىپ قالغان گېئولوگلارنى ئاغزىغا كەلگىنىنى دەپ تىللايتتى. «ئالتۇنلىرىڭ گاللىرىڭغا تۇرۇپ قالسۇن» دەپتتى. خوتۇنىنى قىينىغانلىقلىرى ئۈچۈن ئەپسۇسلىنا تتى، ئۇنىڭدىن ئەپۇ سورايتتى: «ساڭا ۋەدە بېرىمەن! تىرىك قالسام، سېنى چېكىپ قويىدىغان بولسام، ئادەم بولماي كېتەي!» بۆرە بالىلىرىنى ئالغىنىغا توۋا قىلاتتى: «نېمە قىلاتتىم ئېلىپ!

ئۇۋىسىغا نېمىدەپ كىرگەندىمەن؟ ھەممىسىنى تاشقا ئۇرۇپ، كاللىسىنى يېرىپ تاشلىۋېتەيمۇ يا؟ ئەمدى قانداق قىلارمەن، ئۇلانى نەگىمۇ قويارمەن؟» خۇرجۇن تاسىلار بىلەن مەھكەم تارتىپ باغلىۋېتىلگەن. ئۇلارنى ئېتتىك كېتىۋاتقاندا تاشلىۋېتىشىنىڭمۇ ئامالى يوق. ئۇنىڭ ئۇستىگە گۇگۇم چۈشۈۋاتىدۇ، ئىنس - جىن بولمىغان تاغ باغرىلىرىغا خۇپتەن قاراڭغۇسى باستۇرۇپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇلەمدۇ، ساق قالامدۇ، دۇنيادا بۇ شورۇق بىلەن ھېچكىمنىڭ كارى يوق. پەقەت سادىق ئات جانۋارلا قورقمىغىدەك ئېسىنى يوقتىپ، پۇتۇن كۈچى بىلەن چاپماقتا.

لېكىن بازارباي يېنىدا مىلتىقى بولمىغانلىقىغا ھەممىدىن بەك ئېچىنىاتتى. مىلتىقى بولسا ئۇلارغا كۆرگۈلۈكسىز كۆرىنىپ قويىاتتى: بىر - بىرلەپ ئېتىپ يىقىتىپ، بىر تال ئوقنېمۇ زايا كەتكۈزمىگەن بولاتتى. مىلتىق دېگەن تېپىلماس ئەنقا تۇخۇمىمىدى! ئەمما مالچىلارنىڭ ئۆيىدە بار. لېكىن ئۇنى كىم دائىم يېنىدا ئېلىپ يۈرەتتى! ھەي بىلگەن بولسىغۇ! بازارباي پىرتقۇچلارنى قورقۇتۇش ئۈچۈن جېنىنىڭ بارىچە ۋارقىرايتتى. ئۇنىڭ پۇتۇن ئۈمىدى ئاتتا ئىدى. ھېلىمۇ ياخشى، ئېسىل نەسىللىك ئات...

ھايات ماماتلىق بەيگىسى...

ئوغرىلانغان بۆرە بالىلىرىنى خۇرجۇنغا سېلىۋالغان ئات-لىق بىلەن ئەكىرە ۋە تاشچاينار خۇپتەن قاراڭغۇلۇقى چۈشكەن تاغ ئارىلىرىدا ئەنە شۇنداق ئىزمۇئىز قاچماقتا ۋە قوغلىماقتا ئىدى. ئېلىپ قېچىلغان بالىلىرىنىڭ ھىدىنى سەزگەن بۆرىلەرمۇ ئۆزلىرىچە يالۇۇراتتى، ئۆزلىرىچە ئىلتىجا قىلاتتى. كاشكى، ئات بىر قېتىملا، بىردەملىكلا پۇتلىشىپ كەتسە! ئۇلار قوتاز گۆشىنى مۇنچىلىك جىق يېمىگەن بولسا، قوغلاشنىڭ قانداق

بولىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ قويغان بولماسمىدى، قاراڭغۇ ئاللىقاچان يېتىشىۋېلىپ، ئۇنى كۆزنى ئېچىپ يۇمغىچىلا پارچە - پارچە قىلىپ تاشلىغان بولماسمىدى، قانلىق قىساس ئېلىپ، نەسىل قالدۇرۇش يولىدىكى ئەزەلدىن بۇيانقى ھايات - ماماتلىق كۈرىشىدە ئادالەتنى تىكلىگەن بولماسمىدى؟ مويىنقۇم چۆللىرىدە كېيىك پادىلىرىنى سۈرۈپ - توقاي قىلغانلىرىدا، ئۇلارنى ئۆزلىرىگە كېرەكلىك تەرەپكە بۇراش ئۈچۈن يەنمۇ شىددەتلىك تۈزدە يۈگۈرگەنلىرىدە، بۇلار ئاچ قورساق ئەمەسمىدى؟ بۆرىلەر چوڭ ئوۋغا قورساقلىرىنى تويدۇرماستىن، شىددەتلىك ھوجۇمغا ئالدىن ھازىرلىنىپ چىقاتتى.

بولۇپمۇ باللىرىنى بېقىش ئۈچۈن ئۈستىلەپ گۆش يېگەن ئەكىبەرە قىينىلىپ چاپماقتا ئىدى. شۇنداقتىمۇ ئۇ بوش كەلمەيتتى. جېنىنىڭ بارىچە يۈگۈرەيتتى. ئاتلىققا يېتىشىۋالىدىغان بولسا، قىلچە ئويلىنىپ تۇرماستىنلا، نېمە بىلەن تۇگىشىدىن قەتئىينەزەر، ئۆزىنى جەڭگە ئاتقان بولاتتى. يېنىدا يۆلەنچۈكى ۋە يېگىلمەس مەدەتكارى تاشچاينارنىڭ بولغانلىقىغا شۈكۈر، لېكىن نېمىلا دېگەن بىلەن، ھەر كىمنىڭ گۆرى باشقا... ئەكىبەرە ھەرقانداق ئۆلۈمگە تەييار ئىدى. ئىشقىلىپ يېتىشىۋالسا، ئىشقىلىپ ئۇچقۇر ئاتتا كېتىۋاتقان شۇ ئادەمنى قوغلاپ يەتسە، بولدى... ئىشقىلىپ...

بازاربای ھەقمەتەن ھەم ئۇچقۇر ئات مىنگەن بولسىمۇ، لېكىن مۇنداق قاراپلا، بۆرىلەرنىڭ قەدەممۇ قەدەم يېقىنلاپ، ئوڭ بىقىنىدىن يېتىپ كېلىۋاتقانلىقىنى، ئۇنى كۆل تەرەپكە ئۆتكۈزمەسلىك ئۈچۈن يولنى توغرىسىغا كېسىپ چىقىۋاتقانلىقىنى كۆردى. مەككار يىرتقۇچلار ئاتلىق ئادەمنى تاغ تەرەپكە ھەيدەشكە ئۇرۇنماقتا ئىدى. شۇنداق قىلسا، بۇلار يۈزمۈيۈز توقۇنۇشاتتى. ئۇلار نىيىتىگە يېتەي دەپمۇ قالدى. ئۇركۈپ كەتكەن ئات ئۆزىنى يوقىتىپ قويۇپ، ئوڭ تەرەپتىن

كېلىۋاتقان بۆرىلەردىن قورقۇپ، بېشىنى تاغ تەرەپكە بۇراشقا ئۇرۇنۇۋاتاتتى. بىراق ئاتنىڭ ئاڭلىق مەخلۇق بولغان ئادەم باشقۇرۇۋاتاتتى، ئۇ يىرتقۇچلارنىڭ نىيىتىنى چۈشىنىپ تۇراتتى، بۆرىلەر دەل شۇ نەرسىنى ھېسابقا ئالمايتتى، بۇ بۆرىلەرنىڭ پاجىئەسى ئىدى.

بازاربايىنى يەنە بىر نەرسە قۇتۇلدۇرۇپ قالدى. تەقدىرنىڭ مەرھىمىتى بىلەن ئالدىدا چىراغلار كۆرۈندى. ۋاھ ـ ۋاھ، ئامەتنىڭ كەلگىنىنى كۆرۈڭ! ئۇلار بوستون ئورکۇنچىيۇ قورۇسىنىڭ چىراغلىرى ئىدى. ھە ـ ھە، شۇ باي بوستون، ئۆزى زادىلا ياقتۇرمايدىغان بوستون، لېكىن ھازىر كىم كىمنى ياخشى كۆرىدىغانلىقى ۋە كىم ـ كىمنى يامان كۆرىدىغانلىقىنى سۈرۈشتۈرۈپ ئولتۇرىدىغان ۋاقىت ئەمەس، بۇنىڭ نېمە ھاجىتى؟ ئۇ مۇشۇ تاپتا ھەرقانداق مىدىرلىغان تىرىك جاننى كۆزىگە سۈرتۈشكە تەييار. ئىشقىلىپ، ئادەم ياشايدىغان جايغا يېتىپ كەلدىغۇ. ئادەمگە بۇنىڭدىن ئارتۇق خۇشاللىق بولۇشى مۇمكىنمۇ! ئۇ ئاخىر قۇتۇلدى. ئۇ ئۆزىنى يوقاتقان ھالدا خۇشال بولۇپ، ئاتنى يەنە دېۋىتتى، شۇ چاغدا ئات قورۇلار ۋە ئادەملەر تەرەپكە قاراپ شامالدەك ئۇچتى. بىراق، مانا ئەمدى قۇتۇلدۇم دېگۈچە، بازاربايغا يەنە بىر ئەسىر ئۆتكەندەك بولۇپ تۇيۇلدى، لېكىن، مانا، بوستون قۇرغان ئېلېكتر دىۋىزوكىنىڭ پىلىمۇتتەك تاتاتلىغان ئاۋازى ئاڭلىنىپ قالدى، مانا، مالچىلارنىڭ ئىتلىرى بۆرە ھىدىنى سېزىپ، ھاۋشىغان پېتى بازاربايىنىڭ ئالدىغا چىقىشتى. شۇ چاغدا بۆرىلەرمۇ قالماي كېلىۋاتاتتى، بارغانسېرى يېقىنلىشىۋاتاتتى، ئاتمۇ ھالىدىن كېتىۋاتاتتى، بازاربايى بۆرىلەرنىڭ ئىسىنىڭ تەپتىنى سېزىشكە باشلىغانىدى. «خۇدايىم، ئۆزۈڭ ساقلا! يا باھاۋۇددىن. ئۆزۈڭ مەدەت بەر، ـــ دەپ ئىلتىجا قىلاتتى بازاربايى، ـــ ساڭا يەتتە مالنى قۇربان قىلىمەن!»

«ئامان قالدىم! قۇتۇلدۇم!» دەپ خۇشاللىقىدىن ۋارقىراپ تاشلىدى بازارباي.

ئەلۋەتتە، ئۇ بىر سائەت ئۆتمەيلا ئۆزىنىڭ ۋەدە قەسەملىرىنى ئۇنتۇپ قالىدۇ. ئادەم بالىسى ئەنە شۇنداق...

ئۇنىڭ يېنىغا مالچىلار يۈگۈرۈشۈپ كەلدى. بازار باي ئۆزىنى ئۇلارنىڭ قولىغا ئاتتى ـ دە، توختىماستىن مۇنۇ سۆزلەنى تەكرارلىدى:

ـ بۆرە، مېنى بۆرىلەر قوغلىدى! سۇ، سۇ بېرىڭلار!

ئەھۋالدىن قارىغاندا، بۆرىلەر كەتمەستىن شۇ ئەتراپتا ئايلىنىپ يۈرەتتى، چىداملىق بىلەن نېمىنىدۇر كۈتەتتى. بوستونىڭ قورۇ ـ قوتانلىرىدا ئالتوپىلاڭ باشلاندى. مالچىلار يۈگۈرۈشەتتى، قورۇلىرىنىڭ ئىشىكلىرىنى بېكىتىشەتتى. قاراڭغۇدا هاي ـ هۇي دېيىشىپ بىر ـ بىرىنى چاقىرىشاتتى. ئۇلاردىن بىرى تام ئۈستىگە چىقتى ـ دە، مىلتىقتىن نەچچە قېتىم تاڭ ـ تۇڭ قىلىپ ئوق ئۇزدى. ئىتلار تىنماستىن قاۋايتتى. لېكىن قورۇلىرىدىن سىرتقا چىقمايتتى. ئۆزلىرىنى يورۇقراق يەرگە ئالاتتى. ئىتلارنىڭ قورقۇنچاقلىقى ئېگىلىرىنى غەزەپلەندۈرەتتى.

ـ باس! ئال! هەي، بۇلار بۆرىباسار ئەمەس، پوقباسار! ـ كىمدۇر بىرى بوغۇلۇپ ـ خىرىلداپ ئىتلارنى قىستايتتى. ـ ئال، باس! ئاقتاش، يولۋاس، جەيسان، بەرپالان! باس! باس! قۇيرۇقلىرىڭنى قىسمىشماي ئۆلۈش! بۆرىدىن قورقۇپ تۇرۇشامسەن!

ـ ئىت ئۆز ئېتى بىلەن ئىت ـ تە! ـ دەپ ئېتىراز بىلدۈردى باشقا بىر ئاۋاز.

ـ نېمىگە ۋارقىرايسەن؟ بۇ ئىتلار ئاتلىق ئادەمنى ئېتىكىدىن تارتىپ چۈشۈرىدۇ. لېكىن بۆرىگە يېقىن يولىيالمايدۇ.

توغرىمۇ؟ نېمە دېدىڭ! بۆرىنىڭ ئالدىغا بېرەر ئىت بارالمايدۇ. قوي، گەپ قىلما! ھاۋشۇبرىشسۇن!

لېكىن بازاربای بۆرىلەرنىڭ ئۆزىنى نېمىشقا قوغلاپ كەلگەنلىكىنى خېلىغىچە ئەسلىيەلمىدى. پەقەت بازاربايىنىڭ ئېتىدىن خەۋەر ئېلىۋاتقان يىگىت بىردىن: «بازاربای ئاكا، خۇرجۇندا نېمە بار؟ مىدىراۋاتقانىدەك قىلىدىغۇ» دەپ سورىۋىدى، ئەنە شۇ چاغدىلا ئېسىگە ئالدى.

— خۇرجۇندا دەمسەن؟ ھە، بۆرە بالىلىرىغۇ ئۇلار! ھەي، قۇرۇپ كەتسۇن! تۆت كۈچۈك. باشەتتە ئۇۋىسى بار ئىكەن. ئۇۋىسىدىنلا ئالدىم، شۇنىڭ ئۈچۈن بۆرىلەر كەينىمدىن قوغلاپ كەلدى.

— مۇنداق دېمەمسىز! تازا بابلاپسىز ـ غۇ. راسا قولغا چۈشۈرۈپسىز ـ دە! ئۇۋىسىدىن دەمسىزا؟ ئامان قاپسىز ھېلىمۇ...

— خۇرجۇندا ئۆلۈپ قالمىغاندۇر؟ چاپقاندا بوغۇلۇپ، منجىلىپ كەتمىگەندۇر؟

— نېمىشقا مىجىلاتتى! ئۆرۈكمىدى ئۇ مىجىلىدىغان! ئۇلار ئىتتەك چىدامليق كېلىدۇ، ئاغىنە.

— قېنى، كۆرۈپ باقايلى! قانداقكىن؟

ئۇلار خۇرجۇننى ئېلىشتى ـ دە، بوستونىنىڭ ئۆيىگە قاراپ مېڭىشتى. بۇنداق مۇھىم ئىشلار ئادەتتە بوستونىنىڭ ئۆيىدە قىلىناتتى. بۇ يەرلەرنىڭ، قورۇ ـ قوتانلارنىڭ ئېگىسى شۇ... لېكىن ھازىر بوستون ئۆيىدە يوق ئىدى، رايونغا نۆۋەتتىكى يىغىنغا كەتكەنىدى. ئىلغار چوپان بوستون ئورگۇنىچىيۇ يەنە نۆۋەتتىكى رەئىس مۇنبىرىدىن ئورۇن ئېلىشى كېرەك ئىدى.

بازابايىنى بوستوننىڭ ئۆيىگە خۇددى قەھرىمانلىق كۆرسەتكەن ئادەمدەك ئېلىپ كېلىشتى. ئۇنىڭ شۇنىڭغا ماقۇل

بولماقتىن باشقا ئامالى قالمىدى. مەيلى، بىر قولۇپ ئۆتسە ئۆتىمەيدۇ، ئۇ دېگەن مېھمان ـ دە.

بۇ ئۆينىڭ بوسۇغىسىغا بازاربايىنىڭ بىرىنچى قېتىم دەسسىشى ئەمەس. نۇرغۇن يىللاردىن بېرى بازارباي بۇ يەردىن يەتتە چاقىرىم نېرىدا، بوستانغو قوشنا يەرلەردە مال بېقىپ كەلدى. شۇ چاغلاردا بازارباي بۇ يەردە ئۇچ قېتىم بولغان: بىرىنچى قېتىم مالچى ئىرنەزەر ئالەمونگۇ داۋىنىدا مۇزلۇق كامارغا يىقىلىپ نابۇت بولغان چاغدا، ئۇنىڭ تەزىيە سىنى كەلگەنىدى؛ ئىككىنچى قېتىم ئىرنەزەر ئۆلۈپ، ئالتە ئاي دىن كېيىن بوستوننىڭ ئالدىنقى خوتۇنى (ئارزىگۈل بىچارە بەكمۇ ياخشى ئايال ئىدى، دېيىشىدۇ) ۋاپات بولغاندا، ئۇنىڭ نامىزىغا قاتناشقانىدى؛ شۇ چاغدا تەرەپ ـ تەرەپتىن نۇرغۇن ئادەم كەلگەن بولۇپ، ئات، تراكتور ۋە يۈك ماشىنىلىرىنىڭ سانى ئالغىلىمۇ بولماي قالغانىدى؛ ئۇچىنچى قېتىم ئۇنى بويىندىن سۆرىگەندەكلا ئېلىپ كېلىشكەنىدى. ئوبلاست رەھبەرلىرى بۇ يەردە ئىشلەپچىقىرىش نەق مەيدان يىغىنى ئاچماقچى، بوستون ئورکۇنچىيۇ مالچىلارغا ئۆزىنىڭ ئىلغار تەجرىبىلىرىنى سۆزلەپ بەرمەكچىدى. بازاربايىنىڭ زادىلا كەلگۈسى يوق ئىدى، لېكىن قېچىپ قۇتۇلغىلى بولمىدى، مەجبۇر قىلىشتى. يېرىم كۈن ئولتۇرۇپ ۋەز ئاڭلاشقا توغرا كەلدى: قوزىلارنىڭ ئۆلىمەسلىكى ئۈچۈن نېمە قىلىش كېرەكلىكىدىن تارتىپ، قانداق قىلغاندا كۆپەيەك يۈك ۋە گۆش تاپشۇرۇش مۇمكىن ئىكەنلىكىگىچە سۆزلىدى. قىسقىسى، پىلانىنى قانداق ئورۇنداش توغرىسىدا سۆزلىدى. تاپقان چىرايلىق گەپلىرىنى كۆرۈك، نېمە قىلىش كېرەكلىكىنى ئۇنىڭ ئۆزىلا بىلىدۇ: قىشتا يەم ـ خەشەكنى ئۆز ۋاقتىدا بەر، ياز كۈنلىرى تاغدا سەھەر تۇرۇپ، كەچ يات، قىسقىسى، ياخشى ئىشلە، مالدىن، قويدىن كۆزۈڭنى

ئۇزمە. بوستون ۋە باشقىلاردەك جان كۆيدۇرۇپ سىراق بەزىلەرنىڭ ئەھۋالى ياخشىراق بولىدۇ، بەزىلەرنىڭ يامانراق بولىدۇ. بەزىلەرنىڭ ئىشى ئوڭدىن كېلىدۇ، بەزىلەرنىڭ ئوڭدىن كەلمەيدۇ. مىسال ئالساق، بوستوننىڭ قورۇسىدا دېۋىزوك تاتاتلاپ تۇرىدۇ، كېچىچە ئۇيلەردىمۇ، ئامبارلاردىمۇ، هويلىلاردىمۇ چىراغ ئۆچمەيدۇ. خوش، نېمە ئۈچۈن؟ چۈنكى ئۇ ئىككى يۈرۈش ئۇسكۇنىنى قولىغا كىرگۈزۈۋالغان، بىرى كاردىن چىقسا ياكى ربمونتقا كىرىپ قالسا، شۇ زاماتلا ئىككىنچىسى ئىشقا چۈشىدۇ. باشقا مالچىلاردا. جۇملىدىن بازاربايدىمۇ دېۋىزوك قۇرغۇر يىل بويى بىرلا. پەقەت بىرلا بولغانلىقتىن ئادەمنى تولىمۇ ئاۋارە قىلىدۇ، بىر قارىساڭ ئىشلەۋاتقان، بىر قارىساڭ ئىشلىمىگەن، بىردەم يېقىلغۇسى بار، بىردەم يېقىلغۇسى يوق، گاھ بىرەر جايى بۇزۇلغان، گاھ بىرەر جايى سۇنغان، گاھ ئۇنىڭغا قارايدىغان يىگىتچاق، ھەممە نەرسە جېنىغا تېگىپ، شەھەرگە كېتىپ قالغان، شەھەر ياشلىرىنىڭ ئوشۇقى ئالچۇ، قىشلاقتىكىلەرگە قارىغاندا يۈز ھەسسە ياخشى ياشايدۇ. ھەممە ھېسابىتالاردا بارلىق مالچى ئەترەتلىرى ئېلېكتر چىرىغى بىلەن تەمىنلەنىدى، دەپ ئېيتىلىدۇ، ئەمەلىيەتتە، بولسا ئۇنداق ئىش يوق.

شۇنىڭدىن كېيىن كىم ياخشى؟ ئەلۋەتتە. بوستون ياخشى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئىچكۈلۈكتە يوق. كىم يامان؟ بازارباي ۋە ئۇنىڭغا ئوخشاشلار. ئۇلار بولسا ئىچىدۇ. خوپ، يامان بولغاندىن كېيىن، پاتىڭغا بىرنى قويۇپ ھەيدەۋېتىپ، ئىش تامام ـ ۋەسسالام قىلىۋەتسىچۇ، كاشكى. ۋەھالەنكى، كېتىمەن دەپ ئىلىماس بېرىپ باققىنە، دەررۇ ساڭا ساقچىنى توغرىلايدۇ، پاسپورتىڭنى تارتىۋالىدۇ. ھېچقانداق ھۇججەت ـ پۇجەت بەرمەيدۇ، ماڭ، ئاكىسى، ئىشىڭنى قىل، كېتىشكە رۇخسەت

يوق، دەيدۇ، ھەممە ئادەم شەھەردە ياشىسام دەپ ھەۋەس قىلىدۇ. شەھەردە ئىشكىنى تۈگىتسەن - دە، مەززە قىلىپ مەدەنىي ئارام ئالسەن. بولمىسا، ئۆيۈڭدە يېتىپ ھاردۇقۇڭنى چىقىرىسەن. ھەممىلا نەرسە تەييار، ئالدىڭدا تەلتۆكۈس تۇرىدۇ، ئوت يېقىشنىڭ ھاجىتى يوق. سۇ ئالدىڭدا، چىراغ دېگىنىڭ كېچە - كۈندۈز بار، ھاجەتخانىمۇ بۇرنۇڭنىڭ ئاستىدا... قىشلاقتىكى تۇرمۇش دېگەن تۇرمۇش بولامدۇ؟ مال تۆللەيدىغان مەزگىللەردىغۇ سەل كەم بىر يېرىم مىڭ تۇياق سىيىر - موزاينى ئەپلىشىڭ كېرەك، نە كېچىسى تىنىم تاپمايسەن، نە كۈندۈزى. بىر يېرىم مىڭ قارا مالنىڭ ھەممىسى بېشىڭدا مۆرەپ تۇرىدۇ. پوق - سۆيدۈك كەچمەي باققىنا، خوتۇنۇڭنى، مالچى - پالچىلىرىڭنى ئۇرماي باققىنا، ئۇنداقتا ھايۋاندىن نېمە پەرقىڭ قالىدۇ... خوش، ئاندىن كىم يامان؟ بازارباي ۋە شۇنىڭغا ئوخشاشلار...

كىچىككىنە ئىشقا بارماقلىرىنى بۇرنۇڭغا نوقۇپ پەش قىلىپ كېتىدۇ تېخى، بوستون ئورکۇنچىيۇغا قارا، ئەنە ئىلغار، ئەنە ئۇلگە... ئاشۇ ئىلغار نېمىنىڭ باش - كۆزىگە راسا كەلتۈرۈپ ئۇرساڭ! بوستوننىڭ ئامىتى بار. ئۇنىڭ ئادەملىرىمۇ ياخشى، بىر بارغان ئادەم زادى قايتىپ كەتمەيدۇ. بىر ئائىلە دەك بولۇپ ئىشلەيدۇ. بازارباينىڭ ئوخشاش مالچىلار ئۆچۈپ قالغان دېڭىزوكلاردىن ئاللىقاچان قولىنى ئۈزۈپ، كونا پەدىگە چۈشۈپ، كىرسىن لامپا ۋە قول پانارلىرىغا ئۆتۈۋالغان. بوستوننىڭ MN — 1157 شەكىللىك گېنېراتور ئۈسكۈنىسى تۇرۇنىڭ كەينىدە سائەتتەك توختىماي مېڭىپ تۇرۇپتۇ، ئۇنىڭ گۈپلىرى يېراق - يېراقلاردىن ئاڭلىنىپ تۇرىدۇ، چىراغلىرى خېلى - خېلى جايلاردىن كۆرۈنىدۇ. بۆرىلەرنى كەينىگە قايتۇرغانمۇ ئالدى بىلەن شۇ بولدى، ئۇلار يېتىشۋالاي

دەپ تۇرغاندا چىراغلارنى كۆرۈپ شۇ زامات توختاپ قالدى.

ئىتلار ھامان بىرى توختىسا، يەنە بىرى ھاۋشىيتتى. بۆرىلەر شۇ ئەتراپتا ئايلىنىپ يۈرگىنى بىلەن يېقىن كېلىشكە پېتىنالمايۋاتقان بولسا كېرەك.

شۇنداق، بوستونلىك ئامىتى كەلگىنى كەلگەن. ھەممە نەرسىگە قارا، ھەممىسى رەتلىك، ھەممە نەرسە جاي - جايىدا، ئۆيلىرى چىراغ نۇرىدا چاقناپ تۇرىدۇ، گەرچە قوي قورۇسىدا تۇرسىمۇ، لېكىن ھەممەياق ئازادە، سۈپۈرۈلگەن، تاز زىلانغان. ئۆتۈك - پايتىمىلارنى دالاندا سېلىشقا، ئىچكىرىگە پاييپاق بىلەنلا كىرىشكە توغرا كېلىدۇ.

ئادەمگە ئامەت كەلسە، كەينىدىن كېلىۋېرىدۇ. مۇنۇنىڭغا قاراك، بازارباي ئىلگىرى بىلمەپتىكەن، داۋاندا نام بۇت بولغان ئېرنەزەرنىك تۇل قالغان خوتۇنى بەستىلىككىنە، سېخىي جۇۋان ئىكەن. مانا، ئەمدى شۇ گۈلسمخاننى - بوسە تونىنىك خوتۇنىنى ئالايلى. ئۇ قانچە غەم - قايغۇلارنى بېشىدىن كەچۈرمىدى، لېكىن ھازىر ئويناپ - كۈلۈپ بەختىيار يۈرۈپتۇ. يېشىمۇ بەلكىم قىرىققا بارمىغاندۇ. ئۇنىڭ ئېرنەزەردىن قالغان ئىككى قىزى ياتاقلىق مەكتەپتە ئوقۇيدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە، ئامەت كەلسە شۇنداق بولىدۇ - دە، يېقىندا بوستونغا ئوغۇل تۇغۇپ بەردى. بوستونىنىڭ ئالدىنقى خوتۇنىدىن ئىككى قىز قالغانىدى، ئۇلار چوڭ بولۇپ، تۇرمۇش قۇرۇپ، ئۆي - ماكانلىق بولۇپ كەتتى. گۈلسمخان ئۆزىمۇ ئوچۇق چىراي ئايال ئىكەن، ئەقلى - ھوشىمۇ ئۆزىگە يېتەرلىك، پەم - پاراسىتىمۇ جايىدا ئىكەن. ئۇ بوستون بىلەن بازارباينىڭ چېقىشالمايدىغانلىقىنى ئېنىق بىلىدۇ، لېكىن قىلچە چاندۇرماي، ئۇنى ئۆز چۇق - يورۇق قارشى ئالدى، ئېچىنغان، تەسەللى بەرگەن بولدى: «كېلىك، كېلىك، قوشنىمىزنىك قوشنىسى، تۆرگە ئۆز-

تۆك، ئەنە گىلەم، ئولتۇرۇك، ۋاي، بۆرىلەر ئىزىڭىزدىن قوغلاپ كەپتۇ ـ ده، ئامان ـ ئېسىڭىزدىن قۇتۇلۇپسىز بىر بالادىن، ئاتا ـ بوۋىلىرىمىزنىڭ روھى قوللاپتۇ سىزنى. كۆلپەتتىن قۇتۇلغىنىڭىزغا شۈكۈر. بالىلارنىڭ دادىسى ئۆيده يوق، رايونغا مەجلىسكە كېتىۋىدى، پات قايتىپ كېلىشى مۇمكىن. دوختۇر «گاز» ماشىنىسىدا ئەپكېلىپ قويىماقچىدى، ئولتۇرۇك، مەن ھەممەت، ئولتۇرۇك، ھازىر چاي دەملەپ كىرىمەن، بىر پەس ئولتۇرسىڭىز، ئىسسىق تاماقنىمۇ تەييار بولىدۇ».

بازاربای پىشانىسىگە پۈتۈلگەن بۇ مېھماندارچىلىقنى قولدىن بەرمەي، قانداقلا قىلىپ بولمىسۇن ئۆي ئىگىسىنى بىر سىناپ باقماقچى، ئۇنىڭ چاقىرىلمىغان مېھمانغا قىلماقچى بولغان مېھرىبانچىلىقلىرىنىڭ راستلىقىنى بىلمەكچى بولدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە، قېچىپ يۈرۈپ كۆرگۈلۈكسىز كۆردى، سەل ئۆزۈمگە كېلىۋالاي دەپ، ھاراق ئىچكۈسى قىستاپ، يۈز ـ ئاب رويىنى بىرياقلا قايرىپ قويۇپ ھاراق سوراش قارارىغا كەلدى:

ـ چاي دېگەنىنى خوتۇن خەق ئىچىدۇ، ـ دېدى ئۇ توغرىدىن ـ توغرا، ـ سۆزۈمدىن خاپا بولما. لېكىن بوستوندىكى دۆلەتمەن ئادەمنىڭ ئۆيىدىن ئۆتكۈررەك بىر نەرسە تېپىلماسمۇ؟ داۋراڭ سېلىپ يۈرگەن ئادەمغۇ، بوستون!

بازاربای ئەزەلدىن ئىت مىجەز ئىدى. ئۇ بوستونىكى خوتۇنىنىڭ چىرايى ئۆڭگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئىچ ـ ئىچىدىن مەمنۇن بولدى. بازاربايىنىڭ قوپاللىقى گۈلىمخانغا ياقمىدى. نېمە، ئۇنىڭغا تۇزۇت قىلىپ ئولتۇرامدۇ، خان بولمىسا، بەگ بولمىسا، ناھايىتى بىر مالچىغۇ؟

ـ ۋاي، گېپىڭىزنى قاراڭ، ـ دېدى گۈلىمخان سەل چىرايى ئۆڭگۈپ ـ بوستونىكى شۇ قۇرۇپ كەتكۈر نەرسە بىلەن زادىلا خۇشى يوق، شۇنىڭ ئۈچۈن...

ـــ بىلمەن، بىلمەن بوستونۇك ئىچمەيدۇ، ـــ بازارباي ئۇنىڭغا پىسەنت قىلماي گەپنى بۆلدى، ـــ مۇنداقلا دەپ قويدۇم، چېيىڭغا رەھمەت. ئويلىشىدىمكى، بوستون ئۆزى ئىچىمگىنى بىلەن، مېھمانلارغا دەپ...

ـــ بۇ نېمە دېگىنىڭىز، ـــ تەڭقىسلىقتا قالدى گۈلىمخان ۋە بازارباينىك يېنىدا ئولتۇرغان رىسقۇلغا قارىدى. رىسقۇلنىڭ تىزلىرى بۆرە بالىلىرى سىلىنغان ئاشۇ قۇرۇپ كەتكۈر خۇرجۇنغا تېگىپ تۇراتتى.

رىسقۇل هاراقنى چىقماقچى بولۇپ ئورنىدىن قوزغىلىشىغا، ئىشىكتە بوستوننىڭ ئىككىنچى يارىدەمچىسى ـــ مائارىپ ئىنستىتۇتىنى چالا ئوقۇغان، پۈت ـ قوللىرى چاققان ۋە چەبدەس يىگىت مارات كۆرۈندى. ئۇنىڭ ئوبلاستنا كۆرمىگەن جايى، قىلمىغان ئىشى يوق ئىدى. مانا ئەمدى ئەقلىنى تېپىپ، بوستوننىڭ يېنىغا مەھكەم ئورۇنلىشىۋالغانىدى.

ـــ ماڭا قارا، مارات، ـــ دېدى ئۇنىڭغا رىسقۇل، ـــ ئاغزىنى ئېتىپ قويغان يېرىم شىشە بىر نېمەڭ بارەدەك قىلاتتى. بىلمەن سېنى. قورقما، بوستون سوراپ قالسا جاۋابىنى مەن بېرىمەن. شۇ يېرىم شىشەڭنى تېزرەك ئەكەل. بازارباينىك ئولجىسىنى يۇيىمىز.

ـــ هازىرلا ئەپكېلىمەن! ـــ دەپ مەمنۇن بولۇپ قاقاقلاپ كۈلدى مارات.

يېرىم ئىستاكان ئىچكەندىن كېيىن بازارباينىك خاپىچىلىقى تارقىلىپ كەتتى. قورقۇنچى تۇگەپ، يەنىلا شۇ هاكاۋۇر ۋە قوپال بازارباي هالىتىگە كەلدى. گىلەمگە خۇددى ئۆز ئۆيىدىكىدەك يانپاشلاپ يېتىپ، بېشىدىن كەچۈرگەنلىرىنى هېكايە قىلدى. بۆرە بالىلىرىنى خۇرجۇندىن چىقىرىپ كۆرسەتتى. شۇ چاغدا ئۆزىمۇ ئۆلارنى سىنچىلاپ كۆرۈۋالدى. بۆرە بالىلىرى

باشتا مىدىرلىغۇسى كەلمەي تۇردى، ھېچ نەرسىگە قارىمىدى، ئۆزلىرىگە ھمايىچى ئىزدىگەندەك قىلىپ، قەيەرگىدۇر يوشۇرۇنماقچى بولاتتى، كېيىن ئىسسىق تەسىر قىلغان بولسا كېرەك، جانلىنىپ، قىمىرلاشقا باشلىدى. ئۆي ئىچىدە ھەر ياققا دومىلاپ، ھۇۋلاپ، تۇمشۇقلىرىنى ئولتۇرغانلاردىكى تىزلىرىغا تەگكۈزۈشتى. ئۇلا ھېچ نەرسىنى كۆرمىگەن، بىلمىگەن كىچىك كۆزلىرىنى مۆلۈلدىتىپ، ئانىسىنى، ئۇنىڭ ئەمچەكلىرىنى ئىزدەشەتتى. گۈلىمخاننىڭ ئۇلارغا ئىچى ئاغرىپ، بېشىنى چايقىدى:

— ۋاي، بىچارىلەرەي، ئىچىرقاپ كېتىپتىغۇ! بۆرە بالىسى بولسىمۇ، بەرىبىر، بالا ـ دە، نېمە، بۇلارنى ئاچلىقتىن ئۆلتۈرمەكچىمۇسىز؟ نېمە قىلىسىز؟

— ئۇلار نېمىشقا ئۆلىدىكەن؟ — خاپا بولدى بازارباي، — بۇلارنىڭ جېنى تاشتىنمۇ قاتتىق. ئىككى كۈن بېقىپ تۇرىمەن ـ دە، ئاندىن رايونغا تاپشۇرىمەن. ئۇلارنى قانداق بېقىشنى ھايۋانات بازىسىدىكىلەر بىلىدۇ. خوجايىنلارنىڭ قولىدىن ھەر ئىشلار كېلىدۇ، خالىسا، بۆرىنىمۇ كۆندۈرۈپ، سېركتا ئويۇنغا چىقىرىدۇ، بىلەت سېتىپ پۇل يىغىدۇ. بۇلارنىمۇ بەلكىم سېرك ئۆمىكى ئالار.

گۈلىمخان بىلەن تەڭ ئىچىنىپ تۇرغان كىشىلەر بۇ گەپكە كۈلۈپ قويىدى. لېكىن بۆرە بالىلىرىنى كۆرگىلى كەلگەن ئايال-لار بىر ـ بىرىگە پىچىرلاشقا باشلىدى.

— بازارباي، — دېدى گۈلىمخان، — بۇ يەردە سۈت بېرىپ بېقىلىۋاتقان قوزىلار بار. قوزىلارنىڭ سۈتىدىن بۆرە بالىلىرىغا ئىچۈرسەك بولارمۇ؟

— بولىدۇ! — بازارباي كۈلۈپ تاشلىدى، — قويلار بۆرىلەرنى باقسۇن. قايىلمەن! قېنى، ئېلىپ كېلىڭلار!

ئۇلارنىڭ ھەممىسى كېيىن مۇشۇ سائەتنى ئەسلىگىنىدە قورقىدىكەن. ياقىسىنى تۇتىدۇ. يىرتقۇچ ھايۋاننىڭ بالىلىرىنى قوي سۈتى بىلەن بېقىشۋاتقانلىرىمۇ، بۆرە بالىلىرىنىڭ ئەركىلەپ، ئوڭغۇل ـ دوڭغۇل قەدەم بېسىشلىرىمۇ، ئۇلاردىن بىرنىڭ كۆزى كۆك ئىكەنلىكىمۇ يىغلىغانلارغا قىزىق تۇيۇلدى. چىشى بۆرىنىڭ كۆزى كۆك بولىدۇ، دېگەنىنى كىم ئاڭلىغان؟ بۇ ئەتىنى چۈچەكلەردىلا ئۇچرىتىش مۇمكىن. بوستونـ نىڭ كىچىك ئوغلى كەنجەشنىڭ خۇشال بولۇپ كەتكىنىنى دېمەمسىز؟ ئۇ بىردىنلا دومىلاقلاپ يۇرگەن تۆت بۆرە بالىسىنى كۆرۈپ، كۆزلىرى ئويناپ كەتتى. بىر يېرىم ياشلىق كەنجەش ئۆزىلا چوشىنىدىغان تىلدا ئاللىنېمىلەرنى دەپ شۇڭدۇلايتتى، بۆرە بالىلىرى بىلەن پومىداقلىشىپ ئويناياتتى، بۇنى كۆرۈپ، چوڭلارنىڭ زوقى كېلەتتى. بۆرە بالىلىرىمۇ ئۇنىڭغا خۇددى بۇ يەردىكى ئەڭ يېقىن ۋە ئىشەنچلىك ئادىمىدەك نېمىشقىدۇر تىنماي سۆركىلەتتى. چوڭلار: قاراڭ. بالا بالىنى بىلىدۇ ـ دە، دېيىشەتتى. گۈلسىخان، ئوغلىڭىز زادى نېمىلەرنى دەۋاتىدۇ، دەپ سورايتتى. گۈلسىخان بولسا، ئېچىلىپ ـ يېيىلىپ ئوغلىنى باغرىغا باساتتى، ئەركىلىتەتتى:

ـ ۋاي، كۆچۈك، كۆچۈكۈم، ۋاي، قارا سېنى! كۆردۈڭمۇ بۆرە بالىلىرىنى. قارا، نېمىدېگەن يۇمشاق، چىرايلىق. سەن ئۇلار بىلەن ئادىش بولامسەن ـ ھە؟

شۇ چاغدا بازاربىاي بىر گەپ قىلدى (ئۇنىڭ بۇ گېپىنى كىشىلەر خىلىخىچە ئەسلەپ يۈرۈشتى):

ـ ئۆيدىكى بىر بۆرە بەش بولدى. بۆرە بولۇشنى خالامسەن؟ ۋاي بوستونىنىڭ كەنجىسى. سېنى ئۇلار بىلەن بىللە بۆرە ئۇۋلىسىغا ئاپىرىپ قويايمۇ. بىللە چوڭ بولسەن...

ھەممەيلەن چاقچاق قىلىپ كۈلۈشەتتى، چاي ئىچىشەتتى.

بازاربای بىلەن مارات يېرىم شېشىنى ئىچىپ تۈگەتكەچكە، يۈزلىرى قىزىرىپ، ئۆپكىدەك بولۇپ كەتكەندى. قورۇلغان گۆش ـ ياغلارنى يەيتتى، ئىچكەنسېرى ئۆزلىرىمۇ، تىللىرىمۇ ئېچىلماقتا ئىدى. ھويلا جىمجىت بولۇپ قالدى. ئىتلار ھاۋىشىشتىن توختىدى، تۈكلىرى قېلىن، يوغان جەيسان دېگەن سېرىق ئىت بىردىنلا ئوچۇق قالغان ئىشىكنىڭ بوسۇغىسىدا پەيدا بولدى. ئۇ ئىشىك ئالدىدا تۇرۇپ قۇيرۇقىنى شىپاڭشىتاتتى، ئىچكىرىگە كىرىشكە پېتىنالمايتتى. ئۇنىڭغا بىر پۇردا نان تاشلاپ بېرىشتى، ئىت ناننى ھاۋادىلا چىشلىۋالدى، چىشلىرى كارامسلاپ كەتتى. شۇ چاغدا كەيپى چاغ مارات ھەممىنى كۈلدۈرۈش ئۈچۈن، بۆرە بالىلىرىدىن بىرىنى تۇتۇپ كۆتۈردى ـ دە، ئۇنى ئىتقا توغرىلىدى.

ـ قېنى، جەيسان، ئال، ئال بۇنى! ئال دەيمەن! ـ ئۇ تىترەپ تۇرغان ئاجىز بۆرە بالىسىنى ئىتنىڭ ئالدىغا تاشلىدى.

ھەممىنى ھەيران قىلىپ، جەيسان جەھلى چىققان ھالدا خىرىس قىلدى ـ دە، قۇيرۇقىنى قىستى، بوينىنى ئىچىگە تىقىپ پاتىراقلاپ قېچىپ كەتتى. ئاندىن ھويلىغا چىقىپ دېرىزە تۈۋىدە قورقۇنچاقلىق بىلەن بىچارىلەرچە ھاۋىشىدى. ھەممەيلەن قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى. بولۇپمۇ، بازاربای ھەممىدىن قاتتىق كۈلدى.

ـ قوي، بىكار ئاۋارە بولما، مارات! ـ دېدى ئۇ، ـ ئىت دېگىنىڭ بۆرىنىڭ ھىدىدىنلا چېچىۋېتىدۇ! نېمە، جەيسانىڭنى يولۋاس دەپ يۈرگەنمىدىڭ؟ بۇنداق ئىش يوق!

كىچىككىنە كەنجەش ئاسلاندەك بۆرە بالىسىنى ئېشەكتەك ئىتنىڭ ئالدىغا تاشلاپ بەرگەنلىكى ئۈچۈن قورقۇپ يىغلىۋەتتى. ھەممەيلەن كۈلۈشتىن توختىدى. كەنجەش چوڭلارنىڭ غەلىتە

چاقچاقلىرىدىن بۆره بالىسىنى قوغدىماقچى بولغانىدەك، ئۇنىڭ ئالدىغا ئۆمىلەپ باردى.

كۆپ ئۆتمەي، بازاربای بۆره بالىلىرىنى خۇرجۇنغا سالدى - دە، مېڭىپ كەتتى. بۇ ئارىلىقتا ئېتىمۇ خېلى دەم ئېلىۋالغان بولۇپ، باشقىدىن ئېگەر - جابدۇق توقۇلۇپ، بوستونىنىڭ قورۇسىدىن مەزمۇت قەدەم تاشلاپ يولغا چۈشتى. مارات بىلەن رىسقۇل ئاتقا مىنىپ، يەلكىلىرىگە مىلتىق ئېسىپ، بازاربايىنىڭ ئىككى تەرىپىدە ئۇنى ئۇزىتىپ ماڭدى. ئۇ ئىككىسىلا هاراق ئىچكەن، مارات بولسا خېلىلا ئېغىرلىشىپ قالغانىدى، ئاغزى گەپتىن بوشىمايتتى. چاقىرىلمىغان مېهمان بوستونىنىڭ ئۆيىدىن خوشلىشىپ چىقىۋاتقاندا، ئىككى ئوتتۇرىدا كىچىككىنە كۆڭۈلسىزلىك يۈز بەردى. شۇ كۆڭۈلسىزلىكنى يوق قىلىش ئۈچۈن، بۇ بەقۇۋۋەت يىگىتلەر بازاربايىنى ئۇزىتىپ چىققانىدى.

بازاربای ئۆيىدىن چىقماقچى بولۇپ، قولىدىكى بۆره بالىلىرى سېلىنغان خۇرجۇنىنى ئېگەرگە ئارتىپ قويارسەن، دېگەندەك قىلىپ ماراتقا بەردى. ئۇ بوستونىنىڭ قورۇسىدا ئىززەت - هۆرمەتكە ئېرىشكىنىدىن خۇشال ئىدى. بازاربای تامدىكى ناهايىتى چوڭ بۆره تېرىسىنىڭ يېنىدا ئېسىقلىق تۇرغان مىلتىقنى قولىغا ئالدى. مىلتىقنى دىققەت بىلەن كۆزدىن كەچۈردى. قارامتۇل ستۇولى ۋالىلداپ ئۇرغان، كۆپ ئوق يەيدىغان، چوڭ هايۋانلارنى ئوۋلاشقا لايىق ئىشلەنگەن مىلتىق كۆزنى قاماشتۇراتتى. ئۇ بازاربايغا راستىنلا يېقىپ قالدى. تامغا ئېسىلغان بۆره تېرىسىنى بوستان شۇ مىلتىقتا بىر پاي ئوق بىلەنلا قولغا چۈشۈرگەنىدى، بۇنى مۇشۇ ئەتراپتىكىلەرنىڭ هەممىسى بىلەتتى.

— ماڭا قارا، گۈلىمخان، — دېدى ئىختىيارسىز هالدا

بازاربـاي مەستخوش كۆزلىرىنى مىلتىقتىن گۈلىمخانغا يۆتكەپ. شۇ ئارىدا كاللىسىغا، گۈلىمخان خالىيراق جايدا قولۇمغا چۈشىدىغان بولسا، دېگەن بىر ئوي لىپ قىلىپ كەچتى. ئۇ خوتۇنلارغا دۇچ كەلگەنلىكى يەردە چاڭگال سېلىشقا ئادەتلىنىپ قالغانىدى، مەقسىتىگە يەتكەندىن كېيىن، بۇنىڭغا قىلچىمۇ ئېچىنىپ ئولتۇرمايتتى، مانا، شۇ تاپتا ئۇ گۈلىمخاننى ئۆز خوتۇنى كۆك تۇرسۇن بىلەن سېلىشتۇرۇپ كۆرۈپ، گۈلىمخان ئەمەس، جانغا تېگىدىغان، سوغۇق ئاشتەك بولۇپ قالغان ئاشۇ خوتۇنىنىك ئۆز ئىلكىگە چۈشكەنلىكىدىن پىغانى ئۆرلىدى. شۇتاپتا بۇ بەتبەختىنىك خوتۇنىغا كۆزى چۈشىدىغان بولسا، ئۇنى شاپىلاقلاپ ئۇرۇشتىنمۇ يانمايتتى. بازاربـاي ئۆزىنى تەسلىكتە تۇتۇۋېلىپ: «ئوبدان ياشايدىكەنسىلەر. سەن ياخشى ئايال، مەن نېمە دېمەكچىدىم؟ بىلەمسەن، گۈلىمخان، بۆرىلەر يەنە كەينىمگە چۈشەمدىكىن، دەپ قورقۇۋاتىمەن. مەن شۇ مىلتىقنى ئالغاچ كەتسەم بولارمۇ، ئەتە بىرىدىن ئەۋەتىپ بېرەتتىم...» دېدى.

— خۇدا ھەققى، جايىغا ئېسىپ قويۇڭ، — دېدى قەتئىي تۇرده گۈلىمخان، — بوستون مىلتىقىغا ھېچكىمنىڭ قولىنى تەگكۈزمەيدۇ. مىلتىقنى بىركىم تۇتسا يامان كۆرىدۇ.

— نېمە، بىر تال مىلتىققا كۆچۈك يەتمەمدا؟ — دومسىيىپ سوغۇق كۈلدى بازاربـاي. ئۇ قولاي پەيت تاپسا بۇ جۈۋاننى قانداق قۇچاقلايدىغانلىقىنى يالت قىلىپ كۆز ئالدىغا كەلتۈردى.

— نېمە دېگىنىڭىز بۇ؟ بوستون كېلىپ، مىلتىقنىڭ جايدا يوقلۇقىنى كۆرسە، نېمە دەيدۇ... ئوقلىرىنىڭ نەدىلىكىنى بىلمەيمەن. بوستون ئۇلارنى تەقىپ قويىدۇ، خەققە بىر تېلىنمۇ بەرمەيدۇ.

بازاربـاي ئىچىده بوستونني راسا تىللىدى، ئۆزىدىن خاپا بولدى: بوستوننىڭ شۇنچىلىك خەسىلىكىنى ئۇ بىلمەيتتىمۇ، خوتۇنىمۇ ئېرىدىن قېلىشمايدىكەن. ئۇ جۇۋانغا، مىلتىقىنى بېشىغا تېگىۋال، دەپ تاشلاشقا تاسلا قالدى. دەل شۇ پەيتته رىسقۇل ئارىغا كىرىپ، ئۇنى قىيىن ئەھۋالدىن قۇتۇلدۇردى:

— بىكاردىن تەشۋىشلىنىۋاتىسىز، بازارباي ئاكا. مارات ئىككىسىز سىزنى ئاتلىق ئۇزىتىپ قويمىدىز، خالىسىڭىز، ئۆيىڭىزگىچە بارمىدىز، — دەپ ئىشەندۈردى ئۇ كۈلۈپ تۇرۇپ، — ۋاقتىمىز بولسا بار، تۈن ئۆزىمىزنىڭكى. بۇ مىلتىققا سىز، ياخشىسى، تەگمەك. جايىغا ئېسىپ قويۇڭ. بىلمەسسىز، ئۇ ئىسمى ـ جىسمىغا لايىق بوستون. تولىمۇ تەرتىپلىك ئادەم!

ئۇلار ئەمدى چىقماقچى بولۇپ تۇرغىنىدا، رىسقۇل يەنە بىر پەس ھايال بولۇپ قالدى. ئۇ بوستوننىڭ ئوغلىنى ئالداپ تەسەللى بېرىشكە چۈشتى. بالا بازاربايىنىڭ بۆرە بالىلىرىنى خۇرجۇنغا سالغىنىنى كۆرۈپ، نەگە ئېلىپ كېتىۋاتىدۇ، دەپ ۋاررىده يىغلىۋەتتى. بالا ئۆزىنى يەرگە ئاتماقچى بولۇپ، ئانىسىنىڭ باغرىدىن يۇلقۇنۇپ چىقماقچى بولاتتى، بۆرە كۈچۈكلىرىنى قايتۇرۇپ بېرىشنى تەلەپ قىلاتتى...

قورۇدىن چىققاندىن كېيىن، ئوقۇشنى چالا تاشلاپ كەلگەن مارات ھەمراھلىرىنى زېرىكتۈرۈپ قويماسلىق ئۈچۈن، ئۆزىگە قىزىق تۇيۇلغان بىر پاراكۇنى باشلىۋەتتى:

— يېقىندا رايونىمىزدا ئاجايىپ بىر ۋەقە يۈز بەردى. تولا كۈلۈپ ئۈچەيلىرىڭ ئۈزۈلۈپ كېتىدۇ! ئاڭلىغانمىدىڭىز، بازارباي ئاكا؟

— ئاڭلىمىغان، — دېدى بازارباي.

— ئۇ ھەقته جىق سۆز ـ چۆچەك بولۇپ كەتتى. راست گەپ!

— قېنى، قېنى، ستۇدېنتنىڭ سۆزىنى ئاڭلايلى. — دېدى ئۇنىڭ غدديقىغا تېگىپ رىسقۇل ئېتىنى يورتۇپ كېتىۋېتىپ.

— ئوبلاستىمىزنىڭ رەھبەرلىرىدىن بىرى رايونلۇق گېزىتىمىزنىڭ باش مۇھەررىرىگە تېلېفون بېرىپ: «نېمە ئۈچۈن سىلەرنىڭ «سوتسىيالىزم تېڭى» گېزىتىگىلار كاپىتالىستىك ئامېرىكىنى تەرغىپ قىلىدۇ؟» دەپتۇ. مەن باش مۇھەررىر بىلەن بىر مەزگىل بىللە ئوقۇغان، ئۇ تولىمۇ قورقۇنچاق ۋە خۇشامەتچى ئادەم ئىدى. رەھبەرنىڭ سۆزلىرىدىن ئۇنىڭ تىلى گەپكە كەلمەي قاپتۇ: «...بىز ئا...ئامېرىكىنى يا...يازغىنىمىز يو...يوق! كە...كەچۈ...رۈڭ، قا...قانداق تەر... تەرغىبات؟» رەھبەر: «يازمىدۇق دەمسىلەر تېخى؟ مۇنۇ نېمە؟ ئاق قەغەزگە قاپقارا قىلىپ «بوستون بىزنېس يېتەكلىمەكتە دەپ يېزىپسىلەرغۇ» دەپتۇ. «ھە، بۇ ئىلغار مالچىمىز بوستون ئوزكۇنچىيېۋ ھەققىدە يېزىلغان». «ئۇ ھەقتە يېزىلغانلىقىنى مەنمۇ بىلىمەن. ئەمما نۇرغۇن ئادەملەر سەرلەۋھىنىڭ ئۆزىنىلا ئوقۇيدۇ». ھا — ھا — ھا، ماقا، كۆردىڭىزمۇ؟ زوراۋانلىقىنى؟ «خوپ، ئۇنداقتا قانداق قىلىمىز؟» دەپ سوراپتۇ باش مۇھەررىر. رەھبەر: «ئىلغارغا ئېيتىڭ، ئىسمىنى ئۆزگەرتسۇن» دەپتۇ.

— توختا! — دېدى بازارباي، — نېمە، ئامېرىكىدىمۇ بوستون بارمۇ؟

— ھە، يوق، — دېدى مارات كۈلۈپ، — بوستون دېگەن ئامېرىكىنىڭ چوڭ شەھەرلىرىدىن بىرى، نيۇ-يورکتىن قېلىشمايدۇ. بىزدە بولسا بوستون دېگەن بوز تون، يەنى كۆل رەڭ چاپان دېگەن سۆز چۈشەندىڭىزمۇ؟

— تۈۋفي، مۇنۇ قۇرغۇرنى قارا، راست، راست! — دەپ تەستىقلىدى بازارباي بۇ گەپلەرنىڭ ھەممىسى ئىنكى پۇلغا

یارىمايدىغانلىقى، بوستوننىڭ ئابرويىغا قىلچىلىكمۇ تەسىر يەتكۈزەلمەيدىغانلىقىدىن ئىچىنىپ، — دەل شۇنداق. بىز، پادىچىنى بوستون دەيمىز.

تۇنىنىڭ يۈلتۈزلۇق گۈمبىزى ئېگىز تاغلار ۋە قاراڭغۇلۇق ئىچىدە كۆچلۈك دۈمبىسى خىرە ـ شىرە كۆزگە چېلىقىپ تۇرغان كۆلنىڭ ئۈستىنى قاپلىدى. ئۇچ ئاتلىق ھەزىل ـ چاقچاق قىلىشىپ تەمەنگە كېتىپ بارماقتا، ئۇلار شۇ كېچىدە بىرقانچە ئادەمنىڭ تەقدىر ـ قىسمىتى يەشكىلى بولمايدىغان دەرىجىدە قاتتىق چىگىشلىشىپ كەتكەنلىكىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمەگەنىدى... مانا، ئۇلارنىڭ گەپ ـ سۆزلىرى، ئات تاقىلىرىنىڭ تاشلارغا تەگكەن ئاۋازلىرى بارغانسېرى پەسىيىپ، ئاندىن تامامەن ئاڭلانماي قالدى... بوستان دىۋىزوكىنىڭ تاتاتلاشلىرىمۇ ئارقىدا قالدى، ئۇنىڭ چىراغلىرى تاغلارنى قاپلىغان قاراڭغۇلۇق ئىچىدىن مالچىلارنىڭ بىرنەچچە قورۇ ۋە ھويلىلىرىغا ئاق شولىلارنى تارقىتىپ تۇراتتى.

قەيەردىدۇ، يېقىنلا يەردە، بۆرىلەر يوشۇرۇنۇپ ياتاتتى...

II

گۈلىمخان ئوغلىنى ئالداپ ـ سالداپ، ئەركىلىتىپ مىڭ تەسلىكتە ياتقۇزدى، ئۆزى ئۇخلىماستىن، ئېرىنى كۈتتى. ئېرىنىڭ قايتىپ كېلىدىغان ۋاقتى بولۇپ قالغانىدى. تاشقىرىدا ئىتلار بىردىنلا تەڭ ھاۋشىشقا باشلىدى. گۈلىمخان يەلكىسىگە ئىسسىق روملىنى تاشلاپ، دېرىزىگە يۈزىنى ياقتى. دىرېكتورنىڭ «گاز» ماشىنىسى چىراغلىرى بىلەن قاراڭغۇلۇقنى يېرىپ، قوزىلايدىغان ساغلىقلار سولانغان چوڭ قوتان ئالدىدىن قايرىلدى. گۈلىمخان بوستوننىڭ ماشىنىدىن چۈشكىنىنى، خوشلە-

شپ، كابىنكىنىڭ ئىشكىنى يا‌پقىنىنى، ماشىنىنىڭ كەينىگە ئىتتىك بۇرۇلۇپ كەتكىنىنى كۆرۈپ تۇردى. ئېرىنىڭ دەرھال ئۆيگە كىرمەيدىغانلىقىنى گۈلىمخان بىلەتتى. بۇنداق چاغلاردا، ئۇ ئالدى بىلەن قوتانلارنى ۋە ئامبارلارنى ئايلىناتتى، ئوت ـ چۆپ بېسىلغان لاپاسلارنى كۆزىتەتتى، كۆزەتچى قۇدۇرمەتتىن كۈن بويى يۈز بەرگەن ئىش ـ كۈشلەرنى سۈرۈشتۈرەتتى، قويلار بوغۇلۇپ قالمىدىمۇ، بالا تاشلاپ قويمىدىمۇ، قوزىلىغانلىرى بارمۇ ـ يوقمۇ، مۇشۇلارنىڭ ھەممىسىنى بىلمىگۈچە تىنچىمايتتى.

گۈلىمخان كۈن بويى سىرتتىن ھېرىپ ـ ئېچىپ كەلگەن ئېرىنى ئىسسىقىنا ئاش ـ پاش بىلەن كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن، ئالدىن ھازىرلاپ قويغان ئوتۇنلىرىنى ئوچاقنىڭ تېگىگە تاشلىدى. ئۇ ئېرىگە ئىسسىق چاي بولمىسا، ھېچ نەرسە تېتىمايدىغانلىقىنى بىلەتتى. ئۇنى قاچان كىرەر ئىكىن دەپ، دالانغا قۇلاق سېلىشقا باشلىدى. گۈلىمخان كېچىككىنە كەنجەشنىڭ ئاتىسىنىڭ سوغۇقتىن مۇزدەك بولۇپ قالغان بۇرۇتلىرى يۈزىگە تەگكەندىن كېيىن، ئىسسىقىنا تۆشكىدە مەززە قىلىپ دومىلاپ، لەۋلىرىنى تامشىپ قويىدىغانلىقىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ كۈلۈمسىرىدى. كەنجەشنى ئادەتتە بوستون ئۆزى ئوزنىغا ياتقۇزاتتى. ئۇخلاشتىن ئىلگىرى ئۇنىڭ بىلەن خېلىغىچە ئوينىشاتتى، ھەتتا يادىغا يېتىپ قالسا، ئىشىك ـ دېرىزىلەرنى چىڭ بېكىتىپ، ئۆينى ئىسسىتقاندىن كېيىن، كەنجەشنى ئۆزى داسقا سېلىپ چۆمۈلدۈرەتتى. قولۇم ـ قوشنا لىرى بوستون ياشىنىپ قالغاچقا، بالىغا ھەددىدىن زىيادە مېھرىبان بولۇپ كەتتى، ئۇ بۇرۇن مۇنداق ئەمەس ئىدى، دېيىشەتتى. ئىلگىرى ئۇ خىزمىتىنى بالىلىرىدىنمۇ بەكرەك ياخشى كۆرەتتى. مانا، ئەمدى چوڭ بالىلىرى ۋايىغا يېتىپ،

ئۆزلىرى بالىلىق بولۇپ، ئۆز كۈنىنى ئۆزلىرى كۆرىدىغان بولدى. ئۇلار بوستوننى يوقلىغىلى كېلىپ تۇراتتى. لېكىن بالىنىڭ كەنجىسى ھەممىدىنمۇ تاتلىق بولىدىكەن. بىراق بوستوننىڭ كەنجەشكە بۇنچىلىك چوڭقۇر مېھىر قويغانلىقىدا باشقا بىر ئاچچىق سەۋەبمۇ بار ئىدى. بۇنى يالغۇز گۈلمخانلا بىلمەسە، چۈشەنمەسە، باشقا كىم بىلىدۇ، كىم چۈشىنىدۇ؟ ئۇلار بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى ئەر - خوتۇن بولمىز، پەرزەنت كۆرمىز دېگەننى خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈپ باقمىغانىدى: ئۇنىڭ ئېرى ئېرنەزەر داۋاندا نابۇت بولمىغان بولسا، شۇنىڭ مەن كېيىن كۆپ ئۆتمەي بوستوننىڭ بىرىنچى ئايالى ئاۋزىگۈل قازا قىلمىغان بولسا، بۇ ئىشلار نەدىكىنى. ئۇلار ئۆتكەن ئىشقا سالاۋات دەپ خىيالىلارغا غەرق بولاتتى، كەچمىش كۈنلىرىنى ئويلايتتى. كەنجىتاي ئۇلارنى بىر - بىرىگە مەھكەمرەك باغلاپ تۇراتتى. ئۇ دېگەن نى - نى چاپا - مۇشەققەتلەرنىڭ مېۋىسى. داۋانغا يولنى بوستون باشلىغانىدى، شۇ چاغدا يارەمچىسى ئېرنەزەر ئۇنىڭ كۆزى ئالدىدىلا ھالاك بولدى، كۆز يەتمەس چوڭقۇر مۇزلۇق قوينىدا قېپكەتتى... پەقەت شۇ كەنجەشلا بوستوننىڭ قەلبىدىكى ئوپقانىنى تولدۇرۇپ تۇراتتى، جاراھىتىگە مەلھەم بولاتتى، چۈنكى، قەدىمدىن قالغان: ئۆلۈمنىڭ ئورنىنى تۇغۇلۇشلا تولدۇرىدۇ، دېگەن گەپ بار.

مانا، ئاخىرى قەدەم تاۋۇشلىرى ئاڭلاندى، گۈلمخان ئېرىنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ چىقتى، ئۆتۈكىنى سېلىشقا يارەملەشتى، سۇ، سوپۇن، لۆڭگە كەلتۈردى. ئېرىنىڭ قولىغا ئۇنىدىمەستىن سۇ قۇيدى، ئۇلار ئادەتتە كېيىن، چاي ئۈستىدە ئازادە ئولتۇرۇپ پاراڭلىشاتتى. شۇ چاغدا ئېرى، مانا، ئەمدى قۇلاق سال، دۇنيادا نېمىلەر بولمايدۇ - ھە، دەيدۇ - دە،

كۆرگەن - بىلگەنلىرىنىڭ ھەممىسىنى بىر باشتىن، ئېقىتماي - تېمىتماي ھېكايە قىلىپ بېرىدۇ. ئۇ ئىككىسى مانا مۇشۇنداق يالغۇز قالغان چاغلىرىدا ئۆزلىرىنى ناھايىتى ياخشى ھېس قىلىدۇ. بىر - بىرىگە بەكمۇ يېقىن بولۇپ كەتكەن ئادەملەرنىڭ ئۆزئارا قىلىشقان گەپلىرى تونۇش ساھىلغا ئوخشايدۇ. قەيىرى تېيىز، قەيىرى چوڭقۇر ئالدىدىنلا مەلۇم بولىدۇ. ئارزىگۈل ۋاپات بولۇپ بىر يىلدىن ئاشقان، ھەممە نەزىر - چىراغلىرى ئۆتكەنىدى، ئۇلار ئاخىرى تۇرمۇش قۇربىدىغان بولدى. شۇ چاغدا بوستون ئۇنىڭ كۆل بويىغا جايلاشقان قىشلاقنىڭ چېتىدىكى ئۆيىگە تاغدىن چۈشۈپ كەلدى. شۇ چاغدا ئۇلار بوستوننىڭ ئېتىنى ئېغىلدا قالدۇرۇپ، ئادەملەرنىڭ كۆزى ئالدىدا ئۆزلىرىنى غايىەت ئوڭايسىز ھېس قىلىپ، ئاپتوبۇستا رايونلۇق نوپۇس بۆلۈمىگە باردى، زۆرۈر قەغەزلەرگە تېزلا قول قويۇپ، تېزلا چىقىپ كەتتى، ئاندىن يەنە ئاپتوبۇسقا ئولتۇرغۇسى، كوچىلاردا تونۇش ئادەملەرگە ئۇچراپ قالغۇسى كەلمەي، كۆلگە قاراپ مېڭىشتى، ئاندىن ساھىل بويىدىن گۈلىخانىنىڭ ئۆيىگە كىلىشتى. قۇرغاق كېۋەز كۈنلىرى، شامالدىن ئەسەر يوق. ئىسسىقكۆلنىڭ تىنىق ھاۋا رەڭ سۈيى ھەر قاچانقىدەكلا غايىەت سۈزۈك ۋە جىمجىت ئىدى. شۇ چاغدا بوستون ئارچىلار ئۆسۈپ كەتكەن ساھىلدىكى چوڭ يولغا كەلگەندە، قىرغاقتا باغلاپ قويۇلغان ئىككى قېيىقنى كۆرۈپ توختىدى. قېيىقلار ئاستا چايقىلاتتى، سۇنىڭ قۇملۇق تېگى ئوچۇق كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

«قارا، ئەتراپ سۇ، تاغ، يەر، مانا شۇلارنىڭ ھەممىسى ھايات. مۇنۇ ئىككى قېيىق بولسا، نەق سېنىڭ بىلەن ماڭا ئوخشايدۇ. دولقۇن بىزنى قايىقلارغا ئەپكېتىدۇ، بۇنى تېخى كۆرىمىز. بېشىمىزغا نېمە كۈنلەر چۈشتى، بېشىمىزدىن

نېمىلەرنى كەچۈردۇق، تىرىكىلا بولىدىكەنمىز دائىم يادىمىزدا تۇرىدۇ، بىزدىن قېچىپ كەتمەيدۇ. كەل، دائىم باش قوشۇپ، بىللە بولايلى. مېنى بوۋاي دېسەڭمۇ بولىدۇ. قىش كىرسە، قىرىق توققۇزغا توشسەن. سېنىڭ بالىلىرىڭ بولسا كىچىك، ئۇلارنى ئوقۇتۇش، ئادەم قىلىش كېرەك... يۇر، يىغىشتۇرۇڭ دېغانىنى يىغىشتۇرايلى. سەن بېلىقچىنىڭ قىزىسەن. سېنى تاغلارغا ئېلىپ كېتىمەن... مەن يالغۇز ياشىيالمايمەن، تاقىتىم قالمىدى...».

گۈلىمخان نەمىشقا ئىكەنلىكىنى ئۆزىمۇ بىلمىگەن ھالدا يىغلاپ تاشلىدى. بوستون ئۇنىڭغا ئۇزاقتىچە تەسەللى بەردى... كېيىنچە، ئۆزلىرى يالغۇز قالغان چاغلىردا تۇرمۇش ھەققىدە گەپ بولۇپ قالغىنىدا، گۈلىمخان پات ـ پاتلا ساھىلدىكى ئاشۇ ئىككى قېيىقنى ئەسلەيتتى. شۇڭلاشقىمۇ ئۇ ئەڭ يېقىن ئادىمىڭ بىلەن قىلىدىغان سۆھبىتىڭ تونۇش ساھىلغا ئوخشايدۇ، دەپ ئويلايتتى. بىراق بۇ قېتىم ئېرى ئۇنىڭ نەزەردە ئادەتتىكىدىن سەل تەشۋىشلىكرەك كۆرۈندى. بوستون دالاندىكى لىپ ـ لىپ قىلىپ تۇرغان چىراغنىڭ يورۇقىدا يوغان، يىرىك قوللىرىنى لۆڭگىگە ئەتەي ئالدىرىماستىن سۈرتەتتى. ئۇ خوتۇنىغا قارىغاندا خېلىلا ئېگىز بولۇپ، سەل قىسىلغان كۆكۈچ كۆزلىرى نارازىلىق بىلەن باقاتتى، شامال يالاۋۇرۇپ پىشىپ كەتكەن چوڭ ۋە چىرايلىق يۈزى پولاتتەك قارىيىپ كەتكەنىدى. تىنچلىقمىكىن ئىشقىلىپ؟ بوستون قوللىرىنى سۈرتۈپ بولۇپ، كەنجەشنىڭ يېنىغا كەلدى. ئۆز قولى بىلەن ياسىغان ياغاچ كارىۋاتنىڭ ئالدىدا تىزلاندى، ئوغلىنى ئەركىلىتىپ قورۇغان لەۋلىرىنى ئۇنىڭ يۈزىگە تەگكۈزدى، كەنجەش دادىسىنىڭ كەلگىنىنى سېزىپ، ئورنىدا تاتلىققىنا قىمىرلاپ قويدى، بۇنى كۆرگەن بوستون ئىختىيارسىز كۈلۈمسىرىدى.

— مەن يوق چاغدا بۇ يەرگە بازاربـاي كەمتۇمش، — دەپ سۆز قاتتـى ئۇ تاماقـقا ئولـتۇرۇۋېتـسپ، — بۇ ياخـشى ئىش ئەمەس...

گۈلسمخان بۇ سۆزلەرنـى ئۆزىـچە چۈشـىنىپ، قـىزىرىپ كەتتى، ئاچچىقىنى بېسىپ، خاپا بولغان هالدا:

— مەن قانداق قىلاي؟ بىرمۇنچە ئادەم ئۆيگە باستۇرۇپ كەپقالدى. بۆرە بالىلىرىنى تۇتۇپتىكەن، كۆرستەمسز دېيىـشتى. كەنجەش يېپىشىپلىۋالدى، كىچىك بالـغا ئويۇن ـ دە... چاي قۇيدۇم، ئاندىن ئالدىغا...

— بۇنى دەۋاتقىنىم يوق. مەيلـىغۇ، ئۆزى كېلەر يار ـ يار، ئۆزى كېتەر يار ـ يار، ياخشى ئادەم ئەمەس دەيمەن ـ دە...

— بۇنىڭغا نېمە بولۇپتۇ؟ — ئۇنىڭ نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىنى ئاڭقىرالماستىن دېدى گۈلسمخان، — ئۆزىڭـزمۇ بۆرە ئاتقانغۇ. ئەنە تېرىسى بۇلتۇردىن بېرى ئېسىقلىق تۇرۇپتۇ، تازىمۇ ياخشى ئاشلاپتۇكەن بۇ تېرىنى، — ئۇ تامـدىكى بۆرە تېرىسىگە ئىشارەت قىلدى.

— تۇرۇشىغۇ تۇرىدۇ، — جاۋاب بەردى بوستون خوتۇنىغا بوش پىيالـىنى سۇنۇۋېتـسپ، — گېپـىڭ راسـت، مەنـمۇ بىر چاغلاردا بۆرە ئاتقان. قانداق قىلايلى، دۇنيا شۇنداق قۇرۇلغان تۇرسا، بىر ياقتا ئادەم بار ئىـكەن، بىر ياقـتا بـۆرە. لېكىن مەن هېچقاچان بۆرە ئۆۋىـسىغا تەككەن ئەمەسمەن. شۇم تاپان بازاربـاي دېگـىنـىڭ بۆرە بالـىلىرىنـى ئوغرىلـىۋاپـتۇ، چوڭ بۆرىـلەر بولسا ئامان قاپـتۇ، ئەمـدى ئۇلار تازا قۇتـرايـدۇ، هەممـىدىن بىزگە يامان بولـىدۇ. بۆرىـلەرنىڭ مۇشۇ ئەتراپتا ئۆۋىسى بار، ئۆچمنى بىزدىن ئالمىسلا بولاتتىغۇ...

گۈلسمخان ئۇنىڭ سۆزلىرىـدىن داڭ قېتـسپ قالـدى. ئۇ هەممە خوتۇنلارغا ئوخـشاش ئاھ ـ ۋاھ قـىلدى، خورسـىندى،

يەلكسىگە چۈشۈپ چۈۋۈلغان ئۆرۈمە چاچلىرىنى تۈزەتتى.

— ۋاي، شورۇم قۇرۇسۇن! ئۇ شۇم تاپان نېمىدەپ بىز تەرەپلەردە تېنەپ يۈرگەن بولغىيدى؟ بۆرىنىڭ ئۇۋىسىغا تېگىپ نېمە قىلاتتىكىن؟ ئادەمنىڭ ئىچى ئاغرىيدۇ. ھايۋان بولسىمۇ بالىسى ئۆزىدىگە تاتلىق، بۇنى ھەممە ئادەم بىلىدۇ. شۇ چاغدا، بۇنىڭ ئەقلىمگە كەلمىگىنىنى قاراڭ.

— مېنىڭ ئويلاۋاتقىنىم باشقا نەرسە، — دېدى تەشۋىش لىنىپ بوستون، — قانداق بۆرىلەر ئىكەن بۇلار؟ ھېلىقىلار گەمەسمىدۇر؟ — بوستان جىم بولدى. ئاندىن قوشۇپ قويدى، — قۇدۇرمەتنىڭ گېپىدىن قارىغاندا، بۆرىلەر بازارباينى باشقا جىلغىسى تەرەپتىن قوغلاپ كەپتۇمىش.

— نېمە قىلاتتى؟

— ھېلىقى تاشچاينار ۋە ئەكىرە دېگەن كەلگىندى بۆرىلەر بولۇپ قالمىسۇن دەيمەن ـ دە، شۇنداق بىر جۈپ بۆرە بار.

— ۋاي، قويۇڭ. چاقچىقىڭىزنى! — پىخىلداپ كۈلۈپ تاشلىدى گۈلىمخان. — قايسى زامانىدا بۆرىلەرنىڭ ئادەملەردەك ئىسمى بولغان؟ چاقچاق قىلمۇاتىسىز!

— چاقچىقىڭ نېمىسى! چاقچاق ئەمەس. بۇ بۆرىلەرنى بىز بىلىمىز. بىز تەرەپنىڭ بۆرىلىرىگە ئوخشىمايدۇ، ئۇلارنى كۆرگەن ئادەملەر بار. بەكمۇ ۋەھشىي بۆرىلەر بۇ. ئىككىلىسىلا كۆچلۈك، قاپقانغا چۈشمەيدۇ. ئاتاي دېسەڭ، كۆزگە كۆرۈنمەيدۇ. ئۆلگۈر ھاراقكەش بازارباينىڭ كېلىپ ـ كېلىپ ئۇلارنىڭ ئۇۋىسىغا دۇچ كېلىپ قالغىنىنى قارا. پۈتۈن نەسلىنى قۇرۇتۇۋېتىدۇ. سەن تېخى ئۇلارنىڭ ئۆز ئىسمى بارلىقىدىن ھەيران بولۇپ ئولتۇرسەن! ئەركىكى تاشچاينار شۇنچىلىك كۆچلۈك كى، ھەتتا ئاتىنمۇ ئۆڭۈرۈۋېتەلەيدۇ. چىشى بۆرە ئەكىرە

بولسا، هەددىدىن زىيادە ئەقىللىق، مەن مۇنداق ئەقىللىق ۋەھشىي ھايۋاننى كۆرۈپ باقمىغان! شۇنىڭ ئۈچۈن بەكمۇ خەتەرلىك.

— بولدى قىلىڭ. دادىسى، يۈرىكىمنى قېپىدىن چىقارماڭ! نېمە، مېنى كىچىك بالا چاغلاۋاتامسىز؟ — ئىشەنمەستىن كۈلدى گۈلسىمخان، — خۇددى بالا چاغلىرىڭىزدىن تارتىپ ئۇلار بىللە ئۆسكەنده‌ك گەپ قىلىسىز.. ئادەمنىڭ ھېچ ئىشەنگۈسى كەلمەيدۇ...

بوستون، بوپتۇ، مەيلى دېگەنده‌ك كۆڭۈلچەكلىك بىلەن كۈلۈپ قويدى، كېيىن ئويلىنىپ قالدى، خوتۇنىنى تىنچلاندۇرۇسا بولمايدىغانلىقىنى بىلدى.

— بولار ئىش بوپتۇ، — دېدى ئۇ بىردەم جىم ئولتۇرغاندىن كېيىن، — خىيالىڭدىن چىقىرىۋەت. كۆڭلۈڭنى بىر ئاچاي دېدىم - ده. قېنى، ئورۇننى سالى. كەچ بولۇپ كەتتى. ئەتە ئەتىگەنرەك تۇرمىساق بولمايدۇ. ئەتە - ئۆگۈن قويلار كەپنى - كەينىدىن تۆللەشكە باشلايدۇ. بەزى قويلار بۈگۈن ئاخشام، يا بولمىسا ئەتە ئەتىگەن تۇغۇشى مۇمكىن. بولۇپمۇ، ئىككى - ئۈچتىن قوزىلايدىغانلىرى!

چىراغنى ئۆچۈرۈپ ئورۇنغا كىرگەندىن كېيىن، ئادەتتە دەررۇ ئۇخلاپ قالىدىغان بوستون رايوندا بولغان مەجلىس، ئۇ بەرده مانا مۇشۇنىڭ بىلەن نەچچىنچى قېتىم ھازىرقى ياشلارنىڭ نېمە ئۈچۈن چارۋىچىلىققا قىزىقمايۋاتقانلىقى، نېمىلەرنى قىلىش ۋە قانداق قىلىش ھەققىده گەپ قىلغانلىقىنى ئىككى ئېغىزلا سۆزلەپ بەردى. شۇ چاغدا سىرتتا ئات تۇياقلىرىنىڭ تاۋۇشى ئاڭلاندى. گۈلسىمخان ئورنىدىن دىكلا تۇرۇپ، ئىچ كۆڭلىكى بىلەنلا يەلكىسىگە تەۋەت روماللىنى ئارتىپ ئىشىك ئالدىغا كەلدى. ئۇ چوڭ قوتان ئالدىدا مىل

تىق ئېسىۋالغان ئىككى ئاتلىقنىڭ ئاتىسىنى چۈشۈۋاتقانلىقىنى كۆردى.

— رىسقۇل بىلەن مارات قايتىپ كەلدى، — دېدى ئۇ، — بازاربايىنى ئۆزىتىپ قويۇشقا كەتكەنىدى.

— ۋاي، تەنتەكلەرەي! — دەپ غودۇكشىدى بوستون ۋە شۇ زاماتلا ئۇخلاپ قالدى.

گۈلىمخان خېلىغىچە ئۇخلىيالمىدى. كارىۋاتتا ياتقان ئوغلىنىڭ يوتقىنىنى تۈزىدى، بالىسى دائىم ئۈستىدىكى يوتقىنىنى تېپىپ تاشلاپ، قورسقىنى ئوچۇق قويياتتى. بالا ئەمەس، بالا، ئادەمنى زادىلا ئۇخلاتمايدۇ، بولۇپمۇ كۆزگە ئۇيقۇ ئىلەشكەن چاغلاردا. مۇشۇ تاپتا گۈلىمخاننىڭ ئۇيقۇسى قاچتى. تازىمۇ تىنىمسىز، ۋەھىمىلىك كۈن بولدى ـ دە بۇگۈن. ھەممىسىگە بازارباي سەۋەبچى. ئاسماندىن چۈشكەندەكلا كېلىپ قالغىنىنى قاراڭ. كۆرەر كۆزىمىز يوق ئىدى سېنى. بولۇپمۇ بوستوننىڭ ئېقى كېلىشمەيدۇ. بوستون ئۆزى شۇنداق ئادەم، ئۇ شاۋقۇن ـ سۈرەنىنى، شاللاقلىقنى، بازارباىدەك تېتىقسىزلارنى، گەرچە ئۆزىگە ھېچقانداق يامانلىق قىلمىغان بولسىمۇ، ياقتۇرمايدۇ. بازارباي بولسا بوستونغا ھەسەتخورلۇق قىلىدۇ، ئىشى ئوڭدىن كەلگەن، ئوشۇقى ئالچۇ چۈشكەن دەپ دۇ... لېكىن بازارباي ئىشنى يۈرۈشتۈرۈش ئۈچۈن قانچىلىك تەر تۆكۈش ۋە ئەقىل ئىشلىتىش كېرەكلىكىنى بىلمەيدۇ. بوستون ئەتىگەنده تاڭ قاراڭغۇسىدىلا ئىشقا شۇڭغۇپ كېتىدۇ، تا گۈگۈم چۈشكۈچە قولى بوشىمايدۇ، ھەممىسىگە ئۆزى قارايدۇ، ئۆزى پىلانلايدۇ، پۈختىلاپ نەزەر سالىدۇ...

گۈلىمخان دېرىزە ئالدىغا كېلىپ، سۈتتەك ئاقىرىپ تۇرغان تۈن باغرىغا تىكىلدى. ئاي تىزما ـ تىزما تاغ ئۆركەشلىرى ئۈستىدە پارلاپ تۇراتتى، دۇردانە يۇلتۇزلار جىمىرلاپ چىقـ

قانىدى. تاڭ ئاتقاندا ئاي پاتىدۇ، يۇلتۇزلار ئۆچىدۇ. ئەما بۇ كېچە تۇنىنىڭ زادىلا چېكى يوقتەك، ھېچقاچان تاڭ ئاتمايدىغاندەكلا تۇيۇلاتتى. تاغ ئېتەكلىرىنى جىمجىتلىق قاپلىغان بولۇپ، قىشلاق چېتىگە ئورۇنلاشتۇرۇلغان ماتورنىڭ تونۇش ئاۋازى كېلىپ تۇراتتى.

گۇلىمخان ئۇزاق ئۇخلىدىمۇ، بۇنىڭغا بىرنېمە دېمەك تەس، ئېھتىمال كۆزى ئەمدىلا ئۇيقۇغا ئىلىنگەندۇر، لېكىن شۇ چاغدا قۇلىقىغا ئۇيقۇ ئارىلاش ئىتلارنىڭ ھاۋشىغىنى ۋە قانداقتۇر ھۇۋلىغان ئاۋاز كىردى. گۇلىمخان تەسلىكتە كۆزىنى ئۇيقۇدىن ئاچتى، ئەمدى بۆرىنىڭ سوزۇپ - سوزۇپ، نالە قىلىپ ھۇۋلاۋاتقىنىنى ئېنىق ئاڭلىدى. ھۇۋلىغان ئاۋاز كۆككە ئۆرلەيتتى ۋە يۈرەككە ئېغىر ۋەھىمە سالاتتى. گۇلىمخانىنى تىترەك باستى ئۇ ئېرىگە يېقىنراق سۈرۈلۈپ ياتتى، ئۇنىڭ قوينىغا تىقىلدى. سەل ئۆتمەيلا بۆرىنىڭ ھۇۋلىشى ئاچچىق، ھەسرەتلىك يىغىغا ئايلاندى. ئازاب - ئوقۇبەت ئىچىدە قالغان مەخلۇق دەردىنى ھېچنەرگە سىغدۇرالماي داد - پەريات كۆتۈرمەكتە ئىدى.

— ئەكبەرەغۇ! — ئۇيقۇ ئارىلاش خىرىلدىغان ئاۋاز بىلەن دېدى بوستون ياستۇقتىن شارتلا بېشىنى كۆتۈرۈپ.

— نېمە ئەكبەرە؟ — سورىدى گۇلىمخان گەپنىڭ نېمە ئۈستىدە كېتىۋاتقانلىقىنى چۈشىنەلمەي.

— چىشى بۆرە! — دېدى بوستون بۆرە ئاۋازىغا قۇلاق سالغاچ. ئاندىن قوشۇپ قويدى، — تاشچاينارمۇ قوشۇلۇپ ھۇۋلاۋاتىدۇ. ئاڭلاۋاتامسەن، قۇشخانىغا كىرىپ قالغان بۈقىدەك ھۆركىرەۋاتىدۇ.

ئۇلار دېمىنى ئىچىگە يۇتۇپ قېتىپ قالدى.

چەكسىز تۈن قوينىدا «ھۇۋ - ھۇۋ - ھۇۋ...» دېگەن

قايغۇلۇق پەرياد تارقالساقتا ئىدى.

— نېمە. نېمىگە ھۇۋلاۋاتىدۇ؟ — قورقۇپ پىچىرلىدى گۈلسىخان.

— نېمىگە بولاتتى! ئەلەمگە چىدىماي يىغلاۋاتىدۇ!

ئۇلار ئۇندىمەي جىم بولۇشتى.

— ۋاي قىز تالاق! — جەھلى چىقىپ تىللىدى بوستون، — سەن يېتىپ تۇر، بالىغا قارا، ئويغىنىپ كەتمىسۇن. ھە، قورقما. نېمىدىن قورقىسەن، نادان! بۆرە بولدى، ھۇۋلاۋاتىدۇ، يېقىنلا يەردە، بالىسىنى سېغىنىپ يىغلاۋاتىدۇ، خوپ، نېمە قىلىش كېرەك؟ مەن قوتانلاردىن خەۋەر ئالاي، نېمە گەپ ئىكىن؟

ئۇ شۇڭنىڭدىن كېيىن ئوپۇل ـ توپۇل كىيىندى، دالانغا چىقىپ ئۆتۈكىنى كىيدى، ئاندىن سارايغا كىرىپ چىراغنى ئۆچۈردى ـ دە، ئىشىكنى چىڭ يېپىپ تاشقىرىغا چىقتى. گۈلسىخان ئۇنىڭ دېرىزە يېنىدىن ئۆتكەنلىكىنى، ئاللىنېمىلەرنى دەپ كايىنغانلىقىنى، «جەيسان! جەيسان! مەھ ـ مەھ!» دەپ ئىتنى چاقىرغانلىقىنى ۋە قەدەملىرىنىڭ ئاستا ـ ئاستا يىراق لىشىپ كەتكەنلىكىنى تىڭلاپ ياتتى. شۇ ئارىدا يەنە ئانا بۆرىنىڭ سوزۇپ ھۇۋلىغىنى، ئەركىكىنىڭ ئۇنىڭغا تىترەك ئاۋازدا جور بولغىنى ئاڭلاندى. ئۇلارنىڭ ھۆركىرەپ يىغلاشلىرىدا قەھر ـ غەزەپ ئېشىپ ـ تاشماقتا ئىدى، دوق يىغا بىلەن ئالمىشاتتى، ئاندىن تەلۈە ۋەسۋەسىلەر يەنە شىددەتلىك ھۇجۇمغا ئايلىناتتى. ئۇنىڭدىن كېيىن ئۈمىدسىز يالۋۇرۇشقا ئۆتەتتى.

بۆرىلەرنىڭ ھۆركىرەپ يىغلىشى ئادەمنىڭ يۈرىكىنى ئېزىپ، يۇلۇۋالىدىغاندەكلا قىلاتتى. گۈلسىخان قۇلىقىنى چىڭ ئېتىپ، ئاندىن خۇددى بۆرىلەر ئۆيگە باستۇرۇپ كىرىدىغاندەك، ئىشىكنىڭ ئىلگىكىنى ئىلدى، تىترىگەن پېتى تۆت شالغا

ئورۇنۇپ، نېمە قىلىشنى بىلمەي، تەمتىرىگەن ھالدا كارىۋاتـ
نىڭ يېنىغا كەلدى. ئىشقىلىپ، بالا ئويغىنىپ، قورقۇپ كەتـ
مىسۇن، دەيتتى، كۆڭلى شۇنىڭدىن دەككە ـ دۈككە بولاتتى.

بۆرىلەر بولسا تىنماستىن ھۇۋلايتتى. ئۇلار خۇددى يېقىنلا يەردە ئايلىنىپ، ئۇياقتىن ـ بۇياققا ئۆتۈپ، تەمتىرەپ يۈرگەندەك قىلاتتى. ئىتلار ئۇلارغا جاۋابەن قۇتراپ ھاۋشىغىنى بىلەن ھويلىلىرىدىن سىرتقا چىقىشقا پېتىنالمايتتى. شۇ چاغدا بىردىن ۋاڭلىدىغان مىلتىق ئاۋازى ئاڭلانىدى، يەنە بىر پاي ئوق ئېتىلدى. گۈلسىخان بوستون بىلەن قۇدۇرمەتتىكى بۆرىلەرنى قورقۇتۇش ئۈچۈن ئوق چىقارغانلىقىنى بىلدى.

ئاندىن ھەممە ياق سۈكۈتكە چۆمىدى. ئىتلارنىڭ ھاۋـ شىشلىرى بېسىلدى. بۆرىلەرنىڭمۇ ئۇنى ئۆچتى. «خۇداغا شۈكۈر، كېتىشتى، ئادەمنىڭ ئەجەبمۇ قورقۇسىنى كەلتۈردى ـ دە!» دەپ ئويلىدى گۈلسىخان يېنىك نەپەس ئېلىپ. لېكىن ئۇنىڭ كۆڭلى بەربىر يەنىلا خاۋاتىرلەنمەكتە ئىدى. ئۇ ئۇخلاۋاتقان كەنجەشنى ئۆزلىرىنىڭ ئورنىغا كۆتۈرۈپ بېرىپ، ئوتتۇرىغا ياتقۇزدى. شۇ ئارىلىقتا بوستون قايتىپ كەلدى.

ـــ ئۈيقۇنى ھارام قىلدى. قىز تالاقلار، ـــ دەپ نارازى بولۇپ غودۇڭشىدى ئۇ بۆرە ۋە ئىتلارنى نەزەردە تۇتۇپ، ـــ بۇ بازاربای دېگىنىڭ ھايۋان، قىپقىزىل ھايۋان ئىكەن! ـــ دېدى ئۇ تېرىككەن ھالدا قايتىدىن ئورنىغا يېتىۋېتىپ.

گۈلسىخان ئىرىدىن ۋەقەنى سۈرۈشتۈرۈپ ئول تۇرمىدى. بوستونىڭ ئۇنىڭسىزمۇ ئۈيقۇسى چالا قالغانىدى. ئۇ ئەتە ئەزان بىلەن تەڭ ئورنىدىن تۇرۇپ قوتانلارنى ئارىلىـ مىسا بولمايتتى، ئۇ ئۈيقۇسى قانغۇچە ئۇخلايدىغان مالچىلار-دىن ئەمەس ئىدى.

گۈلسىخان ئېرىنىڭ كۆڭلى ئاخىر جايىغا چۈشكەنلىكىنى،

ئوغلىنى باغرىغا بېسىپ، تاتلىق سۆزلەرنى قىلىپ ئەركىلىتىپ ۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، يېنىكلەپ قالدى. بوستون كەنجە بالىسىنى بەكمۇ ياخشى كۆرەتتى، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭغا كەنجىبېك — نەسلىمىزنىڭ كەنجە بېگى دەپ ئات قويغانىدى. مالچىلار زامان ـ زامانلاردىن بەگ بولۇشنى ئارزۇ قىلىشقان، لېكىن تەقدىرنىڭ پۈتكىنىنى كۆرۈڭ، مالچىلار ھەممىلا چاغدا مالچى بولۇپ قېلىۋەردى. بوستونمۇ بۇنىڭدىن مۇستەسنا بولالمىدى.

ئۇلار ئوغلىنى ئوتتۇرىغا ئېلىپ ياتقىنىچە ئۇخلاپ قالدى. لېكىن ھايال ئۆتمەيلا يەنە مۇڭلۇق ۋەرە ھۇۋلاشلىرىدىن چۆچۈپ ئويغاندى. ئىتلار يەنە ئەنسىزلىك بىلەن قاۋاشقا باشلىدى.

— ۋاي، يەنە نېمە بولدى؟ مۇشۇمۇ كۈن بولدىمۇ! — دېدى ئۇيقۇ ئارازىدا نارازى بولۇپ گۈلسمخان ۋە شۇ زاماتلا دېگەن سۆزى ئۈچۈن ئەپسۇسلاندى. بوستون گەپ قىلماي ئورنىدىن تۇرۇپ، قاراڭغۇدا تىمسىقلاپ يۈرۈپ كىيىمىنى كىيىشكە باشلىدى، — بارماق، — ئىلتىجا قىلدى خوتۇنى، — ھۇۋلىما ھۇۋلاۋەرسۇن... قورقىدىكەنمەن. قويۇڭ، بارماق!

بوستون ماقۇل بولدى. شۇنداق قىلىپ، ئۇلار قاپقاراڭغۇ كېچىدە، زىمىستان قاپلىغان تاغلاردا، قاراڭغۇ ئۆيدە بۆرىلەر-نىڭ نالە ـ پەريات سېلىپ ھۇۋلاشلىرىغا قۇلاق سېلىپ ياتتى. تۈن نىسپىدىن ئاشقان بولۇپ، تاڭ سۈزۈلۈشكە ئاز قالغانىدى، بۆرىلەر بولسا توختىماستىن قايغۇلۇق، ئەلەملىك ھۇۋلىغىنى ھۇۋلىغانىدى.

— ئادەمنىڭ جېنىنى ئالايلا دېدى ـ دە، ئۇلارغا نېمە كېرەك ئىكەن زادى؟ — دېدى ئۆزىنى تۇتالماي گۈلسمخان.

— نېمە كېرەك بولاتتى؟ بالام قېنى، دەپ سوراۋاتىدۇ ـ دە، — دەپ جاۋاب بەردى بوستون.

— بالىلىرى بۇ يەردە ئەمەسقۇ، ئاللىقاچان ئەپ كەتتىغۇ.

— ئۇلار بۇنى نەدىن بىلسۇن؟ — دېدى بوستون، — بۇلار خۇدانىڭ مەخلۇقى. پەقەت بىرلا نەرسىنى بىلىدۇ: ئىزلار ئۇلارنى مۇشۇ يەرگىچە ئېلىپ كەلگەن. ئۇلار بالىلىرىمىز مۇشۇ يەردە، دۇنيانىڭ چېتى مۇشۇ دەپ چۈشىنىدۇ. قېنى، بېرىپ ئۇلارغا شۇنى چۈشەندۈرۈپ باقمىنا. ئەتتەڭ، شۇ چاغ دا ئۆيدە ئۆزۈم بولماي قاپتىمەن ـ دە! بازارباي ئەبلەخنىڭ بوينىنى شۇ ئىشى ئۈچۈن ئۈزۈپ تاشلىغان بولاتتىم. ئولجىنى ئالغان ئۇ، ئالۋاڭنى بىز تۆلەيدىغان بولدۇق...

خۇددى ئۇنىڭ سۆزلىرىنى تەستىقلىغاندەك قوتانلار ۋە قوي قورۇلىرى تەرەپتە بۆرىلەرنىڭ بىردەم مۇڭلۇق ۋە ئېغىر، بىردەم غەزەپلىك ۋە قەھرلىك ھۆكرەپ يىغلاشلىرى تارقالاتتى، دەرد ـ ئەلەم دەستىدىن ئۆزلىرىنى قويۇشقا جاي تاپالماي قالغان بۆرىلەرنىڭ ئەتراپتا چېپىپ يۈرگىنى يۈرگەنىدى.

بولۇپمۇ، ئەكبەرە ئەلەمگە چىدىماي كۆيۈپ پاناتتى. ئۇ خۇددى قەبرىستانغا بارغان ئايالاردەك ناله ـ پەريات چېكەتتى. شۇ چاغدا گۈلسمخان ئېرنەزەر داۋاندا نابۇت بولغانىدا، بېشىنى تامغا ئۇرۇپ يىغلىغانلىقىنى ئېسىگە ئالدى ۋە دەرد ـ ئەلەمگە چىدىماي، داد دەۋېتىشكە تاسلا قالدى، بوستوننى ئويغىتىپ، ئۇنىڭغا ھەممىنى بىر باشتىن سۆزلەپ بېرىشكە تاس ـ تالماس قالدى، بۇنىڭدىن ئۆزىنى تەسلىكتە تۇتۇۋالدى.

ئۇلار شۇ تەرىقىدە كىرپىك قاقماي ياتاتتى، پەقەت مەسۇم، گۆدەك كەنجەشلا راھەتلىنىپ ئۇخلاۋاتاتتى. چىشى بۆرىنىڭ بالىلىرىدىن ئايرىلىپ تىنماستىن ھۇۋلاۋاتقىنىنى ئاڭلىغان ئاتا — گۈلسمخان گەرچە ھېچقانداق خەۋپ ـ خەتەر بولمـ

سمۇ، ئۆز پەرزەنتىدىن تەشۋىشلىنەتتى.

تاغلارنىڭ بېشى ئاقاردى. قاراڭغۇلۇق ئاسمان گۈمبىزىدە تارقىلىپ، كىچىلىك كۆزەتچىلىكنى ئۆتەپ بولغان يۇلتۇزلار بىر - بىرلەپ ئۆچمەكتە ئىدى، يىراق - يېقىندىكى چوققىلار روشەنلەشكىلى تۇردى، يەر يەر تۈسگە كىرىشكە باشلىدى...

مانا شۇ چاغدا ئەكبەرە بىلەن تاشچاينار تاغلارغا، باشەت جىلغىسى تەرەپكە كېتىپ بارماقتا ئىدى. ئۇلارنىڭ سايىلىرى دىم دۆڭ - ئىدىرلارغا چۈشەتتى، دىم قاراڭغۇلۇق ئىچىدە غايىب بولاتتى. بۆرىلەر بېشىنى تۆۋەن سالغان پېتى قەدەم تاشلايتتى، بالىلىرىدىن ئايرىلىش ئاسان بولمىغىنىدەك، كىچىچە ھۇۋلاپ چىقىشمۇ ئاسان ئەمەس ئىدى. ئۇلار يول ئۈستىدە ئۆزلىرى ئولجا قىلىۋالغان قوتازنىڭ تۆشى تالغان ئوچۇقچىلىققا بېرىشمۇ مۇمكىن ئىدى، ئۇلار ئادەتتە راسا تويغۇچە گۆش يېيىشتىن ئۆزلىرىنى چەتكە ئېلىپ يۈرمەيتتى. لېكىن ئەكبەرەنىڭ كۆڭلى شۇ تاپتا گۆشكە تارتمايتتى، تاشچاينارنىڭمۇ ئۇنىڭغا بۇنى ئەسلىتىپ قويۇشقا يۈرىكى چىدىمىدى.

كۈن چىقاي دەپ قالغانىدى. ئەكبەرە ئۈۋىسىغا يېقىن قالغاندا، ئۆزىنى خۇددى بالىلىرى كۈتۈپ تۇرغاندەك، ئىتتىك يۈگۈرۈپ كەتتى. ئۆز - ئۆزىنى ئالدايدىغان بۇ ئەلىتە ھالەت تاشچاينارغىمۇ يۇقتى. ئەمدى ئۇ ئىككىسى جىلغا ئىچىدە ئۇچقاندەك يۈگۈرۈپ كەتتى، بالىلىرىنى يەنە تېزرەك كۆرۈش ئارزۇسى ئۇلارنىڭ قەلبىنى سقاتتى.

ھەممە ئىش يەنە تەكرارلاندى. ئەكبەرە چاتقالىلىقىنى ئارىلاپ شۇڭغۇدى، كامارغا كىرىپ، ئۆزىنى قىيا تېگىدىكى ئۇۋىسىغا ئاتتى، ھەممە ياقنى يەنە پۇراپ چىقتى. سوۋۇغان ئورۇننى تاتىلىدى، بالىلىرىنىڭ غايىب بولغانلىقىغا يەنە

ئىشىنىپ يەرياد چېكىپ، ئۆزىنى ئۇۋىسىدىن تاشقىرىغا ئاتتى، ئەلەمدىن كۆزىگە ھېچنېمە كۆرۈنمەي، غار ئالدىدا دوچ كەلگەن تاشچاينارنى يەنە چىشلەپ كەتتى، ئاندىن ئېرىق بويىغا بېرىپ، ھەر تەرەپنى پۇرىغىلى تۇردى. بۇ يەردىكى ھەممە نەرسە كۆزىگە خۇنۇك ۋە ھەسرەتلىك بولۇپ كۆرۈندى، بولۇپمۇ، تاشقا يۆلەپ قويۇلغان شېشىدىن تارقىلىۋاتقان پۇراقتا زادىلا تاقەت قىلىپ تۇرالمىدى، دىماغنى ئېچىتىدىغان ئاچچىق پۇراق ئەكبەرەنىڭ قەھر ـ غەزىپىنى تېخىمۇ تاشتۇرۇۋەتتى. ئۇ غەزەپ بىلەن ھۆركىرىدى، ئۆزىنى چىشلىدى، يەرنى، تاشنى چىشلەپ تاتىلىدى. ئاخىرى چىدىيالماستىن داد ـ پەريات كۆتۈردى، ئۇنىڭ ئاھ ـ زارى پەلەكنى يەتتى. ئەكبەرەنىڭ كەم كۆرۈلىدىغان كۆك كۆزلىرىدىن تارتىۋاتقان ئەلەملىرى قانلىق ياش بولۇپ قۇيۇلدى.

ئۇنىڭ دەرد ـ ئەلىمگە تەسەللى بېرىدىغان ھېچكىم يوق ئىدى، ھېچكىم ئۇنىڭغا قوشۇلۇپ يىغلىمايتتى، ئاسمان پەلەك تاغلار سوغۇق بېقىپ تۇرۇشاتتى...

III

ئەتىسى سائەت ئونلاردا بازارباي نۇيغۇتوۋ رايون مەركىزىگە بېرىش ئۈچۈن ئېتىنى توقۇماقچى بولۇۋاتقىنىدا، بۇ ياقتا قىلراپ كېلىۋاتقان ئاتلىق ئادەمگە كۆزى چۈشتى. قىزىق، بۇ ئادەمنىڭ تەمەن قىشلىقىدا نېمە ئىشى بار ئىكەنا؟ ئالدى ئوچۇق سېرىق جۇۋا، تۈلكە تۇماق كىيگەن ئاتلىق كىشى كۈنىپېتىش تەرەپتىن، تاغنىڭ سەل يانتۇ ئېتىكىدىن ئېتىنى يورتۇپ كەلمەكتە ئىدى. ئۇ ئېگەردە مەھكەم ۋە چەبدەس ئولتۇراتتى. بازارباي دەررۇ

ئاتلىق ئادەمنىمۇ، تىكىلىپرەك قاراپ، قۇلا ئاتنىمۇ تونۇدى. ھە، ھەقىقەتەنمۇ ئاداشماپتۇ، دون نەسىلىك بۇ ئاتقا مىنىپ ۋالغان بوستون ئورکۇنچىيۇنىڭ دەل ئۆزى ئىدى. بوستوننىڭ كۈتۈلمىگەندە پەيدا بولۇپ قېلىشى بازاربايىنىڭ كۆڭلىنى غەش قىلدى. شۇ كۆكۈل غەشلىكى بىلەن ئۇ ئېگىرىنى بىر چەتكە قويۇپ، ئۆزى خۇش كۆرمەيدىغان يىراق قوشنىسىنى كۈتۈشكە باشلىدى. بوستون مېنى پايلاپ تۇرۇپتۇ دېگەن خىيال كېلىپ قالمىسۇن دەپ، بىر سەكرەم ئوتنى ئېلىپ، ئېتىنى تېزلاشتۇرۇپ چۈشتى، ئۆزىنى ئىش بىلەن بەند ئادەمدەك كۆرسەتمەكچى بولدى. بازاربايىنىڭ نەزەردە بوستون ئۇنى قولغا چۈشۈرۈۋالغاندەك غەلىتە بىر ھالغا چۈشتى. ئۇ ھويلىلارنى، قوتانلارنى، ئەتىگەندە ئۆز ئىشى بىلەن بەند بولۇۋاتقان مالچىلارنى جاي ـ جايىدىمىكىن دېگەندەك قىلىپ كۆزىدىن كەچۈردى. ئەلۋەتتە، قىشلاقتا بوستوننىڭ ئېگىلىكىدە تەرتىپ، سەرەمجانلىق كۆپرەك، بوستون ئېتىتەك ئىشلەيدۇ، ئىلغار بولغاچقا، باشقا ئامالسىمۇ يوق ـ تە، (ئاغزىغا ئېگە بولالمايدىغان غەيۋەتچىلەر، ھېلىقى ئاجايىب يىللار بولىدىغان بولسا، بوستون باي دېھقان سۈپىتىدە ئاللىقاچان سىبىرغا پالانغان بولاتتى، دەپ يۇرۇشەتتى) بازارباي نېمىدى؟ ئۇ ياۋاشقىنا، ساددىغىنا ئاسىيالىق مالچى. تاغۇ چۆللەردە ئۇنداقلارنىڭ سانى يوق. ئۇلار مىليونلاپ قوي پادىلىرىنى بېقىپ يۈرىدۇ، ئۇلار بېسىپ ئۆتكەن جايلاردىكى ئوت ـ چۆپلەر تۈپ ـ يىلتىزىدىن قۇرۇپ كېتىدۇ. ئۇنىڭدىن قالسا، ھەر كىمنىڭكى ئۆزىگە، بوستوننىڭكى ئۆزىگە، بازاربايىنىڭمۇ ئۆزىگە. بوستون يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقاندا، بازاربايىنىڭ خىيالىدا نۇرغۇن پىكىرلەر شەكىللەندى: «بۇ باي دېھقانلار باشلىقى تاڭ سەھەردە نېمە دەپ پايپاسلاپ يۈرگەندۇر؟ ئەجەبا؟ ــ ئەقلى يەتمەي ھەيران بولاتتى

بازارباي، — نېمه بولدىكىن؟ مەقسىتى نېمىكىن؟» ئۇ بىر تۇرۇپ، بوستونىنى ئۆزگە تەكلىپ قىلسا مەسكىن، دېدى. لېكىن قۇپقۇرۇق، بېسەرەمجان هويلىسى ۋە هەممىدىن بەك بەدبەخت شور تۇمشۇق كۆك تۇرسۇنىنى (ئۇنى گۇلمىخان بىلەن ئەسلا سېلىشتۇرغىلى بولمايدۇ) كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ، بۇ پىكرىدىن يەنە ۋاز كەچتى.

بوستون تەمەن قىشلىقىغا كىرىپ، هويلا ئالدىدا ئاتنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ، ئەترايىغا سىنچىلاپ قاردى ۋە ئايۇزان ئالدىدا تۇرغان ئۆي ئىگىسىنى كۆرۈپ، شۇ ياقتا قاراپ ماڭدى. ئۇلار سېپايىلىك بىلەن سالام ـ سەھەت قىلىشتى، بوستون ئاتتىن چۈشمىدى، بازارباي ئۆز ئىشى بىلەن مەشغۇل بولۇۋەردى، بۇ ئەھۋالدىن هەر ئىككىسىمۇ قىلچە خىجىل بولمىدى.

— ئۆيدە ئىكەنسەن، ئوبدان بولدى، — دېدى بوستون قولى بىلەن بۇرۇتلىرىنى سىلاپ.

— ئۆيدە بولماي نەدە بولاتتىم. خۇش كېلىپسەن. نېمە گەپ؟

— گېپىم بار ئىدى.

— سېنىڭدەك ئادەملەر بىكارغا كەلمەيدۇ، — دېدى هاكاۋۇرلۇق بىلەن بازارباي، — گېپىم توغرىمۇ؟

— توغرا.

— ئىش بىلەن كەلگەن بولساڭ، ئاتتىن چۈش.

بوستون گەپ قىلماي ئاتتىن چۈشتى، دون نەسىلىك ئېتىنى موما ياغاچقا باغلىدى. ئادىتى بويىچە، ئاتنىڭ ئۇلىكىنى بوشتىپ قويدى، ئات ئۇلاڭنىڭ سىقىشىدىن قۇتۇلۇپ ئارام ئالدى، بىمالال نەپەسنى توغرىلىدى. ئاندىن ئۇ ئەترايىغا سىنچىلاپ كۆز تىكتى.

— نېمە قىلىپ تۇرسەن؟ نېمىگە قاراۋاتسەن؟ — ئاچچىقى كېلىپ دوق قىلدى بازارباي، — مۇنۇ كۆتەككە ئولتۇر، — دەپ ئۆيى پۈتنىڭ يېنىدا تۇرغان تراكتورنىڭ چاقىغا ئولتۇردى.

ئۇلار بىر - بىرىگە ئۆچمەنلىك بىلەن قارىشىپ ئولتۇراتتى. ئوچۇقىنى ئېيتقاندا، بازارباينىڭ ھېچ نەرسىسى ياقمايتتى. چەت - جىيەكلىرىگە كۆرپە تۇتۇپ تىكىلگەن ئالدى ئوچۇق جۇۋا كىيگەن بولسا، ئۆزىگە؛ ساغلام، بەقۇۋۋەت، شىجائەتلىك، كۆزلىرى ئۆتكۈر، تېنى مۇستەكىم بولسىمۇ ئۆزىگە؛ بازارباينىڭ بەش ياش چوڭ بولسىمۇ ئۆزىگە؛ كېچە - كېچىلەپ گۈلمخانىنىڭ قوينىدا ياتقان بولسىمۇ ئۆزىگە؛ ئۇنىڭ بۇلار بىلەن نېمە چاتىقى.

— قېنى، گېپىڭنى قىل، قۇلىقىم سەندە، — دەپ بېشىنى سىلكىتتى بازارباي.

— نېمە ئىش بىلەن كەلگىنىڭنى بىلەمسەن، — دەپ سۆزىنى باشلىدى بوستون، — كۆردۈڭمۇ، خۇرجۇنۇمۇ ئالغاچ كەلدىم، ئەنە غانجۇغدا باغلاقلىق تۇرىدۇ. ئاشۇ بۇرە بالىلىرىنى ماڭا بەرگىن، بازارباي. ئۇلارنى ئۆز ئورنىغا قويۇپ قويىمساق بولمايدۇ.

— قايسى ئورنىغا؟

— ئۇۋسىغا دەيمەن - دە.

— مۇنداق دېگىن! — لېۋىنى پۈرۈشتۈردى بازارباي، — ئىلغار مالچىمىز قانداقلارچە قەدەم تەشرىپ قىلىپ قالدىكىن دەپ، تېخى بېشىم قېتىپ تۇراتتى. ئىشلىرىڭنى تاشلاپ چېپىپ كەلگىنىڭنى قارا. بوستون، يادىڭدىن چىقىپ قالغان ئوخشايدۇ، مەن سېنىڭ قويچىلىرىڭدىن ئەمەسمەن. مەنمۇ ساڭا ئوخشاشلا ئادەم، سەن مېنىڭ خوجايىنىم ئەمەس.

— گەپ ئۇنىڭدا ئەمەس! ئالدى بىلەن گەپسىمگە قۇلاق سال. ئاخشام بولغان ئىشنى بۆرىلەر يادىدىن چىقىرىۋېتىدۇ دەيدىغان بولساڭ، قاتتىق خاتا قىلغان بولسەن، بازارباي.

— ماڭا نېمىدى! يادىدىن چىقارمىسا چىقارماس، كارىم نېمە، سېنىڭمۇ بۇنىڭ بىلەن نېمە كارىڭ؟

— نېمىشقا كارىمز بولمايدىكەن، بۆرىلەر كېچىچە قورۇ ئەتراپىدا ئايلىنىپ، ھۇۋلاپ چىقتى. ئەمدى بالىسىنى قايتۇرۇپ بەرمىگۈچە ئۇلار بىزگە ئارام بەرمەيدۇ. مەن بۆرىلەرنىڭ خۇي ـ پەيلىنى بىلىمەن.

بوستون ئۇنىڭ ئالدىغا ئۆتۈنۈش بىلەن كەلگەنىدى. شۇ سەۋەبتىن بازارباينىڭ ئۇنىڭغا ئۆزىنى كۆرسىتىپ قويغۇسى، ئۇنى مازاق قىلغۇسى، كولدۇرلاتقۇسى كەلدى. ئۆز پۇتى بىلەن كېلىپ، يالۋۇرۇپ تۇرۇپتۇ، مۇنداق ئىشلار چۈشۈگىگىمۇ كىرەمەيدۇ. بازارباي قولاي پۇرسەتنى قولدىن بەرمەسلىكنى كۆڭلىگە پۈكۈپ، زەھەرخەندىلىك بىلەن كۈلۈپ قويدى: كېچىچە ئۇخلىيالماپتۇ، خوپ بوپتۇ؛ بوستون گۈلمخانىنى قۇچاقلاپ ياتالمىغان بولسا، ئەجەب ئوبدان بوپتۇ، خوپ بوپتۇ، ئۇنىڭدىنمۇ بەتتەر بولسۇن! ئۇ بوستونغا ئالىيىپ قاراپ قويدى ـ دە:

— بېشىمنى ئاغرىتما، بوستون! مەن ئۇنداق ئەخمەقلەردىن ئەمەس! بۆرە بالىلىرىنى قايتۇرۇپ بېرىش ئۈچۈن ئالغىنىم يوق. ئۆزۈڭگە تولا تەمەننا قويمىغىن! ھەر كىمنىڭ كۆزلەيدىغىنى باشقا ـ باشقا. خوتۇنۇڭ بىلەن ياتتىڭمۇ، ـ ياتمىدىڭمۇ بۇنىڭ مېنىڭ بىلەن قىلچە ئالاقىسى يوق، ـ دېدى.

— ئويلاپ باق، بازارباي، ئالدىراپلا ياق دېمە.

— نېمىسىنى ئويلاپ كۆرىدۇ بۇنىڭ؟

— بىكاردىن يولسىزلىق قىلمۇاتىسەن، ـ دېدى بوستون

ئۆزىنى زورغا بېسىپ. ئۇ چوڭ خاتالىققا يول قويغانلىقىنى پەملىدى. ئەمدى ئاخىرقى چارە قالغانىدى،— ئۇنداق بولسا،— دېدى ئۇ ھامان ئۆزىنى ئېغىر - بېسىق تۇتۇپ،— كەل، ھالالىق بىلەن سودىلىشايلى، سەن ساتسەن، مەن ئالىمەن. سەن بەربىر ئۇلارنى پۇل قىلسەن، ياخشىسى، پۇلنى مېنىڭ دەپلا ئال. نەرخىنى دېگىن - دە، قولۇڭنى بەر!

— ساتمايمەن! — بازارباي ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ كەتتى،— ھەرگىز ساڭا ساتمايمەن! گېپىنى قارا بۇنىڭ! سېنىڭ پۇلۇڭ بارۇ، مېنىڭ يوقمىكەن! تۇفي، ئاشۇ پۇللىرىڭغا! مەن بۇلارنى سېتىپ، پۇلىغا ھاراق ئىچمەن، لېكىن ساڭا ساتمايمەن، بىلدىڭمۇ؟ كىم بولساڭمۇ ئۆزۈڭگە. ماڭا قارا، ئېتىڭغا چاپسانراق مىن - دە، ياخشىلىقچە بۇ يەردىن كېتىۋال!

— تەنتەكلىك قىلما، بازارباي. ئوغۇل بالىدەك گەپ قىل. كىمگە سېتىشنىڭ ساڭا نېمە پەرقى بار؟

— ئۆزۈم بىلمەن! ماڭا ئۆگىتىمەن دېمە! ئەقلىم ئۆزۈمگە يېتىدۇ. پارتىيە يىغىنلىرىدا ئۆزۈڭنى كۆرسىتىپ ماختىنىشنى بىلسەن، ئۇنداق قىلمىز - مۇنداق قىلمىز دەپ، ھەممە ئادەمنىڭ بېشىنى قاتۇرسەن. ئەگەر خالساڭ، مەن شۇ پارتىيە يىغىنىدا بىر ئەدىبىڭنى بېرەيكى، زادىلا يادىڭدىن چىقمايدىغان قىلىۋېتىمەن، ئۆيۈڭنىمۇ تاپالماي قالسەن! شۇنى خالامسەن؟!

— سەن مېنى قورقۇتمۇچە، چۈشەندۈرۈپ دېمەمسەن. سېنى قايسى ئىت تالىدى؟— دېدى بوستون بازارباغا ھەيران بولۇپ.

— مېنى ئىت تالاپتىما؟ سەن ھۆكۈمەتكە قارشى ئىش قىلىۋاتسەن، بىلدىڭمۇ! خوجايىنلار ھەممىلا يەردە بۆرىلەرنى يوقتىڭلار دەپ چاقىرىق قىلىۋاتىدۇ، سەن بولساڭ بۆرىلەرگە ئىچ ئاغرىتىپ، ئۇلارنى كۆپەيتمەكچى بولۇۋاتسەن، شۇنداقمۇ؟

هوي، باي دېهقان، كاللاڭنى ئىشلەت، ئويلاپ باق! مەن پۈتۈن بىر بۆره ئائىلىسىنى ۋەيران قىلدىم. دېمەك، دۆلەتكە ئاجايىپ چوڭ پايدا يەتكۈزدۈم. سەن بولساڭ، ئۇلارنى ئۇۋلاپ ئۇستىغا قايتۇرماقچى بولۇۋاتىسەن. ئۇسۇن، تۆرەلسۇن، بۆرىلەر كۆپەيسۇن دېمەكچىمۇ سەن، نېمىتىك شۇمۇ؟ تېخى مېنىمۇ سېتىۋالماقچىسەن.

— سېنى سېتىۋېلىپ بېشىمغا تاج قىلاتتىممۇ! بۆره بالىلىرىنى سېتىۋالماقچىمەن. مېنى ئۆزۈكچە قورقۇتماقچى بولۇۋاتىسەن، سوتقا بېرىدىغاندەك دوق - پوپۇزا قىلىۋاتىسەن. سەن ئالدى بىلەن كاللاڭنى ئىشقا سال، نېمىلەرنى قىلدىك، ئاندىن كېيىن قانداق ئادەم بولدۇڭ! باتۇر بولساڭ، ئاۋۋال چوڭ بۆرىلەرنى يوقات، قېنى! بولۇپمۇ، چىشى بۆرىنى! ئۇۋۇسىنى تېپىپ بېرىپسەنغۇ. كۆچۈك يەتمىسە، باشقىلارغا ئېيتساڭ بولمامدۇ، بۇ ئىشنى كۆچى يېتىدىغان ئادەم قىلسا بولاتتى.

— كىم ئىكەن ئۇ، سەنمۇ؟

— مەن بولسام نېمە بوپتۇ! مانا ئەمدى چوڭ بۆرىلەرنى تېپىپ باققىنا، تۈتۈق بەرمەيدۇ. ئۇۋۇسى بۇزۇلغاندىن كېيىن بېشى قايغان تەرەپكە كېتىدۇ، قۇيرۇق تۇتقۇزمايدۇ. ئەمدى ئەتراپتىكى مال - پالنى ئۆلتۈرۈپ كېتىۋېرىدۇ. ئۆچىنى ئادەملەردىن ئالىدۇ. قېنى، تۈتۈپ باققىنا ئۇلارنى، بۇلارنى ئويلىغانمىدىڭ؟

— سۆزلە، هە سۆزلە! ياخشى، بۆرىلەرگىمۇ ئادۋوكات چىقىپتۇ. كىم ئىشىنىدۇ بۇ گەپلىرىڭگە؟ ئۇلار سېنىڭ ئالدىڭدا ئادەممىدى. بۆرىغۇ قاچانلا قارىسا، باشنى ئايلاندۇرغىنىڭ ئايلاندۇرغان، ئالدامچىلىقىڭنى تاشلا. ئىچىڭدىكىنى ئوپئوچۇق كۆرۈپ تۇرۇپتىمەن! ساڭا باشقا بىر نەرسىنى ئېيتماقچىمەن. ئەگەر بۇ يەرگە كۆرگۈلۈكنى بىر كۆرستىپ قويساي دەپ كەلگەن بولساڭ... — بازارباي گېپىنى تۈگەتمەي تاقىر بېشى

دىن قالپىقىنى شارتلا يۇلۇپ ئالدى ـ ده، بوستونغا خۇددى بۇقىدەك دېۋەيلەپ كەلدى. ئۇلار پۇشۇلداپ نەپەس ئالغان پېتى يۈزمۈيۈز تۇرۇپ قالدى. بىر ـ بىرىنى يەپ تاشلىغۇدەك بولۇپ قاراشتى.

ـــ خوپ، قېنى، نېمە دېمەكچىسەن؟ ـــ خىرىلداپ سوردى بوستون، ـــ بولە، ۋاقتىم يوق!

ـــ بىلمەن، سەن دېگەن خۇدا ئۇرغان پىخسىق نېمىسەن، ئۆز پايدىڭنىلا كۆزلەيسەن. شۇڭلاشقا مەجلىسمۇ مەجلىس قاتراپ يۈرگىنىڭ يۈرگەن، سەن قويچىدىن باشقىسى كارغا كەلمەيدىغانسەن بىرىنىڭ تۇرمۇشى ياخشىلانسا كۆرەلمەيسەن. باشقىلارنىڭ پىراۋان تۇرمۇشىنى كۆرگەندە ئىچىڭنى ئىت تاتلىغاندەك بولۇپ كېتىسەن. ئەمما بۇنى ھېچكىم بىلمەيدۇ. ئولجىنى سەن ئالالمىدىڭ، بۆرە بالىلىرىنى قولۇڭغا چۈشۈرەلمىدىڭ، شۇڭا يۈرىكىڭ كۆيۈپ كېتىۋاتىدۇ، يىلان چىقىۋالغاندەك كېچىچە تولغىنىپ چىقتىڭ. بىر كىشىڭ بەختىنى كۆرەر كۆزۈڭ يوق!

ـــ تۈفي، ساڭا! ـــ بوستوننىڭ تاقىتى تاق بولدى، ـــ سېنىڭدەك ئەبلەخ بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇرغىنىمنى! ھەي، ئۆزۈم ئەخمەق! بىلگەن بولسام ئاياغ باسمايتتىم! بەس، بولار! پۈتتى! ئەمدى بەرسەڭمۇ ئالمايمەن. ماڭ، ئىشىڭنى قىل!

قاتتىق ئاچچىقلانغان بوستون ئېتىنى موما ياغاچتىن زەردە بىلەن يەشتى. ئۇلاڭنى شۇنداق كۆچەپ تارتتىكى، ئات بەرداشلىق بېرەلمەي مۇدۇرۇپ كەتتى، ئاندىن ئۇ ئۆزىنى ئېگەرگە ئاتتى. قېنى شۇنچىلىك قاينام كەتكەنىدىكى، ھەتتا كەينىدىن بازاربايىنىڭ خوتۇنى چاقىرغانلىقىنىمۇ ئاڭلىمىدى. بىچارە خوتۇن سەللا كېچىكتى. ئۇ ئۆيدىن تالاغا چىقىپ، ئېرىنىڭ كىم بىلەندۇر قوللىرىنى شىلتىپ، قاتتىق ـ قاتتىق

گەپلىشۇاتقانلىقىنى كۆردى. «كىمدۇر بۇ؟ــ ئويلىنىپ قالدى ئۇ،ــ سياقىدىن بوستوندەك قىلىدىغۇ، نېمە قىلىپ يۈرىدىكىنا بىز يالاقلارداا؟» شۇ چاغدا ئۇ ئەرخەقلەرنىڭ نېمە توغرۇلۇقتۇر تالىشۋاتقانلىقىنى بايقىدى. ئالدىراپ ئۇلار تەرەپكە ماڭدى، لېكىن ئۇلگۈرەلمىدى. بوستون قۇلا ئېتىغا مىنىپ، خېلى بىر يەرگە بېرىپ قالغانىدى، ئۇنىڭ كۆرۈنۈشى غايەت غەزەپلىك ئىدى. ئۇ تۈلكە تۇمىقىنى باستۇرۇپ كىيدى ــ دە، ئېتىغا قامچا سالدى، ئات ئۇچقاندەك يۈگۈرۈپ كەتتى، بوستونىنىڭ جۇۋىسىنىڭ پەشلىرى خۇددى قانات‌تەك لەپىلدەيتتى.

ــ بوستون! بوستون! ئالدىرىماڭ! توختاڭا!ــ دەپ چاقىردى كۆك تۇرسۇن، لېكىن بوستون قايرىلىپ قارىمىدى، كىم بىلىدۇ، بەلكىم ئاڭلىمىغاندۇر ياكى ئۈرۈلۈپ قاچقۇسى كەلمىگەندۇر.

ــ نېمىشقا خەقنى خاپا قىلدىڭ؟ نېمىنى تالاشتىڭلار؟ــ سۇرۇشتۇرۇپ كەتتى كۆك تۇرسۇن بازارىايدىن.

ــ كارىڭ بولمىسۇن! ئاغزىڭنى يۇم، ئۇنسى نېمىشقا چاقىرىسەن؟ نېمەڭ بولىدۇ ئۇ؟

ــ يۈز يىلدا ئۆيۈڭگە بىر كەپتۇ، سەن بولساڭ...! كىم سېنى مۇشۇنداق تۇغقاندۇ ــ ھە؟! ئادەم ئەمەس، ۋەھشىيسەن، ۋەھشىي!

خوتۇنىنىڭ سۆزلىرىدىن بازارىلىنىڭ بەدىنىگە ئوت تۇتاشتى. ئۇ غەزەپلىنىپ، دىككىدە كۆتەكنىڭ ئۈستىگە چىقتى ــ دە، بوستونىنىڭ ئارقىسىدىن ۋارقىراپ كەتتى:

ــ ئاناڭنى... مېنى كىم دەپ ئويلىۋەتىڭ مالىيىڭ بارمىدى سېنىڭ بۇ يەردە! ھۇ، ئاناڭنى...

ــ بولدى! بولدى قىل!ــ كۆك تۇرسۇن بېرىپ ئېرىنى كۆتەكتىن تارتىپ چۈشۈردى،ــ ياخشىسى، مېنى ئۇر! نېمىشقا

خەقنى ھاقارەت قىلسەن؟ نېمىشقا؟

— قاچ، ئەي مەرەزلا— سىلكىپ تاشلىدى ئۇنى بازار-باي،— ساڭا كىم قويدى! ھىم... بازارباي ئۇنىڭغا يېلىنار-مىش! مە، ئال، بۆرىلەر سېنىڭكى! ئالسەن - ھە، ئالسەن! كۆرىمەن ئالغىنىڭنى! مېنى كىم دەپ چاغلايسەن سەن!

— ۋاي، شورۇم قۇرۇسۇن! بۆرىلەرنى دەپ شۇنچە غوۋغا قىلدىڭلارما!— ئەجەبلەندى كۆك تۇرسۇن،— ۋاي، قۇرۇپ كەتسۇن ئۇ بۆرىلىرىڭ! قىيامەت بولدىمۇ! ۋاي، شەرمەندە...

IV

شۇ كۈنى بۆرىلەر ئەسلىدىكى ماكانىدىن كۆچتى. ئۇ ئۇسىنى تاشلاپ، كېچىسى بۇ يەرگە قايتمىدى، ھەر تەرەپتە تەمتىرەپ يۈرۈشكە باشلىدى. ئۇلار بەزىدە بىرەر جايدا غەمگە پېتىپ، كەيپى قاچقان ھالدا سوزۇلۇپ ياتاتتى، بەزىدە ھەر تەرەپنى ئايلىنىپ يۈرەتتى، ئۆزلىرىنى ئۇنچىمۇ يوشۇرۇپ كەتمەيتتى، ئادەملەردىن ئۆزىنى دالدىغا ئېلىشتىن ۋاز كەچكەنىدەك، زادىلا تەپ تارتمايتتى. شۇ كۈنلەردە ئەتراپتىكى نۇرغۇن مالچىلار ئۇلارنى زادى كۆتۈلمىگەن جايلاردا كۆرۈپ يۈردى. چىشى بۆرە ئەس - ھوشىدىن ئايرىلىپ قالغانىدەك، دائىم ئالدىدا بېشىنى ساڭگىلىتىپ يۈرەتتى، ئەركەك بۆرە بولسا، ئۇنىڭ كەينىدە يۈرگىنى يۈرگەنىدى. بۇ بىر جۈپ بۆرە خۇددى ئۆلۈم ئىزدىگەنىدەك، خەۋپ - خەتەرگە پەرۋا قىلمايتتى. ئۇلار بىرنەچچە قېتىم ئىتلارنىڭ يۈرىكىگە ۋەھىمە سېلىپ، ئۆيلەرنىڭ ۋە قوتانلارنىڭ يېنىدىن ئۆتتى. ئىتلار غالجىرلارچە ھاۋشىپ، قۇتراپ، ھۇجۇمغا ئۆتمەكچى بولۇشتى، لېكىن بۆرىلەر ئۇلارغا مۇتلەق ئېتىبار بەرمىدى، ھەتتا كەينىدىن ئوق ئۇزگەن چاغلاردىمۇ

قەدىمنى تېزلەتمەي، خۇددى مىلتىق ئاۋازىنى ئاڭلىمىغاندەك يولنى داۋاملاشتۇردى، بۇ تەنتەك بۆرىلەرنىڭ تەلۈلىكلىرى تىللاردا داستان بولدى. ئەكبەرە بىلەن تاشچاينار بۆرىلەرنىڭ رەسىم - يوسۇنىنى ئۇنتۇپ، ئادەملەرگە ھۇجۇم قىلىشقا باشلىغىنىدا، ھەممە ياق پاتپاراقچىلىققا چۆمۈپ كەتتى. بىر قېتىم ئۇلار كۆپكۆندۈزدىلا يولنىڭ ئوتتۇرىسىدا تراكتورچى يىگىتكە تاشلاندى. ئۇ پرىتسىپلىق تراكتوردا ئوت - چۆپ توشۇۋاتقان ئىكەن. تراكتورنىڭ رولى ئىشلىمەي قالغانلىقتىن، تراكتورچى يىگىت نېمە بولدىكىن دەپ يەرگە چۈشۈپتۇ، ئۇنىي ياسايمەن دەپ خېلى ئاۋارە بولۇپتۇ. بىر چاغدا ئىككى بۆرىنىڭ ئېرىشكە باشلىغان قار ئۈستىدىن مېڭىپ، ئۆزى تەرەپكە كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قاپتۇ. ھەممىدىن بەك بۆرىلەرنىڭ كۆزلىرى ئۇنى قورقۇتۇۋېتىپتۇ. كېيىن ئۇنىڭ ھېكايە قىلىپ بېرىشىچە، بۆرىلەرنىڭ كۆزى دەھشەتلىك ئىكەن، بىر نۇقتىغىلا تىكىلىپ تۇرىدىكەن، چىشى بۆرىنىڭ يالىي قىسقىراق بولۇپ، بېشى ساڭگىلىغان، كۆزلىرى كۆپكۈك ئىمىش. ئۇنىڭ كۆزلىرى ياشقا تولغانىدەك، شېشىگە ئوخشاش قېتىپ قالغاندەكلا ئىمىش. ئۇلار يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقاندا، ھېلىمۇ ياخشى، يىگىت ئۆزىنى تۇتۇۋالىپ كابىنكىغا سەكرەپ چىقىپ، ئىشكىنى يېپىۋاپتۇ. ستاتورنى ھەرىكەتلەندۈرۈپتىكەن، ماتور شۇ زاماتلا ئوت ئاپتۇ. باشقا چاغلاردا، ئۇ ماتورنى پەستە تۇرۇپ ئايلاتقۇرۇپ ئوت ئالدۇرىدىكەن. ئامىتىنىڭ كەلگىنىنى قارماق. تراكتور تات - تاتلاپ مېڭىپ كېتىپتۇ. بۆرىلەر ئۆزلىرىنى چەتكە ئاپتۇ، لېكىن يەنىلا كەتمەستىن، تراكتورغا بىردەم ئۇ يېقىندىن، بىردەم بۇ يېقىندىن يېقىنلاشماقچى بوپتۇ.

يەنە بىر قېتىم، بىر قويچى بالا مۆجىزە بىلەن ئامان قاپتۇ. ئۇمۇ كۈندۈزى يۈز بەرگەن ئىكەن. ئەقىللىق بالا ئوتۇن -

چۆپ ئېچىلىش ئۇچۇن، ئېتىكىگە مىنىپ يولغا چىقىپتۇ. ئۆينىگە يېقىن بىر چاتقاللىققا قۇرۇق شاخ ـ شۇمبىلارنى چېپىپ يىغىۋاتقىنىدا، ئىككى بۆرە تۇيۇقسىز پەيدا بولۇپتۇ. ئېشەك ھەتتا ئاۋازىنى چىقىرالماي قاپتۇ. بۆرىلەر ئۇنى كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچلا پارچە ـ پارچە قىلىپ تاشلاپتۇ. بالا قولىدىكى ئىتتىك ئورغىنى تاشلىماي جان ـ جەھلى بىلەن قېچىپ، قوتانغا كىرىپ يىقىلىپتۇ ۋە غەلىتە ئاۋازدا چىرقىراپ داتلاۋېرىپتۇ. ئادەملەر قورقۇدىن مىلتىقلىرىنى كۆتۈرۈپ چىقىپ، چاتقالغا بېرىپ قارىسا، بۆرىلەر ئالدىرىماستىن ئېدىرنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپ كېتىۋاتقۇدەك. ئۇلار ھەتتا ئوق ئاۋازلىرىنى ئاڭلاپ تۇرۇپمۇ قەدىمىنى تېزلەتمەپتۇ.

ئۇنىڭدىن سەل كېيىنرەك، بۆرىلەر قوتاندىن سەل نېرىغا ئوتلىتىش ئۈچۈن ئېلىپ چىقىلغان بوغاز ساغلىقلارغا ھۇجۇم قىلىپتۇ. نېمە بولغىنىنى ھېچكىم كۆرمەي قاپتۇ. تاسادىپىي ئامان قالغان ساغلىقلار پاتىراقلاپ قېچىپ كەلگەن چاغدىلا بولغان ئىشتىن ۋاقىپ بوپتۇ. ئوتلاقتا ئون بەشچە ساغلىق قانغا مىلىنىپ يېتىپتۇ. ھەممىسلا بىمەنىلىك بىلەن، ۋەھشىي لەرچە بىرخىلدا بوغۇزىدىن چىشلەپ ئۆلتۈرۈلۈپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، ئەكبەر ھاجىم تاشچاينار راسا قۇتردى، ئۇلار توغرۇلۇق بىر ـ بىرىدىن قورقۇنچلۇق گەپلەر تارقالدى. ئادەملەر قىياسەنلا پىكىر يۈرگۈزەتتى، بۇ ئۆچمەنلىكنىڭ ئەسلى سەۋەبىنى بىلمەيتتى، ئۇلار چىشى بۆرىنىڭ ئۆتۈسىدىن ئوغرىلاپ كېتىلگەن بالىلىرىنى سېغىنىپ، ئەلەم ئوتىدا ئۆرتىنىۋاتقانلىقىدىن خەۋەرسىز ئىدى.

بازارباي بولسا كەيپ ـ ساپا سۈرۈپ، ئاغزىغا كەلگىنىنى دەپ ماختىنىپ يۈرەتتى، ئۇ قولىغا پۇل كىرگەندىن كېيىن، ئىچكۈلۈككە دۇم چۈشكەنىدى، شۇ كۈنلەردە ھۆججەپ تۇرغان

ساھىل بويىدىكى رېستورانلاردا سوكۇلداپ يۈرەتتى، ھاراق ئۈنىكىغا بارغانلا يېرىدە تېپىلاتتى. بازارباي قۇلاق ـ بويۇنلىرى قىزىرىپ كەتكۈچە ئىچىپ، ئاندىن ئاغزىغا كەلگىنىنى دەپ بوستونلۇك غەيۇتىنى قىلاتتى: «بۇ يىلانلىك يېغىنى يالغان پىخسىقلىك بەكمۇ دىمىغى ئۇستۈن بولۇپ كېتىۋىدى، ماڭايمىكىن ـ ئۇچايمىكىن دەپ خۇددىنى بىلمەي قېلىۋىدى، تازا ئەدىبىنى بەردىم. بۇرۇنقى زامانلار بولىدىغان بولسا، ئۆزىگە سۇ يۇقتۇرمايدىغان بۇ باي دېھقانىنى ۋاي ـ دات دېيىشىگە قويماي، سوۋېت ھۆكۈمىتىنىڭ سىنىپىي دۈشمىنى سۈپىتىدە ئېتىپ تاشلىغان بولاتتى. ئەتتەك، ئۇ چاغلار ئۆتۈپ كەتتى ـ دە. بۇنداق سۆزۈن چىرايلارنى يوقاتساڭ، ساۋابلىق ئىش قىلغان بولسەن! راست ـ تە! يىگىرمىنچى ـ ئوتتۇزىنچى يىللاردا ھەرقانداق ساقچى باي دېھقانمۇ، بايمۇ، ئايرىپ ئولتۇرمايلا ھويلىسىنىڭ ئۆزىدىلا ئېتىپ تاشلاۋېرەتتى. ھە، بۇ گەپلەر كىتابلارغا يېزىلغان. تۇنۇگۈن رادىئودىن ئاڭلىدىم، بىر باي دېھقان بىر كەمبەغەل بىچارىنى ئېزىپ، ھەققىنى بەرمىگەنىكەن، ئىككىنچى كەمبەغەل بىچارىلەرنىڭ يۈرەك ـ باغرىنى ئەزمىسۇن دەپ كۈپكۈندۈزدە، ھەممىنىڭ كۆز ئالدىدا ئەدىبىنى بېرىپتۇ». بازارباي تەمەنگە كېلىپ قالغان بوستوننى ئىشىكىدىن قوغلىۋەتكەنلىكى، ئاتا ـ ئانىسىنى چالا قويماي سۆككەنلىكى، بوستوننىڭ بولسا غەلىتە قىلالمايدىغان قالغانلىقى ھەققىدە ئويدۇرۇپ ـ توقۇپ سۆزلەشنى ھەممىدىن بەك ياخشى كۆرەتتى، ئۆزىنىڭ سۆزىدىن ئۆزى ھۇزۇرلىنىپ كېتەتتى. بازارباينىڭ قىش كۈنلىرى بىكارچىلىقتىن باشقا ئىشى بولمىغان ۋاقىتلىق ئىش قىلىدىغان ئۇلپەتلىرى تاماكا ۋە ھاراقنىڭ سېسىق پۇرىقى بىلەن تولغان سوغۇق ئاشخانىلارنىڭ دېرىزىلىرىنى دىرىلدىتىپ قاقاقلىشىپ كۈلەتتى، بازارباينىڭ غىدىقىغا تېگىپ،

قولتۇقىغا سۇ پۈركۈيتتى، بۇنىڭ بىلەن بازاربايىنىڭ كەيپى تېخىمۇ كۆتۈرۈلەتتى. بۇ مەسخىرىلەر بوستونلىقلارنىڭ قۇلىقىغا يەتكەندى. مانا شۇنىڭ سەۋەبىدىن سوۋخوز دىرېكتورى چاقىرغان يىغىندا قاتتىق جاڭجال چىقتى.

بۇنىڭدىن سەل بۇرۇنراق بوستون كۆڭۈلسىز خىياللاردىن ئۈيقۇسى قېچىپ، تۈن بويى تولغىنىپ چىقتى. بۇنىڭ سەۋەبى شۇ ئىدىكى، قىشلاق ئەترايىدا بۆرىلەر يەنە ئايلىنىپ قېلىشتى، يۈرەكنى ئۆرتەپ تاشلايدىغان، ئادەمنىڭ ئەسەبلىرى بەرداشلىق بېرەلمەيدىغان ئاۋازلىرىنى يەنە باشلىۋېتىشتى، گۈلسىخان قورقىنىدىن غال ـ غال تىترەپ ئېرىنىڭ قوينىغا تىقىلدى، تاقەت قىلالماستىن ئۇخلاۋاتقان كەنجەشنى ئۆز ئورنىغا يۆتكەپ كەلدى، ئوغلىنىڭ جېنىغا بىر نەرسە خەۋپ سېلىۋاتقاندەك ئۇنى گەۋدىسى بىلەن توسۇپ، تىنماستىن سىلاپ ـ سىيپىلاپ ياتتى. بۆلارنى كۆرۈپ، بوستونىڭ يۈرىكى سىقىلاتتى، ئايال كىشى ئەمەسمۇ، قاراڭغۇدىن، تۈرلۈك ۋەھىمىلىك ئاۋازلاردىن قورقمىدۇ، دەپ ئۆزىگە ئۆزى تەسەللى بېرەتتى.

بوستون بىرنەچچە رەت ئورنىدىن تۇرۇپ سىلتىق ئاتماقچى بولدى، لېكىن خوتۇنى يېنىدىن ئايرىلىشقا يول قويمىدى، ئۇ شۇ تاپتا بىردەمۇ يالغۇز قېلىشنى خالىمايتتى. كېيىن ئۇ بەربىر دەككە ـ دۈككىدە ئۇيقۇغا كەتكەن بولسىمۇ، بوستون زادىلا كىرپىك قاقمىدى. مېڭىسىدە تۈرلۈك ـ تۈمەن خىياللار پەرۋاز قىلاتتى. دۇنيا ئاجايىپ بولىدىكەن، بۇ ئالەمدە قانچە ئۆزاق ياشىغانسېرى، ئۇنىڭغا ياشاشمۇ شۇنچە قىيىن ۋە مۇشكۈل بولۇۋاتاتتى. ياشاشنىڭ ئۆزىلا ئەمەس، ھاياتنىڭ ئەسلى مەنىسىنى چۈشىنىشمۇ تەسلىشىپ كېتىۋاتاتتى. ئىلگىرى خىيالىغا كەلمىگەن ياكى كەلگەن بولسىمۇ كۆڭلىنىڭ قاراڭغۇ تۈۋىدىكى خىرەلىشىپ كۆرۈنگەن نەرسىلەر ئۇنى ئەمدى جىددىي

تەشۋىشكە سالماقتا ئىدى، ئۇنىڭدىن جاۋاب كۈتەتتى.

بوستونلۇق سۈڭگىكى كىچىكىدىنلا ئەمگەكتە قاتتىق. نۇرغۇن جاپا ـ مۇشەققەتلەرنى تارتتى: ئىككىنچى سىنىپتا ئوقۇۋاتقان چاغلىرىدا ئاتىسى جەڭدە ۋاپات بولدى، ئاندىن ئانىسى ئۆلدى. چوڭ ئاكىلىرى بىلەن ھەدىلىرى ئۆز جانلىرىنى ئۆزلىرى بېقىشتى، بەزىلىرى ئالەم بىلەن بالدۇرلا خوشلاشتى. بوستونلۇق ئۆزىدىن باشقا تايانچى، ئىشەنگەن تېغى قالمىغانىدى. ئۇ بىر نەرسىگە قاتتىق ئەھدە قىلدى، كېيىن بۇ ئەھدىدىن ھېچقاچان، ھەتتا بىردەمۇ چەتكە چىقمىدى، قولى ئىشتىن بوشىمىدى، ئەمگەكتىن زادى قاچمىدى، ھاياتلىق مەنىسىنى، قىزىقىنى پەقەت شۇنىڭدىلا دەپ بىلىدى. ئۇ قول ئاستىدا ئىشلەيدىغانلارنىمۇ قارا تەرگە چۆمۈپ ئەمگەك قىلىشقا ئۆگەتتى. ئۇ نۇرغۇنلىرىنى ئادەم قىلدى، ئۇلارغا يول كۆرسەتتى، ھاياتلىق ئەمگەك بىلەن قەدىرلىك ئىكەنلىكىنى ئۇقتۇردى. بوستون ئۆز ئالدىغا ئاشۇنداق مەقسەتنى قويمىغان ئادەملەرنى ياقتۇرمايتتى، بۇنداق ئادەملەرنى كارغا كەلمەس دەپ ھېسابلايتتى، ئۇلارغا سوغۇق مۇئامىلە قىلاتتى. كۆپ ئادەملەرنىڭ دىل شۇ سەۋەبلىك ئۆزىگە كەينىدىن يامانلاپ پىخسىق، باي دېھقان دەپ لەقەم قويۇپ يۈرۈشكىنىنمۇ بىلەتتى. ئۇلار نادامەت چېكىپ، ئىسىت، دۇنياغا سەل كېچىكىپرەك كېلىپ قالدىدە، بولمايدىغان بولسا سۈڭگى ئاللىقاچان سىبىر تەرەپلەردە چىرىپ ياتقان بولاتتى، دېيىشەتتى. بوستون ئادىتى بويىچە بۇنداق غەيرىتلەرگە جاۋاب بېرىپ يۈرمەيتتى. ئەزەلدىنلا ھەققەتتىك ئۆزى تەرەپتە ئىكەنلىكىدىن قىلچە گۇمان قىلمايتتى، باشقىچە بولۇشىمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى، باشقىچە بولۇشى دۇنيانىڭ ئاستىن ـ ئۈستۈن بولۇشى بىلەن باراۋەر ئىدى. ئۇ قۇياشنىڭ قايىقتىن چىقىشىغا قانداق ئىشەنسە، بۇنىڭغىمۇ

شۇنداق ئىشىنەتتى. قارىغۇ قىسمەت ئۇنى پەقەت بىر قېتىملا تىز پۈكۈشكە مەجبۇر قىلدى، پۇشايمانلىق ئوتىدا پۈچۈلىدى، شۇنىڭدىن باشلاپ، ئۇ شۇبھىلەرنىڭ زىل ۋە ئەلەملىك يۈكى نېمە ئىكەنلىكىنى بىلدى...

V

بوستون گۈلمىخانىنىڭ بالدۇرقى ئېرى مەرھۇم ئېرنەزەر بىلەن تاكى ئۇ ۋاپات بولغانغا قەدەر ئۇچ يىل بىللە ئىشلىگەندى. ئۇ ناھايىتى ئىشچان يىگىت بولۇپ، ئۆزىگە پۇختا ئىدى. بوستوننىڭ ئەتىرىتىگە دەل مانا شۇنداق ئادەملەر لازىم ئىدى. ئۇنىڭ ئالدىغا ئېرنەزەرنىڭ ئۆزى ئىش سوراپ كەلگەنىدى، ئۇلار شۇنىڭدىن تارتىپ بىللە دەرقەمتە ئىشلەپ كەلدى. كۈز پەيتلىرى ئىدى، بىر كۈنى ئۇ بوستونىنى يوقلاپ كەلدى. ئۇ چاغدا بوستوننىڭ قوشى قىش چۈشكۈچە بېشكۈنگەيدە تۇرغانىدى. مەسلىھەتكە كېلىشۈندىم، دېدى ئۇ. ئۇلار چاي ئىچىپ ئولتۇرۇپ پاراڭغا چۈشتى. ئۇدۇللا كەلگەن ئادەم بىلەن ئىشلەش جېنىمغا تېگىپ كەتتى، دەپ شىكايەت قىلدى ئېرنەزەر. «ھەرقانچە ھەرىكەت قىلغىنىڭ بىلەن، چوڭ مالچىنىڭ ئىخ تىيارى ئۆزىدە بولمايدىغان بولسا، پايدىسى يوق،— دېدى ئۇ،— ئۆمۈر ئۆتۈپ كېتىۋاتىدۇ، ئىككى قىزىم بويىغا يېتىپ قالدى، ئەتە - ئۆگۈن ياتلىق قىلمىسام بولمايدۇ. ۋاقىتنىڭ ئېقىن سۈدەك ئۆتۈۋاتقىنىنى قارا، جېنىمنى تىكىپ قويۇپ ئىشلەۋاتىمەن، لېكىن بېشىم قەرزدىن نېرى بولمايدۇ، ئۆيۈم سالدىم، ئۆيىنى سېلىپ قويغان بىلەنلا بولامدۇ، سېنىڭ قول ئاستىدا ئىشلىسەم، بوستون ئاكا. يوشۇرۇپ نېمە قىلاي. سېنىڭ يېنىڭدا ئىشلىگىلىمۇ بولىدۇ، چىشلىگىلىمۇ بولىدۇ. يۈك تاپشۇرسام، گۆش

تاپشۇرسام، تۆلىنى كۆپرەك ئالسام، ھەممىسگە مۇكاپات بېرىسەن، قولۇممۇ پۇل كۆرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئالدىڭغا ئۆتۈنۈش بىلەن كەلدىم، رازى بولساڭ، دىرېكتور بىلەن پاراڭلىشىپ باققىن، مېنى ساڭا ئوڭ قول، بىرىنچى مالچى قىلىپ بەرسۇن. يەرگە قارىتىپ قويمايدىغانلىقىمنى ئۆزۈڭمۇ بىلىسەن، بولمىسا، بۇنى سۆزلەپ ئولتۇرمىغان بولاتتىم...»

بوستون ئېرنەزەرنى بۇرۇندىنلا بىلەتتى. قانداقلا بولمىسۇن، ئۇلار بىر سۆڭىزنىڭ ئادىمى. ئۇنىڭ ئۈستىگە گۈلىخان خوتۇنى ئارزىگۈلنىڭ شىرەم تۇغقانلىرىدىن ئىدى. دېمەك، ئۆز ئادىمى. بوستون ئېرنەزەرگە دەرھال ئىشەنىدى ۋە كېيىن بۇنىڭدىن زادىلا ئەپسۇسلانمىدى.

ھەممىسى مانا شۇنىڭدىن، ئاشۇ كىچىكىنە تۇرمۇش ۋەقەسىدىن باشلانىدى. ئۇلار تېزلا بىر - بىرىنىڭ زۇۋانىنى ئۇققۇپ، چىقىشىپ ئىشلەپ كەتتى. چۈنكى ئېرنەزەرمۇ بوستونغا ئوخشاش ئۆز ئىشىغا پۇختا بولۇپ، دەل شۇ ئىش ئۈچۈن تۇغۇلغاندەكلا ئىدى. لېكىن، شۇنىڭ بىلەن بىللە بەزىلەر ئۇنى كەم تېپىلدىغان تەنتەكنىڭ نەق ئۆزى، سۆڭىزغا قاراشلىق مال - پالنى خۇددى ئۆزىنىڭ شەخسىي مېلىدەك كۆرىدۇ، كاللىسىدا زاغۇنى بارمۇ - نېمە؟ دەيتتى. ئۇ ئەمگەكنى خۇددى ئۆز ئىشىنى قىلىۋاتقاندەك ئۆلۈپ - تىرىلىپ قىلاتتى، سۆڭىزنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن كۆيۈپ - پىشاتتى. ئەمگەكنى قەزغەن سۆيۈش ئېرنەزەرنىڭ قان - قېنىغا سىڭىپ كەتكەنىدى. ئۇ تۇغۇلۇشىدىنلا شۇنداق ئىدى، تۇرمۇش ئۇرۇنۇشلىرى داۋامىدا بۇ خىسلەتنى تېخىمۇ پىتىلدۇرگەنىدى. بۇ پەزىلەت ھەممە ئادەمگە خاس پەزىلەت، ئۇ ھەممە ئادەملەردە تەبىئىي بولۇشى كېرەك، پەقەت بەزىلەر بۇ پەزىلەتنى ئۆزىدە ئۆستۈرۈپ، كۈچەيتىپ باردۇ، بەزىلەر بولسا بۇنىڭغا ھەرىكەت قىلمايدۇ.

ئويلاپ قارايدىغان بولساك، هورۇن. ئىش ياقماسلار چوڭلار بىلەن ياشلار ئارىسىدىنمۇ، ئەرلەر بىلەن خوتۇن - قىزلار ئارىسىدىنمۇ چىقىدۇ. قانچىلىغان بەختسىزلىكلەر ۋە بېچارە چىلىكلەرنىڭ هەممىلا زامانىدا پەقەت هۆرۈنلۈقتىن چىققانلىقىنى ئادەملەر چۈشەنمىسە كېرەك. بوستون بىلەن ئېرنەزەر ئەمگەك دېسە ئۆزىنى تاماددىن ئاتمىدىغان، بىر - بىرىگە تولىمۇ يېقىن ئادەملەر ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇلار جانغا جانىنى قوشۇپ يەكدىللىك بىلەن ئىشلەيتتى، بىر - بىرىنى سۆزسىز چۈشىنەتتى، كۆڭۈللىرىددىكىنى بىلىشەتتى. مانا شۇنىڭ ئۈچۈن بولسا كېرەك، بۇنداق پەزىلەت ئۇلارنىڭ هاياتىدا ئاجايىپ بىر ئەهۋالىنى كەلتۈرۈپ چىقاردى...

دەرۋەقە، بۇ ئەهۋالنى شۇنداق دېگىلى بولامدۇ - بولمامدۇ، بۇ هەقتە ئېغىز ئاچماق تەس... مەسىلە شۇنىڭدىكى، چارۋىلارنى هۆددىگە ئېلىش گۇرۇپپىلىرى ۋە ئائىلىۋى هۆددىگە ئېلىش گۇرۇپپىلىرى مەيدانغا كېلىشتىن خېلى بۇرۇنلا بوستون ئورکۇنچىيىۋ، گويا ئالدىن بىر نېمىنى سەزگەندەك، مۇۋاپىق پۇرسەت بولسىلا، ئۆزىگە، ئېنىقراق قىلىپ ئېيتقاندا، ئۆز ئەتىتىگە مۇقىم يەرلەردىن پايدىلىنىش هوقۇقى بېرىش تەشەببۇسىدا ئىزچىل چىڭ تۇرۇپ كەلگەنىدى. بۇنداق قىلىشتىن مەقسەت ناهايىتى ئاددىي ئىدى، راستىنى ئېيتقاندا، بۇ تەشەببۇسنىڭ ئىپادىلىنىشىمۇ ناهايىتى ئاددىي ئىدى، ئەمما بەزى قاتمال رەسمىيەتچىلەرنىڭ قارىشىچە، ئىغۋاگەرچىلىك تۇسىنى ئالغانىدى، ئۇلارنىڭ نەزەردە بۇ، مېنىڭ ئۆز يايلاقلىرىم، يەنى ئۆز يەرلىرىم بولۇشى، ئۆز قوشلىرىم بولۇشى كېرەك، بۇلارغا ئۆزۈم جاۋابكار بولسام، مەلۇم خوجۇلۇق مۇددىرى ياكى باشقۇرغۇچى كېلىپ باشقۇرمىسىمۇ بولىدۇ (بۇنداق ئادەملەر باشقىلارنىڭ ئۆيىدىن تامچە ئۆتۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ

تۇرسمۇ، كارى بولمايدۇ)، تاغلاردا ئۆز يايلاقلىرىم بولۇشى كېرەك، مېنى ۋە قويلىرىمنى نەگە ھەيدىگۈسى كەلسە، شۇ يەرگە ھەيدىسە بولمايدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ يايلاقلارنىڭ بوستونلىرىنى ئىشلىتىشىگە مۇقىم بېرىلگەنلىكىنى كۆپچىلىككە بىلدۈرۈپ قويۇشى كېرەك، بۇنىڭغا باشقىلار ئارىلاشسا بولمايدۇ، مەن خوجايىن ئىكەنمەن، ھەممىنى باشقۇرۇشقا ھوقۇقلۇق بولۇشۇم كېرەك، شۇنداق بولمىغان بولسا، مەھسۇلاتىمنى يۇز ھەسسە ئاشۇرۇپ، پىلانىنى ئاشۇرۇپ ئورۇندىيالايمەن، يۇقىرىغا تېخىمۇ كۆپ تاۋار تاپشۇرالايمەن. لېكىن، ئەگەردە مەخسۇس ئادەم مەسئۇل بولمىغان يەردە ئىشلىسەم، قانداقلا بولمىسۇن يالالانما چارۋىچىغا ئوخشاپ قالىمەن، چۈنكى كېلەر يىلى كۆزدە نەلەرگە ھەيدىلىشىمنى بىلمەي قالىمەن، دېگەنلىك ئىدى.

ئەمما، بوستون بۇ پىكرىنى ھېچكىمگىمۇ تەستىقلىتالمىدى. ئەلۋەتتە، دەسلەپتە، ھەممەيلەن بۇنى راست، يەرلەرنى كۆپ چىلىككە بۆلۈپ بېرىش كېرەك، شۇنداقتا مۇڭاپىق ئىش بولىدۇ، ئادەملەر ئۆزلىرىنى يەرنىڭ ئىگىسىدەك ھېس قىلىدۇ، ئائىلە، بالا ـ چاقىلارمۇ بۇنىڭدىن بەھرىمەن بولىدۇ، ئىشقا تەڭ جان كۆيدۈرىدۇ، دەپ رازى بولغانىدى، يەرلىك ھوشيار سىياسىي ـ ئىقتىسادچىلاردىن بىرەرى چىقىپ، بۇ سوتسىيالىزمنىڭ مۇقەددەس قانۇن ـ قائىدىلىرىنى بۇزغانلىق بولارمىكىن، دەپ شۇبھىسىنى ئېيتقان ھامانلا ھەممەيلەن دەرھال گېپىدىن يېنىۋلىپ، بۇنىڭغا تامامەن ئەكسىچە بولغان گەپلەرنى دېگىلى تۇردى، سېپاتلاشقا ئەرزىمەيدىغان نەرسىلەرنى ئىسپاتلاشقا چۈشتى. خاتالىق سەۋەبىدىن ئەيىبلىنىشنى ھېچكىمگە خالىمايتتى. پەقەت ساۋاتسىز مالچى بوستون ئورکۇنچىيۇلا ھەربىر رايون ياكى سوۋخوز يىغىندا ئۆز گېپىنى يوشۇرماي قىلاتتى. يىغىن قاتناشچىلىرى ئۇنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ قايىل بولاتتى ۋە

مىيقلىرىدا كۆلۈپ قويماتتى: بوستونغا نېمىدى، ئاغزىغا كەل گىنىنى قالدۇرماي سۆزلەۋېرىدۇ، يوقتىدىغان نەرسىسى يوق، خىزمەتتىدىن ئېلىپ تاشلىمايدۇ، مۇڭگۈزىنى سۇندۇرمايدۇ. ئەزىمەت يىگىت ـ تە! لېكىن ھەر قېتىم بوستونغا نەزەرسىزى نۇقتىنىنەزەردىن زەربە بېرىدىغانلارمۇ چىقىپ تۇراتتى، بولۇپمۇ سوۋخوز پارتىيە گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى، ئوبلاست پارتىيە مەكتىپىنى تاماملاپ دىپلوم ئالغان ساۋاتلىق كىشى قوچقار-بايېۋ ئۇنى بوش قويمايتتى. بوستونىنىڭ ئەنە شۇ قوچقاربايېۋ بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىگە ئادەمنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى. قوچقاربايېۋ نەچچە يىلدىن بېرى سوۋخوز پارتىيە تەشكىلاتىنىڭ شۇجىسى ئىدى، بوستون ئۇنى ھازىرغا قەدەر ياخشى چۈشىنىپ كېتەلمىگەنىدى ــ قوچقاربايېۋ ئۆزىنى قويىنىڭ ئاغزىدىن چۆپ ئالمىغان ساددىغىنا قىرائەتخان قىلىپ كۆرسىتەمدۇ (بۇمۇ ئۇنىڭ بەزىبىر ئۈستۈنلۈكلەرگە ئىگە بولغانلىقىدىن بولسا كېرەك) ياكى ئۆزى ھەقىقەتەن شۇنداقمۇ، بىلگىلى بولمايتتى. بۇ ئادەم سىرتقى كۆرۈنۈشىدىن ئىككى يۈزى قىپقىزىل ئاختىلارغا ئوخشاپ كېتىدۇ. دائىم گالستۇك تاقاپ يۈرىدۇ، قولىدا دائىم پوپكا، ئىشى دائىملا ئېشىپ ـ تېشىپ تۇرغاندەك «ئىشىم كۆپ، كۆپ» دېگىنى دېگەن، چىرايى تەشۋىشلىك، خۇددى ئادەملەرگە گېزىت ئوقۇپ بېرىۋاتقاندەك لېۋى لېۋىگە تەگمەي گەپ قىلىدۇ، بىر نېمىنى قوغلاپ كېتىۋاتقاندەك پۈتى يەرگە تەگمەي يۈگۈرىدۇ. بوستون بەزى چاغلاردا: ئېھتىمال، قوچقاربايېۋ چۈشىدىمۇ قەغەزگە قاراپ گەپ قىلسا كېرەك، دەپ ئويلاپمۇ قالىدۇ.

ــ يولداش ئورکۇنچىيېۋ، ــ دەپ مۇنبەردە تۇرۇپلا تەنە قىلاتتى پارتىيە گۇرۇپپا باشلىقى قوچقاربايېۋ، ــ سىز چۈشىنىشىڭىز كېرەككى، يەر بىزدە ئومۇمىي خەلق مۈلكى

هېسابلىنىدۇ. ئاساسىي قانۇنىمىزدا شۇنداق دەپ يېزىلغان. يەر بىزنىڭ مەملىكىتىمىزدە پەقەت خەلقنىڭ ئۆزىگىلا تېگىشلىك، باشقا ھېچكىمگە تەئەللۇق ئەمەس. سىز بولسىڭىز ئۆزىڭىزگە قىشلىق ۋە يازلىق ياياق، قورۇ، قوتان، يەم ـ خەشەك تەلەپ قىلمۇاتىسىز، بىز سىزگە بۇلارنى خۇسۇسىي مۇلۈك قىلىپ بېرەلمەيمىز، بۇنىڭغا يول قويمايمىز، سوتسىيالىزىم پرىنسىپلىرىنى بۇزۇشقا بىزنىڭ ھەققىمىز يوق. سىز بىزنى قايىلىقا باشلىماقچى بولۇۋاتقانلىقىڭىزنى چۈشەندىڭىزمۇ؟

ـــ ھېچكىمنى ھېچيانقا باشلىماقچى ئەمەسمەن، ـــ دەپ تەسلىم بولمايتتى بوستون، ـــ ئەگەر ھەممە نەرسىنىڭ ئېگىسى مەن ئەمەس، خەلق بولىدىغان بولسا ئۇنداقتا مەيلى، مېنىڭ قورۇيۇمغا خەلق بېرىپ ئىشلىسۇن، بۇنىڭدىن نېمە چىقىدىغانلىقىنى مەن بىر كۆرەي. ھامانەم، ئۆز ئىشىمغا ئۆزۈم خوجايىن بولمىغان تەقدىردىمۇ، كىم بولسىمۇ، بەرىبىر خوجايىنلىق قىلىشى كېرەكقۇ؟

ـــ سوۋېت خەلقى خوجايىنلىق قىلىدۇ، يولداش ئورکۇنچېيېۋ، يەنە تەكرارلاپ قويايكى، سوۋېت خەلقى ۋە دۆلىتى. ھەممە نەرسىنىڭ ئېگىسى شۇلار.

ـــ خەلق دەمسىز؟ ئۇنداقتا مەن كىم؟ ھېچ ئەقلىم يەتمەيۋاتىدۇ، نېمىشقا دۆلەتتە مېنىڭ ھەسسەم بولمايدىكەن؟ سىز، پارتىيە گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى، ئۆزىڭىز ئېلىمىي يىگىتتەك قىلىسىز، لېكىن سىلەرنى ئۇ يەردە نېمىشقا ئوقۇتقان؟ ھەيرانمەن، دېگەن گەپ ـ سۆزلىرىڭىزگە ھېچ چۈشەنمەيمەنغۇ، تاغا؟

ـــ مەن، يولداش ئورکۇنچېيېۋ، سىز كۆرسەتكەن سىزىقتا ماڭالمايمەن، بۇرنىدىن چۈلۈك ئۆتكۈزمەن دەپ ئويلىماڭ. گەپ ـ سۆزلىرىڭىزدىن كۇلاك سەپسەتىلىرىنىڭ پۇرىقى كېلىپ تۇرىدۇ. يادىڭىزدا تۇتۇڭكى، سىزنىڭ زامانىڭىز

ئۆتۈپ كەتكەن، بىز ھېچكىمنىڭ سوتسىيالىزم ئاساسلىرىنى بەربات قىلىشىغا يول قويمايمىز.

— مەيلى، ئۆزىڭىز بىلىسىز، ھەر نېمە دېگەن بىلەن سىز باشلىق،— تەپ تارتمايتتى بوستون،— مەن ئۆز پىكرىمدە قالىمەن. ئىشلەپچىقىرىش ئادەم باشقا بىر كىم ئەمەس، ئۆزۈم. ئازراقلا گەپ قىلسام ئاغزىمنى تۇتۇاقلايسىز، خەلق خوجايىن دەيسىز. بوپتۇ، خەلق ئۆزى ئويلاپ ھەل قىلسۇن، مال يىلدىن يىلغا كۆپىيىپ كېتىۋاتىدۇ، ئۇششاق چارۋىنىڭ ئۆزىدىنلا سوۋخوزىمىزدا 40 مىڭ قوي ـ ئۆچكە بار. ئىلگىرى بۇنداق بولىدىغانلىقى ھېچكىمنىڭ خىيالىغا كىرمەپ باقمىغان. ھالبۇكى، بوش يەرلەر بەكمۇ ئازىيىپ كېتىۋاتىدۇ، پىلان كۆرسەتكۈچلىرى بولسا ئۆسۈۋاتىدۇ. مانا، ئۆزىڭىز ئويلاپ بېقىڭ، ئىلگىرى مەن بىر قويدىن ئۈچ كىلو 700 گرام يۇڭ قىرقىۋالاتتىم. يىگىرمە يىل بۇرۇن بولسا، بۇنى ھەممەيلەن بىلىدۇ، ئىككى كىلوگرامدىن يۇڭ ئېلىناتتى. يەنى يىگىرمە يىلدىن كۆپرەك ۋاقىت ئىچىدە بىر كىلو 700 گرام ئاشۇرۇپتىمەن. ئەمدى بولسا بىر يىلنىڭ ئىچىدە بىر قويدىن يېرىم كىلو يۇڭ ئارتۇق ئېلىشنى تەلەپ قىلىۋاتىدۇ. قەيەردىن ئالىمەن بۇنى؟ پال ئېچىپ، ئەپسۇن ئوقۇپ ئېلىشىم كېرەكمۇ؟ پىلاننى ئورۇندىمىسام، ئەتىرىتىمدىكىلەر ئىككى قولىنى بۇرنىغا تىقىپ قالىدۇ، ھەممىسىنىڭ ئائىلىسى بالا ـ چاقىسى بار. ئۇنداقتا ئادەملەرگە ئىشلەشنىڭ، يىلبويى تىنىم تاپماي قويلارنىڭ كەينىدىن قاتراپ يۈرۈشنىڭ نېمە ھاجىتى بار؟ ھەربىر مالچى باشقا مالچىنىڭ ياخشىراق ئوتلىقىنى تارتىۋېلىش ئۈچۈن ئۇنىڭ بېشى ئۈستىدە تاپىتەك ئايلىنىپ يۈرسە، پىلاننى ئورۇندىغىلى بولامدۇ؟ چۈنكى يەرگە ھەممەيلەن خوجايىن، ھېچكىم ھېچ نەرسىگە جاۋابكار ئەمەس. ئوتلاقلارنى دەپ نى ـ نى جاڭجال ـ توپىلاڭلار چىقىۋاتىدۇ،

سىز يولسىڭىز، پارتىيە گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى، ئۆزىڭىزمۇ ھېچ ۋەقەنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمىدىڭىز، دېرىكتورنىڭمۇ پۈت ـ قولىنى چىرماپ قويۇۋاتىسىز! بىز قارىغۇ ئەمەس، ھەممىنى كۆرۈپ تۇرۇۋاتىمىز!

ـــ مېنىڭ نېمە قىلغان ـ قىلمىغانلىقىمغا رايىكوم باھا بېرىدۇ. رايكومىمۇ سىزنىڭ بۇ خەتەرلىك تۆز بېشىمچىلىقىڭىزغا يول قويمايدۇ، يولداش ئورکۇنچىيۇ!

ھەر قېتىمدىلا شۇنداق بولۇپ، ھەممە گەپ قۇمغا سىڭىپ كېتىدۇ... مانا شۇ پەيتلەردە ئۇنىڭ قوشنىغا ئېرىنەزەر كېلىپ قوشۇلدى. ئۇ بوستونغا تولداش ۋە مەسلەكداش بولدى. ئۇلارنىڭ ئايالىلىرى ـــ ئارزىگۈل بىلەن گۈلسىخان بەزى چاغلاردا، بۇلار يا يېتىپ ـ قوپۇشتا، يا يەپ ـ ئىچىشتە ھالاۋەت كۆرمەيدۇ، ئىشتىن باشقا نەرسىنى بىلمەيدۇ، دەپ ئۇلارنى زاكىلىق قىلىپ كۈلۈپ قويياتتى. شۇ چاغدا ئىككىسى مالىلارنى يازدا ئالامونگۇ داۋىسىدىن نېرىغا ھەيدىسەكمىكىن، دەپ يۈردى. بۇ گەپ ئېرىنەزەرنىڭ ئاغزىدىن چىقتى. ياز بويى تاغ باغىرىلىرىدا تېنەپ ـ تەمتىرەپ، ئازراقلا ئوت ـ چۆپ ئۈچۈن قولۇم ـ قوشنىلىرىمىز بىلەن ياقا سىقىشىپ يۈرىمىزمۇ، ئۇنىڭدىن كۆرە يازدا داۋانىڭ نېرى يېقىغا، كېچىبىل يايلىقىغا چىقىپ كەتسەك ياخشى ئەمەسمۇ؟ قېرى ـ چۈرىلەرنىڭ گەپلىرىدىن قارىغاندا، بۇرۇنقى چاغلاردا باي، دۆلەتمەن چارۋىدارلار مالىلىرىنى شۇ ياقلارغا ھەيدەپ بېرىپ باقىدىكەن. «كېچىبىل» دېگەن قوشاق شۇ زامانلاردا توقۇلغانىكەن. ئۇلار كېچىبىل يايلىقى ئانچە كەڭ بولمىسىمۇ، ئوت ـ چۆپلىرى بەلدىن ئېشىپ تۇرىدىغانلىقىنى بىلىدىكەن. مال دېگىنىڭ بەش كۈن ئىچىدىلا يەم بېرىپ باققانەك مەمرىپ كېتىدىكەن.

بوستون بۇ توغرۇلۇق بۇرۇنمۇ ئويلانغان، لېكىن كېچە

يېلىنىڭ ئېتىق بولمىغان جايلىرى كۆپ ئىدى. كولخوز چارۋىچىلىرى ئورۇشتىن بۇرۇنقى يازلاردا كىچىبىلگە بىر دىنبىر يول بولغان ئالامونگۇ مۇز داۋىنىدىن ئۆتۈپ بارغان. ئورۇش ۋاقتىدا ئاۋۇللاردا بوۋايلار بىلەن بالىلار قالغاچقا كىچىبىلگە بىرىشقا ھېچكىم جۈرئەت قىلالمىغان. كېيىنچە ماغدۇرىدىن كەتكەن ئۇششاق كولخوزلارنىڭ ھەممىسى ئالتە سۆز بىرىكمە سىدىن قۇرۇلغان قانداقتۇر بىمەنە نامى بولغان چوڭ سوۋخوز بولۇپ بىرلەشكەندىن كېيىن، ئەنە شۇ ئالتوپىلاڭ ۋە غوۋغالار ئىچىدە ئۇلۇغ ئالامونگۇ داۋىنىدىن ئۆتۈپ بارغىلى بولىدىغان، يۇز كۈنلىرى چارۋىلارنى ئىككى ئاي، ھەتتا ئۇنىڭدىنمۇ كۆپرەك ۋاقىت ئاپىرىپ سەمرىتكىلى بولىدىغان يايلاقنىڭ بارلىقى كۆپچىلىكنىڭ يادىدىن ئاستا ـ ئاستا چىقىپ كەتتى، سوۋخوزنىمۇ شۇ يەرلىك ئادەملەر بىرىكسۇ جىلغىسىنىڭ نامى بىلەن «بىرىك» دەپ ئاتاشقا ئادەتلىنىپ قالدى. ئوچۇقنى ئېيتقاندا، بۇنداق ئېگىز، خەتەرلىك تاغقا چىقىشنى خالايدىغانلار تېپىلمايتتى. چارۋىلارنى بۇنداق قىيىن تاغ يولى بىلەن ھەيدەپ بېرىش ئۇچۇن، مېلىمنى قانداقلا قىلىپ بولمىسۇن سەمرىتىمەن، دەيدىغان ئۆكتەم، جېنىغا ئىچى ئاغرىمايدىغان ئادەم بولۇشى كېرەك. كونا زامانلاردا قىرغىزلارنىڭ بىر ـ بىرى بىلەن ئۇچراشقاندا: «مال ـ جېنىڭ ئامانمۇ؟» دەپ ئەھۋال سورايدىغانلىقى بىكار ئەمەس. شۇنداق، ئۇلار ئالدى بىلەن چارۋىنىڭ ھالىنى سوراشقان. بۇنىڭغا نېمىمۇ دېگۈلۈك، تۇرمۇش ئۆز ئىسمى بىلەن تۇرمۇش ـ تە...

شۇ پىكىر ئۇستىدە يۈرەكلىرىگە ئوت تۇتاشقان بوستون بىلەن ئېرنەزەر قوللىرىغا قەغەز ـ قەلەم ئېلىپ، كىچىبىلدىن كېلىدىغان پايدا ـ زىيانىنى ھېسابلاپ چىقتى: چارۋىلارنىڭ داۋاندىن ئۆتكەن چاغدا يولدا قانچىلىك ئورۇقلايدىغانلىقىنى

قوشۇپ هېسابلىغاندىمۇ، بۇ ئىشقا بەل باغلىسا ئەرزيىتتى. چوڭ پايدا ئالالايدىغانلىقى ئۈنىڭ ئىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئەمگەك ھەققى ۋە تۇزغا كېتىدىغان خىراجەتتىن باشقا چىقىمۇ يوق ئىدى. لېكىن، بۇلار تېخى قەغەزدىكى خامچوت.

بوستون ئالدى بىلەن بۆلۈم باشلىقىغا، ئاندىن سوۋۇخوز دىرېكتورىغا مۇراجىئەت قىلىش قارارىغا كەلدى. پارتىيە گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقىغا نىيەتنى ئوللۇرمىدى. ئۇنىڭ پارتىيە گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى بىلەن ئانچە خۇشى يوق ئىدى. ئۇنى نەچچە قېتىملاپ كۆزىتىپ باقتى، گەپكە كەلگەندە ئاغزى تىنمايدۇ، ئۇنى قىلىشقا بولمايدۇ، بۇنى قىلىشقا بولمايدۇ، دەپ ئادەمنىڭ جان - پېنىنى چىقىرىۋېتىدۇ. يىغىنلاردا نۇتۇق سۆزلەيدىغىنى شۇ، گېزىتتە يېزىلغان سۆزلەرنى سۆزلەپ بېرىدىغىنى شۇ، گالىستۇك باغلاپ سۆلەتۇازلىق قىلىدىغىنىمۇ شۇ. بوستون سوۋۇخوز باشلىقىغا، دىرېكتورىغا كۆڭلىگە پۈككەنلىرىنى ئېيتتى: گەپ مۇنداق، ئىبراھىم چوتبايېۋىچ، ئىشنىڭ پايدىسىنى كۆزلەپ، ئېرنەزەر ئىككىمىز ئالامونگۇنىڭ كەينىدىكى كونا يايلاقلارنى ئاچماقچى بولۇۋاتىمىز. ئالدى بىلەن ئىككىمىز بېرىپ، نېمە بار، نېمە يوق، بىلىپ كېلىمىز. كېچىپىلگە قاندىق ئۆتۈشنىڭ ئېپى - جېپىنى تاپىمىز، ئاندىن قايتىپ كېلىپ، يۈك - تاقنى ئارتىپ كۆچىمىز، يازىچە كېچىپىلده بولىمىز. ھەممىسى كۆڭۈلدىكىدەك چىقىپ قالسا، ئاشۇ كېچىپىل يايلىقىنى بىزنىڭ بىرىگادىمىزغا بېكىتىپ بەرسەكلار. مۇبادا، باشقا مالچىلارمۇ كېچىپىلگە بارىمەن دەيدىغان بولسا، مەرھەمەت، قارشىلىق قىلمايمىز، ھەممەيلەنگە يېتىدۇ، لېكىن، ئەڭ مۇھىمى، بىزگە ئاجرىتىپ بېرىلىدىغان ئوتلاقلارنى مەن ئېنىق بىلىشىم ۋە پەسىللەر ئارىسىدا ئاۋارە بولۇپ قالماسلىقىم كېرەك. سىزگە مانا شۇنى ئېيتىپ، مەسلىھەتلەشكىلى كەلدىم. ئىككى كۈندىن

كېيىن ئېرنەزەر ئىككىسىز ئالامونگۇغا ئۆتىمىز. ئىشلارنى ھەل-زدرچە ئاياللار ۋە يارەمچىلىرىمىز ماڭدۇرۇپ تۇرىدۇ.

— بوستون، بۇ ئىشىڭىزغا ئۆيىدىكى ئاياللار نېمە دەيدۇ؟— دەپ قىزىقتى دىرېكتور،— بۇ چاقچاق قىلىدىغان ئىش ئەمەسقۇ.

— ھازىرچە غىدىڭ - پىدىڭ قىلىشقىنى يوق. خۇدانىڭ قەھرى تۇتىمىسۇن، خوتۇنۇم ئارزىگۈلنىڭ ئەقلى - ھوشى جايىدا. ئېرنەزەرنىڭ ئايالى گۈلسەخان ياشراق بولسىمۇ، ئەقلى ئۆزىدىكە يېتەرلىك. بىر - بىرى بىلەن تولىمۇ يېقىن، چىقىشىپ كەتكەندەك قىلىدۇ. ئەنە شۇنىڭغا خۇشال بولىمەن. خوتۇنلار چىقىشالمىسا، ئۇنىڭدىن يامىنى يوق. ئۆي دېگەن جەھەننەمگىلا ئايلىنىپ كېتىدۇ. بۇنداق گەپلەر بۇرۇن بولغان...

ئۇ دىرېكتور بىلەن باشقا بەزى گەپلەرنىمۇ سۆزلىشىۋالدى. كۈزدە موسكۋاغا، ئىسمى تولىمۇ تەس بولغان ھېلىقى سوۋېت ئىتتىپاقى خەلق ئىگىلىكى مۇۋەپپەقىيەتلىرى كۆرگەزمىسىگە رايوندىكى ئىلغار شەخسلەردىن ئەۋەتىش مولجاللانغانلىكەن، بوستون تىزىملىكتە بىرىنچىلەر قاتارىدا كۆرسىتىلىپتۇ.

— مەن خوتۇنۇم بىلەن بارسام بولارمىكىن، ئىبراھىم چوتبايېۋىچ؟ ئارزىگۈلۇم ئۇزۇندىن بېرى موسكۋاغا قاچان ئاپىرىسىز، دەپ غودۇكشىپ يۈرىدۇ،— راست گېپىنى قىلدى بوستون.

— سېنى چۈشىنىمەن، بوستون،— كۈلدى دىرېكتور،— مەيلى، بىر گەپ بولار. بارسا نېمە بوپتۇ؟ پارتىيە گۈرۇپپىسى باشلىقىنىڭ ماقۇللۇقىنى ئالساقلا بولىدۇ. ئۇنىڭ بىلەن ئۆزۈم پاراڭلىشىمەن.

— پارتىيە گۈرۇپپىسىنىڭ باشلىقى بىلەن دەڭ؟— ئويلىنىپ قالدى بوستون.

— ھەئە، خاتىرجەم بول، بوستون. نېمە، بىكاردىن - بىكار قارشىلىق قىلىدۇ دەمسەن؟ ئوغۇل بالىنىڭ ئىشى ئەمەس بۇ.

— ياق، گەپ بزنىڭدا ئەمەس. بارساق بارارمىز، بارمىساق قالار. بۇنىڭغا ئۇنچىلىك قىلىپ كېتىشنىڭ نېمە ھاجىتى. مەن سىزگە باشقا بىر نەرسىنى ئېيتماقچى بولۇپ يۈرەتتىم. پارتىيە گۈرۇپپىسى باشلىقى بولمىسا، ئىگىلىكىمىز جېنىنى جان ئېتەلمەمدۇ؟ ئۇ سىزگە شۇنچىلىك لازىمۇ؟ ئۇ بولمىسا، پۈت ـ قولىڭىز ئىشلىمەمدۇ؟

— نېمە بولدى؟

— ھارۋىنىڭ تۆت چاقى بولىدۇ. ھەممىسى ئۆزىنىڭ جايىدا. ئەگەر ئۇنىڭغا بەشىنچى چاقنى ئورنىتىدىغان بولسىڭىز، ئۆزىمۇ ئايلانمايدۇ، باشقىلىرىنىمۇ ماڭدۇرمايدۇ. خوش، مانا ئەمدى گەپ قىلىڭ، شۇ بەشىنچى چاق لازىمۇ ـ لازىم ئەمەسمۇ؟

— بىلمەسەن... — دىرېكتورنىڭ يوغان، چىرايلىق يۈزىدىكى قىسىق كۆزلىرى بىردىنلا جىددىي تارتىشتى، ئالدىدىكى قەغەزلەرنى ئېلىپ ـ قويۇشقا باشلىدى، كۆزلىرىنى ھارغىن يۇمدى. «ئۇيقۇسى چالا، تىنىم تاپمايدۇ» دەپ ئويلىدى بوستون، ئوچۇقنى ئېيتسام، بىزگە زېرەك ۋە قابىل پارتىيە گۈرۇپپىسى باشلىقى كېرەك، — دېدى ئۇ بىرئاز جىم تۇرغاندىن كېيىن.

— مۇنۇسچۇ؟

دىرېكتور ئۇنىڭغا يالت قىلىپ قاراپ قويدى.

— بۇ ھەقتە پاراڭلىشىپ نېمە قىلىمىز؟ ئۇنى رايكوم ئەۋەتكەن، قولىمىزدىن نېمە كېلەتتى؟

— رايكوم ئەۋەتىپتۇ. بىراق كۆردىڭىزمۇ؟— ئاغزىدىن چىقىپ كەتتى بوستونىنىڭ، — ئۇ ماڭا نېمىشقىدۇر ئۆزىنى ئەتەي شۇنداق تۇتۇۋاتقاندەك كۆرۈنىدۇ. دائىم ئادەملەرنى قورقىتىپ يۈرۈشنىڭ ئۇنىڭغا نېمە كېرەكى بار، گويا مەن سوتسىيالىزمنى ئاغدۇرۇپ تاشلايدىغاندەك قىلىپ كېتىدۇ؟ توغرا ئەمەسمۇ بۇ!

مەن بىر نېمىنى تەلەپ قىلسام، ئىشنى دەپ تەلەپ قىلىمەن. مەن بۇ يەرنى ساتمايمەن، بىركىمگە بېرىۋەتمەيمەن، سوۋخوزنىڭ يېرى بۇنىڭدىن كېيىنمۇ شۇنداق بولۇپ قالىدۇ. بەرىبىر مەن تىرىكلا بولىدىكەنمەن، ئىشقا قۇربىم يېتىدىكەن، ئۆز ئەقلىم بىلەن ياشاۋېرىمەن.

— نېمىشقا مېنىڭ ئالدىمدا شۇ گەپنى ھەدەپ تەكرارلاۋېرىسەن، بوستون. سەن دېگەن نەرسىنى قىلغىلى بولمايدۇ.

— نېمىشقا بولمايدۇ؟

— بولمايدۇ.

— جاۋابىمۇ شۇنداق بولامدۇ؟

— يەنە نېمە دەي بولمىسا؟

— سىزگىمۇ تەس. بىلىمەن، ئىبراھىم چوتايېۋىچ. بىر قېتىم ئاغزىڭىز كۆيگەن. سىز ھەممىنىڭ ياخشى بولۇشىنى كۆزلىگەن. سىزنى بولسا، پاتىڭىزغا كېلىشتۇرۇپ سېلىپ، دەرىجىڭىزنى چۈشۈرگەن. رايكومدىن سوۋخوزغا ئەپكېلىپ قويغان.

— شۇنداق. پاتىڭىمغا يەنە ئۇرۇشنى خالىمايمەن. ئەقىل تاپتىم.

— مانا، كۆردىڭىزمۇ، ھەركىم ئۆزىنى ئويلايدۇ، مەن بۇنىڭغا قارشى ئەمەس. ئادەم ئۆزىنى ئويلىسۇن، پەقەت ئەقىل بىلەنلا ئويلىسۇن. يېڭىلىق ياراتقان ئادەمنى ئەمەس، يېڭىلىق يارىتىشى مۇمكىن تۇرۇقلۇق ياراتمىغان ئادەمنى جازالاش كېرەك. بىزدە ھەممىسى تەتۇرسىچە.

— گەپ قىلماق ئاسان، — كۇلۇمسىرىدى دىرېكتور.

— ھەممە ئادەم شۇنداق دەيدۇ. مېھمانغا كەلگەندەك ياشاش جېنىمغا تەگدى. مېھمان نېمە ئىش قىلىپ بېرەتتى؟ ئۆزىڭىز بىلىسىزغۇ. باشتا بىر ـ ئىككى كۈن جان كۆيدۈرىدۇ،

ئاندىن، كۆتۈر قاسقىنىكىنى، دەيدۇ... بىرزە شۇنداق بولۇۋاتـ
مامدۇ. ئىشلەۋېرىسەن، ئىشلەۋېرىسەن، قوچقارباشى بولسا،
سەن دېگەن مېھمان، خوجايىن ئەمەس، دەپ... تىنماستىن
بۇرنىغا چېكىپ تۇرىدۇ.

— گەپ مۇنداق، بوستون، كېلىشىۋالايلى. سەن مېنى
قالقان قىلىۋالماي، ئۆزۈڭ قانداق قىلىمەن دېسەڭ، شۇنداق
ئىش تۇتۇۋۇەر...

ئۇلار خوشلاشتى...

ئۇچ كۈندىن كېيىن، ئۇ ئېرنەزەر بىلەن تاڭ قاراڭغۇسىدا
كىچىبىلگە ئاتلاندى. ئۇلار يولغا چىققان چاغدا ھەممە ئادەم
تېخى ئۇيقۇدا ئىدى. بوستون ئاق سارغۇچ ئاختا قۇلا ئاتىنى
مىندى. دون نەسىلىك ئات ئۇ چاغلاردا ئەمدىلا ئىككى ياشقا
كىرگەن تاي ئىدى. تاغ دېگەنگە سالماقلىق ئات بىلەن
چىققان تۈزۈك، داۋانغا چېپىپ چىققىلى بولمايدۇ. ئېرنەزەرنىڭ
مىنگىنىمۇ ياخشى ئات ئىدى. يىلىنىڭ مۇشۇ پەسلىدە ئاتلار
كۆچكە تولغان بولىدۇ. ئۇلار ناھايىتى ئىتتىك ماڭدى. ئۇلار
قارلىقلاردا تۇنەشكە توغرا كەلسە ئەسقاتمىدۇ دەپ، جۇرجۇنلە
رنىغا تولدۇرۇپ سۇلۇ ئېلىۋالغانىدى، ھەر ئېھتىمالغا قارشى
قېلىن جۇۋىلىرىنىمۇ ئېگەرگە تاشلاپ قويۇشقانىدى.

بەزى چاغلاردا سەپەر ئادەمگە راھەت بېغىشلايدۇ. ھەمراھىڭ
كۆڭلۈڭدىكىدەك بولسا ۋە پاراڭ ساددا، سەمىمىي ھالەتتە
بولسا، تېخىمۇ شۇنداق بولىدۇ. شۇ كۈنى ھاۋا ئاجايىپ ئوچۇق
بولۇپ، قۇياش چاقناپ تۇراتتى، ئالدىدىكى قار باسقان تاغ
تىزمىلىرى بىر - بىرىگە مىنگىشىپ كەتكەن بولۇپ، ئىچكىرىلەپ
ماڭغانسېرى تاغلارمۇ ئېگىزلەپ، قارلارمۇ قېلىنلاپ بارماقتا
ئىدى. كەينىگە ئۆرۈلۈپ قارايدىغان بولسا، تۆۋەن تەرەپتىكى

ئۇلۇغ كۆل كۆز يەتمەس دەريادەك يېيىلىپ ياتاتتى. ئادەمنىڭ ھەدىسلا كەينىگە، ئاستى قارىيىپ كۆرۈنىدىغان كۆل ئەينىكىگە قارىغۇسى كېلەتتى.

— ئىسسىقكۆلنىڭ ئەينىكىدىن بىر پارچىسىنى خۇرجۇنغا سېلىپ ئېلىپ كەتسەكمىكىن ـ ھە؟ — دەپ چاقچاق قىلدى ئېرنەزەر.

— ئاتنى سۇلۇ بىلەن باقماي، ئەينەك بىلەن باقاي دەمسەن، — ئالدىرىماي جاۋاب بەردى بوستون.

ئىككىسى كۈلدى. مالچىنىڭ نېمىسى كۆپ — كۈندىلىك تەشۋىشى. ئۇلار مالالارنى داۋانىدىن قانداق ئۆتكۈزۈشنى ئېنىقلاش ئۈچۈن ماڭماقتا، ئالدىدا تېخى ناھايىتى قېيىن، مۇشەققەتلىك ئىشلار تۇرۇپتۇ. شۇنىڭغا قارىماي، ئىككىسىنىڭ ۋاقتى چاغ، ئاتا ـ بوۋىلىرىدىن قالغان چىغىر يوللار ئۇلاردىن ئۆزىنىڭ مېھىر ـ شەپقىتىنى ئايىمايتتى. ئېرنەزەرنىڭ كۆڭلى كۆتۈرۈلگەن، چۈنكى ھەرقانداق بولغىنى بىلەن، ئۇنىڭ ئېيتقىنى ۋۇجۇدقا چىقتى ـ دە، ئۇرۇشتىن كېيىن، تەخمىنەن قىرىق يىل ماباينىدە بۇ يولدىن ھېچكىم ئۆتۈپ باقمىغان. ئۇ بوستون بىلەن يۈرەكلىك ھالدا شۇ ئىشقا تۇتۇش قىلغانىدى.

توغرىسىنى ئېيتقاندا، ئېرنەزەر پىكىر قىلىشنى، سوراپ ـ سۈرۈشتۈرۈشنى ياخشى كۆرىدىغان ئادەملەردىن ئىدى. ئۆزىمۇ سۈمباتلىق، گەۋدىلىك ئادەم بولۇپ، ئۇرۇشتىن كېيىن ئاخىرقى ئاتلىق قىسىملاردا خىزمەت ئۆتەپ كەلگەنىدى. ئاردىدىن شۇنچە يىللار ئۆتكىنىگە قارىماستىن، ھېلىمۇ چەبدەس، ئەزىمەت يىگىت ئىدى. گۈلىمخان، ئېرىم كىنو ئارتىسى بولۇپ كەتكىلى تاس ـ تاسلا قالدى، دەپ كۈلۈپ ـ كۈلۈپ سۆزلەپ يۈرەتتى. بىر كىنو رېژىسسورى بۇ ياقلارغا كەپقېلىپ، ئېرنەزەرنى كىنودا رول ئېلىشقا ماقۇل كەلتۈرىمەن دەپ تازا ئاۋارە بولۇپتۇ.

ئەگەر ئېرىنىڭ ئامېرىكىدا بولغان بولسا، كىنودا پادىچى بولۇپ چىققان بولاتتى، دەپتۇ. گۈلمىخان ئۇنىڭغا: «بىلىمەن، سىلەرنىڭ كىنولىرىڭلارنى، بىر يىلقىچىنى كىنودا رول ئالىسەن دەپ ئېلىپ كېتىشىۋىدى، شۇ كەتكەن پېتى ھېلىغىچە قايتىسىنى كۆرسەتمىدى. بىر ئايال ئارتىس بېشىنى ئايلاندۇرۇۋېتۇ. مەن ئېرنەزەرىمنى قويۇپ بەرمەيمەن» دەپتۇ...

بوستون كۈزدە كىچىبىلدىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئېرنەزەرىنىڭ قولىغا بىرەر ئەترەتنى تاپشۇرۇش خىيالىدا ئىدى. مەيلى، ئۆزى مۇستەقىل ئىشلەپ كۆرسۇن، ئەمدى ھەقىقىي چارۋىچى بولدى، قاچانغىچە يارەمچى بولۇپ يۈرىدۇ. ئەگەر سوۋخوز دىرېكتورى بولىدىغان بولسام، قانداق ئادەملەرنى قەيەرگە قويۇشنى ئۆزۈم بىلەتتىم، دەپ ئويلايتتى. لېكىن، خەلقنىڭ ئېيتقىنىدەك، بىرى كەم دۇنيا، ئادەم بالىسىغا دائىم نېمىدۇر بىر نەرسە يېتىشمەيدۇ.

ئۇلار تاغ تەرەپكە ئىچكىرىلەپ ماڭغانسېرى يولىلاردا تراكتورلار ۋە ئات ـ ئۇلاغ مىنگەن كىشىلەر ئۇچرىماس بولدى، قىشلاق ۋە قوتانلار ئاندا ـ ساندا كۆزگە چېلىقىپ قالاتتى، بۇ يەرلەردە تەبىئەتنىڭ تۇرقىمۇ باشقىچە ئىدى: ئەتراپ يات جايلارغا ئوخشاش سوغۇق كۆرۈنەتتى. بوستون بىلەن ئېرنەزەر كەچكە يېقىن، قۇياش تېخى پاتماي تۇرۇپلا تاشلىق جىلغا ئىچىدىن مېڭىپ، ئالامونگۇنىڭ يېنىغا يېتىپ كەلدى. قاش قارايمىغاچقا، يەنە بىرئاز ماڭسىمۇ بولاتتى، لېكىن ئۇلار مال لارنى تاڭ قاراڭغۇسىدا، يولتۇزلار تېخى ئۆچمىگەن چاغدىلا ھەيدەپ كەلگەن تەقدىردىمۇ، كۈنبويى مېڭىپ، تاغلاردا بۇنىڭدىن ئارتۇق يول ماڭغىلى بولمايدىغانلىقىنى ھېسابلاپ چىقتى ـ دە، جىلغىنىڭ داۋان باشلىنىدىغان مۇشۇ يېرىدە قونۇشقا قارار قىلدى. چارۋىچىلار داۋانغا چىقىش ئالدىدا تۇنەيدىغان بۇنداق

كېچىنى «شىكەمە» دېيىشىدۇ. ئۇلارنىڭ شىكەمىگە تاللىغان جايى ناھايىتى قولايلىق ئىدى. ئېرىق سۈيى مۇزلۇقلاردىن شىلدىرلاپ چۈشەتتى ۋە شۇ يەردىن پەسكە قاراپ يول ئالاتتى، قوناغۇنى تاغ باغرىدىن تاللىغاندا، مۇزلۇقلاردىن ئۇرۇپ تۇرىدىغان سوغۇق شامالدىن ساقلانغىلى بولاتتى. مۇزلۇقلاردىن چىقىدىغان، ئادەمنىڭ سۆڭەك ـ سۆڭىكىدىن ئۆتۈپ كېتىدىغان سوغۇق شامال يېرىم كېچىدە باشلىنىپ، ئەتىگەنىدە كۈن چىقىقۇچە داۋام قىلىدىغانلىقىنى مالچىلار بىلەتتى. سان ـ سانىقسىز چارۋىنى مۇزلۇقلارنىڭ كېچىلىك سوغۇقىدىن ئاسراش ۋە ئەتىگەنىدە يېڭى كۈچ بىلەن داۋانغا كۆتۈرۈلۈش ـ شىكەمىنىڭ ھەقىقىي مەنىسى مانا شۇ ئىدى.

يولۇچىلار يەرگە چۈشۈپ، چارچاپ كەتكەن ئاتلىرىدىن ئېگەر ـ جابدۇقلارنى ئېلىپ تاشلاپ، قونۇشنىڭ تەرەددۇتىگە چۈشتى. ئانچە ئېگىز بولمىغان قىيا تېگىدىن جاي تاپتى، ئېرنەزەر جىلغا ئىچىدىكى چاتقاللار ئۆسۈپ كەتكەن جايلارغىچە بېرىپ ئوتۇن تېرىپ كەلدى. ئوت يېقىپ، ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ، ئۆيىدىن ئەپكەلگەن يېمەكلىكلىرى بىلەن ئوزۇقلاندى، ھەتتا تۈنىكە چەينەكتە چاي قاينىتىپ ئىچىشتى، ئاندىن يىراق يول ھاردۇقىنى چىقىرىش ئۈچۈن ئورۇن سېلىپ يېتىشتى.

داۋان ئاستىدىكى تاغ باغرىدا تېزلا قاراڭغۇ چۈشتى، كۈن خۇددى قىش كىرگەندەك بىردەمىنىڭ ئىچىدىلا مۇزلاپ كەتتى. يازدىن قىشقا ئۆتۈش ئۈچۈن بىر كۈن ئاتلىق يول يۈرۈشلا كۆپايە قىلدى. ئالامونگۇ مۇزلۇقلىرىدىن سوغۇق شامال ئۇرۇلدى. مەڭگۈ ئېرىمەيدىغان مۇزلۇقلار قول ئۇزارتىسلا يېتىدىغاندەك يېقىن ئىدى. بوستون ئوقۇغان قايسىدۇر بىر گېزىتتە، بۇ مۇزلۇقلار مىليون يىللاردىن بېرى مەۋجۇت، تۈزلەڭلىكلەردىكى

هايات شۇلارغا باغلىق، مۇزلۇقلار ئاستا ـ ئاستا ئېرىپ، ساي ۋە دەريالارنى تولدۇرىدۇ. تۆۋەن جايلاردىكى بارلىق دەل ـ دەرەخ، ئوت ـ چۆپلەرگە هاياتلىق بەخش ئېتىدۇ، دالالاردىكى زىرائەتلەرنى ياشنىتىدۇ، تەبىئەتتىكى هەممە نەرسە مانا شۇنداق دانالىق بىلەن يارىتىلغان، دېيىلگەنىدى.

— ئېرنەزەر،— دېدى ئۇخلاش ئالدىدا بوستون،— سوغۇقنى قارا! سۆڭەك ـ سۆڭەكتىن ئۆتۈپ كېتىدۇ ـ هە؟ هېلىمۇ ياخشى جۇۋىلارنى ئېلىۋاپتىكەنمىز.

— جۇۋا نېمىدى، — جاۋاب بەردى ئېرنەزەر، — بۇرۇنقى زامانلاردا دۇنيا ئوقۇپ جان ساقلاپتۇكەن، ئۇنى داۋان دۇنياسى دەيدىكەن. ئېسىڭىزدە بارمۇ؟

— ياق، ئېسىمدە يوق.

— مېنىڭ ئېسىمدە بار، بوۋىمىز ئېيتىپ بەرگەنىدى.

— قېنى ئوقۇپ باققىنا.

— مەن ئازراقلا بىلىمەن.

— ئىشقىلىپ بىلىدىكەنسەنغۇ. قېنى، باشلا!

— خوپ، مەيلى. مەن ئوقاي، سىز تەكرارلاڭ، ئاڭلاۋاتامسىز، قېنى، سىزمۇ ئوقۇۋېرىڭ: «يا، يەخمەلەك، ئاسمانىڭ هاكىمى، كۆك تەڭرى، مۇز داۋانغا چىقىش يولىمىزنى ئاسان قىلغايسەن. چارۋىلىرىمىزنى قارا سوغۇقتا گىرىپتار قىلمىغايسەن. بۇنىڭ ئورنىغا ئاسماندىكى قارا قۇزغۇننى ئالغايسەن. بالا ـ چاقىمىزنى سوغۇق نەپىسىڭ بىلەن قاتۇرۇپ قويمىغايسەن، بۇنىڭ ئورنىغا ئاسماندىكى تۇرنىنى ئالغايسەن. ئاتلىرىمىزنىڭ تۆشباغلىرىنى قاتتىقراق تارتىپ باغلىغايمىز، قوتازلارغا ئارتقان يۈك ـ كۆچلىرىمىزنى مەھكەمرەك باغلىغايمىز ۋە ساڭا تاۋاپ قىلىپ ئېيتقايمىز، يولىمىزنى توسمىغايسەن، بىزنى داۋاندىن ياپېيشىل ئوتلاقلارغا، مۇزدەك بۇلاقلارغا

ئۆتكۈزۈپ قويغايسەن، بىزنىڭ ئۇشبۇ سۆزلىرىمىزنى قوبۇل قىلغايسەن...»، مېنىڭچە، شۇنداق ئىدى. قالغىنى يادىمدا يوق...

— ئەتتەڭ...

— نېمىسىگە ئېچىنىسىز؟ ھازىر بۇنداق دۇئالار ھېچكىمگە كېرەك ئەمەس. ھازىر مەكتەپلەردە بۇلارنى قالاقلىق ۋە جاھالەت دەپىشىدۇ. قاراڭ، ئادەملەرنى ئۇچۇپ ئاسمانغا چىقىپتۇ، دەپىشىدۇ.

— ئاسمانىنىڭ بۇنىڭغا نېمە ئالاقىسى بار؟ ئاسمانغا ئۇچقان بولساق، ئىلگىرىكى ئاتا ـ بوۋىلىرىمىزنىڭ سۆزلىرىنى ئۇنتۇشىمىز كېرەكمۇ؟ ئاسمانغا چىقىۋاتقانلارنىڭ سانى بارماق بىلەن سانىغۇدەكلا، بىز يەردىكىلەر سان ـ ساناقسىز، قانچە ـ قانچىلىغانلىرىمىز يەردە تىرىكچىلىك قىلىمىزغۇ. ئاتا ـ بوۋىلىرىمىز يەردە ياشىغان، ئۇلارنىڭ تىرىكچىلىكى يەر بىلەن بولغان، ئاسماندا نېمە بار بىزگە؟ كىم ئۇچسا ئۇچۇۋەرسۇن، ھەر كىم ئۆز ئىشىنى قىلسۇن.

— ئېيتماقچا ئاسان، بوستون ئاكا. بىزنىڭ پارتىيە گۈرۈپپىمىزنىڭ باشلىقى قوچقارىبايېۋدەكلەر ھەر يىغىندا كونىدىن قالغان نەرسىلەرنى سۆككىنى سۆككەن. توي قىلىشنى بىلمەيسىلەر، نېمىشقا تويلاردا سۆيۈشمەيسىلەر. نېمە ئۈچۈن كېلىن بالا قېيىن ئاتىسى بىلەن تانسىغا چۈشمەيدۇ، دەپىشىدۇ. يېڭى تەستىقلانغان ئىسىملار تىزىملىكى بار ئىمىش. ھەممە كونا ئىسىملارنى ئۆزگەرتىش كېرەك ئىمىش. قويۇڭ، ھەتتا ئۆلۈكنى قانداق كۆمۈشكە قەدەر ئارىلىشىدۇ، ئۇنداق قىلىڭلار، مۇنداق قىلىڭلار، يىغلىماڭلار، ئاش تارتماڭلار، دەيدۇ. ھەتتا كونىچە يىغلىماڭلار، يېڭىچە يىغلاڭلار دەپ، قانداق يىغلاش كېرەكلىكىگىچە كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

ــ بىلمەن، ئېرنەزەر، ھەممىنى بىلمەن. كۆزدە مېنى كۆرگەزمىگە ئەۋەتمەكچى، موسكۋاغا بارسام مەركىزىي كومىتېتقا كىرىپ ئېيتىمەن: بىزگە قوچقاربايېۋەكلەر راستىنلا كېرەكمۇ ياكى بۇ پېشانىمىزگە پۈتۈلگەن شورمۇ؟ ھېچ نەرسە دېمىسەكمۇ، ئازراقلا نەرسە ئۈچۈن كېكىردەكنىڭدىن ئالىدۇ، سەن پارتىيىگە قارشىسەن، دەيدۇ. ئۆزىنى پارتىيە دەپ بىلگىنىگە ئۆلمەمسەن؟ يەنە ھېچكىم ئۇنىڭغا غىڭ قىلىپ ئېغىز ئاچمايدۇ. مانا، ئادەملىرىمىز قانداق. ھەتتا دىرېكتورىمىزمۇ ئۆزىنى چەتكە ئالىدۇ. ھەي، قويغىنا، ئۇنى! يامان يېرى شۇكى، قوچقاربايېۋەكلەر باشقا يەرلەردىمۇ سامانداك... بولدى، ئەمدى ئۇخلايلى، ئېرنەزەر. ئەتىكى كۈنىمىز مۇشكۈلرەك بولىدۇ...

ئىككى مالچى ئۇلۇغ ئالامونگۇ مۇز داۋىنى تېگىدىكى جىلغىدا ئۇنىڭدىن ـ بۇنىڭدىن پاراڭلىشىپ يېتىپ ئۇخلاپ قالدى. يۈلتۈزلارنىڭ ھەممىسى، بىرىمۇ قالماي، قاپقاراڭغۇ ئاسمان قوينىدا تاغلار ئۈستىدە پارىلداپ چىقتى. بۇ بۇلۇتلار- نىڭ چوڭلۇقى مۇشتەك ـ مۇشتەك كېلىدۇ ـ يۇ، نېمىشقىندۇر يەرگە چۈشۈپ كەتمەيدۇ، دەپ ئەجەبلىنەتتى بوستون. دانە ـ دانە يۇلتۇزلار پەلەكتە ئېسىلىپ تۇراتتى، توختىماستىن جىمىرلايتتى، ئىما ـ ئىشارەت قىلاتتى، سوغۇق شامال تاشلار- نى ئارىلاپ قۇتراپ ۋېزىلدايتتى... شامالىلار ئىلاھىغا دائىم يەر تارچىلىق قىلاتتى... ئۇ دائىم نېمىدېنىدۇر نارازى بولۇپ يۇرەتتى ۋە دائىم نېمىلەرنىدۇر ئۆز قوينىغا يوشۇراتتى...

* * *

بوستون داد ـ پەرياد كۆتۈرۈپ ھۇۋلاۋاتقان بۆرىلەرنىڭ ئاۋازلىرىنى تىڭلاپ، شۇ كەمگىچە بېشىدىن نېمىلەرنى

گەچۇرگەن بولسا ھەممىسىنى ئەسلەپ ياتقان مۇشۇ قاراڭغۇ كېچىدىمۇ شىددەتلىك سوغۇق شامال ۋىژىلداپ ئۇشتەك چېلىپ دېرىزە ئارىلىقلىرىدىن ئۆيگە يېرىپ كىرەتتى. ئۇ ئۆتكەن كۈنلىرىنى بىر - بىرلەپ خىيالىدىن ئۆتكۈزدى، قەلبىنى پەسكەش ئادەملەر تەرىپىدىن يەتكۈزۈلگەن ئازار ئۆرتەپ تاشلىدى. ئاھ، مۇنۇ يۇزسىزلىكنى. ئۇلار ھەتتا بىر كىمنىڭ بەختسىزلىكىنىمۇ مەسخىرە ۋە زاڭلىق قىلىپ، ئۇنى تۆھمەت مەنبەسىگە ئايلاندۇرىدۇ. ئاھ، كونا دۇنيادىن قالغان بۇ يۇزسىزلىك نەقەدەر كۈچلۈك - ھە! ئۇ خالىغان ئادەمنى ئازابلاپ، خالىغان ئادەمنى — مالىچىدىن تارتىپ پادىشاھقىچە — روھىي ئازاب قۇدۇقىغا تاشلىشى مۇمكىن. ئۇنىڭ قەلبى بەزىدە باش - ئايىغى بولمىغان غەمكىن ئويلاردىن شۇنچىلىك سىقىلىپ كېتەتتىكى، بۇ ئاخشام يەنە پەيدا بولۇپ ھۇۋلاۋاتقان بۆرىلەرنىڭ داد - پەريادلىرى بوستونغا ئۆزىنىڭ كۆكسىدىن ئېتىلىپ چىقىۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ كەتتى. ئۇنىڭ نەزەربىدە بۆرىلەر ئەمەس، ئۆزىنىڭ ئۆرتىنىپ كۆيگەن دىلى قورۇلارنىڭ كەينىدە، تۈن قاراڭغۇلۇقىدا ئۇمىدسىزلىنىپ كېزىۋاتقاندەك، كۆز يېشىنى تۆكۈۋېرىپ ئەلەمدىن كور بولغان ئەكبەرە بىللە نالە - پەريادىنى قىلىۋاتقاندەك ۋە ھۆركىرەپ يىغلاۋاتقاندەك قىلاتتى. بۆرىنىڭ بۇ نالىسىگە ئادەم بالىسى چىداپ تۇرالمايتتى، ئۇنى قانداقلا قىلىپ بولمىسۇن، بوغۇپ ئۆلتۈرۈۋەتكۈسى كېلەتتى. «ئەجەبمۇ ئادەمنىڭ چىشىغا تەگدى! ئەمدى قانداق قىلاي؟ مېنىڭدىن زادى نېمىنى كۈتسەن؟ — جەھلى تۇتاتتى بوستونىنىڭ، — ساڭا ياردەم قىلىش قولۇمدىن كەلمىدى. مەن ھەربىكەت قىلىپ كۆردۇم، لېكىن ھېچ نەتىجە چىقمىدى، ماڭا ئىشەن، ئەكبەرە. بولدى، ئەمدى ھۇۋلىما! بۇ يەردە سېنىڭ بالىلىرىڭ

يوق، يوق، يۈز چاقىرىم نېرىدىنمۇ ئاختۇرۇپ تاپالمايسەن! بالىلىرىڭنى پۈل قىلىپ، ھاراققا بېرىۋەتتىڭ. ئەمدى ئۇلارنى ھېچقاچان تاپالمايسەن! بولدى قىل ئەمدى! قاچانغىچە بەزنى قىينايسەن؟ كەت، كەتكىن، ئەكبەرە! ئەمدى ئۇنتۇغىن ھەممىنى. بىلىمەن، ساڭا ئېغىر، لېكىن كەت ئەمدى، يوقال كۆزۈمدىن، خۇدا كۆرسەتمىسۇن، ماڭا ھەرگىز يولۇقۇپ قالما، سەن بىچارىنى ئېتىپ تاشلايمەن، ھېچنېمىگە قاراپ ئولتۇرمايمەن، ئېتىپ تاشلايمەن، چۈنكى ئۆز ھالىمغا قويمايۋاتسەن، مېنى مەجبۇرلىما، سېنىڭسىزمۇ يۈرىكىمگە قىل سىغمايدۇ، سېنىڭمۇ ئۆلتۈرىمەن، لېكىن مېنىڭ بەختسىزلىكىم ئۈستىدىن مەسخىرە قىلىپ، كۈلۈپ يۈرگەن ئاۋۇ بىر نېمىلەرنى نېمە قىلاي؟ ھېچ بولمىغاندا، سەن نېرى تۇر، سەن يوقال كۆزۈمدىن، ئەمدى ھېچقاچان، ھېچ يەردە نالەڭنى ئاڭلىمايمەن! ئانامنىڭ ھەققى قەسىمنى قىلمەنكى، بەزى ئادەملەرنىمۇ قاراپ ئولتۇرماي ئېتىپ تاشلىغان بولاتتىم، قولۇم قىلچە تىترىمىگەن بولاتتى. سېنىڭمۇ، مېنىڭمۇ دۈشمىنىمىز بىرلا ــ بازارباي. ئۇ، سېنىڭ بالىلىرىڭنى ئوغرىلىدى، مېنى بولسا بۇ ھاراقكەش مەخلۇق ھارام تىلى بىلەن شەرمەندە قىلىۋاتىدۇ. شۇنى ئويلىسام، ھېلىقى چاغدا، مۇزلۇق ئىچىدە تىرناق ـ قوللىرىم تېتىلىپ، شىلىنىپ ئېرىنەزەرنى ئىزدىگەنلىرىم، تىنماستىن چاقىرغانلىرىم يادىمغا كېلىدۇ. يالغۇز ئۆزۈم قېلىپ، رەھىمسىز تاغلاردا يىغلىغان چاغلىرىمدا جاندىن قانداق تويغان بولسام، ھازىرمۇ جېنىمدىن شۇنداق تويۇپ كېتىۋاتىمەن، زادىلا ياشىغۇم كەلمەيدۇ. ئەگەر مۇنۇ كىچىككىنە ئوغلۇمنى دېمىسەم، ياشىمىغانمۇ بولاتتىم، تۇغما ھەممىسىگە. مانا، ئانسى يېنىمغا ئەپكېلىپ قويغان، يېنىمدا ئەركىلەپ ئۇخلاپ يېتىپتۇ. راست، خوتۇن خەق بۇرە ھۇۋلىسا قورقىدۇ، تېخى سۆكمىكى قاتمىغان

گۆدەك بولسا، مەسۇم ۋە سالپ، دۇنيادىن بېغەم ئۈيقۇغا چۆمگەن. ئۇ مېنىك ئازاب ـ ئوقۇبەتلىرىم بەدىلىگە، ھەممە بېشىمدىن كەچۈرگەنلىرىمنىڭ بەدىلىگە دۇنياغا كەلگەن، ئۇ مېنىڭ جېنىم ۋە قېنىم. مېنىڭدىن قالغان ئاخىرقى يادىكار. لېكىن مەن بۇ قىسمەتنى تىلەپ ئالغىنىم يوق، ھايات-ماغا خۇددى تاڭ ئاتقاندەك، كۈن پاتقاندەك ئۆزى كىرىپ كەلدى، قەدىمكىلەر، تەقدىردىن قېچىپ قۇتۇلغىلى بولماس، دەپ ئوغرا ئېيتىپتىكەن. ئاۋۇ ئەبلەخ بازارباي بولسا، بېشىمغا ئىپلاس تۆھمەتلەرنى ياغدۇرۇپ يۈرۈپتۇ، ھېچ ئىنسانىيەت كېلىدىغاندەك ئەمەس، قويۇپ بېرىدىغان بولسا، ئۇنى بوغۇپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن بولاتتىم. باشقا ئىشلار قۇرۇپ كەتكەندەك پارتىيە گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقىمۇ بۇ ھاراقكەشنىڭ گېپىگە ئۇچۇپ كېتىۋاتىدۇ، باربكاللا ـ باربكاللا دەۋاتىدۇ، كىچىككىنە ئوغلۇمنىڭ رىزقىنى قىرقماقچى... سېنى مەن چۈشەنمىسەم، كىم چۈشىنىدۇ، ئەكبەرە!» شۇ كېچىسى بوستون ئۈيقۇسىزلىق ئازابىنى تارتىپ، ئەنە شۇلارنى ئويلاپ ياتتى. لېكىن، ئۇ شۇنچىۋالا ئەقلى ۋە مېھرىبانلىقى بىلەنمۇ ئەكبەرەنىڭ بېشىغا كەلگەن بەختسىزلىكىنى، بەربىر، تەلتۆكۈس كۆز ئالدىغا كەلتۈرەلمەيتتى. ئەكبەرە تىلسىز ـ زۇۋانسىز بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ تىل بىلەن ئىپادىلىگىلى بولمايدىغان ئازاب ـ ئوقۇبەتلىرى بار ئىدى. ئۇ ۋۇجۇدىنى كۆيدۈرگەن ئەنە شۇ ئازابلاردىن زادىلا قۇتۇلالمايتتى. نېمىلا قىلغان بىلەن، ئۇنىڭ ئازابلىرى تېرىسىدىن سىرتقا چىقىپ كېتەلمەيدىغۇ؟ ئۇ ئۆزىنى پۈتۈنلەي ماغدۇرىدىن كەتكۈزۈش، مېڭىشتىن قېلىش، يېتىپلا ئۆلۈپ قېلىش قەستىدە تاغۇ تاشلاردا، سۇ بېسىپ كەتكەن سازلىقلار-دا تاشچاينارنى دائىم كەينىگە سېلىۋېلىپ، تىنىم تاپماستىن، ھېچبىر مەقسەتسىزلا تەمتىرەپ يۈرمەمدۇ؟ يۈرىكىدىكى ئەلەم ـ

قايغۇلىرىنى باسماقچى بولۇپ، تاشچاينار بىلەن بىللە ماڭغان يولىدا كىم دۇچ كەلسە، شۇنىڭغا قۇتراپ تاشلىنىۋاتىمامدۇ؟ كامار ئىچىدىكى ئۇۋۇسىغا ئاللىقانداق ئۈمىد بىلەن نەچچە ـ نەچچە قېتىم بېرىپ كەلمىدىمۇ؟ سوغۇق ۋە بوش ئۇۋۇنى كۆرۈپ، ئۈمىدلىرى نەچچە ـ نەچچە قېتىم ئۈزۈلمىدىمۇ؟ قانچە ـ قانچە چۈشلىرىگە ئالدانمىدىمۇ؟

ئاھ، بۇ نەقەدەر ئېغىر ـ ھە! ئەكبەرە شۇ كېچىسى ئەتراپتىكى يەرلەردە بېشى قايغان پېتى ئايلىنىپ يۈرۈپ، بىردىنلا، خۇددى مۇھىم بىر ئىشى چىقىپ قالغاندەك، شارتتىدە باشەت جىلغىسىغا بۇرۇلۇپ شامالدەك ئۇچۇپ كەتتى. تاشچاينارمۇ ئادەتتى بويىچە ئۇنىڭدىن بىر قەدەممۇ ئارقىدا قالماي چاپتى. ئەكبەرە بولسا بارغانسېرى ئىتتىكرەك يۈگۈرەيتتى، تاغۇ تاش، ئوي ـ دۆڭ، چاتقاللىقلار ئىچىدە قانات چىقارغانـدەك ئۇچاتتى... ئاخىرى تونۇش چىغىر يولىلار، تونۇش زىرىقزارلىق، تونۇش كامارىدىن ئۆتۈپ، ئۇۋۇسىغا يېتىپ كەلدى. ئۇۋا يەنىلا سوغۇق، يەنىلا بوش بولۇپ، ھۈۋلاپ تۇراتتى. ئەكبەرە بالىلىرىنىڭ پۈرىقى قالغان ھەممە نەرسىلەرنى، ھەممە بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلارنى بىرمۇبىر پۈراپ چىقتى، يەنە يۈرىكى ئېزىلىپ، ئەلىمگە چىدىيالماي غىڭشىپ كەتتى، ئىڭرىدى، يىغلىدى، ھۈۋلىدى: «قېنى، مېنىڭ ئەمچەكىتكى بالىلىرىم؟ قېنى سىلەر، ئەي شېرىن ـ شېكەر جېنىم بالىلىرىم؟ كاشكى، ۋايىگلارغا يېتىپ، چىشىگلار چىققان بولسا، يېنىمدا بىللە يۈرسەگلار تېنىمگە مادار، جېنىمغا جان، پۇتلىرىمغا دەرمان بولاتتىگلارغۇ، جېنىم بالىلىرىم» دېمەكچىدەك قىلاتتى...

ئەكبەرە تېخىچىلا ئېرىق بويىدا ئۇياقتىن ـ بۇياققا مېڭىپ يۈرەتتى، ئۇ يەردىكى شېشىدىن تېخىچە قاڭسىق پۇراق چىقىپ تۇراتتى، قۇشلار چوقۇپ يەپ بولالمىغان سۆلۈ

دانىلىرى يەرگە چاپلىشىپ توڭلاپ كەتكەنىدى.

ئاندىن ئۇ يەنە ئۇۋۇسىغا قايتتى، تۇمشۇقىنى قوينىغا تىقىپ سوزۇلدى. تاشچاينار قېلىن، ئۆسكىلەك يۇڭلىرى بىلەن ئۇنى ئىسسىتىپ ياتتى.

تۇن نىسپى ئىدى. ئەكبەرەنىڭ چۇشىگە بالىلىرى كىردى، ئۇلار ئۇۋۇدا ئەكبەرەنىڭ بىقىنىغا تىقىلىشىپ ياتاتتى. ئۇلار ئۆمىلەپ ـ دومىلاپ ئۇنىڭ ئەمچەكلىرىنى تالىشاتتى. ئۇ خېلىدىن بېرى بالىلىرىنى ئەمدۈرسەم دەيتتى، سۈتىكە تولۇپ، چىڭقىلىپ كەتكەن ئەمچەكلىرى ئاغرىيتتى، سىرقىرايتتى... بالىلىرى سۈتىنىڭ كۆپلۈكىدىن تامشىپ، چاپلىدىتىپ، مەززە قىلىپ ئېمىشەتتى. بۆرە پۈتۈن بەدىنى ئېرىپ كېتىۋاتقاندەك ھۇزۇرلىناتتى، لېكىن يەنە ئۇچۇندۇر سۈتى ئازايماينىتى... بۆرە بۇنىڭدىن خاۋاتىرلىنەتتى: نېمىشقا مۇنداق بولىدىغاندۇ، نېمىشقا ئەمچەكلىرىم بوشاشمايدىغاندۇ، بالىلىرىم نېمىشقا زادىلا تويمايدىغاندۇ؟ لېكىن نېمىلا قىلغان بىلەن، تۆت بالىسىنىڭ ھەممىسى يېنىدىغۇ، ئەنە ئۇلار: مۇنۇسىنىڭ قۇيرۇقى ئاق، ھەممىسىدىن شوخ، ئاۋۇسىنىڭ ئەمگىنى ئەمگەن، ئەمچەكنى ئاغزىدىن چۈشۈرمەيدۇ، شۇ پېتى ئۇخلاپ قالىدۇ، ئۇچىنچىسى بولسا ئۇرۇشقاق ۋە يىغلاڭغۇ، تۆتىنچىسى بەكمۇ تاتلىق، كۆزلىرى كۆك. كېيىنچە دەل ئەكبەرەنىڭ ئۆزىلا بولىدۇ... كېيىن ئەكبەرە ئۆزىنى چۈشىدە پايانسىز مويىنقۇم چۆلىدە ئۇچۇپ كېتىۋاتقاندەك كۆردى، پۈتلىرى يەرگە تەگمەيتتى، يېنىدىكى تۆت بالىسىمۇ ئۇچقاندەك چاپاتتى، يان تەرىپىدە بولسا، تاشچاينار چوك ـ چوك تاقلاپ سەكرەيتتى. كۆكتە قۇياش چاقناپ تۇراتتى، سالقىن شامال ئەق ھاياتلىقنىڭ ئۆزىدەك ئۇرۇپ تۇراتتى...

ئەكبەرە بىردىنلا ئويغىنىپ كەتتى ۋە خېلىغىچە دۇنيانىڭ

شەپقەتسىزلىكىدىن ئېزىلىپ، قىسىرلىماي ياتتى. ئاندىن تولىمۇ ئېھتىياتچانلىق بىلەن سىرتقا چىقتى. بۇنى ھەتتا تاشچايناڭمۇ سەزمەي قالدى. سىرتقا چىققاندا بىرنەچچە كۆرگەن نەرسىسى قار باسقان تاغلار ئۇستىدە كۆتۈرۈلگەن ئاي بولدى. سۈپسۈزۈك تۈن ئاسمىنىدا ئاي شۇنچىلىك يېقىن ۋە شۇنچىلىك چاقناپ تۇراتتىكى، يۈگۈرۈپ بېرىپ يېتىشۋالغۇدەكلا ئىدى. ئەكبەرە شىلدىرلاپ ناخشا ئېيتىپ ئېقىۋاتقان ئېرىق بويىغا كەلدى ـ دە، بېشىنى ساڭگىلىتىپ، سۇ بويىدا غەمكىن ئايلىنىپ يۈردى، ئاندىن قۇيرۇقىنى يەرگە قويۇپ ئولتۇردى، تولۇن ئايغا ئۇزاقتىن ئۇزاق تەلمۈردى. ئەكبەرە شۇ كېچىسى ئايدا ماكان تۇتقان بۆرىلەر ئىلاھى بۆرە ئاننىڭ ئېنىق كۆردى، ئىلگىرى زادىلا مۇنداق بولمىغانىدى. ئۇنىڭ ئاي يۈزىدىكى خىرە شولىسى ئەكبەرەنىڭ بەئەينى ئۆزىلا ئىدى. بۆرە خۇداسى بولغان بۆرە ئانا ئايدا قۇيرۇقىنى بىر ياقتا تاشلاپ، ئاغزىنى يوغان ئېچىپ ئولتۇراتتى. ئەكبەرەنىڭ نەزەردە ئاي بۆرىسى ئۆزىگە تىكىلىپ، نىداسىغا قۇلاق سېلىۋاتقاندەك ئىدى. شۇ چاغدا ئەكبەرە بېشىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، ئۆز ئىلاھىغا يېغلاپ تۇرۇپ ناله قىلدى، ئۇنىڭ ئاغزىدىن ئاپئاق ھور ئېتىلىپ چىقتى: «يا بۆرىلەر خۇداسى بۆرە ئانا، ھالىمنى ئۆزۈڭ كۆرگىن، سوغۇق تاغلاردا شۇم تەلەي ۋە نىمجان بولۇپ ئولتۇرغان ئەكبەرەڭنى! ھالىم يامان بولدى! ئاھۇ پەريادلىرىم قۇلىقىڭغا يېتىپ بېرىۋاتامدۇ؟ ئاچچىق ـ ئاچچىق كۆز يېشىمنى تۆككەنلىكىمنى، قىلغان نالىلىرىمنى ئاڭلاۋاتامسەن؟ ئىچىم ئاغرىق دەستىدىن يېنىپ كېتىۋاتىدۇ، ئەمچەكلىرىم سۈتكە تولدى، كىمنى ئەمدۈرىمەن، كىمنى باقىمەن ئەمدى؟ بالىلىرىمدىن ئايرىلىپ قالدىم. ئۇھ، قېنى ئۇلار؟ نېمە بولدى ئۇلارغا؟ بۇ ياقتا چۈش، بۆرە ئانا،

يېنىمغا چۈش، ئۇتۇنۇپ قالاي، بىللە يىغلايلى، بىللە نالە ـ پەريات قىلايلى. ئۇھ، يېنىمغا چۈش، چۈشكىن، سېنى ئۆزۈم تۇغۇلغان يۇرتقا باشلاپ باراي، بۆرىلەرگە ياشاش ئۇچۇن جاي قالمىغان چۆللىرىمنى كۆرسىتەي. ئۇھ، چۈش، مانا مۇشۇ تاشلىق تاغلارغا چۈش، ئەمدى بۇ يەرلەردىمۇ بىزگە ئورۇن يوق، بىزگە ھېچ يەردە باشپاناھ قالمىغاندەك قىلىدۇ... ئىگىز چۈشمەيدىغان بولساك، يا بۆرە ئانا، ئۇ چاغدا مەن بىچارىنى، بالىلىرىدىن جۇدا بولغان ئەكبەرەڭنى ئۆز يېنىڭغا ئال. سېنىڭ بىلەن بىللە، مەيلى، ئايدا كۈن كەچۈرەي، سېنىڭ بىلەن بىللە ۋەتىنىمز ـــ يەرنى سېغىنىپ يىغلاي. ئەي، بۆرە ئانا... ئاۋازىمنى ئاڭلاۋاتامسەن؟ قۇلاق سال، قۇلاق سال، قۇلاق سال ماڭا، بۆرە ئانا، نالە ـ پەريادلىرىمغا قۇلاق سال!»

ئەكبەرە شۇ كېچىسى سوغۇق تاغلار قۇچىقىدا ئايغا شۇ گەپلەرنى قىلىپ يىغلىدى، نالە قىلدى، توختىماستىن ھۇۋلىدى...

* * *

داۋاندا شىكەمە كېچىسى ئاخىرلىشىپ، تاڭ ئاتقاندا بىرىنچى بولۇپ ئېرنەزەر ئورنىدىن تۇردى ۋە جۇۋىسىنى يېپىنچاقلاپ، چۈشەپ قويۇلغان ئاتلاردىن خەۋەر ئالدى.

ـــ سوغۇقمۇ؟ ـــ دەپ سورىدى بوستون جۇۋا ئاستىدىن خەۋىسىرىگەن ھالدا قارىغان پېتى، قايتىپ كەلگەن ئېرنەزەردىن.

ـــ بۇ يەردە دائىم شۇنداق، ـــ جاۋاب بەردى ئېرنەزەر، ـــ ھازىر سوغۇق، لېكىن ئاپتاپ چىقىشى بىلەن دەرھاللا ئىسسىپ كېتىدۇ، ـــ ئۇ يۇڭ يېپىنچا ئۈستىگە يانپاشلىدى.

ۋاقىت تېخى بالدۇر ئىدى، تاشلار تېخى خىرە ـ شىرە كۆرۈنەتتى.

ـــ ئاتلار قانداق؟

ـــ جايىدا.

ـــ مېنىڭچە، مالىلارنى ئېلىپ چىققاندا، كېچىسى مەشھەد چېدىر تىكسەك بولىدىكەن، ھەر ھالدا سوغۇقتىن پاناھ بولىدۇ ـ دە.

ـــ نېمىشقا تىكمەيمىز، تىكمىز، ـــ قوشۇلدى ئېرنەزەر، ـــ بىر دەمدىلا تىكىپ بولىمىز. ئىشقىلىپ، يول ئېچىۋالساقلا بولدى. قالغىنى ئۆزىمىزگە باغلىق.

ئاپتاپ چىقىپ، تاغلاردا راستىنلا كۈن ئىللىدى. ئەتراپ يورۇپ، سوغۇقنىڭ كۈچى قايتقاندىن كېيىن، ئۇلار ئاتلىرىنى توقۇدى.

بوستون ئاتقا مىنىشتىن بۇرۇن يەنە ئاپتاپقا نەزەر تاشلىدى، ئەتراپنى ئوراپ تۇرغان قورام تاشلار ۋە ھەيۋەتلىك قىيالارغا كۆز يۈگۈرتتى. ئۇلار قورقۇنچلۇق ۋە ئېگىز بولۇپ، ئادەم بالىسى ئۇلارنىڭ ئالدىدا تىرناقچىلىكىمۇ كۆرۈنمەيتتى. ئۇلار شۇ تاغلار بىلەن بەسلىشىپ ئىش قىلماقتا ئىدى. «داۋاندىن قورقمايمىز، ـــ دەپ ئويلىدى بوستون، ـــ گەپ تۇرمۇش ئۇستىدە كېتىۋاتىدۇ. گەپ تۇرمۇش ئۇستىدە بولغاندا، ئادەمنى ھېچ نەرسە قورقىتالمايدۇ، ئۇ خالىغان جايىدىن ـــ دېڭىزدىن، يەر ئاستىدىن، ئاسماندىن يول تاپالايدۇ. بىزمۇ ئۆز يولىمىزنى تاپالايمىز».

ئۇلار ھە دېگەندىلا چېتىگە يوغان تاشلار دۆۋىلەپ قويۇلغان كونا چىغىر يولنى تاپتى ۋە داۋاندىن قانداق ئۆتۈشنى تەسەۋۋۇر قىلىپ كۆردى. داۋان يولى ئىككى ئېگىز چوققا ئوتتۇرىسىدىكى قار باسقان ئۆزەكچىتىن ئۆتەتتى. ئۇلار

شۇ ياقتا قاراپ يول ئالدى. ئۆركەچنىڭ ئارقىسى ئالامونگۇ تاغ تىزمىسىنىڭ نېرى يېقى بولسا كېرەك. كىچىبىل يايلىقى ئەنە شۇ ياقتا. بوۋايلارنىڭ ئېيتقانلىرىدىن قارىغاندا، ئۇ يەردە قېيىن ئورمانلىقى بار بولۇپ، شىددەتلىك تاغ دەرياسى ئېقىپ تۇرىدۇ. تەبىئەت ئۆزىنىڭ مۇقەددەس جايلىرىنى ئادەتتە مانا شۇنىڭدەك چەت ـ ياقا يەرلەرگە يوشۇرىدۇ ۋە ئۇلارغا يېتىپ بېرىشنى مۇشكۈل قىلىپ قويىدۇ. لېكىن تىرىكچىلىك بولغان ئىكەن، ئادەم بالىسى ھەرىكەت قىلمىسا بولمايدۇ، چۈنكى ئۇنىڭ يەردىن باشقا ياشايدىغان جايى يوق...

چىغىر يول بارغانسېرى تىكلەشتى. قار باسقان يەرلەرگە ئۆرلەشتە ئاتلارنىڭ مېڭىشى قىيىنلاشتى، ئىچكىرلەپ كىرگەنسېرى قار تېخىمۇ قېلىنلاشماقتا ئىدى. ئاپتاپ چاقناپ تۇرماقتا، سوغۇق شامال توختىغان، ئەتراپ شۇنچىلىك جىمجىت ئىدىكى، ئاتلارنىڭ ھاسىراپ نەپەس ئېلىشلىرى ئۇلارغا ئۆز نەپەسلىرىدەكلا ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

ـــ ھە، قانداق؟ ـــ بوستون كەينىگە قايرىلىپ سورىدى ئېرنەزەردىن، ـــ ئەگەر قار قويلارنىڭ قورسقىدىن چوڭقۇر بولسا، پەيزىمىزنى قاچۇرىدۇ. سېنىڭچىچۇ؟

ـــ شۇنداقتەكمۇ قىلىدۇ، بوستون ئاكا، كېتىۋاتقان جايىمىزغا قاراڭ! لېكىن قىيىن يەرلەر، ھەر ھالدا، ئۇزاققا سوزۇلۇپ كەتمىسلا بولدى. تولا كەتسە، قويلار ئۆتىدىغان چىغىر يول ئاچارمىز، ئۇ يەر ـ بۇ يەردە قارنى تاتىلاشتۇرارمىز.

ـــ مەنمۇ شۇنى ئويلاۋاتاتتىم. گۇرجەك ئېلىۋالساق بوپتىكەن. يادىكىدىن چىقمىسۇن، ئېرنەزەر، يەنە كەلگەندە گۇرجەك ئېلىۋالايلى.

قار ئاتلارنىڭ تىزىدىنمۇ چوڭقۇر بولۇپ كەتكەچكە،

مالچىلار ئاتتىن چۈشۈپ، ئۇلارنى يېتىلەپ ماڭدى. ھاۋا يېتىشمىگەنلىكتىن، ئۇلار ئاغزى بىلەن نەپەس ئېلىشقا مەجبۇر بولدى. ئاپئاق قار كۆزنى قاماشتۇراتتى، ئەمدى ھەممە ئادەم كوچىدا تاقاپ يۈرىدىغان قارا كۆزەينەك ئەسقېتىپ قالدى. ئۇلار جۇۋىلىرىنىمۇ سېلىپ تاشلاپ، ئېگەرگە ئارتىپ قويۇشقا مەجبۇر بولدى. ئاتلار ھاسىراپ نەپەس ئالاتتى، ئۇلار قارا تەرگە چۆمگەن بولۇپ، بەدىنلىرى بىر كۆتۈرۈلۈپ ـ بىر پەسىيىپ تۇراتتى. ئۇلارنىڭ بەختىگە يارىشا، ئاشۇ ئۆركەچكىچە بولغان ئارىلىق ئانچە يىراق ئەمەس ئىدى.

قۇياش ئۈستى ـ ئۈستىگە قاتلىنىپ كەتكەن، ئەبەدىي تاشتەك قېتىپ كەتكەن قارلىق چوققىلار ئۈستىدە تىكلىشىپ تۇراتتى. ئۇلارنىڭ يوللىرىدا يېيىلىپ ياتقان بىرنەچچە توپ بۇلۇتنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ھېچ نەرسە ھاۋانىڭ ئۆزگىرىشىدىن دېرەك بەرمەيتتى. بۇلۇتلارنى ئارىلاپ، تېخىمۇ توغرىراقى، ئۇلارنىڭ ئۈستىدىن خۇددى پاختىنى دەسسەپ ئۆتكەندەكلا ئۆتكىلى بولاتتى. شۇ تاپتا ئىسسىقكۆل بويلىرىدا ھاۋانىڭ ئىسسىپ كەتكىنىگە، دەم ئالغۇچىلارنىڭ ھەتتا كۆل ساھىلىدىكى قۇملۇقلاردا ئۆزلىرىنى ئاپتاپقا سېلىپ ياتقىنىغا ئىشىنىش تەس ئىدى.

ئۇلار يەنە يېرىم چاقىرىمچە يول بېسىشى كېرەك. ئۇلار داۋاننىڭ نېرى يېقىدا چاتاق چىقمىسا بولاتتىغۇ، دەپ خۇدۇكسىرەيتتى...

ئاخىر داۋاندىن ئۆتۈشتى. بوستون بىلەن ئېرنەزەر ئارام ئېلىۋېلىش ئۈچۈن توختىدى، ئۇلار قارا تەرگە چۆمگەنىدى، ھاسىراپ نەپەس ئالاتتى، ئاتلارمۇ ماغدۇرىدىن كەتكەنىدى. ئۇلار مېڭىپ كەلگەن يولىغا خۇشال ۋە مەمنۇن بولۇپ قارىدى.

ــ مانا، بولدى، بوستون ئاكا، ــ دېدى كۆلۈپ

ئېرنەزەر. ئۇنىڭ كۆزلىرى بەختىيار چاقناپتتى، — مالىلارنى ئېلىپ ئۆتسە بولىدۇ بۇ يەردىن. ھاۋا ئوچۇق بولسىلا، بولدى.

— ھەممە گەپ شۇنىڭدا. ھاۋا ئوچۇق بولۇشى كېرەك.

— ئىككىمىز ئىككى يېرىم سائەت مېڭىپتۇق، — دېدى ئېرنەزەر سائىتىگە قاراپ، — ئانچە ئۇزاق ئەمەس، ھە، توغرىمۇ؟

— قوي ھەيدىگەندە ئۇچ سائەت كېتىدۇ، — دەپ قوشۇلدى بوستون، — بەلكىم ئۇنىڭدىنمۇ جىقراق كېتەر. لېكىن ئەڭ مۇھىمى، داۋاندىن ئۆتكىلى بولىدىكەن، شۇنىڭغا ئىشەنچ ھاسىل قىلدۇق. قېنى، كەتتۇق. ئالۇ يەردىن، مېنىڭچە، تۆۋەنلەيدىغان گەپ. بەلكى كېچىپىلمۇ كۆرۈنۈپ قالار. ئۇياقتا ھەممە يەر ياپيېشىل بولۇپ كۆكىرىپ تۇرغاندۇر، ھازىر...

ئۇلار يەنە ئىلگىرىلەپ ماڭدى. ئەتراپقا تەكشى پاكىز قار كۆرپىسى سېلىنغان، بەزى جايلاردا شامال قارلارنى قۇيۇندا ئۇچۇرتۇپ، چوقچايغان دۆڭلەرنى پەيدا قىلغان بولۇپ، ئۇلار ئاپتاپتا يالتىراپ تۇراتتى. لېكىن نېمدۇر بىر نەرسىلەر ئالدىدىكى ئاللىقانداق قارلىق دۇنيانىڭ تۈگەپ، پۈتۈنلەي يېڭى ئالەمنىڭ باشلىنىشىدىن دېرەك بېرىپ تۇراتتى. ئىككىسى شۇ ياقتا پاتراق ئۆتۈشكە، ئارزۇ قىلغان جايلىرىنى كۆرۈشكە ئالدىرايتتى. ئۇلار ئىككى تاغ ئارىسىدىكى ئۆركەشتە ماڭماقتا. يەنە ئازراقلا ماڭسا، كۆزلىگەن نىشانغا يېتەلەيدىغاندەكلا قىلاتتى. بوستون ئېتىنى يېتەكلىگىنىچە، قارلارنى دەسسەپ ئالدىدا ماڭدى. شۇ چاغدا بىردىن پۈتىنىڭ ئاستىدا ئاللىقانداق بىر نەرسە مىدىرلاپ كەتكەندەك تۇيۇلدى، ئارقا تەرەپتىن ۋارقىرىغان ئاۋاز ئاڭلاندى.

بوستون شارتلا كەينىگە بۇرۇلۇپ قارىدى ۋە داڭ قېتىپ قالدى: ئېرنەزەر غايىب بولۇپ، قەيەرگىدۇر چۈشۈپ كەتكەنىدى.

يا ئۆزى، يا ئېتى كۆرۈنمەيتتى. ئۇ ھېلىلا قەھەم تاشلىغان جايدا قار توزۇپ تۇراتتى.

— ئېرنەزەر! — ۋەھىمىلىك چاقىردى بوستون، ئۇ ئۆزىنىڭ چاقىرغىنىدىن قورقۇپ كەتتى. ئۇنىڭ ئاۋازى تاغلارنىڭ ئۆلۈك جىمجىتلىقىدا گۈلدۈرلىگەن ئەكس سادا پەيدا قىلدى.

بوستون قار توزۇپ تۇرغان جايغا ئېتىلدى ۋە گەۋدىسىنى مىڭ تەسلىكتە رۇسلۇبلىپ، قانداقتۇر غەيرىي تەبىئىي كۈچ بىلەن ئۆزىنى كەينىگە تاشلىدى. ئۇنىڭ ئالدىدا تۆۋى يوق ئوپىقان تۇراتتى. قارىيىپ تۇرغان ئوپىقاندىن مەڭگۈلۈك سوغۇق نەپەس ئۇرۇلۇپ تۇراتتى. شۇ چاغدا بوستون قارغا دۇم يېتتى ـ دە، نېمە بولغىنىنى ئەقلىگە سىغدۇرالماي، تۇغرىسىنى ئېيتقاندا، بۇنىڭغا زادىلا ئىشەنمەي، ھاڭنىڭ چېتىگە سۈرۈلۈپ كەلدى. ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدى ۋە پىكىر ـ خىيالىنى قورقۇنچ چۈلغىۋالدى. شۇ قورقۇنچ ئۇنىڭ بەدىنىنى پۈتۈنلەي قاتۇرۇپلا قويدى. بوستون شۇنىڭغا قارىماي سۆرۈلۈپ سۈرۈلەتتى. ئۆزىمۇ چۈشەنمەيدىغان ئاللىنېمە كۈچىگە كۈچ قوشاتتى، نەپەس ئېلىشىغا يارىدىم بېرەتتى. بوستون جەينەكلىرىگە تايىنىپ، يۈزىگە يېپىشقان قارلارنى سۈرتۈپ سۈرۈلەتتى. ئۇ ئاخىرىدا قارنىڭ تېگى كۆپكۆك مۇز ئىكەنلىكىنى بىلدى. شۇ چاغدا، ئۇ قار ئاستىغا كۆمۈلۈپ كەتكەن يىلقىلار توغرىسىدىكى رىۋايەتلەرنى ئەسلىدى. «يەر يۇتقۇر»، «يار ياقىسىغا كەت» دېگەن قارغىشلار يادىغا چۈشتى. لېكىن نېمە ئۈچۈن بۇ بالا ـ قازاغا ئېرنەزەر، ئېرنەزەرلا ئەمەس، ئۇنىڭ ئۆزىمۇ گىرىپتار بولدى؟

ئۇ ھېچ نەرسىگە قانائەت قىلمىدى. تاپقىنى دائىم كۆزىگە ئاز كۆرۈنىدى، شۇكۇر قىلمىغانلىقنىڭ ئاقىۋىتى ئەمەسمىكىن بۇ؟... بۇنداق كۈلپەتكە دۇچار بولىدىغانلىقىنى بىلگەن بولسىغۇ...

بوستون تاغنىڭ يېرىقىچە ئۆمىلەپ كەلدى. ئۇنىڭ كۆزى

ئالدىدا تەكتى - تۇڭى يوق ھاك قارىيىپ تۇراتتى، تۇڭى يوق ھاكنىك چەتلىرى تىتىلىپ كەتكەندەك ئىدى. ئۇ دەھشەتتىن تىترىدى.

— ئېرنەزەر، — ئاستا پىچىرلىدى بوستون، ئۇنىك گېلى بىردەمنىك ئىچىدىلا قۇرۇپ كەتكەندى. ئاندىن ئۇ ۋەھشىيانە خىرقىرغان ئاۋاز بىلەن ۋارقىرىدى، — ئېرنەزەر، نەدىسەن؟ ئېرنەزەر! ئېرنەزەر! ئېرنەزەر!

ئۇ جىم بولدى. شۇ چاغدا ئۇنىڭغا ھاكنىك تېگىدىن بىلىنەر - بىلىنمەس بىر ئاۋاز ئاكلانغاندەك تۇيۇلدى: «يېقىن كەلمەك». شۇنىك بىلەن بوستون داد - پەريات كۆتۈردى:

— ئېرنەزەر! باغرىم! مەن ھازىر! تەخىر قىل! سېنى ھازىرلا تارتىپ چىقىرىمەن!

ئۇ ھاكقا يېقىلاي - يېقىلاي دەپ، ئۆزىنى ئارقىغا ئالدى. ئۇ بېرىپ ئېتىنىك چۈلۈۋرىنى تارتىشقا باشلىدى. ئۇلار ئېرنەزەرنىك ئېگىرىگە ئارقان ۋە پالتا باغلاپ قويغانىدى، لېكىن ئەمدى بۇ نەرسىلەر ھاكقا چۈشۈپ كەتكەن ئات بىلەن بىللە كەتكەنىدى. بوستون پىچقىنى غىلىپىدىن چىقاردى، تېرە تاسمىلارنى — نوختا، قۇيۇشقۇن، تىزگىن، ئۆزەڭگە بېغى، چۈلۈۋۇر بارمۇ ھەممىسىنى كېسىۋېلىپ، ئاندىن بىرتال قىلىپ، ئۆزۈنىسىغا باغلىدى. قولىنىمۇ كېسىۋالدى. ئۇ غال - غال تىترىگىنىچە، يەنە ھاكنىك يېنىغا ئۆمىلەپ باردى، كۆزىگە ھېچ نەرسە كۆرۈنمەيتتى، قولى بىلەن كارى بولماي، جان ئاچچىقىدا تىتىرەپ نەپەس ئالاتتى، خۇددى بىردىنلا ئۆلۈپ كېتىدىغاندەك، ئېرنەزەرنى قۇتقۇزالماي قالىدىغاندەك قورقاتتى ۋە ئەندىكەتتى.

— ئېرنەزەر! ئېرنەزەر! — دەپ ۋارقىرىدى ئۇ، — مانا، ئارقان! ئارقان بار! ئاكلاۋاتامسەن، ئارقان بار! ئاكلاۋاتامسەن! ئېرنەزەر! باغرىم، گەپ قىل!

ئۇ تېرە ـ قېيىشلاردىن كېسىپ ياسالغان ئارقاننىڭ بىر ئۇچىنى قولىغا باغلىدى ـ دە، يەنە بىر ئۇچىنى ھاڭغا چۈشۈردى. لېكىن ئارقاننى ھېچكىم تۇتمىدى، ئۇنىڭ چاقىرغانلىرىغىمۇ ھېچكىم جاۋاب بەرمىدى. ئۇ ھاڭنىڭ قانچىلىك چوڭقۇر ئىكەنلىكىنى بىلمەيتتى، ئارقاننىڭ قەيەرگىچە چۈشكەنلىكىدىنمۇ خەۋەرسىز ئىدى.

ـــگەپ قىل، ئېرنەزەر! گەپ قىل! نەدىسەن، ئېرنەزەر! باغرىم! ـــ دەپ تىنماي چاقىراتتى بوستون. لېكىن قاراڭغۇ ھاڭ ئاستىدىن ئۇنىڭ ئۆز ئاۋازىلا ئەكس سادا چىقىرىپ قايتاتتى. بوستوننىڭ بەدىنى تىكەنلىشىپ كەتتى، ـــ نەدىسەن، ئېرنەزەر! ـــ زارلىناتتى بوستون، ـــ ئاكلاۋاتامسەن، ئېرنەزەر! مەن قانداق قىلاي، ئەمدى؟ ـــ ئاندىن ئۇ ئۆزىنى تۇتالماي ھۆكۈرەپ يىغلاپ تاشلىدى. ئاللىنېمىلەرنى دەپ تىنماستىن ئۇزاق قېچە ۋارقىرىدى. ئۇ ئاللىقاچان ئالدىنقى سەپتە ھالاك بولغان ئاتىسىغا، نەچچە يىل ئىلگىرى ئۆلۈپ كەتكەن ئانىسىغا، بالىلىرى، ئاكا ـ ئۇكىلىرى، ھەدىلىرىگە، بولۇپمۇ خوتۇنى ئارزىگۈلگە جان ـ جەھلى بىلەن يېلىنىپ ـ يالۋۇراتتى. يىراق، ئۇ يۇز بەرگەن مۇشۇ پالاكەتنى زادىلا ئەقلىگە سىغدۇرالمايتتى... ھالاك بولدى، ھالاك بولدى ئېرنەزەر! ئەمدى ئۇنىڭغا ھېچكىم ۋە ھېچ نەرسە تەسەللى بېرەلمەيتتى، دەردلىك يۈرىكىگە ئارام لىق بېغىشلىيالمايتتى... ئۇ ئەمدى ھەسرەت ـ نادامەتتىن ئۆمۈرۋايەت خالىي بولالمايدۇ. شۇنىڭ بىلەن بوستون ۋارقىرىغىلى تۇردى: «سەن بىزنىڭ دۇئالىرىمىزنى ئاكلىمىغانمىدىڭ؟! قارا، تېرىگەن بالايىكىنى، ئەمدى قانداق ئادەم بولۇپ قالدىڭ؟» ئۇ بۇ سۆزلەرنى كىمگە ۋە نېمىگە قارىتىپ ئېيتقانلىقىنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى.

ئۇ ئورنىدىن سەندىرەكلەپ تۇردى، قاراڭغۇ چۈشۈاتقان

لىقىنى سەزدى، داۋاندا ھاۋانىڭ ئۆزگىرىۋاتقانلىقىنى پەملىدى. قەيەردىدۇر بۇلۇتلار پەيدا بولدى، كەچكى سوغۇق باشلاندى. ئەمدى نېمە قىلىش كېرەك؟ نەگە بارىدۇ؟ چىغىر يولدا ئۆز ھالىغا قويۇۋېتىلگەن ئات كېتىپ قالغان ــ ئاتنىڭ پەسكە چۈشۈپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن بولسىمۇ، ئۇ كەينىدىن يېتىشۈۋېلىشقا ئامالسىز قالغانىدى. بىراق ئېگەر ـ جابدۇقىدىن تارتىپ، نوختا ـ تىزگىنلىرىگىچە كېسىۋېلىنغان ئاتتىن نېمە نەپ چىقىدۇ؟ بوستونىنىڭ راستىنلا پىغانى ئۆرلەپ، قاردا ياتقان ئېگەرنى بىر تەپتى. ئۇ ئالامونگۇ داۋىنىدا، مەڭگۈ مۇزلۇقلار ئۈستىدە، چوقچىيىپ تۇرغان قورام تاشلار ئارىسىدا قارىيىپ، كۆپۈپ كەتكەن ھالدا يالاڭباشتاق (قالپىقى بايا يارغا چۈشۈپ كەتكەنىدى) ھەر تەرەپكە لەلەڭلەپ، ئۆزى يالغۇز قالغانىدى. داۋاندا چىقىۋاتقان سوغۇق شامال ئۇنىڭ شۇنىڭسىزمۇ لەرزىگە چۈشكەن دىلىنى تېخىمۇ بەتتەر ئېزەتتى. نەگە بارسۇن ئەمدى، نېمە قىلسۇن؟ ھەممە ئىش قانداق ياخشى باشلىنىپ كېلىۋاتقانىدى ـ ھە؟ نەدىنمۇ چىقىپ قالدى پۇتنىڭ ئاستىدىن بۇ ئوپقان؟ ئۇ ئۆزىنىڭ ئىزلىرىنى كۆرۈپ، ئېرنەزەرنىڭ پۇتۇنلەي تاسادىپىيلىق تۈپەيلىدىن ھاڭغا چۈشۈپ كەتكەنلىكىگە ئىشەنمىدى. ئۇ ئۆزى ھاڭنىڭ چېتىدىن بىر يېرىم قەدەم چە نېرىدىن ئۆتكەنىدى. ئېرنەزەر بىچارە ئوڭ ياقتىنراق مېڭىپ كېلىۋاتقانىكەن. قارنىڭ ئاستىدا يوشۇرۇنۇپ قالغان تاغ يېرىقىغا ئات ـ پېتى بىلەن كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچىلا چۈشۈپ كېتىپتۇ.

دوستىغا يارەم بېرەي دېسە، قولىدىن ھېچ نەرسە كەلمىدى، لېكىن بۇنىڭلىق بىلەن قاراپ تۇرغىلىمۇ بولمايىتتى. بوستون بىردىنلا ئويلىنىپ قالدى: ئېرنەزەر بەلكىم تىرىكتۇر، بەلكىم ھوشىدىنلا كەتكەندۇر، ئۇنى سوغۇقتا قېتىپ قېلىشتىن بۇرۇن،

ئەلۋەتتە باشقىچە تەدبىرلەر مۇزلۇق ھاۋادىن چىقىرىۋېلىش كېرەك. شۇنداق قىلغاندا، ئېھتىمال، ئۇنى قۇتقۇزۇپ قالغىلى بولار. ئۇ جۇۋىسىنى قارغا تاشلىدى ۋە بۇ يەرلەردە يۈگۈرۈش گەرچە غايەت قىيىن بولسىمۇ، پەسكە قاراپ چېپىپ كەتتى. ئۇ سوۋۇق خوزنى يۇز بەرگەن ۋەقەدىن ئىسكان قەدەر تېز خەۋەردار قىلىش كېرەك، دەپ ئويلايتتى، شۇنداق قىلغاندا، ئۇلار تۇرلۇك ئەسۋاب ـ ئۇسكۇنىلەر بىلەن ئادەملەرنى يارەمگە ئەۋەتىدۇ، ئۇ ئېرنەزەر ياتقان جايغا ئۆزى چىراغ تۇتۇپ ئارقان بىلەن چۈشىدۇ، ئۇنى ئەلۋەتتە قۇتقۇزىدۇ.

ئۇ ئورنىدىن نەچچە يىقىلىپ، نەچچە تۇردى. «ئىشقىلىپ، پۈتۈمنى سۇندۇرۇۋالمىسامىلا بولدى» دەپ ئويلايتتى ئۇ ھەر قېتىم خاۋاتىرلىنىپ، ئاندىن يەنە ئورنىدىن تۇرۇپ، قەدىمىنى تېزلىتەتتى.

بوستون سالتاك ئېتىنىي قوغلاپ تۇتۇشتىنمۇ ئۇمىدىنى ئۈزمىگەنىدى، ھاۋا ھەدەپ ئۆزگىرىپ، ئاينىماقتا ئىدى. قار ئۇچقۇندىغىلى تۇردى، لېكىن بوستون بۇنىڭدىن تەشۋىشلەنمەيتتى. داۋاندا شۇرغان قۇتۇرغان چاغلاردىمۇ پەستە ھېچ نەرسە ياغماي دىغانلىقىنى ئۇ بىلەتتى. پەقەت ئېرنەزەر قانداق قىلىدۇ، دەپ دەھشەتكە چۈشەتتى. ئەگەر تىرىك بولسا، قۇتقۇزغۇچىلار كەلگۈچە بەرداشلىق بېرەلەرمىكىن؟ تېزرەك، ئۇنىڭ كاللىسىدا مۇشۇ ئويلا بار ئىدى. خۇپتەن قاراڭغۇلۇقى بېسىپ كېلىۋاتىدۇ، قاراڭغۇدا تېز يۈگۈرگىلى بولمايدۇ، دەپ ۋەھىمە قىلاتتى.

بوستون ھەر نېمە قىلىپمۇ ئېتىغا يېتىشەلمىدى. قۇلا ئات ئەركىنلىكىنى ھېس قىلىپ، ئۆيى تەرەپكە قاراپ ئىتتىكلەپ مېڭىپ كەتكەنىدى.

بوستون ئۆزىگە تونۇشلۇق تاغ بىغىرلىرىدىن يولنى

خىلىلا قىسقارتىپ، پەسكە تىكلا چۈشمەگتە ئىدى. ئۇ نى ـ نى ئوتلاقلار، ئويمان ـ دۆڭلەردىن ئۆتتى، لېكىن بۇلار ئۇنى چارچىتالمىدى، ئۇنى ئېغىر ئويلار تىنماي ئېزىپ، بىردەممۇ ئارام بىرمايتتى. كاللىسىدا ئېرىنەزەرنى قۇتقۇزۇشقا دائىر تۈرلۈك ـ تۈمەن چارىلەر ئۇزەتتى. بىردەم يەنە داۋاننى ئويلاپ كېتەتتى، مەيلى ئەمەسمىدى مېنىمۇ قۇيۇن كۆمۈۋەتكەن بولسا، دەيتتى. بىردەم مەڭگۈلۈك مۇزلۇق ۋە سوغۇق زۇلمەت ئىچىدە جان تالىشىپ ئىڭراۋاتقان ئېرىنەزەرنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرەتتى. تاغ ئۈستىدە شۇدرغان قۇيۇن ياساپ قەھرىلىك ئايلىناتتى. ئېرىنەزەرنىڭ ئائىلىسى، خوتۇنى، بالىلىرىغا نېمە دەيدۇ؟ شۇ لارنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرگىنىدە، ئۇنىڭ ئۆز كۆكسىنى پارە ـ پارە قىلىپ تىلىپ تاشلىغۇسى كېلەتتى، ئەس ـ ھوشىنى يوقتىپ قويۇۋاتقاندەك بولاتتى.

لېكىن تۇرمۇش كۈلپەت ۋە ئامەتسىزلىكتىنلا ئىبارەت ئەمەس. تەلەي شۇ تاپتا ئۇنىڭغا كىچىككىنە بولسىمۇ كۈلۈپ باقتى. شۇ كۈنى تاغلىقلار ئىچىدىكى بىر مالچى توي قىلماقتا ئىدى، ئۇ تەتىلگە كەلگەن ستۇدېنت ئوغلىنى ئۆيلىگەنىدى. مېھمانلار ئۇزاق ئولتۇرۇشتى. ئەڭ ئاخىرقىلىرى يېرىم كېچىدىن ئاشقاندا يۈك ماشىنىسىغا ئولتۇرۇپ قايتىشتى. ئاسمانغا تولۇن ئاي كۆتۈرۈلدى. تاغ يانباغرلىرىدا كۆل سالقىنى ئۇرۇلۇپ تۇراتتى. يىراقتىكى پەسلىكتە ئىسسىقكۆلنىڭ دولقۇنلۇق يۈزى جىلۋىلىنەتتى. ئادەملەرنىڭ ناخشا ئېيتقان ئاۋازلىرى كېلەتتى، ئۇلار بىر ناخشىغا ئىككىنچىسىنى ئۇلىۋېتەتتى.

بوستون ناخشا ئاۋازلىرىنى ئاڭلاپ، يۈگۈرگەن پېتى يول ئۈستىگە چىقتى ـ دە، جېنىنىڭ بارىچە قولىنى پۇلاڭلىتىشقا باشلىدى. ئۇ شۇ يۈك ماشىنىسى بىلەن كېچىدە، سائەت ئىككىلەردىن ئاشقاندا، «يېرىك» سۇۋخوزىغا يېتىپ كەلدى. يۈك

ماشىنىسى سوۋخوز دىرىكتورىنىڭ ئۆيىي ئالدىدا توختىدى. ئىت قاتتىق ھاۋشىپ، بوستونىنىڭ پۇتىغا ئېتىلدى. ئۇ ئىتقا ئېتىبار بەرمەي، دېرىزىنى مۇشتلاشقا باشلىدى.

— كىم؟ — دېگەن ئەندىشىلىك ئاۋاز ئاڭلاندى.

— مەن، بوستون ئورکۇنچىيۇ.

— نېمە بولدى، بوستون؟

— ئەھۋال چاتاق.

* * *

ئەتىسى پېشىنگە يېقىن قۇتقۇزغۇچىلار بىر - بىرلەپ تىزىلىپ، ئالامونگۇ داۋىنى تەرەپكە يول ئالدى. بوستونىنى قوشۇپ ھېسابلىغاندا، ئۇلار ئالتە ئادەم ئىدى. ماشىنا ماڭغىلى بولمىدىغان جايغىچە ئۇلارنى دالا ئاپتوموبىلىدا ئەپكېلىپ قويۇشتى. ئۇنىڭ ئۆيىغىچە ئۆزلىرى ئەسۋاب - ئۈسكۈنىلەرنى كۆتۈرۈپ يولغا چۈشتى. ئۇلار ئىمكان قەدەر ئاز نەپەس ئېلىپ، بوستوننىڭ ئىزىدىن جىم، ئادىل قەدەم باساتتى، شەھەردىن پات ئارىدا، مانا شۇ سائەتلەر ئىچىدە تىك ئۇچار ئايروپىلان كېلىشى، ئۇلارغا تەجرىبىلىك تاغقا چىقىش تەنھەرىكەتچىلىرىدىن ئۈچى يارەمگە كېلىشى كېرەك ئىدى.

ئاخشام دەل مۇشۇ پەيتتە، دەل مانا مۇشۇ چىغىر يولدىن ئېرنەزەر ئىككىسىز داۋانغا ئۆتكەنىدۇق، دەپ ئويلايتتى بوستون، بېشىمزغا مۇنداق پالاكەت كېلىشىنى خىيالىمزغىمۇ كەلتۈرمىگەنىدۇق...

ئېرنەزەرنىڭ يىقىلغاندىن كېيىن بىرئاز ۋاقىت تىرىك تۇرغانلىقىنى ئۇ چۈشىنەتتى، لېكىن بىر كىچە - كۈندۈز مۇزلۇق ئىچىدە ئادەمنىڭ چىدىشى ئەقىلگە سىغمايتتى. شۇنداق

لىقىغا قارىماي، ئۇ مۆجىزە يۈز بېرىشىنى ئۈمىد قىلاتتى.

تۈنۈگۈن ئاخشامقى قاتتىق قار ـ شىۋىرغاندىن كېيىن، داۋاننى قار باسقانىدى، قار كۆزلەرنى قاماشتۇرۇپ ئاغرىتاتتى. ئاخشامقى ئىزلارنىڭ ھەممىسىنى قار ـ شىۋىرغان بېسىپ كەتكەچكە، بوستون مۇز يېرىلغان جايىنىڭ قەيەردە ئىكەنلىكىنى ئېنىق كۆرسىتىپ بېرىشتىن قالمىنالدى. لېكىن بىر يامانىنىڭ بىر ياخشىلىقى بار دېگەندەك، قۇتقۇزغۇچىلاردىن بىرى بوستون تۈنۈگۈن يېشىپ تاشلىغان جۇۋىنى تېپىۋالدى، ئاردىدىن سەل ئۆتمەي جۇۋىدىن سەل نېرىراقتا ياتقان ئېگەرنىمۇ كۆرۈشتى. مانا شۇلارغا قاراپ، ئاخشام قار كۆمۈۋەتكىنىگە قارىماي، ھاڭنى ئېنىق مولجاللاپ تېپىشتى. شۇ ئارىلىقتا تاغقا چىققۇچىلارمۇ كېلىپ قالدى. ئۇلار، ئۆزلىرىنىڭ گېپىدىن قارىغانىدا، ئالتە قەۋەتلىك ئۆيدەك كېلىدىغان مۇزلۇق ھاڭنىڭ ئىچىگە چۈشتى...

تاغقا چىققۇچىلار يۇقىرىغا قايتىپ چىقىپ، ئېرنەزەرنى ئالالمايمىز، ئۇنىڭمۇ، ئېتىنىڭمۇ تېنى قېلىن مۇزغا ئاجراتقىلى بولمايدىغان دەرىجىدە چاپلىشىپ، قېتىپ كېتىپتۇ. چىقىرىۋېلىش ئۈچۈن كۈچەپ ئۇرىدىغان بولساق، مۇز قاتلىمى بوشىشىپ، نەتىجىدە قۇتقۇزغۇچىلارنىڭ ئۆزى كۆچكۈن ئاستىدا قېلىپ ھالاك بولۇشى مۇمكىن، دەپ چۈشەندۈردى. ھاڭغا بوستون ئۆزى چۈشۈپ باقسۇن، خالىسا، دوستى ئېرنەزەر بىلەن ئىككىسى سۇن، دېيىشتى ئۇلار، باشقا ئامال يوق...

شۇنىڭدىن كېيىن، بوستون ئۇزاق يىللار خاتىرىسىگە زادى ئۆچمەس بولۇپ ئورنىشىپ قالغان دەھشەتلىك بىر چۈشنى كۆرۈپ يۈردى. ئۇ مۇزلۇق ھاڭ ئىچىگە ئارقان بىلەن چۈشۈپ كېتىۋاتقۇدەك، ئەتراپتىكى مۇز تاملارنى قولىدىكى پىنار بىلەن يورۇتقۇدەك. ئۇنىڭ يەنە باشقا پىنارىمۇ بارىدەك،

بىرى قولىدىن چۈشۈپ كەتسە، يەنە بەرىنى ئىشلەتكۈدەك، ئۇ بىردىنلا ئىككىنچى پانارىنى يوقىتىپ قويۇپتۇ، نەگە يوقاپ كەتكەنلىكىنى بىلمىگۈدەك. بۇنىڭدىن يۈرىكى قاتتىق سىقىلىپ، قورقۇدەك، ۋارقىرىغۇسى كەلگۈدەك، لېكىن دەھشەتلىك قاراڭغۇ مۇزلۇق ئىچىگە چۈشۈپلا كېتىۋاتقۇدەك. ئاخىرى، چىراغ يورۇقىدا مۇزغا تاشتەك چاپلىشىپ كەتكەن ئېرنەزەرنى كۆرۈپ تۇ: ئېرنەزەر (بۇرۇنمۇ شۇنداق ئىدى) مۆكچىيىپ ئولتۇرغۇدەك، جۇۋىسى بېشىنىڭ ئۈستىگە كۆتۈرۈلۈپ قاپتۇ، يۈزى قان بىلەن بويالغان، لەۋلىرىنى چىڭ يۇمغان بولۇپ، كۆزلىرى يۇمۇقمىش. «ئېرنەزەر! — دەپ چاقىرغۇدەك بوستون، — مەن كەلدىم! قۇلاق سال، مەن ساڭا يەنە بىر پانارنى قالدۇرۇپ كەتمەكچىدىم، بۇ يەر بەكمۇ قورقۇنچلۇق ۋە قاراڭغۇ ئىكەن، لېكىن ئۇنى يوقىتىپ قويدۇم. چۈشەندىڭمۇ، ئېرنەزەر، يوقىتىپ قويدۇم. لېكىن ساڭا بەرىبىر ئۆزۈمنىڭ پانارىنى بېرىمەن. مە، ئال، بۇ مېنىڭ پانارىم. ئال، ئېرنەزەر، ئۆتۈنۈپ قالاي!» ئەمما ئېرنەزەر ئۇنىڭ قولىدىن پانارنى ئالماپتۇ ۋە ھېچقانداق جاۋاب قايتۇرماپتۇ. بوستون يىغلىۋېتىپتۇ، ھۆركىرەپ يىغلاپتۇ ۋە كۆز ياشلىرى تارامىلاپ ئاقىقان پېتى ئويغىنىپ كېتىپتۇ.

ئاندىن ئۇ كۈن بويى ئۆزىگە كېلەلمەي، چىرايى تۇتۇلۇپ، ھومىيىپ يۈردى. ئۇ بۇ چۈشىنى ھېچكىمگە، گۈلنىمخانغىمۇ، ھەتتا ئۇنىڭغا ئۆيلەنگەندىن كېيىنمۇ ھېچقاچان ئېيتمىدى. ئېرنەزەر بىلەن خوشلىشىش ئۈچۈن مۇزلۇق ھاڭغا چۈشكەنلىكى توغرۇلۇقمۇ ئۇنىڭ ئائىلە ـ تاۋابىئاتلىرىدىنمۇ ھېچكىمگە ئېغىز ئاچمىدى.

ئۇلار داۋاندىن ئۆيگە قايتىپ كەلگىنىدە، ھەممە ئادەم يۈز بەرگەن پالاكەتتىن خەۋەردار بولغانىدى. بوستونغا دەرد ـ ئەلەم دەستىدىن تۇڭشىپ كەتكەن، كۆز يېشى دەريا بولۇپ

ئېقىۋاتقان گۈلىمخاننى كۆرۈشتىنمۇ ئېغىرراق ئىش يوق ئىدى. ئۇ داۋاندا ئۆلۈپلا كەتكەن بولسام، يەنە نەچچە مىڭ قېتىملاپ شۇ مۇزنىڭ ئىچىگە چۈشسەم، ھەممىنى قايتا بېشىمدىن كەچۈرسەم، بۇنىڭدىن ئاسانراق بولغان بولاتتى، دەپ ئويلايتتى. ئېرىنىڭ ھالاكىتىگە گۈلىمخان زادىلا چىدىيالمىدى. كىشىلەر، ھەر ھالدا ئەقلى ـ ھوشىدىن ئېزىپ قالمىسا بولاتتىغۇ دەپ ئەندىشە قىلاتتى. ئۇنىڭ دائىم بىر ياقلارغا قېچىپ كەتكۈسى كېلەتتى: «ئىشەنمەيمەن، ئىشەنمەيمەن ئۇنىڭ ئۆلگىنىگە! قويۇۋېتىڭلار مېنى! ئۇنى ئۆزۈم تاپىمەن! ئۇنىڭ ئالدىغا بارىمەن!»

بىر كۈنى كېچىسى ئۇ راستىنلا قېچىپ كەتتى. بوستون كۈن بويى ھېرىپ ـ ئېچىپ، ئەمدىلا بىرئاز ئارام ئالاي، دەپ تۇرغانىدى. ئۇ، بىرنەچچە كۈندىن بېرى تۈزۈكرەك يېشىنىپ ئورنىدا ياتالمىدى، پاتمەچىلەرنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەيتتى. ئادەملەر ئاڭلاپ، تەرەپ ـ تەرەپتىن كېلىشەتتى، نۇرغۇنلىرى كونا ئادەت بويىچە خېلى يىراقتىنلا ئېرنەزەر دەپ يىغنىسى سىلىپ كېلەتتى: «ئېرنەزەر، قېرىندىشىم، باغرىم، سېنى ئەمدى قاچان كۆرەرمەن؟» بوستون ئۇلارغا ئاتتىن چۈشۈشتە يارەملىشەتتى، تەسەللى بېرەتتى ... شۇ كۈنى ئاخشىمى ئادەم بىرئاز سىلىكتى. بوستون ھويلىسىدا بىلىگىچە يېشىنىپ، ئۇستىدىن چۆمۈچ بىلەن سۇ قۇيۇپ يۇيۇنۇشقا باشلىدى. ئارزىگۈل گۈلىمخانىنىڭ يېنىدا ئىدى. شۇ كۈنلەردە ئۇ قوشنىسىنى زادى يالغۇز قالدۇرماي يۈرەتتى.

— بوستون، بوستون، نەدەسىز؟ — بىردىن ئارزىگۈلنىڭ چاقىرغىنى ئاڭلاندى.

— نېمە بولدى؟

— بولۇڭ تېزرەك، گۈلىمخاننى تېپىپ كېلىڭ. نەگىدۇر

قىچىپ كەتتى. قىزلىرى يىغلىشىۋاتىدۇ، مەن ئۇنى تۇتۇپ قالالمىدىم.

بوستون ئوپۇل - توپۇل مايكىسىنى كىيىپ، يەلكىسىدىكى لۆڭگە بىلەن يول بويى ئۆزىنى سۈرتكىنىچە، ئەقلى - ھوشىنى يوقتىپ قويغان گۈلسمخاننىڭ كەينىدىن چاپتى.

ئۇنىڭغا خېلىغىچە يېتىشەلمىدى.

گۈلسمخان يارنىڭ يانتۇ تەرىپىدىن تاغلار تەرەپكە قاراپ ئىتتىكلەپ كېتىپ باراتتى.

— گۈلسمخان، ئالدىرىما، قايىققا كېتىۋاتسەن؟ — دەپ چاقىردى ئۇنى بوستون.

ئۇ كەينىگە قارىمايتتى. بوستون قەدىمىنى تېزلەتتى، گۈلسمخان بۇنداق ئەھۋالدا ھەممىسىنى ھازىرلا يۈزۈمگە سالىدۇ، ئېرنەزەرنى سىز ئۆلتۈردىڭىز دەپ تەنە قىلىدۇ، دېگەن خىيالنى قىلدى. ئۇ ھەممىدىن بەتتەر مانا شۇنىڭدىن قورقاتتى، بۇ پىكىر خىيالىدىن ئۆتكەن ھامان، خۇددى بىر كىم ئۇستىدىن قاينىاق سۇ تۆكۈۋەتكەندەك بولىدى. ئۇنىڭ ئۆزىمۇ شۇنى ئويلاپ ئۆز گۆشىنى ئۆزى يەۋاتامدۇ؟ جېنى ئەلەم ئوتىدا كۆيۈۋاتامدۇ؟ ئۇنىڭغا نېمە دەپ جاۋاب بېرىدۇ؟

ئۇ ئۆزىنى ئاقلاپ ئولتۇرامدۇ؟ ئۇنىڭ باھانىلىرىنى گۈلسمخان ئىناۋەتكە ئالامدۇ؟ ئادەمنىڭ قولىدىن ھېچ نەرسە كەلمەيدىغان پاجىئەلىك ئەھۋاللارنىڭ بولۇشى مۇمكىنلىكىنى ئۇنىڭغا قانداق چۈشەندۈرىدۇ؟ لېكىن، بۇ سۆزلەرمۇ ئۇنىڭغا تەسەللى بېرەلمەيدۇ، بۇنداق ئەھۋاللاردا تەسەللى بېرەلەيدىغان، كۆڭۈلنى كۆتۈرىدىغان سۆزلەر بارمىدۇ، ئاخىر؟ شۇنچە ئىشلار بولۇپ ئۆتكەندىن كېيىنمۇ، مانا، تېخىچىلا تىرىك گەۋدىسىنى كۆتۈرۈپ يۈرۈپتۇ، بۇنى گۈلسمخانغا نېمە دەپ چۈشەندۈرىدۇ؟

— گۈلسمخان، توختا، قايىققا كېتىۋاتسەن؟ — بوستون

هاسىردغىنىچە ئۇنىڭغا يېتىشىۋالدى، ــ توختا، گېپىمگە كىر، يۈر، ئۆيگە كېتەيلى ...

گۈگۈم ۋاقتى بولۇپ، كۈن تېخى يورۇق ئىدى، ئاستا بېسىپ كېلىۋاتقان گۈگۈم قاراڭغۇلۇقىدا تاغلار ئوچۇق كۆرۈنۈپ تۇراتتى. گۈلىمخان ئۇنىڭغا ئۆرۈلۈپ قارىدى، شۇ چاغدا بوستونغا بۇ جۈۋاندىن قايغۇ ــ ئەلەم يېغىۋاتقاندەك تۇيۇلدى. گۈلىمخان خۇددى سۈزۈك سۇ ئاستىدا تۇرۇپ قاراۋاتقاندەك قىلاتتى، چىرايى ئۆزگىرىپ، قىيشىيىپ كەتكەندى. ئۇنىڭ تارتىۋاتقان ئازابىنى كۆرۈپ، بوستوننىڭ داد ــ پەريات سالغۇسى كەلدى، مۇڭلۇق ــ دەردلىك هالىدىن يۇرىكى ئېزىلدى. تېخى ئاخشاملا گۈللەپ ــ ياشناپ تۇرغان ئەمەسمىدى بۇ جۈۋان؟ بوستون ئۇنىڭ ئەس ــ هوشىنى يوقتىپ قېچىپ كېتىۋاتقىنىغا، ئۇچىسىدىكى يىپەك كۆڭلەكنىڭ كۆكرىكى ئۈستىگە يىغىلىپ قالغىنىغا، يېڭىلا قارا مەسىسى ماتىم ئۇچۇنلا كىيىلگەنىدەك بولۇپ تۇرغىنىغا، چاچلىرى بولسا هازىردار ئايالارنىڭكىدەك ئۆرۈلگەنلىكىگە زادىلا چىدىيالماي، كۆكسىنى پارە ــ پارە قىلىۋەتكۈسى كېلەتتى.

ــ قاياقتا، قاياقتا كېتىۋاتسەن گۈلىمخان؟ ــ دېدى بوستون ۋە ئىختىيارسىز ئۇنىڭ قولىدىن تۇتتى.

ــ مەن داۋانغا، ئۇنىڭ يېنىغا بارىمەن، ــ دېدى گۈلىمخان ئاللىقانداق پەرىشان ئاۋاز بىلەن.

بوستان: «هوي ــ هوي، ئەقلىڭ جايىدىمۇ؟ ئۇ يەردە نېمە قىلسەن؟ قانداق يېتىپ بارىسەن؟ بۇنداق نېپىز كۆڭلەكتە كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە شامدەك ئېرىپ قالسەنغۇ؟» دەپ يىلىنىپ ــ يالۋۇرۇشقا باشلىدى:

ــ هازىر بولمايدۇ، كېچە بولۇپ قالدى، گۈلىمخان. باشقا بىر چاغدا بارارسەن، ئۇ جايىنى ساڭا ئۆزۈم كۆرسىتىمەن. هازىر ئۇنداق قىلما، يۈر ئۆيگە. قىزلىرىڭ قورقۇپ يىغلىشۇا-

تندۇ، تارزىگۈل خاتىرجەم بولالمايۋاتىدۇ، ۋاقىت كەچ بولۇپ قالدى، يۇر ئەمدى، گۈلسمخان، ئۆتۈنۈپ قالاي.

گۈلسمخاننىڭ قەددى غەم ـ ئەلەم دەستىدىن پۈكۈلۈپ كەتكەنىدى. ئۇ زادىلا ئېغىز ئاچمايتتى.

ـ ئۇنىڭسىز مەن قانداق قىلىمەن؟ ـ ھەسرەت بىلەن شۇرلىدى گۈلسمخان بېشىنى چايقاپ، ـ قانداق قىلاي، ئۇ يالغۇز قالدى، قانداق قىلاي، ئۇنى ئوراپ ـ كېپەنلەپ، ھازا ـ ماتەم تۇتۇپ يەرلىكىگە قويالمىدىم؟ مازار پۈتۈلمەپتىكەنمۇ پېشانىسىزگە؟

بوستون ئۇنىڭغا نېمە دەپ تەسەللى بېرىشنى بىلمەيتتى. ئۇ مالچىلار يازدىمۇ، قىشتىمۇ پۇتىدىن چۈشۈرمەيدىغان بېرزېنت ئۆتۈكتە، بوينىدا لۆڭگە، بەستلىك يەلكىلىرىگە ئېسۋالغان مايكىسى چۈشۈپ كەتكەن ھالدا گۈناھكارلارچە بېشىنى ساڭگىلىتىپ ئايالىنىڭ يېنىدا تۇراتتى. ئامالسىز ـ دە، بىچارە. ئۇ بۇ جۈۋانىنىڭ يوقاتقان نەرسىسىنى ھەرقانداق نەرسە بىلەن ھېچقاچان تولدۇرغىلى بولمايدىغانلىقىنى چۈشىنەتتى. ئەگەر ئۇنىڭ ئېرىنى تىرىلدۈرۈپ، ئۇنىڭ ئورنىغا ئۆزى ھاڭغا چۈشۈپ ياتالىغان بولسىدى، بۇنى بىردەممۇ ئويلىنىپ تۇرماي ئادا قىلغان بولاتتى.

ئۇلار ئۆز خىيالىرىغا چۆمۈپ، جىم بولۇشتى.

ـ كەتتۇق، ـ دېگىنىچە بوستون گۈلسمخانىنى قولىدىن تۇتتى، ـ بىز ئادەملەر ئېرىنەزەرگە پاتمە قىلىپ كېلىدىغان جايدا بولۇشىمىز كېرەك، ئۆيدە بولۇشىمىز كېرەك.

گۈلسمخان بېشىنى ئۇنىڭ يەلكىسىگە قويدى. قايغۇ ـ ھەسرىتىنى ئۆز دادىسىغا تۆكۈۋاتقاندەك ئېسەدەپ يىغلاپ، ئىچ ـ ئىچىدىن ئېتىلىپ چىقىۋاتقان ئۆكۈشلىرىنى بېسىپ، تىنماستىن نېمىلەرنىدۇر دەپ ھۆڭرەپ پىچىرلايتتى. بوستون ئۇنى يۆلـ

ۋالدى. ئۇ ئىككىسى بىللىلىشىپ يىغلاپ، قايغۇ ـ ھەسرەتكە چۆمۈپ ئۆيگە قايتتى. تەكشى ئېچىلىپ كەتكەن تاغ گۈللىرىنىڭ ئۆتكۈر پۇراقلىرى قاپلاپ كەتكەن جىمجىت ياز ئاخشىمى ئاخىر لاشماقتا ئىدى. ئېرنەزەرنىڭ قىزلىرىنى يېتىلىۋالغان ئارزىگۈل ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقتى. ئايالـلار بىر ـ بىرىنى كۆرۈپ، يەنە قۇچاقلاشتى ۋە ئۇزاق ئايرىلىشتىن كېيىن يەنە تېپىشقاندەك ھۆڭ ـ ھۆڭ يىغلاپ، كۆز ياشلىرىنى تۆكتى...

ئارىدىن يېرىم يىل ئۆتكەندىن كېيىن، ئارزىگـۈل رايـون دوختۇرخانىسىدا يېتىپ قالغان، گۈلىمخان بولسا، كۆل بويىدىكى بېلىقچىلار يېزىسىغا كۆچۈپ كەتكەنىدى. بوستون ئاشۇ كېچىنى ئەسلىدى. ئېتىلىپ چىقىۋاتقان ھېسسىياتلىرىنى باسالماي، كۆزىنىڭ ئالدىنى تۇمان قاپلىدى.

بوستون شىپاخانىدا ئايالى ياتقان كارىۋاتنىڭ يېنىدا ئولتۇراتتى، ئۇنىڭ تاتىرىپ كەتكەن سولغۇن چىرايىغا ئېچىنىپ تەلمۈرەتتى. كۆزىنىڭ ئىللىق كۈنى بولۇپ، شىپاخانىدىكى باشقا كېسەللەرنىڭ كۆچىلىكى ھويلىدا ئايلىنىپ يۈرەتتى، شۇ چاغدا ئارزىگۈل گەپ ئېچىپ قالدى:

ـــ سىزگە دەيدىغان گېپىم بار ئىدى، ـــ دېدى ئۇ سـۆز-لىرىنى ئالدىرىماستىن سۆزلەپ، ئارزىگۈل كۆزلىرىنى تەسلىكتە كۆتۈرۈپ ئېرىگە قارىدى. بوستون شۇ كېچىسى ئۇنىڭ تېخىمـۇ ساغىيىپ، ئورۇقلاپ كەتكەنلىكىنى بايقىدى.

ـــ قۇلىقىم سېنىڭدە ئارزىگۈل، نېمە دېمەكچىدىڭ؟ ـــ مېھرىبانلىق بىلەن سورىدى بوستون.

ـــ سىز دوختۇر بىلەن سۆزلەشتىڭىزمۇ؟

ـــ سۆزلەشتىم. ئۇ دەيدۇكى ...

ـــ ئالدىرىماڭ. نېمە دېگەن بولسا دېگـەنـدۇر، سىزگـە شۇنى دېمەكچىدىمكى...

بۇ سۆزلەردىن بوستوننىڭ يۈرىكى كەينىگە تارتىشىپ كەتتى. ئۇ يانچۇقىدىن قول ياغلىقىنى چىقاردى ـ دە، تەر بېسىپ كەتكەن ماڭلىينى سۈرتتى.

ـــ بەلكىم ھازىر ھاجىتى يوقتۇر. ئاۋۋال تۈزەلگىن، ئاندىن گەپ بولسا قىلىپ كەتمەس، ـــ بوستوننىڭ بولىدىغان گەپنى كەينىگە تارتقۇسى كەلدى. لېكىن ئايالىنىڭ قاراشلىرىدىن گەپنى كېيىنگە قالدۇرغىلى بولمايدىغانلىقىنى سەزدى.

ـــ ھەممە نەرسىنىڭ ئۆز مۆرىتى بار، ـــ قېنى قاچقان لەۋلىرىنى زورمۇزور مىدىرلاتتى بىمار، ـــ بۇ يەردە ئوبدان ئويلاندىم. دوختۇرخانىدا ئويلاشتىن باشقا ئىشمۇ يوق ئىكەن. سىز بىلەن ياخشى ئۆمۈر كەچۈردۇق، ئۆز تەقدىرىمدىن رازىمەن. خۇدانىڭ قەھرىنى كەلتۈرۈپ نېمە قىلىسىز. بالا كۆردۇق، ئۇلارنى ۋايىگە يەتكۈزۈپ، دەس تۇرغۇزدۇق. ئەمدى ئۇلار ئۆز ئەقلى بىلەن ياشاۋېرىدۇ. بالىلىرىمىز توغرۇلۇق تېخى يەنە ئالايىتەن پاراڭلىشارمىز. لېكىن سىزگە ئېچىنىمەن، سىزگە كۆزۈم قېيمايدۇ. سىز ئادەملەر بىلەن ئوبدان چىقىشىپ كېتەلمەيسىز، تەدبىرلىك ئەمەسسىز، ھېچكىمگە يېلىنىپ ـ يالۋۇرمايسىز، باش ئەگمەيسىز، يېشىڭىزمۇ بىر يەرگە بېرىپ قالدى. مېنىڭدىن كېيىن ئۆزىڭىزنى خەقلەردىن قاچۇرۇپ يالغۇز يۈرمەڭ. نەزىر ـ چىرىغىم تۈگىگەندىن كېيىن يەنە نېمە قىلىشىڭىزنى ئويلاپ بېقىڭ. مېنىڭچە بولغاندا، يالغۇز ياشىشىڭىزنى خالىمايتتىم. پەرزەنتلىرىڭىز ئۆزلىرىدىن ئاشمايدۇ.

ـــ قويساڭچۇ. شۇ گەپلىرنى، ـــ دېدى بوغۇلۇپ بوستون، ـــ باشقا گەپ تېپىلمامدۇ بىزگە؟

ـــ ياق، بۇنى گەپلەشمەي بولمايدۇ! باشقا دەيدىغان نېمىمىز بار؟ ئۆلۈم ئالدىدا بۇلارنى بىر ـ بىرىمىزگە دېمەكتىن باشقا ئىلاج يوق. ئۆلگەندىن كېيىن گەپلەشكىلى بولمايدىغۇ؟

شۇنىڭ ئۈچۈن، بۇ يەردە تەلمۇرۇپ يېتىپ سىزنى ۋە ئۆزۈمنى ئويلىدىم. گۈلسىخان يېنىمغا داۋام كېلىپ تۇرۇۋاتىدۇ. ئۆزىڭىز بىلىسىز، ئۇ بىزگە يات ئادەم ئەمەس. تەقدىرنىڭ قىسمىتى بىلەن، كىچىك بالىلىرى بىلەن يالغۇز قالدى، ياخشى ئايال. سىزگە مەسلىھەتىم شۇ، ئۇنىڭغا ئۆيلىنىڭ، ئۆزىڭىز بىلىسىز. سىزگە ئۆگىتىشنىڭ ھاجىتى يوق. ھەر كىمنىڭ تەقدىرى باشقا ـ باشقا. كۆزۈم يۇمۇلغاندىن كېيىن، ئۇنىڭغا مۇشۇ گەپلىرىمنى دەڭ ... خۇدايىم بۇيرۇسا، مېنىڭ دېگىنىمدەك بولۇپ قالار. ھەر ھالدا ئېرنەزەرنىڭ بالىلىرى ئاتىسىز قالمايدۇ ...

ئىسسىقكۆلگە كەلگۈچىلەر ئىسسىقكۆللۈكلەرگە، كۆل بويىدا ياشاپ، كۆلنى كۆرمەي ئۆتۈۋىشىدۇ، دەپ ھەزىل قىلىشىدۇ. بۇنىڭغا ئۇلارنىڭ زادى ۋاقتى چىقمايدۇ. مانا، بوستوننىڭمۇ نەۋامانلاردىن بېرى كۆل ياقىسىغا ئەمدى كېلىپ تۇرۇشى، مۇشۇ كەمگىچە كۆلگە يىراقلاردىن كۆز قىرى چۈشكەن، خالاس.

بۇ قېتىم ئۇ كەچكە يېقىن كېسەلخانىدىن چىقىپ، ئۇدۇل كۆل بويىغا قاراپ ماڭدى. تاغلار ئارىسىدىكى زۇمرەتتەك ئايدىڭدا يالغۇز ئايلانغۇسى كەلدى. بوستون شامالىنىڭ كۈل يۈزىدە ئاپئاق دولقۇنلارنى خۇددى يەر ھەيدىگەندەك راۋان مەۋجىلەندۈرۈپ قوغلاپ يۈرگەنلىكىگە ئۇزاق تىكىلدى. ئۇنىڭ كۆكسىدىن يىغا ئېتىلىپ چىقماقتا ئىدى. ئۇ ئۆزىنى ئىسسىق كۆل قوينىغا ئېتىپ ئۆلۈۋېلىشنى ئارزۇ قىلاتتى، ياشىغۇسى كېلەتتى ھەم كەلمەيتتى ... ئۇنىڭ خىيالى خۇددى مانا شۇ بۇزغۇنلاردەك بىردەم كۆتۈرۈلۈپ، بىر دەم پەسىيەتتى، سۇ دولقۇنغا، دولقۇن سۇغا ئايلانغاندەك بولاتتى.

* * *

بۆرىلەر بوستونىنى يەنىلا ئۆز ھالىغا قويمىدى. ئۇلار قورۇ ئەتراپىدا تىنىم تاپماي ھۇۋلاپ، ئاخىرى، ئۇنى ياتقان يېرىدىن تۇرغۇشقا مەجبۇر قىلدى، لېكىن ئۇنىڭدىن سەل بۇرۇن كەنجەش ئويغىنىپ كەتتى. ئۇنىڭ ئۇيقۇسى قېچىپ، يىغلاشقا باشلىدى. بوستون ئوغلىنى ئۆزىگە يېقىن تارتىپ، قۇچاقلاپ، باغرىغا بېسىپ بەزلەشكە تۇردى:

— كەنجەش، ھاي، كەنجەش! مانا، مەن يېنىڭدىمەن. نېمە دەيسەن، تەنتىكىم! ئەنە، ئاپاڭمۇ مۇشۇ يەردە، ئەنە كۆرۈۋاتامسەن؟ نېمە بېرەي، ئېيتقىن! چىراغنى ياقايمۇ — يا؟ مۇنچىلىك قورقمىغىن، مۇشۇكلەر سىياۋلىشىۋاتىدۇ، مۇشۇك شۇنداق سىياۋلايدۇ.

گۈلىمخانمۇ ئويغىنىپ، بالىسىنى ئەركىلىتىپ بەزلەشكە كىرىشتى، لېكىن بالىنىڭ قارغىشلىقى تۇگىمىدى. چىراغنى يېقىشقا توغرا كەلدى.

— گۈلىم، — دېدى بوستون ئىشىك تەرەپكە ماڭغاچ، ئۇ چىراغنى ياقمەن دەپ، ئورنىدىن تۇرغانىدى، — ئۇلارنى قورقۇتۇپ قويمىسام بولمايدىغاندەك قىلىدۇ، تولىمۇ ھەددىدىن ئېشىپ كەتتى.

— سائەت قانچە بولدى؟

بوستون سائەتكە قارىدى.

— يىگىرمە مىنۇت كەم ئۈچ.

— مانا، كۆردىڭىزمۇ، — دېدى نارازى بولۇپ گۈلىمخان، — سائەت ئالتىدە يەنە تۇرمىسىڭىز بولمايدۇ. ئۇنداق قىلسىڭىز بولامدۇ؟ بۇ قۇرۇپ كەتكۇر ئەكبەرە بىزنى سارىڭ قىلىپ قويە

دىغان ئوخشايدۇ. نەدىن يېپىشتى بىزگە بۇ بالا ـ قازا؟!

ـــ ئۆزۈڭنى باسقىن. قانداق قىلىمىز ئەمدى؟ مەن بىر-دەمدىلا قايتىپ كېلىمەن. سەن قورقما. جېنىمىزغا تازىمۇ تەگدى ـ دە، بۇ بۆرە. ئىشكنى سىرتىدىن ئىلىپ قويىمەن. خاتىرجەم بول، ئۇخلاۋەر.

ئۇ يالىڭاياغ پۇتىغا ئالدىراش كىيىۋالغان بىرپۈتۈن ئۆتۈكنى تورۇكلىتىپ، دېرىزە ئالدىدىن ئۆتتى. بوستون قالـ داقلا بولمىسۇن بۆرىلەرنى تاپىمەن دەپ قەسەم قىلغانىدى، شۇنىڭ ئۈچۈن ئاۋازىنىڭ بارىچە ۋارقىراپ، ئىتلارنى چاقىرىشقا باشلىدى، ئۇلارنى يامان سۆزلەر بىلەن تىللىدى. قۇتراپ كەتكەن بۆرىلەر ئۇنى جېنىدىن جاق تويغۇزغانىدى، شۇنىڭ ئەلىمىدە ئۇ ھەر نەرسىگە تەييار ئىدى.

ئۇ بۆرىلەرگە ھېچقانداق ياردەم بېرەلمەيتتى. ئۇلارنى ئۇچرىتىپ قالسا، ئېتىپ تاشلاشتىن باشقا چارىسى قالمىغانىدى. ئۇ يېرىم ئاپتومات مىلتىقىنى ھازىرلاپ قويغانىدى.

لېكىن ئۇ بۆرىلەرنى ئۇچرىتالمىدى. ئاندىن دۇنيا كۆزىگە قاراڭغۇ كۆرۈنۈپ، ئۆيىگە قايتتى. لېكىن زادىلا ئۇيقۇسى كەلـ مىدى، قاراڭغۇدا خىيالىغىچە تولغىنىپ ياتتى، مېڭىسىنى ئەنسىز، دەردلىك خىياللار چولغۇالغانىدى.

ئادەم ئۇيقۇسى قاچقاندا نېمىلەرنى ئويلىمايدۇ دەيسىز؟ ئۇ ۋىجدانەن ئىشلەش يىلدىن يىلغا قىيىن بولۇپ كېتىۋاتقانـ لىقىنى، ھازىرمۇ ئادەملەردە، بولۇپمۇ ياشلاردا ئار ـ نومۇس قالمىغانلىقىنى ھەممىدىن كۆپرەك ئويلايتتى. ھازىر ھېچكىم گەپكە كىرمەيدۇ. ھەممە ئادەم ھەممىدىن بۇرۇن ئۆزىنىڭ پاي-دىسىنى كۆزلەيدۇ. ۋەھالەنكى، مەشھۇر چۇ قانىلى قۇرۇلۇشىدا ئادەملەر مەملىكەتنىڭ ھەممە بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلىرىدىن ئۆز ئىختىيارى بىلەن كېلىپ، ھەتتا پۇل ـ مائاش ئالماي ئەمگەك

قىلغان ئەمەسمىدى؟ مانا ئەمدى بۇنىڭغا ھېچكىم ئىشەنمەيدۇ، چۆچەك ئېيتىۋاتامسىز، شۇنداق بولۇشى مۇمكىنمۇ زادى؟ دەيدۇ. ھازىر ھېچكىم، بوينىغا ئارغامچا سالىسىڭىزمۇ، ئۆلۈسىمۇ مالچى بولمەن، دېمەيدۇ. ھەممىسى بۇنى بىلىدۇ، لېكىن بىلمىگەنگە سېلىپ يۈرىدۇ، ۋاقىتلىق قىينىچىلىقلار دەپ قويۇشىدۇ. ئوچۇق قىنى ئېيتىدىغان بولسىڭىز، تۆھمەت قىلىۋاتىسىز، دەپ يۈز - كۆزىڭىزنى ئاچۇرمايدۇ. كىمنىڭ دېپىغا ئۇسسۇل ئويناۋاتىسىز، دېيىشىدۇ! كېيىن ئاقۇۋەتتىڭ قانداق بولىدىغانلىقى توغرىسىدا ھېچكىمنىڭ جىددىيرەك باش قاتۇرغۇسى كەلمەيدۇ. ئۇنىڭ دىلىغا تەسكىن، كۆڭلىگە ئارام بېرىدىغان بىردىنبىر نەرسە بار ئىدى. ئۇ بولسىمۇ، گۈلسىخان، ئاتىمۇ ئارام ئالىدۇ، ئىتىمۇ ئارام ئالىدۇ، سىزلا ئارام ئالمايسىز، ئەتىدىن - كەچكىچە قوي - قوزىلاردىن بوشىيالمايسىز، دەپ زادىلا تەنە قىلمىغان ۋە يۈزىگە سالمىغانىدى. قويلارنى كۆزدىن بىردەممۇ قاچۇرغىلى بولمايدۇ، ئۇلارنى توختىتىپ قويغىلىمۇ بولمايدۇ، ئۇ دېگەن كېرەك چاغدا كۆتۈرۈپ، لازىم بولمىغاندا تاشلاپ قويىدىغان تۆمۈر ھاسا ئەمەس، قويلارغا كېچە - كۈندۈز كۆز - قۇلاق بولۇپ تۇرمىسا چاتاق چىقىدۇ. قېرىشقاندەك، نەگىلا قارىسا، كۈچ يېتىشمەيدۇ. ھالبۇكى، ئادەم يوق ئەمەس، بار، لېكىن ئۇلارنىڭ ئىشلىگۈسى كەلمەيدۇ. نېمىشقا شۇنداق؟ ئەمگەكسىز ياشىغىلى بولمايدىغۇ، ئەمگەكسىز ھايات ھالاكەت. ئېھتىمال، پۈتۈنلەي باشقىچە ياشاش ۋە ئىشلەش كېرەكتۇ؟ بەلكى ھەممە گەپ شۇنىڭدىدۇر؟ يەنە ئەڭ ئېغىر مەسىلە — تۆۋۈك ئالغۇچىلار. تۆۋۈك ئېلىش باشلانغاندىن كېيىن، پونكىتلاردا قوزىلارغا قارايدىغان تۆۋۈك ئالغۇچىلار لازىم. خوش، نەدىن تاپسەن بۇ تۆۋۈك ئالغۇچىلارنى؟ ياشلار بۇ ئىشنى خالىمايدۇ. تۆۋۈك ئالغۇچىلار ئەتىدىن - كەچكىچە كۆز يۇمماي قو-

زىلاردىن خەۋەر ئېلىشى كېرەك. بۇ ئىشنىڭ قورقۇپ ئەمەس، ھالاللىق بىلەن ۋە ۋىجدان بىلەن بېجىرمىسە بولمايدۇ. شۇڭا ئۇچۇن، تۆۋ ئېلىشقا ياشلارنى زورلاپمۇ كۆندۈرەلمەيسىز. ھازىرقى ياشلار سۆيدۈك ـ مايياق كېچىپ، چەت ـ ياقا جايلاردا كۈن كەچۈرۈشنى خالىمايدۇ. تۆۋ ئالغۇچىلار قانچىلىك ھەق ئالالايدۇ دەيسىز. ۋەھالەنكى، شەھەرنىڭ زاۋۇت ـ فابرىكىلاردا سەككىز سائەت ئىشلەيدىغان قىز ـ يىگىتلەرنىڭ ھەربىرى ئۇلارغا قارىغاندا خېلى كۆپ پۇل تېپىشى مۇمكىن. «بىز قانداقلارچە كۆپرەك پايدا چىقىدىغان يەردە ئەمەس، ئۆمۈرۋايەت ئىشچى كۆچى كۆپرەك بولىدىغان جايدا ئىشلەپ قېلىۋىدۇقكىن ـ تاماق؟ مانا ئەمدى ياشلار ئىشنى قولغا ئالىدىغان پەيت كەلگەندە، ئۇلار ھېچ نەرسىگە يارىمای قېلىۋاتىدۇ، ئۇ نېمىلەردە يا ئار ـ نومۇس، يا ۋىجدان بولسا» دەپ خاپا بولۇشىدۇ قېرىلار. ئەۋلادلار ئوتتۇرىسىدا ئۇقۇشماسلىق ۋە ياتسىراش پەيدا قىلغان مانا شۇ توقۇنۇش قايسى زامانلاردىن بېرى ئادەملەرنىڭ قەلبىنى ئۆرتەپ كېلىۋاتىدۇ. بوستون يەنە ھېلىقى گېپىنى ئەسلىدى. شۇ چاغدا ئۇ ئۆزىنى تۇتۇۋالالمىغان ۋەئۇيلىنىپراق سۆزلىمىگەنىدى، ئادەم دېگەن ئۆزى ئۇچۇن ئىشلىگەندەك ئىشلىسۇن، دېگەنىدى. ئۇ باشقىچە يولنى تاپالمايتتى. ھەممە ئادەم ئۆزى قىلىۋاتقان ئىشتىن مەنپەئەتدار بولۇشى سۇ ۋە ھاۋادەك زۆرۈر، دەپ ھېسابلايتتى. بوستون، ئىش ھەققى ئىش نەتىجىسىگە قاراپ بېرىلىشى كېرەك، ھەممىسىدىنمۇ مۇھىمى، مالچىنىڭ ئۆز يېرى بولسۇن، ئۇلار شۇ يېرى ئۈچۇن جان كۆيدۈرسۇن، يارەمچىلىرىم ۋە بالا ـ چاقىلىرىمۇ شۇ يەرنى دەپ تەر تۆكسۇن، ئەكسىچە بولغاندا، ھېچقانداق ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقارغىلى بولمايدۇ، دەپ نەچچە قېتىملاپ ئېيتقانىدى.

پارتىيە گۈرۇپپىسىنىڭ باشلىقى قوچقاربايېۋ ئۇنىڭغا يەنە ئادەتتىكىدەكلا رەددىيە بەردى. سوۋخوزدىكىلەر قوچقاربايېۋنى «گېزىت ئادەم» دېيىشەتتى. ئۇ دىرېكتور ئۇستىلىنىڭ ئوڭ تەرىپىدە بوستونغا يانداشىپ ئولتۇراتتى. غەلىتە تۇتۇۋاتقان بولسا كېرەك، ئۇنىڭ قاش ـ قاپىقى سېلىنغانىدى، ئۆزىنى كۆزىستىش ئۈچۈن بىردەم ـ بىردەم گالستۇكنىسى تۇتۇپ، تۇزەپ قويۇپ بوستونغا ئالىيىپ قىيا نەزەر تاشلايتتى. سوۋخوز دىرېكتورى چوتبايېۋ قوچقاربايېۋنىڭ نېمە دېمەكچى بولۇۋاتقانلىقىنى ياخشى چۈشىنەتتى. ئۇنىڭ بىلەن نۇرغۇن يىللار بىللە ئىشلەپ، ئۇنىڭ پۈكۈلمەيدىغان، ئوتتا كۆيمەيدىغان، سۇدا چۆكمەيدىغان بىر قېتىم ۋە ئۆمۈر بويى يادلىۋالغان سەپسەتىسىنىڭ ماھىيىتى ناھايىتى ياخشى ئۆگىنىۋالغانىدى: ئۇنىڭ سەپسەتىسى بويىچە بولغاندا، بوستون ئوركۇنچىيېۋ يېڭىچە شەكىلدىكى كۇلاك ۋە ئەكسىلئىنقىلابچى ئىدى، يەنى ئۇنىڭدىن چىقىم، ھەمىنى يولدىن ئازدۇرماقچىدى. تۇرمۇش ئۇنى يوقاتماقچى بولۇپ، نەچچە قېتىم ياتقۇزۇپ قويدى، ئۇ بولسا. ھامان ئۆزىنىڭ دېگىنىدىن يانمىدى. بۇرۇنقى زامانلار بولغان بولسا، ئۇنى يىراقراق بىر جايغا ھەيدەپ كۆزىدىن نېرى قىلغان بولسا...

شۇ كۈنكى ئىشلەپچىقىرىش يىغىنىغا رايكومنىڭ سىرتقى كۆرۈنۈشىدىن كەمتەر بولغان يېڭى رەھبىرىمۇ قاتناشقانىدى، «بېرىك»نىڭ خەلقى ئۇنى تېخى ياخشى تونۇمايتتى. ئۇ سۆزلىگۈچىلەرنىڭ سۆزىگە دىققەت بىلەن قۇلاق سالاتتى ۋە ھەممىنى خاتىرە دەپتىرىگە خاتىرىلەپ ماڭىۋاتقا ئىدى. چوتبايېۋ قوچقاربايېۋ رايكومنىڭ يېڭى خادىمى ئالدىدا ئەلۋەتتە ئۆزىنى كۆرسىتىشكە ھەرىكەت قىلىدۇ، دەپ تەخمىن قىلىغانىدى. ئۇنىڭ ئويلىغىنىدەك بولدى. بوستون سۆزىنى تۈگەتتە

كەشتىن كېيىن، قوچقارىيايبۇ ئىككى ئېغىز سۆزۈم بار ئىدى، دەپ ئىجازەت سورىدى. ئۇ سايراپ كەتتى، بەئەينى گېزىتلەردە يېزىلغىنىدەك سۆزلەيتتى، ئەسلىدە ئۇنىڭ كۆچ - قۇدرىتىمۇ ئەنە شۇنىڭدا ئىدى.

— قاچانغىچە، يولداش ئورمۇنچىيبۇ، — دەپ مۇراجىئەت قىلدى ئۇ بوستونغا ھەرقاچانقىدەك رەسمىي تۇردە «سىز»لەپ، — قاچانغىچە شۇ،بىلىك تەكلىپلىرىڭىز بىلەن ئادەملەرنىڭ يۈرىكىگە ۋەسۋەسە سالىسىز؟ سوتسىيالىستىك كول-لېكتىپنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى ئىشلەپچىقىرىش مۇناسىۋەتلىرى قانداق بولۇشىنى تارىخ ئاللىقاچان بەلگىلەپ بەرگەن. سىز بولسىڭىز مالچىنى خوجايىنىغا ئايلاندۇرماقچى بولۇۋاتىسىز. كىم بىلەن ئىشلەيدۇ، كىم بىلەن ئىشلىمەيدۇ، كىمگە قانچىلىك ھەق بېرىدۇ، ھەممىسىنى ئۆزى ھەل قىلسۇن دەۋاتىسىز. بۇ قانداق بولغىنى؟ بۇ بىزنىڭ تارىخىمىزغا، ئالەمشۇمۇل ئىنقىلابىي غەلىبىلىرىمىزگە ھۇجۇم قىلغانلىقتىن، توغرىراقى، تاجاۋۇز قىلغانلىقتىن باشقا نەرسە ئەمەس. سىز ئىقتىسادنى سىياسەتتىن ئۈستۈن قويماقچىسىز. سىز ئاشۇ قوشىڭىزنىڭ تار مەنپەئىتىنى چىقىش نۇقتىسى قىلىۋاتىسىز. سىزدىكى مەسلىنىڭ تۈگۈنى مانا شۇنىڭدا. بىراق، قوشنىڭ كەينىدە رايون تۇرۇپتۇ، ئوبلاست، مەملىكەت تۇرۇپتۇ! سىز بىزنى نەگە باشلىماقچى بولۇۋاتىسىز؟ ئىگىلىك باشقۇرۇشنىڭ سوتسىيالىستىك پرىنسىپ لىرىدىن ۋاز كەچلۇشكىمۇ؟

زەردىسى قاينىاپ كەتكەن بوستون ئورنىدىن تۇردى:

— ھېچكىمنى ھېچ ياقتا باشلىماقچى ئەمەسمەن. مەن بۇنى تولا سۆزلەپ ھاردىم. ھېچكىمنى ھېچ ياقتا باشلاۋاتقىنىم يوق. ئوبلاستتا نېمە بولۇۋاتقانلىقى، ئۇنىڭدىن نېرى مەملىكەتتە نېمە بولۇۋاتقانلىقى، دۇنيادا نېمە بولۇۋاتقانلىقى بىلەن مېنىڭ

گاردم یوق، مەن دېگەن ئاددىي بىر مالچى، مېنىڭسىزمۇ ئاقىللار جىق. مېنىڭ ئىشىم پادا بېقىش. ئەگەر پارتىيە گۈرۈپپىسى باشلىقى ئىمىسە، مېنى ئىشتىن قويۇپ، مۇنداق يېغىنلارغا چاقىرىپ نېمە قىلىدۇ؟ تاقالا ـ تۇققا گەپلەر بىلەن ئېقىم كېلىشمەيدۇ. ئېھتىمال، بۇنداق گەپلەر بەزىلەرگە كېرەكتۇر، لېكىن ئۇلارغا مېنىڭ ئەقلىم يەتمەيدۇ. يولداش دىرېكتور، بۇنىڭدىن كېيىن مېنى چاقىرماڭ! نېمە قىلىسىز مېنى ئىشتىن قويۇپ؟ لازىمى يوق ماڭا مۇنداق يېغىنلارنىڭ!

— ھە، نېمە دەۋاتىسىز، بوستون؟ — چوتبايېۋ ئولتۇرغان ئورنىدىن ئۆگىلىسىزلىنىپ قىمىرلىدى، — سىز سۆزخوزنىڭ ئەڭ ياخشى، ئىلغار مالچىسى، تەجرىبىلىك ئادىمى. بىز سىزنىڭ پىكرىڭىزنى بىلىشنى خالايمىز، شۇنىڭ ئۈچۈن چاقىرىمىز.

— سەن مېنى ھەيران قالدۇرۇۋاتىسەن، دىرېكتور، — دېدى بوستون راستىنلا قېنى قىزىپ، — ئەگەر مەن ئىلغار بولسام، ئىلغارلىقنى قولغا قانداق كەلتۈرگەنلىكىم ھەممىدىن ساڭا ياخشى مەلۇمغۇ. شۇنداق تۇرۇقلۇق نېمىشقا غەلەت قىلمايسەن؟ بىر نەرسە دەي دېسەم، قوچقاربايېۋ ئاغزىمنى ئاچارماڭچىمايلا تۇۋاقلاپ قويىدۇ، خۇددى تەپتىش ئەمەلدارلىرىدەك ھەر بىر ئېغىز سۆزۈمدىن قۇسۇر تاپىدۇ، دىرېكتور، سەن بولساڭ، بۇلارنىڭ ئۆزۈڭگە ئالاقىسى يوقتەك، ھېچ نەرسە بولمىغاندەك گەپ قىلمايلا ئولتۇرىسەن.

— ئالدىرىماڭ، شاشماڭ، — ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدى چوتبايېۋ.

دىرېكتور راستىنلا ئۆزىنى يوقتىپ قويدى. ئۇ تولىمۇ قىيىن ئەھۋالدا قالدى. بۇ نۆۋەت ئەمدى بوستون بىلەن قوچقاربايېۋنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىتەرەپ تۇرغىلى بولمايتتى. رايە

كوم خادىمنىڭ ئالدىدا دىرېكتور مەلۇم بىر ئۇقتىدا تۇرۇشى كېرەك ئىدى. ئۇنىڭ «گېزىت ئادەم» قوچقارباييۇ بىلەن زادىلا غىدىڭ ـ پىدىڭ قىلغۇسى يوق ئىدى. ئۇنىڭ سەپسەتىسى نى ـ نى كۆچىلەرنى ھەيدەكەتكە كەلتۈرۈشى دۇكىسىن، قارىغۇلارچە قىرائەتخانىلىقىنى ئىش ئۈسلۇبىغا ئايلاندۇرۇۋالغانلارنىڭ ئىچىدە قوچقارباييۇ ھەرھالدا يالغۇز ئەمەسقۇ. قوچقارباييۇ بۇ قېتىمۇ مۇھاكىمىنى قەستەن جىددىيلەشتۈرۈۋەتتى، ھە دېگەندىلا مالچىنى «غەلىبىلىرىمىزگە تاجاۋۇز قىلدى» دەپ ئەيىبلىدى. خوش، شۇنداق ئىكەن ئۇنىڭغا كىم قارشى چىقالايدۇ؟ لېكىن قانداقلا بولمىسۇن، ۋەزىيەتكە باقماي بولمايتتى.

ـ ئالدىرىماڭ، شاشماڭ، بوستون، قاينىماڭ، ـ دېدى دىرېكتور ئۈستەلدىن تۇرۇپ بېرى چىقتى، ـ يولداشلار، كېلىڭلار، مەسلىھەتلىشىۋالايلى، ـ دېدى ئۇ يىغىندا چوتبايېۋ تەرەپدارلىرىنى قانداق قىلىپ مۇرەسسەگە كەلتۈرسەم بولىدۇ كىن، دەپ باش قاتۇرۇپ. ئەلۋەتتە، بوستون ھەقلىق، لېكىن قوچقارباييۇغا چاقچاق قىلغىلى بولمايدۇ. خوش، قانداق قىلىش كېرەك؟ ـ گېپىمىز نېمە تۇغرۇلۇق كېتىۋاتاتتى؟ ـ دەپ مۇھاكىمىگە چۈشتى دىرېكتور، ـ مېنىڭ چۈشىنىشىمچە، مالچى دېگەن يالىنىپ ئىشلەيدىغان ئادەم ئەمەس، ئۇ قوش ـ قورۇق، يايلاقلارنىڭ ئېگىسى بولماقچى، ئۇ ئۆز نامىدىنلا ئەمەس، بەلكى شۇنىڭ بىلەن بىللە بىرىگادىسى ۋە مالچى ئاغىنىلىرى نامىدىنمۇ سۆزلەۋاتىدۇ، بىز بۇنىمۇ ئېتىبارىدىن چەتتە قالدۇرماسلىقىمىز كېرەك. مېنىڭچە، ئۇنىڭ گېپىدە گەپ بار. مالچىلار ئەترىتى بىزنىڭ ئەڭ كىچىك ئىقتىسادىي بىرلىكىمىز ھېسابلىنىدۇ. ئىشنى شۇ يەردىن باشلاش كېرەك. مېنىڭ قارىشىمچە، ئورکۇنچىيېۋ ھەممىنى ئۆز قولىغا ئېلىۋالماقچى، جۇملىدىن، مال ـ ۋاران. يايلاق، يەم ـ خەشەك، تۇتقان ـ قورۇ

قاتارلىق ئىشلەپچىقىرىش ئۇچۇن زۆرۈر بولغان ھەممە نەرسىنى ئۆزىنىڭ قول ئاستىغا يىغماقچى. ئۇ ئەترەت ھېسابىاتىنى يولغا قويسەن دەيدۇ. ئۇ ھالدا ھەر بىر ئادەم قولۇم ـ قوشنىلىرى ئۇچۇن ئەمەس، ئۆزى ئۇچۇن ئىشلەپ، قانچە ھەق ئېلىشقا توغرا كەلسە، شۇنچە ھەق ئالىدۇ. مەن ئورکۇنىچېۋنىڭ تەكلىپىنى ئەنە شۇنداق چۈشىنىمەن. بۇنى ئويلاپ كۆرۈشىمىزگە ئەرزىدۇ، جانتاي ئېشانوۋچ، ــ دېدى دىرېكتور پارتىيە گۇرۇپپىسى باشلىقىغا.

ــ مەن بولسام، سىز بىلەن بىللە رەھبەرلىك قىلىۋاتقان سوۋخوزنىڭ پارتىيە گۇرۇپپىسى باشلىقى سۈپىتىم بىلەن، يولداش چوتبايېۋ، بۇنى باشقىچە چۈشىنىمەن. سوتسىيالىستىك ئىشلەپچىقىرىشتا خۇسۇسىي مۇلۈكچىلىك روھىي ھالىتىنى رەتكە چەتلەندۈرۈش، كىم ئىكەنلىكىدىن قەتئىي نەزەر، ھېچكىمگە ياراشمايدىغان ئىش، بولۇپمۇ ئىگىلىك رەھبىرىگە، ــ قوچقاربايېۋ ئاۋازىغا تەنتەنىلىك تۇس بېرىپ، دىرېكتورنى ئەيىبلىدى.

ــ لېكىن ئىشىنىڭكى، ئىشىمىزنىڭ مەنپەئىتى شۇنى تەلەپ قىلىۋاتىدۇ، ــ ئۆزىنى ئاقلاشقا كىرىشتى دىرېكتور، ــ ھازىر ياشلار مالچى ئەترەتلىرىدە ئىشلەشنى خالىمايۋاتىدۇ...

ــ دېمەك، بىزدە تەشۋىق ـ تەرغىبات ئىشلىرى ياخشى ئېلىپ بېرىلمايۋاتىدۇ، ياشلارغا پاۋلىك موروزوۋ ۋە ئۇنىڭ قىرغىز بۇرادىرى كىچان جاقىپوۋنى ئۇنتۇماسلىق ھەققىدە تەرىبىيە بېرىشىمىز كېرەك.

ــ بۇنىسى ئەمدى سىزنىڭ ئىشىڭىز. يولداش قوچقاربايېۋ، ــ سۆز قىستۇردى دىرېكتور، ــ ھەممىسى ئۆز قولىڭىزدا. ئۇلارغا ئەسلىتىڭ، تەشۋىق قىلىڭ. سىزگە ھېچكىم توسقۇنلۇق قىلمايدۇ.

— ئەلۋەتتە تەشۋىقات ئېلىپ بارىمىز، سىز بۇنىڭدىن تەشۋىشلەنمەڭ، — دېدى بىلەرمەنلىك قىلىپ پارتىيە گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى، — پۈتۈن بىر يۇرۇش چارە - تەدبىرلەرنى ئويلىشىپ قويغان بىز. لېكىن ھەر قانداق نىقابقا كىرىۋالغان خۇسۇسىي مۇلۇكچىلىك خاھىشلىرىغا ئۆز ۋاقتىدا زەربە بېرىش تولىمۇ زۆرۈر. بىز سوتسىيالىزمنىڭ ئۇلىنى كولاشقا يول قويمايمىز.

ھەددىدىن زىيادە جىددىيلىشىپ كەتكەن بۇ تالاش - تارتىشقا قۇلاق سېلىپ ئولتۇرۇپ، بوستون ئوركۇنچىيېۋنىڭ رايى قايتتى، گېلىغا ئىختىيارسىز ھالدا ئاللىقانداق قورقۇنچ تىقىلىپ قالغاندەك بولدى. ئۇ نېمە دېدى زادى؟ يىغىشتۇرۇپ ئېيتقاندا، يەرگە بىراۋنىڭ قارىغۇلارچە يولىورۇقى بويىچە ئەمەس، ئۆز ئەقلىم بويىچە ئىشلەشنى خالايمەن، دېگەن ئىسىم تىكىنىلا بىلدۇردىغۇ.

— ھېچكىمگە ھېچقانداق قولايلىق تۇغدۇرۇپ بېرىشكە ۋە يان بېسىشقا يول قويۇلمايدۇ، — سۆزىنى داۋاملاشتۇردى قوچقاربايېۋ، — سوتسىيالىستىك ئىشلەپچىقىرىش ئۇسۇللىرىدا ھەممە ئادەم چىڭ تۇرۇشى كېرەك. مەن بۇنى، ئالدى بىلەن، يولداش ئورکۇنچىيېۋغا قارىتىپ دەۋاتىمەن. ئۇ دائىم ئۆزى ئۈچۈن قانداقتۇر ئالاھىدە شەرت - شارائىتلارنى تەلەپ قىلىپلا يۈرىدۇ.

— ماقۇلا ئەمەس، — ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدى بوستون، — بۇنداق شەرت - شارائىتلار ھەممىلا ئادەمگە كېرەك، ئەنە شۇنداق قىلغىنىمىزدا ئىشلىرىمىز يۈرۈشۈپ كېتىدۇ.

— ئىشەنمەيمەن! ئومۇمەن، شەرت قويۇپ ئىشلەيمەن دېيىش قانداق گەپ ئۆزى؟ ئۇنى قىلىك، بۇنى قىلىڭ! دەيسىز، يولداش ئورکۇنچىيېۋ، ئۆز مال - ۋارانلىرىڭىز ئۈچۈن

شەخسي يايلاقنىڭ كەينىدىن پايپاسلاپ، ئالامونگۇ داۋىنىدا ئادەم نابۇت قىلغىنىڭىز يەتمەمدۇ؟ يا سىزگە بۇ تېخى كەملىك قىلامدۇ؟

— گەپ قىلە، گەپ قىل! — بوستون ئاچچىقىغا پايلىماي قولىنى شلتىدى. ئېرنەزەرنىڭ ھالاك بولغانلىقى توغرىسىدا مانا شۇنداق كەلسە - كەلمەس، بىپەرۋالىق بىلەن قىلىنغان گەپ ئۇنىڭ زىتىغا تېگىپ، دىلىنى ئاغرىتقانىدى.

— نېمە گەپ قىل، گەپ قىل؟ نېمە، گېپىم خاتامۇ؟ — بوستوننى چېقىۋالدى قوچقارباپىۋ.

— ھەئە، خاتا.

— نېمىشقا خاتا بولىدىكەن؟ ئېرنەزەرنىڭ جەسىتى ھازىرغىچە داۋانىدا توڭلاپ ياتامدۇ؟ بەلكىم يەنە مىڭ يىل شۇ يەردە ياتار.

بوستون زۇۋان سۇرمىدى. يىغىنغا بۇ ھەقتە گەپ ئېچىلىغىنىغا ئۇنىڭ كۆڭلى قاتتىق ئاغرىدى. لېكىن قوچقارباپىۋ بولدى قىلاي دېمەيتتى.

— نېمىشقا گەپ قىلمايسىز، يولداش ئورکۇنچىيىۋ، — دەپ ئوتقا ياغ چاچتى ئۇ، — ئۆزىڭىزگە شەخسي يايلاق ئاچىمەن دەپ، داۋانغا يول ئالغان سىز ئەمەسمىدىڭىز؟

— ھەئە، يايلاق ئاچىمەن دېدىم، — كەسكىن جاۋاب بەردى بوستون، — لېكىن ئۆزۈم ئۈچۈنلا ئەمەس، كۆپچىلىك ئۈچۈن، جۈملىدىن سېنىڭ ئۈچۈنمۇ، قوچقارباپىۋ، ئاچماقچى بولۇۋىدىم. چۈنكى سەن مېنى ئەمەس، مەن سېنى باقمەن. ئەمدىلىكتە بولسا، سەن سۇ ئىچىدىغان قۇدۇقىڭغا تۈكۈرۈۋاتسەن.

— بۇ نېمە دېگىنىڭىز؟ — غەزەپلەندى قوچقارباپىۋ، ئۇنىڭ يۈزى قىزىرىپ كەتتى، — مەن ھەممىسى ئۈچۈن پارتىيە ئالدىدا قەرزدارمەن!

— پارتىيە سېنى باتىدىغان نەرسىنى نەدىن ئالىدىغانلىقىنى بىلەمسەن زادى؟ — ئۇنى چېقىۋالدى بوستون، — ئاسمانىدىن ئالىدۇ دەپ ئويلامسەن؟

— بۇ قانداق گەپ، ئادەم دېگەن ئاغزىغا كەلگىنىنى ۋالاقشۇبرەمدۇ! — چىرقىراپ تاشلىدى قوچقاربايېۋ قوللىرى تىترىگەن ھالدا گالستۇكنى توغرىلىغاچ.

قاتتىق جاڭجال چىقىدىغاندەك تۇراتتى. قوچقاربايېۋمۇ، بوستونمۇ خۇددى ئۆلۈم جازاسىغا ھۆكۈم قىلىنغان ئادەملەردەك بىرى ئۇستەلنىڭ كەينىدە، يەنە بىرى تامنىڭ ئالدىدا تۇراتتى، ئولتۇرغانلارنىڭ نەزەرىدە يەنە بىرئازلا ۋاقىت ئۆتىدىغان بولساۋ، ئۇلاردىن بىرى يەرگە گۈپ قىلىپ يىقىلىدىغاندەكلا قىلاتتى. رايكومنىڭ ياش خادىمى ۋەزىيەتنى خېلىلا پەسەيتكەندەك بولدى.

— ئۆزۈڭلارنى بېسىۋېلىڭلار، يولداشلار، — دەپ زۇۋان سۇردى ئۇ تۇيۇقسىزدىنلا بىر چەتتە خاتىرە يېزىۋاتقان يېرىدىن، — مېنىڭچە، مالچى ئوركۇنجىيېۋ ئومۇمەن ھەقلىق. ئەمگەكچىلەر، بىز ئۇلارنى كۆپىنچە ماددىي بايلىق ياراتقۇچىلار دەپ ئاتايمىز، ئۆز پىكرىنى ئېيتىشقا ھوقۇقلۇق. لېكىن بۇنچىلىك ئاشۇرۇۋېتىش ئورۇنلۇق بولارمۇ؟

— ھە، سىز بۇنى بىلمەيسىز تېخى، يولداش مامېتوۋ، — قوچقاربايېۋ ئالدىراپ ـ سالدىراپ ئۇنىڭ سۆزىنى تارتىۋالدى، — ئوركۇنجىيېۋ قىلىۋاتقان دەۋالارنىڭ باش ـ ئايىغى يوق. مىسال ئۈچۈن ئالساق، نۇيغۇرتوۋ بازاربای دېگەن بىر مالچى تاغدا بۆرە ئۇۋىسىغا ئۇچراپ قالغان. ئۇ بۆرىلەرنى يوقىتىش ئۈچۈن ئۇلارنىڭ تۆت بالىسىنى ئۇۋىسىدىن ئېلىپ چىقىپ يىلتىز ـ پىلتىزى بىلەن قۇرۇتقان، ئەر يىگىتنىڭ ئىشىنى قىلغان. شۇنىڭدىن كېيىن نېمە بولغان دەڭ؟ مانا شۇ

ئورکۇنچىيۇ نۇيغۇتوۋنى تىنماستىن تەقىب قىلىشقا باشلىغان. ئالدى بىلەن سېتىۋېلىشقا ئۇرۇنغان، نۇيغۇتوۋ، بىلەمسىز، ناھايىتى پىرىنسىپچان ئادەم. بۇ ھۇنىرى ئۆتمىگەندىن كېيىن، ئورکۇنچىيۇ دوق قىلىش ۋە پوپوزا قىلىشقا ئۆتكەن. نۇيغۇتوۋغا بۆرە بالىلىرىنى ئۆز جايىغا قايتۇر دەپ تۇرۇپ لمۇالغان. يىرتقۇچلارنى كۆپەيتمەكچى بولسا كېرەك. نېمە بولۇپ كېتىۋاتىدۇ، يولداشلار؟ بۇنى نىمە دەپ چۈشىنىشىمىز كېرەك؟ بەلكىم سىز، يولداش ئورکۇنچىيۇ، باشقا تەلەپلىرىڭىز نىڭ ئۈستىگە يەنە ئۆزىڭىزنىڭ شەخسىي بۆرىلىرىڭىزنىمۇ بېقىپ كۆپەيتمەكچى بولۇۋاتامسىز؟ خۇسۇسەن ۋە شەخسەن سىزگە تېگىشلىك بۆرىلەر دەيلى. بەلكىم سوۋخوز تېخى سىزنى خىل بۆرىلەر بىلەن تەمىنلىشى كېرەكتۇر؟ ئۆز يېرىم دەيسىز، ئۆز چارۋىلىرىم دەيسىز، مانا ئەمدى، ئۆز بۆرىلىرىمۇ دەيدىغانسىز! شۇنداقمۇ؟ بۇنى قانداق چۈشەنگۈلۈك؟ بۆرىلەر كۆپەيسە كۆپىيۇۋەرسۇن، قوي ـ قوزىلار بوغۇلۇۋەرسۇن. ئومۇمىي مۇلۇكچىلىككە تايىنىپ كۇن كۆرىۋەرسۇن، دېگىنىڭىزمۇ بۇ؟

بوستون شۇ ئاردا ئۆزىنى تۇتۇۋالدى، خىلىلا ۋەزمىنلىك بىلەن جاۋاب بەردى:

ـــ بۆرىلەر توغرىسىدىكى ھەممە گەپلەر راست، لېكىن بىرلا يېرى، بۆرىلەرنىڭ ئومۇمىي خەلق مۇلكىگە چاڭ سېلىۋاتقانلىقىغا ئادەمنىڭ ئەقلى يەتمەيدۇ.

يىغىن قاتناشچىلىرى ئىختىيارسىز كۈلۈپ تاشلىدى، بوستون ئارىلىقتىكى ۋاقىتتىن پايدىلىنىپ، سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

ـــ بۇ يەر بۆرىلەر توغرىسىدا گەپ سالىدىغان جاي ئەمەس ئىدى. لېكىن ئۇلار توغرۇلۇق گەپ چىقىپ قالدى، مەنمۇ ئۆزۈمنىڭ دەيدىغىنىمنى دەي. ھەرقانداق ئىشنى ئەقىل ـ

پاراسەت بىلەن قىلغان تۆزۈك. شۇڭلاشقا ئەقىل بىلەن تۆغۇلغانمىز. بەزىلىرىمىزدە پاراسەت كەمچىل، ماختانچاقلىق بولسا قاپ - قېپى بىلەن. مىسال ئۈچۈن، مۇشۇ بۆرە بالىلىرى ۋەقەسىنى ئالايلى. بۇ يەردە ئېيتىلغىنىدەك، بازارباي بۆرە بالىلىرىنى ئۇۋۇسىدىن كۆتۈرۈپ چىققان، يەنىمۇ توغرىراقى، قاراقچىلاردەك ئوغرىلاپ ئېپكەتكەن. ئەمدى ئەتراپتا بولۇۋاتقان شاۋقۇن - سۈرەنگە قاراڭ، سەللا بولمىسا، ئۇنى قەھرىمانغا ئايلاندۇرۇپ قويىمىز. قەھرىمان بولسا، ئالدى بىلەن چوڭ بۆرىلەرنى يوقىتىشنى ئويلىشى، ئاندىن بالىلىرىنى جايلىشى كېرەك ئىدى. ئۇ بولسا بۆرە بالىلىرىنى پاتراق پۇل قىلىشقا قىزىقىپ كەتتى. مانا ئەمدى ئىچىپ يۇرۇپتۇ. بازاربايدىن بۆرە بالىلىرىنى ماڭا بېرىشنى، يا بولمىسا سېتىپ بېرىشنى سورىدىم. بالىلىرىنى تۆزاق قىلىپ، چوڭلىرىنى قولغا چۈشۈرمەكچى بولۇۋىدىم. چۈنكى چوڭ بۆرىلەر بالىلىرىنى يوقىتىپ قويغاندىن كېيىن ھەددىدىن زىيادە قۇتراپ كەتتى. ئۇلارنى ئۆز ئەركىگە قويۇپ بەرگىلى بولمايتتى. قۇتۇرغان بىر بۆرە ئون بۆرىدىن يامانراق بولىدۇ، بۇنىسى سەل چۈشىنىش كېرەك ئىدى. قۇتۇرغان بۆرە ئۆچ ئالمىغۇچە تىنچىمايدۇ. بالىلىرى تارتۈپلىنغان ئەكىرە ۋە تاشچاينار دېگەن بۆرىلەرنىڭ ئەتراپتا قانچىلىك ۋەھشىيلىك قىلىۋاتقانلىقىنى ھەممە مالچىلار بىلىدۇ. ئۇلار ئەمدى ھېچنېمىدىن يانمايدۇ، ئادەملەرگىمۇ ئېتىلىۋېرىدۇ، تەپ تارتمايدۇ. بەزى بىمەنە ئادەملەرنى ئىغۋاگەر دەپ ئاتايدىكەن، بۇنى گېزىت ۋە كىتابلاردا كۆرگەنىدىم. بازارباي دېگىنىمىز بۆرىلەرنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئەنە شۇنداق ئىغۋا چىقاردى، ئۇلارنى قۇتراتتى، ھەممىمىزنىڭ بېشىنى غوۋغاغا سالدى. مەن ئۇنىڭ يۈزىگە توغرىدىن - توغرا سالغانىدىم، يەنە يۈزىگە سالسەمەن: ئۇ توشقان مىجەز ئىغۋاگەرنىڭ ئىشىنى

قىلدى. سېنىڭمۇ، پارتىيە گۈرۇپپىسى باشلىقى، نەق يۈزۈڭگە سالىمەن: مەن سېنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكىڭنى چۈشەنمەيمەن. مانا، نەچچە يىلدىن بېرى بىزنىڭ سوۋخوزدا تۈرۈۋاتىمەن، لېكىن شۇنچە ۋاقىتتىن بېرى گېزىت ئوقۇش ۋە ماڭا ئوخشىغان مالچى ـ چوپانلارنى قورقۇتۇشتىن باشقىنى بىلمەيمەن، بىزنى ئىنقىلابقا، سوۋېت ھاكىمىيىتىگە قارشى دەپ ۋاراقىرايسەن، ئۆزۈڭ بولساڭ، ئىگىلىك ئىشلىرىدىن ھېچنېمىنى چۈشەنمەيسەن، تېگىگە يەتمەيسەن، بولمىسا مالچى ئادەمنى بۆرىلەرنى كۆپەيتمەكچى بولۇۋاتىسەن، دەپ ئەيىبلەپ ئولتۇرمىدىڭ. ئاتىسىغا لەنەت شۇ بۆرىلەرنىڭ شىللىسىگە تۇتامى يوق ئەيىبلەرنى ئارتىۋاتىسەن، لېكىن بۇنىڭغا مەيلى، ئەمما باشقا بىر ئەيىبىنىمۇ قويدۇڭ، يولداش قوچقارباينۇ، مەن بۇنى جاۋابسىز قالدۇرالمايمەن. راست، ئېرنەزەر داۋاندا ھالاك بولدى. لېكىن بىزنى داۋانغا بېرىشقا مەجبۇر قىلغان نەرسە نېمە؟ ياخشى تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتقان بولساق، شۇنداق قىلارمىدۇق؟ باشقا جاي يوقمىكەن بىزگە؟ پارتىيە گۈرۇپپىسى باشلىقى، بىزنىڭ ئۇ ياققا نېمىشقا چىققانلىقىمىزنى، يايلاقلار يېتەرلىك بولسا، جېنىمىزنى خەۋپ ـ خەتەرگە سېلىپ ئولتۇرمايدىغانلىقىمىزنى سەن ئويلاپ باققانمىدىڭ زادى؟ مۇشۇلارنى ئويلاپ باقمىدىڭ زادى، پارتىيە گۈرۇپپىسى باشلىقى؟ يايلاق يوقلۇقى جېنىمىزغا بىر بالا بولدى، ھالىمىز كۆندىن ـ كۈنگە بەتتەرلىشىپ كەتتى. مانا، دېرىكتور ئۆزىمۇ ئولتۇرۇپتۇ، ئۆزى دەپ باقسۇن، ئۇ ئەمدى دېرىكتور بولغان چاغلاردا قانداق ئولتاق، يايلاقلار بار ئىدى، ئۇ يەرلەردە ئوت ـ چۆپ دېگەن ئادەم بېلىدىن ئېشىپ تۇراتتى، ئەمدىچۇ؟ ھەممە ياق قۇرۇپ كەتتى، يەرنىڭ توپىسى توزۇپ تۇرىدۇ. ھەر تۆپ قىياقنىمۇ ئوت ـ چۆپ ئورنىدا ھېسابلايمىز.

هەممىسىنىڭ سەۋەبى شۇكى، بۇنداق مەيدانلاردا ئىلگىرىكىدىن ئون ھەسسە ئارتۇق مال بېقىلىۋاتىدۇ، شۇنچىلىك قوينىڭ تۇيىقى دەسسەپ ئۆتكەچكە ئوت ئۆسمەيۋاتىدۇ. ئامال بولمىغانلىقتىن ئېرنەزەر بىلەن كىچىپىلگە يول ئالغانىدۇق. ياخشى بولامدىكىن دېۋىدۇق، لېكىن پالاكەت ئايىغىمىزنىڭ ئاستىدىن چىقتى. سەپىرىمىز ياخشىلىق بىلەن ئاياغلاشمىدى. شۇنىڭدىن كېيىن، مەن بۇ مەقسىتىمدىن كەچتىم، ئاغزىمنى ئاچمايلا قويدۇم، كۆڭلىمدىكى ئاغزىمنى ئاچۇرمىدى، بۇ ئىش كۆڭلۈمگە سىغمىدى. ئىش باشقىچە بولغان بولسا، بۇلتۇر موسكۋاغا كۆرگەزمىگە بارغان بولاتتىم، ئەڭ چوڭ رەھبەرلىرىمىزنىڭ ئالدىغا كىرىپ، سەن توغرۇلۇق گەپ قىلىپ بېرگەن بولاتتىم، قوچقارىبايۋۇ. سەن ئۆزۈڭنى پەقەت پارتىيە توغرىسىدا ئويلاۋاتقاندەك قىلىپ كۆرسەتسەن، مەيدىگە ئۇرىسەن. ھالبۇكى، پارتىيىگە ساڭا ئوخشاش ئۆزى ھېچ ئىش قىلمايدىغان، باشقىلارنىڭمۇ پۇت - قولىنى چۈشەيدىغان ھارامتاماقلار كېرەكمۇ؟

— سىز بەكمۇ ھەددىڭىزدىن ئېشىپ كەتتىڭىز! — قوچقارىبايۋۇ چىدىيالمىدى، — بۇ تۆھمەت! سىز يولداش ئۇركۈنچىيۋۇ، پارتىيىنىڭ ئىنتىزامى بويىچە ئۆز سۆزلىرىڭىز ئۈچۈن جىددىي جاۋاب بېرىسىز.

— مەن ئۆزۈمنۇ ھەممىسىگە پارتىيە يىغىندا جاۋاب بېرىشنى خالايمەن. ئەگەر مەن راستىنلا خاتا ئىش قىلىۋاتقان ۋە ناباب ئويلاۋاتقان بولسام، مەيلى، پاتقىمغا بىرنى قويۇپ ھەيدىۋېتىڭلار. پارتىيىگە يارىمغان بولسام، مېنى ھەرگىز ئايايلا ئولتۇرماڭلار. لېكىن سەنمۇ، قوچقارىبايۋۇ، بۇنى ئويلاپ قويۇشۇڭ كېرەك.

— مېنىڭ ئويلايدىغان يېرىم يوق، يولداش ئۇركۈنچىيۋۇ، مېنىڭ ۋىجدانىم ساپ. مەن دائىم پارتىيە بىلەن بىللە تۇرىمەن.

بوستان خودىدى تاغ ئۇستىگە چىپىپ چىققان ئادەمدەك ئىغىر نەپەس ئالدى ۋە راپكوم خادىمىغا قارىغان پېتى:

— سىزدىن، يولداش سىياسىي رەھبەر، ئۆتۈنۈپ قالاي، مۇشۇ ئەھۋاللارنى رايكومغا ئېيتساڭ. بىزنىڭ ئىشىمىزنى يېغىندا ھەل قىلسۇن. ئەمدى چىدىغۇچىلىكىم قالمىدى، — دېدى.

بوستون ئورکۇنچىيۇ ئارىدىن ئۇزاق ئۆتمەيلا ئۆزى بىلەن قوچقاربايۇ ئوتتۇرىسىدىكى توقۇنۇشنى چۆرىدىگەن ھالدا ئاجايىپ ـ غارايىپ ۋەقەلەر يۈز بېرىۋاتقانلىقىنى بىلدى. شۇ كۈنى ئۇ شەخسىي ئىشى بىلەن كۆل بويىغا بارغانىدى. ئىسسىق كۆل ساھىلىدىكى باغلاردا مېۋىلىك دەرەخلەر چېچەكلەشكە ئاز قالغانىدى. باھار ئۆتۈپ كەتمەكتە، ئۇ تېخى بېغىدىكى ئالما دەرەخلىرىگە دورا چېچىشقا ئۈلگۈرمىگەنىدى، ئېرنەزەرنىڭ بېغىدىنمۇ خەۋەر ئېلىنمىغانىدى. بوستون بىلەن گۈلمەخاننىڭ ئەمدى ئىككى بېغى ۋە ئىككى ھويلىسى بولۇپ، ئىككىلىسىمۇ خەۋەر ئېلىشقا، پەرۋىش قىلىشقا موھتاج ئىدى. ھەممە گەپ شۇنىڭدىكى، مالچى دېگەننىڭ ئۆمرى تاغلاردا ئۆتىدۇ، ئىگىلىكىدىن خەۋەر ئالاي دېسە، دائىم قولى تەگمەيدۇ. ئەتە دەيدۇ، ئىندىن دەيدۇ، قاراپ تۇرۇپلا ۋاقتى ئۆتۈپ كېتىدۇ، يەنە كېچىكتۈرۈۋېرىشنىڭ ئىلاجى قالمايدۇ. لېكىن، قانداقلا بولمىسۇن، باغدىكى كۆچەتلەرگە دورا چاچماي بولمايدۇ، بولمىسا زىيانداش ھاشاراتلار شۇنچىلىك كۆپىيىپ كېتىدۇكى، ھەممە بىخلىرىنى يوق قىلىپ، ھوسۇلىنى بەربات قىلىۋېتىدۇ. بۇ قېتىم گۈلمەخاننىڭ سەۋر ـ تاقىتى تۈگەپ، ئۆزىنى تۇتالماستىن بوستونغا قاتتىقراق گەپ قىلىپ تاشلىدى: «نېمانچە كەينىگە تارتىسىز، ئۆزىڭىز قىلالمىغاندىن كېيىن، بالدۇرراق بېرىپ، بىرەر قولۇم ـ قوشنا بىلەن كېلىشىپ كەلمەمسىز. ئىش

هەققى توغرۇلۇق گەپلىشىڭ، قوشنىلار قىلىپ بېرىدۇ».

— ئۆي ئىشلىرىدىن زادى خەۋەر ئالمايسىز، — جەھلى چىقىپ يەنە ئۇرۇشتى گۈلىمخان، — ئەتىدىن — كەچكىچە مالنىڭ كەينىدىلا يۈرسىز، يىغىندىن بېرى كەلمەيسىز. ئەگەر باغ — ۋارانىدىن خەۋەر ئېلىشقا چولىكىز تەگمىسە، ئۆيدە كەنە جەش بىلەن بىر كۈن ئولتۇرۇڭ، بۇ تەنتىكىزنى بىردەمۇ يالغۇز قالدۇرغىلى بولمايدۇ، كۆل بويىغا ئۆزۈم بېرىپ كېلىمەن، بىر ئەركەكنىڭ ئىشىنى قىلالايمەن، ھەر ھالدا.

بۇنىڭغا نېمىمۇ دېگىلى بولسۇن، گۈلىمخان ھەقلىق ئىدى، بوستون ئۇنىڭ تەنىلىرىنى غىڭ قىلماستىن ئاڭلىدى.

بوستون باغنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالماقچى بولۇپ، قاق سەھەردىلا دونكولىكنى مىنىپ كۆل بويىغا كەتتى. فەدىمدىن قالغان، باھار كەلگەندە ئوت — چۆپىمۇ، ئات — ئۇلاغمۇ كۆچكە كىرىدۇ، دېگەن بىر گەپ بار. جانىۋار دونگولىكنىڭ راسا كۆچكە تولغان پەيتى ئىدى. ئۇ ئوت چېچىلىپ تۇرغان كۆزلىرىنى ئوينىتىپ، يالىلىرىنى چاقماقتەك پىپىپ، كۆچ — قۇۋۋىتىنى ئىچىگە پاتقۇزالمای، ئېغىزدۇرۇقنى چاينىپ، ئۇچىمەن، دەيتتى. لېكىن ئات چاپتۇرۇشقا شۇ تاپتا بوستونىنىڭ رايى يوق ئىدى. ئۇ ئوينىقلاپ تۇرغان ئاتنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ، يولدا ئۇ — بۇ نەرسىلەرنى تازا ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئويلىماقچىدى. تۇنۇگۈن كېچە ئۇ ياخشى ئۇخلىيالمىدى. خىلىغچە ئۇيقاتىن — بۇيقا ئېغىناپ ياتتى، پارتىيە گۇرۇپپىسى باشلىقىنىڭ ئېرنەزەرنى سەن ئۆلتۈردۈڭ، دېگەن سۆزى يۈرىكىنى توختىماستىن ئۆرتەيتتى. ئۇ يىغىندىن قايتىپ، نېمە گەپلەر بولغانلىقىنى خوتۇنىغا نېرىدىن — بېرى ئېيتىپ بەردى- دە، ئېرنەزەر توغرىسىدىكى گەپ — سۆزلەردىن ئېغىز ئاچمىدى. گۈلىمخانغا بۇرۇنقى ئېرىنى ئەسلىتىپ نېمە قىلىدۇ، ئارىدىن

شۇنچە يىللار ئۆتۈپ كەتكەن، قانچە سۇلار ئېقىپ ئۆتكەن تۇرسا. ئەسلىتىپ قويسا، گۈلسمخاننىڭ كونا يارىسى يەنە يېڭى يارا بولىدۇ، ئارىغا سوغۇقچىلىق چۈشۈشىمۇ مۇمكىن، ئېرنەزەر ھازىرغىچە دەھشەتلىك ئالامونگۇ داۋىنىدا مەڭگۈ ئېرىمەيدىغان مۇزلار قوينىدا كۆمۈلمەستىن ئوچۇق ياتىدۇ. شۇنداق بولغاچقا، ياخشىسى، بۇ گەپنى ئۇنىڭغا ئەسلەتمىگەن تۈزۈك. كېيىن بوستۇننىڭ ئەمدىلا كۆزى ئىلىنگەندەك قىلىۋىدى، يەنە بۆرىلەرنىڭ شەپىسى كەلدى. چوڭ قورۇنىڭ نېرىسىدىكى دۆڭ تەرەپتىن ئەكىسەرە يەنە يىغلاپ داد ـ پەريات كۆتۈردى، بالىلىرىنىڭ دەرىدىنى دىلىنى پىچاقلاپ ھۇۋلىدى. ئۇنىڭغا تاشمۇ چاينار گۈرۈلدىگەن ئاۋازى بىلەن جور بولدى. ئىلگىرى بۆرىلەرنىڭ ھۇۋلىغىنىنى ئاڭلىغاندا، بوستۇننىڭ ئۇلارغا ئېچىنىپ، رەھمى كەلگەن بولسا، ئەمدىلىكتە ئىچ ـ ئىچىدىن غەزىپى تېشىپ، بۇ جاھىل يىرتقۇچلارنى ئۆلتۈرۈۋەتكۈسى كېلەتتى ... «ئىشقىلىپ، شۇلارنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىمىسامىلا بولدى، ـــ دەيتتى ئۇ، ـــ قارىشىمچە، ئۇلار خۇددى ماڭىمۇ لەنەت ئوقۇپ، قارغىش ياغدۇرۇۋاتقاندەك قىلىدۇ، لېكىن مېنىڭدە نېمە گۇناھ بار؟» ئۇ تۇنۇگۈن ئاخشام بۆرىلەرنى، قانداقلا قىلىپ بولمىسۇن، ئۆلتۈرۈشكە بەل باغلىدى، ھەتتا بۇنى قانداق ئەمەلگە ئاشۇرۇشنىمۇ ئويلاپ قويدى. كۆتۈرەلمىسەڭ ساڭگىلىتۇال دېگەندەك، يىغىندا قوچقاربايىۋ بىلەن تالاش ـ تارتىش قىلىشۋاتقان چاغدا، ئەكىسەرە بىلەن تاشچاينار ئۇنىڭ قوشىدىن ئۆچ قوينى ئۆلتۈرۈۋەتكەنىدى. قويچى بالىنىڭ دەپ بېرىشىچە، ئۇ ھەر قانچە ۋارقىرىسىمۇ، تايىقىنى كۆتۈرۈپ قوغلىسىمۇ، بۆرىلەر قىلچە ھېيىقماستىن ئۆچ قوينى ئۆلتۈرۈپ، ئاندىن غىڭ قىلماستىن غايىب بولۇپتۇ. بۇ ۋەقە بوستۇننىڭ سەۋر قاچىسىنى تولدۇرۇۋەتتى. ئەگەر شۇنداق داۋام قىلىدىغان بولسا، دەپ

ئويلىدى ئۇ، بۇ يەرلەرنى تاشلاپ كېتىشكە، بۆرىلەردىن شەر-مەندىلەرچە قېچىشقا توغرا كېلىدۇ. شۇ چاغدا تېنىمىسىز ھۇۋلاۋاتقان ئەكبەرە بىلەن تاشچاينار ئۆزلىرىگە ئۆلۈم ھۆكمى ئوقۇلۇۋاتقانلىقىنى بىلمەيتتى. بوستان ئەمدى نېمە قىلىشى كېرەكلىكىنى بىلەتتى. مۇبادا، ئەتىگە ئىگىلىك ئىشلىرى بىلەن كۆل بويىغا چۈشمەيدىغان بولسا ئىدى، ئۇ ئويلىغان پىلانىنى ھازىرلا ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا تەييار ئىدى. لېكىن ئۇ خوتۇنىدىن يەنە دەشنەم يېمەسلىك ئۈچۈن، ئالدى بىلەن باغدىكى ئىشلىرىنى پۈتتۈرۈش، ئاندىن بۆرىلەرنىڭ ئەدەبسىز بېرىشىنى قارارلىغا كەلدى.

بوستون يول بويى ئەنە شۇلارنى ئويلاپ ماڭدى ...

ئالما كۆچەتلىرىگە دورا چېچىش ۋە ئۇلارنىڭ تۈۋىنى يۇمشىتىشقا بىر كۈن كەتتى. ئۇ قىشلاقتىن كەلگەن بىر يىگىتنى تاپتى. ئۇ ئىش ھەققى ئالىدىغان بولغاچقا، ھەممە ئىشنى تېز قىلىپ بېرىدىغان بولدى. بوستان ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ قارا قويلىرىدىن بىر قوزا بېرىشكە ۋەدە قىلدى.

بوستون ئىشنى تۈگەتكەندىن كېيىن، ئوغلىنىڭ كۆڭلىنى خۇش قىلىش ئۈچۈن ئۇنىڭغا يېڭى ئويۇنچۇق سېتىۋالماقچى بولدى. ئۇنىڭ بالىسى ئاجايىپ بالا، ئۆيىنى بېشىغا كىيىپ يۈگۈرۈپ يۈرىدۇ. ھەر ئايلاردىن كېيىن ئىككى ياشقا كىرىدۇ. شوخ، تاتلىق بالا ئۆزىنىڭ تۈرلۈك غەلىتە قىلىقلىرى بىلەن قېرىپ كېتىۋاتقان بوستونغا ئەزمەك ۋە كۆڭۈل خۇشى ئىندى. كىچىككىنە ئوغلىنىڭ ھەر بىر يېڭى سۆزىدىن بوستوننىڭ بېشى ئاسمانغا يېتەتتى، خۇشاللىقىنى ئىچىگە پاتقۇزالمايتتى. ئۇ ھا-ياتنىڭ چوڭقۇر ۋە سىرلىق مەنىسىگە، پەرزەنتى ۋە ئۇنىڭ ئانىسىغا بولغان مېھىر - مۇھەببەتنىڭ تۈپ مەنىسىگە بالىنىڭ

ۋاستىسى بىلەنلا يېتىشكەندەك قىلاتتى. بۇ بوستونغا ئاتا قىلىنغان تەقدىرنىڭ ئەڭ ئالىي ۋە ئەڭ ئاخىرقى سوۋغىسى ئىدى. ئۇ خوتۇنى بىلەن بالىسىنى چىن قەلبىدىن سۆيەتتى، تۇرمۇشتىن شۇنىڭدىن ئارتۇق ھېچنەرسە تىلىمەيتتى ۋە تەلەپ قىلمايتتى. بىزگە ئاتا قىلىنغان شۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق نېمەت بارمۇ؟ بۇ ھەقتە ئۇ ھېچقاچان ئېغىز ئاچمىغان بولسىمۇ، بۇنىڭ ئەسلىدە شۇنداق ئىكەنلىكىنى ئۇ ئېنىق بىلەتتى. ئۇ خوتۇنىنىڭمۇ شۇنداق ھېس قىلىدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى.

بوستون رايونلۇق «مەدەنىيەت» ماگىزىنى ئالدىدا ئاتتىبن چۈشتى، ئىچكىرىگە كىرىپ، كۆزلىرى چەكچىيىپ تۇرغان، ئادەمنىڭ كۆلكىسىنى كەلتۈرىدىغان، ئاچقۇچ بىلەن بۇرىسا ماگىدىغان پاقا سېتىۋالدى. ئوغلى راسا خۇشال بولىدىغان بولدى ـ دە! ئۇ كوچىغا چىقىپ، ئېتىغا مىنەي دەپ تۇرغىنىدا قورسىقىنىڭ ئاچقانلىقىنى سەزدى ۋە ئەتىگەندىن بېرى ئاغزىغا ھېچ نەرسە سالمىغانلىقىنى ئەسلىدى. ئاشخانا رايونلۇق ماگىزىنىنىڭ يېنىدىلا ئىدى، ئۇ پېشانىسىگە پۈتۈلگىنى بويىچە شۇ يەرگە كىرىپ غىزالانماقچى بولدى. بوستون كۆپرەك يولۇچى شوپۇرلار قونۇپ ئۆتىدىغان، ھەممە تەرىپىدىن ئەرزان تاماقلارنىڭ پۇرىقى ئۇرۇپ تۇرىدىغان يېرىم قاراڭغۇ زالغا كىرىپ، ئىشكىنىڭ يېنىغا ئولتۇرۇشى بىلەنلا كەينى تەرەپتىن بازاربايىنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى. بوستون كەينىگە قارىمىدى. بازاربايىنىڭ بۇ يەردە ئۇلپەتلىرى بىلەن كەيپ قىلىپ ئولتۇرغانلىقى ناھايىتى ئېنىق ئىدى. «كۈپكۈندۈزدىلا تەييارتاپلار بىلەن ئىچىپ ئولتۇرغىنىنى، بۇ بەچچەرنىڭ. يا ئار ـ نومۇس، يا ۋىجدان بولسا» دەپ ئويلاپ، بوستوننىڭ كۆڭلى غەش بولدى. بىر تۈرۈپ نېرى كەتمەكچىمۇ بولدى، ھەر ھالدا قارا قازاندىن يىراقراق تۇرغىنى ياخشى، بىراق كېيىن، نېمىشقا تاماق يېمەي تۇرۇپ كېتىددىكەنمەن، نېمە

سەۋەبتىن، دەپ ئويلاپ قالدى. ئۇ قىزىلچا شورپىسى بىلەن كاتلېت بۇيرۇدى. شۇ ئاردا كىمدۇر بىرى بازاربايغا بۇ يەردە بوستوننىكىمۇ ئولتۇرغانلىقىنى خەۋەر قىلىپ قويغان بولسا كېرەك، كەينى تەرەپتىن كېلىۋاتقان ئاۋازلار دەرھال ئۆچۈپ، بىردەم جىمجىتى، ئاندىن ۋاراڭ ـ چۇرۇك يەنە ئەۋجىگە چىقتى. ئۇزاق ئۆتمەي بازاربايىنىڭ ئۇلپەتلىرىدىن بولغان شۇ يەرلىك شاللاق ۋە غەيۋەتچى كور سەمەد دېگەن ئادەم بوستوننىڭ يېنىغا كەلدى. كور سەمەدنىڭ كۆزىنى ياش ۋاقتىلىرىدىلا ئورۇپ چىقىرىۋېتىشكەنىدى.

ـــ سالام، بوستون، سالام! ـــ سەمەد مەنىلىك ھىجىيىپ قولىنى بوستونغا سوزدى، بوستونغا ئونىڭ قولىنى قىسماقتىن باشقا ئامال قالمىدى، ـــ ھە، نېمىشقا بۇ يەردە يالغۇز ئولتۇرىسەن؟ ـــ دەپ گەپكە سالماقچى بولدى ئۇ بوستونىنى، ـــ بىز ئاۋۇ يەردە بازارباي بىلەن ئولتۇرۇۋاتىمىز. خېلىدىن بېرى كۆرۈشمىگەنىدۇق، بىر يېغىلايلى دېدۇق. يۈر، بىز بىلەن ئولتۇر، بازارباي ئۆزى چاقىرىۋاتىدۇ.

ـــ ئونىڭغا ئېيت، ۋاقتىم يوق، ـــ دەپ جاۋاب بەردى بوستون ئىلاجىنىڭ بارىچە ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ، ـــ تاماق يەپ بولۇپلا ئاغقا چىقىپ كېتىمەن.

ـــ ھە، تېخى بالدۇر، ئولگۈرىسەن. تاغ قېچىپ كېتەتتىمۇ؟

ـــ رەھمەت، بارالمايمەن. ئىشىم جىق.

ـــ بوپتۇ ئەمىسە، بىكار شۇنداق قىلىۋاتىسەن ـ دە، ـــ خاپا بولغاندەك دېدى كور سەمەد كېتىۋېتىپ.

ئونىڭ كەينىدىن بازارباينىڭ ئۆزى كەلدى، ئونىڭ كەيپى خېلىلا كۆتۈرۈلۈپ قالغانىدى. بازارباينىڭ كەينىدىن شېرىكلىرى يوپۇرۇلۇپ كەلدى.

ـــ ماڭا قارا، ھوي، نېمىشقا بىزدىن ئۆزۈڭنى قاچۇرىسەن؟

ھۆرمەتكىنى قىلىپ، ئادەم دەپ چاقىرىۋاتسا، دىمىغىكىنى ئۈستۈن تۇتسەن. سېنىڭ باشقىلاردىن ئارتۇق جايىڭ بارمىدى؟ — دەرھال تەرگەپ كەتتى بازارباي.

— دېدىمغۇ، ۋاقتىم يوق دەپ، — خاتىرجەم جاۋاب بەردى بوستون ۋە قىزىلچا شورپىسىنى شاپىلدىتىپ ئىچىشكە باشلىدى. باشقا چاغ بولغان بولسا، ئۇ شورپىسىنى بىرىنچى قوشۇقتىن كېيىن زادىلا ئاغزىغا ئالمىغان بولاتتى.

— سېنىڭدە ئىشىم بار ئىدى، — دېدى بازارباي ۋە بوستوننىڭ ئۇدۇلىغا بىشەملىك بىلەن ئولتۇرۇۋالدى.

باشقىلار، قېنى، نېمە بولار ئىكىن، دېگەندەك تاماشا كۆرۈپ تۇراتتى.

— سېنىڭ بىلەن مېنىڭ ئوتتۇرامدا نېمە ئىش بولۇشى مۇمكىن؟ — دېدى بوستون.

— سېنىڭ بىلەن ھېلىقى بۆرە بالىلىرى توغرۇلۇق گەپ لىشۇالساقمىكىن، بوستون، — دەپ، بازارباي قاپقىنى تۇرۇپ، بېشىنى چايقىدى.

— سېنىڭ بىلەن بۇ ھەقتە گەپلىشىپ بولغان. يەنە تەگەشىنىڭ نېمە ھاجىتى؟

— مېنىڭچە، ھاجىتى بار.

— مېنىڭچە، ھاجىتى يوق. ماڭا توسقۇنلۇق قىلما. تامىقىمنى يەپلا چىقىپ كېتىمەن.

— نېمىگە ئالدىرايسەن، ئىتنىڭ بالىسى؟ — بازارباي ئورنىدىن شارتتىدە تۇرۇپ، ئېگىشتى ـ دە، غەزەپتىن ئۆزگىرىپ كەتكەن يۈزىنى بوستونغا يېقىنلاشتۇردى، — نەگە ئالدىرايسەن، ئەبلەخ؟ سېنىڭ بىلەن تېخى بۆرىلەر توغرىسىدىكى گەپنىمىز تۈگىمىدى. سەن دىرېكتورنىڭ ئىشخانىسىدىكى يىغىندا ھەممە نىڭ ئالدىدا مېنى ئىغۋاگەر دەپسەن، مېنىڭ تۈپەيلىمىدىن

بۆرىلەر قۇتراپ قويلارنى ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇمىش. ئىغۋاگەر دېگەنلىك نېمىلىكىنى مېنى بىلمەيدۇ دەمسەن؟ سېنىڭچە، مەن فاشىست، ئارىمىزدا سەنلا ۋېجدانلىق، ھالال ئادەم ئىكەنسەن ـ دە؟

بوستونىمۇ سەكرەپ ئورنىدىن تۇردى. ئەمدى ئۇلار يۈزمۇيۈز تۇرۇشتى.

ـ ئاغزىڭغا بېقىپراق گەپ قىل، ـ دېدى بوستونىمۇ بوش كەلمەي، ـ سېنى فاشىست دېگىنىم يوق. بىلگەن بولسام، دېگەن بولاتتىم. سەن ئىغۋاگەر، ئەخمەق، ئىچى قارا ئادەمسەن. بۇنىسى راست. بۇنى ساڭا بۇرۇنمۇ ئېيتقان، ھېلىمۇ دەيمەن. لېكىن ماڭا ئېسىلماي، ئۆز جايىڭغا قايتساڭ، ئۆزۈڭگە ياخشىراق بولاتتى.

ـ سەن ماڭا ئەقىل ئۆگەتمە، قەيەردە تۇرۇشۇم، نېمە قىلىشىمنى ئۆزۈم ياخشى بىلىمەن، ـ ھەددىدىن زىيادە چىچاڭلاپ كەتتى بازارباي، ـ سەن مېنىڭ خوجايىنىم ئەمەس، كۆتۈر قاسقىنىڭنى. مەيلى، سېنىڭچە ئىغۋاگەرمۇ بولاي. سەنچۇ، سەن ئۆزۈڭ كىم؟ ئادەملەر سېنىڭ كىملىكىڭنى بىلمەيدۇ دەمسەن؟ ئېرنەزەرنى ئۆلتۈردۈڭ. يېپىقلىق قازان يېپىقلىقچە قېلىۋېرىدۇ، دەپ يۈرەمسەن تېخى؟ سەن ئەبلەخ، ئېرنەزەر ھايات ۋاقتىدا ئۇنىڭ خوتۇنى بىلەن قانات سۆرىشىپ يۈرگەنسەن، خوتۇنۇڭنىڭ ئۆلىدىغانلىقىنى بىلگەنسەن. ئېرنەزەرنىڭ خوتۇنى، ھېلىقى قانجۇق گۈلسىخانغا ئۆيلىنىمەن دەپ، ئۇنى تاغدىن ئىتتىرىۋەتكەنسەن. مەرد بولساڭ، قېنى، شۇنداق ئەمەس، دەپ باقە! نېمىشقا سەن يېقىلماي، ئېرنەزەر يېقىلىدۇ؟ بىر يولدا كېتىۋاتقانسىدىكلارغۇ؟ ھېچكىم ھېچ نەرسىنى بىلمەيدۇ دەيسەن ـ دە، ھە؟ لېكىن، ئۇ ئۆلۈپ كەتتى، سەن بولساڭ يۈرۈپسەن. شۇنىڭدىن كېيىن سەنمۇ، ھېلىقى قانجۇق گۈلسىخانمۇ نېمە بولۇپ قالدىڭلار؟ ئېرنەزەر داۋاندا مۇزلاپ ياتىدۇ، ئۇ ئىتنىڭ بالىلە

سىدەك كېپەنسىزلا كەتتى. سەن پەس ئەبلەخ بولساڭ، ئۇنىڭ شەرمەندە خوتۇنىنى، ساتقۇن قانجۇقنى قۇچاقلاپ ياتسەن، پەيزى قىلىپ ياشاۋاتسەن! پارتىيە ئەزاسى ئىمىش تېخى! سېنى پارتىيىدىن پاتىڭغا ئۇروپ ھەيدەش كېرەك. ئۆرگىلىپ كېتەي سېنىڭدەك ئىلغار ستاخانوۋچىدىن! سېنى سوتقا تارتىش كېرەك!

بوستون بازاربايغا مۇشت كۆتۈرۈپ تاشلىنىشتىن، ئۇنىڭ يىرگىنچلىك ئەپتى ـ بەشىرىسىگە راسا كەلتۈرۈپ سېلىشتىن ئۆزىنى ئارانلا تۇتۇۋالدى. بازار باي ئوچۇقتىن ـ ئوچۇق جىدەل چىقارماقچى، بوستون بىلەن ياقا سىقىشىپ ئىتتەك سوقۇشماقچى دى. لېكىن بوستون ئۆزىنى باستى، چىشلىرىنى قاتتىق چىشلىدى ۋە ئاچچىقىدىن بوغۇلۇپ كەتكەن بازاربايغا:

ـــ سېنىڭ بىلەن دېيىشىدىغان گېپىم يوق. دېگەنلىرىڭ نىڭ ھەممىسى قۇرۇق گەپ، سېنىڭ بىلەن تەڭلىشىپ ئولتۇرمايمەن. مەن توغرۇلۇق نېمە دېسەڭ دە، نېمە ئويلىساڭ ئويلا ۋەر. ئەمدى، قېنى، يولنى بوشات. ھەي يىگىت، ـــ دېدى ئۇ ۋە كۆتكۈچىنى چاقىردى، ـــ مە، پۇلۇڭنى ئال، ـــ ئۇنىڭغا بەش سومىلۇق پۇلنى تۇتقۇزدى ـ دە، گەپ قىلماستىن نېرىغا ئۆتتى.

بازارباي ئۇنى يېڭىدىن توتتى:

ـــ قېنى، توختىغىنا! قانجۇقۇڭنىڭ ئالدىغا نېمانچىۋالا ئالدىرايسەن؟ بەلكىم سەن يوق چاغدا بىرەر مالچى بىلەن پەيزى قىلىۋاتقاندۇر. ئۇلارغا كاشىلا بولۇپ يۈرەمسەن!

بوستون يېنىدىكى ئۈستەل ئۈستىدە تۇرغان قۇرۇق شامپان بوتۇلكىسىنى كۆتۈردى.

ـــ قولۇڭنى تارت! ـــ بۇ سۆزنى چىشلىرىنىڭ ئارىسىدىن سىقىپ چىقاردى ئۇ تامدەك تاتىرىپ كەتكەن بازاربايغا تىكىلىگەن پېتى، ـــ قولۇڭنى تارت، يەنە سۆزۈمنى قايتىلاتقۇزمای!

ئاڭلىدىڭمۇ؟ ــ دېدى ئۇ يوغان قارا بوتۇلكىنى سىلكىپ تۇرۇپ.

بوستون شۇ ئەلپازدا شامپان بوتۇلكىسىنى قولىدا چىڭ سقىملىغان پېتى تالاغا چىقتى. سەكرەپ ئېگەرگە چىققاندىن كېيىنلا هوشىغا كېلىپ، بوتۇلكىنى يول بويىدىكى ئېرىققا تاشلىۋەتتى، دونكولىكىنىڭ ئىختيارىنى ئۆزىگە بېرىپ، تىزگىننى قويۇۋەتتى. ئۇ خېلى چاغلاردىن بېرى ئاتنى تېخى بۇنچىلىك ئىتتىك چاپتۇرمىغانىدى. ئۇ ئۇزاق ئۆتمەي ئۆزىگە كېلىپ، هوشىنى تاپتى ۋە بىردىنلا كۆڭلىگە ۋەھىمە چۈشتى: ئادەم ئۆلتۈرۈپ قويۇشقا ئازلا قالدىمەن ــ هە! هېلىمۇ خۇدا ساقلاپتۇ. بولمىسا، بوتۇلكا بىلەن بىرنى قويۇپ بازارباينىڭ مېڭىسىنىڭ قېتىقىنى چىقىرىۋېتىدىكەنمەن. يولدا چاتما كۇزۇپلۇق تراكتوردا كېتىۋاتقان ئادەملەر، بوستونغا نېمە بولغانىدۇر، چوپچوڭلا ئادەم تۇرۇپ نېمىشقا ئويۇنپەز بالىلاردەك ئات چاپتۇرۇپ يۈرىدىغاندۇر، دەپ كۆزلىرىگە ئىشەنمەي تىكىلىپ قارايتتى، ئۇنىڭ كەينىدىن ئۇزاققىچە قاريشىپ قالاتتى. بوستون خېلى ئىچىپ ئۆزىگە كېلەلمىدى. شوخ ئېقىۋاتقان جىلغىنىڭ مۇزدەك سۈيىدىن ئىچكەندىن كېيىنلا نەپەسىنى رۇستلىدى. ئۇ شۇ چاغدىلا ئۆزىنى بېسىۋالدى، ئاندىن يەنە ئېتىغا مىندى، لېكىن دونكولىكىنى يەنە چاپتۇرۇپ يۈرمىدى. ئېتىنى ئاستا يورتۇپ ماڭدى. ئۇ ئادەم ئۆلتۈرۈپ قويمىغىنىغا خۇش ئىدى.

لېكىن، يولدا هەممە ئىشنىڭ قانداق بولغانلىقىنى ئويلاپ كېتىۋېتىپ، يەنە كۆڭلى غەش بولدى، قاپقىنى تۈردى. كەنە جەشكە سوۋغاتلىق ئۈچۈن ئالغان، كۆزلىرى چەكچىيىپ تۇرىدىغان، ئاغزى يوغان ئېچىلغان غەلىتە ئويۇنچۇق پاقىنى ئاشخانىسىنىڭ دېرىزىسى يېنىدا ئۇنتۇپ قالغانلىقى بىردىن يادىغا چۈشتى ــ دە، كۆڭلى تېخىمۇ پەرىشان بولدى. تۇغرا، ئۇنچىلىك قىممەت ئويۇنچۇقمۇ ئەمەس ئىدى، ئوغلىغا سوۋغىنى

يەنە بىر قېتىمدا ئالسىمۇ بولمۇيدىغانلىقى، يەنە شۇ رايونلۇق «مەدەنىيەت» ماگىزىنىدىن ئالىدۇ. لېكىن نېمىشقىدۇر، شۇ تاپتا بۇ ئۇنىڭ تەزىرىدە يامانلىقنىڭ ئالامىتى بولۇپ كۆرۈندى. ئوغلىغا ئاتاپ ئالغان نەرسىنى ھېچقاچان ئۇنتۇپ قالغىلى بولمايدۇ، ھېچقاچان. ئۇنىڭ بولسا يادىدىن چىقىپ قاپتۇ...

ئۆزىنىڭ مۇنداق نەرسىلەرگە ئىشىنىپ ئولتۇرغانلىقىدىن كۆڭلى غەش بولدى، قانداقلا بولمىسۇن، كۆڭۈلسىز ۋەقەلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، ئۇ ئاز - تولا تەييارلىق قىلىۋالدى.

ئۇ بۆرىلەرگە قانداق پىستىرما قويۇش، لەنتى يىرتقۇچلارنىڭ بىرىنى قويماي ئېتىپ تاشلاش، مۇشۇ يېقىن ئاردا ئولاردىن نام - نىشان قالدۇرماسلىق ھەققىدە ئويلىغىنىدا، چەكسىز غەزەپكە كەلدى.

قەيەردىن چىقتى بۇ پالاكەت، دەپ ئويلايتتى ئۇ، مانا، سەل دىققەت قىلمىغان بولسا ئاشخانىدا بازاربايىنى ئۆلتۈرۈپ قويغان بولاتتى، شۇ جاڭجالنىڭ بېشىمۇ بۆرىلەر تۈپەيلىدىن چىقتى ئەمەسمۇ...

بوستون ئويلىغان پىلانىنى ئەتىسى ئەمەلگە ئاشۇرماقچى بولدى. پىلانىنى كېچىچە ھەر تەرەپلىمە پىشىلدۇرۇپ، پۈختىلاپ چىقتى. بىر ياستۇققا باش قويۇپ ياشاۋاتقىنىدىن بېرى كۆڭلىگە پۈككىنىنى بىرىنچى قېتىم خوتۇنىغا ئېيتمىدى. بوستون بازارباي بىلەن ئۆزى ئوتتۇرىسىدا جاڭجالغا سەۋەب بولغان بۆرىلەر ۋە بۆرە بالىلىرى توغرىسىدا گەپ ئېچىشنى خالىمايتتى. ئېرىنەزەرنىڭ داۋاندا ھالاك بولغانلىقىنى ئەسلىتىدىغان نەرسىلەرنى ئۆزىدىن نېرى قوغلايتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۆيدە گەپنى ئازراق قىلىپ، كۆپرەك ئوغلىنى ئويناتاتتى، گۈلسىمخانىنىڭ سوئاللىرىغىمۇ ھەئە ياكى ياق دەپ قىسقىچىلا جاۋاب بېرەتتى.

گەپ قىلماي يۈرسە، خوتۇنىنىڭ بۇنىڭدىن تەشۋىشلىنىدىغانلىقىنى، ئەجەبلىنىدىغانلىقىنى ئۇ بىلەتتى، لېكىن ئۆزىنى بۇنىڭدىن باشقىچىرەك تۇتالمايتتى. بازاربای بىلەن بولغان جاڭجالنىڭ، بېشىغا مۆلدۈردەك ياغقان ئىپلاس مالامەتلەرنىڭ، بالدۇرمۇ - كېيىنمۇ، ئەلۋەتتە خوتۇنىنىڭ قۇلقىغىمۇ كىرىدىغانلىقىنى ئۇ ناھايىتى ياخشى چۈشىنەتتى. لېكىن، بەربىر، ھازىر ئاغزىنى ھەرگىز ئاچمايتتى، بەدبەخت، پىتىنخور بازار-بايىنىڭ ئاغزىدىن چىققان ئەسكى گەپلەرنى تەكرارلاشنى خالىمايتتى، ئۇ گەپلەر تىلغا ئالغىلى بولمايدىغان يىرگىنچلىك، پەسكەش گەپلەر ئىدى.

ئۇنىڭ بىلەن گۈلسىمخاننىڭ تۇرمۇشىمۇ ئاسانغا چۈشمىدى، ئاردىدا ئىغىر، تەئەججۇپلىنەرلىك ئىشلارمۇ بولۇپ ئۆتتى. بوستون مانا شۇ ھەقتىمۇ ئويلايتتى. ئۇلار ئەر - خوتۇن بولۇشقاندىن بېرى ئادەملەرنىڭ قانچە - قانچىلىغان يوشۇرۇنچە كۆرەلمەسلىكلىرىگە، ئوچۇقتىن - ئوچۇق دۈشمەنلىك قىلىشلىرىغا دۇچ كەلمىدى دەيسىز. ئۇلار نى - نى تۆھمەتلەرنى تارقاتتى. بىراق، شۇنىڭغا قارىماستىن، بوستون ئۆز تەقدىرىنىڭ ئېرنەزەرىدىن قالغان تۇل ئايال بىلەن قوشۇلغىنىدىن ئەپسۇسلانمايتتى. بوستون ئۇنىڭسىز قانداق ياشاشنى ھەتتا تەسەۋۋۇرمۇ قىلالمايتتى، ئۇنى دائىم ئۆزىنىڭ يېنىدا دەپ ھېس قىلىشى كېرەك ئىدى... ياق - ياق، بۇ پۈتۈنلەي باشقىچە بىر تۇرمۇش ئىدى. بوستانىنىڭ ھاياتى پەقەت ئۇنىڭ بىلەنلا ھايات، مەيلى، گەرچە بەزى چاغلاردا گۈلسىمخان ئۇنىڭدىن بەزەن ھەق، بەزەن ناھەق نارازى بولۇپ يۈرسىمۇ، لېكىن ئۇ بەربىر بوستونغا ۋاپادار، ھەمىدىن مۇھىممۇ شۇ... ئەمما ئۇلار بۇ ھەقتە ھېچقاچان پاراڭلىشىپ باقمىغانىدى، بۇنىڭ شۇنداق بولۇشى كېرەكلىكى ئۇلارغا ئايدىڭ ئىدى. مۇبادا، بىر كىم بوستوندىن، مۇنۇ تىلى

ئەمدىلا چىققان، پۇتلىرى دۇپدۇمىلاق، دائىم جىلمىيىپ تۇرىدىغان، كۆزلىرى تىپتىنىق، تىنىم تاپمايدىغان كەنجىتايمىڭ قانداق بالا، دەپ سورايدىغان بولسا، بوستون نېمە دېيىشنى بىلمىگەن بولاتتى، بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭغا سۆز يېتىشمەيتتى، ئۇنىڭ تۇيغۇسى سۆزلەردىن ئۈستۈنرەك ئىدى. بولۇپمۇ، ئۇ كىچىككىنە ئوغلىغا قاراپ تۇرۇپ، خۇدانىڭ نېمىتى بىلەن يارىتىلغان ئۆزىنىڭ بالىلىقىنى كۆرگەندەك بولاتتى...

لېكىن ئۇ ھەممە نەرسىنى دىلىدىن چۈشىنەتتى ۋە ھېس قىلاتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئاخشىمى خوتۇنى بىلەن ئوغلىنىڭ يېنىدا ياتقىنىدا، ئۇنىڭ كۆڭلى جايىغا چۈشتى، ئۆزىنى ياخشى لىققا مايىل سەزدى. مۇلايىملاشتى... ئاشخانىدا بولغان ئىشنى زادىلا ئەسلىگۈسى كەلمەيتتى. ئۇ ھەتتا، بۆرىلەر بۇگۈن ئاخشام كېلىپ بىئارام قىلمايدىغان بولسا، پىستىرما قويۇپ يۈرمىسەممۇ بولار، بەلكىم ئۇلارنى ئۆلتۈرۈشنىڭ ھاجىتى يوقتۇر، دەپ ئويلىدى. بوستونغا تىنچلىق لازىم ئىدى...

لېكىن قەرىشقاندەك، بۆرىلەر يېرىم كېچىگە يېقىن يەنە پەيدا بولدى. چوڭ قورۇنىڭ كەينىدىكى دۆڭ تەرەپتە ئەكبەرە يەنە نالە ـ پەريات كۆتۈرۈپ ھۇۋلاشقا باشلىدى. ئۇنىڭغا تاش چاينارنىڭ پەس، گۈرۈلدىگەن ئاۋازى جور بولدى. كەنجەش يەنە قورقۇپ ئويغاندى ۋە قارغىشلىق قىلغىلى تۇردى. گۈلىمخان بولسا، ئۇيقۇ ئارىلاش مۇشۇ بىئارام تۇرمۇشنى، بالا تەگكۈر بۆرىلەرنى قارغىدى. بوستوننىڭ غەزىپى قاينىپ، ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ، بۆرىلەرنى دۇنيانىڭ ئۇ چېتىگىچە قوغلاپ بارغۇسى كەلدى. شۇ چاغدا پەسكەش ۋە رەزىل بازاربايىنىڭ قىلمىشلىرى يەنە يادىغا چۈشتى ۋە ئۇنىڭ قەبىھ بېشىنى بوتۇلكا بىلەن ئۇرۇپ مەجىپ تاشلىمىغانلىقىغا ئۆكۈندى. شۇ ئېغىر بوتۇلكا بىلەن ئۇرغان بولسا ئىشى پۈتەتتىغۇ، بازار-

بايدىن نام ـ نىشان قالمىغان بولاتتىغۇ، ھېچقاچان پۇشايمان يەپمۇ ئولتۇرمايتتىم، دەپ خىيال سۈرەتتى بوستون، ئەكسىچە ئادەم قىياپىتىگە كىرىۋالغان قەبىھ گېزەندىنى ئاخىرى يانجىپ تاشلىدىم، دەپ يەڭگىللىشىپ قالغان بولاتتىم... بۆرىلەر بولسا تېخىمۇ ئەۋجىگە چىقىپ ھۇۋلىماقتا ئىدى...

ئۇ مىلتىقىنى ئېلىپ، ئۇلارنى قورقۇتۇپ قويۇش ئۈچۈن بولسىمۇ ئورنىدىن تۇرۇشقا مەجبۇر بولدى. بوستون بىر ـ ئىككى پاي ئوق ئۈزۈش ئورنىغا قاراڭغۇ تۈن قوينىغا ئارقا ـ ئارقىدىن ۋاڭلىدىتىپ بەش پاي ئوق ئاتتى. ئاندىن ئۆيىگە قايتتى. لېكىن ئەمدى ئۇيقۇسى تامامەن قاچقانىدى، ئۇ نېمىشقا ئىكەنلىكىنى ئۆزىمۇ بىلمىگەن ھالدا، مىلتىقىنى تازىلاشقا كىرىشتى. ئۇ دالانىڭ بىر بۇلۇڭىغا ئولتۇرۇۋالدى ـ دە، «بارس» ماركىلىق ئوۋ مىلتىقىنىڭ ئۈستىگە ئېگىشكەن پېتى، خۇددى شۇ تاپتا ئۇنىڭدىنمۇ مۇھىم ئىش يوقتەك، كۆڭۈل قويۇپ تازىلاپ كەتتى. مىلتىق تازىلاۋېتىپ، بۆرىلەرنى قانداق جازالاشنى يەنە بىر ئويلىۋالدى ۋە تاڭ ئاتار ـ ئاتمايلا ئىشقا تۇتۇش قىلىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ قويدى.

شۇ تاپتا مىلتىق ئاۋازىدىن چۆچۈگەن ئەكبەرە بىلەن تاشچاينار كېچىنىڭ قالغان قىسمىنى ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن، تاغ جىلغىسى تەرەپكە كېتىپ باراتتى. بۇ بەدبەخت بۆرىلەرنىڭ ئەمدى تۇراقلىق ئۇۋۇسى يوق بولۇپ، ئۇدۇل كەلگەن يەردە تۇنەپ يۈرەتتى. ئەكبەرە ئادەتتىكىدەك ئالدىدا ماڭماقتا ئىدى. تۇللەش ئالدىدا ئۇنىڭ تۈكلىرى ئۆسۈپ، جاۋغا بولۇپ كەتكەچكە، قاراڭغۇدا غايەت قورقۇنچلۇق كۆرۈنەتتى. ئۇنىڭ كۆزلىرى كۆكۈچ يالتىراپ يانىتتى، تىلى ساڭگىلاپ چۈشكەن بولۇپ، كۆرگەن ئادەم ئۇنى غالجىر بولغان دەپ ئويلايتتى.

ياق، بالىلىرىدىن ئايرىلغان بۆرىنىڭ دەرد ـ ئەلىمى بېسىلاي دېمەيتتى، ئۇ جۇدالىقنى زادىلا يادىدىن چىقىرالمايتتى. بالىلىرىم بوستونىنىڭ قورۇسىدا دېگەن پىكىر ئۇنىڭ مېڭىسىگە قاتتىق ئورنىشىپ قالغانىدى. بولمىسا، ئۇلار نەدە؟ ئىزمۇ ئىز قوغلاپ كەلگەن كۆنى ئاشۇ قاراقچى شۇ يەرگە كېرىپلا كۆزدىن غايىب بولمىدىمۇ؟ يىرتقۇچنىڭ ئەقلى ئەنە شۇنىڭدىن نېرىغا ئۆتەلمەيتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن، بۆرىلەر مۇشۇ كۆنلەردە ھەممە نەرسىنى كۆزلىرى قانغا تولغان ھالدا ۋەيران قىلماقتا، مال ـ ۋارانىنى ئۇچرىغانلا يېرىدە چىشلەپ بوغماقتا ئىدى. ئۇلارنى ئاچلىقتىن شۇنداق قىلمۇاتىدۇ، دېگىلى بولمايتتى. ئۇلار ھايات تىن، جېنىدىن تويغانىدى، بۆرىلەرنىڭ پېيىگە چۈشكەن بوستون مانا شۇنى ھېسابقا ئالغانىدى.

ئەتىسى ئەتىگەنىدە بوستون ماللارنى يايلاققا ئەپچىقماكلار، ئىككى قوتانىنىڭ ئىچىدە بېقىكلار، كۆپرەك يەم ـ خەشەك بېرىكلار، شۇ يەردىكى سۇغىرىش ئورنىدا سۇغىرىكلار، دەپ بۇيرۇدى. ئۆزى قويلارنىڭ ئارىسىدىن كۆپرەك ئىككىگىزەك تۇغقان قويلاردىن يىگىرمىگە يېقىنىنى مەڭشىپ يۈرسۇن دەپ، قوزىلىرى بىلەن ئاجرىتىۋالدى ـ دە، شۇ كېچىكتىنە پادىنى قاقاس، يولسىز ئىدىرلار تەرەپكە ھەيدەپ كەتتى.

ئۇ يېنىغا ھېچكىمنى ئالمىدى. قويلارنى ئۆزى يالغۇز ئۆزۈن تايىقى بىلەن ھەيدەپ ماڭدى. يەلكىسىگە ئاخشام پار ـ قىرىتىپ تازىلىغان، تولۇق ئوقلانغان مىلتىقىنى ئېسىۋالدى. ئالدىرىماستىن، ئۆزاق يول باستى. ئامالنىڭ بارىچە قىشلاقتىن يىراقلاپ كېتىش كېرەك ئىدى.

باھار كۈنلىرى، ھاۋا ئىسسىق ئىدى. تاغلار قۇياشنىڭ ھارارىتىنى ئېمىپ، ئۇنى ئويمان ـ دۆڭ يەرلەردە مەيىن كۆكلىكەن ئوت ـ چۆپلەرگە ئايلاندۇراتتى. چەكسىز ئاسمان قۇچقىدا

سۇتتەك كۆپچۈپ تـۇرغان بـۇلۇت پـارچىلىرى ئاندا ـ سـاندا يېقىنلىق ئەركىلەپ ئۇزۇپ يۈرەتتى. تـورغايلار تىنىم تـاپماي سايرايتتى. كەكلىكلەر تاشلارنى ئارىلاپ مـېكىيىنىنى چـاقىرىپ چۆگىلەيتتـى، قىسقىسى، ئەتراپ نەق جەننەتنىڭ ئۆزى ئىـدى. پەقەت خالىغان ۋاقتىدا قـۇيۇن قـوزغىلىشى مـۇمكىن بـولغان ئۇپۇقنى باشتىن ـ ئاخىر چولغاپ ياتقان هـەيۋەتلىك قـارلىق چوققىلار ۋە ۋەھشىي شامال نامەلۇم ياقلاردىن هەيدەپ كەلگەن، قۇياشنىڭ يۈزىنى توسۇشقا تەييار تـۇرغان قارا بۇلۇتلارلا بۇ جەننەتنىڭ باقىي ئەمەسلىكىدىن دېرەك بېرىپ تۇراتتى.

لېكىن هازىرچە هـاۋا ئاينىيدىغاندەك ئەمەس ئىدى. ئۇنـچىلىك چوڭ بولمىغان قوي ـ قوزىلار توپى يول بويى مەڑىشىپ، بىر ـ بىرىنى تىنماستىن چاقىرىشىپ، قـويچى تـايىقى بىلەن كۆرسەتكەن تەرەپكە ماڭاتتى. قوزىلار دىكىلداپ سەكرەپ شوخلۇق قىلاتتى، بىردىنلا ئانىلىرى تـەرەپكە يۈگۈرۈشۈپ باراتتى ـ دە، ئانىلىرىنى تۇرتۈپ ـ تۇرتۈپ، ئېمىپ كېتىشەتتى. لېكىن تۇنۇگۈن ئاخشامدىن بېرى بوستونلۇق كۆڭلى غەش ئىدى. ئۇ قانچە كۆپ ئويلىغانسېرى بۆرىلەردىنمۇ، مۇشۇ ئىشلارنى كەلتۈرۈپ چىقارغان جىنايەتچى بـازارباىدىنمۇ شۇنچە غەزەپلىنەتتى. ئۇنىڭ بازار ـ باي بىلەن غىدىقى ـ پىدىقى قىلىشىپ تـۇرغۇسى يـوق، بـۇنى ئۆزىگە ئەپ كۆرمەيدۇ، ئەقراپنى سېستىمىسۇن دېسەك، ئۇنىڭغا تەگمىگىنىڭ ياخشى. بـۆرىلەرنى بولسا يـوقاتماقتىن، ئېتىپ تۇخۇمىنى قۇرۇتماقتىن باشقا ئامال قالمىغانىدى. ئۇنىڭ پىلانى تولىمۇ ئاددىي ئىدى: قوزىلارنى مەرەپ چاقىرغان ساغلىقلارنىڭ ئاۋازى ئەلۋەتتە بـۆرىلەرنى ئۆزىگە تـارتىدۇ، بـوستون بـولسا يوشۇرۇنۇپ پىستىرمىدا ئولتۇرىدۇ. بـۆرىلەر قـوي ـ قـوزىلارغا تاشلىنىدۇ، ئەگەر ئامىتى ئوڭدىن كەلسە، بـوستون شۇ چـاغدا ئۇلارنى ئېتىۋالىدۇ. لېكىن، ئۆيدەكى هېساب بازارغا توغرا كەلـ

مەپتۇ دېگەن گەپمۇ بار. ئەمەلىيەتتىمۇ شۇنداق بولۇپ چىقتى...

كۈن پېشىندىن ئۆتكۈچە يىرتقۇچلار قارىسىنمۇ كۆرسەتمىدى. بوستون قويلارنى جىمجىت، ئەتراپتىن كۆزگە ئوچۇق تاشلىنىپ تۇرىدىغان ئوتلاقتا قويۇپ بېرىپ، ئۆزى بىر چەتتە شالاڭ چاتقاللىق ئارىسىدىكى يوغان تاشلارنىڭ ئىچىگە يوشۇرۇنۇپ ياتتى. ئۇ ياخشى مەرگەن ئىدى، باللىق چاغلىرىدىن تارتىپلا مىلتىق ئېتىپ ئۆگەنگەن، ئۇۋچىلىق قىلغان، ئىسسىق كۆلدە قانچە ـ قانچىلىغان بۆرىلەرنى ئاتقانىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن، بۆرىلەرنى ئېتىۋېلىشقا كۆزى يېتەتتى، ئۇلارنى پىستىرمىغا چۈشۈرۈۋالسىلا بولاتتى. قورقۇنچاق ساغلىقلار توختىماي مەرىشىپ، باللىرىنى چاقىرىشاتتى، بىر ـ بىرىگە جور بولۇشاتتى، بىراق ۋاقىت ئۆتىمەكتە ئىدى، بۆرىلەردىن ھامان دېرەك يوق ئىدى. ۋەھالەنكى، باشقا چاغلاردا يىرتقۇچلار كۈپكۈندۈزدىلا ھۇجۇم قىلىپ، ئەتراپتا ئوتلاپ يۈرگەن قويلارنى پاتىپاراق قىلىپ، دەرد ـ ئەلەمنى قويلاردىن چىقىراتتى.

ئاپتاپ قىزدۇرۇشقا باشلىدى. چاتقالنىڭ تېگىدە ئاستىغا پاختىلىق چاپىنىنى سېلىپ ياتقان بوستون باشقا چاغلار بولغان بولسا، ئاز ـ تولا مۆگدىۋالغان بولاتتى، لېكىن ھازىر ئۇنداق قىلالمايتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىچىگە چىراغ ياقسىمۇ يورۇمايتتى، ئېرنەزەرنىڭ ھالاك بولۇشىدا ئۆزىنى ئەيىبلىگەنلىكىگە زادىلا چىدىيالمايتتى. ئۇنىڭ رەقىبلىرى بولغان قوچقار بايبۆمۇ، بازار بايمۇ ئېغىز ـ بۇرۇن يالىشىپ، ھەر بىرى ئۆزلىرىچە گەپ توقۇپ، ئۇنى ئەيىبلەيتتى، ئۇنى خالتا كوچىغا كىرگۈزۈپ قويماقچى بولاتتى. ھايانىڭ نېمىشقا شۇنداق بولىدىغانلىقىنى ئۇ زادىلا چۈشىنەلمەيتتى: تۈرلۈك ـ تۈمەن ئادەملەر نېمىشقا، نېمە سەۋەبتىن ئۇنى يامان كۆرىدىكىن؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە مۇنۇ بۆرىلەرنى دېمەمسىز، ئادەمنىڭ جېنىنى سۇغۇرۇۋالىمەن دەپ

تۇرۇپتۇ. ئۆيدىمۇ شۇنىڭدىن بۇيان ئارامليق يوق. بازاربای بىلەن ئۆزى ئوتتۇرىسىدا بولۇنغان گەپلەرنىڭ خەۋىرى خوتۇنىنىڭ قۇلقىغا كىرىپ قالىدىغان بولسا، ھەممە ئىش ئوماچ بولۇپ كېتەمدۇ، تېخى. بازاربای ئۇنىمۇ، خوتۇنىنىمۇ ئاغزىغا كەلگىنىچە تىللاپ سۆككەن چاغدا، خېلى ئادەملەر تاماشا كۆرۈپ تۇرغانىدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە كۆزۈڭنى ئويمەن دەپ تۇرغىنى قانچە...

بۆرىلەردىن تېخىچە خەۋەر يوق، جوستون تاقەتسىزلىنىشكە باشلىدى. ئۇ شۇنىڭغا قارىماي، كۆز - قۇلاق بولۇپ ياتاتتى، ئەتراپىنى سەگەكلىك بىلەن كۆزىتەتتى. ئۇ يىرتقۇچلارنى قانچە تېز بايقىسا، شۇنچە ياخشى، ئۇلارنى قويلارغا يېقىنلىشىا - يېقىنلاشمايلا مولجالغا ئېلىپ ئاتىدۇ. بۆرىلەر كېلىدىغان پەيتنى قولدىن بەرمەي دەررۇ بايقاش ئاسان ئەمەس: يېقىلغان قويلارنىڭ كۆزى ياخشى كۆرمەيدۇ، سېزىمى، پاراسىتى سەل گالراق بولىدۇ، بۆرىنىڭ ئەڭ ئاسان ئۆلجىسىمۇ قوي، ئۇلارنى يىرتقۇچلاردىن ئادەملەرلا ساقلايدۇ. شۇڭلاشقا بۆرىلەر بىلەن ئادەملەر دائىم توقۇنۇشۇپ تۇرىدۇ. بۇ قېتىمقى شۇنداق بولىدۇ...

بېغەم قويلار بۇ قېتىمقى خەتەرنى سەزمەي قالدى. ئۇلار بىمالال ئوتلاپ يۈرەتتى، قوزىلىرى مەرىگەن چاغلاردىلا باشلىرىنى كۆتۈرۈپ قاراپ قويىاتتى، ئۇلارغا بىردەم - بىردەم يېلىنلىرىنى تۇتۇپ بېرەتتى، ئۇلارنىڭ شۇنىڭدىن باشقا تەشۋىشى يوق ئىدى، خەۋپىنى پەقەت بوستونلا سەزدى...

شۇ ئەتراپتا پىرىلداپ ئۇچۇپ يۈرگەن بىر ئالقانات تاغ سېغىزغىنى بىردىنلا قۇلاقنى يارغۇدەك شاراقلاپ، ئۇياقتىن - بۇياققا تىنماي ئۇچۇشقا باشلىدى. بوستون سەگەكلەشتى. مىلتىقنىڭ تەپكىسىنى قايىردى. لېكىن بېشىنى چىقارماي،

تېخىمۇ ئوبدان بېكىنىۋالدى. ئىش دېگەنىنى پۈختا قىلمىسا بولمايدۇ. بىرنەچچە قوي چىقىم بولسا مەيلى، لېكىن يىرتقۇچلارنى چاندۇرماستىن ئوچۇقچىلىققا ئەپچىقىش كېرەك، ئەلۋەتتە. ئەمما بۆرىلەر خەتەرنى بايقىغان بولۇشى مۇمكىن، ئۇلارغا سېغىزغانلار خەۋەر يەتكۈزگەن بولسا ئەجەب ئەمەس؛ ئىشقىلىپ ئۇلار بىر جايدا شاراقلاشنى توختىتىپ، ئەمدى بوستون يوشۇرۇنغان يەرگە كېلىپ، ھەدەپ شاراقلاشقا باشلىدى. ۋەھالەنكى، بوستون ئۇلارنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە تارتماي، چاتقال تېگىدە قىمىر قىلماستىن يوشۇرۇنۇپ ياتاتتى. قانداقلا بولمىسۇن، بۆرىلەر بىردىنلا ھۇجۇم قىلمىدى، ئەھۋالدىن قارىغاندا، ئۇلار ئىككى تەرەپكە بۆلۈنگەن ئىكەن. ئەكسىچە يوغان تاشلارنى ئارىلاپ. ئوتلاقنىڭ ئۇ تەرىپىدىن، تاشچاينار بولسا بۇ تەرىپىدىن يوشۇرۇنۇپ كەلمەكتە ئىدى. (كېيىنرەك مەلۇم بولدىكى، تاشچاينار بوستون مىلتىق ئوتۇپ مۆكۈنۈپ ياتقان يەردىن سەل نېرىدىلا ئۆمىلەپ كېتىۋاتقانىكەن).

لېكىن بۇ ئەھۋاللار بىردىنلا مەلۇم بولغىنى يوق.

بوستون بۆرىلەرنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ، ئەتراپنى ھوشيارلىق بىلەن كۆزىتەتتى، لېكىن يىرتقۇچلارنىڭ قايىقتىن پەيدا بولىدىغانلىقىغا زادىلا ئەقلى يەتمەيتتى. ئەتراپ ئاجايىپ جىمجىت، قويلار دۇنيادىن بىغەم ئوتلاپ يۈرەتتى، قوزىلار چېپىشىپ ئويناقلايتتى، سېغىزغانلار شاراقلاشتىن توختىغاندى. پەقەت نېرىراقتىكى تاغدىن ئېقىپ چۈشۈۋاتقان ئېرىق سۈيىلا شىلدىرلايتتى، چاتقاللىقلاردا قۇشلار سايرىشاتتى. بوستون ساقلاۋېرىپ زېرىككەنىدى. ئەمما شۇ چاغدا بىردىنلا تاشلار ئارىسىدىن بىر كۈل رەڭ سايە لىپ قىلىپ ئۆتتى، قويلار دۈپۈرلەپ ئۆزلىرىنى بىر تەرەپكە ئاتاتتى ۋە خاۋاتىرلەنگەن

هالدا نېمىندۇر كۆتۈپ، داڭ قېتىپ قېلىشتى. بوستونلۇقلار ئەسەبلىرى چىڭ تارتىلدى. بۆرىلەر ئادەملەرگە قەيەرگە يوشۇرۇنغانلىقىنى بىلىش ئۈچۈن قويلارنى ئۇركۈتكەنىدى. بۇنداق چاغلاردا ھەر قانداق مالچى ۋارقىراپ، قىسى - چۇ قىلىپ، قويلارنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈيتتى، بۇ بوستونغا مەلۇم ئىدى. لېكىن شۇ پەيتتە ئۇنىڭ مولجال قىلغىنى باشقا بولغاچقا، ياتقان جايىدىن قىمىر قىلمىدى. شۇ چاغدا يوغان تاشلار ئارىسىدىن بىر كۆل رەڭ سايە لىپ - لىپ قىلىپ ئۆتتى ۋە ئۇركۈپ جېنى چىققان قويلارغا تاشلاندى. قويلارغا سەكرەپ قورقۇنچ سالغىنى ئەكبەرە ئىدى. بوستون مىلتىقىنى راستلاپ بۆرىنى مولجالغا ئالدى - دە، تەپكىنى باسماي دەپ تۇرغىنىدا، كەينى تەرەپىدە نېمىدۇر شىلدىرلاپ كەتتى، ئۇ ئىختىيارسىز كەينىگە بۇرۇلۇپ قارىدى. ئۇ شۇ زامانلا مولجالغىنى ئېلىپ ئولتۇرماي، ئۆزى تەرەپكە ئېتىلىپ كېلىۋاتقان ھەيۋەتلىك يىرتقۇچقا ئوق ئۆزدى. ھەممە ئىش كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچلىك بولغان ئارىلىقتا يۈز بەردى. تاشچاينار ئاسمانغا سەكرىگەن چاغدا ئوق يېگەنىدى. لېكىن ئۇ دەرھاللا يەرگە يىقىلمىدى. ئۇ كۆزلىرىنى غەزەپ بىلەن ئالايتىپ، ھېڭگاڭ چىشلىرىنى ئېچىپ، ئۆتكۈر پەنجىلىرىنى ۋەھشىيانىلىك بىلەن ئالدىغا سوزغان پېتى بوستون تەرەپكە قەھرى بىلەن ئۇچۇپ باردى ۋە ئۇنىڭدىن نەق بىر قەدەم نېرى جايغا گۈپپىدە قىلىپ يىقىلدى. بوستون دەرھال مىلتىقىنى باشقا ياقتا تۇغرىلىدى، لېكىن پۇرسەت كېتىپ قالغانىدى: ئەكبەرە چىشلىۋالغان قوينى تاشلاپ، ئۆزىنى تاشلارنىڭ ئارىسىغا ئاتتى. بوستون مىلتىقىنى تۇتقان پېتى، ئۇنى ئېتىشقا ئۈلگۈرگىلى بولمىدۇ دەپ ئويلىدى، لېكىن ئەكبەرەنىڭ جىلغىدىن سەكرەپ ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدىلا كۆرۈپ قالدى. ئۇ ئوق ئۆزدى، بىراق ئوقى زايە كەتتى...

بوستون نەپسىنى رۇسلاپ، دېمى ئىچىگە چۈشكەن ھالدا ئەترايقا نەزەر تاشلىدى. ئۇنىڭ جىددىيلىكتىن چىرايى تاتىرىپ كەتكەن بولۇپ، ئېغىر - ئېغىر ھاسىراپ نەپەس ئالاتتى. ئۇ ئاساسلىق مەقسىتىگە يېتەلمىدى، ئەكبەرە قېچىپ كەتتى. ئىش ئەمدى تېخىمۇ چىگىشلەشتى، ئۇنى دۇچ كەلتۈرۈش ۋە ئېتىش ئاسانغا چۈشمەيدۇ، بۆرە ئەمدى قۇيرۇقىنى تۇتقۇزمايدۇ. بوپتۇ، دەپ ئويلىدى بوستون، ئەگەر تاشچاينارغا ۋاقتىدا قارىمىغان بولسام، ئوقۇممۇ نىشانغا تەگمىگەن بولسا، ئۇ چاغدا چاتاقنىڭ يوغنى چىقاتتى. بوستون يۈز بەرگەن ۋەقەنى مۇلاھىزە قىلىپ ئولتۇرۇپ شۇنىڭغا ئىشەنمىكى، يىرتقۇچلار قوي توپىغا يېقىنلىشىپ قالغان مەھەلدە خەۋپ بارلىقىنى سېزىپ، ئىككىسى ئىككى ياققا بۆلۈنگەن. تاشچاينار مىلتىقلىق ئادەمنىڭ پىستىرمىدىن خەۋەرسىز بولغان ئەكبەرەنى نىشانغا ئالغانلىقىنى كۆرۈپ، ئويلاپ ئولتۇرمايلا دۈشمەنگە تاشلانغان...

بوستون قورققىنىدىن ھەر تەرەپكە پىتىراپ كەتكەن قويلارنى يىغىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۆلگەن بۆرىنى كۆرۈشكە باردى. تاشچاينار سارغىيىپ كەتكەن يوغان ھىڭگاك چىشلىرىنى ئېچىپ، يانغا ئاغدۇرۇلغان پېتى ياتاتتى، ئۇنىڭ كۆزلىرى شېشىدەك قېتىپ قالغانىدى. بوستون تاشچاينارنىڭ بېشىنى تۇتۇپ كۆردى. بۇ باش ئاتنىڭ كاللىسىدىن قېلىشمايتتى، يىرتقۇچنىڭ ئۇنى قانداق كۆتۈرۈپ يۈرگەنلىكىگە ئادەمنىڭ ئەقلى يەتمەيتتى. پەنجىلىرىچۇ؟ بوستون ئۇنىڭ پۇتلىرىنى كۆتۈرۈپ بوداپ باقتى ۋە ئىختىيارسىزلا «قايىلمەن» دەپ تاشلىدى: نېمىدېگەن سالماقلىق ۋە قۇدرەتلىك بۇ پۇتلار. قانچىلىغان يوللارنى باسقان، قانچىلىغان جانىۋارلارنى نابۇت قىلغان ئۇلار!

بوستون سەل ئىككىلىنىپ تۇرغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ تېرىسىنى سويۇۋالماسلىققا قارار قىلدى. سەددىقە بولسۇن، گەپ تېرىسىددىدى، يەنە كېلىپ ئۇنىڭ جۇپى تىرىك قالدى، خۇشال بولۇشقا تېخى بالدۇر.

بوستون يەنە بىر پەس خىيالغا چۆمۈپ تۇردى. ئاندىن قورسىقىنى بۆرە يېرىپ تاشلىغان قوينى مۇرىسىگە ئارتتى - دە، قويلارنى كەينىگە قايتۇردى.

سەل ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇ گۈرجەك ۋە جوتۇ كۆتۈرۈپ، بۇ يەرگە يەنە كەلدى. تاشچاينارنىڭ ئۆلۈكىنى كۆمۈش ئۈچۈن كۈن پاتقۇچە ئوره‌ك قازدى، تاشلىق يەر بولغاچقا، خېلىلا قاتتىق ئىشلىدى. بوستون بەزىدە ئىشىنى توختىتىپ، كۆتۈلمىگەندە بۆرە كېلىپ قالمىسۇن دەپ، ئەتراپىغا نەزەر تاشلايتتى. ئاتقان ئوقى زايە كەتمەيدىغان بوستوننىڭ مىلتىقى يېنىدىلا تەييار تۇراتتى، قولىنى ئۇزارتسىلا قولىغا چىقاتتى...

ئەمما ئەكىبەرە تۈن يېرىمىدىن ئۆتكەندە كەلدى... يېڭى دۆۋىلەنگەن دۆڭچەك ئالدىدا سوزۇلۇپ يېتىپ، ئەزانغىچە شۇ يەردە بولدى. قۇياشنىڭ ئىللىق نۇرلىرى تۆكۈلۈشكە باشلىغاندا، ئۇ ياتىپ بولدى...

VI

باھار كۈنلىرى ئۆتۈپ، ياز يېقىنلاشماقتا ئىدى. چارۋىچىلارنىڭ يازلىق يايلاقلارغا كۆچىدىغان پەيتى كەلدى. تاغ باغرىدا قىشلىغان قويچىلار تاغنىڭ ئېچىكرىسىدىكى ئېدىر ۋە سايلارغا، يېڭى تاغ ئوتلاقلىرىغا كۆچمەكتە ۋە بۇ يەرلەردىن ئاستا - ئاستا داۋانلارغا يېقىنلىشىپ بارماقتا ئىدى. قىر - دالادا قىشلىغانلار بولسا، تېخى مال - ۋارانىنىڭ ئايىغى

تەگمىگەن زاپاس ساقلاپ قويۇلغان ئوتلاقلارغا چىقماقتا ئىدى. بۇ مالچىلارنىڭ تازا ئالدىراش پەيتى بولۇپ، ئۇلار مال ھەيدەيدۇ، يۈك - تاقلىرىنى توشۇيدۇ. ھەممىسىدىن ئېغىرراقى، قويلارنىڭ يۇڭىنى قىرقىدۇ؛ بۇلارنىڭ ھەممىسى قوشۇلغانىدا، باش قاشلاشقىمۇ قول تەگمەي قالىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ھەممە ئادەم يازلىق مەنزىلگە تېزرەك بېرىۋالسامكەن، ئوت - چوپنى مول يەرلەرگە ئورۇنلىشىۋالسامكەن، دەيدۇ. قىسقىسى، ئىش دېگەن دۆۋىلىنىپ كېتىدۇ... ھەر كىمنىڭ تەشۋىشى ئۆزىدىكە يېتىپ ئاشىدۇ...

ھەممە ئۆز ئىشى بىلەن يەنە، لېكىن ئەكبەرەلا دۇنيادىن ئائۈمىد ئىدى. ئەتراپتىكى قاينىق ھاياتنىڭ ئۇنىڭغىلا دەخلىسى يوق ئىدى. ئادەمىلىرىمۇ ئەمدى ئۇنى ئۇنتۇپ قالغانىدى؛ ئەكبەرە تاشچاينار ئۆلگەندىن كېيىن، قارىسىنىمۇ كۆرسەتمەيدىغان ھەتتا بوستوننىڭ قىشلىقىدىمۇ كېچىلىرى ھۇۋلىيالايدىغان بولغانىدى.

ئەكبەرەنى ئېغىر، ئامال قىلغىلى بولمايدىغان دەرد قىينايتتى. ئۇ بوشىشىپ، ئېرىنچەك، چۈشكۈن بولۇپ قالدى. ئۇدۇل كەلگەن ئۇششاق - چۈششەك ھايۋانلارنى ئۇۋلاپ يۈردى. كۆپ ۋاقتىنى كۆزدىن يىراق بولغان جىمجىت يەرلەردە مەيۈسلۈك ئىچىدە ئۆتكۈزدى. تاغلاردىن مىڭلىغان قوي - قوزىلار توپ - توپ ئۆتۈپ تۇراتتى، ئەنە شۇنداق قالايمىقانچىلىق ۋە شاۋقۇن - سۈرەن ئىچىدە تېنىپ قالغان بىرەر يېرىم قوي - قوزىنى ئېلىپ كېتىشتىن ئاسان ئىش يوق. لېكىن ئەكبەرە بۇلارغا قايرىلىپ قاراپمۇ قويمايتتى، ھەممىسىگە پەرۋا قىلمايتتى.

ئەكبەرەگە نىسبەتەن ئېيتقاندا، دۇنيا ئۆز قىممىتىنى يوقاتتى. ئۇنىڭغا ئۆتكەن ئۆمرى ھەقىدە خاتىرىلەرلا

قالغاندى. ئەكبەرە بېشىنى ئالدى پۇتلىرىنىڭ ئارىسىغا قويۇۋېلىپ، كۈن بويى مويىنىقۇم چۆللىرىدە، ئالداش دالا - دەشتلىرىدە، مۇشۇ يەردە، ئىسسىقكۆل بويلىرىدا كەچۈرگەن خۇشاللىق ۋە قايغۇ - ھەسرەتلەرگە تولغان كۈنلىرىنى ئەسلەيتتى. تاشچاينار بىلەن بىللە ئۆتكۈزگەن كۈنلىرى كۆزنىمۇ كۈن، ئايمۇ ئاي، سائەتمۇ سائەت كۆز ئالدىدىن ئۆتۈپ تۇراتتى، ئۇ ھەر قېتىمدا ھەسرەت - دەردىنى ئەلەمگە پاتقان جېنىغا سىغدۇرالماي ئورنىدىن تۇرۇپ كېتەتتى، ئەتراپىلاردا لاغايلاپ يۈرەتتى، ئاندىن يەنە قايغۇرغان ھالدا قېرىنغان بېشىنى پۇتلىرىغا قويۇپ، يەرگە سوزۇلاتتى. يەنە بالىلىرىنى ئەسلەپ كېتەتتى. بىردەم يېقىندا ئوغرىلاپ كېتىلگەن تۆۋت بالىسىنى، بىردەم مويىنقۇمدىكى قىرغىنچىلىقتا ھالاك بولغانلىرىنى، بىردەم ئالداش بويىدىكى قومۇشلۇقتا كۆيۈپ كەتكەن بالىلىرىنى ئەسلەيتتى. ئۆزىنىڭ تاشچاينارنى، كۈچلۈك - بەستلىك ۋە ساداقەتلىك ئەركەك بۆرىسىنى ھەممىدىنمۇ كۆپرەك ئەسلەيتتى. گاھىدا ياۋا كەندىرلىك ئىچىدە ئۇچراتقان ھېلىقى غەلىتە ئادەم يادىغا چۈشەتتى، ئۇنىڭ بالىلىرى بىلەن قىلچە ئېھتىياتمۇ قىلماستىن يالىڭاچ ھالدا ئوينىشىماقچى بولغانلىرى كۆز ئالدىغا كېلەتتى. ھېلىقى ئادەم ئەكبەرە كېكىردىكىنى ئۈزۈپ تاشلاش ئۈچۈن ئۆزىگە ئېتىلغان چاغدا، قورقۇپ بېشىنى قوللىرى بىلەن چاڭگاللىغان پېتى يەرگە زوڭزىيىۋېلىپ، ئاندىن ئالدى - كەينىگە قارىماي بەدەر قاچقانىدى... كېيىن ئۇنى قىش باشلانغان چاغدا، مويىنقۇم چۆللىدە تاڭ قاراڭغۇسىدا توغراققا ئېسىپ قويۇلغان ھالەتتە كۆردى. شۇ چاغدا ئەكبەرە ئۆنىڭ تونۇش چىرايىغا تازا تىكىلىپ، زەن سالغانىدى، ئاندىن ئۇ ئادەم قاپقىنى سەل - پەل كۆتۈرۈپ. ئۇنىڭغا نېمىلەرنىدۇر دەپ شۇرلىغان ۋە جىمىپ قالغانىدى...

ئۆتۈپ كەتكەن ھايات ئەمدىلىكتە ئۇنىڭغا چۈشتەك، قايتىلانمايدىغان چۈشتەكلا تۇيۇلاتتى. لېكىن شۇلارنىڭ ھەممىسىدىن ھېلىمۇ تېخى ئۇممىدىنى ئۈزمىگەنىدى، ئۇمىد ئەكبەرەنىڭ قەلبىدە ياشايتتى، بەزىدە ئاخىرقى جىگەر پارىلىرى ھېلىمۇ تېپىلىپ قالمىغاندەكلا قىلاتتى. شۇڭلاشقىمۇ ئەكبەرە كېچىلىرى بوستونىنىڭ قورۇسى ئەتراپىدا ئوغرىلىقچە ئارىلاپ يۈرەتتى. ئۇ ئەمدى يۈرەكلەرگە ۋەھىمە سېلىپ ھۇۋلىمايتتى، پەقەت يىراقتا تۇرۇپ، قۇلاقلىرىنى دىڭ قىلىپ تىڭشايتتى: بەلكىم، شامالنار بويىغا بوي قوشۇلغان بالىلىرىنىڭ ھۇۋلاشلىرىنى ئېلىپ كېلەر، بەلكىم، ئۇلارنىڭ ئۆزىگە تونۇش ھىدلىرىنى دىمىغىغا ئەپكېلىپ ئۇرار... ئاھ، شۇنداق مۆجىزە يۈز بېرىپ قالسا - ھە! ئۇ چاغدا، ئەكبەرە ھېچ نەرسىگە قارىمايتتى، يا ئادەملەردىن، يا ئىتلاردىن قورقۇپ ئولتۇرمايتتى، ئۆزىنى ئەزىز بالىلىرىغا ئاتقان، ئۇلارنى ئاسارەتتىن قۇتۇلدۇرغان، قانات - قۇيرۇق چىقىرىپ بۇ يەرلەردىن يىراق - يىراقلارغا، باشقا ماكانلارغا باشلاپ كەتكەن، بۆرىلەرگە خاس بولغان ئەركىن - ئازادە ۋە قىيىن - مۇشكۈل تۇرمۇش كەچۈرگەن بولاتتى، بۆرىلەرگە بۇنىڭدىن باشقا نەرسە لازىم ئەمەس...

شۇ كۈنلەردە بوستونىنىڭ يۇگۇر - يېتىم ئىشلىرى كۆپىيىپ كەتتى. ئوتلاققا كۆچۈش ئىشلىرى يېتىشمىگەنىدەك، بۇنىڭغا يەنە قانداقتۇر ئەخمىقانە ئىدارە ئىشلىرىمۇ قوشۇلدى. قوچقارباي‌ۇ بوستونغا پوپۇزا قىلىپ، يۇقىرى دەرىجىلىك تەشكىلاتلارغا ئۇنىڭ ئۈستىدىن شىكايەت يېزىپ ئەۋەتتى، ئۇ يەردىن كىمنىڭ ھەق، كىمنىڭ ناھەق ئىكەنلىكىنى ئېنىقلاش ئۈچۈن كومىسسىيە ئەۋەتىلدى، لېكىن كومىسسىيە بىر پىكىرگە كېلەلمىدى. كومىسسىيىنىڭ ئايرىم

ئەزالىرى مالچى بوستون ئورکۇنچىيۇنى پارتىيىدىن چىقىرىپ تاشلاش كېرەك، چۈنكى ئۇ پارتىيە گۇرۇپپىسى باشلىقىنىڭ شەخسىيەتچىگە تېگىپ، ئۇنى ھاقارەت قىلغان، شۇنىڭ بىلەن پارتىيىنىڭ ئۆزىگىمۇ مەنسۇب جەھەتتىن زىيان يەتكۈزگەن دېيىشسە، باشقا ئەزالار بۇنداق قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق، چۈنكى مالچى بوستون ئورکۇنچىيۇ ئىشنى كۆزدە تۇتۇپ سۆزلىگەن، ئۇنىڭ تەنقىدى ئەمگەك ئۇنۇمدارلىقىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشنى مەقسەت قىلغان، دېيىشەتتى. كومىسسىيە بازارباي نۇيغۇتوۋ-نىمۇ سوراققا تارتتى. ئۇنىڭدىن بوستون ئورکۇنچىيۇ ئۇيۇسىغا قايتۇرۇۋېتىشنى تەلەپ قىلغان بۇرە بالىلىرى ھەققىدە يازما ماتېرىيال ئېلىشتى... قىسقىسى، ھەممە قائىدىلەرگە رىئايە قىلىنغان قەغەزۋازلىق باشلاندى...

بوستون كېپىنكى ئىككى قېتىم چاقىرغاندا بارمىدى. مالالارنى تاغلارغا ھەيدىشىم، بالا - چاقىلىرىم بىلەن يازلىق ياياقا كۆچۈشۈم كېرەك، ۋاقىت قىس. شۇنىڭ ئۈچۈن مەن بولمىسامۇ ئۆزۈڭلار بىر تەرەپ قىلىۋېرىڭلار، كومىسسىيە لازىم تاپقان ھەر قانداق جازاغا رازىمەن، دەپ خەۋەر بېرىپ قويدى. بوستونىنىڭ بۇ قىلىقلىرى قوچقارباينىڭ تازا كۆتكەن جايىدىن چىققاچقا، ئۇ قاتتىق خۇشال بولدى.

لېكىن مالچىغا بۇنىڭدىن باشقا ئامالمۇ يوق ئىدى. يازلىق ياياقلارغا كۆچۈش باشلانغان مۇشۇنداق پەيتتە، بوستون ئىشنى كەينىگە سۆرەشكە، كېچىكتۈرۈشكە زادىلا يول قويالمايتتى. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، مالالارنى بىر كۈن بۇرۇن ھەيدەپ كېتەتتى، ئاندىن مالچىلارنىڭ يازلىق يۇك - پۈكلىرىنى تاكى ماشىنا بارالايدىغان جايلارغىچە ماشىنا بىلەن يەتكۈزۈپ بېرەتتى، ئۇنىڭ ئۇ يېقىغا ئاتا - بوۋىلاردىن قالغان ئۇسۇل بويىچە يۇك - تاقىلارنى ئات - ئېشەكلەرگە ئارتىپ جۈنەپ كېتەتتى. بۇ چارە

بىر تەرەپتىن مالالارنى كۆچۈرۈشنى يېنىكلەتسە، يەنە بىر تەرەپتىن تېزلەشتۈرەتتى. مانا، بوستونمۇ ئالدى بىلەن مالالارنى يازلىق مەنزىلگە يەتكۈزۈپ باردى، قونالغۇدا ئۆزىنىڭ ياردەمچىلىرىنى قالدۇرۇپ قويۇپ، ئاندىن كېچىچە يول بېسىپ كەينىگە ياندى، ئەتىسى يۈك ـ تاقالارنى ماشىنىغا بېسىپ، پۈتۈن مالچىلار جەم بولۇپ، تاكۇز چۆشكۈچە تاغلارغا چىقىپ كېتىشى كېرەك ئىدى.

شۇ كۈن ئاخىر كەلدى...

لېكىن ئەكبەرە شۇنىڭدىن بىر كۈن ئاۋۋال كېچىسى كونا ئۇۋۇسىغا قايتىپ باردى. ئۇنىڭ تاشچاينار هالاك بولغانلىقىدىن بېرى بۇ يەرگە بىرىنچى قېتىم كېلىشى ئىدى. يالغۇز قالغان قېيا تاش تېگىدىكى ئۇۋۇسىغا يولىمىغان بولسا بولاتتى. ئۇنىڭ هۇۋلاپ تۇرغانلىقىنى، ئۆزىنى ئۇ يەردە هېچكىم كۈتۈپ تۇرمايدىغانلىقىنى بىلەتتى. شۇنىڭغا قارىماي، كۈنلەرنىڭ بىرىدە قاتتىق قايغۇ ـ هەسرەتكە چۆمگەن بۆرىنىڭ تونۇش يوللار، چاتقال ئارىلىرى، غار ـ كاماراللىرىدىن ئۆتكۈسى كەلدى، قەدىردان جايلىرىنى سېغىندى. ئۇ يەردە بالىلىرى كېلىپ، ئۇنى ئارزىقىپ كۈتۈۋاتقان بولۇپ قالسىچۇ! ئۇ ئىچ ـ ئىچىدىن تاتىلاپ تۇرغان ۋەسۋەسىنى يېڭەلمىدى، ئالدىنىپ يۈگۈردى. ئەكبەرە يول تاللىماستىن، سۇلارنى كېچىپ، تاشلارنى بېسىپ، يازلىق يايلاقلاردا يېنىپ تۇرغان كېچىلىك گۈلخانلار، ۋەهشىي ئىتلارنىڭ يېنىدىن تەلۈلەرچە يۈگۈرۈپ ئۆتەتتى، ئۇنىڭ كەينىدىن مىلتىق ئاۋازلىرى ۋاكىلداپ كېتەتتى...

ئۇ ئاسماندا ئېسىلىپ تۇرغان ئاي نۇرىغا كۆمۈلگەن تاغلاردا ئەس ـ هوشىنى يوقاتقان هالدا، يەككە ـ يېگانە چاپاتتى... ئۇ ئەتراپىنى يېڭى ئوت ـ چۆپلەر ۋە زىرىق نوتىلىرى

چىرمىۋالغان، تونۇغلىق بولمايدىغان هالغا كەلگەن ئۇۋۇسىغا يېتىپ بارغاندىن كېيىن، مىسكىن ۋە خېلى چاغلاردىن بېرى ئۇنتۇلغان ئۇۋۇسىغا يۈرىكىنى توختىتىپ كىرەلمىدى... لېكىن ئۇنىڭ كەينىگە قايتىشقا، ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشقىمۇ ماجالى قالمىغانىدى. شۇ چاغدا ئېكىبەرە يەنە بۆرىلەرنىڭ ئىلاھى — بۆرە ئانىغا ئالە قىلدى، زارلاپ، ھۇۋلاپ ئۇزاق يىغلىدى، بەختسىز تەقدىرى ھەققىدە توختىماستىن ئەرز قىلدى، ئىلاھتىن ئۆزىنى ئايغا ئېلىپ كېتىشىنى، ئادەم يوق يەرگە ئاپىرىپ قويۇشنى ئۆتۈندى...

بوستون شۇ كېچىسى يولدا ئىدى. ئۇ ماللارنى يازلىق يايلاققا يەتكۈزۈپ قويۇپ، كەينىگە قايتماقتا ئىدى. كېچىنى شۇ يەردە ئۆتكۈزۈپ، ئەتىگەنده قايتىسىمۇ ئەلۋەتتە بولاتتى. لېكىن ئۇنداق قىلىدىغان بولسا، قوشقا كەچكە يېقىن يېتىپ كېلەتتى ـ ده، ئەتىسى يۈك ـ تاقالارنى بېسىپ ماللارنىڭ كەينىدىن يولغا چۈشۈشكە توغرا كېلەتتى. ئۇ بۇنچىلىك ۋاقىتنى قولدىن بېرىپ قويۇشنى خالىمايتتى. يەنە كېلىپ قورۇدا كېچىك بالىسى بىلەن گۈلىمخان ۋە يەنە بىر ئائىلىدىن بۆلەك ھېچكىم قالمىغان بولۇپ، ئۇلار يازلىق يايلاققا كۆچۈش ئۈچۈن، تەييار بولۇپ ئولتۇراتتى. ئەر خەقلەرنىڭ ھەممىسى مال ھەيدەپ كەتكەنىدى.

بوستون شۇ كېچىسى مانا شۇ سەۋەبتىن كەينىگە قايتماقتا ئىدى. بەختىگە يارىشا، دونكولىكىمۇ ئادەتتىكىچە جەدەل ۋە سالماقلىق يورتۇپ كەلمەكتە ئىدى. ئۇنىڭ يۈرۈشىگە ئادەمنىڭ زوقى كېلەتتى. چاقان ئات ـ تە بۇ. نەسىللىك دون ئېتىنىڭ يالىرى ۋە قۇلاقلىرى ئاي نۇرىدا تاۋلىنىپ تۇراتتى، بەقۇۋۋەت تۆشىدىكى بۇلجۇڭ گۆشلەر كېچىدە جىلۋە قىلىپ تۇرغان سۇ دولقۇنلىرىدەك يالتىرايتتى. ھاۋا ئىسسىقمۇ

ئەمەس، سوغۇقمۇ ئەمەس، مۆتىددىل ئىدى. ئوت ـ چۆپلەرنىڭ ھىدى گۈپۈلدەپ ئۇرۇپ تۇراتتى. بوستون ھەر ئېھتىمالغا قارشى يەلكىسىگە مىلتىقىنى ئېسىۋالغانىدى، تاغدا كېچىسى نېمە ئىشلار بولمايدۇ دەيسىز. بوستون ئۆيگە بىرپىلا مىلتىقنى قوزۇقلا ئىلىپ قويىدۇ، بەش تال ئوقى ئېلىۋېتىلمىگەن پېتى شۇ يەردە ئېسىقلىق تۇرىدۇ.

بوستون قوشقا بامدات ۋاقتىدا، سائەت بەشلەردە يېتىپ بېرىشنى مولجاللىغانىدى، ئۇنىڭ مولجالى خاتا چىقمىدى، شۇ كېچىسى ئۇ خوتۇنى بىلەن ئوغلىغا قانچىلىك قاتتىق باغلانغانلىقىغا ئېنىق ئىشەنچ ھاسىل قىلدى: بىر كۈن ئۆتەر ـ ئۆتمەيلا ئۇلارنى سېغىنىپ قالدى، مانا ئەمدى ئالدىراش ئۆيگە قايتماقتا ئىدى. يولدا ھەممىدىن بەكرەك ئەكبەرە يەنە قورۇ ئەتراپىدا قۇتراپ، گۈلىمخان بىلەن كەنجەشنى قورقۇتۇپ دەھشەتلىك ھۇۋلاپ يۈرگەن بولمىغىيتتى، دەپ ئەنسىرىدى. بوستون تاشچىنار ئۆلگەندىن كېيىن ئەكبەرە كۆزدىن يوقالدى، ھەر ھالدا زۇۋانى چىقماي قالدى، دەپ ئۆزىگە ئۆزى تەسەللى بېرەتتى.

بوستون شۇ كېچىسى بىكار ئەنسىرىمىگەنىكەن.

شۇ كېچىسى ئەكبەرە باشەت جىلغىسىدا، كونا ئۇۋۇسى ئالدىدا بۆرە ئانىغا ئەرز ـ شىكايەت قىلماقتا ئىدى. مۇبادا، ئەكبەرە بوستونلارنىڭ قورۇسى ئەتراپىدا پەيدا بولغان تەقدىردىمۇ، ئۇ ھېچكىمنى قورقۇتۇپ تەشۋىشكە سالمىغان بولاتتى، تاشچىنارنىڭ ئۆلۈمىدىن كېيىن، ئۇ ئادەملەر مەنزىلگاھىدىن كېلىۋاتقان ئاۋازلارغا ھەسرەت بىلەن قۇلاق سېلىپ يۈرەتتى، خالاس...

شۇ كۈن ئاخىر كەلدى...

بوستون شۇ كۈنى ئەتىگەندە ئۈيقۇدىن كۆزىنى ئاچقاندا،

كۈن نەيزە بويى ئۆرلىگەنىدى. ئۇ تاك قاراڭغۇسىدا قوشقا يېتىپ كېلىپ، تۆت سائەتتەك ئۇخلىغانىدى. گۈلسمخان ئەتىگەنده كەنجەش دادىسىنى ئويغىتىۋەتمىسۇن دەپ خېلىلا تۇتتى، لېكىن كۆچۈش تەشۋىشى بىلەن ئاۋارە بولۇپ كېتىپ، ئوغلىدىن بىر مەھەل خەۋەر ئالالمايلا قالدى. بالا ئاللىنىمىلەرنى دەپ، ھەدەپ دادىسىنىڭ يۈزىنى سىلاپ، شاپىلاقلاشقا باشلىدى. بوستون كۆزىنى ئاچتى، كۆلگەن پېتى ئوغلىنى باغرىغا باستى، پۈتۈن جان - تېنى ئۇنىڭغا بولغان ئاجايىب بىر مېھىر - مۇھەببەت بىلەن دولقۇنلاندى. ئۇنىڭ پۇشتىدىن تامغان كىچىككىنە، ساغلام بۇ بالىنىڭ تېتىك بوي-پۇپ ئۆسۈۋاتقانلىقى، تېخى ئىككى ياشقا تولمىغان بولسىمۇ، زېرەكلىكى، ئاتا - ئانىسىنى سۆيۈشى، يۇزى، چىرايى، قىلىقلىرىنىڭ قۇيۇپ قويغاندەكلا ئۆزىگە ئوخشاپ كېتىشى، پەقەت قارىقاتتەك يالتىراپ تۇرىدىغان كۆزلىرىنىڭ ئانىسىنى ئەسلىتىپ تۇرۇشى ھەددىدىن زىيادە خۇشاللىق بېغىشلايتتى. بىر ئېغىز سۆز بىلەن ئېيتقاندا، بالا دېگۈدەك بالا ئىدى، بوستون ئۇنىڭغا قارىۋېتىپ تۇرۇپ، ئۆزىنىڭ شۇنداق ئاجايىب ئوغلى بارلىقىدىن پەخىرلىنەتتى.

— نېمە دەيسەن، ئوغلۇم؟ ئورنۇمدىن تۇرايمۇ؟ قېنى، قولۇمدىن تارتىۋەتكىنە؟ تارت، تارت، مانا، باركاللا! ئوھۇ، پالۋان - دە! مانا ئەمدى، قېنى، قېنى، ئەمدى داداڭنى بوينىدىن بىر قۇچاقلىغىنا. ۋاھ - ۋاھ!

گۈلسمخان شۇ ئاردىلىقتا ئۇنىڭ قورۇپ، سۈت ۋە تۇز سېلىپ قويۇق ھۆمەلىچاي ھازىرلىدى. ھۆمەلىچاي ئېرىنىڭ جانۇ تېنى ئىدى. شۇ تاپتا مال - ۋارانلارلا ئەمەس، ھەتتا ئىتلارمۇ يېراق تاغلارغا چىقىپ كەتكەن بولۇپ، ئورکۇنچىيېۋلار ئائىلىسى خالىسا، بىمالال، خاتىرجەم ئولتۇرۇپ چاي ئىچىسە بولاتتى. ئۇرغۇن كىشىلەر ھالچىلار ئائىلىلىرىنىڭ بۇنداق

راھەت ـ پاراغەتكە كەمدىن ـ كەم مۇيەسسەر بولالايدىغانلىقىنى ياخشى بىلمەيدۇ. چارۋىلارغا يىلبويى كېچە ـ كۈندۈز تىنماي كۆز ـ قۇلاق بولۇپ تۇرمىسا بولمايدۇ، ئەگەر قوينىڭ مىڭ تۈياق دەپ ھېسابلايدىغان بولساق، قوزىلىرى بىلەن قوشۇلۇپ بىر يېرىم مىڭ تۈياق دەۋېرىڭ، شۇڭا بۇنداق ئازادە ئولتۇرۇپ چاي ئىچىشكە چولىسى تەگمەيدۇ، مالچى ئائىلىلىرى بۇنى پەقەت ئارزۇلا قىلالايدۇ، ئۇلار كۆچۈش ئالدىدىلا خاتىرجەم ئولتۇرۇپ چاي ئىچەلەيدۇ. ئاندىن يازىچە تاغلارغا چىقىپ كېتىشىدۇ. ماشىنا پېشىنگىچە يېتىپ كېلەتتى، شۇنىڭغىچە يىغىشتۇرۇدىغانلىرىنى يىغىشتۇرۇپ، سەرەمجان قىلىپ قويۇش كېرەك.

ـ ۋاي، كۆزلىرىمگە زادىلا تىشەنمەيۋاتىمەن، ـ دەيتتى گۈلسۇمخان ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمىگەن ھالدا، ـ نېمىدېگەن ياخشى، جېنىڭ يايراپ كېتىدۇ، جىمجىتلىقنى قاراڭ! سىزنىڭ قانداق ئويدا ئىكەنلىكىڭىزنى بىلمەيمەن. لېكىن مېنىڭ ھېچلا كەتكۈم كەلمەيۋاتىدۇ، ئۆيدىلا قالايلى. كەنجەشجان، دادا ئىغا دېگىن، ھېچنەگە بارمايلى.

كەنجەشجان نېمىلەرنىدۇر دەپ، بىردەم دادىسىنىڭ، بىر دەم ئانىسىنىڭ قۇچقىغا چىقىۋالاتتى، بوستون بولسا مۇلايىملىق بىلەن ئايالىنىڭ گەپلىرىنى ماقۇللايتتى:

ـ شۇنداقمۇ؟ مەيلى، يازىچە مۇشۇ يەردە ياشىساق نېمە بوپتۇ؟

ـ تازا گەپ قىلدىڭىز ـ دە، ـ كۈلەتتى گۈلسۇمخان، ـ ئىككى كۈن ئۆتمەيلا، قويلار نەدە سەن دەپ، ھايت ـ ھۇيت دېگۈچىلا تىكىۋېتەرسىز، ئاندىن سىزنى دونكولۇك بىلەنمۇ قوغلاپ يەتكىلى بولمايدۇ!

ـ راست، دونكولۇكنى مۇنچىمۇ يېتىشەلمەيسەن! ـ دەپ

تەستىقلايتتى قانائەت تاپقان بوستون. ئۇ ئاندىن دىڭگىنىپ تۇرغان بۇرۇتىنى سلاپ قويدى. بۇ ئۇنىڭ كۆڭلى خۇش ۋاق ئىكەنلىكىنى بىلدۈرەتتى.

ئۇلار يەرگە قويۇلغان جوزا ئەتراپىدا ئولتۇرۇپ، ئەنە شۇنداق چاي ئىچىشتى، بالىسى ئۇلارنىڭ ئەتراپىدا كېپىنەكتەك ئايلىنىپ يۈرەتتى. ئاتا ـ ئانىسى ئۇنىڭغا بىر نېمە يېگۈزمەكچى بولاتتى، لېكىن بالا بۇگۈن شوخلۇقىنى ئەۋجىگە چىقارغان بولۇپ، ئۇيناپ، چېپىپ، ئۇلارغا ئارام بەرمەيتتى. زادىلا جايىدا ئولتۇرۇش، تاماق يېيىش خىيالى يوق ئىدى. ئۇلار ئۆيىنىڭ ئىچى دىمىق بولۇپ كەتمىسۇن دەپ ئىشىكنى ئېچىپ قويغاچقا، كەنجەش بىردەم ـ بىردەم تاشقىرىغا يۈگۈرۈيتتى، ئىرغاڭلاپ ھويلىنى ئايلىناتتى، مېكىيانىڭ ئەتراپىدا پىلدىرلىشىپ يۈرگەن كىچىككىنە، ھۆرپىيىپ كەتكەن چۈجىلەرنى تاماشا قىلاتتى. بۇ كۆزەتچى قۇدۇرمەتنىڭ توخۇسى ئىدى. قۇدۇرمەتنىڭ ئۆزى يايلاققا چىقىپ كەتكەن بولۇپ، ئۇنىڭ ئايالى ئاسلىگۈل ئورىكۈنچىيۈلار بىلەن بىللە ماشىنىدا ماڭماقچى بولۇپ قالغانىدى. ئاسلىگۈل بايا ئۇلارنىڭكىگە كىرىپ، يۈك ـ تاقـلارنى يىغىشتۇرۇپ قويدۇم، توخۇنى چۈجىلىرى بىلەن سېۋەتكە سالسامۇ بولدى، بۇنى ماشىنا كەلگەندە قىلسامۇ بولار، ھازىر كىرلىرىمنى يۇيۇپ، قۇرۇتۇۋالاي، دېگەنىدى.

شۇ كۈنى سەھەر شۇنداق ئۆتمەكتە ئىدى. قۇياش كۆتۈرۈلۈپ، خېلىلا قىزدۇرۇشقا باشلىدى. ھەممە ئادەم ئۆز ئىشى بىلەن ئاۋارە. بوستون خوتۇنى بىلەن يۈك ـ تاقلارنى، تۇگۈن ـ بوغچىلارنى چىگەتتى. ئاسلىگۈل كىر يۇماقتا ئىدى، ئارىلاپ ـ ئارىلاپ ئۇنىڭ تاشقىرىغا يۈندا تۆككەنلىكى ئاڭلىنىپ قالاتتى. كىچىككىنە كەنجەش بولسا خالىغىنىچە ئويناپ يۈرەتتى، بىردەم ئۆيگە يۈگۈرۈپ كىرەتتى، بىردەم

چېپىپ چىقىپ كېتەتتى، چۈجلەرنىڭ ئەتراپىدا ئايلىنىپ يۈرەتتى.

شۇ ئارىلىقتا مېھرىبان كۆرۈك توخۇ چۈجلىرىنى ھويلىنىڭ نېرى يېقىغا يەر تاتىلىتىشقا باشلاپ كەتتى. كىچىككىنە چۈجلەر ئۇنىڭ كەينىدىن پايپاسلاپ يۈگۈردى، ئۇلار شۇنداق قىلىپ سارايىنىڭ ئېگىز تېمىنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ كەتتى. بۇ يەردە قېرىنجىز ۋە ئاتقۇلاقلار ئۆسۈپ كەتكەن بولۇپ، ياز كۈنلىرى بولغاچقا ئاجايىپ جىمجىتلىققا چۆمگەنىدى. چۈجلەر چىك - چىك قىلىشىپ ئەخلەت دۆۋىسىنى تاتىلايتتى، كەنجەش بولسا تىنماستىن چۈجلەرگە گەپ قىلاتتى، پىخىلداپ كۈلەتتى، ئۇلارنى تۈتۈپ، ئالىقانلىرى بىلەن سىلىماقچى بولاتتى. ئانا توخۇ كەنجەشتىن چۆچۈمەيتتى، بىراق بۇ يەردە تۈيۇقسىزلا ئاۋاز چىقارماستىن قەدەم تاشلاپ، ناھايىتى يوغان كۈل رەڭ ئىت پەيدا بولغاندىن كېيىن، ئۇ توخۇ خاۋاتىرلىنىپ، قورقىنىدىن قاقاقلاشقا باشلىدى ۋە چۈجلىرىنى بالا - قازادىن نېرىراق ئېپكېتىشنى ماقۇل كۆردى. كەنجەش كۆزلىرى ئاجايىپ كۆپكۈك بولغان يوغان بۇ ئىتتىن قىلچىمۇ تەپ تارتمىدى. بۆرە كىچىككىنە قۇيرۇقىنى دوستانىلىك بىلەن لىكىلدىتىپ، مۇلايىملىق بىلەن قارايتتى. ئۇ خېلىدىن بېرى قىشلاقتىكى قورۇ ئەتراپىدا ئايلىنىپ يۈرگەنىدى.

تۈنۈگۈن ئاخشامدىن بېرى ھويلىلار بوشاپ، ھۆۋلاپ قالغان بولۇپ، يا ئادەملەرنىڭ، يا ئىتلارنىڭ ئاۋازى ئاڭلانمايتتى، مانا شۇ سەۋەبتىن ئەكبەرە ئادەملەر قارارگاھىغا شۇنچىلىك يېقىن كېلىشكە پېتىنغانىدى. ئۇ قەلبىدە ئۆلمىگەن ئانىلىق سېغىنىشى، ئارمان ۋە ئۈمىد بىلەن ھەممە قوتان ۋە ئېغىللارنى تولىمۇ ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئايلىنىپ چىقىپ، يوقالغان بالىلىرىنىڭ نام - نىشانىنى ھېچ يەردىن تاپالمىدى،

شۇنىڭ بىلەن بەشى قېيىپ ئادەم بار جايغا ناھايىتى يېقىن كېلىپ قالغانىدى. شۇنداق قىلىپ، ئەكبەرە كىچىككىنە كەنجەشنىڭ يېنىدا تۇراتتى. ئۇ زادىلا چۈشىنەلمىدى — بۇنىڭ بالا ئىكەنلىكىنى نەدىن بىلدى؟ ئادەم سىياقىدىن دېمەيدىغان بولسا، ئۆز بالىلىرىنىڭ بەدىنى ئۆزىلا تۇرمامدۇ؟ بالا بۇ يوغان ياخشى ئىتنىڭ بېشىنى سىلىماقچى بولۇپ قولىنى سوزغانىدا، ئەكبەرەنىڭ دەرد ـ ئەلەمدىن ئۆرتىنىپ كەتكەن يۈرىكى پارتلاپ كەتتى. ئۇ بالىنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئۇنىڭ يۈزىنى يالىدى، كەنجەش ئۇنىڭ ئەركىلىتىشلىرىدىن خۇشال بولۇپ، پىخىلداپ كۈلدى ـ دە، بۆرىنى بويىندىن قۇچاقلىدى. ئەنە شۇ چاغدا ئەكبەرە پۈتۈنلەي بوشىشىپ، بالىنىڭ پۈتلىرى تېگىگە سوزۇلدى ـ دە، ئۇنىڭ بىلەن ئوينىشىشقا كىرىشتى، ئۇنى ئېمىتكۈسى كەلدى، لېكىن بالا ئېمىشنىڭ ئورنىغا ئۇنىڭ ئۈستىگە مىنۋالدى. ئاندىن سەكرەپ چۈشۈپ، ئۇنى كەينىدىن ئەگەشتۈرۈپ ماڭماقچى بولدى. ئۇ «ماڭ! ماڭ!» دەپ كۈلگەن پېتى ئۇنى چاقىراتتى. ئەمما ئەكبەرەنىڭ نېرىغا قەدەم تاشلاشقا يۈرىكى پېتىنمايتتى، ئۇ ياقتا ئادەملەر بار ئىدى. بۆرە ئورنىدىن قىمىرلىماي، مەيۈس كۆزلىرى بىلەن بالىغا تەلمۈرۈپ ياتاتتى. شۇ چاغدا بالا يەنە كەينىگە يېنىپ، ئۇنىڭ بېشىنى سلاپ ـ سلاپ قويدى، ئەكبەرە بولسا ئۇنى يالايتتى. بۇ يالاشلار بالىغا تولىمۇ خۇش ياقتى. بۆرە يۈرىكىدە يىغىلىپ قالغان ھەممە مېھرىنى ئۇنىڭغا تۆكۈپ، ئۇنىڭ بالىلىق پۈرىقىنى كۆكسىنى تولدۇرۇپ ـ تولدۇرۇپ پۈرىماقتا ئىدى، بۆرىنىڭ كاللىسىدىن، بۇ بالا مېنىڭ قېيا تاش تېگىدىكى ئۇۋامدا ياشىغان بولسا، قاندىق ياخشى بولاتتى ـ ھە، دېگەن ئوي ئۆتتى. شۇ چاغدا بۆرە بالىنىڭ نازۇك بوينىنى جاراھەتلەندۈرۈپ قويماسلىق

ئۇچۇن، چاپىنىنىڭ ياقىسىدىن ئاستا چىشلىدى ـ دە، كەسكىن بىر ھەرىكەت بىلەن يالىنىڭ ئۇستىگە ئارتتى، بۇرىلەر قويلارنىڭ ئارىسىدىن قوزىلارنى شۇنداق يول بىلەن ئېلىپ قاچاتتى.

بالا خۇددى يارىلانغان توشقاندەك قىسقا چىرقىرىدى. لاپاسقا كىر يايماقچى بولۇپ كېلىۋاتقان ئاسلىگۈل كەنجەشنىڭ ۋارقىرىغىنىنى ئاڭلاپ، ئالدىراشلىق بىلەن دوقمۇشقا كېلىپ قارىدى ۋە شۇ زاماتلا بوستۇنىنىڭ ئىشىكىگە يۈگۈردى.

ـــ بۆرە! بۆرە بالىنى ئەپقاچتى! چاپسان، چاپسان!

بوستۇن ئەس ـ ھوشىنى يوقتىپ، تامدىن مىلتىقنى ئالدى، گۈلىمخان ئۇنىڭ كەينىدىن چېپىپ چىقتى.

ـــ ئەنە! ئەنە! ئەنە، كەنجەش! ئەنە، بۆرە ئېلىپ كېتىۋاتىدۇ! ـــ دەپ پەريات قىلاتتى ئاسلىگۈل بېشىنى قوللىرى بىلەن چاڭگاللاپ.

بوستونمۇ ئەمدى بۆرىنى كۆردى، ئۇ ۋارقىراپ يىغلاۋاتقان بالىنى بوينىغا ئارتقان پېتى سوكۇلداپ كېتىپ باراتتى.

ـــ توختا! توختا، ئەكبەرە! توختا دەۋاتسەن! ـــ بار ئاۋازى بىلەن ۋارقىرىدى بوستون ۋە بۆرىنىڭ كەينىدىن قوغلاپ كەتتى.

ئەكبەرە قاچتى. بوستون ئۇنىڭ ئىزىدىن مىلتىق كۆتۈرگەن پېتى يۈگۈرۈيتتى ۋە غەيرىي تەبىئىي بىر ئاۋازدا ھۆركىرەيتتى:

ـــ توختا، ئەكبەرە! ئوغاۋمغا تەگمە! ساڭا ھېچقاچان يامانلىق قىلمايمەن! بالامنى قوي، ئۇنىڭغا تەگمە! ئەكبەرە! قۇلاق سالساڭچۇ، ئەكبەرە!

ئۇ شۇ تاپتا بۆرىنىڭ ئۆز سۆزىنى مۇتلەق چۈشەنمەيدىغانلىقىنى ئۇنتۇغانىدى. ۋارقىراش ـ جارقىراش ۋە قوغلاشلار

بۆرىنى تېخىمۇ قورقۇتۇۋەتكەنىدى. ئۇ ئەمدى تېزرەك قاچقىلى تۇردى.

بوستون بولسا ۋارقىرىغىنىچە ئۇنى قوغلاشتىن توختىمايتتى.

ــ ئەكبەرە! ئوغلۇمغا تەگمە، ئەكبەرە! ــ دەپ يالۋۇراتتى ئۇ.

ئۇنىڭدىن سەللا ئارقىدا گۈلىمخان بىلەن ئاسىلگۈل داد ــ پەريات كۆتۈرۈپ يۈگۈرۈشەتتى.

ــ ئات! چاپسانراق ئات! ــ دەپ ۋارقىرايتتى گۈلىمخان بالا كۆتۈرۈپ كېتىۋاتقان بۆرىنى بوستونىڭ ئاتمايدىغانلىقىنى ئۇنتۇپ.

ۋارقىراش ــ چارقىراش ۋە قوغلاشلار بۆرىنىڭ قېنىنى قاينىتتى. شۇ چاغدا ئۇنىڭ ۋەھشىي تەبىئىتى ئەسلىگە كەلدى، ئولجىسىنى قولدىن چىقارماسلىققا قارار قىلدى. بالىنى ياقىسىدىن چىڭ چىشلىگەن پېتى شىددەت بىلەن تاغلارغا قېچىپ، خېلىلا يىراقلاپ كەتكەن چېغىدا، كەينىدىن مىلتىق ئېتىلدى، ئوق بېشىنىڭ ئۈستىدىن ۋىزىلداپ ئۆتكەندىمۇ ئولجىسىنى تاشلىمىدى. بالا داد سېلىپ ۋارقىرايتتى، دادىسى بىلەن ئاپىسىنى چاقىراتتى. بوستون بۆرىنى نېمە بىلەن قورقۇتۇشنى بىلمەي، يەنە ئاسمانغا قارىتىپ ئوق ئۇزدى، لېكىن بۇرە بۇ قېتىمۇ قورقمىدى. ئەكبەرە تاشلىق دۆڭلەر تەرەپكە ئېتتىك يۈگۈرمەكتە ئىدى، ئۇ يەرگە يېتىۋالسىلا بولاتتى، بىردەمنىڭ ئىچىدىلا ئىزىدىن تېنىپتىپ، كۆزدىن غايىب بولالايدىغانلىقىنى بىلەتتى. بوستونىڭ يۈرىكى كەينىگە تارتىشىپ كەتتى: قانداق قىلسا بالىنى قوتۇلدۇرغىلى بولىدۇ؟ قانداق قىلىدۇ؟ بۇ دەھشەتلىك ئاپەت نەدىن كەلدى؟ ئۇنىڭ گۇناھى نېمە؟

ــ بالىنى تاشلا، ئەكبەرە! تاشلا، تاشلا دەيمەن، بالىمىزغا تەگمە! ــ بوستون ھالسىرىغان ئاتتەك ئېغىر ــ ئېغىر

ئەپەس ئېلىپ ھاسىرايتتى، بۆرىگە ئىلتىجا قىلاتتى.

بوستون ئۇچىنچى قېتىم ئاسمانغا قارىتىپ ئوق ئۇزدى، ئوق يەنە ۋەھشىي بۆرىنىڭ بېشى ئۈستىدە ۋىژىلدىاپ ئۇچتى. تاشلىق دۆڭ ـ ئويمانلار يېقىن قالدى. ئوقداندا ئىككى پايلا ئوق قالدى. بوستون يەنە بىرئازدىن كېيىن ھەممىسى قولدىن كېتىدىغانلىقىنى سېزىپ، بۆرىنى ئېتىش قارارىغا كەلدى. ئۇ يۈگۈرۈپ كېتىۋېتىپ، دەرھال تىزلىنىپ ئولتۇردى ـ دە، بۆرىنى مولجالغا ئېلىشقا باشلىدى. بۆرىنىڭ پۇتلىرىنى نىشانغا ئالدى. لېكىن زادىلا نىشانغا ئالالمايتتى، كۆكرىكى ھەدەپ بىر كۆتۈرۈلۈپ، بىر چۈشەتتى. قوللىرى تىترەپ، ئۆزىگە بويسۇنمايتتى. ئۇ پۈتۈن كۈچ ـ قۇۋۋىتى ۋە ئىرادىسىنى يىغدى، كۆزىنى تىترەپ تۇرغان چەنـ دىن ئۈزمەيتتى، بۆرە خۇددى شىددەتلىك دولقۇنلار ئىچىدە ئۈزۈپ كېتىۋاتقاندەك قىلاتتى، شۇ چاغدا ئۇ تەپكىنى باستى، تەگمىدى. ئوق بۆرىنىڭ يېنىدىكى تۇپراقنى توزۇتۇۋەتتى. بوستون مىلتىقىنى قايتىدىن بەتلىدى، ئوق ئاخىرقى ئوق ئىدى. ئۇ يەنە مولجالغا ئالدى، بۇ قېتىم ئوق ئاۋازىنى ئاڭلىمىدى، بۆرە بىر سەكرەپلا يېنىغا موللاق ئېتىپ چۈشتى.

بوستون مىلتىقىنى يەلكىسىگە ئارتقان پېتى يىقىلغان بۆرە تەرەپكە خۇددى چۈش كۆرۈۋاتقاندەك يۈگۈرۈپ كەتتى. ئۇنىڭغا پۇتلىرى يەرگە چاپلىشىپ قالغاندەك، زادىلا يۈگۈرۈپ يېتىپ بارغىلى بولمايدىغاندەك، بويىمۇش مۇئەللەق راۋاقتا ئۇزۇپ كېتىۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى...

ھاۋا تۇيۇقسىزدىنلا سوۋۇپ كەتكەندەك، ئۇ بىردەمنىڭ ئىچىدىلا مۇزدەك بولۇپ كەتتى ۋە تەسلىكتە يىقىلغان بۆرىنىڭ يېنىغا يېتىپ كەلدى. ئۇنىڭ قەددى بىرىدىنلا يايدەك ئېگىلدى. داد ـ پەريات كۆتۈرۈپ ئىرغاڭلاشقا باشلىدى. ئەكبەرە تېخى

تىرمك ئىدى. ئۇنىڭ يېنىدىلا كۆكسىنى ئوق تېشىپ ئۆتكەن بالا ئۆلۈك ياتاتتى...

زۇۋانسىز دۇنيا زۇۋان سۆرمەي ياتاتتى. دۇنيا غايىب بولدى، ئۇنىڭ ئورنىدا پەقەت ئوت يالقۇنلىرى گۈرۈلدەپ تۇرغان زۇلمەتلا قالدى. بوستون كۆزلىرىدىكە ئىشەنمەي مۆكچەيدى ۋە يەردە قانغا مىلىنىپ ياتقان ئوغلىنى كۆتۈردى، ئۇنى باغرىغا باسقان پېتى كەينىگە مۇدۇرۇلدى. شۇ چاغدا ئۇ نېمە ئۈچۈن جان بېرىۋاتقان بۆرىنىڭ كۆزلىرى كۆك ئىكەنلىكىدىن ئەجەبلەندى. ئاندىن ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ، غەم ـ ئەلەمدىن تىلسىز قېلىپ، ئۆزىگە قاراپ يۈگۈرۈپ كېلىۋاتقان ئايالالار تەرەپكە ماڭدى.

ئۇنىڭغا ئايالنىڭ بويى ئاسمانغا تاقىلىپ كېتىۋاتقاندەك تۇيۇلدى. ماناۋى بويى ئاسمانغا تاقاشقان، غايەت يوغان يۈزى ئۆزگىرىپ كەتكەن، غايەت يوغان قوللىرى سوزۇلغان خوتۇن ئۇنىڭغا قاراپ كەلمەكتە.

بوستون ئۆزى ئۆلتۈرۈپ قويغان ئوغلىنى باغرىغا بېسىپ، خۇددى كۆزى قارىغۇ ئادەمدەك قەدەم تاشلايتتى. ئۇنىڭ كەينىدىن نالە ـ پەريات كۆتۈرۈپ، ھۆكۈرۈپ يىغلاپ گۈلىستان سۆرىلىپ كەلمەكتە ئىدى، ۋاي ـ داد سېلىپ كېلىۋاتقان ئاسىلگۈل ئۇنى قولتۇقىدىن يۆلىۋالغانىدى...

ئەلەمدىن ئۆزىنى يوقتىپ قويغان بوستون ھېچ نەرسىنى ئاڭلىمىدى. لېكىن بىردىنلا خۇددى قۇدرەتلىك شارقىراتما ئېگىزدىن ئېتىلىپ چۈشكەندەك قۇلىقى ۋاڭلا قىلىپ ئېچىلدى، دۇنيا شاۋقۇن ـ سۆرەنگە تولدى. ئۇ نېمىلەر بولۇۋاتقانلىقىنى چۈشەندى ۋە كۆزلىرىنى ئاسمانغا تىكىپ، دەھشەتلىك ۋارقىرىدى:

ـ نېمىشقا، مېنى نېمىشقا مۇنداق جازالايسەن؟

ئۇ ئوغلىنىڭ جەستىنى ئۆيدىكى كۆچۈشكە تەييارلاپ

قويۇلغان كىچىك كارىۋاتقا ياتقۇزدى. شۇ چاغدا گۈلسىخان جەسەتنىڭ يېنىغا تىزلىنىپ، خۇددى ئەكىرە كىچىلىرى ھۇۋلىغاندەك يىغلاشقا باشلىدى.... ئاسلىگۈل ئۇنىڭ يېنىغا يەرگە چۆكتى...

بوستون بولسا مىلتىقىنى كۆتۈرۈپ ئۆيدىن چىقتى. ئۇ خۇددى ئۇرۇشقا كېتىۋاتقاندەك بىر دەستە ئوقنى مىلتىقىغا باستى، بىر دەستىسىنى يانچۇقىغا سالدى. ئاندىن دونكولىكنى توقۇپ، ئۇنىڭغا سەكرەپ مىندى. يا خوتۇنغا، يا ئاسلىگۈلگە بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلماي ئۆيدىن چىقتى...

قورۇدىن سەل نېرى بېرىپلا دونكولىكنىڭ تىزگىنىنى قويۇۋەتتى، ئالتۇن رەڭلىك قۇلا ئات تامان قىشلىقى تەرەپكە قاراپ ئۇچۇپ كەتتى. بۇ يولدىن ئۇ قېتىم ئاخىرلاشقاندا ئۆتكەنىدى.

ئۇ ئىزدەپ بارغان ئادەم دېگەن يېرىدە ئىكەن، ئۇندىق بولمىغاندا، ئۇنى يەرنىڭ تېگىدىن بولسىمۇ تاپماي قويمايتتى.

شۇ كۈنى بازارباي نۇيغۇتوۋنىڭ ھويلىسىدىمۇ ماشىنىغا يۈك ـ تاق قاچىلاشماقتا، مال ـ ۋارانىنى يازلىق ياپلاققا كۆچۈرۈشمەكتە ئىدى. ئۆز ئىشلىرى بىلەن ھەپىلىشۋاتقان ئادەملەر قورۇنىڭ ئارقىسىدىن بوستونىنىڭ كەلگەنلىكىنى، ئۇنىڭ ئاتتىن چۈشۈپ، مىلتىقىنى قايتا بەتلىگەنلىكىنى، ئاندىن يەنە يەلكىسىگە ئېسىۋالغانلىقىنى بايقاشمىدى.

ماشىنىغا يۈك بېسىلىۋاتقان جايغا كەلگەندىلا، ئۇنىڭغا كۆزلىرى چۈشتى. بازارباي ماشىنا ئۈستىدىن سەكرەپ چۈشۈپ، ئۇنىڭغا چەكچىيىپ قارىدى.

ـــ نېمە دەيسەن؟ ـــ دېدى ئۇ بوستونىنىڭ كۆيۈپ تۇرغان چۈچۈلىدەك قارىيىپ كەتكەن يۈزىگە تىكىلىپ، گەجگە

سىنى قاشلىغان ھالدا، ــ نېمە قىلىپ يۈرىسەن؟ نېمىشقا مۇنداق قارايسەن؟ ــ ئۇ بىر ياماناتلىقنى سېزىپ ساراسىمگە چۈشتى، ــ يەنە بۆرە دەپ كەلدىڭمۇ؟ باشقا ئىشىڭ يوقمۇ؟ مېنىڭدىن سوراشقانىدى، يېزىپ بەردىم، شۇ.

ــ تۇغۇلۇپ بەرگىنىگە، ــ قەھرى بىلەن دېدى بوستون ئۇنىڭغا كۆزلىرىنى ئوقتەك تىكىپ، ــ ئىشىم يوق. سەن يوروق دۇنيادا ياشاشقا لايىق ئەمەسسەن، ساڭا شۇنى ئېيتماقچىمەن، يېتەر ئەمدى!

بازارباي ھەتتا ئۆزىنى توسۇشقىمۇ ئۈلگۈرەلمىدى. بوستون مىلتىقىنى ئۇنىڭغا توغرىلاپ، مولجالغىمۇ ئېلىپ ئولتۇرماي تەپكىنى باستى. بازارباي سەنتۈرۈلۈپ كەتتى، يۈك ماشىنىسىنىڭ كەينىگە يوشۇرۇنماقچى بولدى، لېكىن ئىككىنچى ئوق ئۇنىڭ نەق يەلكىسىگە تەگدى، بازارباي ئۈچ قېتىم سەندىرەكلىگەندىن كېيىن، بېشى كوزۇپقا تەگدى ــ دە، دۈم بولۇپ يىقىلدى. ۋە تىترەپ تۇرغان قوللىرى بىلەن قارا يەرنى تاتىلىدى. ھەممە ئىش شۇنچىلىك تېز بولۇپ ئۆتتىكى، ئورنىدىن قىمىرلاپ قويۇشمۇ ھېچكىمنىڭ خىيالىغا كەلمىدى. ئاخىرى، بىچارە كۆك تۈرسۈن داد ــ پەرياد سېلىپ ئۆزىنى ئېرىنىڭ ئۈستىگە تاشلىدى. مانا شۇ چاغدىلا ھەممە قىسىــ چۈقىلىشىپ، ئېتىلغان ئادەمنىڭ يېنىغا يوپۇرۇلۇپ كەلدى.

ــ قىمىرلاشما! ــ قاتتىق ئاۋازدا ۋارقىرىدى بوستون ئەترايقا كۆز يۈگۈرتۈپ، ــ ھېچقايسىڭ جايىڭدىن قىمىرلاشما! ــ بۇيرۇق قىلدى ئۇ مىلتىقنى ھەممىگە بىر ــ بىردىن تەڭلەپ، ــ باردىغان جايغا ئۆزۈم بارىمەن. شۇنىڭ ئۈچۈن ھېچقايسىڭ ئورنۇڭدىن قىمىرلاشما! بولمىسا، ئوقۇم ساماندەك! ــ ئۇ يانچۇقىغا ئۇرۇپ قويدى.

ھەممەيلەن چاقماق سوقۇشتەكەندەك شاققىدە توختىدى،

نېمە گەپلىكىنى ھېچكىم چۈشەنمەيتتى، نېمە دېيىشنى بىلمەيتتى، تىللىرى گەپكە كەلمەي قالغانىدى. بىچارە كۆك تۇرسۇنلا ئېرىنىك جەستى ئۈستىدە يالغۇز يىغلاپ قاقشماقتا ئىدى.

ــ ئىتتەك ئۆلۈپ كېتىدىغانلىقىڭنى بىلەتتىم، ئىتتىن پەرقىك يوق ئىدى! ئۆلتۈر، مېنىمۇ ئۆلتۈر، قاتىل! ــ بىچارە، شورلۇق كۆك تۇرسۇن ئۆزىنى بوستونغا ئاتتى، ــ مېنىمۇ ئىتتەك ئۆلتۈرۈۋەت. كۆزۈم زادىلا يورۇق دۇنيانى كۆرمىدى، بۇنداق ھاياتنىك ماڭا نېمە كېرەكى! ــ ئۇ يەنە نېمىلەرنى دۇر ۋارقىراپ دېيىشكە ئۇرۇندى، ــ بازاربايغا ئېيتتىم، بۇرە بالىلىرىغا تەگمە دېدىم. ياخشىلىققا ئېلىپ بارمايدۇ دېدىم. لېكىن پەقەت قۇلاق سالمىدى. ھەتتا بۇرە بالىلىرىنىمۇ سېتىپ، پۇلىغا ھاراق ئىچتى.

ئاندىن ئىككى مالچى ئۇنىڭ ئاغزىنى ئېتىپ، نېرىغا ئېلىپ كەتتى.

شۇ چاغدا بوستون ئەترايىدا ئېسىنكىرەپ تۇرغانلارغا قەھرى بىلەن كۆز يۈگۈرتۈپ، ئاۋازىنى كۆتۈرمەي، لېكىن كەسكىن قىلىپ:

ــ بولدى، باردىغان جايىغا ئۆزۈم بارىمەن، ھەممىسىنى ئۆزۈم ئېيتىمەن. ھەئە، ئۆزۈم ئېيتىمەن! سىلەر بۇ يەردىن قىمىرلىماڭلار. ئۇقتۇڭلارمۇ؟ ــ دېدى.

ھېچكىمدىن سادا چىقمىدى. ھەممە ئادەم بولۇپ ئۆتكەن ئىشتىن ھاڭ ــ تاڭ بولۇپ تۇراتتى. بوستون ئادەملەرنىڭ چىرايىغا بىر ــ بىرلەپ قاراۋېتىپ، مۇشۇ دەقىقىدىن باشلاپ ئۆزىنىڭ ئاللىقانداق سىزىقتىن ھالقىپ ئۆتكەنلىكىنى، ئۆزىنى باشقىلاردىن ئاجراتقانلىقىنى چۈشەنىدى: مۇشۇ دەقىقىچە ئۇنىڭ ئەترايىنى يېقىن ئادەملىرى قورشاپ تۇرغان، ئۇلار بىلەن بىللە ئايلار ــ يىللار يانمۇيان تۇرۇپ نەپەس

ئالغان، يەيدىغان ـ ئىچىدىغانىنى تېپىشقا ئۇرۇنغان، كۈن كەچۈرگەنىدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى بىلەتتى، ئۇلارمۇ ئۇنى ئوبدان بىلەتتى. ھەر بىرى بىلەن دادۇ مۇئامىلە قىلىشقانىدى، لېكىن مانا ئەمدى ئۇلار پۈتۈنلەي يېتىسىراپ قاراشماقتا. مانا ئەمدى ئۇلاردىن مۇتلەق جۇدا بولدى، ئۇلار بىلەن ھاياتىنى باغلاپ تۇرغان يىپلارنىڭ ھەممىسى ئۈزۈلدى، ئارىلىقتا ئەمدى گويا ھېچ نەرسە ۋە ھېچ ئىش قالمىدى، ئۇ گويا ئۆزلۈپ تىرىلگەندەك قىلاتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلارغا تېخىمۇ قورقۇنچلۇقتەك تۇيۇلاتتى. ئۇ شۇلارنى چۈشەنىدى.

بوستون ئېتىنى يېتىلەپ كەتتى. ئۇ ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ قارىمىدى. كۆل تەرەپكە، ئۆزى جاۋاب بېرىدىغان تەرەپكە يول ئالدى. ئۇنىڭ بېشى چۈشۈپ كەتكەن بولۇپ، كەينىدىن سەل ئاقساپ، ئېگەر ـ جابدۇقلارنى شاراقلىتىپ ۋاپادار دوڭ كولىنى ئەگىشىپ كېلىۋاتاتتى.

ھاياتى زۇلمىتى باشلانغانىدى...

ـ ماما، دۇنيامۇ تۇگەشتى، ـ دېدى بوستون ئۆز ئۆزىگە. شۇ چاغدا ئۇنىڭغا بىر دەھشەتلىك ھەقىقەت ئايان بولدى: مۇشۇ كەمگىچە يورۇق دۇنيا ئۇنىڭ ئۆزىدە جەملەنگەن ئىكەن، مانا ئەمدى شۇ دۇنيا تۈگىدى. ئۇ ئاسمان ئىدى، ئۇ يەر ئىدى، ئۇ تاغلار ئىدى، ھەممە تىرىكلىكنىڭ بۈيۈك ئانىسى بۆرە ئەكبەرە ئىدى، ئالامونگۇ مۇزلۇقلىرىدا ئەبەدىي قېلىپ كەتكەن ئېرنەزەر ئىدى، ئۆز پۈشتىدىن تامغان ئاخىرقى بىر پارچە گۆش، ئۆز قولى بىلەن ئېتىپ تاشلىغان كەنجەش ئىدى، لەنەتكە قالغان، ئۆلتۈرۈلگەن بازارباي ئىدى. مۇشۇ

چاغقىچە نېمىلەرنى كۆرگەن، بېشىدىن نېمىلەرنى كەچۈرگەن بولسا، مۇشۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ ئۆز جاھانى ئىدى، ئۇنىڭ ئۈچۈن ياشايتتى، ئۇنى دەپ ياشايتتى، مانا ئەمدى، گەرچە بۇلارنىڭ ھەممىسى ئەزەلدىن قانداق بولغان بولسا، شۇ پېتىچە باقمي قېلىۋېرىدۇ، لېكىن ئەمدى بۇلارنىڭ ئىچىدە پەقەت ئۆزىلا بولمايدۇ. ئۇ ئەمدى پۈتۈنلەي باشقا ئالەم بولىدۇ، ئۇنىڭ ئۆزگەرمەيدىغان، قايتىلانمايدىغان دۇنياسى بولسا ئەمدى يوقالدى، ئۇ ھېچقاچان، ھېچكىمدە تەكرارلانمىسۇن، ئۇ ئۇلۇغ ھالاكتىگە پېتىپ كەلدى، ئۇنىڭ ئۈچۈن دۇنيا تامام بولدى.

كۆل بويىغا ئېلىپ بارمىغان ئىنس - جىن بولمىغان دالا يولىدا بوستون بىرمىنلا كەينىگە ئۆرۈلدى، ئېتىنىڭ بويىنىدىن قۇچاقلاپ ئېسىلدى ۋە ئەلەم بىلەن ھۆكۈرەپ يىغلىۋەتتى.

ــ ئاھ، دونكولىك، نېمە قىلىپ قويغىنىمنى سەنلا چۈشىنىسەن! ــ دەپ ھۆركىرەپ يىغلىدى ئۇ پۈتۈن جىسمى تىترەپ، ــ مەن نېمە قىلاي؟ ئوغلۇمنى ئۆز قولۇم بىلەن ئۆلتۈردۈم. ئۇنى يەرلىكىدە قويماي كېتىۋاتسەن، سۆيۈملۈك ئايالىمنى يالغۇز قالدى.

ئاندىن ئۇ چۈلۈڭۈرنى ئورىدى، تىزگىننى دونكولىكنىڭ بوينىغا ياغلىدى، ئۇزەڭگىلەر ئاتنىڭ بىقىنىغا ئۇرۇلمىسۇن دەپ، ئۇلارنى ئېگەرنىڭ قېشىغا باغلىدى.

ــ بار، بارغىن، ئۆيىگە بارغىن جانىۋار، مەيلى، نەنى خالىساڭ، شۇ يەرگە بارغىن! ــ ئۇ دونكولىك بىلەن ۋىدالاشتى، ــ ئەمدى بىزگە دىدار كۆرۈشۈش يوق!

ئۇ ئاتنىڭ ساغرىسىغا ئالقىنى بىلەن ئۇرۇپ، ئۇنى ھەيدەۋەتتى. ئات ئەركىن قويۇپ بېرىلگەنلىكىدىن ئەجەبلىنىپ، قورۇ ياققا مېڭىپ كەتتى.

بوستون يولغا چۈشتى...

ئىسسىقكۆلنىڭ كۆپكۈك قىرغىقى دارغانسېرى يېقىنلاشتى، ئۇ مانا شۇ بىر دەم غايىب بولۇپ، بىردەم يەنە ئۆز باغرىدىن ئۆزى يارىلىپ، دومىلاپ چېپىشۋاتقان دولقۇنلارىدەك كۆل باغرىدا بىراقلا يوق بولۇپ كەتسەم دەيتتى: ئۇ جېنىدىن تويغانىدى...